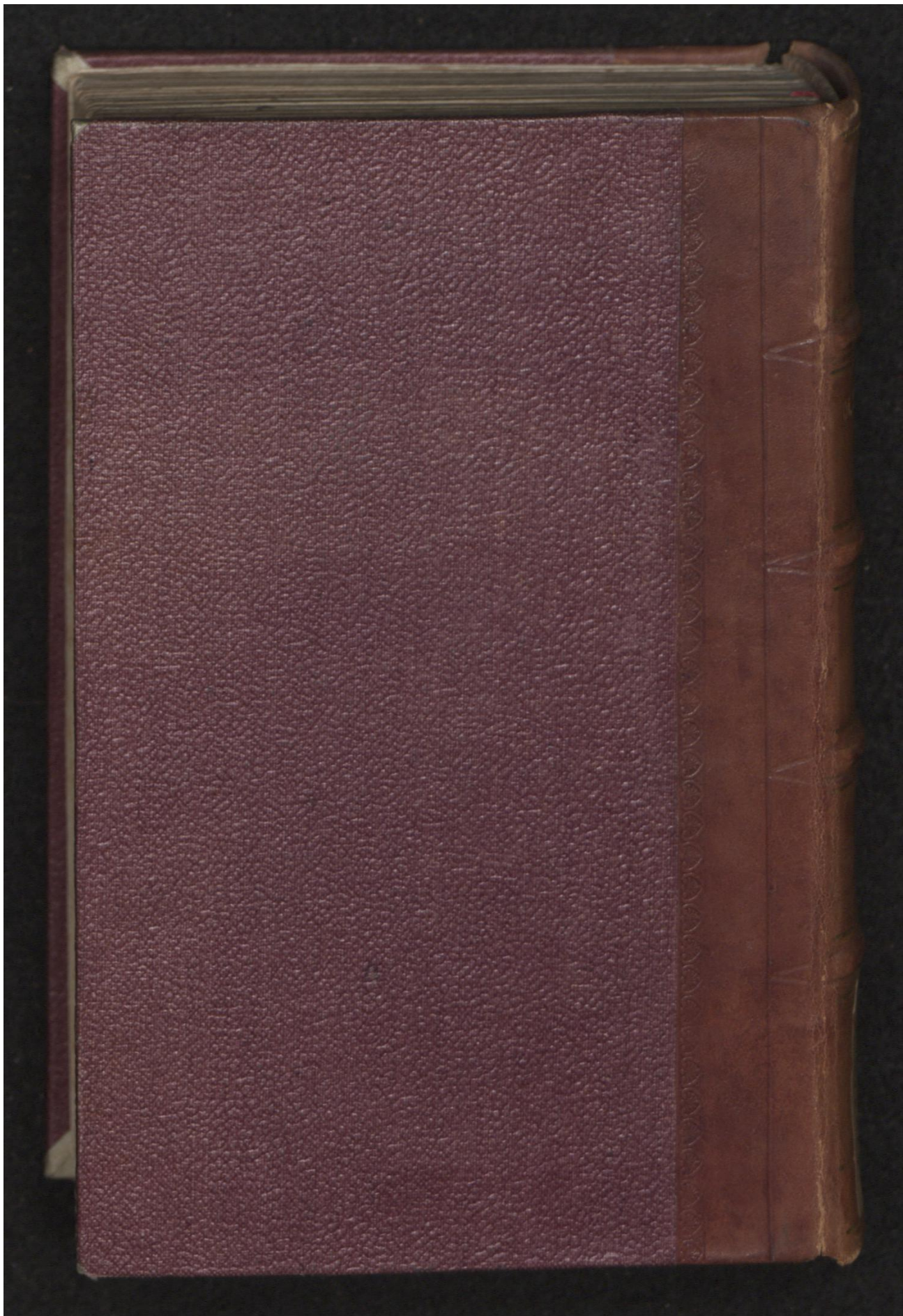


Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di
Firenze.
Ald.3.1.2





Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di
Firenze.
Ald.3.1.2



Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di
Firenze.
Ald.3.1.2

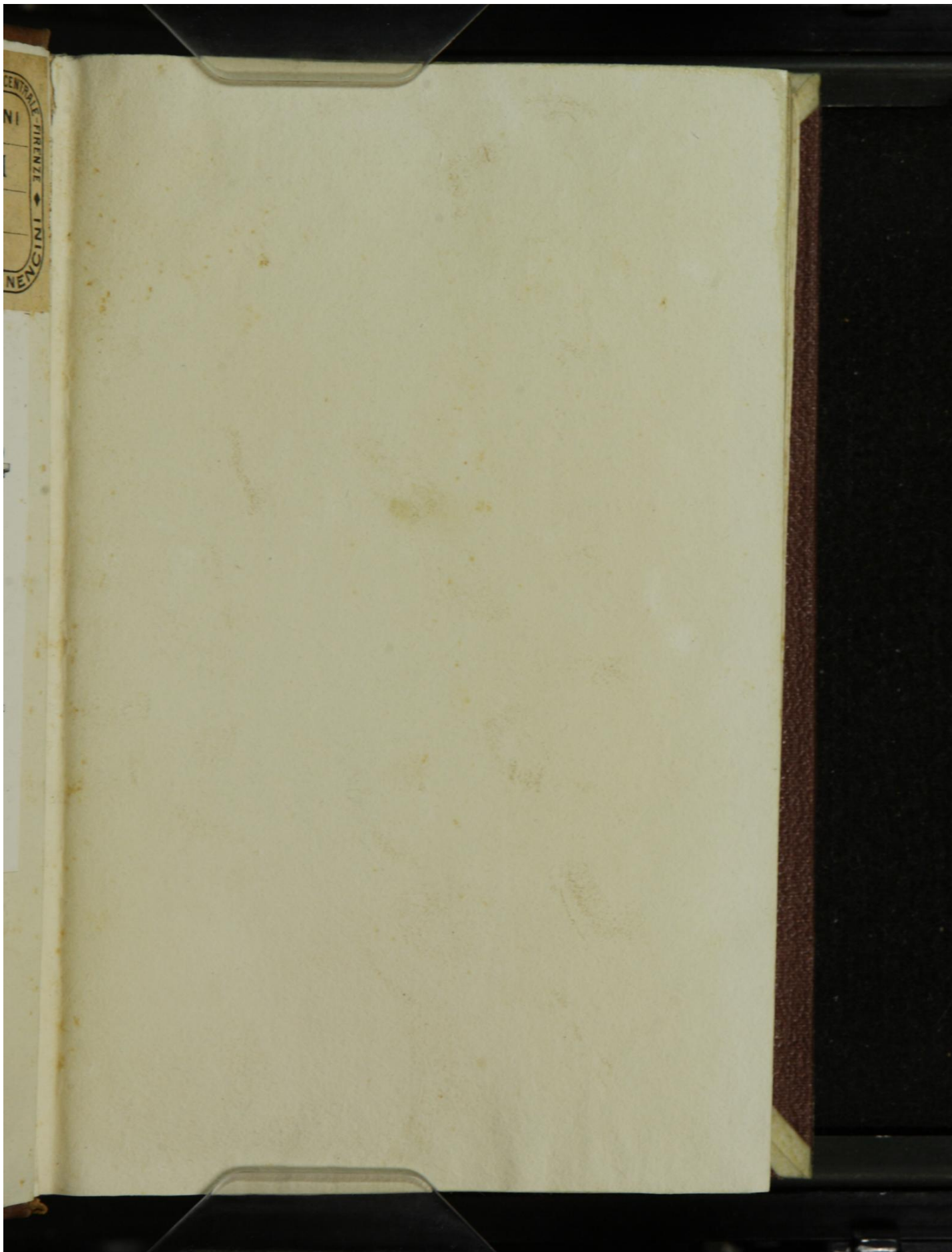


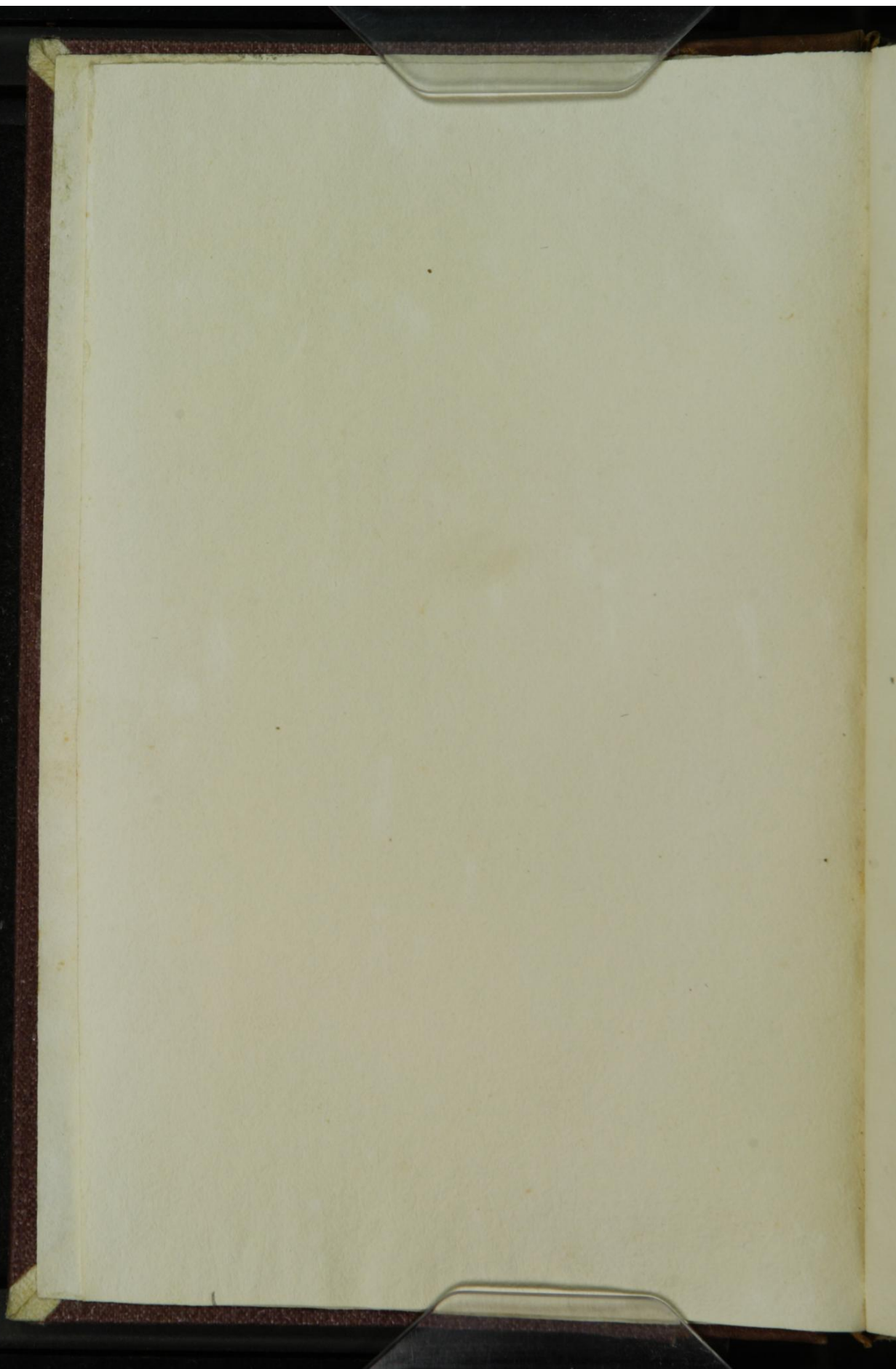
Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di
Firenze.
Ald.3.1.2

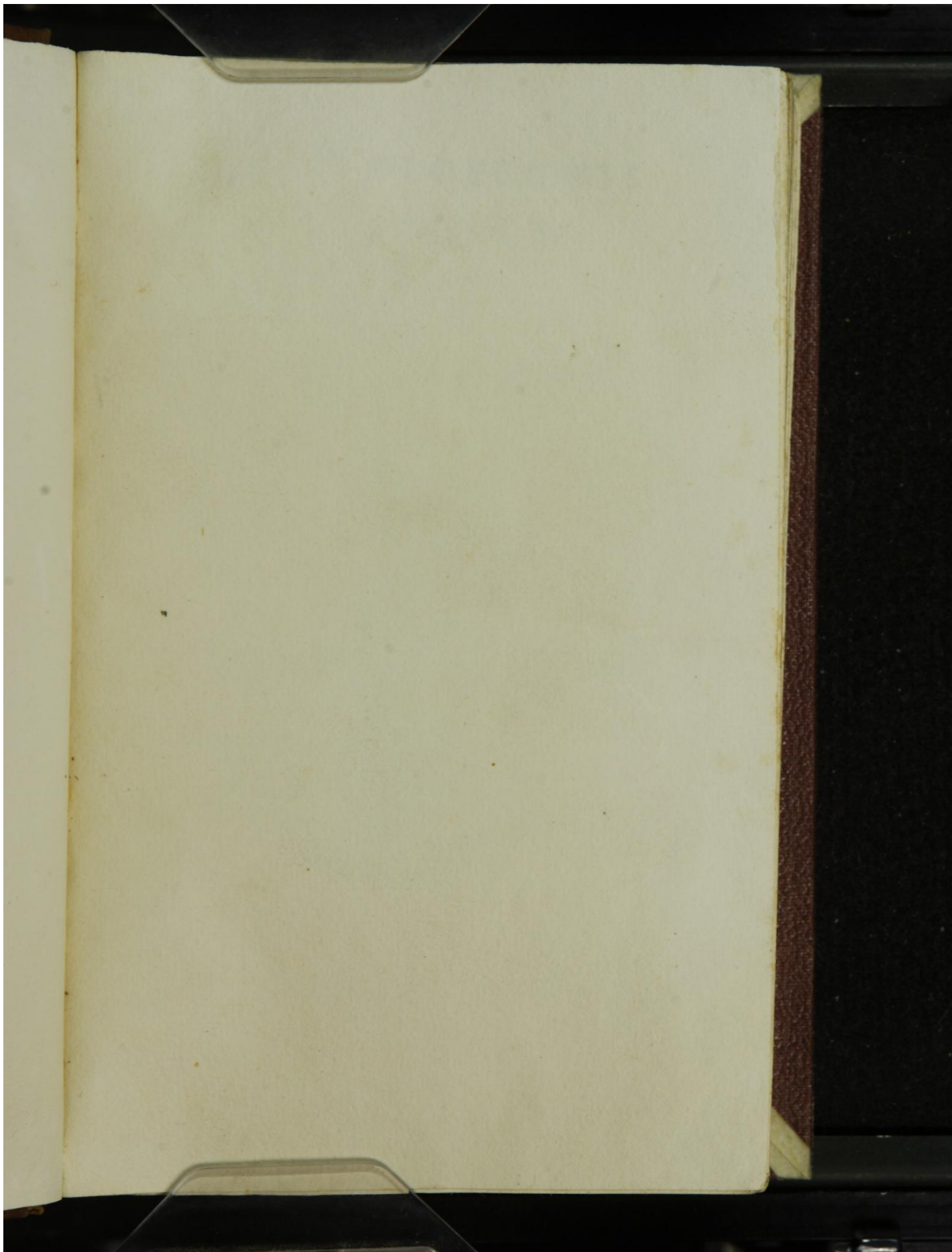
Ald. 3/1



Ex Libris Joannis Nenoini
1874





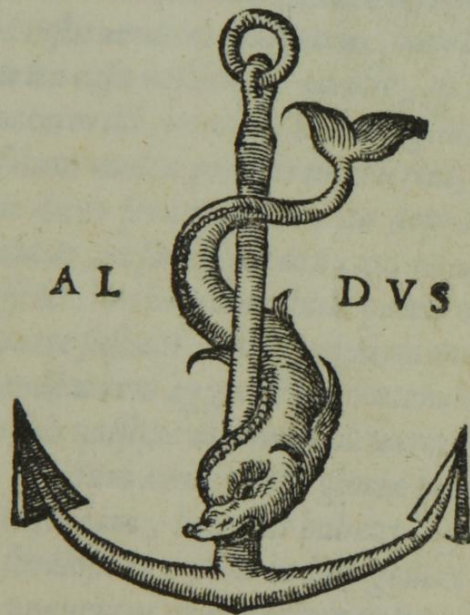


M. TVLLII CICERONIS

ORATIONVM

PARS I.

Cum correctionibus Pauli Manutii.



VENETIIS, M. D. LIX.

M. TULLII CICERO

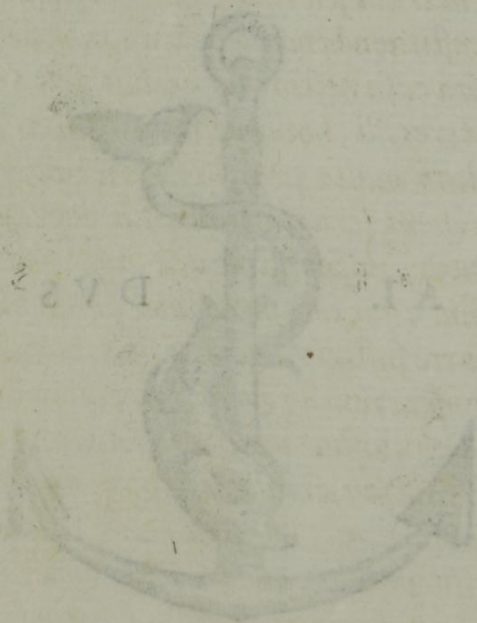
ORATIONES

PARS I.

Cum collegiis Pauli Manlii

D. V. S.

VENETIS. M. D. LIX.



BENEDICTO ACCOLTO,

RAVENNAE CARDINALI,

PAVLVS MANVTIVS S. D.

*M*AXIME esset optandum, Accol-
te clarissime, ut, quæ olim à doctissi-
mis uiris magno labore, magnisq; ui-
gilijs sunt elucubrata, ea nostram ad
ætatem peruenire omnia potuissent.
artium plurimarum scientia, quarum adiumento ad
uitam recte instituendam indigemus, non desiderare-
tur. uerum ita casu nescio quo accidit, ut ex ijs scri-
ptis, quæ ueteres illi, homines sapientissimi, relique-
runt, non solum multa prorsus interierint, sed etiam,
quæ in hanc diem seruata sunt, ita deprauata, ita
mutila legantur, ut sæpissime uix, aut ne uix quidem
intelligi possint. hoc incommodum pater olim meus
magna ex parte sustulit. cuius industria multos exci-
tauit, ut eandem rem aggressi, iacentem litterarum
laudem pro suis quisque uiribus subleuaret. quod si a-
lii fecerunt, tantum æmulatione gloriæ permoti: cer-
te, cur ego id faciam, hoc plus habeo causæ, quòd,
cum pater studiosis id, quod in hoc genere promise-
rat, morte præuentus præstare non potuerit, hoc me
nomine ita appellant, quasi ad filios soleat non pater-
næ solum rei, sed uoluntatis etiam hereditas perue-
nire. hæc me, ut debet, opinio multum mouet, sed
auctoritas tua plurimum: quam ego tanti soleo face-
re, ut quamcunque tu probas rationem, ea demum &

A 2 uti-

utilis mihi, & honesta uideatur esse. tu igitur cum
nos ad hoc posteritatis adiuuandæ studium & uehe-
menter, & sæpe sis cohortatus, effecisti, ut in eam
rem tanto alacrius incumbamus, quanto pluris a-
pud me tua, quàm reliquorum omnium, consilia
sunt. quòd si labore, studio, diligentia profici in hoc
genere quicquam potest, ut certe potest: magnopere
spero fore, ut neque officij tui in me admonendo, ne-
que liberalitatis in adiuuando pæniteat. cuius rei
quasi specimen erit hæc prima Ciceronis orationum
pars, quam ex ucterum exemplarium collatione di-
ligenter emendatam, in manus hominum sub tuo no-
mine emittimus. nam cum usu, & consuetudine ita
comparatum sit, ut, quibus rebus principes uiri de-
lectentur, in ijs rebus multi suum studium probare
uelint; ex quo fit, ut ab alijs canes, ab alijs equos,
aut aues nobiles dono dari uideamus: commode me fa-
cturum existimaui, si quid ego eius generis ad te mit-
terem, quod omnibus te præferre uoluptatibus intel-
lexissem: soles enim quotidie fere à grauissimarum ar-
tium tractatione, in hæc studia, quæ sibi ab humani-
tate nomen ascinerunt, quasi in hortum amœnissimū
diuertere: ubi te modo oratorum, & poetarum flo-
res, modo dulcium amicorum colloquia mirifice de-
lectant: ut præter id temporis, quod ualetudini da-
re soles, quod sane pusillum est, hora nulla sit, quam
non in litteris, & cum uirtute traducas. quam tuæ
uitæ rationem qui ignorant, mirantur scilicet, unde
illa tibi in aduersis rebus fortitudo tanta, unde ani-
mi robur illud inuicti, quod ne illa quidem ipsa, quæ
in

in rebus humanis Fortuna dominatur, ullo pacto poterit infringere; contra cuius vim duplici te presidio munieris, artium maximarum cognitione, & mentis optime conscientia. hæc est aliarum uirtutum, quæ in te sunt multæ, quasi princeps & regina quædam; ut in alijs neminem tibi antepondere, in hac ne conferre quidem possim. Nam de prudentia, de pietate, de iustitia, ne uidear assentari, nihil dicam: ne de liberalitate quidem; quæ tamen ita nota est, ut non, qui eam laudet, assentator, sed, qui non laudet, maleuolus existimetur. cum enim hæc dandi beneficij ratio eiusmodi sit, ut nulla certior ad laudem, nulla item magis lubrica uideatur uia; propterea quod in beneficijs collocandis plerique fortunam hominum spectare solent, ut eandem gratiam, aut etiam cum fœnore recipiant: non est, quod in hoc te labi quisquam arbitretur; cum & rarissime contingat, cuiusquam opera ut egere uidearis, & tu tamen quamplurimis ob eximiam naturæ tuæ liberalitatem, atque amplitudinem benigne facere & soleas, & possis. et cum de omnibus ad bene merendum natura es maxime propensus; tum uero ipsa te ratio, atque doctrina ita conformauit, ut ad eos honestandos, qui se ijs artibus, in quibus ipse excellis, dedidere, tuum soleas studium libentissime conferre. quæ quidem humanitas & beneficentia tua non sane uideo qui possit in ullo maior esse, quàm in me tuendo fuit. quæ est enim à te res, quæ ad meum commodum attineret, prætermissa? quis diligentius est adhortatus, ut hanc restituendæ antiquitatis laudem qua

A 3 pater

O R A T I O

*pater meus olim excelluit, pene afflictam excitarem?
 quis eam ipsam ad rem perficiendam plura contulit?
 cum etiam magnis principibus, tui simillimis, ita me
 commendaris, ut iudicij tui testimonio permoti, non
 minimis ad se præmijs euocarint. quæ cum recordor,
 etsi me ipsum probe noui, tamen interdum mihi assen-
 tor, & mihi aliquid uideor esse, quod à te sim orna-
 tus. hæc me inanis ambitio ita delectat, ut illum do-
 lorem, quem ex difficultate capio remunerandi, si nõ
 tollat, minuat quidem certe. quanquam tu is es, qui
 te satis superq; remuneratum existimas, si modo id,
 quod dedisti, ab eo, qui accepit, intelligis memoria te-
 neri. quo in officio præstando noli credere quenquam
 esse qui me uincat. & huius quidem rei confido fore
 fore ut aliquando eiusmodi à me signa dentur, quæ
 nullum cuiquam de mea in te uoluntate dubitandi lo-
 cum relinquunt. nunc earum rerum, quas ipsi qui-
 dem hoc tempore possumus, maxima, primum, ut di-
 xi, Ciceronis orationum uolumen in tuo nomine ap-
 parebit. omnino neque amplitudine tua, neque ijs of-
 ficijs, quæ in me contulisti, digna res uidetur: sed, ut
 spero, muneris nostri tenuitatem humanitatis tuæ ma-
 gnitudo subleuabit. Vale.*

M. TVLLII CICERONIS
ORATIONVM, QVAE PRIMO
VOLVME CONTINENTVR,

I N D E X.

<i>Pro P. Quinctio, oratio prima, c.</i>	1
<i>Pro Sex. Roscio Amerino, oratio II.</i>	19
<i>Pro Q. Roscio Comædo, oratio III.</i>	47
<i>Diuinatio in C. Verrem, oratio IIII.</i>	57
<i>In C. Verrem liber II. oratio V.</i>	
<i>In C. Verrem liber III. oratio VI.</i>	
<i>In C. Verrem liber IIII. oratio VII.</i>	
<i>In C. Verrem liber V. oratio VIII.</i>	
<i>In C. Verrem liber VI. oratio IX.</i>	
<i>In C. Verrem liber VII. oratio X.</i>	
<i>Pro M. Fonteio, oratio XI.</i>	293
<i>Pro A. Cæcina, oratio XII.</i>	302

M. TVLLII

M. TVLLII CICERONIS
PRO P. QVINCTIO,
ORATIO I.

*V*AE res in ciuitate duæ plurimum
possunt, eæ contra nos ambæ faciunt
in hoc tempore, summa gratia, & elo
quentia. quarum alteram C. Aquilli
uereor, alteram metuo. eloquentia Q.

Hortensii ne me dicendo impediat, non nihil commo
ueor. gratia Sex. Neui ne P. Quintio noceat, id uero
non mediocriter pertimesco. neque hoc tantopere que
rendum uideretur, hæc summa in illis esse; si in nobis
essent saltem mediocria. uerū ita se res habet, ut ego,
qui neque usu satis, & ingenio parum possum, cum pa
trono disertissimo comparer; P. Quintius, cui tenues
opes, nullæ facultates, exiguæ amicorum copię sunt,
cum aduersario gratiosissimo contendat. Illud quoque
nobis accedit incommodum, quodd M. Iunius, qui hanc
causam Aquilli aliquoties apud te egit, homo & in
alijs causis exercitatus, & in hac multum & sæpe uer
satus, hoc tempore abest, noua legatione impeditus: et
ad me uentum est, qui ut summa haberem cetera, tem
poris quidem certe uix satis habui, ut rem tantam, tot
controuersis implicatam, possem cognoscere. ita, quod
mihi consuevit in ceteris causis esse adiumento, id quo
que in hac causa deficit: nam quo minus ingenio pos
sum, subsidio mihi diligentiam comparau: quæ quan
ta sit, nisi tempus, & spatium datum sit, intelligi non
potest. Quæ quo plura sunt C. Aquilli, eo te, et hos, qui
tibi

ORATIO

tibi in consilio adsunt, meliori mente nostra uerba audire oportebit; ut multis incommotis ueritas debilitata, tandem æquitate talium uirorum recreetur. quod si tu iudex nullo præsidio fuisse uidebere contra uim, & gratiam solitudini, atque inopiæ; si apud hoc consilium ex opibus, non ex ueritate causa pendetur: profecto nihil est iam sanctum, atque sincerum in ciuitate; nihil, quod humilitatem cuiusquam grauitas et uirtus iudicis consoletur. certe aut apud te, et eos, qui tibi adsunt, ueritas ualebit: aut, ex hoc loco repulsa ui, et gratia, locum, ubi consistat, reperire non poterit. non eo dico C. Aquilli, quo mihi ueniat in dubium tua fides, et constantia: aut quo non in iis, quos tibi aduocasti, uiris electissimis ciuitatis, spem summam habere P. Quinctius debeat. quid ergo est? primum magnitudo periculi summo timore hominem afficit, quod uno iudicio de fortunis omnibus decernit. idque dum cogitat, non minus sæpe ei uenit in mentem potestatis, quam æquitatis tuæ: propterea quod omnes, quorum in alterius manu uita posita est, sæpius illud cogitant, quid possit is, cuius in ditione ac potestate sunt, quam quid debeat facere. deinde habet aduersarium P. Quinctius uerbo Sex. Neuium, re uera huiusce ætatis homines disertissimos, fortissimos, ornatissimos nostræ ciuitatis, qui communi studio summis opibus Sex. Neuium defendunt; si id est defendere, cupiditati alterius obtemperare, quo is facilius, quem uelit, iniquo iudicio opprimere possit: nam quid hoc iniquius, aut indignius C. Aquilli dici, aut commemorari potest, quam me, qui caput alterius, famam, fortunasque defendam, priore loco causam dicere?

re? cū presertim Q. Hortensius, qui hoc iudicio partes
accusatoris obtinet, contra me sit dicturus; cui summā
copiam facultatēq; dicēdi natura largita est. ita fit,
ut ego, qui tela depellere, & uulneribus mederi debeat,
tum id facere cogar, cū etiam telum aduersarius nullū
iecerit: illis autem id tempus impugnandi detur, cum
& uitandi illorū impetus potestas adempta nobis erit,
& si qua in re, id quod parati sunt facere, falsum cri-
men, quasi uenenatum aliquod telum, iecerint, medici-
næ faciendæ locus non erit. id accidit prætoris iniqui-
tate, & iniuria: primum, quod contra omnium con-
suetudinem iudicium prius de probro, quàm de re, ma-
luit fieri: deinde, quod ita constituit id ipsum iudiciū,
ut reus, ante quàm uerbum accusatoris audisset, caus-
sam dicere cogeretur. quod eorū gratia, et potentia fa-
ctum est, qui, quasi sua res, aut honos agatur, ita dili-
genter Sex. Neuii studio & cupiditati morem gerūt,
& in eiusmodi rebus opes suas experiuntur, in quibus
quo plus propter uirtutem nobilitatēq; possunt, eo
minus, quantū possint, debent ostendere. Cū tot tātisq;
difficultatibus affectus atque afflictus, in tuam C. A-
quilli fidem, ueritatem, misericordiam P. Quinctius
confugerit; cum adhuc ei propter uim aduersariorum
non ius par, non agendi potestas eadem, non magistra-
tus æquus reperiri potuerit; cum ei summam per iniu-
riā omnia inimica, atque infesta fuerint: te C. Aquil-
li, uosq;, qui in consilio adestis, orat, atque obsecrat, ut
multis iniuriis iactatam atque agitatam æquitatem;
in hoc tandem loco consistere, & confirmari patiami-
ni. id quo facilius facere possitis, dabo operam, ut, à
princi-

principio res quemadmodum gesta & contracta sit, co-
 gnoscatis. C. Quinctius fuit P. Quinctij huius frater, sa-
 ne ceterarum rerum paterfamilias & prudens, et at-
 tentus, una in re paulo minus cōsideratus, qui societa-
 tem cū Sex. Neuiio fecerit, uiro bono, ueruntamen non
 ita instituto, ut iura societatis, & officia certi patrisfa-
 milias nosse posset: non quo ei deesset ingenium: (nā
 neque parum facetus scurra Sex. Neuius, neque inhu-
 manus præco est unquam existimatus) quid ergo est?
 cum ei natura nihil melius, quā uocem, dedisset, pa-
 ter nihil præter libertatem reliquisset; uocem in quæ-
 stum cōtulit, libertate usus est, quo impuni dicax es-
 set. quare, quod socium tibi eum uelles adiungere, nihil
 erat, nisi ut in tua pecunia condisceret, qui pecunie fru-
 ctus esset. tamen inductus consuetudine, ac familiarita-
 te Quinctius fecit, ut dixi, societatem earum rerū, quæ
 in Gallia comparabantur. erat ei pecuaria res ampla,
 & rustica sane bene culta, et fructuosa. tollitur ab a-
 trijs Licinijs, atque à præconum confessu in Galliam
 Neuius, & trans alpes usque transfertur. fit magna
 mutatio loci, non ingenij: nā qui ab adolescentulo quæ-
 stum sibi instituisset sine impendio; posteaquam nescio
 quid impendit, & in commune contulit, mediocri quæ-
 stu contentus esse non poterat: nec mirum, si is, qui uo-
 cem uenalem habuerat, ea, quæ uoce quæsiuerat, ma-
 gno sibi quæstui fore putabat. itaque hercule haud me-
 diocriter de communi, quicquid poterat, ad se in pri-
 uatam domum seuocabat. qua in re ita diligens erat,
 quasi ij, qui magna fide societatem gererent, Arbi-
 trium pro socio condemnari solerent. uerum his de re-
 bus

bus non necesse habeo dicere ea, quæ me P. Quinctius cupit commemorare. tametsi caussa postulat, tamen, quia postulat, non flagitat, præteribo. cum annos iã complures societas esset, & cum sæpe suspectus Quinctio Neuius fuisset, neque ita commode posset rationem reddere earum rerum, quas libidine, non ratione gesserat; moritur in Gallia Quinctius, cū adesset Neuius, & moritur repentino. heredem testamento reliquit hunc P. Quinctium, ut, ad quem summus mærorum morte sua ueniebat, ad eundem summus honos quoque perueniret. quo mortuo, nec ita multo post, in Galliam profiscitur Quinctius: ibi cum isto Neuiio familiariter uiuit; annum fere una sunt, cum & de societate inter se multa communicarent, & de tota illa ratione atque re Gallicana: neque interea uerbum ullum interposuit Neuius, aut societatem sibi quippiam debere, aut priuatim Quinctiū debuisse. cum æris alieni aliquantulum esset relictum, quibus nominibus pecuniam Romæ curari oporteret; auctiōem in Gallia P. hic Quinctius Narbone se facturum esse proscribit earum rerum, quæ ipsius erant priuatæ. ibi tum uir optimus Sex. Neuius hominem multis uerbis deterret, ne auctiōnetur: eum non ita cōmode posse eo tempore, quæ proscripsisset, uendere: Romæ sibi nummorum facultatem esse, quam, si saperet, communem existimaret pro fraterna illa necessitudine, & pro ipsius affinitate: nam P. Quinctij consobrinam habet in matrimonio Neuius, et ex ea liberos. quia, quod uirum bonum facere oportebat, id loquebatur Neuius, credidit Quinctius, eum, qui orationem bonorum imitaretur, facta quoque

quoque imitaturum. auktionem uelle facere desistit :
 Romam proficiscitur : decedit ex Gallia Romā simul
 Neuus. cum pecuniam C. Quinctius P. Scapulæ de-
 buisset ; per te C. Aquilli decedit P. Quinctius, quod li-
 beris eius dissolueret. hoc eo per te agebatur, quod pro-
 pter æariam rationem non satis erat in tabulis inspe-
 xisse quantum deberetur, nisi à quæstoribus quæsisset
 quantum solueretur. decidis, statuisq; tu propter ne-
 cessitudinem, quæ tibi cum Scapulis est, quid ijs ad
 denarium solueretur. hæc omnia Quinctius agebat au-
 ctore, & consuasore Neuio. nec mirum, si eius uteba-
 tur consilio, cuius auxilium sibi paratum putabat: non
 modo enim pollicitus erat in Gallia, sed Romæ quoti-
 die, simul atque sibi hic annuisset, numeraturum se di-
 cebat. Quinctius porro istum posse facere uidebat: de-
 bere, intelligebat: mentiri, quia caussa, cur mentire-
 tur, non erat, non putabat. quasi domi nummos habe-
 ret, ita constituit Scapulis se daturum: Neuium cer-
 tiorem facit: rogat, ut curet, quod dixisset. tum iste
 uir optimus (uereor, ne se derideri putet, quod iterum
 iam dico optimus) qui hunc in summas angustias ad-
 ductum putaret; ut eum suis conditionibus in ipso ar-
 ticulo temporis astringeret, assem sese negat daturum,
 nisi prius de rebus rationibusq; societatis omnibus de-
 cidisset, et scisset sibi cum Quinctio controuersie nihil
 futurum. posterius, inquit, ista uidebimus, Quinctius:
 nunc hoc uelim cures, si tibi uidetur, quod dixisti. ne-
 gat se alia ratione facturum: quod promississet, non
 plus sua referre, quam si, cum aukione uenderet, do-
 mini iussu quippiam promississet. destitutione illa per-
 cussus

culsus Quinctius, à Scapulis paucos dies aufert, in Galliam mittit, ut ea, quæ proscripterat, uenirent. de-
teriore tempore absens auctionatur: Scapulis difficilio-
re conditione dissoluit. tunc appellat ultro Neuium,
ut, quoniam suspicaretur aliqua de re fore controuer-
siam, uideret, ut quamprimum, & quamminima
cum molestia tota res transigeretur. dat iste amicum
M. Trebellium: nos communem necessariū, qui istius
domi erat educatus, & quo utebatur iste plurimum,
propinquum nostrum Sex. Alphenum. res conuenire
nullo modo poterat: propterea quòd hic mediocrem ia-
cturam facere cupiebat, iste mediocri præda cõtentus
non erat. itaque ex eo tempore res esse in uadimonium
cæpit. cum uadimonia sæpe dilata essent; & cum ali-
quantum temporis in ea re esset consumptum, neque
quicquam profectum esset: uenit ad uadimonium Ne-
uius. obsecro C. Aquilli, uosq; , qui adestis in consilio,
ut diligenter attendatis, ut singulare genus fraudis &
nouam rationem insidiarum cognoscere possitis. ait se
auctionatum esse in Gallia: quod sibi uideretur, se uen-
didisse: curasse, ne quid sibi societas deberet: se iam ne-
que uadari amplius, neque uadimonium promittere: s;
quid agere secum uelit Quinctius, non recusare. hic,
cum rem Gallicanam cuperet reuisere, hominem in
præsentia non uadatur, ita sine uadimonio disceditur.
deinde Romæ dies XXX fere Quinctius commoratur:
cum ceteris, quæ habebat, uadimonia differt, ut ex-
peditus in Galliam proficisci posset. proficiscitur: Ro-
ma egreditur ante diem 11. Kal. Februarij, Scipio-
ne & Norbanio cos. quæso, ut eum diem memoriæ
man-

O R A T I O

mandetis. L. Albius Sex. filius, Quirina, uir bonus,
& cū primis honestus, una profectus est. cū uenissent
ad Vada Volaterrana quæ nominantur, uident perfa-
miliarem Neuij, qui ex Gallia pueros uenales isti ad-
ducebat, L. Publiciū. qui ut Romam uenit, narrat
Neuio, quo in loco uiderit Quinctiū. quod nisi ex Pu-
blicio narratū Neuio esset, non tā cito res in conten-
tionē uenisset. tum Neuus ipse pueros circū amicos
dimittit: ipse suos necessarios ab atrijs Licinijs, & à
faucibus macelli corrogat, ut ad tabulam Sestiam sibi
adsint hora secunda postridie. ueniunt frequētes: te-
stificatur iste, P. Quinctium non stitisse & se stitisse.
tabulæ maximæ signis hominum nobilium consignan-
tur. disceditur. postulat à Burrieno prætore Neuus,
ut ex editō bona possidere liceat. iussit bona proscri-
bi eius, qui cū familiaritas fuerat, societas erat, affi-
nitas liberis istius uiuis diuelli nullo modo poterat. qua
ex re intelligi facile potuit, nullū esse officium tam san-
ctum, atque solenne, quod non auaritia comminuere,
atque uiolare soleat. etenim si ueritate amicitia, fide
societas, pietate propinquitas colitur: necesse est, iste,
qui amicum, socium, affinem fama ac fortunis spolia
re conatus est; uanū se, & perfidiosum, & impium
esse fateatur. libellos Sex. Alphenus procurator P.
Quinctij, familiaris et propinquus Sex. Neuij, deicit:
seruulū unum, quem iste prehenderat, abducit: denū-
ciat, sese procuratorē esse, istum æquū esse famæ for-
tunisque; P. Quinctij cōsulere, et aduētū eius expectare:
quod si facere nolit, atque imbiberit, eiusmodi rationi-
bus illū ad suas cōditiones perducere; sese nihil precari,
& si

et, si quid agere uelit, iudicio defendere. Hæc dum Romæ geruntur, Quinctius interea, contra ius, et consuetudinē, edicto prætoris de saltu agroq; communi à seruis communibus ui detruditur. Existima C. Aquili modo, & ratione omnia Romæ Neuium fecisse, si hoc, quod per litteras istius in Gallia gestum est, recte, atque ordine factum uidetur. expulsus, atque eiectus è prædio Quinctius, accepta insigni iniuria, confugit ad C. Flaccum imperatorem, qui tum erat in prouincia: quem, ut ipsius dignitas poscit, honoris gratia nominō. is eam rem quā uehementer uindicandam putarit, ex decretis eius poteritis cognoscere. Alphenus interea Romæ cum isto gladiatore uetulo quotidie pugnat: utebatur populo sane suo; propterea quod iste caput petere non desinebat. iste postulat, ut procurator iudicatum solui satisfaret. negat Alphenus æquū esse procuratorem satisfacere, quod reus satisfacere non deberet, si ipse adesset. appellantur tribuni: à quibus cum esset certum auxilium petatum, ita tamen disceditur, ut idibus Sept. P. Quinctiū sisti Sex. Alphenus promitteret. uenit Romam Quinctius, uadimonium sistit: iste, homo acerrimus, bonorum possessor, expulsor, ereptor, annum & sex menses nihil petit, quiescit, conditionibus hunc, quoad potest, producit: à Cn. Dolabella denique prætor postulat, ut sibi Quinctius iudicatum solui satisfaret, ex formula, quod ab eo petat, cuius ex edicto prætoris Romani bona dies XXX possessa sint. non recusabat Quinctius, quin ita satisfacere iuberet, ni bona possessa essent ex edicto. decernit: quā æquum, nihil dico: unum hoc dico, nouum: &

B hoc

hoc ipsum tacuisse mallet; quoniam utrunque cuius
intelligere potuisset. iubet P. Quinctiū aut satisfacere,
aut sponsonem cum Sex. Tenuio facere, ni bona sua ex
edicto P. Burrieni prætoris dies XXX possessa essent.
recusabant, qui aderant tum Quinctio: demonstra-
bant, de re iudicium fieri oportere; ut aut uterque in-
ter se, aut neuter satisfaceret: non necesse esse famam
alterius in iudicium uenire. clamabat porro ipse Quin-
ctius, sese iccirco nolle satisfacere, ne uideretur iudicas-
se, bona sua ex edicto possessa esse: sponsonem porro
si istiusmodi faceret, se, id quod nunc euenit, de capi-
te suo priore loco causam esse dicturum. Dolabella
(quemadmodum solent homines nobiles: seu recte, seu
perperam facere cœperunt, ita in utroque excellunt,
ut nemo nostro loco natus assequi possit) iniuriam fa-
cere fortissime perseuerat; aut satisfacere, aut sponso-
nem iubet facere, et interea recusantes nostros aduoca-
tos acerrime submoueri. conturbatus sane discedit
Quinctius: neque mirum, cui hæc optio tam misera,
tamq; iniqua daretur, ut aut ipse se capitis damna-
ret, si satisfaceret: aut causam capitis, si sponsonem fecis-
set, priore loco diceret. cū in altera re causæ nihil es-
set, quin secus iudicaret ipse de se, quod iudiciū grani-
mū est, in altera spes esset ad talē tamen uirū iudicē ue-
niendi, unde eo plus opis auferret, quo minus attulisset
gratiæ: sponsonem facere maluit, fecit, te iudicem C.
Aquilli sumpsit, ex sponso egit. in hoc summa iudicij,
causaq; tota consistit. Iudicium esse C. Aquilli non de
re pecuniaria, sed de fama fortunisq; P. Quinctij ui-
des. cū maiores ita constituerint, ut, qui pro capite di-
ceret

ceret, is posteriore loco diceret: nos, inaudita criminatione accusatorum, priore loco causam dicere intelligis: eos porro, qui defendere consuerunt, uides accusare, & ea ingenia conuerti ad perniciem, quæ antea uersabantur in salute atque auxilio ferendo. Illud etiam restiterat, quod hesternum die fecerunt, ut te in ius adducerent, ut nobis tempus, quàm diu diceremus, præstitueres: quam rem facile à prætore impetrassent, nisi tu, quod esset tuum ius, & officium, partesq; do cuisses. neque nobis adhuc præter te quisquam fuit, ubi nostrum ius contra illos obtineremus: neque illis unquàm satis fuit illud obtinere, quod probari omnibus posset: ita sine iniuria potentiam leuem, atque inopem esse arbitrantur. uerum, quoniam tibi instat Hortensius, ut eas in consilium; à me postulat, ne dicendo tempus obsumam; queritur, priore patrono causam defendente, nunquàm perorari potuisse: non patiar istam manere suspicionem, nos rem iudicari nolle. nec illud mihi arrogabo, me posse causam commodius demonstrare, quàm antea demonstrata sit: neque tamen tam multa uerba faciam: propterea quòd & ab illo, qui ante dixit, informata iam causa est; & à me, qui neque excogitare, neque pronunciare multa possum breuitas postulatur, quæ mihi met ipsi amicissima est. faciam, quod te sæpe animaduerti facere Hortensi: totam causam meæ dictionem certas in partes diuidam. tu id semper facis, quia, semper potes: ego in hac causa faciã, propterea quòd in hac uideor posse facere. quod tibi natura dat ut semper possis, id mihi causa dat ut hodie possim. certos mihi fines, terminosq; cõstituiam, extra

B 2 quos

O R A T I O

quos egredi non possim, si maxime uelim: ut & mihi sit propositum de quo dicam; & Hortensius habeat exposita, ad quæ respondeat; & tu C. Aquili iam ante animo prospicere possis, quibus de rebus auditurus sis. Negamus, te bona P. Quintij Sexte Neui possedisse ex edicto prætoris. in eo sponsio facta est. ostendam, primum, causam non fuisse, cur à prætore postulares, ut bona P. Quintij possideres: deinde, ex edicto te possidere non potuisse: postremo, non possedisse. Quæso C. Aquili, uosq; qui estis in consilio, ut, quid pollicitus sim, diligenter memoria mandetis: etenim rem facilius totam accipietis, si hæc memineritis: & me facile uestra existimatione reuocabitis, si extra hos cancellos egredi conabor, quos mihi ipse circundedi. Nego fuisse causam, cur postulare: nego, ex edicto possidere potuisse: nego possedisse. hæc tria cum docuero, perorabo. Non fuit causa, cur postulare. qui hoc intelligi potest? quia Sex. Neui neque ex societatis ratione, neque priuatim quicquam debuit Quintius. quis huic rei testis est? idem, qui acerrimus aduersarius. in hac re te, te inquam testem Neui citabo annum, & eo diutius post mortem C. Quintij fuit in Gallia tecum simul Quintius. doce, te petijse ab eo istam nescio quam innumerablem pecuniam. doce, aliquando mentionem fecisse; dixisse, deberi: debuisse, concedam. moritur C. Quintius, qui tibi, ut ais, certis nominibus grandem pecuniam debuit: heres eius P. Quintius in Galliam ad te ipsum uenit, in agrum communem, eò denique, ubi non modo res erat, sed ratio quoque omnis, & omnes litteræ. quis tam dissolutus in re familiari fuisset, quis
tam

tam negligens, quis tam tui Sexte dissimilis, qui, cum res ab eo, quicum contraxisset, recessisset, et ad heredem peruenisset, non heredem, cum primum uidisset, certiore faceret? appellaret? rationem afferret? si quid in controuersiam ueniret, aut intra parietes, aut summo iure experiretur? ita ne est? quod uiri optimi faciunt, si qui suos propinquos, ac necessarios caros, & honestos esse, atque haberi uolunt, id Sex. Neuius non faceret? qui usque eò feruet, ferturque; auaritia, ut de suis commodis nolit aliquam partem amittere, ne quam partem huic propinquo suo ullius ornamenti relinquat. & is pecuniam, si qua deberetur, non peteret, qui, quia, quod debitum nunquam est, id datum non est, non pecuniam modo, uerum etiam hominis propinqui sanguinem, uitamque; eripere conatur? huic tu molestus esse uidelicet noluisti, quem nunc respirare libere non sinis. quem nunc interficere nefarie cupis, eum tum pudenter appellare nolebas. ita credo, hominem propinquum, tui obseruantem, uirum bonum, pudentem, maiorem natu, nolebas, aut non audebas appellare. sæpe, ut fit, cum ipse te confirmasses, cum statuisses de pecunia mentionem facere, cum paratus, meditatusque; uenisses, homo timidus, uirginali uerecundia, subito ipse te retinebas, excidebat repente oratio; cum cuperes appellare, non audebas, ne inuitus audiret. id erat profecto. credamus hoc, Sex. Neuium, cuius caput oppugnet, eius auribus pepercisse. si debuisset Sexte, petisses statim: si non statim, paulo quidem post: si non paulo, at aliquando, sex quidem illis mensibus profecto, anno uertente sine controuersia. anno & sex mensibus uero,

B iij cum

cum tibi quotidie potestas hominis fuisset admonendi,
 uerbum nullum facis: biennio iam confecto fere, ap-
 pellas. quis tam perditus ac profusus nepos, non ade-
 sa iam, sed abundanti pecunia, sic dissolutus fuisset,
 ut fuit Sex. Neuius? cum hominem nomino, satis mi-
 hi uideor dicere. debuit tibi C. Quinctius. nunquam
 petisti. mortuus est ille: res ad heredem uenit: cum
 eum quotidie uideres, post biennium denique appellas.
 dubitabitur, utrum sit probabilius, Sex. Neuium sta-
 tim, si quid deberetur, petiturum fuisse, an ne appel-
 laturum quidem biennio? appellandi tempus non erat?
 at tecum anno plus uixit. in Gallia agi non potuit? at
 & in prouincia ius dicebatur, & Romae iudicia fie-
 bant. restat, ut aut summa negligentia tibi obstiterit,
 aut unica liberalitas. si negligentia dices, mirabimur:
 si bonitatem, ridebimus: neque praeterea quid possis
 dicere, inuenio. Satis est argumenti, nihil esse debi-
 tum Neuius, quod tam diu nihil petiuit. quid, si hoc ip-
 sum, quod nunc facit, ostendo testimonio esse, nihil de-
 beri? quid enim nunc agit Sex. Neuius? qua de re con-
 trouersia est? quod est hoc iudicium, in quo iam bien-
 nium uersamur? quid negocij geritur, in quo ille tot et
 tales uiros defatigat? pecuniam petit: nunc denique?
 ueruntamen petit: audiamus. de rationibus & con-
 trouersijs societatis uult dijudicari, sero, uerum ali-
 quando tamen: concedamus. Non, inquit, id ago
 C. Aquili, neque in eo nunc laboro: pecunia mea tot
 annos utitur P. Quinctius: utatur sane non peto. Quid
 igitur pugnas? an, quod saepe multis in locis dixisti,
 ne in ciuitate sit? ne locum suum, quem adhuc hone-
 stissime

stissime defendit, obtineat? ne numeretur inter uiuos? decernat de uita, & ornamentis suis omnibus? apud iudicem causam priore loco dicat? et, eam cum perorarit, tū denique uocem accusatoris audiat? quid? hoc quò pertinet? ut ocyus ad tuum peruenias? at, si id uelles, iam pridem actum esse poterat. ut honestiore iudicio conflictare? at sine summo scelere P. Quinctiū, propinquum tuum, iugulare non potes. ut facilius iudiciū sit? at neque C. Aquilius de capite alterius libenter iudicat; & Q. Hortensius contra caput non didicit dicere. Quid à nobis autem C. Aquili refertur? pecuniam petit: negamus deberi. iudicium fiat statim: non recusamus. num quid præterea? si ueretur, ut res, iudicio factò, parata sit; iudicatum solui satis accipiat. quibus à me uerbis satis accipiet, iisdem ipse, quod peto, satisfidet. Actum iam potest esse C. Aquili: iam tu potes discedere liberatus molestia prope dicam non minore, quàm Quinctius. Quid agimus Hortensi? quid de hac conditione dicimus? possumus aliquando, depositis armis, sine periculo fortunarum, de re pecuniaria disceptare? possumus ita rem nostram persequi, ut hominis propinqui caput incolume esse patiamur? possumus petitoris personā capere, accusatoris deponere? Immo, inquit, abs te satis accipiam, ego autem tibi non satisfidabo. Quis tandem nobis ista iura tam æqua describit? quis hoc statuit, quod æquum sit in Quinctium, id ini- quum esse in Neuium? Quinctii bona, inquit, ex edi- cto prætoris possessa sunt. ergo, id ut confitear, postu- las: ut, quod nunquam factum esse iudicio defendi- mus, id, perinde quasi factum sit, nostro iudicio confir-
B 4 memus.

memus. Inueniri ratio C. Aquili non potest, ut ad suum quisque quamprimum sine cuiusquam dedecore, infamia, perniciēq; perueniat? profecto, si quid deberetur, peteret: non omnia iudicia fieri mallet, quàm unum illud, unde hæc omnia nascuntur. qui inter tot annos ne appellarit quidem Quinctium, cum potestas esset agendi quotidie; qui, quo tempore primum male agere cœpit, in uadimonijs differendis tempus omne consumpserit; qui postea quàm uadimonium missum fecerit, hunc per insidias ui de agro communi deiecerit; qui, cum de re agendi, nullo recusante, potestas fuisset, sponsonem de probro facere maluerit; qui, cum reuocetur ad id iudicium, unde hæc nata sunt omnia, conditionem æquissimam repudiet; fateatur, se non pecuniam, sed uitam, & sanguinem petere: is non hoc palā dicit? mihi si quid deberetur, peterem, atque adeo iam pridem abstulissem: nihil hoc tanto negotio, nihil tam inuidioso iudicio, nihil tam copiosa aduocatione uterer, si petendum esset: extorquendum est inuito, atque ingratum, quod non debet; eripiendum, atque exprimendum est: de fortunis omnibus P. Quinctius deturbandus est: potentes, disertī, nobiles omnes aduocandi sunt: adhibenda uis est ueritati: minæ iactentur: pericula intendantur: formidines opponantur, ut his rebus aliquando uictus, & perterritus ipse cedat. quæ mehercule omnia, cum, qui contra pugnent, uideo, & cum illum confessum considero, adesse atque impendere uidentur, neque uitari ullo modo posse. cū autem ad te, C. Aquili, oculos, animumq; retuli; quo maiore conatu studioq; aguntur, eo leniora, infirmioraq; existimo. Nihil

PRO P. QVINCTIO.

9

hilitur debuit, ut tu ipse prædicas. Quid, si debuisset? cōtinuo ne caussa fuisset, cur à prætore postulares, ut bona possideres? non opinor id quidem neque ius esse, neque cuiquam expedire. Quid igitur demonstrat? uadimonium sibi ait esse desertum. antequam doceo id factum non esse, libet mihi C. Aquili ex officij ratione, atque ex omnium consuetudine rem ipsam, & factum simul Sex. Neuij considerare. Ad uadimonium non uenerat, ut ais, is, qui cum tibi affinitas, societas, omnes denique caussæ, & necessitudines ueteres intercedebant: illico ne ad prætorem ire conuenit? continuo ne uerum fuit postulare, ut ex edicto bona possidere liceret? ad hæc extrema, & inimicissima iura tam cupide decurrebas, ut tibi nihil in posterum, quod grauius, atque crudelius facere posses, reseruares? nam quid homini potest turpius, quid uiro miserius, aut acerbius usu uenire? quod tantum euenire dedecus? quæ tanta calamitas inueniri potest? pecuniam si cupiam fortuna ademit, aut si alicuius eripuit iniuria, tamen, dum existimatio est integra, facile consolatur honestas egestatem. at non nemo aut ignominia affectus, aut iudicio turpi conuictus, bonis quidem suis utitur, alterius opes, id quod miserrimum est, non expectat; hoc tamē in miserijs adiumento, & solatio subleuatur. cuius uero bona uenierunt; cuius non modo illæ amplissimæ fortune, sed etiam uictus, uestitusq; necessarius sub præcone cum dedecore subiectus est; is non modo ex numero uiuorum exturbatur, sed, si fieri potest, infra etiam mortuos amandatur: etenim mors honesta sæpe uitam quoque turpem exornat; uita turpis ne morti quidem honestæ

O R A T I O

honestæ locum relinquit. ergo hercule cuius bona ex
edicto possidentur, huius omnis fama, & existimatio
cum bonis simul possidetur: de quo libelli in celeberrimis
locis proponuntur, huic ne perire quidem certe
tacite, obscureq; conceditur. cui magistri fiunt, & do-
mini constituuntur, qui, qua lege, & qua conditione pe-
reat, pronuncient; de quo homine præconis uox prædi-
cat, & pretium conficit; huic acerbissimum uiuo, ui-
dentiq; funus ducitur: si funus id habendum sit, quod
non amici conueniunt ad exequias cohonestandas, sed
bonorum emptores, ut carnifices, ad reliquias uitæ la-
cerandas, & distrahendas. itaque maiores nostri raro
id accidere uoluerunt; prætores, ut considerate fieret,
comparauerunt. uiri boni, cum palam fraudantur, cū
experiundi potestas non est, timide tamen & pedeten-
tim istuc descendunt, ui ac necessitate coacti, inuiti,
multis uadimonijs desertis, sæpe illusi, ac destituti: con-
siderant enim, quid & quantum sit, alterius bona pro-
scribere. iugulare ciuem ne iure quidem quisquam bo-
nus uult: mauult enim commemorare, se, cum posset
perdere, pepercisse, quàm, cum parcere potuerit, per-
didisse. hæc in homines alienissimos, denique in inimi-
cissimos uiri boni faciunt et hominum existimationis,
& communis humanitatis causa; ut, cum ipsi nihil al-
teri scientes incommodarint, nihil ipsis iure incommo-
di cadere possit. ad uadimonium non uenit: quis? pro-
pinquus. si res ista grauissima sua sponte uideretur,
tamen eius atrocitas necessitudinis nomine leuaretur.
ad uadimonium non uenit: quis? socius. etiam gra-
uius aliquid ei deberes concedere, qui cum te aut uo-
luntas

luntas congregasset, aut fortuna coniunxisset. ad uadimonium non uenit: quis? is, qui tibi præsto semper fuit. ergo in eum, qui semel hoc commisit, ut tibi præsto non esset, omnia tela coniecisti, quæ parata sunt in eos, qui permulta male agendi causa fraudandiq; fecerunt? si de prædijs tuis ageretur Sex. Neni, si in paruula re captionis aliquid uererere, non statim ad C. Aquilium, aut ad eorum aliquem, qui consuluntur, concurrisses? cum ius amicitiae, societatis, affinitatis ageretur, cum officij rationem, atque existimationis duci conueniret, eo tempore tu non modo C. Aquillium, aut L. Lucillum, sed ne ipse quidem te consuluisti, sed ne ipse quidem ad te retulisti: ne hac quidem tecum locutus es: horæ duæ fuerunt: Quintilius ad uadimonium non uenit: quid ago? si mehercule hac tecum duo uerba fecisses, quid ago? respirasset cupiditas, atque auaritia paululum: aliquid loci rationi & consilio dedisses: tu te collegisses: non in eam turpitudinem uenisses, ut hoc tibi esset apud tales uiros confitendum, qua tibi uadimonium non sit obitum, eadem te hora consilium cepisse, hominis propinqui fortunas funditus euertere. ego pro te nunc hoc consulo post tempus in aliena re, quod tu in tua re, cum tempus erat, consulere oblitus es. quæro abs te C. Aquilli, L. Luculle, P. Quintili, M. Marcelle, uadimonium mihi non obijt quidam socius & affinis meus, qui cum mihi necessitudo uetus, controuersia de re pecuniaria recens intercedit. postulo ne à prætore, ut eius bona mihi possidere liceat? an, cum Romæ domus eius, uxor, liberi sint, domum potius denunciem? quid

O R A T I O

quid est, quod hac tandem de re uobis possit uideri? profecto, si recte uestram bonitatem, atque prudentiam cognoui, non multum me fallit, si consolamini, quid sitis responsuri. primum, expectare: deinde, si latitare, ac diutius ludificare uideatur, amicos conuenire; querere, quis procurator sit; domum denunciare. dici uix potest, quam multa sint, quae respondeatis ante fieri oportere, quam ad hanc rationem extremam necessariam deuenire. quid ad haec Neuius? ridet scilicet nostram amentiam, qui in uita sua rationem summi officij desideremus, & instituta bonorum uirorum requiramus. quid mihi, inquit, cum ista summa sanctimonia, ac diligentia? uiderint ista officia uiri boni: de me autem ita considerent: non quid habeam, sed quibus rebus inuenerim, querant, & quemadmodum natus, & quo pacto educatus sim. memini: uetus est de scurra, multo facilius diuitem, quam patrem familias fieri posse. hac ille si uerbis non audet, re quidem uera palam loquitur: etenim si uult uirorum bonorum instituto uiuere, multa oportet discat, atque dediscat: quorum illi aetati utrunque difficile est. Non dubitauit, inquit, cum uadimonium desertum esset, bona proscribere. improbe: uerum, quoniam tu id tibi arrogas, & concedi postulas, concedamus. quid, si nunquam deseruit? si ista causa abs te tota per summam fraudem, & malitiam ficta est? si uadimonium omnino tibi cum P. Quinctio nullum fuit, quo te nomine appellemus? improbum? at, etiam si desertum uadimonium esset, tamen in ista postulatione, et proscriptione bonorum improbissimus reperi-
bare.

bare . num malitiosum ? negas . fraudulentum ? iam id
quidem arrogas tibi , & præclarum putas . audacem ?
cupidum ? perfidiosum ? uulgaria , & obsoleta sunt ,
res autem noua , & inaudita . quid ergo est ? uereor
mehercule , ne aut grauioribus utar uerbis , quàm na-
tura fert , aut leuioribus , quàm caussa postulat . Ais
esse uadimonium desertum . quæsiuit à te statim , ut
Romam redijt , Quinctius , quo die uadimonium istuc
factum esse diceres . respondisti statim , nonis Febr. di-
scidens in memoriam redijt Quinctius , quo die Roma
in Galliam profectus sit : ad ephemeridem reuertitur :
inuenitur dies profectiois , pridie kal. Februarij . no-
nis Febr. si Romæ fuit , caussæ nihil dicimus , quin tibi
uadimoniũ promiserit . quid ? hoc inueniri qui potest ?
profectus una L. Albius , homo in primis honestus . di-
cet testimonium . profecti sunt familiares & Albij , et
Quinctij . dicent hi quoque testimonium . litteræ P.
Quinctij , testes tot , quibus omnibus caussa iustissima
est cur scire potuerint , nulla cur mentiantur ; cum ad-
stipulatore tuo comparabuntur . & in hac eiusmodi
caussa P. Quinctius laborabit ? & diutius in tanto me-
tù miser , periculoq ; uersabitur ? & uehementius eum
gratia aduersarij perterrebit , quàm fides iudicis conso-
labitur ? uixit enim semper inculte , atque horride : na-
tura tristi , ac recondita fuit : non ad solariũ , non in cam-
po , non in conuiuijs uersatus est : id egit , ut amicos ob-
seruantia , rem parsimonia retineret : antiquam officij
rationem dilexit , cuius splendor omnis his moribus ob-
soleuit . at si in caussa pari discedere inferior uideretur ,
tamé esset non mediocriter cõquerendũ . nunc in caussa
superiore ,

O R A T I O

superiore, ne ut par quidem sit, postulat: inferiorem
esse patitur, duntaxat usque eò, ne cum bonis, fama,
fortunisq; omnibus Sex. Neuij cupiditati, crudelita-
tiq; dedatur. Docui, quod primum pollicitus sum, C.
Aquilii, causam omnino, cur postularet, non fuisse:
quòd neque pecunia debebatur; & si maxime debere-
tur, commissum nihil esset, quare ad istam rationem
perueniretur. attende nunc, ex edicto pratoris bona P.
Quinctij possideri nullo modo potuisse. recita edictum.
QVI FRAVDATIONIS CAUSSA LATI-
TARIT. non est is Quinctius: nisi si latitant, qui ad
negocium suum, relicto procuratore, proficiscuntur.
CUI HERES NON EXTABIT. ne is quidem.
QVI EXILII CAUSSA SOLVM VER-
TERIT.

*

quo tempore existimas oportuisse Neui absentem Quin-
ctium defendi? aut quo modo? tum, cum postulabas, ut
bona possideres? nemo affuit: neque enim quisquam di-
uinare poterat te postulaturum: neque quenquam atti-
nebat id recusare, quod prator fieri, sed non fieri ex e-
dicto suo iubebat. qui locus igitur absentis defendendi
procuratori primus datus est? cū proscribebas. ergo af-
fuit, non passus est, libellos deiecit Sex. Alphenus: qui
primus erat officij gradus, seruatus est à procuratore
summa cum diligentia. uideamus, quæ deinde sint con-
secuta. hominem P. Quinctij deprehendis in publico,
conaris abducere, nō patitur. Alphenus, uī tibi adimit,
curat ut domum reducatur ad Quinctium. hic quoque
summe constat procuratoris diligentis officium. debere
tibi

tibi dicis *Quinctiū* : procurator negat. uadari uis : pro-
mittit . in ius uocas : sequitur . iudicium postulas : non
recusat . quid aliud sit absentem defendi , ego non intelli-
go . at quis erat procurator ? credo aliquem eiectum ho-
minem , egentem , litigiosum , improbum , qui posset
scurræ diuitis quotidianum conuicium sustinere : nihil
minus . eques *R.* locuples , sui negocij bene gerens , deni-
que is , quem , quoties *Neuius* in *Galliam* profectus est ,
procuratorem *Romæ* reliquit . & audes *Sex. Neui* ne-
gare absentem defensum esse *Quinctium* , cum eum de-
fenderit idem , qui te solebat ? & cum is iudicium accipe-
ret pro *Quinctio* , cui tu & rem & famam tuam com-
mendare proficiscens , & cōcredere solebas , conaris hoc
dicere , neminem extitisse , qui *Quinctium* iudicio defen-
deret . Postulabam , inquit , ut satisfaret : iniuria postula-
bas . ita iubebare . recusabat *Alphenus* . ita : uerum
prætor decernebat . tribuni igitur appellabantur . hic
te , inquit , teneo : non est istud iudicium pati , neque
iudicio defendere , cum auxilium à tribunis petas . hoc
ego , cum attendo qua prudentia sit *Hortensius* , dictu-
rum esse eum non arbitror : cum autem antea dixisse
audio , & causam ipsam considero , quid aliud dicere
possit , non reperio : fatetur enim libellos *Alphenum*
deiecisse , uadimonium promississe ; iudicium quin acci-
peret in ea ipsa uerba , quæ *Neuius* edebat , non recu-
sasse , ita tamen , more & instituto per eum magistra-
tum , qui auxilij causa constitutus est . aut hæc facta
non sint , necesse est ; aut *C. Aquillius* , talis uir , iuratus ,
hoc ius in ciuitate constituat ; cuius procurator non
omnia iudicia acceperit , quæ quisque in uerba postula-
rit ;

O R A T I O

rit; cuius procurator à prætore tribunos appellare ausus sit; eum non defendi; eius bona recte possideri posse; ei misero, absenti, ignaro omnia fortunarum suarum, omnia uitæ ornamenta per summum dedecus, & ignominiam diripi cōuenire. quod si probari nemini potest, illud certe probari omnibus necesse est, defensum esse iudicio absentem *Quinctium*. quod cum ita est, ex edicto bona possessa non sunt. At enim tribuni pl. ne audierunt quidem. fateor, si ita est, procuratorem decreto prætoris *R.* oportuisse parere. quid, si *M. Brutus* intercessurum se dixit palam, nisi quid inter ipsum *Alphenum*, & *Neuium* conueniret? uidetur ne intercessisse appellatio tribunorum non more, sed auxilij causa? quid deinde fit? *Alphenus*, ut omnes intelligere possent iudicio defendi *Quinctium*, ne qua subesse posset aliena aut ipsius officio, aut huius existimatione suspicio, uiros bonos complures aduocat: testatur isto audiente, se pro communi necessitudine id primum petere, ne quid atrocius in *P. Quinctium* absentem sine causa facere conetur: sin autē inimicissime, atque infestissime contendere perseueret, se paratū esse omni recta, atque honesta ratione defendere: quod petat, non deberi: se iudicium id, quod edat, accipere. eius rei, conditionisq; tabellas obsignauerunt uiri boui complures. res in dubium uenire non potest. fit, rebus omnibus integris, neque proscriptis, neque possessis bonis, ut *Alphenus* promittat *Neui*o sisti *Quinctium*. uenit ad uadimonium *Quinctius*: iacet res in controuersis, isto calumniant e, biennium, usque dum inueniretur, qua ratione res ab usitata consuetudine recederet, & in hoc singulare iudicium

dicium caussa omnis concluderetur. quod officium Al-
 quilli commemorari procuratoris potest, quod ab Al-
 pheno præteritū esse uideatur? quid assertur, quare
 P. Quinctius absens negetur esse defensus? an uero id,
 quod Hortensium, quia nuper iniecit, et quia Neuius
 semper id clamat, dicturum arbitror, non fuisse Ne-
 uio parem certationem cum Alpheno, illo tēpore, illis
 dominantibus? quod si uelim confiteri; illud, opinor,
 concedent, non procuratorem P. Quinctij neminē fuis-
 se, sed gratiosum fuisse. mihi autem ad uincendum sa-
 tis est, fuisse procuratorem, qui cum experiri posset.
 qualis is fuerit, si modo absentē defendebat per ius &
 magistratum, nihil ad rem arbitror pertinere. erat, in-
 quit, illarum partium. quid ni? qui apud te esset edu-
 catus; quem tu à puero sic instituis, ut nobili ne gla-
 diatori quidem hæreret. sicut tu semper summe concu-
 pisti, idem uolebat Alphenus: ea re tibi cum eo par cō-
 tentio erat. Bruti, inquit, erat familiaris: itaque is in-
 tercedebat. tu contra Burrieni, qui iniuriam decerne-
 bat; omnium denique illorum, qui tum & poterant
 per uim, & scelus plurimum, & quod poterant, id au-
 debant. an omnes tu istos uincere uolebas, qui nunc,
 tu ut uincas, tantopere laborant? aude id dicere, non
 palam, sed his ipsis, quos aduocasti. tametsi nolo eam
 rem cōmemorando renouare, cuius omnino rei memo-
 riam omnem tolli funditus, ac deleri arbitror oportere.
 unum illud dico: si propter partium studiū potens erat
 Alphenus; potētissimus Neuius: si fretus gratia postu-
 labat aliquid iniquius Alphenus; multo iniquiora Ne-
 uius impetrabat: neque enim inter studium uestrum
 C quid-

O R A T I O

quicquam, ut opinor, interfuit: ingenio, uetustate, artificio tu facile uicisti. ut alia omittam, hoc satis est: Alphenus cum ijs, & propter eos periit, quos diligebat: tu, postquam, qui tibi erant amici, non poterant uincere; ut amici tibi essent, qui uincebant, effecisti. quod si tum par tibi ius cum Alpheno fuisse nō putas, quia tamen aliquem contra te aduocare poterat; quia magistratus aliquis reperiēbatur, apud quem Alpheni caussa consisteret: quid hoc tēpore Quinctio statuen- dū est? cui neque magistratus adhuc æquus inuētus est; neque iudicium redditum est usitatum; non conditio, non sponsio, non denique ulla unquam intercessit postu- latio, mitto æqua, uerum ante hoc tēpus nefando qui- dem audita. de re pecuniaria cupio contēdere: nō licet. at ea controuersia est: nihil ad me attinet: caussam capi- tis dicas, oportet. accusa, ubi ita necesse est: non, inquit, nisi tu ante nouo modo priore loco dixeris: dicendū ne- cessario est: pręstituendę horę ad arbitrium nostrum: iudex ipse arcessetur. quid tum? tu aliquem patronum inuenies, hominem antiqui officij, qui splendorem no- strum, & gratiā negligat. pro me pugnabit L. Phi- lippus, eloquentia, grauitate, honore florentissimus ciuitatis: dicet Hortensius, excellens ingenio, nobilita- te, existimatione: aderunt autem homines nobilissimi, ac potentissimi, quorum frequentiam, & confessum nō modo P. Quinctius, qui de capite decernit, sed quiuis, qui extra periculum sit, perhorrescat. hæc est iniqua certatio, non illa, qua tu cōtra Alphenum uelitabaris. huic, ne ubi consisteret quidem cōtra te, locum reliqui- sti. quare aut doceas oportet, Alphenū negasse se pro- curatorem

curatorem esse, non deiecisse libellos, iudicium accipere noluisse: aut, cum hæc ita facta sint, ex edicto te bona P. Quinctij non possedisse concedas. etenim, si ex edicto possedisti; quero, cur bona non uenierint? cur ceteri sponsores, & creditores non conuenerint? nemo ne fuit, cui deberet Quinctius? fuerunt, & complures fuerunt: propterea quod Caius frater aliquantum æris alieni reliquerat. quid ergo est? homines erant ab hoc omnnes alienissimi, & ijs debebatur; neque tamen quisquā inuentus est tā insignite improbus, qui uiolare P. Quinctij existimationem absentis auderet. unus fuit, affinis, socius, necessarius, Sex. Neuius, qui, cum ipse ul tro deberet, quasi eximio præmio sceleris exposito, cupidissime contenderet, ut per se afflictū, atque euersum propinquum suum non modo honeste partis bonis, uerū etiam communi luce priuaret. ubi erant ceteri creditores? denique hoc tempore ubi sunt? quis est, qui fraudationis caussa latuisse dicat? quis, qui absentem defensum neget esse Quinctium? nemo inuenitur. at contra omnes, quibuscum ratio huic aut est, aut fuit, adsunt, defendunt; fides huius multis locis cognita, ne perfidia Sex. Neuij derogetur, laborant. in huiusmodi spon sionem testes daret oportebat, ex eo numero qui hæc dicerent: uadimonium mihi deseruit: me fraudauit: à me nominis eius, quod inficiatus esset, diem petiuit: ergo experiri non potui, latitauit, procuratorem nullum reliquit. horum nihil dicitur. parantur testes, qui hæc dicant. uerum opinor uiderimus, cum dixerint. unum tamen hoc cogitent, ita se graues esse, ut, si ueri tatem uolent retinere, grauitatem possint obtinere; si n eam

O R A T I O

negligent, ita leues, ut omnes intelligant, non ad obtinendum mendacium, sed ad uerum probandum auctoritatem adiungere. ego hæc duo quero: primum, quæ ratione Neuus susceptum negotium non transfegerit, hoc est cur bona, quæ ex edicto possidebat, non uendiderit: deinde, cur ex tot creditoribus alijs ad istam rationem nemo accesserit: ut necessario confiteare, neque eorum tam temerarium quenquam fuisse, neque te ipsum id, quod turpissime suscepisses, perseuerare et transigere potuisse. quid, si tu ipse Sex. Neui statuisti bona P. Quinctij ex edicto possessa non esse? opinor, tuum testimonium, quod in aliena re leue esset, id in tua, quoniam contra te est, grauissimum debet esse. emisti bona Sex. Alpheni, L. Sylla dictatore uendete: socium tibi in his bonis edidisti Quinctium. plura non dico. cum eo tu uoluntariam societatem coibas, qui te in hereditaria societate fraudarat: & eum iudicio tuo comprobabas, quem spoliatum fama fortunisque omnibus arbitrabare. Diffidebam mehercule C. Aquilli satis animo certo & confirmato me posse in hac causa consistere: sic cogitabam, cum contra dicturus esset Hortensius, & cum esset attente auditurus Philippus, fore, uti permultis in rebus timore prolaberer. dicebam huic Q. Roscio, cuius soror est cum P. Quinctio, cum à me peteret, & summe contenderet, ut propinquum suum defenderem, mihi perdifficile esse contra tales oratores non modo tantam causam perorare, sed omnino uerbum facere conari. cum cupidius instaret, homini pro amicitia familiarius dixi, mihi uideri ore durissimo esse, qui presente eo gestum agere conaretur; qui uero

cum

cum ipso contenderent, eos, etiam si quid antea recti aut uenusti habere uisi sunt, id amittere: ne quid mihi eiusmodi accideret, cum contra talem artificem dicturus essem, me uereri. tum mihi Roscius & alia multa confirmandi mei causa dixit: & mehercule, si nihil diceret, tacito ipso officio & studio, quod adhibebat erga propinquum suum, quemuis commoueret. etenim cum artifex eiusmodi sit, ut solus dignus uideatur esse, qui in scena spectetur: tum uir eiusmodi est, ut solus dignus uideatur, qui eò non accedat. ueruntamen, quid si, inquit, habes eiusmodi causam, ut hoc tibi planum sit faciendum, neminem esse, qui possit biduo, ad summum triduo DCC millia passuum ambulare? tamen ne uereris, ut possis hæc contra Hortensium contendere? minime, inquam. sed quid id ad rem? nimium, inquit: in eo causa consistit. quo modo? docet me eiusmodi rem, & factum simul Sex. Ne uij, quod si solum proferretur, satis esse deberet. quod abs te C. Aquilli, & à uobis, qui adestis in consilio, quæso, ut diligenter attendatis. profecto intelligetis, illinc ab initio cupiditatem pugnassee, & audaciam; hinc ueritatem & pudorem, quoad potuerit, restitisse. Bona postulas, ut ex edicto possidere liceat: quo die? te ipsum Neui uolo audire: uolo inauditum facinus ipsius, qui id commisit, uoce conuinci. dic Neui diem. ante V. kalend. intercalares. bene agis. quàm longe est hinc in saltum uestrum Gallicanum? Neui te rogo. DCC millia passuum. optime. de saltu deicitur Quinctius, quo die? possumus hoc quoque ex te audire: quid taces? dic inquam diem. pudet dicere:

O R A T I O

cere: intelligo: uerum & sero, & nequicquam pu-
 det. deijcitur de saltu C. Aquilli pridie kal. intercala-
 res. biduo post, aut, ut statim de iure aliquis cucurrerit,
 non toto triduo DCC millia passuum conficiuntur.
 ò rem incredibilem: ò cupiditatem inconsideratam: ò
 nuncium uolucrum. administri & satellites Sex. Ne-
 uij Roma trans alpes in Sebusianos biduo ueniunt. ò
 hominem fortunatum, qui eiusmodi nuncios, seu po-
 tius Pegasos habeat. hic ego, si Crassi omnes cum An-
 tonijs existât; si tu L. Philippe, qui inter illos florebas,
 hanc causam uoles cum Hortensio dicere; tamen supe-
 rior sim necesse est. non enim, quemadmodum puta-
 tis, omnia sunt in eloquentia: est quaedam tamen ita
 perspicua ueritas, ut eam infirmare nulla res possit.
 an, antequam postulasti ut bona possideres, misisti,
 qui curarent ut dominus de suo fundo à sua familia ui-
 deijceretur? utrunlibet elige. alterum incredibile est,
 alterum nefarium, & ante hoc tempus utrumque in-
 auditum. DCC millia passuum uis esse decursa bi-
 duo? dic. negas? ante igitur misisti. malo: si enim il-
 lud diceres, improbe mentiri uiderere: cum hoc confi-
 teris, id te admisisse concedis, quod ne mendacio qui-
 dem tegere possis. hoc consilium Aquillio, & talibus
 uiris, tam cupidum, tam audax, tam temerarium,
 probabitur? quid hæc amentia? quid hæc festinatio?
 quid hæc immaturitas tanta significat? non uim?
 non scelus? non latrocinium? non denique omnia po-
 tius, quàm ius, quàm officium, quàm pudorem?
 mittis iniussu prætoris: quo consilio? iussurum scie-
 bas? quid? cum iussisset, tum mittere non ne pote-
 ras?

ras? postulaturus eras : quando? post dies XXX:
nempe si te nihil impediret; si uoluntas eadem mane-
ret; si ualeres; denique si uiueres. Prætor iussisset: opi-
nor si uellet, si ualeret, si ius diceret, si nemo recusa-
ret, qui ex ipsius decreto & satisfdaret, & iudicium
accipere uellet. nam, per deos immortales, si Alphenus
procurator P. Quinctij tibi tum satisfdaret, & iudiciū
accipere uellet, denique omnia, quæ postulares, face-
re uoluisset, quid ageres? reuocares eum, quem in Gal-
liam miseris? at hic quidem iam de fundo expulsus,
iam à suis dijs penatibus præceps eiectus, iam, quod
indignissimū est, suorum seruorum manibus, nuncio
atque imperio tuo uiolatus esset. corrigeres hæc scilicet
tu postea. de cuiusquam uita dicere audes, qui hoc
concedas necesse est, ita te cæcum cupiditate, & aua-
ritia fuisse, ut, cum, postea quid futurum esset, igno-
rares, (accidere autem multa possent) spem maleficij
præsentis in incerto reliqui temporis euētu collocares?
atque hæc perinde loquor, quasi ipso illo tempore, cum
te prætor iussisset ex edicto possidere, si in possessionē
misisses, debueris, aut potueris P. Quinctium de posses-
sione deturbare. omnia sunt C. Aquilli eiusmodi, qui-
uis ut perspicere possit, in hac causa improbitatem, et
gratiam cum inopia, & ueritate contendere. Prætor
quemadmodum possidere iussit? opinor, ex edicto.
sponsio quæ in uerba facta est? ni ex edicto prætoris bo-
na P. Quinctij possessa non sint. redeamus ad edictum.
id quidem quemadmodum iubet possidere? num quid
est causæ C. Aquilli, quin, si lōge aliter possedit, quàm
prætor edixit, iste ex edicto non possederit, ego spon-

AD EDITORATIO
sione uicerim? nihil, opinor. cognoscamus edictum.
QVI EX EDICTO MEO IN POSSESSIO-
NEM VENERIT. de te loquitur Neui, quem-
admodum tu putas: ais enim, te ex edicto uenisse:
tibi, quid facias, definit, te instituit, tibi praece-
pta dat. EOS ITA VIDETVR IN POS-
SESSIONE ESSE OPORTERE. quo modo?
QVOD IBIDEM RECTE CVSTODIRE
POTERVNT, ID IBIDEM CVSTODIANT:
QVOD NON POTERVNT, ID AVFERRE,
ET ABDVCERE LICEBIT. quid tum? DOMI-
NUM, inquit, INVITVM DETRVDERE
NON PLACET. eum ipsum, qui fraudandi caussa
latitet; eum ipsum, quem iudicio nemo defendat;
eum ipsum, qui cum omnibus creditoribus suis ma-
le agat, inuitum de praedio detrudi uetat. profici-
scenti tibi in possessionem praetor ipse Sex. Neui pa-
lam dicit, ita possideto, ut tecum simul possideat
Quinctius: ita possideto, ut Quinctio uis non afferat-
ur quid? tu id quemadmodum obseruas? mitto illud
dicere, eum, qui non latitarit, cui Romae domus,
uxor, liberi, procurator esset; eum, qui tibi uadi-
monium non deseruisset: haec omnia mitto; illud di-
co, dominum expulsus esse de praedio, domino a fa-
milia sua manus allatas esse ante suos lares familia-
res. hoc dico,

*

Neuium ne appellauisse quidem Quinctium, cum simul
esset, experiri posset quotidie: deinde quod omnia in
dicia

dicia difficillima cum summa sua inuidia, maximoq;
 periculo P. Quinctij fieri mallet, quàm illud pecunia-
 rium iudicium, quod uno die transigi posset: ex quo u-
 no hæc omnia nata, & profecta esse concedit. quo in
 loco conditionem tuli, si uellet pecuniam petere P.
 Quinctium iudicatum solui satisfidaturum, dum ipse, si
 quid peteret, pari conditione uteretur. ostendi, quàm
 multa ante fieri conuenerit, quàm hominis propinqui
 bona possideri postularentur, presertim cum Romæ do-
 mus eius, uxor, liberi essent, & procurator æque
 utriusque necessarius. docui, cum desertum esse dicat
 uadimonium, omnino uadimonium nullum fuisse:
 quo die hunc sibi promississe dicat, eo die ne Romæ qui-
 dem eum fuisse. id testibus me pollicitus sum planum
 facturum, qui & scire deberent, & causam, cur men-
 tirentur, non haberent. ex edicto autem non potuisse
 bona possideri, demonstravi: quòd neque fraudandi
 causa latitasset, neque exilij causa solum uertisse di-
 ceretur. Reliquum est, ut eum nemo iudicio defende-
 rit: quod contra copiosissime defensum esse contendi, nò
 ab homine alieno, neque ab aliquo calumniatore atque
 improbo, sed ab equite R. propinquo, & necessario
 suo, quem ipse Sex. Neuius procuratorem relinque-
 re antea consuesset: neque eum, si tribunos appella-
 rit, iccirco minus iudicium pati paratum fuisse, ne-
 que potentia procuratoris Neuius ius ereptum: con-
 tra, istum potentia sua tum tantum modo superiorem
 fuisse, nunc nobis uix respirandi potestatem dare.
 quæ sui, quæ causa fuisset, cur bona non uenissent,
 cum ex edicto possiderentur. deinde illud quoque
 requi-

P R O T R A T I O

requisiui, qua ratione ex tot creditoribus nemo neque
tum idem fecerit, neque nunc contra dicat, omnesq;
pro P. Quintio pugnent, presertim cum in tali iudicio
testimonia creditorum existimentur ad rem maxime
pertinere. postea sum usus aduersarij testimonio, qui
sibi eum nuper edidit socium, quem, quo modo nunc
intendit, ne in uiuorum quidem numero tum demon-
strat fuisse. tum illam incredibilem celeritatem, seu po-
tius audaciam protuli: confirmaui necesse esse aut bi-
duo D C C millia passuum esse decursa, aut Sex. Ne-
uium diebus compluribus ante in possessionem misisse,
quam postularet, ut ei liceret bona possidere. postea re-
citaui edictum, quod aperte dominum de prædio de-
trudi uetaret: in quo constitit Neuium ex edicto non
possedissee, cum confiteretur ex prædio ui detrusum es-
se Quintium: omnino autem bona possessa non es-
se constitui, quod bonorum possessio spectetur non in
aliqua parte, sed in uniuersis, quæ teneri, ac possideri
possint: dixi, Romæ domum fuisse, quò iste ne aspira-
rit quidem; seruos complures, ex quibus iste possederit
neminem, ne attigerit quidem; unum fuisse, quem
attingere conatus sit, prohibitum fuisse, qui euisse. in
ipsa Gallia cognostis in prædia priuata Quintij Sex.
Neuium non uenisse: denique ex hoc ipso saltu, quem,
per uim expulso socio, possedit, seruos priuatos quin-
tij non omnes eieetos esse. ex quo, & ex ceteris dictis,
factis, cogitatisq; Sex. Neuij quiniis potest intelligere,
istum nihil aliud egisse, neque nunc agere, nisi uti per
uim, per iniuriam, per iniquitatem iudicij totum a-
grum, qui communis est, suum facere possit. Nunc,
caussa

caussa perorata, res ipsa & periculi magnitudo C. A-
quilli cogere uidetur, ut te, atque eos, qui tibi in con-
silio sunt, obsecret, obtesteturq; P. Quinctius per sene-
ctutem, ac solitudinem suam, nihil aliud, nisi ut uestre
naturæ bonitatiq; obsequamini: ut, cum ueritas cum
hoc faciat, plus huius inopia possit ad misericordiam,
quàm illius opes ad crudelitatem. quo die ad te iudicem
uenimus, eodem die illorum minas, quas ante horre-
bamus, negligere cœpimus. si causa cum causa conten-
deret, nos nostram per facile cuius probaturos statue-
bamus. quòd uitæ ratio cum ratione uitæ decerneret,
iccirco nobis etiam magis te iudice opus esse arbitrati
sumus. ea res enim nunc in discrimen uersatur, utrum
ne possit se contra luxuriam, ac licentiam rusticana il-
la atque inculta parsimonia defendere; an deformata,
atque ornamentis omnibus spoliata, nuda cupiditati,
petulantiaq; addicatur. non comparat se tecum gra-
tiæ P. Quinctius Sex. Neui, non opibus, non facultate
contendit: omnes tuas artes, quibus tu magnus es, tibi
concedit. fatetur se non belle dicere, non ad uolunta-
tem loqui posse, non ab afflicta amicitia transfugere,
atque ad florentem aliam deuolare, non profusis sum-
ptibus uiuere, non ornare magnifice, splendideq; con-
uiuium, non habere domum clausam pudori, & sancti-
monia, patentem atque adeo expositam cupiditati, et
uoluptatibus: contra, sibi officium, fidem, diligen-
tiam, uitam omnino semper horridam, atque aridam
cordi fuisse. ista superiora esse; ac plurimum posse his
moribus, sentit. quid ergo est? non usque eò tamen, ut
in capite fortunisq; hominum honestissimorum do-
minentur

minentur ij, qui, relicta bonorum uirorum disciplina,
 & quæstum, & sumptum Gallonij sequi maluerunt,
 atque etiam, quod in illo non fuit, cum audacia perfi-
 diaq; uixerunt. si licet uiuere eum, quem Sex. Neuius
 non uult; si est homini honesto locus in ciuitate inuito
 Neuius; si fas est respirare P. Quinctium contra nutū
 ditionemq; Neuij; si, quæ pudore ornamenta sibi pe-
 perit, ea potest contra petulantiam te defendente obti-
 nere: spes est, & hunc miserum, atque infelicem ali-
 quando tandem posse consistere. sin & poterit Neuius
 id, quod libet; & ei libebit, quod non licet: quid a-
 gendum est? qui deus appellandus est? cuius hominis
 fides imploranda est? qui denique quæstus, qui mæ-
 ror dignus inueniri calamitate tanta potest? miserum
 est, exturbari fortunis omnibus: miserius est, iniu-
 ria. acerbum est, ab aliquo circumueniri: acerbius, à
 propinquo. calamitosum est, bonis eueri: calamitosi-
 us, cum dedecore. funestum est, à forti, atque honesto ui-
 ro ingulari: funestius, ab eo, cuius uox præconio quæ-
 stu prostitit. indignum est, à pari uinci, aut superio-
 re: indignius, ab inferiore, atque humiliore. luctuo-
 sum est, tradi alteri cum bonis: luctuosius, inimico.
 horribile est, causam capitis dicere: horribilius, prio-
 re loco dicere. omnia circumspectit Quinctius, omnia pe-
 riclitatus est C. Aquilli: non prætorem modo, à quo ius
 impetraret, inuenire non potuit, atque adeo ne unde
 arbitrato quidem suo postulare; sed ne amicos quidem
 Sex. Neuij, quorū saepe & diu ad pedes iacuit stratus,
 obsecrans pro deos immortales, ut aut secum iure con-
 tenderet, aut iniuriam sine ignominia sibi imponeret.
 denique

denique ipsius inimici uultum superbissimum subiit :
 ipsius Sex. Neuij lacrymans manum apprehendit , in
 propinquorum bonis proscribendis exercitatum : obse-
 crauit per fratris sui mortui cinerem , per nomen pro-
 pinquitatis , per ipsius coniugē , & liberos , quibus pro-
 prior P. Quinctio nemo est , ut aliquando misericordiā
 caperet ; aliquam , si non propinquitatis , at etatis suæ ,
 si non hominis , at humanitatis rationem haberet ; ut
 secum aliquid , integra sua fama , qualibet , dummodo
 tolerabili , conditione transigeret . ab ipso repudiatu ,
 ab amicis eius non subleuatus , ab omni magistratu a-
 gitatus , atque perterritus , quem præter te appellet , ha-
 bet neminem . tibi se , tibi suas omnes opes , fortunasq̃ ;
 commendat ; tibi committit existimationem , ac spē re-
 liquæ uitæ : multis uexatus contumelijs , plurimis iacta-
 tus iniurijs , non turpis ad te , sed miser confugit . è fun-
 do ornatissimo deiectus , ignominijs omnibus appeti-
 tus , cum illum in suis paternis bonis dominari uideret ,
 ipse filix nubili dotem conficere non posset , nihil alienū
 tamen uita superiore commisit . itaque te hoc obsecrat
 C. Aquilli , ut , quam existimationem , quam honesta-
 tem in iudicium tuum prope acta iam ætate decursaq̃ ;
 attulit , eam liceat ei secum ex hoc loco efferre ; ne is , de
 cuius officio nemo unquam dubitauit , sexagesimo deni-
 que anno dedecore , macula , turpissimaq̃ ; ignominia no-
 tetur ; ne ornamētis eius omnibus Sex. Neuius pro spo-
 lijs abutatur ; ne per te ferat , quo minus , quæ existima-
 tio P. Quinctium usque ad senectutem perduxit , ea-
 dem usque ad rogam prosequatur .

PRO SEX. ROSCIO AMERINO,
ORATIO II.

REDO ego uos iudices mirari, quid sit, quòd, cum tot summi oratores, hominesq; nobilissimi sedeant, ego potissimum surrexerim, is, qui neque ætate, neque ingenio, neque auctoritate sim cum his, qui sedeant, comparandus. omnes enim hi, quos uidetis adesse in hac caussa, iniuriam non uo scelere constatam putant oportere defendi, defendere ipsi propter iniquitatem temporum non audent. ita fit, ut adsint, propterea quòd officium sequuntur; taceant autem iccirco, quia periculum metuunt. quid ergo? audacissimus ego ex omnibus? minime. at tanto officiosior, quàm ceteri? ne istius quidem laudis ita sum cupidus, ut alijs eam præreptam uelim. quæ me igitur res præter ceteros impulit, ut caussam Sex. Roscij reciperem? quia, si quis istorum dixisset; quos uidetis adesse, in quibus summa auctoritas est, atque amplitudo; si uerbum de rep. fecisset, id quod in hac caussa fieri necesse est; multo plura dixisse, quàm dixisset, putaretur: ego etiam si omnia, quæ dicenda sunt, libere dixerò, nequaquam tamen similiter oratio mea exire, atque in uulgus emanare poterit: deinde, quòd ceterorum neque dictum obscurum potest esse propter nobilitatem; & amplitudinem, neque temere dicto concedi propter ætatem, & prudentiam; ego si quid liberius dixerò, uel occultum esse propterea, quòd non dum ad remp. accessi, uel ignosci adolescentiæ

tiæ meæ poterit. tametsi nō modo ignoscendi ratio. ue-
 rum etiam cognoscēdi consuetudo iam de ciuitate sub-
 lata est. accedit illa quoque caus̃sa, quōd à ceteris forsi-
 tan ita petītum sit, ut dicerent, ut utrumuis saluo offi-
 cio se facere posse arbitrarentur: à me autem iꝯ conten-
 derunt, qui apud me & amicitia, & beneficijs, & di-
 gnitate plurimum possunt: quorum ego neque bene-
 uolentiam erga me ignorare, nec auctoritatem asper-
 nari, nec uoluntatē negligere debeam. his de caus̃sis e-
 go huic caus̃sæ patronus extiti; nō electus unus, qui ma-
 ximo ingenio, sed relictus ex omnibus, qui minimo peri-
 culo possem dicere: neque uti satis firmo præsidio defen-
 sus Sex. Roscius, uerum uti ne omnino desertus esset.
 forsitan quærat̃is, qui iste terror sit, & quæ tanta for-
 mido, quæ tot, ac tales uiros impediāt, quo minus pro
 capite et fortunis alterius, quemadmodū consueuerūt,
 caus̃sam uelint dicere. quod adhuc uos ignorare non mi-
 rum est: propterea quōd consulto ab accusatoribus eius
 rei, quæ conflauit hoc iudiciū, mentio facta non est.
 quæ res ea est? bona patris huiusce Sex. Roscii, quæ sunt
 sexagies, quæ de uiro fortissimo, & clarissimo L. Sylla,
 quem honoris caus̃sa nomino, duobus millibus nummū
 sese dicit emis̃se adolescens, uel potentissimus hoc tem-
 pore nostræ ciuitatis L. Corneliū Chrysogonus. is à uo-
 bis iudices hoc postulat, ut, quoniā in alienam pecuni-
 am, tam plenam, atque præclaram, nullo iure inuasē-
 rit; quoniamq; ei pecuniæ uita Sex. Roscii obstare, at-
 que officere uideatur, deleatis ex animo suo suspiciōē
 omnē, metumq; tollatis. sese, hoc incolumi, non arbitra-
 tur huius innocentis patrimonium tam amplum, &

copio

O R A T I O

copiosum posse obtinere; damnato, & eiecto, sperat se posse, quod adeptus est per scelus, id per luxuriam effundere, atque consumere. hunc sibi ex animo scrupulum, qui se dies noctesq; stimulat, ac pungit, ut enelatis, postulat; & ad hanc suam prædam tam nefariam adiutores uos profiteamini. si uobis æqua, & honesta postulatio uidetur iudices; ego contra breuem postulationem assero, & quo modo mihi persuadeo, aliquanto æquiore. Primum à Chrysogono peto, ut pecunia, fortunisq; nostris contentus sit, sanguinem & uitam ne petat: deinde à uobis iudices, ut audacium sceleri resistatis, innocentium calamitatem leuetis, & in causa Sex. Roscij periculum, quod in omnes intenditur, propulsetis. quod sit aut causa criminis, aut facti suspicio, aut quælibet denique uel minima res reperiatur, quamobrem uideantur illi non nihil tamen in deferendo nomine secuti; postremo si præter eam prædam, quam dixi, quicquam aliud causæ inueneritis: non recusamus, quin illorum libidini Sex. Roscij uita dedatur. sin aliud agitur nihil, nisi ut ijs ne quid desit, quibus satis nihil est; si hoc solum hoc tempore pugnatur, ut ad illam opimam, præclaramq; prædam damnatio Sex. Roscij, uelut cumulus, accedat: non ne cum multa indigna, tum uel hoc indignissimum est, uos idoneos habitos, per quorum sententias, iusq; iurandum id assequantur, quod antea ipsi scelere, & ferro assequi consueverunt? qui ex ciuitate in senatum propter dignitatem, ex senatu in hoc consilium delecti estis propter seueritatem. ab his hoc postulare homines sicarios, atque gladiatores, non modo

do ut supplicia uident, quæ à nobis pro maleficijs suis
metuere atque horrere debent, uerum etiam ut spolijs
Sex. Roscij hoc iudicio ornati auctiq; discedant? his de
rebus tantis, tamq; atrocibus neque satis me commo-
de dicere, neque satis grauitè conqueri, neque satis li-
bere uociferari posse intelligo: nam commoditati inge-
nium, grauitati ætas, libertati tempora sunt impedi-
mento. huc accedit summus timor: quem mihi natura
pudorq; meus attribuit, & uestra dignitas, & uis ad-
uersariorum, & Sex. Roscij pericula. quapropter uos
oro atque obsecro iudices, ut attente bonaq; cum uenia
uerba mea audiatis. fide sapientiaq; uestra fretus, plus
oneris sustuli, quàm ferre me posse intelligo. hoc onus
si uos aliqua ex parte alleuabitis, feram, ut potero, stu-
dio & industria iudices. sin à uobis, id quod non spero,
deserar; tamen animo non deficiam, & id, quod su-
scepi, quoad potero, perferam. quòd si perferre nò po-
tero, opprimi me onere officij malo, quàm id, quod mi-
hi cum fide semel impositum est, aut propter perfidiam
abijcere, aut propter infirmitatem animi deponere. Te
quoque magnopere M. Fanni quaeso, ut, qualem te iam
antea populo R. præbuiſti, cum huic idem quaestioni
iudex præesses, talem te & nobis, & populo R. hoc
tempore impertias. quanta multitudo hominum cõue-
nerit ad hoc iudicium, uides: quæ sit omnium morta-
lium expectatio, quæ cupiditas, ut acria ac seuera iu-
dicia fiant, intelligis. longo interuallo iudicium inter si-
carios hoc primum committitur, cū interea cædes in-
dignissimæ maximæq; factæ sint. omnes hanc quaestio-
nem te pretore de manifestis maleficijs, quotidianoq;
D sanguine

O R A T I O

sanguine haud remissius sperant futuram. qua uociferatione in ceteris iudicijs accusatores uti consueuerunt, ea nos hoc tempore utimur, qui causam dicimus. petimus abs te M. Fanni, à uobisq; iud. ut quam acerrime maleficia uindictis, ut quam fortissime hominibus audacissimis resistatis, ut hoc cogitetis, nisi in hac causa, qui uester animus sit, ostendetis, eo prorumpere hominum cupiditatem, & scelus, et audaciam, ut non modo clam, uerum etiam hic in foro, ante tribunal tuum M. Fanni, ante pedes uestros iudices, inter ipsa subsellia cædes futurae sint. etenim quid aliud hoc iudicio tentatur, nisi ut id fieri liceat? accusant ij, qui in fortunas huius inuaserunt: causam dicit is, cui præter calamitatem nihil reliquerunt. accusant ij, quibus occidi patrem Sex. Roscii bono fuit: causam dicit is, cui non modo luctum mors patris attulit, uerum etiam egestatem. accusant ij, qui hunc ipsum iugulare summe cupierunt: causam dicit is, qui etiam ad hoc ipsum iudicium cum præsidio uenit, ne hic ibidem ante oculos uestros trucidetur. denique accusant ii, quos populus poscit: causam dicit is, qui unus relictus ex illorum nefaria cæde restat. atque ut facilius intelligere possitis iudices, ea, quæ facta sunt, indigniora esse, quam hæc sunt, quæ dicimus; ab initio res quæ admodum gesta sit, uobis exponemus; quo facilius et huius hominis innocentissimi miseriae, et illorum audaciam cognoscere possitis, & reip. calamitatem. Sex. Roscius pater huiusce, municeps Amerinus, fuit cum genere, & nobilitate, & pecunia non modo sui municipij, uerum etiam eius uicinitatis facile primus, tum gratia atque hospitij florens
hominum

hominum nobilissimorum. nam cum Metellis, Serui-
lijs, Scipionibus erat ei non modo hospicium, uerum
etiam domesticus usus, & consuetudo: quas, ut æquū
est, familias honestatis amplitudinisq; gratia nomino.
itaque ex suis omnibus commodis hoc solum filio reli-
quit. nam patrimonium domestici prædones ui ere-
ptum possident: fama et uita innocentis ab hospitibus,
amicisq; paternis defenditur. hic cum omni tempore
nobilitatis fautor fuisset, tum hoc tumultu proximo,
cum omnium nobilium dignitas, & salus in discrimen
ueniret, præter ceteros in ea uicinitate eam partem,
causamq; opera, studio, auctoritate defendit. etenim
rectum putabat, pro eorū honestate se pugnare, pro-
pter quos ipse honestissimus inter suos numerabatur.
posteaquam uictoria constituta est, ab armisq; recessi-
mus; cum proscriberentur homines, atque ex omni re-
gione caperentur ij, qui aduersarij fuisse putabantur;
erat ille Romæ frequens, atque in foro, & in ore om-
nium quotidie uersabatur, magis ut exultare uicto-
ria nobilitatis uideretur, quàm timere nequid ex ea
calamitatis sibi accideret. erant ei ueteres inimicitiae
cum duobus Roscijs Amerinis: quorum alterum sede-
re in accusatorum subsellijs uideo, alterum tria huius-
ce prædia possidere audio. quas inimicitias si tam ca-
uere potuisset, quàm metuere solebat, uiueret: neque
enim iud. iniuria metuebat: nam duo isti sunt T. Ro-
scij, quorum alteri Capitoni cognomen est, iste, qui
adeft, Magnus uocatur: homines eiusmodi: alter plu-
rimarum palmarum uetus ac nobilis gladiator habe-
tur: hic autem nuper se ad eum lanistam contulit,
D 2 qui,

ORATIO

qui, cum ante hanc pugnam tyro esset scientia, facile ipsum magistrum scelere, audaciaq; superauit. nam cum hic Sex. Roscius esset Ameriæ, T. autem iste Roscius Romæ; cum hic filius assiduus in prædijs esset, cumq; se uoluntate patris rei familiari, uitæq; rusticæ dedisset, iste autem frequens Romæ esset; occiditur ad balneas Palatinas rediens à cæna Sex. Roscius. spero ex hoc ipso non esse obscurum, ad quem suspicio maleficij pertineat. uerum id, quod adhuc est suspiciosum, nisi perspicuum res ipsa fecerit, hunc affinem culpæ iudicatote. Occiso Sex. Roscio primus Ameriam nunciat Manlius Glaucia quidam, homo tenuis, libertinus, cliens, & familiaris istius T. Roscij: & nunciat domum, non filij, sed T. Capitonis inimici. & cum post horam primam noctis occisus esset, primo diluculo nuncius hic Ameriam uenit. decem horis nocturnis sex & quinquaginta millia passuum cisis peruolauit; non modo ut exoptatum inimico nuncium primus afferret, sed etiam cruorem inimici quam recentissimum, telumq; paulo ante è corpore extractum ostenderet. quatrduo, quo hæc gesta sunt, res ad Chrysgonum in castra L. Syllæ Volaterras defertur: magnitudo pecuniæ demonstratur: bonitas prædiorum, (nam fundos decem et tres reliquit, qui Tyberim fere omnes tangunt) huius inopia & solitudo commemoratur. demonstrant, cum pater huiusce Sex. Roscius, homo tam splendidus & gratosus, nullo negotio sit occisus, perfacile hunc, hominem incautum, & rusticum, & Romæ ignotum, de medio tolli posse. ad eam rem operam suam pollicentur. ne diutius uos teneam iudices,

societas

societas coitur . cum iam proscriptionis mentio nulla fieret; & cum , etiam qui antea metuerant , redirent , ac iam defunctos sese periculis arbitrarentur: hominis studiosissimi nobilitatis manceps fit Chrysogonus: tria prædia uel nobilissima Capitori propria traduntur , quæ hodie possidet : in reliquas omnes fortunas iste T. Roscius nomine Chrysogoni , quemadmodum ipse dicit , impetum facit . hæc bona sexagies HS , emuntur duobus millibus nummum . hæc omnia iudices imprudente L. Sylla facta esse certo scio . neque enim mirum , cum eodem tempore & ea , quæ præterita sunt , & ea , quæ uidentur instare , præparet ; cum & pacis constituendæ rationem , & belli gerendi potestatem solus habeat ; cum omnes in unum spectent , unus omnia gubernet ; cum tot tantisq; negocijs distentus sit , ut respirare libere non possit ; si aliquid non animaduertat ; cum presertim tam multi occupationem eius obseruent , tempusq; aucupentur , ut , simul atque ille despexerit , aliquid huiusmodi moliatur . huc accedit , quod , quamuis ille felix sit , sicut est , tamē tāta felicitate nemo potest esse in magna familia , qui neminem neque seruum , neque libertum improbū habeat . interea iste T. Roscius , uir optimus , procurator Chrysogoni , Ameriam uenit ; in prædia huius inuadit ; hunc miserum , luctu perditum , qui non dum etiam paterno funeri iusta soluisset , nudum eijcit domo , atque focus patrijs dijsq; penatibus præcipit iudices exturbat : ipse amplissimæ pecuniæ fit dominus : qui in sua re fuisset egentissimus , erat , ut fit , insolens in aliena : multa palam domum suam aufere-

D 3 bat;

O R A T I O

bat, plura clam de medio remouebat: non pauca suis adiutoribus large effuseq; donabat, reliqua constituta auctione uendebat. quod Amerinis usque eo uisum est indignum, ut urbe tota fletus gemitusq; fieret: etenim multa simul ante oculos uersabantur; mors hominis florentissimi, Sex. Roscij crudelissima; filij autem eius egestas indignissima, cui de tanto patrimonio prædo iste nefarius ne iter quidem ad sepulcrum patrium reliquisset; bonorum emptio, flagitiosa possessio, furta, rapinae, donationes. nemo erat, qui non ardere omnia mallet, quam uidere in Sex. Roscij, uiri optimi, atque honestissimi, bonis iactantem se, ac dominantem T. Roscium. itaque decurionum decretum statim fit, ut decemprimi proficiscatur ad L. Syllam; doceantq; eum, qui uir Sex. Roscius fuerit; conquerantur de istorum scelere, & iniuriis; orent, ut & illius mortui famam, & filij innocentis fortunas conseruatas uelit. atque ipsum decretum quaeso cognoscite. **DECRETVM DECVRIONVM.** legati in castra ueniunt. intelligitur iud. id quod iam ante dixi, imprudente L. Sylla scelera hæc & flagitia fieri: nam statim Chrysogonus & ipse ad eos accedit, & homines nobiles allegat iis, qui peterent, ne ad Syllam adirent, et omnia Chrysogonum, quæ uellent, esse facturum pollicerentur. usque adeo autem ille pertimuerat, ut mori mallet, quam de his rebus Syllam doceri. homines antiqui, qui ex sua natura ceteros fingerent, cum ille confirmaret sese nomen Sex. Roscij de tabulis exépturum, prædia uacua filio traditurum, cumq; id ita futurum T. Roscius Capito, qui in X legatis erat, adpromitteret, crediderunt, Ameriam

*Ameriam re inorata reuerterunt. ac primo re differ-
re quotidie ac procrastinare isti ceperunt, deinde ali-
quanto lentius, nihil agere atque deludere, postremo,
id quod facile intellectum est, insidias uitae huiusce Sex.
Roscii parare, neque sese arbitrari posse diutius alienam
pecuniam domino incolumi obtinere. quod is simul at-
que sensit, de amicorum cognatorumque sententia Ro-
mam confugit, & sese ad Cæciliam Nepotis filiam, quam
honoris causa nomino, contulit, qua pater usus erat
plurimum. in qua muliere iud. etiam nunc, id quod
omnes semper existimauerunt, quasi exempli causa ue-
stigia antiqui officii remanent. ea Sex. Roscium inope,
eiectum domo, atque expulsus ex suis bonis, fugien-
tem latronum tela et minas, recepit domum, hospitiumque;
oppresso iam, desperatoque; ab omnibus opitulata est.
cuius uirtute, fide, diligentia factum est, ut hic potius
uiuus in reos, quam occisus in proscriptos referretur.
nam postquam isti intellexerant, summa diligentia uitam
Sex. Roscii custodiri, neque sibi ullam cedis faciundae
potestatem dari; consilium ceperunt plenum sceleris, et
audaciae, ut nomen huius de parricidio deferrent; ut ad
eam rem aliquem accusatorem ueterem compararent, qui
de ea re posset dicere aliquid, in qua re nulla subesset su-
spicio; denique, ut, quoniam crimine non poterant, tem-
pore ipso pugnarent: ita loqui homines, quod iudicia
tam diu facta non essent, condemnari eum oportere,
qui primus in iudicium adductus esset; huic autem pa-
tronos propter Chrysogoni gratiam defuturos; de bono-
rum uenditione, & de ista societate uerbum esse fa-
cturum neminem; ipso nomine parricidii, et atroci-*

O R A T I O

tate criminis, fore, ut hic nullo negotio tolleretur, cum ab nullo defensus esset. hoc consilio, atque adeo hac amentia impulsus, quem ipsi, cum cuperent, non potuerunt occidere, eum iugulandum uobis tradiderunt. quid primum querar? aut unde potissimum exordiar iudices? aut quod, aut à quibus auxilium petam? deorum ne immortalium, populi ne Romani, uestram ne, qui summam potestatem habetis, hoc tempore fidem implorem? pater occisus nefarie, domus obsessa, ab inimicis bona adempta, possessa, direpta: filij uita infesta, sæpe ferro atque insidijs appetita. quid ab his tot maleficijs sceleris abesse uidetur? tamen hæc alijs nefarijs cumulant, atque adaugent: crimen incredibile confingunt: testes in hunc & accusatores huiusce pecunia comparant: hanc conditionem misero ferunt, ut optet utrum malit, cervices Roscio dare, an insutus inculeum, per summum dedecus uitam amittere. patros huic defuturos putauerunt: desunt: qui libere dicat, qui cum fide defendat, id quod in hac caussa est satis, quoniam quidem suscepi, non deest profecto iudices. & forsitan insuscipienda caussa temere impulsus adolescentia fecerim: quoniam quidem semel suscepi, licet hercules undique omnes terrores, minæ, periculaq; impendeant omnia, succurram, atque subibo. certum est, deliberatumq;, quæ ad causam pertinere arbitror, omnia non modo dicere, uerum etiam libenter, audacter, libereq; dicere. nulla res tanta existat iudices, ut possit uim mihi maiorem adhibere metus, quàm fides: etenim quis tam dissolutus animo est, qui, hæc cum uideat, tacere, ac negligere

gligere possit? patrem meum, cum proscrip-
 set, iugulastis: occisum in proscriptorum numerum
 retulistis: me domo mea per uim expulistis: patrimo-
 nium meum possidetis: quid uultis amplius? etiam ne
 ad subsellia cum ferro atque telis uenistis, ut hic aut
 iuguletis, aut condemnetis Sex. Roscium? hominem
 longe audacissimum nuper habuimus in ciuitate C. Fim-
 briam, & quod inter omnes constat, nisi inter eos, qui
 ipsi quoque insaniunt, insanissimum. is cum curasset
 in funere C. Marij, ut Q. Scauola uulneraretur, uir
 sanctissimus atque ornatissimus nostrae ciuitatis, de cu-
 ius laude neque hic locus est ut multa dicantur, neque
 plura tamen dici possunt, quam populus R. memoria
 retinet; diem Scauolae dixit, posteaquam comperit eum
 posse uiuere. cum ab eo quaereretur, quid tandem ac-
 cusaturus esset eum, quae pro dignitate ne laudare qui-
 dem quisquam satis commode posset: aiunt hominem,
 ut erat furiosus, respondisse, quod non totum telum
 corpore recepisset. quo populus R. nihil uidit indignius,
 nisi eiusdem uiri mortem: quae tantum potuit, ut om-
 nes ciues suos perdiderit, & afflixerit: quos quia ser-
 uare per compositionem uolebat, ipse ab ijs interemptus
 est. est ne hoc illi dicto atque facto Fimbriae non simil-
 limum? accusatis Sex. Roscium: quid ita? quia de ma-
 nibus uestris effugit, quia se occidi passus non est. il-
 lud, quia in Scauola factum est, magis indignum ui-
 detur: hoc, quia fit à Chrysogono, num est feren-
 dum? nam, per deos immortales, quid est in hac caus-
 sa, quod defensionis indigeat? qui locus ingenium
 patroni requirit, aut oratoris eloquentiam magnopere
 desiderat?

O R A T I O

desiderat? totā causam iudices explicemus, atque ante oculos expositam consideremus. ita facillime, quæ res totum iudicium contineat, & quibus de rebus nos dicere oporteat, & quid uos sequi conueniat, intelligitis. Tres sunt res, quantum ego existimare possum, quæ obstant hoc tempore Sex. Roscio, crimen aduersariorum, & audacia, & potentia. criminis confictio-
nem accusator Erutius suscepit: audaciæ partes Roscij sibi poposcerunt: Chrysogonus autem, is, qui plurimum potest, potentia pugnat. de hisce omnibus rebus me dicere oportere intelligo. quid igitur est? non eodem modo de omnibus: ideo quod prima illa res ad meum officium pertinet, duas autem reliquas uobis populus R. imposuit. ego crimen oportet diluam: uos & audaciæ resistere, & hominum eiusmodi perniciosam atque intolerandam potentiam primo quoque tempore extinguere, atque opprimere debetis. Occidisse patrem Sex. Roscius arguitur. scelestum dii immortales ac nefarium facinus, atque eiusmodi, quo uno maleficio scelera omnia complexa esse uideantur. etenim si, id quod præclare à sapientibus dicitur, uultu sæpe læditur pietas; quod supplicium satis acre reperietur in eum, qui mortem obtulerit parenti? pro quo mori ipsum, si res postularet, iura diuina atque humana cgebant; in hoc tanto, tam atroci, tam singulari maleficio, quod ita raro extitit, ut, si quando auditum sit, portenti ac prodigij simile numeretur, quibus tandem te C. Eruti argumentis accusatorem censes uti oportere? non ne & audaciam eius, qui in crimen uocetur, singularem ostendere, & mores feros, immanemq; naturam, & uitam uitij flagi-

flagitijsq; omnibus deditam, & denique omnia ad perniciem profligata atque perditam? quorum tu nihil in Sex. Roscium, ne obijciendi quidem causa, contulisti. Patrem occidit Sex. Roscius: qui homo? adolescentulus corruptus, & ab hominibus nequam inductus? annos natus magis quadraginta. Vetus uidelicet sicarius, homo audax & saepe in caede uersatus? at hoc ab accusatore ne dici quidem audistis. Luxuries igitur hominem nimirum, & aeris alieni magnitudo, & indomitæ animi cupiditates ad hoc scelus impulerunt. de luxuria purgavit Erutius, cum dixit hunc ne in conuiuio quidem ullo fere interfuisse. nihil autem unquam debuit. cupiditates porro quæ possunt esse in eo, qui, ut ipse accusator obiecit, ruri semper habitat, & in agro colendo uixerit? quæ uita maxime disiuncta à cupiditate, & cum officio coniuncta. quæ res igitur tantum istum furorem Sex. Roscio obiecit? patri, inquit, non placebat. patri non placebat? quam ob causam? necesse est enim eam quoque iustam, & magnam, & perspicuam fuisse. nam ut illud incredibile est, mortem oblatam esse patri à filio sine plurimis & maximis causis: sic hoc uerisimile non est, odio fuisse parenti filium sine causis multis, & magnis, & necessarijs. rursus igitur eodem reuertamur, & queramus, quæ tanta uitia fuerint in unico filio, quare is patri displiceret. at perspicuum est, nullum fuisse. pater igitur amens, qui odisset eum sine causa, quem procrearat. at is quidem fuit omnium constantissimus. ergo illud iam perspicuum profecto est, si neque amens pater, neque perditus filius fuerit, neque odij causam patri, neque

O R A T I O

neque sceleris filio fuisse. nescio, inquit, quæ caussa odij fuerit: fuisse odium intelligo, quia antea, cum duos filios haberet, illum alterum, qui mortuus est, secum omni tempore uolebat esse, hunc in prædia rustica relegarat. quod Erutio accidebat in mala nugatoriaq; accusatione, idem mihi usu uenit in caussa optima. ille, quo modo crimen commentitium confirmaret, non inueniebat: ego, res tam leues qua ratione infirmem ac diluam, reperire non possum. quid ais Eruti? tot prædia, tam pulchra, tam fructuosa Sex. Roscius filio suo relegationis, ac supplicij gratia colenda actuenda tradiderat? quid hoc? patresfamilias, qui liberos habent, præsertim homines illius ordinis, ex municipijs rusticanis, non ne optatissimum sibi putant esse, filios suos rei familiari maxime seruire, & in prædijs colendis operæ plurimum studijq; consumere? at amandarat hunc sic, ut esset in agro, ac tantummodo aleretur ad uillam, ut commodis omnibus careret. quid, si constat, hunc non modo colendis prædijs præfuisse, sed certis fundis, patre uiuo, frui solitum esse? tamen ne hæc attenta uita, & rusticana, relegatio atque amandatio appellabitur? uides Eruti, quantum distet argumentatio tua ab re ipsa, atque à ueritate. quod consuetudine patres faciunt, id quasi nouum reprehendis: quod beneuolentia fit, id odio factum criminaris. quod honoris caussa pater filio suo concessit, id eum supplicij caussa fecisse dicis. neque hæc tu non intelligis, sed usque eò, quid arguas, non habes, ut non modo tibi contra nos dicendum putes, uerum etiam contra rerum naturam, contraq; consuetudinem hominum, contraq; opi-

opinionum omnium. At enim, cum duos filios haberet, alterum à se non dimittebat, alterum ruri esse patiebatur. quæso Eruti, ut hoc in bonam partem accipias: non enim exprobandi causa, sed commonendi gratia dicam. si tibi fortuna non dedit, ut patre certo nascere, ex quo intelligere posses, qui animus patrius in liberos esset: at natura certe dedit, ut humanitatis non parum haberes. eò accessit studium doctrinæ, ut ne à litteris quidem alienus esses. ecquid tandem tibi uidetur (ut ad fabulas ueniamus) senex ille Cæcilianus minoris facere Eutychem filium rusticum, quàm illi alterum Cherestratum? (nam, ut opinor, hoc nomine est) alterum in urbe secum honoris causa habere, alterum rus supplicij causa relegasse? quid ad istas ineptias abis, inquires? quasi uero mihi difficile sit quamuis multos nominatim proferre (ne longius abeam) uel tribules, uel uicinos meos, qui suos liberos, quos plurimi faciunt, agricolas assiduos esse cupiunt. uerum homines notos sumere odiosum est: cum & illud incertum sit, uelint ne hi sese nominari; & nemo uobis magis notus futurus sit, quàm est hic Eutychem; & certe ad rem nihil intersit, utrum hunc ego comicum adolescentem, an aliquem ex agro Veiente nominem. etenim hæc conficta arbitror à poetis esse, ut effectos nostros mores in alienis personis, expressamq; imaginem nostram uitæ quotidianæ uideremus. age nunc, refer animum, sis, ad ueritatem; & considera, non modo in Umbria atque in ea uicinitate, sed in his ueteribus municipiis quæ studia à patribus familias maxime laudentur: iam profecto te intelliges inopia criminum summam laudem Sex. Roscio

O R A T I O

scio uitio & culpæ dedisse. at non modo hoc patrum uoluntate liberi faciunt; sed permultos & ego noui, & nisi me fallit animus, unusquisque uestrum, qui & ipsi incensi sunt studio, quod ad agrum colendum attinet, uitamq; hanc rusticam, quam tu probro et crimini putas esse oportere, & honestissimam & suauissimam esse arbitrantur. quid censes hunc ipsum Sex. Roscium, quo studio, & qua intelligentia esse in rusticis rebus? ut ex his propinquis eius, hominibus honestissimis, audio, nō tu in isto artificio accusatorio callidior es, quā hic in suo. uerum, ut opinor, quoniam ita Chrysogono uidetur, qui huic nullum prædium reliquit; & artificium obliuiscatur, & studium deponat, licebit. quod tametsi miserum, & indignum est, feret tamen æquo animo iudices, si per uos uitam & famam potest obtinere. hoc uero est, quod ferri non potest, si & in hanc calamitatem uenit propter prædiorum bonitatem & multitudinem; & quod ea studiose coluit, id erit ei maxime fraudi: ut parum miseriæ sit, quod alijs coluit, non sibi; nisi etiam, quod omnino coluit, crimini fuerit. nā tu Eruti accusator esses ridiculus, si illis temporibus natus esses, cum ab aratro arcescebantur, qui consules fierent: etenim, qui præesse agro colendo flagitium putes, profecto illum Atilium, quem sua manu spargentem semen, qui missi erant, conuenerunt, hominem turpissimum, atque inhonestissimum iudicares. at hercule maiores nostri longe aliter & de illo, & de ceteris talibus uiris existimabant: itaque ex minima tenuissimaq; rep. maximam & florentissimam nobis reliquerunt: suos enim agros studiose colebant, non

non alienos cupide appetebant: quibus rebus & agris, & urbibus, & nationibus remp. atque hoc imperium, & populi R. nomen auxerunt. neque ego hæc eo profero, quo conferenda sint cum hisce, de quibus nunc quærimus; sed ut illud intelligatur, cum apud maiores nostros summi uiri, clarissimiq; homines, qui omni tempore ad gubernacula reip. sedere debebant, tamen in agris quoque colendis aliquantum operæ, temporisq; consumpserint; ignosci oportere ei homini, qui se fateatur esse rusticum, cum ruri assiduus semper uixerit; cum presertim nihil esset, quod aut patri gratius, aut sibi iucundius, aut re uera honestius facere posset. Odium igitur acerrimum patris in filium ex hoc opinor ostenditur Eruti, quod hunc ruri esse patiebatur. nunquid est aliud? immo uero, inquit, est: nam istum exheredare in animo habebat. audio. nunc dicis aliquid, quod ad rem pertineat. nam illa opinor tu quoque concedis leuia esse atque inepta. conuiuia cum patre non inibat: quippe qui ne in oppidum quidem nisi perraro ueniret. domum suam istum non ferre quisquam uocabat: nec mirum, quem neque in urbe uideret, neque rure uocaturus esset. uerum hæc tu quoque intelligis esse nugatoria. illud, quod cœpi-
mus, uideamus; quo certius argumentum odij reperriri nullo modo potest. exheredare pater filium cogitabat. mitto quærere, qua de caussa: quæro, qui scias? tametsi te dicere atque enumerare caussas omnes oportebat: & id erat certi accusatoris officium, qui tanti sceleris argueret, explicare omnia uitia, atque peccata filij, quibus incensus parens potuerit animum inducere,

O R A T I O

ducere, ut naturam ipsam uinceret, ut amorem illū
penitus insitum eijceret ex animo, ut denique patrem
se esse obliuisceretur: quæ sine magnis huiusce peccatis
accidere potuisse non arbitror. uerum concedo tibi, ut
ea prætereas, quæ cum taces, nulla esse concedis. il-
lum quidem uoluisse exheredare, certe tu planum fa-
cere debes. quid ergo affers, quare id factum putemus?
uere nihil potes dicere. finge aliquid saltem commode,
ut ne plane uidearis id facere, quod aperte facis, hu-
ius miseri fortunis, & horum uirorum talium digni-
tati illudere. exheredare filium uoluit: quam ob caus-
sam? nescio. exheredauit ne? non. quis prohibuit?
cogitabat. cogitabat? cui dixit? nemini. quid est a-
liud, iudicio, ac legibus, ac maiestate uestra abuti ad
quæstum, atque ad libidinem, nisi hoc modo accusa-
re, atque id obijcere, quod planum facere non modo
non possis, uerum ne coneris quidem? nemo nostrum
est Eruti, quin sciat tibi inimicitias cum Sex. Roscio
nullas esse: uident omnes, qua de causa huic inimicus
uenias: sciunt huiusce pecunia te adductum esse.
quid ergo est? ita tamen quæstus te cupidum esse opor-
tebat, ut horum existimationem, & legem Memmiam
putares aliquid ualere oportere. accusatores multos
esse in ciuitate utile est, ut metu contineatur auda-
cia. ueruntamen hoc ita est utile, ut ne plane illu-
damur ab accusatoribus. innocens est quispiam: ue-
runtamen, quanquam abest à culpa. suspitione ta-
men non caret. tametsi miserum est, tamen ei, qui
hunc accuset, possim aliquo modo ignoscere: cum enim
aliquid habeat, quod possit criminosè, ac suspiciosè di-
cere,

cere, aperte ludificari, & calumniari sciens non uideatur. quare facile omnes patimur esse quamplurimos accusatores: quod innocens, si accusatus sit, absolui potest; nocens, nisi accusatus fuerit, condemnari non potest. utilius est autem absolui innocentem, quam nocentem caussam non dicere. anseribus cibaria publice locantur, & canes aluntur in Capitolio, ut significant, si fures uenerint. at fures internoscere non possunt, significant tamen, si, qui noctu in Capitolium uenerint: & quia id est suspiciosum, tametsi bestiae sunt, tamen in eam partem potius peccant, quae est cautior. quod si luce quoque canes latrent, cum deos salutatum aliqui uenerint: opinor, ijs crura suffringantur; quod acres sint etiam tum, cum suspicio nulla sit. simillima est accusatorum ratio. alij uestrum anseres sunt, qui tantummodo clamant, nocere non possunt: alij canes, qui & latrare, & mordere possunt. cibaria uobis praeberi uidemus: uos autem maxime debetis in eos impetum facere, qui merentur. hoc populo gratissimum est. deinde, si uoletis, etiam tum, cum uerisimile erit aliquem commisisse, in suspicionem latratorum. id quoque concedi potest. sin autem sic agetis, ut arguatis aliquem patrem occidisse, neque dicere possitis aut quare, aut quo modo, ac tantummodo sine suspicionem latrabit: crura quidem uobis nemo suffringet; sed, si ego hos bene noui, litteram illam, cui uos usque eò inimici estis, ut etiam alias omnes oderitis, ita uehementer ad caput affigent, ut postea neminem alium nisi fortunas uestras accusare possitis. Quid mihi ad defendendum dedisti bone accusator? quid hisce autem

E ad

ad suspicandum? ne exheredaretur, ueritus est. audio: sed, qua de causa uereri debuerit, nemo dicit. habebat pater in animo: planum fac. nihil est; non, qui cum deliberarit, quem certiore fecerit, unde istud uobis suspicari in mentem uenerit. cum hoc modo accusas Eruti, non ne hoc palam dicis? ego, quid acciperim, scio: quid dicam, nescio. unum illud spectavi, quod Chrysogonus aiebat, neminem isti patronum futurum; de bonorum emptione, deq; ea societate neminem esse, qui uerbum facere hoc tempore auderet. hæc te opinio falsa in istam fraudem impulit. non mehercule uerbum fecisses, si tibi quenquam responsurum putasses. operæpretium erat, si animaduertistis indices, negligentiam eius in accusando considerare. credo, cum uidisset, qui homines in hisce subsellijs sederent, quæsisse, num ille, aut ille defensurus esset; de me ne suspicatum quidem, quod antea causam publicam nullam dixerim. posteaquam inuenit, neminem eorum, qui possunt, & solent: ita negligens esse cæpit, ut, cum in mentem ueniret ei, resideret, deinde spatiantur, nonnunquam etiam puerum uocaret, credo cui cænam imperaret, prorsus ut uestro confesso, & hoc conuentu pro summa solitudine abuteretur. perorauit aliquando, assedit. surrexi ego. respirare uisus est, quod non alius potius diceret. cæpi dicere. usque eò animaduerti indices eum iocari, atque alias res agere, antequam Chrysogonum nominaui. quem simul atque attigi, statim homo se erexit, mirari uisus est. intellexi, quid eum pupugisset. iterum, ac tertio nominaui. postea homines cursare ultro & citro non destiterunt,

terunt, credo, qui Chrysogono nunciarent, esse aliquem in ciuitate, qui contra uoluntatem eius dicere auderet; aliter causam agi, atque ille existimaret; aperi-ri bonorum emptionem, uexari pessime societatem, gratiam potentiamque eius negligi, iudices diligenter attendere, populo rem indignam uideri. quæ quoniam te fefellerunt Eruti; quoniamque uides uersa esse omnia, causam pro Sex. Roscio si non commode, at libere dici; quem dedi putabas, defendi intelligis; quos tradituros sperabas, uides iudicare: restitue nobis aliquando ueterem tuam illam calliditatem, atque prudentiam: confitere huc ea spe uenisse, quod putares hic latrocinium, non iudicium futurum. De parricidio causa dicitur: ratio ab accusatore reddita non est, quam ob causam patrem filius occiderit. quod in minimis uoxis, & in his leuioribus peccatis, quæ magis crebra, & iam prope quotidiana sunt, maxime, & primum queritur, quæ causa maleficii fuerit; id Erutius in parricidio queri non putat oportere. in quo scelere iudices, etiam cum multæ causæ conuenisse unum in locum, atque inter se congruere uidentur; tamen non temere creditur; neque leui coniectura res penditur; neque testis incertus audiuit; neque accusatoris ingenio res iudicatur; cum multa antea commissæ maleficiæ, tum uita hominis perditissima, tum singularis audacia ostendatur, necesse est, neque audacia solum, sed summus furor, atque amentia. hæc cum sint omnia, tamen extent oportet expressa sceleris uestigia, ubi, qua ratione, per quos, quo tempore maleficium sit admissum. quæ nisi multa, & manifesta sunt; profecto

E ij res

ORATIO

res tam scelestas, tam atrox, tam nefaria credi non potest: magna est enim vis humanitatis: multum ualet communio sanguinis: reclamationis istiusmodi suspitionibus ipsa natura: portentum atque monstrum certissimum est, esse aliquem humana specie, & figura, qui tantum immanitate bestias uicerit, ut, propter quos hanc suauissimam lucem aspexerit, eos indignissime luce priuarit; cum etiam feras inter sese partus, atque educatio, & natura ipsa conciliet. non ita multis ante annis aiunt T. Clælium quendam Tarracinensem, hominem non obscurum, cum cœnatus cubitum in idem conclaue cum duobus adolescentibus filiis isset, inuentum esse mane iugulatum. cum neque seruus quisquam reperiretur, neque liber, ad quem ea suspicio pertineret; id ætatis autem duo filij propter cubantes ne sensisse quidem se dicerent: nomina filiorum de patricidio delata sunt. quid postea? erat sane suspiciosum. neutrum sensisse? ausum autem esse quenquam se in id conclaue committere, eo potissimum tempore, cum ibidem essent duo adolescentes filij, qui & sentire, & defendere facile possent? erat porro nemo, in quem ea suspicio conueniret. tamen, cum planum iudicibus esset factum, aperto ostio dormientes eos repertos esse; iudicio absoluti adolescentes, & suspicione omni liberati sunt. nemo enim putabat quenquam esse, qui, cum omnia diuina atque humana iura scelere nefario polluisset, somnum statim capere potuisset: propterea quod qui tantum facinus commiserunt, non modo sine cura quiescere, sed ne spirare quidem sine metu possunt. uidetis ne, quos nobis poetæ tradiderunt patris ulci-

ulciscendi causa supplicium de matre sumpsisse, cum presertim deorum immortalium iussis, atque oraculis id fecisse dicantur; tamen ut eos agitent furiae, neque consistere usquam patiantur? quod ne pii quidem sine scelere esse potuerunt. sic se res habet iudices: magnam uim, magnam necessitatem, magnam possidet religionem paternus, maternusque sanguis. ex quo, si quae macula concepta est, non modo elui non potest, uerum usque eò permanat ad animum, ut summus furor, atque amentia consequatur. nolite enim putare, quemadmodum in fabulis saepe numero uidetis, eos, qui aliquid impie scelerateque commiserint, agitari, et perterri furiarum tedis ardentibus. sua quenque fraus, & suus terror maxime uexat: suum quenque scelus agitat, amentiaque afficit: suae malae cogitationes, conscientiaeque animi terrent. haec sunt impijs assidue domesticaeque furiae, quae dies noctesque parentum poenas à conscleratissimis filiis repetant. haec magnitudo maleficij facit, ut, nisi pene manifestum parricidium proferatur, credibile non sit; nisi turpis adolescentia, nisi omnibus flagitijs uita inquinata, nisi sumptus effusi cum probro atque dedecore, nisi prorupta audacia, nisi tanta temeritas, ut non procul abhorreat ab insania. accedat huc oportet odium parentis, animaduersionis paternae metus, amici improbi, serui conscii, tempus idoneum, locus opportune captus ad eam rem: pene dicam, respersas manus sanguine paterno iudices uideant, oportet, si tantum facinus, tam immane, tam acerbum credituri sunt. quare hoc, quo minus est credibile, nisi ostenditur; eo magis est, si conuincitur, uindicandum.

E iij dicandum.

dicandum. itaque cum multis ex rebus intelligi potest, maiores nostros non modo armis plus, quàm ceteras nationes, uerum etiam consilio sapientiàq; potuisse; tum ex hac re uel maxime, quòd in impios singulare supplicium inuenerunt. qua in re quantum prudentia præstiterint ijs, qui apud ceteros sapientissimi fuisse dicuntur, considerate. Prudentissima ciuitas Atheniensium, dum ea rerum petita est, fuisse traditur. eius porro ciuitatis sapientissimum Solonem dicunt fuisse, eum, qui leges, quibus hodie quoque utuntur, scripserit. is cum interrogaretur, cur nullum supplicium constituisset in eum, qui parentem necasset; respondit, se id neminem facturum putasse. sapienter fecisse dicitur, cum de eo nihil sanxerit, quod antea commissum non erat; ne non tam prohibere, quàm admonere uideretur. Quanto maiores nostri sapientius, qui, cum intelligerent, nihil esse tam sanctum, quod non aliquando uiolaret audacia, supplicium in parricidas singulare excogitauerunt: ut, quos natura ipsa retinere in officio non potuisset, i magnitudine pænæ maleficio summouerentur. insui uoluerunt in culeum uiuos, atque ita in flumen deijci. ò singularem sapientiam iudices. non ne uidentur hunc hominem ex rerum natura sustulisse & eripuisse, cui repente cælum, solem, aquam, terramq; ademerunt? ut, qui eum necasset, unde ipse natus esset; careret ijs rebus omnibus, ex quibus omnia nata esse dicuntur. noluerunt feris corpus obijcere, ne bestijs quoque, quæ tantum scelus attigissent, immanioribus uteremur: non sic nudos in flumen deijcere, ne, cum delati essent in

in mare, ipsum polluerent, quo cetera, quæ uiolata sunt, expiari putantur. denique nihil tam uile, neque tam uulgare est, cuius partem ullam reliquerint. etenim quid tam est commune, quàm spiritus uiuis? terra mortuis? mare fluctuantibus? litus eiectis? ita uiuunt, dum possunt, ut ducere animam de cælo non queant: ita moriuntur, ut eorum ossa terra non tangât: ita iaciuntur fluctibus, ut nunquam alluantur: ita postremo eijciuntur, ut ne ad saxa quidem mortui conquiescant. tanti maleficij crimen, cui maleficio tam insigne supplicium est cōstitutum, probare te Eruti censes posse talibus uiris, si ne causam quidem maleficij protuleris? si hunc apud bonorum emptores ipsos accusares, eiq; iudicio Chrysogonus præesset; tamen diligentius paratiusq; uenisses. utrum, quid agatur, non uides; an, apud quos agatur? agitur de parricidio: quod sine multis causis suscipi non potest. apud homines autem prudentissimos agitur: qui intelligunt neminem ne minimum quidem maleficiū sine causa admittere. esto: causam proferre non potes. tamen si statim uicisse debeo, tamen de meo iure decedam, & tibi, quod in alia causa non concederem, in hac concedam, fretus huius innocentia. non quæro abs te, quare patrem Sex. Roscius occiderit: quæro, quo modo occiderit. ita quæro abs te C. Eruti, quo modo, & sic tecum agam, ut in eo loco uel respondendi, uel interpellandi tibi potestatem faciam, uel etiam, si quid uoles, interrogandi. quo modo occidit? ipse percussit, an alijs occidendum dedit? si ipsum arguis: Romæ non fuit. si per alios fecisse dicis: quæro, seruos ne, an liberos?

E iij quos

O R A T I O

quos homines? indidem ne Ameria, an hosce ex urbe
sicarios? si Ameria, qui sunt hi? cur non nominan-
tur? si Roma, unde eos nouerat Roscius? qui Romam
multis annis non uenit, neque unquam plus triduo
fuit. ubi eos conuenit? qui cum locutus est? quo modo
persuasit? pretium dedit? cui dedit? per quem dedit?
unde, aut quantum dedit? non ne his uestigijs ad ca-
put maleficii perueniri solet? & simul tibi in mentem
ueniat facito, quemadmodum uitam huiusce depinxe-
ris: hunc hominem ferum, atque agrestem fuisse: nun-
quam cum homine quoquam collocutum esse: nunquā
in oppido constitisse. qua in re prætereo illud, quod mi-
hi maximo argumento ad huius innocentiam poterat
esse; in rusticis moribus, in uictu arido, in hac horrida,
incultaq; uita, istiusmodi maleficia gigni non solere. ut
non omnem frugem neque arborem in omni agro repe-
rire possis: sic non omne facinus in omni uita nascitur.
in urbe luxuries creatur: ex luxuria existat auaritia
necesse est, ex auaritia erumpat audacia: inde omnia
scelera ac maleficia gignuntur. uita autem hæc rusti-
ca, quam tu agrestem uocas, parsimonia, diligen-
tia, iustitie magistra est. uerum hæc missa facio: illud
quæro, is homo, qui, ut tute dicis, nunquam inter ho-
mines fuerit, per quos homines hoc tantum facinus,
tam occultum, absens presertim, conficere potuerit.
multa sunt falsa indices, quæ tamen argui suspiciose
possunt: in his rebus si suspicio reperta erit, culpam
inesse concedam. Romæ Sex. Roscius occiditur, cum in
agro Amerino esset filius. literas, credo, misit alicui
sicario, qui Romæ nouerat neminem. arcessiuit ali-
quem:

quem: at quando? nunciū misit: quem? aut ad quem?
 pretio, gratia, spe, promissis induxit aliquem: nihil
 horum ne confingi quidem potest: & tamen causa de
 parricidio dicitur. reliquum est, ut per seruos id admi-
 serit. o dii immortales, rem miseram & calamitosam.
 quod in tali crimine innocenti saluti solet esse, ut ser-
 uos in quæstionem polliceatur: id Sex. Roscio facere nō
 licet: uos, qui hunc accusatis, omnes eius seruos habe-
 tis: unus puer, uictus quotidiani administer, ex tanta
 familia Sex. Roscio relictus non est. te nunc appello P.
 Scipio, te Metelle: uobis aduocatis, uobis agentibus,
 aliquoties duos seruos paternos in quæstionem ab ad-
 uersariis Sex. Roscius postulauit. meministis ne T. Ro-
 scium recusare? quid? ii serui ubi sunt? Chrysogonum
 iudices sectantur, apud eum sunt in honore, & in
 pretio. etiam nunc, ut ex his quærat, ego postulo,
 hic orat, atque obsecrat. quid facitis? cur recusatis? du-
 bitate etiam nunc iudices, si potestis, a quo sit Sex. Ro-
 scius occisus: ab eo ne, qui propter illius mortem in ege-
 state & insidiis uersatur, cui ne quærendi quidem de
 morte patris potestas permittitur; an ab iis, qui quæ-
 stionem fugitant, bona possident, in cæde, atque ex cæ-
 de uiuunt. omnia iudices in hac causa sunt misera, at-
 que indigna: tamen hoc nihil neque acerbius, neque
 iniquius proferri potest. mortis paternæ de seruis pa-
 ternis quæstionem habere filio non licet. ne tandiu qui-
 dem dominus erit in suos, dum ex iis de patris morte
 quærat. ueniam, neque ita multo post, ad hunc lo-
 cum. nam hoc totum ad Roscios pertinet: de quorum
 audacia tum me dicturū pollicitus sum, cum Erutii cri-
 mina

mina diluisssem. Nunc Eruti ad te uenio. conueniat
mihi tecum, necesse est; si ad hunc maleficiū istud per
tinet, aut ipsum sua manu fecisse, id quod negas; aut
per aliquos liberos, aut seruos. liberos ne? quos neque
ut conuenire potuerit, neque qua ratione inducere,
neque ubi, neque per quos, neque qua spe, aut quo
pretio, potes ostendere. ego contra ostendo, non modo
nihil eorum fecisse Sex. Roscium, sed ne potuisse qui-
dem facere; quod neque Romæ multis annis fuerit, ne-
que de prædijs unquam temere discesserit. Restare tibi
uidebatur seruorum nomen, quod, quasi in portum re-
iectus à ceteris suspicionibus, confugere posses: ubi
scopulum offendis eiusmodi, ut non modo ab hoc cri-
men resilire uideas; uerum omnem suspicionem in uos-
met ipsos recidere intelligas. quid est ergo, quod tandem
accusator inopia argumentorum confugerit? eiusmodi
tempus erat, inquit, ut homines uulgo impune occide-
rentur. quare tu hoc, propter multitudinem sicario-
rum, nullo negotio facere potuisti. interim mihi uideris
Eruti una mercede duas res assequi uelle, nos iudicio
persundere, accusare autem eos ipsos, à quibus merce-
dem accepisti. quid ais? uulgo occidebantur? per quos?
& à quibus? non ne cogitas te à sectoribus huc addu-
ctum esse? quid postea? nescimus, per ista tempore eos-
dem fere sectores fuisse collorum, & bonorum? ij de-
nique, qui tum armati dies noctesq; concursabant, qui
Romæ erant assidui, qui omni tēpore in præda & san-
guine uersabantur, Sex. Roscio temporis illius acerbita-
tem iniquitatemq; obijcient? & illam sicariorum mul-
titudinem, in qua ipsi duces ac principes erant, huic
crimini

crimini putabunt fore? qui non modo Romæ non fuit, sed omnino, quid Romæ ageretur, nesciret; propterea quod ruri assiduus, quemadmodum tute confiteris, fuit. Vereor, ne aut molestus sim uobis iudices, aut ne ingenijs uestris uidear diffidere, si de tam perspicuis rebus diutius differam. Erutij criminatio tota, ut arbitrator, dissoluta est. nisi forte expectatis, ut illa diluam, quæ de peculatu, ac de eiusmodi rebus committitis, inaudita nobis ante hoc tempus ac noua, obiecit. quæ mihi iste uisus est ex alia oratione declamare, quam in alium reum commentaretur: ita neque ad crimen paricidij, neque ad eum, qui causam dicit, pertinebant. de quibus quoniam uerbo arguit, uerbo satis est negare. si quid est, quod ad testes reseruet; ibi nos quoque, ut in ipsa causa, paratiores reperiet, quàm putabat.

Venio nunc eò, quò me non cupiditas ducit, sed fides: nam si mihi liberet accusare, accusarem alios potius, ex quibus possem crescere: quod certum est non facere, dum utrumuis licebit: is enim mihi uidetur amplissimus, qui sua uirtute in altiore locum peruenit, non qui ascendit per alterius incommodum & calamitatem. Desinamus aliquando ea scrutari, quæ sunt inania: quæramus, ubi maleficium & est, & inueniri potest. iam intelliges Eruti, certum crimen quàm multis suspicionibus coarguatur. tametsi neque omnia dicoam, & leuiter unumquodque tangam: neque enim id facerem, nisi necesse esset: & id erit signi me inuitum facere, quòd non prosequar longius, quàm salus huius, & mea fides postulabit. Causam tu nullam reperiabas in Sex. Roscio, at ego in T. Roscio reperio: tecum

O R A T I O

cum enim mihi res est T. Rosci, quoniam istic sedes, at te palam aduersarium esse profiteris. de Capitone post uiderimus, si, quemadmodum paratum esse audio, testis prodierit. tum alias quoque suas palmas cognoscet, de quibus me ne audisse quidem suspicatur. L. Cassius ille, quem populus R. uerissimum & sapientissimum iudicem putabat, identidem in causis quærere solebat, cui bono fuisset. sic uita hominum est, ut ad maleficium nemo conetur sine spe, atque emolumento accedere. hunc quæsitorem, ac iudicem fugiebant, atque horrebant ii, quibus periculum creabatur: ideo quod, tametsi ueritatis erat amicus, tamen natura non tam propensus ad misericordiam, quam inclinatus ad seueritatem uidebatur. ego, quanquam præest huic quæstioni uir & contra audaciâ fortissimus, & ab innocentia clementissimus, tamen facile me paterer, uel illo ipso acerrimo iudice quærente, uel apud Cassianos iudices, quorum etiam nunc ii, quibus causa dicenda est, nomen ipsum reformidant, pro Sex. Roscio dicere: in hac enim causa cum uiderent illos amplissimam pecuniâ possidere, hunc in summa mendicitate esse, illud quidem non quærerent, cui bono fuisset; sed & perspicuum crimen, & suspicionem potius ad prædam adiungerent, quam ad egestatem. quid, si accedit eodem, ut tenuis antea fueris? quid, si, ut auarus? quid, si, ut audax? quid, si, ut illius, qui occisus est, inimicissimus? num quærenda causa, quæ te ad tantum facinus adduxerit? quid ergo horum negari potest? tenuitas hominis eiusmodi est, ut dissimulari non queat, atque eo magis eluceat, quo magis occultatur. auaritiâ præfers, qui societatem coieris de municipis, cognatiq;

cognatiq; fortunis cū alienissimo. quā sis audax (ut alia obliuiscar) hinc omnes intelligere potuerūt, quōd ex tota societate, hoc est ex tot sicarijs, solus tu inuētus es, qui cum accusatoribus sederes, atque os tuum non modo ostenderes, sed etiam offerres. inimicitias tibi fuisset cum Sex. Roscio, & magnas rei familiaris controuersias, concedas, necesse est. Restat indices, ut hoc dubitemus, uter potius Sex. Roscium occiderit; is, ad quē morte eius diuitiae uenerint; an is, ad quem mendicitas: is, qui antea tenuis fuerit; an is, qui postea factus sit egentissimus: is, qui ardens auaritia feratur infestus in suos; an is, qui semper ita uixerit, ut quāstum nosset nullum, fructum autē eum solum, quem labore peperisset; is, qui omnium seclorum audacissimus sit; an is, qui propter fori iudiciorūq; insolentiam non modo subsellia, uerum etiam urbem ipsam reformidat: postremo indices, id quod ad rem mea sententia maxime pertinet, utrum inimicus potius, an filius. hāc tu Eruti tot & tanta si nactus esses in reo, quā diu diceres? quo te modo iactares? tempus hercule te citius, quā oratio deficeret: etenim in singulis rebus eiusmodi materies est, ut dies singulos possis consumere: neque ego non possum: non enim mihi tantū derogo, tametsi nihil arrogo, ut te copiosius, quā me, putē posse dicere. uerum ego forsitan propter multitudinē patronorū in grege annumerer: te pugna Cānēsis accusatorē sat bonū facit. multos casos non ad Thrasimenum lacū, sed ad Seruiliū uidimus. quis ibi nō est uulneratus ferro Phrygio? nō necesse est omnes cōmemorare, Curtios, Marios, denique Mamercos, quos iā etas à praeliis auocabat; postremo

Pria-

Priamum ipsum, senem Antistium, quem nō modo
 etas, sed etiam leges pugnare prohibebant. iam quos
 nemo propter ignobilitatem nominat, sexcenti sunt,
 qui inter sicarios, & de ueneficijs accusabant. qui o-
 mnes, quod ad me attinet, uellem uiuerent: nihil
 enim mali est, canes ibi quamplurimos esse, ubi per-
 multi obseruandi, multaq; seruanda sunt. uerum,
 ut fit, multa sepe imprudentibus imperatoribus uis
 belli, ac turba molitur. dum is in alijs rebus erat occu-
 patus, qui summam rerum administrabat; erant in-
 terea, qui suis uulneribus mederentur, qui, tanquam
 si offusa reip. sempiterna nox esset, ita ruebant in te-
 nebris, omniaq; miscebant. à quibus miror, ne quod
 iudiciorum esset uestigium, non subsellia quoque esse
 combusta: nam & accusatores, & iudices sustulerunt.
 hoc commodi est, quod ita uixerunt, ut testes omnes,
 si cuperent, interficere non possent: nam, dum homi-
 num genus erit; qui accuset eos, non deerit: dum ci-
 uitas erit, iudicia fient. uerum, ut cæpi dicere, &
 Erutius, hæc si haberet in caussa, quæ commemorauī,
 posset ea quamuis diu dicere, & ego iudices possum:
 sed in animo est, quemadmodum ante dixi, leuiter
 transire, ac tantummodo perstringere unamquamque
 rem; ut omnes intelligant, me non studio accusare, sed
 officio defendere. Video igitur causas esse permultas,
 quæ istum impellerent. uideamus nunc, ecquæ facul-
 tas suscipiendi maleficij fuerit. Vbi occisus est Sex. Ro-
 sci? Romæ. quid tu Rosci ubi tunc eras? Romæ. ue-
 rum quid ad rem? & alij multi. quasi nunc id agatur,
 qui ex tanta multitudine occiderit; ac non hoc quæra-
 tur,

tur, eum, qui Romæ sit occisus, utrum uerisimilius sit ab eo esse occisum, qui assiduus eo tempore Romæ fuerit; an ab eo, qui multis annis Romam omnino non accesserit. age nunc, ceteras facultates quoque considerare mus. erat tum multido sicariorum, id quod commemorauit Erutius: & homines impune occidebatur. quid? ea multitudo quæ erat? opinor, aut eorum, qui in bonis erant occupati; aut eorum, qui ab ijs conducebantur, ut aliquem occiderent. si eos putas, qui alienum appetebant; tu es in eo numero, qui nostra pecunia diues es: sin eos, qui leuiore nomine appellant, percussores uocant; quere, in cuius fide sint, & clientela: mihi crede, aliquem de societate tua reperies. & quicquid tu contra dixeris, id cum defensione nostra contendito. ita facillime caussa Sex. Roscij cum tua conferetur. Dices, quid postea, si Romæ assiduus fui? respondabo: at ego omnino non fui. fateor me sectorem esse; uerum & alij multi: at ego, ut tute arguis, agricola & rusticus. non continuo, si me in gregem sicariorum contuli, sum sicarius: at ego profecto, qui ne noui quidem quenquā sicarium, longe absom ab eiusmodi crimine. permulta sunt, quæ dici possunt, quare intelligatur summam tibi facultatem fuisse maleficij suscipiendi: quæ non modo iccirco prætereo, quod te ipsum non libenter accuso; uerum eo magis etiam, quod, si de illis cadibus uelim commemorare, quæ tum factæ sunt ista eadem ratione, qua Sex. Roscius occisus est, uereor ne ad plures oratio mea pertinere uideatur. uideamus nunc strictim, sicut cetera, quæ post mortem Sex. Roscij abs te T. Rosci facta sunt: quæ ita aperta

&

& manifesta sunt, ut medijsfidijs iudices inuitus ea
 dicam: uereor enim, cuiusmodi es Rosci, ne ita hunc
 uidear uoluisse seruare, ut tibi omnino non peperce-
 rim. cum hoc uereor, & cupio tibi aliqua ex parte,
 quod salua fide possim, parcere, rursus immuto uolun-
 tatem meam: uenis enim mihi in mentem oris tui. te
 ne, cum ceteri socii tui fugerent, ac se occultarent, ut
 hoc iudicium non de illorum præda, sed de huius male-
 ficio fieri uideretur; potissimum tibi partes istas depo-
 poscisse, ut in iudicio uersarere, & sederes cum accu-
 satore? qua in re nihil aliud assequeris, nisi ut ab o-
 mnibus mortalibus audacia tua cognoscatur, & im-
 pudentia. Occiso Sex. Roscio, qui primus Ameriã nun-
 ciat? Manlius Glaucia, quẽ iam antea nominauit, tuus
 cliens, & familiaris. quid attinuit eum potissimum
 nunciare, quod, si nullum iam ante consilium de mora-
 te, ac de bonis eius inieras, nullamq; societatem neque
 sceleris, neque præmii cum homine ullo coieras, ad te
 minime omnium pertinebat? sua sponte Manlius nun-
 ciat? quid, quæso, eius intererat? an, cum Ameriam
 non huiusce rei causa uenisset, casu accidit, ut id, quod
 Romæ audierat, primus nunciaret? cuius rei causa ue-
 nerat Ameriam? non possum, inquit, diuinare. eò rem
 iam adducam, ut nihil diuinatione opus sit. qua ra-
 tione Roscio Capitoni primum nunciauit? cū Ameriæ
 Sex. Roscii domus, uxor, liberiq; essent, cum tot propin-
 qui cognatiq; optime conuenientes; qua ratione factū
 est, ut iste tuus cliens, sceleris tui nuncius T. Roscio Ca-
 pitoni potissimum nunciaret? occisus est à cena re-
 diens. nondum lucebat, cum Ameriæ scitum est. quid
 hic

hic incredibilis cursus? quid hæc tanta celeritas, festi-
natioq; significat? non quero, quis percussit. nihil
est Glaucia, quod metuas: non excutio te, si quid forte
ferri habuisti, non scrutor: nihil ad me arbitror per-
tinere. quoniam, cuius consilio occisus sit, inuenio;
cuius manu sit percussus, non laboro. unum hoc sumo,
quod mihi apertum tuum scelus, resq; manifesta dat:
ubi, aut unde audiuit Glaucia, qui tam cito sciuit?
fac audisse statim. quæ res eum nocte una tantum iti-
neris contendere coegit? quæ necessitas eum tanta pre-
mebat, ut, si sua sponte iter Ameriam faceret, id tem-
poris Roma profisceretur? nullam partem noctis re-
quiesceret? etiam ne in tam perspicuis rebus argumen-
tatio querenda, aut coniectura capienda sit? non ne
uobis hæc, quæ audistis, cernere oculis uidemini iudi-
ces? non illum miserum, ignarum casus sui, redeun-
tem à cæna uidetis? non positas insidias? non impetum
repentinum? non uersatur ante oculos uobis in cade
Glaucia? non adest iste T. Roscius? non suis manibus
in curru collocat Autumedontem illū, sui sceleris acer-
bissimi, nefarieq; uictoriæ nuncium? non orat, ut eam
noctem peruigilet? ut honoris sui causa laboret? ut Ca-
pitoni quamprimum nunciet? quid erat, quod Capito-
nem primum scire uoluerit? nescio: nisi hoc uideo, Ca-
pitonem in his bonis esse socium: de tribus & decem
fundis tres nobilissimos fundos eū uideo possidere. au-
dio præterea, non hanc suspicionem nunc primū in Ca-
pitonem conferri, multas esse infames palmas, hanc
primam esse tamen lemniscatam, quæ Romæ defera-
tur: nullum modum esse hominis occidendi, quo ille

F non

O R A T I O

non aliquot occiderit : multos ferro, multos ueneno. habeo etiam dicere, quem, contra morem maiorum, minore annis L X de ponte in Tyberim deiecerit. quæ, si prodierit, atque adeo cum prodierit, scio enim proditum esse, audiet. ueniat modo, explicet suum uolumen illud; quod ei planè facere possum Erutium conscripsisse: quod aiunt illum Sex. Roscio intentasse, & minitatum esse, se omnia illa pro testimonio esse dicturum. ò præclarum testem iudices: ò gravitatem dignam expectatione: ò uitam honestam, atque eiusmodi, ut libentibus animis ad eius testimonium uestrum iusiurandum accommodetis. profecto non tam perspicue istorum maleficia uideremus, nisi ipsos cecos redderet cupiditas, & auaritia, & audacia. alter ex ipsa cæde uolucrum nuntium Ameriam ad socium, atque ad magistrum suum misit, ut, si dissimulare omnes cuperent se scire ad quem maleficio pertineret, tamè ipse apertum suum scelus ante omnium oculos poneret. alter, si dijs immortalibus placet, testimonium etiam in Sex. Roscium dicturus est. quasi uero id nunc agatur, utrum id, quod dixerit, credendum, an, quod fecerit, uindicandum sit. itaque more maiorum comparatum est, ut in minimis rebus homines amplissimi testimonium de sua re non dicerent. Africanus, qui suo cognomine declarat tertiam partem orbis terrarum se subegisse, tamen, si sua res ageretur, testimonium non diceret. nam illud in talem uirum non audeo dicere: si diceret, non crederetur. uidete nunc, quàm uersa & mutata in peiorem partem sint omnia. cū de bonis, & de cæde agatur, testimonium dicturus est is, qui & se-

Et or

Etor est, & sicarius, hoc est, qui & illorum ipsorum bonorum, de quibus agitur, emptor atque possessor est, & eum hominem occidendum curavit, de cuius morte queritur. quid tu uir optime? ecquid habes, quod dicas? mihi ausculta: uide ne tibi desis: tua quoque res permagna agitur. multa scelerate, multa audacter, multa improbe fecisti, unum stultissime, profecto tua sponte, non de Erutij sententia. nihil opus fuit te istuc sedere. neque enim accusatore muto, neque teste quisquam utitur eo, qui de accusatoris subsellio surgit. huc accedit, quod paulo tamen occultior, atque tectior ne ista cupiditas esset. nunc quid est, quod quisquam ex uobis audire desideret; cum, quae facitis, eiusmodi sint, ut ea dedita opera à nobis contra uosmet ipsos facere uideamini? Age, nunc illa uideamus indices, quae statim consecuta sunt. Ad Volaterras in castra L. Sylla mors Sex. Roscij quatriduo, quo is occisus est, Chrysogono nunciatur. queritur etiam nunc, quis eum nuncium miserit. non ne perspicuum est, eundem, qui Ameriam? curat Chrysogonus, ut eius bona ueneant statim. qui non norat hominem, aut rem? atqui ei uenit in mentem praedia concupiscere hominis ignoti, quae omnino nunquam uiderat. soletis, cum aliquid huiusmodi auditis indices, continuo dicere: necesse est aliquem dixisse municipem, aut uicinum. ij plerumque indicant, per eos plerique produntur. hic nihil est, quod suspicionem hanc putetis. non enim ego ita disputabo: uerisimile est Roscios istam rem ad Chrysogonum detulisse: erat enim eis cum Chrysogono iam antea amicitia: nam cum multos ueteres à maioribus Roscij

patronos, hospitesq; haberent, omnes eos colere atque
 obseruare destiterunt, ac se in Chrysogoni fidem & cliē
 telam contulerunt. hæc possum omnia uere dicere: sed
 in hac caussa coniectura nihil opus est: ipsos certo scio
 non negare, ad hæc bona Chrysogonū accessisse impul-
 su suo. si eum, qui indicij partem acceperit, oculis cer-
 netis: poteritis ne dubitare iudices, qui indicarit? qui
 sunt igitur in istis bonis, quibus partem Chrysogonus
 dederit? duo Roscij. num quisnam præterea? nemo est
 iudices. num ergo dubium est, quin ij obtulerint hanc
 prædam Chrysogono, qui ab eo partem prædæ tuler-
 runt? Age, nunc ex ipsius Chrysogoni iudicio Roscio-
 rum factum consideremus. Si nihil in ista pugna Ro-
 scij, quod operæpretium esset, fecerant, quam ob caus-
 sam à Chrysogono tantis præmijs donabantur? si nihil
 aliud fecerunt, nisi rem detulerunt; non ne satis fuit
 his gratias agi? denique, ut perliberaliter ageretur, ho-
 noris aliquid haberi? cur tria prædia, tantæ pecuniæ
 statim Capitori dantur? cur, quæ reliqua sunt, iste Ro-
 scius omnia cum Chrysogono communiter possidet? nõ
 ne perspicuum est iudices, has manubias Roscij Chry-
 sogonum re cognita concessisse? uenit in Decemprimis
 legatus in castra Capito. totam uitam, naturam, mo-
 resq; hominis ex ipsa legatione cognoscite. nisi intelle-
 xeritis iudices, nullum esse officium, nullum ius tam
 sanctum, atque integrum, quod non eius scelus, atque
 perfidia uiolarit, & imminuerit; uirum optimum esse
 eum iudicatote. impedimento est, quo minus de his re-
 bus Sylla doceatur: ceterorum legatorum consilia, &
 uoluntatem Chrysogono enūciat: monet, ut provideat,
 ne

ne palam res agatur : ostendit , si sublata sit uenditio bonorum , illum pecuniam grandem amissurum , sese capitis periculum aditurum : illum acuere , hos , qui simul erant missi , fallere : illum identidem monere , ut caueret ; hisce insidiosè spem falsam ostendere : cum illo contra hos inire consilia , horum consilia illi enunciare : cum illo partem suam depacisci , hisce , aliqua fretus * hora semper , omnes aditos ad Syllam intercludere . po-
stremo isto hortatore , auctore , intercessore ad Syllam legati non adierunt : istius fide , ac potius perfidia de-
cepti , id quod ex ipsis cognoscere poteritis , si accusator uoluerit testimoniũ eis denunciare , pro re certa spem falsam domũ retulerunt . in priuatis rebus si qui rem mandatam non modo malitiosius gessisset sui quæstus , aut commodi causa , uerum etiam negligentius , eum maiores summum admisisse dedecus existimabāt : itaque mandati constitutum est iudicium , non minus turpe quàm furti ; credo propterea , quòd quibus in rebus ipsi interesse non possumus , in his operæ nostræ uicaria fides amicorum supponitur : quam qui lædit , oppugnat omnium commune præsidium , et , quantum in ipso est , disturbat uitæ societatem : non enim possumus omnia per nos agere : alius in alia est re magis utilis : iccirco amicitie comparatur , ut commune commodũ mutuis officijs gubernetur . quid recipis mandatum , si aut neglecturus , aut ad tuum commodum conuersurus es ? cur mihi te offers , ac meis cõmodis officio simulato officis , et obstas ? recede de medio ; per alium transigam . suscipis onus officij , quod te putas sustinere posse : quod minime uidetur graue ijs , qui minime ipsi leues sunt .

O R A T I O

ergo iccirco turpis hæc culpa est, quod duas res sanctissimas uiolat, amicitiam, & fidem. nam neque mandat quisquam fere, nisi amico; neque credit, nisi ei, quem fidelem putat. perditissimi est igitur hominis, simul & amicitiam dissoluere, & fallere eum, qui læsus non esset, nisi credidisset. ita ne est? in minimis rebus, qui mandatū neglexerit, turpissimo iudicio condemnetur necesse est: in re tanta, cum is, cui fama mortui, fortuna uiui commendatæ sunt, atque concreditæ, ignominia mortuum affecerit, is inter honestos homines, atque adeo inter uiuos numerabitur? in minimis priuatīsq; rebus etiam negligentia in crimen mandati iudiciūq; infamia reuocatur; propterea quod, si recte fiat, illū negligere oporteat, qui mandarit, non illum, qui mandatum receperit: in re tanta, quæ publice gesta, atque commissa sit, qui non negligentia priuatū aliquod commodum læserit; sed perfidia, legationis ipsius cerimoniam polluerit, maculaq; affecerit; qua is tandē pœna afficietur? aut quo iudicio damnabitur? si hanc ei rem priuatim Sex. Roscius mandauisset, ut cum Chrysogono trāsigeret, atque decideret; inq; eam rem fidem suam, si quid opus esse putaret, interponeret: illæ, qui sese facturum recepisset, non ne, si ex eo negotio tantulum in rem suam conuertisset, damnatus per arbitrum, & rem restitueret, & honestatem omnem amitteret? nūc non hanc ei rē Sex. Roscius mādauit: sed, id quod multo grauius est, ipse Sex. Roscius cum fama, uita, bonisq; omnibus à decurionibus publice Roscio mandatus est: & ex eo T. Roscius non paulum nescio quid in rem suam conuertit, sed hunc funditus

ditus euertit bonis : ipse tria prædia sibi depactus est ; uoluntatem decurionum ac municipum omnium tantidem, quanti fidem suam, fecit. Videte iam porro cetera iudices, ut intelligatis fingi maleficium nullum posse, quo iste sese non contaminarit. In rebus minoribus socium fallere turpissimum est, æqueq; turpe, atque illud, de quo ante dixi : neque iniuria : propterea quod auxilium sibi se putat adiunxisse, qui cum altero rem communicauit, ad cuius igitur fidem confugiet, cum per eius fidem læditur, cui se commiserit ? atqui ea sunt animaduertenda peccata maxime, quæ difficillime præcauentur. tecti esse ad alienos possumus : intimi multa apertiora uideant necesse est : socium uero cauere qui possumus ? quem etiam si metuimus, ius officij lædimus. recte igitur maiores eum, qui socium fefellisset, in uirorum bonorum numero non putarunt haberi oportere. at uero T. Roscius non unum rei pecuniariæ socium fefellit ; (quod tametsi graue est, tamē aliquo modo posse ferri uidetur) uerum nouem homines honestissimos, eiusdem muneris, legationis, officij, mandatorumq; socios, induxit, decepit, destituit, aduersarijs tradidit, omni fraude & perfidia fefellit. qui de eius scelere suspicari nihil potuerunt, socium officij metuere non debuerunt ; eius malitiam non uiderunt, orationi uanæ crediderunt. itaque nunc illi homines honestissimi propter istius insidias parum putantur cauti prouidiq; fuisse. iste, qui initio proditor fuit, deinde perfuga, qui primo sociorum consilia aduersarijs enunciauit, deinde societatem cum ipsis aduersarijs coiit ; terret etiam nos, ac minatur, tribus prædijs, hoc est

præmijs sceleris, ornatus. in eiusmodi uita iudices, in
 his tot tantisq; flagitijs hoc quoque maleficium, de quo
 iudicium est, reperietis. etenim quærere ita debetis:
 ubi multa auare, multa audacter, multa improbe, mul-
 ta perfidiose facta uidetis, ibi scelus quoque latere in-
 ter illa tot flagitia putatote. tametsi hoc quidē mini-
 me latet; quod ita promptum, et propositum est, ut nō
 ex illis maleficijs, quæ in illo constat esse, hoc intelliga-
 tur; uerum ex hoc, etiam si quod illorum forte dubita-
 bitur, conuincatur. quid tandem, quæso, iudices? num
 aut ille lanista omnino iam à gladijs recessisse uidetur,
 aut hic discipulus magistro tantulum de arte concede-
 re? par est auaritia, similis improbitas, eadem impu-
 dentia, gemina audacia: etenim, quoniam fidem magi-
 stri cognostis, cognoscite nunc discipuli æquitatē. Dixi
 iam antea, sæpenumero postulatos esse ab istis duos
 seruos in quæstionem: tu semper T. Rosci recusasti.
 quero abs te, ij ne, qui postulabant, indigni erant,
 qui impetrarent; an iste non commouebat, pro quo
 postulabant? an res ipsa tibi iniqua uidebatur? postu-
 labant homines nobilissimi, atque integerrimi nostræ
 ciuitatis, quos iam antea nominari: qui ita uixerunt,
 talesq; à populo R. putantur, ut, quicquid dicerent,
 nemo esset, qui non æquum putaret. postulabant au-
 tem pro homine miserrimo, atque infelicitissimo; qui uel
 ipse sese in cruciatu dari cuperet, dum de patris morte
 quereretur. res porro abs te eiusmodi postulabatur, ut
 nihil interesset, utrum eam rem recusares, an de malefi-
 cio confiterere. quæ cum ita sint, quæro abs te, quā ob
 causam recusaris. cum occiditur Sex. Roscius, ibidem
 fuerunt.

fuerunt. seruos ipsos, quod ad me attinet, neque ar-
 guo, neque purgo. quòd à uobis hoc pugnari uideo, ne
 in quaestionem dentur, suspiciosum est: quòd uero a-
 pud uos ipsos in honore tanto sunt, profecto necesse est,
 sciant aliquid, quod si dixerint, perniciosum uobis fu-
 turum sit. In dominos quæri de seruis, iniquum est.
 an ne quæritur? Sextus enim Roscius reus est: neque,
 cum de hoc quæritur, uos dominos esse dicitis. cum
 Chrysogono sunt. ita credo: litteris eorum, et urba-
 nitate Chrysogonus ducitur, ut inter suos omnium deli-
 ciarum atque omnium artium puerulos, ex tot elegan-
 tissimis familiis lectos, uelit hos uersari, homines pene
 operarios, ex Amerina disciplina patrisfamilie rusti-
 cani. non est ita profecto iudices; non est uerisimile, ut
 Chrysogonus horum litteras adamarit, aut humanita-
 tem; non, ut rei familiaris negotio diligentiam cogno-
 rit eorum, & fidem. est quiddam, quod occultatur: quod
 quo studiosius ab ipsis opprimitur, & absconditur, eo
 magis eminet & apparet. quid igitur? Chrysogonus
 sui maleficii occultandi causa quaestionem de his habe-
 ri non uult? minime iudices. non in omnes arbitror o-
 mnia cōuenire. ego in Chrysogono, quod ad me attinet,
 nihil eiusmodi suspicor: neque hoc mihi nunc primum
 in mentem uenit dicere. meministis me ita distribuisse
 initio causam; in crimē, cuius tota argumentatio per-
 missa Erutio est; & in audaciam, cuius partes Roscius
 impositæ sunt. quicquid maleficii, sceleris, cædis erit,
 proprium id Rosciorum esse debet. nimiam gratiam
 potentiamq; Chrysogoni dicimus & nobis obstare, &
 perferri nullo modo posse, & à uobis, quoniā potestas
 data

data est, non modo infirmari, uerum etiam uindicare oportere. ego sic existimo; qui quæri uelit ex ijs, quos constat, cum cædes facta sit, affuisse, eum cupere uerum inuenire; qui recuset, eum profecto, tametsi uerbo non audet, tamen re ipsa de maleficio suo confiteri. Dixi initio iudices, nolle me plura de istorum scelere dicere, quàm causa postularet, ac necessitas ipsa cogeret: nam & multe res afferri possunt, & unaquæque earum multis cum argumentis dici potest. uerum ego, quod inuitus ac necessario facio, neque diu, neque diligenter facere possum. quæ præteriri nullo modo poterant, ea leuiter iudices attingi. quæ posita sunt in suspicionibus, de quibus si cæpero dicere, pluribus uerbis sit differendum; ea uestris ingenijs coniecturæq; committo. Venio nunc ad illud nomen aureum Chrysogoni: sub quo nomine tota societas statuitur: de quo iudices neque quo modo dicam, neque quo modo taceam, reperire possum. si enim taceo, uel maximam partem relinquo: sin autem dico, uereor ne non ille solus, id quod ad me nihil attinet, sed alij quoque plures læsos se esse putent. tametsi ita res se habet, ut mihi in communem causam sectorum dicendum nihil magnopere uideatur: hæc enim causa noua profecto & singularis est. Bonorum Sex. Roscij emptor est Chrysogonus. primum hoc uideamus, eius hominis bona qua ratione uenerunt, aut quo modo uenire potuerunt. atque hoc non ita queram iudices, ut id dicam, esse indignum hominis innocentis bona uenisse. si enim hæc audientur, ac libere dicentur; non fuit tantus homo Sex. Roscius in ciuitate, ut de eo potissimum conque-
ramur

ramur . uerum ego hoc quaero : qui potuerunt ista ipsa lege , quæ de proscriptione est , siue Valeria est , siue Cornelia , (non enim noui , nec scio) uerum ista ipsa lege bona Sex . Roscij uenire qui potuerunt ? scriptum enim ita dicunt esse , ut eorum bona ueneant , qui proscripti sunt : quo in numero Sex . Roscius non est : aut eorum , qui in aduersariorum præsijs occisi sunt . dum præsidia ulla fuerunt , in Sylla præsijs fuit . posteaquam ab armis recesserunt ; in summo ocio , rediēs à cœna , Romæ occisus est . si lege : bona quoque lege uenisse fateor . sin autem constat , contra omnes non modo ueteres leges , uerum etiam nouas : bona quo iure , aut quo modo , aut qua lege uenierint , quaero . in quem hoc dicam , queris Eruti ? non in eum , quem uis , & putas : nam Syllam & oratio mea ab initio , & ipsius eximia uirtus omni tempore purgauit . ego hæc omnia Chrysogonum fecisse dico , ut ementiretur , ut malum ciuem Roscium fuisse fingeret , ut eum apud aduersarios occisum esse diceret , ut his de rebus à legatis Amerinorum doceri L . Syllam passus non sit . denique etiam illud suspicor , omnino hæc bona non uenisse : id quod postea , si per uos iudices licitum erit , aperietur : opinor enim esse in lege , quam ad diem proscriptiones , uenditionesq ; fiant , nimirum ad kal . Iun . aliquot post menses & homo occisus est , & bona uenisse dicuntur . profecto aut hæc bona in tabulas publicas nulla redierunt ; nosq , ab isto nebulone facetius eludimur , quàm putamus : aut , si redierunt , tabulae publicæ corruptæ aliqua ratione sunt : nam lege quidem bona uenire non potuisse constat . intelligo ,

me

me ante tempus iudices hæc scrutari, & propemodum
errare, qui, cum capiti Sex. Roscij mederi debeam, redi
uiam curem: non enim laborat de pecunia, non ullius
rationem sui commodi ducit: facile egestatem suam se-
laturū putat, si hac indigna suspitione, et ficto crimine
liberatus sit. uerum quæso à uobis iudices, ut hæc pau-
ca, quæ restant, ita audiat, ut partim me dicere pro
me ipso putetis, partim pro Sex. Roscio: quæ enim mihi
ipsi indigna & intolerabilia uidetur, quæq; ad omnes,
nisi prouidemus, arbitror pertinere; ea pro me ipso, ex
animi mei sensu ac dolore pronuncio: quæ ad huius ui-
tæ casum, causamq; pertineant, & quid hic pro se di-
ci uelit, & qua conditione contentus sit, iam in extre-
ma oratione nostra iudices audietis. Ego hæc à Chry-
sogono mea spōte, remoto Sex. Roscio, quæro: primum,
quare ciuis optimi bona uenierint: deinde, quare homi-
nis eius, qui neque apud aduersarios occisus est, neque
proscriptus fuerat, bona uenierint, cum in eos solos lex
scripta sit: deinde, quare aliquanto post eā diem uenie-
rint, quæ dies in lege præfinita est: deinde, cur tantulo
uenierint. quæ omnia si, quemadmodum solent liberti
nequam, & improbi facere, in patronū suum uoluerit
cōferre, nihil egerit: nemo est enim, qui nesciat, propter
magnitudinem rerū multa multos partim conuiente,
partim imprudēte L. Sylla commisisse. placet igitur in
his rebus aliquid imprudentia præteriri? non placet iu-
dices; sed necesse est. etenim si Iuppiter Optimus Ma-
ximus, cuius nutu & arbitrio celum, terra, mariaq;
reguntur, sepe uentis uehementioribus, aut immode-
ratis tempestatibus, aut nimio calore, aut intolerabili
frigor

frigore hominibus nocuit, urbes deleuit, fruges perdidit; quorum nihil perniciæ caussa diuino consilio, sed uersa ipsa, & magnitudine rerum factum putamus; at contra, commoda, quibus utimur; lucemq; , qua fruimur; spiritumq; , quem ducimus, ab eo nobis dari, atque impertiri uidemus: quid miramur, L. Syllam, cum solus remp. regeret, orbemq; terrarum gubernaret, imperijq; maiestatem, quam armis receperat, legibus confirmaret, aliqua animaduertere non potuisse? nisi hoc mirum est, quod uis diuina assequi non possit, si id mens humana adepta non sit. uerum ut hæc missa faciam, quæ iam facta sunt; ex ijs, quæ nunc maxime fiunt, non ne quiuis potest intelligere, omnium architectum, & machinatorem unum esse Chrysogonum, qui Sex. Roscij nomen deferendum curauit? hoc iudicium, cuius honoris caussa accusare se dicit Erutius.

desunt non pauca.

aptam, & ratione dispositam se habere existimant, qui in Salentinis, aut in Brutijs habent, unde uix ter in anno audire nuncium possunt. alter tibi descendit de Palatio, & ædibus suis: habet animi relaxandi caussa rus amœnum & suburbanum, plura præterea prædia, neque tamen ullum nisi præclarum & propinquum:
domus

24 MAORATIO 25
domus referta uasis Corinthijs & Deliacis, in quibus
est authepsa illa, quam tanto pretio nuper mercatus
est, ut, qui prætereuntes pretium enumerari audie-
bant, fundum uenire arbitrarentur. quid præterea
cælati argenti? quid stragula uestis? quid pictarum ta-
bularum? quid signorum? quid marmoris apud illum
putatis esse? tantum scilicet, quantum è multis splen-
didisq; familijs, in turba & rapinis coaceruari una in
domo potuit. Familiam uero quantam, & quàm ua-
rijs cum artificijs habeat, quid ego dicam? mitto ha-
sce artes uulgares, coquos, pistoros, lectuarios: animi
& aurium causa tot homines habet, ut quotidiano
cantu uocum, & neruorum, & tibiarum, noctur-
nisq; conuiujs tota uicinitas personet. in hac uita iudi-
ces quos sumptus quotidianos, quas effusiones fieri pu-
tatis? quæ uero conuiuia? honesta, credo, in eiusmodi
domo. si domus hæc habenda est potius, quàm offici-
na nequitie, & diuersorium flagitiorum omnium. Ipse
uero quemadmodum composito & delibuto capillo pas-
sim per forum uolitet cum magna caterua togatorum,
uidetis iudices; ut omnes despiciat; ut hominem præ se
neminem putet; ut se solum beatum, solum potentem
putet. quæ uero efficiat, & quæ conetur, si uelim
commemorare, uereor iudices, ne quis imperitior exi-
stimet me causam nobilitatis uictoriamq; uoluisse læ-
dere. tametsi meo iure possum, si quid in hac parte mihi
non placeat, uituperare: non enim uereor, ne quis
alienum me animum habuisse à causa nobilitatis exi-
stimet. sciunt ij, qui me norunt, me pro illa tenui infir-
maq; parte, posteaquam id, quod maxime uolui, fieri
non

non potuit, ut componeretur; id maxime defendisse, ut ij uincerent, qui uicerunt: quis enim erat, qui non uideret humilitatem cum dignitate de amplitudine contendere? quo in certamine perdit ciuis erat non se ad eos iungere, quibus incolumibus, & dami dignitas, & foris auctoritas retineretur. quæ perfecta esse, & suum cuique honorem, & gradum redditum, gaudeo indices, uehementerq; lator: eaq; omnia deorum uoluntate, studio populi R. consilio, & imperio, & felicitate L. Syllæ gesta esse intelligo, quod animaduersum est in eos, qui contra omni ratione pugnarunt: non debeo reprehendere. quod uiris fortibus, quarum opera eximia in rebus gerendis extitit, honos habitus est: laudo. quæ ut fierent, iccirco pugnatum esse arbitror; meq; in eo studio partium fuisse confiteor. sin autem id actum est, & iccirco arma sumpta sunt, ut homines postremi pecunijs alienis locupletarentur, & in fortunas uniuscuiusque impetum facerent; & id non modo rei prohibere non licet, sed ne uerbis quidem uituperare: tum uero in isto bello non recreatus, neque restitutus, sed subactus oppressusq; populus R. est. uerum longe aliter est: nihil horum est indices: non modo non laedetur caussa nobilitatis, si istis hominibus resisteris, uerum etiam ornabitur. etenim qui hæc uituperare uolunt, Chrysogonum tantum posse queruntur: qui laudare uolunt, concessum ei non esse commemorant. ac iam nihil est, quod quisquam aut tam stultus, aut tam improbus sit, qui dicat: uellem quidem liceret; hoc dixissem: dicas licet. hoc fecissem: facias licet; nemo prohibet. hoc decreuissem: decerne,

decerne, modo recte: omnes approbabit. hoc iudicaf
sem: laudabunt omnes, si recte & ordine iudicari. dū
neceſſe erat, reſq; ipſa coſebat, unus omnia poterat.
qui poſteaquam magiſtratus creauit, legesq; conſti-
tuit: ſua cuique procuratio auctoritasq; eſt reſtituta.
quam ſi retinere uolunt ij, qui receperunt: in perpe-
tuum poterunt obtinere. ſin has cædes, & rapinas, &
hos tantos, tamq; profuſos ſumptus aut facient, aut
approbabit: nolo in eos grauius quicquam ne ominis
quidem cauſſa dicere: unum hoc dico: noſtri iſti nobi-
les, niſi uigilantes, & boni, & fortes, & miſericordes
erunt, ijs hominibus, in quibus hæc erunt, ornamenta
ſua concedant neceſſe eſt. quapropter deſinant aliquan-
do dicere, male aliquem locutum eſſe, ſi quis uere ac
libere locutus ſit: deſinant ſuam cauſſam cum Chryſo-
gono communicare: deſinant, ſi ille læſus ſit, de ſe ali-
quid detractum arbitrari: uideant, ne turpe miſe-
rumq; ſit, eos, qui equeſtrem ſplendorem pati non po-
tuerunt, ſerui nequiſſimi dominationē ferre poſſe. quæ
quidem dominatio iudices in alijs rebus antea uerſa-
batur; nunc uero quam uiam munitet, quò iter affe-
ctet, uidetis: ad fidem, ad iuſiurandum, ad iudicia
ueſtra, ad id, quod ſolum prope in ciuitate ſincerum,
ſanctumq; reſtat. hic ne etiam ſeſe putat aliquid poſ-
ſe Chryſogonus? hic etiam potens eſſe uult? ò rem miſe-
ram, atque acerbam. neque mehercules hoc indigne fe-
ro, quòd uerear, ne quid poſſit: uerum, quòd auſus eſt,
quòd ſperauit ſeſe apud tales uiros aliquid ad perni-
ciem poſſe innocentis, id ipſum queror: iccirco ne exper-
recta nobilitas, armis, atque ferro remp. recuperauit,

ut ad libidinem suam liberti seruuliq; nobilium, bona, fortunas uestras, nostrasq; uexare possent? si id actum est, fateor me errasse, qui hoc maluerim: fateor infan- nisse, qui cum illis senserim: tametsi inermis iudices sensi. sin autem uictoria nobilium ornamento, atque emolumēto reip. populoq; R. debet esse: tum uero opti- mo, et nobilissimo cuique meam orationem gratissimā esse oportet. quod si quis est, qui & se, et caussam lēdi putet, cum Chrysogonus uituperetur; is caussam igno- rat, se ipsum prope non nouit: caussa enim splendidior fiet, si nequissimo cuique resistetur: ille improbissimus Chrysogoni fautor, qui sibi cum illo rationem commu- nicatam putat, leditur, cum ab hoc splendore caussae separatur. uerum haec omnis oratio, ut iam ante dixi, mea est: qua me uti resp. et dolor meus, et istorum iniu- ria coegit. sed Roscius horum nihil indignum putat: neminem accusat: nihil de suo patrimonio queritur: putat homo imperitus morum, agricola, et rusticus, ista omnia, quae uos per Syllā gesta esse dicitis, more, le- ge, iure gentiū facta: culpa liberatus, et crimine nefa- rio solutus, cupit à uobis discedere: si hac indigna suspi- cione careat, animo aequo se carere suis omnibus cōmo- dis dicit: rogat, oratq; te Chrysogone, si nihil de patris fortunis amplissimis in suā rem cōuertit, si nulla in re te fraudauit, si tibi optima fide sua omnia cōcessit, ad- numerauit, appendit, si uestitum, quo ipse tectus erat, annulumq; de digito suum tibi tradidit, si ex omnibus rebus se ipsum nudum, neque praeterea quicquā, exce- pit; ut sibi per te liceat innocenti amicorum opibus ui- tam in egestate degere. praedia mea tu possides: ego alie-

na misericordia uiuo, concedo; & quòd animus æquus est, et quia necesse est. mea domus tibi patet, mihi clausa est fero. familia mea maxima uteris: ego seruum habeo nullum. patior, et ferendū puto. quid uis amplius? quid insequeris? quid oppugnas? qua in re tuam uoluntatem lædi à me putas? ubi tuis commodis officio? quid tibi obsto? si spoliū causa uis hominem occidere, spoliasti. quid quæris amplius? si inimicitiarum, quæ sunt tibi inimicitia cum eo, cuius antea prædia possedisti, quàm ipsum cognosti? sin metuis: ab eò ne aliquid metuis, quem uides ipsum ab sese tam atrocem iniuriam propulsare non posse? sin, quòd bona, quæ Rosci fuerunt tua facta sunt, iccirco hunc illius filium studeas perdere: non ne ostendis id te uereri, quod præter ceteros tu metuere nō debeas, ne quando liberis proscriptionum bona patria reddantur? facis iniuriam Chrysogone, si maiore spem emptionis tuæ in huius exitio ponis, quàm in iis rebus, quas L. Sylla gessit. quòd si tibi causa nulla est, cur hunc miserum tanta calamitate affici uelis; si tibi omnia sua præter animam tradidit, nec sibi quidquam paternum, ne monumenti quidē causa, reseruauit: per deos immortales, quæ ista tanta crudelitas est? quæ tam fera immanisq; natura? quis unquam prædo fuit tam nefarius, quis pirata tam barbarus, ut, cum integram prædam sine sanguine habere posset, cruenta spolia detrahare mallet? scis hunc nihil habere, nihil audere, nihil posse, nihil unquam contra rem tuam cogitasse: & tamen oppugnas cum: quem neque metuere potes, neque odisse debes, nec quidquā habere iam reliqui uides, quod ei detrahare possis: nisi
hoc

hoc indignum putas, quod uestitum sedere in iudicio uides, quem tu è patrimonio tanquam è naufragio nudum expulisti. quasi uero nescias hunc et ali, & uestiri à Cecilia Balearici filia, Nepotis sorore, spectatissima femina: quæ cum patrem clarissimum, amplissimos patruos, ornatissimum fratrem haberet, tamen, cum esset mulier, uirtute perfecit, ut quanto honore ipsa ex illorum dignitate afficeretur, non minora illis ornamenta ex sua laude redderet. An, quod diligenter defenditur, id tibi indignum facinus uidetur? mihi crede, si pro patris eius hospitij, & gratia uellent omnes huius hospites adesse, & auderent libere defendere, satis copiose defenderetur: sin autem pro magnitudine iniuriæ, proq; eo, quod summa reip. in huius periculo tentatur, hæc omnes uindicarent; consistere mehercule uobis isto in loco non liceret. nunc ita defenditur, non sane ut moleste ferre aduersarij debeant, neque ut se potentia superari putent. quæ domi gerenda sunt, ea per Ceciliam transiguntur. fori iudicijq; rationem Messalla, ut uidetis iudices, suscepit. qui si iam satis ætatis atque roboris haberet, ipse pro Sex. Roscio diceret. quoniã ad dicendũ impedimento est ætas, et pudor, qui ornat ætatem; causam mihi tradidit, quem sua causa cupere ac debere intelligebat. ipse assiduitate, consilio, auctoritate, diligentia perfecit, ut Sex. Roscij uita erepta de manibus sectorum, sententijs iudicũ permitteretur. nimirum iudices pro hac nobilitate pars maxima ciuitatis in armis fuit hæc acta res est, uti nobiles restituerentur in ciuitatem, qui hoc facerent, quod facere Messallam uidetis, qui caput, innocentis defenderet, qui iniuriæ resisterent, qui,

G 2

quantum

O R A T I O

quantum possent, in salute alterius, quàm in exitio, mallent ostendere. quod si omnes, qui eodem loco nati sunt, facerent: & resp. ex illis, et ipsi ex inuidia minus laborarent. uerùm si à Chrysogono iudices nō impetramus, ut pecunia nostra cōtentus sit, uitā ne petat; si ille adduci nō potest, ut, cum ademerit nobis omnia, quæ nostra erant propria, ne lucem quoque hanc, quæ communis est, eripere cupiat; si non satis habet auaritiam suam pecunia explere, nisi etiam crudelitate sanguinis perlitus sit: unum perfugium iudices, una spes reliqua est Sex. Roscio, eadem quæ reip. uestra pristina bonitas, & misericordia quæ si manet, salui etiam nūc esse possumus. sin ea crudelitas, quæ hoc tēpore in rep. uersata est, uestros quoque animos, id quod fieri profecto nō potest, duriores acerbioresq; reddidit: aētū est iudices: inter feras satius est etatē degere, quàm in hac tāta immanitate uersari. ad eam ne rē uos reseruati estis, ad eam ne rē delecti, ut eos condemnaretis, quos sectores, ac sicarij iugulare nō potuissent? solent hoc boni impratores facere, cū praelium cōmittunt, ut in eo loco, quo fugā hostium fore arbitrantur, milites collocent, in quos, si qui ex acie fugerint, de improviso incidunt. nimirum similiter arbitrantur isti bonorū emptores, uos hic tales uiros sedere, qui excipiat eos, qui de suis manibus effugerint. diū prohibeant iudices, ut hoc, quod maiores consilium publicū uocari uoluerūt, præsidium sectorum existimetur. an uero iudices uos non intelligitis, nihil aliud agi, nisi ut proscriptorum liberi quauis ratione tollantur? et eius rei initiū in uestro iureiurando atque in Sex. Roscij periculo quæri? dubiū est, ad quem maleficiū pertineat, cū uideatis ex alte-

ra parte sectorem, inimicum, sicarium, eundemq; accusatorem hoc tempore; ex altera egentem, probatū suis filium, in quo nō modo culpa nulla, sed ne suspicio quidem potuit consistere? nūquid his aliud uidetis obstare Roscio, nisi quod patris bona uenierunt? quod si id uos suscipitis, & eadem in re operam uestram profitemini; si iccirco sedetis, ut ad uos adducantur eorū liberi, quorum bona uenierunt: caute per deos immortales iudices, ne noua, & multo crudelior per uos proscriptio instaurata esse uideatur. illam priorem, quæ facta est in eos, qui arma capere potuerunt, tamen senatus suscipere noluit, ne quid acrius, quàm more maiorū comparatū est, publico consilio factum uideretur. hanc uero, quæ ad eorum liberos, atque infantium puerorum incunabula pertinet, nisi hoc iudicio à uobis reiicitis, & aspernamini: uidete per deos immortales, quæ in locū remp. peruenturā putetis. homines sapiētes, & ista auctoritate, et potestate præditos, qua uos estis, ex quibus rebus maxime resp. laborat, iis maxime mederi conuenit. uestrū nemo est, quin intelligat populū R. qui quondam in hostes lenissimus existimabatur, hoc tēpore domestica crudelitate laborare. hanc tollite ex ciuitate iudices: hanc pati nolite diutius in hac rep. uersari: quæ nō modo id habet in se mali, quod tot ciues atrocissime sustulit; uerum etiam hominibus lenissimis ademit misericordiam cōsuetudine incōmodorum: nam cū omnibus horis aliquid atrociter fieri uidemus, aut audimus, etiam qui natura mitissimi sumus, assiduitate molestiarum sensum omnē humanitatis ex animis amittimus.

Desit fortasse quippiam.

PRO Q. ROSCIO COMOEDO,
ORATIO III.

Multa, quæ desunt, quærenda.

malitiam naturæ, crederetur. is scilicet uir optimus, et
singulari fide præditus, in suo iudicio tabulis suis testi-
bus uti conatur. solent fere dicere qui per tabulas ho-
minis honesti pecuniam expensam tulerunt: ego ne ta-
lem uirum corrumpere potui, ut mea caussa falsum in
codicem referret? expecto, quàm mox Cherea hac ora-
tione utatur. ego ne hanc manum plenam perfidia, et
hos digitos meos impellere potui, ut falsum perscribe-
rent nomen? quòd si ille suas proferet tabulas, profe-
ret suas quoque Roscius. erit in illius tabulis hoc no-
men: at in huius non erit. cur potius illius, quàm hu-
ius credetur? scripsisset ille, si non iussu huius expen-
sum tulisset? non scripsisset hic, quod sibi expensum fer-
ri iussisset? nam quemadmodum turpe est scribere,
quod non debetur: sic improbum est non referre, quod
debeas: æque enim tabulæ condemnantur eius, qui ue-
rum nō retulit; & eius, qui falsum perscripsit. sed ego
copia et facultate causse cōfusus, uide, quò progrediar.
si tabulas C. Fannius accepti & expēsi profert suas, in
suam rem, suo arbitratu scriptas: quo minus secun-
dum illum iudicetis, non recuso. quis hoc frater fratri,
quis parens filio tribuit, ut, quodcunque retulisset, id
ratum haberet? ratum habebit Roscius, profer. quod
tibi

tibi fuerit persuasum, huic erit persuasum: quod tibi fuerit probatum, huic erit probatum. paulo ante à M. Perperna, P. Saturi, tabulas poscebamus, nunc tuas C. Fanni Cherea solius flagitamus: & quo minus secundum eas lis detur, non recusamus. quid ita non profers? non conficit tabulas? immo diligentissime. non refert parua nomina in codices? immo omnes summas. leue, et tenue hoc nomen HS CCCIDDD sunt? quo modo tibi tanta pecunia extraordinaria iacet? quo modo HS CCCIDDD in codice accepti et expensi non sunt? prò dij immortales, esse ne quenquã tãta audacia prreditũ, qui, quod nomen referre in tabulas timeat, id petere audeat? quod in codicẽ iniuratus referre noluit, id iurare in litem non dubitet? quod sibi probare non possit, id persuadere alteri conetur? Nimiũ cito ait me indignari de tabulis: non habere se hoc nomen in codice accepti & expensi relatũ confitetur, sed in aduersarijs patere contendit. usque eò ne te diligis, et magnifice circumspecis, ut pecuniam nõ ex tuis tabulis, sed aduersarijs petas? suum codicem testis loco recitare, arrogantia est: suarum perscriptionum, & liturarum aduersaria proferre, non amentia est? quòd si eandem uim, diligentiam, auctoritatemq; habent aduersaria, quam tabulæ: quid attinet codicem instituere, conscribere? ordinem conseruare? memoria tradere litterariũ uetustatẽ? sed si, quòd aduersarijs nihil credimus, iccirco codicem scribere instituimus: quod etiam apud omnes leue et infirmum est, id apud iudicem graue & sanctum esse ducetur? quid est, quòd negligenter scribamus aduersaria? quid est, quòd diligenter conficiamus

mus tabulas? qua de caussa? quia hæc sunt menstrua,
illæ sunt æternæ: hæc delentur statim, illæ seruantur
sancte: hæc parui temporis memoriam, illæ perpetua
existimationis fidem & religionē amplectuntur: hæc
sunt deiecta, illæ in ordinem confectæ. itaque aduersa-
ria in iudicium protulit nemo: codicem protulit: tabu-
las recitauit. tu C. Piso, tali fide, uirtute, gravitate, au-
toritate ornatus, ex aduersariis pecuniam petere non
auderes. ergo, quæ clara sunt consuetudine, diutius di-
cere non debeo: illud uero, quod ad rem uehementer
pertinet, quero: Quam pridem hoc nomē Fāni in ad-
uersaria retulisti? erubescit: quid respondeat, nescit:
quid fingat extemplo, non habet. sunt duo menses iā,
dices: tamen in codicem accepti & expensi referri de-
buit. amplius sunt sex menses: cur tandiu iacet hoc
nomen in aduersariis? quid, si tandem amplius trien-
nium est? quo modo, cū omnes, qui tabulas conficiant,
menstruas pene rationes in tabulas transferāt, tu hoc
nomen triennium amplius in aduersariis iacere pate-
ris? utrū cetera nomina in codicē accepti & expensi di-
gesta habes, an non? si nō, quo modo tabulas conficis?
si etiam: quamobrem, cum cetera nomina in ordinem
referebas, hoc nomē triennio amplius, quod erat in pri-
mis magnum, in aduersariis relinquebas? nolebas sci-
ri, debere tibi Roscium: cur scribebas? rogatus eras, ne
referres: cur in aduersariis scriptum habebas? sed hæc
quanquam firma esse uideo: tamen ipse mihi satisfacere
non possum, nisi à C. Fannio ipso testimoniū sumo,
hanc pecuniam ei nō deberi. magnum est, quod conor:
difficile est, quod polliceor: nisi eundem & aduersariū,

& testem habuerit Roscius, nolo uincat. Pecunia tibi
 debebatur certa, quæ nunc petitur per iudicem, in qua
 legitimæ partis sponsio facta est. hic tu si amplius HS
 nummo petisti, quàm tibi debitum est; causam perdi-
 disti: propterea quòd aliud est iudicium, aliud est arbi-
 trium. iudicium est pecuniæ certæ, arbitrium incertæ.
 ad iudicium hoc modo uenimus, ut totam litē aut obti-
 neamus, aut amittamus: ad arbitrium hoc animo adi-
 mus, ut neque nihil, neque tantum, quantum postula-
 uimus, consequamur. eius rei ipsa uerba formulæ testi-
 monio sunt. quid est in iudicio? directum, asperum, sim-
 plex: SI PARET HS 1000 DEBERI. hic, nisi
 planum facit HS 1000 ad libellam sibi deberi, caus-
 sam perdit. quid est in arbitrio? mite, moderatum,
 QVANTVM AEQVIVS MELIVS SIT DARI.
 ille tamen confitetur plus se petere, quàm debeatur; sed
 satis superq; habere dicit, quod sibi ab arbitrio tribua-
 tur. itaque alter causæ cōfidit, alter diffidit. quæ cū ita
 sint, quæro abs te, quid ita de hac pecunia, de his ipsis
 HS 1000, de tuarum tabularum fide compromif-
 sum feceris, arbitrū sumpserit, quātum æquius melius
 sit dari repromitti ue; si pateret. quis in hanc rem fuit
 arbiter? utinam is quidem Romæ esset: Romæ est. iā
 utinam adesset in iudicio: adest. utinam sederet in consi-
 lio C. Pisonis: ipse C. Piso est. eundem ne tu arbitrū, &
 iudicē sumebas? eidem & infinitam largitionem remit-
 tebas, & eundē in angustissimam formulam sponsionis
 concludebas? quis unquam ad arbitrum, quantum pe-
 tijt, tantum abstulit? nemo: quantum enim æquius es-
 set sibi dari, petijt. de quo nomine ad arbitrū adisti, de

eo ad iudicem uenisti . ceteri cum ad iudicem causam
 labefactari animaduertunt, ad arbitrum confugiunt :
 hic ab arbitro ad iudicem uenire est ausus : qui cum de
 hac pecunia, de tabularum fide arbitrum sumpsit, in-
 dicauit sibi pecuniam non deberi. Iam duæ partes causæ
 sunt confectæ : adnumerasse sese negat : expensum
 tulisse non dicit, cum tabulas non recitat. reliquum est,
 ut stipulatum se esse dicat : præterea enim quemadmo-
 dum certam pecuniam petere possit, non reperio. Stipu-
 latus es ? ubi ? quo die ? quo tempore ? quo præsentem ?
 quis spondidisse me dicit ? nemo . hic ego si finem faci-
 am dicendi, satis fidei & diligentiae meæ, satis causæ et
 cōtrouersiae, satis formulæ & sponcioni, satis etiam iu-
 dici fecisse uidear, cur secundum Roscium iudicari debeat.
 pecunia petita est certa, cum tertia parte sponcio facta
 est. hæc pecunia, necesse est aut data, aut expensa lata,
 aut stipulata sit . datam non esse, Fannius confitetur :
 expensam latam non esse, codices Fannij confirmant :
 stipulatam non esse, taciturnitas testium concedit. quid
 ergo est ? quod & reus is est, cui & pecunia leuissima,
 & existimatio sanctissima fuit semper ; & iudex est is,
 quem nos non minus bene de nobis existimare, quam
 secundum nos iudicare uelimus ; & aduocatio ea est,
 quam propter eximium splendorem, ut iudicem unum,
 uereri debeamus : perinde ac si in hac formulam om-
 nia iudicia legitima, omnia arbitria honoraria, omnia
 officia domestica conclusa, & comprehensa sint, perinde
 dicemus. illa superior fuit oratio necessaria, hæc erit uo-
 luntaria: illa ad iudicem, hæc ad C. Pisonem : illa pro
 reo, hæc pro Roscio: illa uictoriæ, hæc bonæ existimatio-
 nis

nis caussa comparata. Pecuniam petis Fanni à Roscio,
quàm? dic audacter, & aperte: utrum quæ tibi ex so-
cietate debeat, an, quæ ex liberalitate huius promif-
sa sit, & ostentata? quorum alterum est grauius, & o-
diosius: alterum leuius, & facilius. quæ ex societate
debeat? quid ais? hoc iam non leuiter ferendum est,
neque negligenter defendendum: si qua enim sunt pri-
uata iudicia summæ existimationis, & pene dicam ca-
pitis, tria hæc sunt, fiducia, tutela, societatis: æque e-
nim perfidiosum & nefarium est fidem frangere, quæ
continet uitam; & pupillum fraudare, qui in tutelam
peruenit; & socium fallere, qui se in negotio coniun-
xit. quæ cum ita sint: qui sit qui socium fraudarit, &
fefellerit, consideremus: dabit enim nobis iam tacite ui-
ta acta in alterutram partem firmum & graue testi-
moniū. Q. Roscius? quid ais? non ne, ut ignis in aquam
coniectus continuo restinguitur, & refrigeratur: sic
referuens falsum crimen in purissimam & castissimā
uitam collatum statim concidit, & extinguitur? Ro-
scius socium fraudauit? potest hoc homini huic hære
peccatum? qui mediufidius (audacter dico) plus fidei,
quàm artis, plus ueritatis, quàm disciplinæ possidet in
se: quem populus R. meliorem uirum, quàm histrio-
nem esse arbitratur: qui ita dignissimus est scena pro-
pter artificium, ut dignissimus sit curia propter absti-
nentiā. sed quid ego ineptus de Roscio apud Pisonem
dico? ignotum hominem scilicet pluribus uerbis com-
mendo. est ne quisquam omnium mortalium, de quo
melius existimes tu? est ne quisquam, qui tibi purior,
pudenter, humanior, officiosior, liberalior uideatur?
quid

quid tu Saturi, qui contra hunc uenis, existimas aliter? non ne, quotiescunque in caussa in nomen huius incidisti, toties hunc & uirum bonum esse dixisti, & honoris caussa appellasti? quod nemo nisi aut honestissimo, aut amicissimo facere consuevit. qua in re mihi ridicule es uisus esse inconstans, qui eundem & lauderes, & laudares; & uirum optimum, & hominem improbissimum esse diceres. eundem tu & honoris caussa appellabas, & uirum primum esse dicebas, & socium fraudasse arguebas. sed, ut opinor, laudem ueritati tribuebas; crimen gratiae concedebas: de hoc, ut existimabas, predicabas; Chereæ arbitratu causam agebas. fraudauit Roscius. est hoc quidem auribus, animisq; hominum absurdum. quid, si tandem aliquem timidum dementem, diuitem inertem nactus esset, qui experiri non posset? tamen incredibile esset. ueruntamen, quem fraudarit, uideamus. C. Fannium Cheream Roscius fraudauit. oro, atque obsecro, uos, qui utrumque nostis, uitam inter se utriusque conferte; qui non nostis, faciem utriusque considerate. non ne ipsum caput, & supercilia illa penitus abrasa olere malitiam, et clamitare calliditatem uidentur? non ne ab imis unguibus usque ad uerticem summum, si quam coniecturam affert hominibus tacita corporis figura, ex fraude, fallacijs, mendacijs constare totus uidetur? qui iccirco capite & supercilijs semper est rasis, ne ullum pilum uiri boni habere dicatur. cuius personam praeclare Roscius in scena tractare consuevit. neque tamen pro beneficio ei par gratia refertur: nam Ballionem illum improbissimum, & periurissimum leonem cum agit, agit Cheream. persona illa, lutulenta,



ta, impura, inuisa, in huius moribus, natura, uitaq; est expressa. qui quamobrem Roscium similem sui in fraude & malitia existimarit, nihil uidetur: nisi forte, quod preclare huc imitari se in persona lenonis animaduertit. quamobrem etiam atque etiam considera C. Piso, quis quem fraudasse dicatur: Roscius Fannium? quid est hoc? probus improbum, pudens impudentem, periurum castus, callidum imperitus, liberalis auidum. incredibile est, quemadmodum si Fannius Roscium fraudasse diceretur, utrumque ex utriusque persona uerisimile uideretur, & Fannium per malitiam fecisse, & Roscium per imprudentiam deceptum esse: sic, cum Roscius Fannium fraudasse arguatur, utrumque incredibile est, & Roscium quicquam per auaritiam appetisse, & Fannium quicquam per suam bonitatem amisisse. principia sunt huiusmodi: spectemus reliqua. HS 1000 Q. Roscius fraudauit Fannium, qua de causa? subridet Saturius ueterator, ut sibi uidetur. ait, propter ipsa HS 1000. uideo: sed tamen, cur ipsa HS 1000 tam uehementer concupierit, quaero. nam tibi M. Perpenna, C. Piso certe tanti non fuisset, ut socium fraudaretis. Roscio cur tanti fuerit, causam requiro. egebat? immo locuples erat. debebat? immo in suis nummis uersabatur. auarus erat? immo etiam ante, quam locuples, semper liberalissimus munificentissimusq; fuit. pro deum hominumq; fidem, qui HS CCC1000 CCC1000 CCC1000 quaestus facere noluit, (nam certe HS CCC1000 CCC1000 CCC1000 merere & potuit, & debuit, si potest Dionysia HS CCC1000 CCC1000 merere) is per

per summam fraudem, & malitiam, & perfidiam HS
 1000 appetijt? & illa fuit pecunia immanis, hæc par-
 uula: illa honesta, hæc sordida: illa iucunda, hæc acer-
 ba: illa propria, hæc in caussa, & in iudicio collocata.
 decem his annis proximis HS sexagies honestissime
 consequi potuit, noluit: laborẽ quæstus recepit, quæstũ
 laboris reiecit: populo R. adhuc seruire non destitit, sibi
 seruire iam pridem destitit. hoc tu unquam Fanni face-
 res? sed si hos quæstus recipere posses, non eodem tem-
 pore & gestũ & animam ageres? dic nunc te ab Roscio
 HS 1000 circumscriptum esse: qui tantas, & tam infi-
 nitas pecunias non propter inertiam laboris, sed pro-
 pter magnificẽtiam liberalitatis repudiavit. Quid ego
 nunc illa dicam, quæ uobis in mentẽ uenire certo scio?
 fraudabat te in societate Roscius. sunt iura, sunt for-
 mule de omnibus rebus constitutæ, ne quis aut in gene-
 re iniuriæ, aut ratione actionis errare possit: expressæ
 sunt enim ex uniuscuiusque damno, dolore, incommo-
 do, calamitate, iniuria publicæ à prætore formulæ, ad
 quas priuata lis accommodatur. quæ cum ita sint; cur
 non arbitrum pro socio adegeris Q. Roscium, quæro.
 formulam non noras? notissima erat. iudicio graui ex-
 periri nolebas? quid ita? propter familiaritatem uete-
 rem? cur ergo lædis? propter integritatem hominis? cur
 * igitur insimulas? propter magnitudinem criminis? ta-
 ne uero; quem per arbitrum circumuenire non posses,
 cuius de ea re proprium erat iudicium; hunc per iudi-
 cem condemnabis, cuius de ea re nullum est arbitrium?
 quin tu hoc crimen aut obijce, ubi licet agere: aut ia-
 cere noli, ubi non oportet. tametsi iam hoc tuo testimo-
 nio

nio crimen sublatum est: nam quo tu tempore illa formula uti noluisti, nihil hunc in societatem fraudis fecisse ostendisti. fecit pactiōem: num tabulas habet, an non? si non habet, quemadmodum pactio est? si habet, cur nō nominas? dic nunc, Roscium abs te petisse, ut familiarem suū sumeres arbitrum: non petijt. dic pactiōem fecisse, ut absolueretur: non pepigit. quare quare sit absolutus: quōd erat summa innocentia, & integritate. quid enim factum est? uenisti domum ultro Roscij: satisfacisti: quōd temere commisisses in iudicium ut denunciares, rogasti ut ignosceret: te affuturum negasti: deberi tibi ex societate nihil, clamitasti. iudici hic denunciauit: absolutus est. tamen fraudis ac furti mentionem facere audes? perstat in impudentia: pactiōem enim, inquit, mecum fecerat. iccirco uidelicet, ne condemnaretur? quid erat causae, cur metueret ne condemnaretur? res erat manifesta: furtū erat apertum. cuius rei furtum factum erat? exorditur magna cum expectatione ueteris histrionis exponere societatem. Panurgus, inquit, fuit Fannij. is fuit ei cum Roscio cōmunis. hic primū questus est non leuiter Saturius, communem factum esse gratis cum Roscio, qui pretio proprius fuisset Fannij. largitus est scilicet homo liberalis, & dissolutus, & bonitate affluens Fannius Roscio. sic puto. quoniam ille hic constitit paulisper, mihi quoque necesse est paulum commorari. Panurgum tu Saturi proprium Fannij dicis fuisse: at ego totum Roscij fuisse contendo. quid erat enim Fannij? corpus: quid Roscij? disciplina. facies non erat, ars erat pretiosa, ex qua parte erat Fannij, nō erat HS 1000: ex qua

qua parte erat Roscij, amplius erat HS CCCI^oo^o, nemo enim illum ex trunco corporis spectabat, sed ex artificio comico aestimabat. nam illa membra merere per se non amplius poterant duodecim aeris: disciplina, quæ erat ab hoc tradita, locabat se nō minus HS CCCI^oo^o. ò societatem captiosam & indignam, ubi alter HS I^oo^o, alter, CCCI^oo^o quod sit, in societatem affert. nisi iccirco moleste pateris, quòd HS I^oo^o tu ex arca proferebas, HS CCCI^oo^o ex disciplina & artificio Roscius promebat: quam enim rem, & expectationem, quod studium, & quem fauorem secum in scenam attulit Panurgus? quòd Roscij fuit discipulus. qui diligebant hunc, illi fauebant: qui admirabantur hunc, illū probabant: qui denique huius nomen audierant, illum eruditum & perfectum existimabant. sic est uulgus; ex ueritate pauca, ex opinione multa aestimat. quid sciret ille, per pauci animaduertebāt: ubi didicisset, omnes quærebant: nihil ab hoc prauum & peruersum produci posse arbitrabātur. si ueniret ab Statilio. tametsi artificio Roscium superaret, aspicere nemo posset: nemo enim, sicut ex improbo patre probū filium nasci, sic ex pessimo histrione bonum comædum fieri posse existimaret. quia ueniebat à Roscio, plus etiā scire, quàm sciebat, uidebatur. quod item nuper in Erote comædo usu uenit: qui postea quàm è scena non modo sibilis, sed etiam conuicio explodebatur, sicut in aram cōfugit in huius domum, disciplinā, patrocinium, nomen. itaque per breui tēpore, qui ne in nouissimis quidē erat histrio nubes, ad primos peruenit comædos. quæ res extulit eū? una cōmendatio huius: qui tamē Panurgū illū nō solū,

ut

ut Roscij discipulus fuisse diceretur, domū recepit, sed etiam summo cum labore, stomacho, miseriaq; erudit: nam quo quisque est solertior, & ingeniosior, hoc docet iracundius, et laboriosius: quod enim ipse celeriter arripuit, id cū tarde percipi uidet, discruciat. Paulo longius oratio mea prouecta est hac de caussa, ut conditionem societatis diligenter cognosceretis. quæ deinde consecuta? Panurgū, inquit, hunc seruum communem Q. Flavius Tarquinienſis quidam interfecit. in hanc rem, inquit, me cognitorem dedisti: lite contestata, iudicio damni iniuria constituto, tu sine me cum Flavio decidisti: utrum pro dimidia parte, an pro tota societate? planius dicam: utrum pro me, an pro me, & pro te? pro me? potui. exemplo multorum licitum est: iure fecerunt multi: nihil in ea re tibi iniuriæ feci: pete tu tuum: exige, & aufer quod debetur: suam quisque partem iuris possideat, ac persequatur. at enim tu tuum negotium gessisti bene: gere & tu tuum bene. magno tuam dimidiam partem decidisti: magno & tu tuā partem decide. HS CCCCIDDD tu abstulisti: si fit hoc uero, HS CCCCIDDD tu quoque aufer. sed hanc decisionē Roscij, oratione, & opinione augere licet, re & ueritate mediocrem & tenuem esse inuenietis: accepit enim agrum temporibus ijs, cum iacerent pretia prædiorum: qui ager neque uillam habuit, neque ex ulla parte fuit cultus: qui nunc multo pluris est, quàm tunc fuit: neque id est mirum: tum enim propter reip. calamitates omnium possessiones erant incertæ; nunc, deū immortalium benignitate, omnium fortunæ sunt certæ: tum erat ager incultui

H sine

sine tecto, nunc est cultissimus cum optima uilla. ueruntamen, quoniam natura tam maleuolus es, nunquam ista te molestia & cura liberabo. praeclare suum negocium gessit Roscius, fundum fructuosissimum abstulit: quid ad te? tuam partem dimidiam, quemadmodum uis, decide. uertit hic rationem, & id, quod probare non potest, fingere conatur. de tota re, inquit, decidisti. ergo huc uniuersa causa deducitur, utrum Roscius cum Flauio de sua parte, an de tota societate fecerit pactiorem. nam ego Roscium, si quid communi nomine tetigit, confiteor praestare debere societati. societatis, non suas lites redemit, cum fundum à Flauio accepit. quid ita satis non dedit, amplius à se neminem petiturum? qui de sua parte decidit, reliquis integram relinquit actionem. qui pro socijs transigit, satisfacit neminem eorum postea petiturum. quid ita Flauio sibi cauere non uenit in mentem? nesciebat uidelicet Panurgum fuisse in societate: sciebat. nesciebat Fannium Roscio esse socium: praeclare. nam iste cum eo litem contestatam habebat. cur igitur decidit, & non restipulatur, neminem amplius petiturum? cur de fundo decidit, & iudicio non absoluitur? cur tam imperite facit, ut nec Roscium stipulatione alliget, neque à Fannio iudicio se absoluat? est hoc primum & ex conditione iuris, & ex consuetudine cautionis grauissimum, & firmissimum argumentum: quod ego pluribus uerbis amplecterer, si non alia certiora & clariora testimonia in causa haberem. & ne forte me hoc frustra pollicitum esse praedices, te, te, inquam, Fanni ab tuis subsellijs contra te testem suscitabo. Criminatio tua quae est? Roscium
cum

cum Flauio pro societate decidisse: quo tempore? ab-
hinc annis **IV**. defensio mea quæ est? Roscium pro
sua parte cum Flauio trásegisse. repromittis tu abhinc
triennium Roscio. quid? recita istam restipulationem
clarius. attende quæso Piso: Fannium inuitum, &
huc atque illuc tergiuersantem, testimonium contra se
dicere cogo. quid enim restipulatio clamat? QVOD A'
FLAVIO ABSTVLERO, PARTEM DI-
MIDIAM INDE ROSCIO ME SOLV-
TVRVM SPONDEO. tua uox est Fanni. quid tu
auferre potes à Flauio, si Flavius nihil debet? quid
hic porro nunc restipulatur, quod iampridem ipse exe-
git? quid uero Flavius tibi daturus est, qui Roscio o-
mne, quod debuit, dissoluit? cur in re tam ueteri, in ne-
gocio tam confecto, in societate dissoluta, noua hæc
restipulatio interponitur? quis est huius restipulationis
scriptor? testis? arbiter? quis? tu Piso: tu enim Q.
Roscium pro opera, pro labore, quod cognitor fuisset,
quod uadimonia obisset, rogasti ut Fannio daret **HS**
CCCIDDD, hac conditione, ut, si quid ille exegisset à
Flauio, partem eius dimidiam Roscio dissolueret. satis
ne ista restipulatio dicere tibi uidetur aperte, Roscium
pro se decidisse? at enim forsitan hoc tibi ueniat in men-
tē, repromississe Fanniū Roscio, si quid à Flauio exegis-
set, eius partem dimidiā; sed omnino exegisse nihil. quid?
tu non exitum exactionis, sed initium repromissionis
spectare debes: neque, si ille persequi noluit, non, quod
in se fuit, iudicauit Roscium suas, non societatis lites
redemisse. quid, si tandem planum facio, post de-
cisionem ueterem Roscij, post repromissionem recentē

H 2 hanc

ORATIO

hanc Fannij HS CCCIOOO Fanniū à Q. Flauio Panurgi nomine abstulisse? tamen diutius illudere uiri optimi existimationi Q. Roscij audebit? paulo ante querebam, id quod uehementer ad rem pertinebat, qua de caussa Flauius cum de tota lite faceret pactiōnem, neque satis acciperet à Roscio, neque iudicio absolueretur à Fannio. nūc uero, id quod mirū & incredibile est, requiro, quamobrē, cum de tota re decidisset cum Roscio, HS CCCIOOO separatim Fannio dissoluit. hoc loco Saturi quid pares respondere, scire cupio; utrū, omnino Fanniū à Flauio HS CCCIOOO nō abstulisse, an alio nomine, et alia de caussa abstulisse? si alia de caussa, quæ ratio tibi cū eo intercesserat? nulla. addictus erat tibi? non frustra tēpus contero: omnino, inquit, HS CCCIOOO à Flauio non abstulit neque Panurgi nomine, neque cuiusquā. si planum facio, post hāc recētē stipulationē Roscij HS CCCIOOO à Flauio te abstulisse: nūquid caussæ est, quin ab iudicio abeas turpissime uictus? quo teste igitur hoc planum faciam? uenerat, ut opinor, hæc res in iudicium? certe. quis erat petitor? Fānius. quis reus? Flauius. quis iudex? Cluuius. ex his unus mihi testis est producendus, qui pecuniam datam dicat. quis est ex his grauissimus? sine controuersia, qui omnium iudicio comprobatus est, iudex. quem igitur ex his tribus à me testē expectatis? petitorē? Fannius est: contra se nunquā testimonium dicet. reum? Flauius est: is iam pridem est mortuus: si uiueret, uerba eius audiretis. iudicem? Cluuius est. quid is dicit? HS CCCIOOO Panurgi nomine Flauium Fannio dissoluisse. quem tu si ex cen
sis

suspectas, eques R. est: si ex uita, homo clarissimus
 est: si ex te, iudicem sumpisti: si ex ueritate, id, quod
 scire potuit & debuit, dixit. nega, nega nunc, equiti
 R. homini honesto, iudici tuo credi oportere. circumspi-
 cit, æstuat, negat nos Cluuij testimonium recitatu-
 ros. recitabimus: erras: inani, & tenui spe te consolaris.
 recita testimonium T. Manilij, & C. Lusciij Ocreæ, duo-
 rum senatorum, hominū ornatissimorum, qui ex Clu-
 uio audierunt. utrum dicis, Luscio & Manilio, an et
 Cluuius non esse credendum? planius atque apertius di-
 cā: utrū Luscius et Manilius nihil de HS CCCIOOO
 ex Cluuius audierunt, an Cluuius falsum Luscio et Ma-
 nilio dixit? hoc ego loco, soluto & quieto sum animo:
 &, quorsum recidat responsum tuum, non magnope-
 re laboro: firmissimis enim, & sanctissimis testimoniis
 uirorum optimorum causa Roscij communita est. si
 iam tibi deliberatum est, quibus abroges fidem iurisu-
 randi: responde. Manilio & Luscio negas esse creden-
 dum? dic, aude. est tuæ cōtumaciæ, arrogatiæ, uitæq;
 uniuersæ uox. quid expectas, quā mox ego Luscium
 & Manilium dicam ordine esse senatores, ætate gran-
 des natu, natura sanctos & religiosos, copiis rei fami-
 liaris locupletes, & pecuniosos? non faciam: nihil mi-
 hi detrahā, cum illis exactæ ætatis seuerissime fructū,
 quem meruerunt, retribuam. magis mea adolescentia
 indiget illorū bona existimatione, quā illorū seuerissi-
 ma senectus desiderat meā laudem. tibi uero Piso diu
 deliberandum, et concoquendum est, utrum potius Che-
 reæ iniurato in sua lite, an Manilio et Luscio iuratis in
 alieno iudicio credas. Reliquū est, ut Cluuium falsum
 H 3 dixisse

dixisse Luscio & Manilio contendat. quod si facit, qua
impudētia est? eum ne testem improbabit, quem iudicē
probarit? ei negabit credi oportere, cui ipse crediderit?
eius testis ad iudicem fidem infirmabit, cuius propter
fidem & religionem iudicis testes comparabat? quem
ego si ferrem iudicem, refugere non deberet; cum testē
producam, reprehendere audebit? dixit enim, inquit,
iniuratus Luscio & Manilio. si diceret iuratus, crede-
res? at quid interest inter periurum, & mendacem? qui
mētiri solet, peiora re cōsuevit. quem ego, ut mētatur,
inducere possum; ut peieret, exorare facile potero: nā
qui semel a ueritate deflexit, hic non maiore religione
ad periurium, quā ad mendacium perducī consuevit:
quis enim, deprecatione deorum, non conscientiae fide
commouetur? propterea, quæ pœna ab dijs immortali-
bus periuro, hæc eadem mendaci constituta est: non
enim ex pactione uerborum, quibus iusiurandum com-
prehenditur, sed ex perfidia & malitia, per quam in-
sidie tenduntur alicui, dij immortales hominibus ira-
sci, & succensere consuerunt. at ego hoc ex contrario
contendo. lenior esset auctoritas Cluuij, si diceret iu-
ratus, quā nunc est, cum dicit iniuratus: tum enim
forsitan improbis nimis cupidus uideretur, qui qua de
re index fuisset, testis esset: nunc omnibus inimicis ne-
cesse est castissimus, & constantissimus esse uideatur,
qui id, quod scit, familiaribus suis dicit. dic nunc, si po-
tes, si res, si causa patitur, Cluuium esse mētutum. men-
titus est Cluuius? ipsa mihi ueritas manum iniecit, &
paulisper consistere, & commorari cogit. unde hoc totū
ductum, & conflatum mendacium est? Roscius est
uidelicet

videlicet homo callidus & uersutus hoc initio cogitare
 cepit: quoniam Fannius à me petit HS 1000, petam
 à C. Cluuius equite R. ornatissimo homine, ut mea causa
 mentiatur: dicat decisionem factam esse, quæ facta
 non est; HS 1000 à Flauio data esse Fannio,
 quæ data non sunt. est hoc principium improbi animi,
 miseri ingenij, nullius consilij. quid deinde? posteaquã se
 præclare confirmauit, uenit ad Cluuium, quem homi-
 nem? leuem? immo grauissimum: mobilem? immo con-
 stantissimum: familiarem? immo alienissimum. hunc
 posteaquam salutauit, rogare cepit, blande & cõcinne
 scilicet: mentire mea causa, uiris optimis tuis familia-
 ribus præsentibus dic Flauium cum Fannio de Panur-
 go decidisse, qui nihil trásegit: dic HS 1000 de-
 disse, qui assem nullum dedit. quid ille? ego uero cupide
 & libenter mētiar tua causa: & si quando me uis peie-
 rare, ut paululum tu compendij facias, paratum fore
 scito. non fuit causa, cur tantum laborem caperes, &
 ad me uenires: per nunciũ hoc, quod erat tã leue, tran-
 sigere potuisti. pro deum hominumq; fidem: hoc aut Ro-
 scius unquam à Cluuius petisset, si HS millies in iudici-
 um haberet: aut Cluuius Roscio petenti concessisset, si
 uniuersæ prædæ particeps esset? uix mediusfidius tu
 Fanni à Ballione, aut aliquo eius simili hoc postulare
 auderes, & impetrare posses: quod cum est ueritate
 falsum, tum ratione quoque est incredibile. obliuiscor
 enim Roscium & Cluuium uiros esse primarios: impro-
 bos, temporis causa esse fingo. falsum subornauit testẽ
 Roscius Cluuium: cur tam sero? cur, cum altera pensio
 soluenda esset, non tum, cum prima? nam iam antea

HS 1000 dissoluerat. deinde, si iam persuasum erat Cluio ut mentiretur: cur potius HS CCC1000, quā CCC1000 CCC1000 CCC1000, data dixit Fannio à Flauio, cum ex restipulatione pars eius dimidia Roscij esset? Iam intelligis C. Piso, sibi soli, societati nihil Roscij petisse. hoc cū sentit Saturius esse apertum, resistere, & repugnare contra ueritatem non audet: aliud fraudis & insidiarum in eodem uestigio diuerticulum reperit. petisse, inquit, suam partem Roscium à Flauio confiteor: uacuam, & integram reliquisse Fannij, concedo: sed quod sibi exegit, id commune societatis factū esse contendo. quo nihil captiosius, neque indignius potest dici. quæro enim potuerit ne Roscius ex societate suam partē petere, nec ne? si non potuit, quemadmodum abstulit? si potuit, quemadmodum non sibi exegit? nam quod sibi petitur, certe alteri nō exigitur. an ita est? si, quod uniuersæ societatis fuisset, petisset; quod tum exactū esset, æqualiter omnes partirentur: nunc, cum petierit quod suæ partis esset, non, quod abstulit, soli sibi exegit? quid interest inter eum qui per se litigat, & qui cognitor est datus? qui per se litem contestatur, sibi soli petit. alteri nemo potest, nisi qui cognitor est factus. ita ne uero? cognitor si fuisset tuus; quod uicisset iudicio, ferres tuum: suo nomine petiit; quod abstulit, tibi, non sibi exegit? quod si quisquam petere potest alteri, qui cognitor non est factus: quæro, quid ita, cum Panurgus esset interfectus, et lis contestata cum Flauio damni iniuria esset, tu in eā litē cognitor Roscij sis factus? cum prefer tim ex tua oratione, quodcunque tibi peteres, huic peteres:

teret: quodcunque tibi exigeres, id in societatem recideret. quod si ad Roscium nihil perueniret, quod tu à Flauio abstulisses, nisi te in suam litem dedisset cognitorē: ad te peruenire nihil debet, quod Roscius pro sua parte exegit, quoniam tuus cognitor non est factus. quid enim huic rei respondere poteris Fanni? cū de sua parte Roscius transegit cum Flauio, actionem tibi tuā reliquit, an non? si non reliquit, quemadmodum HSCCCCIOOO ab eo postea exegisti? si reliquit, quid ab hoc petis, quod per te persequi et petere debes? simillima enim, et maxime gemina societas hereditatis est. quemadmodū socius in societate habet partē: sic heres in hereditate habet partē. ut heres sibi soli, non coheredibus petit: sic socius sibi soli, nō sociis petit: et quemadmodū uterque pro sua parte petit, sic pro sua parte dissoluit; heres ex sua parte, qua hereditatē adiit; socius ex ea, qua societatē coit. quemadmodū suam partem Roscius suo nomine condonare potuit Flauio, ut eam tu nō peteres: sic cū exegit suā partem, et tibi integrā petitionem reliquit, tecum partiri non debet. nisi forte tu peruerso more, quod huius est, ab alio extorquere non potes, huic eripere potes. perstat in sentētia Saturius; quodcunque sibi petat socius, id societatis fieri. quod si ita est: qua, malum, stultitia fuit Roscius, qui ex iuris peritorum consilio & auctoritate restipularetur à Fannio diligenter, ut, quod is exegisset à Flauio, dimidiam partem sibi dissolueret, siquidem sine cautione, & repromissione nihilo minus id Fannius societati, hoc est Roscio, debebat?

desiderantur non pauca.

AC-

ACCUSATIONIS IN C. VERREM
LIBER PRIMVS, QVI DIVI-
NATIO DICITVR
ORATIO IIII.

I QVIS uestrum iudices, aut eo-
rum, qui adsunt, forte miratur, me,
S qui tot annos in caussis, iudicisq; publi-
cis ita sim uersatus, ut defenderim mul-
tos, læserim neminem, subito nunc
mutata uoluntate ad accusandum descendere: is, si
mei consilij causam rationemq; cognouerit, una et id,
quod facio, probabit, & in hac causa profecto neminē
mihi esse præponendum auctorem putabit. Cum quæ-
stor in Sicilia fuisset iudices, itaq; ex ea prouincia
decessissem, ut Siculis omnibus iucundam diuturnamq;
memoriam quæsturæ nominisq; mei relinquerem: fa-
ctum est, uti cum summum in ueteribus patronis mul-
tis, tum nonnullum etiam in me præsidium suis fortu-
nis constitutum esse arbitrarentur. qui nunc populati,
atque uexati, cuncti ad me publice sæpe uenerunt, ut
suarum fortunarum omnium causam defensionemq;
susciperem. me sæpe esse pollicitum, sæpe ostendisse di-
cebant, si quod tempus accidisset, quo tempore aliquid
à me requirerent, commodis eorum me non defutu-
rum. uenisse tempus aiebant, non iam ut commoda
sua, sed ut uitam salutemq; totius prouinciæ defende-
rem: sese iam ne deos quidem in suis urbibus, ad quos
confugerent, habere, quòd eorum simulacra sanctis-
sima C. Verres ex delubris religiosissimis sustulisset,
quas

quas res luxuries in flagitijs, crudelitas in supplicijs, auaritia in rapinis, superbia in contumelijs efficere potuisset, eas omnes sese hoc uno pretore per triennium pertulisse: rogare, & orare, ne illos supplices aspernarer, quos me incolumi nemini supplices esse oporteret. tuli grauitur, & acerbe iudices, in eum me locum adductum, ut aut eos homines spes falleret, qui opem à me, atque auxilium expectassent, aut ego, qui me ad defendendos homines ab ineunte adolescentia dedissem, tempore atque officio coactus ad accusandum traducerer. dicebam, habere eos actorem Q. Cæcilium, qui presertim quaestor in eadem provincia post me quaestorem fuisset. quo ego adiumento sperabam hanc à me molestiam posse dimoueri, id mihi erat aduersarium maxime: nam illi multo mihi hoc facilius remisissent, si istum non nossent, aut si iste apud eos quaestor non fuisset. adductus sum iudices officio, fide, misericordia, multorum bonorum exemplo, ueteri consuetudine, institutoq; maiorum, ut onus hoc laboris, atque officij non ex meo, sed ex meorum necessariorum tempore mihi suscipiendum putarem. quo in negotio tamen illa me res iudices consolatur, quòd hæc, quæ uidetur esse, accusatio mea, non potius accusatio, quam defensio est existimanda: defendo enim multos mortales, multas ciuitates, provinciam Siciliam totam. quam ob rem si mihi unus est accusandus, propemodum manere in instituto meo uideor, & non omnino à defendendis hominibus subleuandisq; discedere. quòd si hanc causam tam idoneam, tam illustrem, tam grauem non haberem; si aut hoc à me Siculi non petissent,

DIVINATIO

sent, aut mihi cum Siculis causa tantæ necessitudinis non intercederet, & hoc, quod facio, me reip. causa faceret profiterer, ut homo singulari cupiditate, audacia, scelere præditus, cuius furta atque flagitia non in Sicilia solum, sed in Achaia, Asia, Cilicia, Pamphylia, Romæ denique ante oculos omnium maxima turpissimaq; nossamus, me agente in iudicium uocaretur: quis tandem esset, qui meum factum aut consilium posset reprehendere? quid est, prò deum hominumq; fidem, in quo ego reip. plus hoc tēpore prodesse possim? quid est, quod aut populo R. gratius esse debeat, aut socijs exterisq; nationibus optatius esse possit, aut saluti fortunisq; omnium magis accommodatum sit? populatæ, uexatæ, funditus eversæ provinciae: socij, stipendiarij; populi R. afflicti, miseri, iam non salutis spem, sed exitij solatium quærunt. qui iudicia manere apud ordinem senatorium uolunt, queruntur accusatores se idoneos non habere. qui accusare possunt, iudiciorum seueritatem desiderant. populus R. interea, tametsi multis incōmodis difficultatibusq; affectus est, tamen nihil æque in rep. atque illā ueterem iudiciorum uim grauitatemq; requirit. iudiciorum desiderio tribunicia potestas efflagitata est. iudiciorū leuitate ordo quoque alius ad res iudicandas postulatur. iudicum culpa atque dedecore etiam censorium nomen, quod asperius antea populo uideri solebat, id nunc poscitur, id iam popolare, atque plausibile factum est. in hac libidine hominum nocentissimorum, in populi R. quotidiana querimonia, iudiciorum infamia, totius ordinis offensione, cum hoc unum his tot incommodis remedium esse

se arbitrarer, ut homines idonei, atque integri caus-
sam reip. legumq; susciperent: fateor me salutis om-
nium causa ad eam partem accessisse reip. subleuan-
da, quæ maxime laboraret. nunc, quoniam, quibus
rebus adductus ad causam accesserim, demonstraui;
dicendum necessario est de contentione nostra, ut in
constituendo accusatore, quod sequi possitis, habeat-
tis. Ego sic intelligo iudices: cum de pecuniis re-
petundis nomen cuiuspiam deferatur, si certamen in-
ter aliquos sit, cui potissimum delatio detur, hæc duo
in primis spectari oportere; quem maxime uelint a-
ctorem esse ii, quibus factæ esse dicantur iniuriæ; &
quem minime uelit, is qui eas iniurias fecisse argua-
tur. in hac causa iudices, tametsi utrunque esse ar-
bitror perspicuum, tamen de utroque dicam, & de eo
prius, quod apud uos plurimum debet ualere, hoc est
de uoluntate eorum, quibus iniuriæ factæ sunt, quo-
rum causa iudicium de pecuniis repetundis est consti-
tutum. Siciliam prouinciam C. Verres per trien-
nium depopulatus esse, Siculorum ciuitates uastasse,
domos exinanisse, fana spoliasse dicitur. adsunt, que-
runtur Siculi uniuersi: ad meam fidem, quam ha-
bent spectatam iam, & diu cognitam, confugiunt:
auxilium sibi per me à uobis atque à populo R. legi-
bus petunt: me defensorem calamitatum suarum, me
ultorem iniuriarum, me cognitorem iuris sui, me a-
ctorem causæ totius esse uoluerunt. utrum Q. Cæcili
hoc dices. me non Siculorum rogatu ad causam acce-
dere, an optimorum fidelissimorum sociorum uolun-
tatem apud hos grauem esse non oportere? si id audebis
dicere,

D I V I N A T I O

dicere, quod C. Verres, cui te inimicum esse simulas, maxime existimari uult, Siculos hoc à me non petisse: primum causam inimici tui subleuabis: de quo non praeiudicium, sed plane iudicium iam factum putatur, quod ita percrebuit, Siculos omnes actorem suae causae contra illius iniurias quaesisse. hoc si tu, inimicus eius factum negabis, quod ipse, cui maxime haec res obstat, negare non audet: uideto, ne nimium familiariter inimicitias exercere uideare. deinde sunt testes uiri clarissimi nostrae ciuitatis, quos omnes à me nominari non est necesse. eos, qui adsunt, appellabo: quos, si mentirer, testes esse impudentiae meae minime uellem. scit is, qui est in consilio, C. Marcellus: scit is, quem adesse uideo, Cn. Lentulus Marcellinus: quorum fide atque praesidio Siculi maxime nituntur, quod omnino Marcellorum nomini tota illa prouincia adiuncta est. hi sciunt, hoc non modo à me petitum esse, sed ita saepe, & ita uehementer esse petitum, ut aut causa mihi suscipienda fuerit, aut officium necessitudinis repudiandum. sed quid ego his testibus utor? quasi res dubia, aut obscura sit. adsunt homines ex tota prouincia nobilissimi, qui praesentes uos orant atque obsecrant iudices, ut in actore causae suae deligendo uestrum iudicium à suo iudicio ne discrepet. omnium ciuitatum totius Siciliae legationes adsunt, praeter duas ciuitates: quarum duarum si adessent, duo crimina uel maxima minuerentur, quae cum his ciuitatibus C. Verri communicata sunt. at enim cur à me potissimum hoc praesidium petiuerunt? si esset dubium, petissent à me praesidium, nec ne: dicerem, cur petissent.

sent. nunc uero, cum id ita perspicuum sit, ut oculis
iudicare possitis: nescio, cur hoc mihi detrimento esse
debeat, si id mihi obiiciatur, me potissimum esse dele-
ctum. uerum id mihi non sumo iudices, & hoc non mo-
do in oratione mea nō pono, sed ne in opinione quidem
cuiusquam relinquo, me omnibus patronis esse præpo-
situm. non ita est: sed uniuscuiusque, temporis, uale-
tutinis, facultatis ad agendum, ducta ratio est. mea
fuit semper hæc in hac re uoluntas, & sententia,
quemuis ut hoc mallent, de iis qui essent idonei, susci-
pere, quàm me; me ut mallent, quàm neminem. Re-
liquum est, iam ut illud quæramus: cum hoc constet,
Siculos à me petisse, equid hanc rem apud uos, ani-
mosq; uestros ualere oporteat, ecquid auctoritatis a-
pud uos in suo iure repetundo socij populi R. supplices
uestri habere debeant. de quo quid ego plura cōmemo-
rem? quasi uero dubium sit, quin tota lex de pecuniis
repetundis sociorum caussa constituta sit. nam ciuibus
cum sunt ereptæ pecuniæ, ciuili fere actione, & pri-
uato iure repetuntur. hæc lex socialis est: hoc ius na-
tionum exterarum est: hanc habent arcem, minus ali-
quanto nunc quidem munitam; quàm antea: uerun-
tamen, si qua reliqua spes est, quæ sociorum animos
consolari possit, ea tota in hac lege posita est. cuius le-
gis non modo à populo R. sed etiam ab ultimis nationi-
bus iampridē seueri custodes requiruntur. quis igitur
est, qui neget oportere eorum arbitratu lege agi, quo-
rum caussa lex sit constituta? Sicilia tota, si una uoce
loqueretur, hoc diceret: quod auri, quod argenti, quod
ornamentorum in meis urbibus, sedibus, delubris fuit,
quod

DIVINATIO

quod in unaquaque re beneficio senatus populiq; R. iuris habui, id mihi tu C. Verres eripuisti, atque abstulisti. quo nomine abs te sestertiū millies ex lege repeto. si uniuersa, ut dixi, prouincia loqui posset, hac uoce uteretur. quoniam id non poterat, harum rerum aēctorem quem idoneum esse arbitrata est, ipsa delegit. in huiusmodi re quisquam tam impudens reperietur, qui ad alienam caussam inuitis iis, quorum negocium est, accedere, aut aspirare audeat? si tibi Q. Cæcili hoc Siculi dicerent; te non nouimus; nescimus, qui sis; nunquam te antea uidimus; sine nos per eum nostras fortunas defendere, cuius fides est nobis cognita: non ne id dicerent, quod cuius probare deberent? nunc hoc dicunt, utrumque se nosse, alterum se cupere defensorem esse fortunarum suarum, alterum plane nolle. cur nolint, etiam si tacent, satis dicunt. uerum non tacent. tamen his inuitissimis te offerres? tamen in aliena caussa loquere? tamen eos defendes, qui se ab omnibus desertos potius, quàm abs te defensos esse malunt? tamen his operam tuam pollicebere, qui te neque uelle sua caussa, nec, si cupias, posse arbitrantur? cur eorum spem exiguam reliquarum fortunarum, quam habent in legis et iudicii seueritate positam, ui extorquere conaris? cur te interponis inuitissimis iis, quibus maxime lex consultā esse uult? cur, de quibus in prouincia non optime es meritus, eos nunc plane fortunis omnibus conaris euertere? cur iis non modo persequendi iuris sui, sed etiam deplorande calamitatis adimis potestatem? nā te aēctore quem eorum affuturum putas, quos intelligis, non ut per te alium, sed ut per aliquem te ipsum ulciscantur, laborare

laborare? At enim solum id est, ut me Siculi maxime uelint: alterum illud credo obscurum est, à quo Verres minime se accusari uelit. ecquis unquam tam palam de honore, tam uehementer de salute sua contendit, quàm ille atque illius amici, ut ne hæc mihi delatio detur? sunt multa, quæ Verres in me esse arbitratur, quæ scit in te Q. Cæcili non esse: quæ cuiusmodi in utroque nostrum sunt, paulo post commemorabo. nunc tantum id dicam, quod tacitus tu mihi assentire: nullam rem in me esse, quam ille contemnat; nullam in te, quam pertimescat. itaque magnus ille defensor, & amicus eius tibi Hortensius suffragatur, me oppugnat: aperte ab iudicibus petit, ut tu mihi antepone: & ait, hoc se honeste, sine ulla inuidia, ac sine ulla offensione contendere: non enim, inquit, illud peto, quod soleo, cum uehementius contendere, impetrare; reus ut absoluator, non peto: sed ut ab hoc potius, quàm ab illo accusetur, id peto. da mihi hoc: concede, quod facile est, quod honestum, quod non inuidiosum: quod cum dederis, sine ullo tuo periculo, sine infamia illud dederis, ut is absoluator, cuius ego causa laboro. et ait idem, ut aliquis metus adiunctus sit ed gratiam; certos esse in consilio, quibus ostendi tabellas uelit: id esse perfacile: non enim singulos ferre sententias, sed uniuersos constituere: ceratâ unicuique tabellam dari cera legitima, non illa infami ac nefaria. atque is nō tam propter Verrem laborat, quàm quòd eum minime res tota delectat: uidet enim, si à pueris nobiles, quos adhuc elusit, si à quadruplatoribus quos non sine causa cōtēpsit semper, ac pro nihilo putauit, accusandi uolun-

DIVINATIO

tas ad uiros fortes, spectatosq; homines translata sit, se
in iudicijs dominari non posse. huic ego homini iam an
te denuncio: si à me causam hanc uos agi uolueritis, ra
tionem illi defendendi totam esse mutandam, et ita ta
men mutandam, ut meliore & honestiore conditione
sit, quàm qua ipse esse uult; ut imitetur homines eos quos
ipse uidit, amplissimos, L. Crassum, & M. Antonium,
qui nihil se arbitrabatur ad iudicia causasq; amicorū
præter fidem, & ingenium afferre oportere. nihil erit,
quod me agente arbitretur iudicium sine magno mul
torum periculo posse corrumpi. ego in hoc iudicio mihi
Siculorum causam receptam, populi R. susceptam esse
arbitror: ut mihi non unus homo improbus opprimen
dus sit, id quod Siculi petiuerunt, sed omnino omnis
improbitas, id quod populus R. iandiu flagitat, ex
tinguenda atque delenda sit. in quo ego quid eniti, aut
quid efficere possim, malo in aliorum spe relinquere,
quàm in oratione mea ponere. Tu uero Cæcili quid po
tes? quo tempore, aut qua in re non modo specimen ce
teris aliquod dedisti, sed tute tui periculum fecisti? in
mentem tibi non uenit, quid negotij sit, causam publi
cam sustinere? uitam alterius totam explicare? atque
eam non modo in animis iudicum, sed etiam in oculis,
conspectuq; omnium exponere? sociorum salutem, com
moda prouinciarum, uim legum, grauitatem iudicio
rum defendere? cognosce ex me, quoniam hoc primum
tempus discendi nactus es, quàm multa esse oporteat in
eo, qui alterum accuset: ex quibus si unum aliquod in
te cognoueris, ego iam tibi ipse istuc, quod expetis, mea
uoluntate concedam. primum integritatem, atque
inno-

innocentiam singularem: nihil est enim, quod minus ferendum sit, quam rationem ab altero uitæ reposcere eum, qui non possit suæ reddere. hic ego de te plura non dicam: unum illud credo omnes animaduvertere, te adhuc ab nullis nisi à Siculis potuisse cognosci: Siculos hoc dicere, cum eidem sint irati, cui tu te inimicum esse dicis, sese tamen te actore ad iudicium non affuturos. quare negent, ex me nō audies: hos patere id suspicari, quod necesse est. illi quidem, ut est hominum genus nimis acutum & suspiciosum, non te ex Sicilia litteras in Verrem deportare uelle arbitrantur, sed, cum iisdem litteris illius pratura, & tua quæstura consignata sit, asportare te uelle ex Sicilia litteras suspicantur. deinde accusatorem firmum, uerumq; esse oportet. eum ego si te putem cupere esse, facile intelligo esse non posse. nec ea dico, quæ, si dicam, tamen infirmare non possis: te, antequam de Sicilia decesseris, in gratiam redisse cum Verre: Potamonem scribam, & familiarem tuum retentum esse à Verre in prouincia, cum tu decederes: M. Cæcilium fratrem tuum, lectissimum, atque ornatissimum adolescentem, non modo non adesse, neque tecum tuas iniurias persequi, sed esse cum Verre, cum illo familiariissime, atque amiciissime uiuere. sunt hæc, et alia in te falsi accusatoris signa permulta: quibus ego nunc non utor. hoc dico, te, si maxime cupias, tamen uerum accusatorem esse non posse. uideo enim permulta esse crimina, quorum tibi societas cum Verre eiusmodi est, ut ea in accusando attingere non audeas. Queritur Sicilia tota C. Verrem ab aratoribus, cum frumentum sibi in cellam imperauisset, & cum esset tri-

I 2 tici,

D I V I N A T I O

tici modius HS II, pro frumento in modios singulos duodenos sestertios exegisse. magnum crimen, ingens pecunia, furtum impudens, iniuria non ferenda. ego hoc uno crimine illum condemnem necesse est. tu Cæcili quid facies? utrum hoc tantum crimen prætermittes, an obijcies? si obijcies: id ne alteri crimini dabis, quod eodem tempore in eadē prouincia tu ipse fecisti? audebis ita accusare alterum, ut, quo minus tute condemnere, recusare non possis? si prætermittes, qualis erit ista tua accusatio? quæ domestici periculi metu, certissimi & maximi criminis non modo suspicionem, uerum etiam mentionem ipsam pertimescat. Emptum est ex S. C. frumentum ab Siculis prætore Verre, pro quo frumento pecunia omnia soluta non est. graue est hoc crimen in Verrem, graue me agente, te accusante nullum: eras enim tu quæstor: pecuniam publicam tu tractabas: ex qua, etiam si cuperet prætor, tamen, ne qua deductio fieret, magna ex parte tua potestas erat. huius quoque igitur criminis te accusante mentio nulla fiet. silebitur toto iudicio de maximis, & notissimis illius furtis, & iniurijs. mihi crede Cæcili, non potest in accusando, socios uere defendere is, qui cum reo criminum societate coniunctus est. Mancipes à ciuitatibus pro frumento pecuniam exegerunt. quid? hoc Verre prætore factum est solum? non, sed etiam quæstore Cæcilio. quid igitur? daturus es huic crimini, quod & potuisti prohibere ne fieret, & debuisti? an totum id relinques? ergo id omnino Verres in iudicio suo non audiet, quod cum faciebat, quemadmodum defensurus esset, non reperiēbat. atque ego hæc, quæ
in

in medio posita sunt, commemoro. sunt alia magis oc-
cultata furta: quæ ille, ut istius credo animos, atque
impetus retardaret, cum quæstore suo benignissime
communicauit. hæc tu scis ad me esse delata: quæ si
uelim proferre, facile omnes intelligent, uobis inter
uos non modo uoluntatem fuisse coniunctam, sed ne
prædam quidem adhuc esse diuisam. quapropter si ti-
bi indicium postulas dari, quod tecum una fecerit: con-
cedo, si id lege permittitur. sin autem de accusatione di-
cimus: concedas oportet ijs, qui nullo suo peccato impe-
diuntur, quo minus alterius peccata demonstrare
possint. ac uide, quantum interfuturum sit inter me-
am, atque tuam accusationem. ego, etiam quæ tu sine
Verre commisisti, Verri crimini daturus sum, quod te
non prohibuerit, cum summam ipse haberet potesta-
tem. tu contra, ne quæ ille quidem fecit, obijcies, ne
qua ex parte coniunctus cum eo reperiare. Quid illa
Cæcili? contemnenda ne tibi uidentur esse? sine quibus
caussa sustineri, presertim tanta, nullo modo potest. ali-
qua facultas agendi, aliqua dicendi consuetudo, aliqua
in foro, iudicijs, legibus aut ratio, aut exercitatio. in-
telligo, quàm scopulosc, difficiliq; in loco uerser: nam
cum omnis arrogantia odiosa est, tum illa ingenij, at-
que eloquentiæ multo molestissima. quamobrem ni-
hil dico de meo ingenio; neque est, quod possim dice-
re; neque, si esset, dicerem: aut enim id mihi satis
est, quod est de me opinionis, quidquid est: aut, si id pa-
rum est, ego maius id commemorando facere non pos-
sum. de te Cæcili iam mehercule hoc extra hanc conten-
tionem certamenq; nostrum familiariter tecum lo-

DIVINATIO

quar. tu ipse quemadmodum existimes, uide etiam atque etiam: & tu te collige: & , qui sis , & quid facere possis, considera. putas ne te posse de maximis, acerbissimisq; rebus, cū causam sociorum, fortunasq; provinciae, ius populi R. gravitatem iudicij, legumq; susceperis, tot res, tam graues, tam uarias, uoce, memoria, cōsilio, ingenio sustinere? putas ne te posse, quæ C. Verres in questura, quæ in legatione, quæ in prætura, quæ Roma, quæ in Italia, quæ in Achaia, Asia, Pamphyliaq; patrarit, ea, quemadmodum locis, temporibusq; diuisa sint, sic criminibus & oratione distinguere? putas ne posse, id quod in eiusmodi reo maxime necessarium est, facere, ut, quæ ille libidinosæ, quæ nefariæ, quæ crudeliter fecerit, ea æque acerba & indigna uideatur esse ijs, qui audient, atque illis uisa sunt, qui senserunt? magna sunt ea, quæ dico . mihi crede, noli hæc contemnere . dicenda , demonstranda , explicanda sunt omnia: causa non solum exponenda, sed etiam grauer copiosèq; agenda est: perficiendum est, si quid agere aut perficere uis, ut homines te non solum audiant, uerum etiam libenter studiosèq; audiant. in quo si te multum natura adiuuaret, si optimis à pueritia disciplinis atque artibus studuisses, & in his elaborasses, si litteras græcas Athenis, non Lilybæi, latinas Roma, non in Sicilia didicisses: tamen esset magnum, tantam causam, tam expectatam & diligentia consequi, & memoria complecti, & oratione exponere, & uoce, & uiribus sustinere . fortasse dices: quid? ergo hæc in te sunt omnia? utinam quidem essent: ueruntamen, ut esse possent, magno studio mihi à pueritia est elaboratum.

tum. quod si ego hac propter magnitudinem rerum, ac difficultatem assequi non potui, qui in omni uita nihil aliud egi: quam longe tu te ab his rebus abesse arbitrare, quas non modo antea nunquam cogitasti, sed ne nunc quidem, cum in eas ingrederis, quæ & quantæ sint, suspicari potes? ego, qui, sicut omnes sciunt, in foro iudicijsq; ita uersor, ut eiusdem ætatis aut nemo, aut pauci plures causas defenderint, & qui omne tempus, quod mihi ab amicorum negocijs datur, in his studijs, laboribusq; consumam, quo paratior ad usum forensem, promptiorq; esse possim: tamen, ita deos mihi uelim propitios, ut, cum illius diei mihi uenit in mentem, quo die citato reo mihi dicendum sit, non solum commoveor animo, sed etiam toto corpore perhorresco. iam nunc mente, & cogitatione prospicio, quæ tum studia hominum, qui concursus futuri sint, quantam expectationem magnitudo iudicij sit allatura, quantam auditorem multitudinem C. Verris infamia concitatura, quantam denique audientiam orationi meæ improbitas illius factura sit. quæ cum cogito, iam nunc timeo, quidnam pro offensione hominum, qui illi inimici, infensiq; sunt, & expectatione omnium, & magnitudine rerum dignum eloqui possim. tu horum nihil metuis, nihil cogitas, nihil laboras: & si quid ex uetere aliqua oratione; IOVEM ego Optimum Maximum, aut, VELLE M, si fieri potuisset, iudices; aut aliquid eiusmodi ediscere potueris; præclare te paratum in iudicium uenturum arbitraris. ac si nemo tibi responsurus esset, tamen ipsam causam, ut ego arbitror, demonstrare non posses: nunc ne illud quidem

DIVINATIO

cogitas, tibi cum homine disertissimo, & ad dicendum paratissimo futurum esse certamen? quicum modo disferendum, modo omni ratione pugnandum, certandumq; sit. cuius ego ingenium ita laudo, ut non pertimescam: ita probo, ut me ab eo delectari facilius, quam decipi putem posse. nunquam ille me opprimit consilio, nunquam ullo artificio peruertet: nunquam ingenio me suo labefactare atque infirmare conabitur: novi omnes hominis petitiones, rationesq; dicendi: sepe in iisdem, sepe in contrariis causis uersati sumus. ita contra me ille dicet, quamuis sit ingeniosus, ut nonnullum etiam de suo ingenio iudicium fieri arbitretur. te uero Cæcili quemadmodum sit elusurus, quam omni ratione iactaturus, uidere iam uideor: quoties ille tibi potestatem optionemq; facturus sit, ut eligas utrum uelis; factum esse, nec ne; uerum esse, an falsum: utrum dixeris, id contra te futurum. quid tibi æstus, qui error, quæ tenebræ dii immortales erunt, homini minime malo? quid, cum accusationis tuæ membra diuidere ceperit, & in digitis suis singulas partes causæ constituere? quid, cum unumquodque transigere, expedire, absolueret? ipse profecto metuere incipies, ne innocenti periculum facefferis. quid, cum commiserari, conqueri, & ex illius inuidia deonerare aliquid, & in te traicere ceperit? commemorare quaestoris cum prætore necessitudinem constituam? morem maiorum? sortis religionem? poteris ne eius orationis subire inuidiæ? uide modo, etiam atque etiam considera: mihi enim uidetur periculum fore, ne ille non modo uerbis te obruat, sed gestu ipso ac motu corporis præstringat aciem ingenij

nij tui, teq; ab institutis tuis, cogitationibusq; abduc-
cat. atque huiusce rei iudicium iam continuo uideo fu-
turum. si enim mihi hodie respondere ad hæc, quæ dico,
potueris; si ab isto libro, quem tibi magister ludi nescio
quis ex alienis orationibus compositum dedit, uerbo
uno discesseris: posse te & illi quoque iudicio non dees-
se, & causæ atque officio tuo satisfacere arbitrabor.
sin mecum in hac prolusione nihil fueris, quem te in ip-
sa pugna eum acerrimo aduersario fore putemus? Esto:
ipse nihil est, nihil potest: at uenit paratus cum subscri-
ptoribus exereitatis & disertis. est tamen hoc aliquid,
tametsi non est satis: omnibus enim rebus is, qui prin-
ceps in agendo est, ornatissimus & paratissimus esse
debet. ueruntamen. L. Apuleium esse uideo proximis
subscriptorem, hominem non ætate, sed usu forensi at-
que exercitatione tironem. deinde, ut opinor, habet
Allienum, hunc tamen à subsellijs: qui quid in dicen-
do possit, nunquam satis attendi: in clamando qui
dem uideo eum esse bene robustum atque exercitatum.
in hoc spes tuæ sunt omnes. hic, si tu eris actor consti-
tutus, totum iudicium sustinebit. ac ne is quidem tan-
tum contendet in dicendo, quantum potest; sed consu-
let laudi & existimationi tuæ, & ex eo, quod ipse po-
test in dicendo, aliquantum remittet, ut tu tamen ali-
quid esse uideare. ut in actoribus Græcis fieri uidemus;
sepe illum, qui est secundarum, aut tertiarum par-
tium, cum possit aliquanto clarius dicere, quàm ip-
se primarum, multum summittere, ut ille princeps
quammaxime excellat: sic faciet Allienus, tibi ser-
uiet, tibi lenocinabitur: minus aliquanto contendet,
quàm

DIVINATIO

quam potest. iam hoc considerate, cuiusmodi accusatores in tanto iudicio simus habituri, cum & ipse Allienus ex ea facultate, si quam habet, aliquantum detracturus sit, & Cæcilius tum denique se aliquid futurum putet, si Allienus minus uehemens fuerit, & sibi primas in dicendo partes concesserit. quartum quem sit habiturus, non uideo, nisi quem forte ex illo grege oratorum, qui subscriptionem sibi postularunt, cuicumque uos delationem dedissetis. ex quibus alienissimis hominibus ita paratus uenis, ut tibi hospes aliquis sit recipiendus. quibus ego non sum tantum honorem habiturus, ut ad ea, quæ dixerint, certo loco, aut singulatim unicuique respondeam. sic breuiter, quoniam non consulto, sed casu in eorum mentionem incidi, quasi præteriens satisfaciam uniuersis. tanta ne uobis inopia uideor esse amicorum, ut mihi non ex his, quos mecum adduxerim, sed de populo subscriptor addatur? uobis autem tanta inopia reorum est, ut mihi causam præripere conemini potius, quam aliquos à columna Menia uestri ordinis reos reperiatis? custodem, inquit, Tullio me apponite. quid? mihi quam multis custodibus opus erit, si te semel ad meas capsas admifero? qui, non solum ne quid enuncies, sed etiam ne quid auferas, custodiendus sis. sed de isto custode toto sic uobis breuissime respondebo: nunquam esse hos tales uiros commissuros, ut ad causam tantam, à me susceptam, mihi creditam, quisquam subscriptor me inuito aspirare possit: etenim fides mea custodem repudiat, diligentia speculatorem reformidat. uerum ut ad te Cæcili redeam, quam multa te deficiant, uides: quam multa sint in te, quæ

reus

reus nocens in accusatore suo cupiat esse, profecto iam intelligis . quid ad hæc dici potest ? non enim quæro , quid tu dicturus sis . uideo , mihi non te , sed hunc librum esse responsurum , quem monitor tuus hic tenet . qui si recte monere uolet , suadebit tibi , ut hinc discedas , neque mihi uerbum ullum respondeas : quid enim dices ? an id , quod dictitas , iniuriam tibi fecisse Verrem ? arbitror : neque enim esset uerisimile , cum omnibus Siculis faceret iniurias , te illi unum eximium , cui consuleret , fuisse . sed ceteri Siculi ultorem suarum iniuriarum inuenerunt : tu , dum tuas iniurias per te , id quod non potes , persequi conaris , id agis , ut ceterorum quoque iniuriæ sint impunitæ , atque inultæ . & hoc te præterit , non id solum spectari solere , qui debeat ; sed etiam illud , qui possit ulcisci : in quo utrumque sit , eum superiorem esse : in quo alterum , in eo , non quid is uelit , sed quid facere possit , quæri solere . quod si ei potissimum censes permitti oportere accusandi potestatem , cui maximam C. Verres iniuriam fecerit : utrum tandem censes hos iudices grauius ferre oportere , te ab illo esse læsum , an prouinciam Siciliam esse uexatam , ac perditam ? opinor , concedis , multo hoc esse grauius , & ab omnibus ferri grauius oportere . concede igitur , ut tibi anteponatur in accusando prouincia : nam prouincia accusat , cum is agit causam , quem sibi illa defensorem sui iuris , ultorem iniuriarum , actorem totius causæ adoptauit . at eam tibi C. Verres fecit iniuriam , quæ ceterorum quoque animos posset alieno incommodo commouere . minime : nam id quoque ad rem pertinere arbitror ,
qualis

DIVINATIO

qualis iniuria dicatur, quæ caussa inimicitiarum proferatur. cognoscite ex me: nam iste eam profecto, nisi plane nihil sapit, nunquam proferet. Agonis est quædam Lilybatana, liberta Veneris Erycinæ, quæ mulier ante hunc quæstorem copiosa plane & locuples fuit. ab hac præfectus Antonij quidam symphoniacos seruos abducebas per iniuriam, quibus se in classem uti uelle dicebat. tum illa, ut mos in Sicilia est omnium Venereorum, & eorum qui à Venere se liberauerunt; ut præfecto illi religionem Veneris, nomenque obijceret, dixit & se, & omnia sua Veneris esse. ut hoc quæstori Cæcilio uiro optimo, & homini æquissimo nunciatum est: uocari ad se Agonidem iubet: iudicium dat statim, si pareret eam se, & sua Veneris esse dixisse. iudicant recuperatores id, quod necesse erat: neque enim erat cuiquam dubium, quin illa dixisset. iste in possessionem bonorum mulieris mittit: ipsam Veneri in seruitutem adiudicat: deinde bona uendit: pecuniam redigit. ita dum pauca mancipia Veneris nomine Agonis ac religione retinere uult, fortunas omnes libertatemque suam istius iniuria perdidit. Lilybæum Verres uenit postea: rem cognoscit: factum improbat: cogit quæstorem suum pecuniam, quam ex Agonidis bonis rede-gisset, eam mulieri omnem adnumerare & reddere. est adhuc, id quod uos omnes admirari uideo, non Verres, sed Q. Mutius: quid enim facere potuit elegantius ad hominum existimationem? æquius ad leuandam mulieris calamitatem? uehementius ad quæstoris libidinem coercendam? summe hæc omnia mihi uidentur esse laudanda. sed repente

te è

te è uestigio ex homine, tanquam aliquo Circaeo poculo, factus est Verres: redit ad se, atque ad mores suos: nam ex illa pecunia magnam partem ad se auertit: mulieri reddidit, quantulum uisum est. hic tu si lausum te à Verre esse dices, patiar, & concedam: si iniuriam tibi factam quereris, defendam, & negabo. deinde de iniuria, quæ tibi facta sit, neminem nostrum grauiorem uindicem esse oportet, quàm te ipsum, cui facta dicitur. si tu cum illo postea in gratiam redisti, si domi illius aliquoties fuisti, si ille apud te postea cenauit: utrum, te perfidiosum, an prauaricatorem existimari mauis? uideo esse necesse alterutrum. sed ego tecum in eo non pugnabo, quo minus, utrum uelis, eligas. quid, si ne iniuriæ quidem, quæ tibi ab illo facta sit, caussa remanet? quid habes, quod possis dicere, quam ob rem non modo mihi, sed cuiquam anteponere? nisi forte illud, quod dicturum te esse audio: quaestorem illius fuisse. quæ caussa grauis esset, si certares mecum, uter nostrum illi amicior esse deberet. in cōtentione suscipiendarum inimicitiarum ridiculum est putare, causam necessitudinis ad inferendum periculum iustam uideri oportere: etenim si plurimas à tuo prætore iniurias accepisses, tamen cas ferendo maiorem laudem, quam ulciscendo mererere: cum uero nullum illius in uita rectius factum sit, quàm id, quod tu iniuriam appellas; hi statuent, hanc causam, quam ne in alio quidem probarent, in te iustam ad necessitudinem uiolandam uideri? qui si summam iniuriam ab illo accepisti: tamen, quoniam quaestor eius fuisti, non potes eum sine ulla uituperatione accusare.

DIVINATIO

cusare. si uero nulla tibi facta est iniuria: sine scelere eum accusare non potes. quare cum incertum sit de iniuria: quenquam esse horum putas, qui non malit te sine uituperatione, quam cum scelere discedere? at uide, quid differat inter meam opinionem, ac tuam. tu cum omnibus rebus inferior sis, hac una re te mihi anteferri putas oportere, quod quaestor illius fueris. ego, si superior ceteris rebus esses, te hanc unam ob causam accusatorem repudiari putarem oportere: sic enim a maioribus nostris accepimus, praetorem quaestori suo parentis loco esse oportere, nullam neque iustiore, neque grauiorem causam necessitudinis posse reperiri, quam coniunctionem sortis, quam prouinciae, quam officij, quam publicam muneris societatem. quam ob rem si iure eum possis accusare, tamen, cum is tibi parentis numero fuisset, id pie facere non posses. cum uero neque iniuriam acceperis, & praetori tuo periculum crees: fatearis, necesse est, te illi iniustum impiumque bellum inferre conari. etenim ista quaestura ad eam rem ualet, ut elaborandum tibi in ratione reddenda sit, quam ob rem, eum, cui quaestor fueris, accuses: non ut ob eam ipsam causam postulandum sit, ut tibi potissimum accusatio detur. neque fere unquam uenit in contentionem de accusando qui quaestor fuisset, quin repudiaretur. itaque neque L. Philoni in C. Seruilium nominis deferendi potestas est data, neque M. Aurelio Scauro in L. Flaccum, neque Cn. Pompeio in T. Albuntium: quorum nemo propter indignitatem repudiatum est, sed ne libido uiolanda necessitudinis auctoritate iudicium comprobaretur. atque ille ita cum C. Iulio

con-

contendit, ut tu mecum: quæstor enim Albutij fuerat, ut tu Verris. Iulius hoc secum auctoritatis ad accusandum afferebat, quòd, ut hoc tempore nos ab Sicilia, sic tū ille ab Sardis rogatus ad causam accesserat. Semper hæc causa plurimum ualuit: semper hæc ratio accusandi fuit honestissima, pro socijs, pro salute pro uincie, pro exterarum nationū commodis inimicitias suscipere, ad periculum accedere, operam, studium, laborem interponere. etenim si probabilis est eorum causa, qui iniurias suas persequi uolunt, qua in re dolori suo, non reip. commodis seruiunt: quanto illa causa honestior, quæ non solum probabilis uideri, sed etiam grata esse debet; nulla priuatim accepta iniuria, sociorum atque amicorum populi R. dolore atque iniurijs commoueri? nuper cum in P. Gabinium uir fortissimus & innocentissimus L. Piso delationem nominis postularet, & contra Q. Cæcilius peteret, isq; se ueteres inimicitias iandiu susceptas persequi diceret: cum auctoritas & dignitas Pisonis ualebat plurimum, tum illa erat causa iustissima, quòd eum sibi Achæi patronum adoptarant: etenim cum lex ipsa de pecunijs repetundis sociorum, atque amicorum populi R. causa cōparata sit; iniquum est, non eum legis iudiciq; actorem idoneum maxime putari, quem actorem causæ suæ socij, defensoremq; fortunarum suarum potissimum esse uoluerunt. an quod ad commemorandum est honestius, id ad probandum non multo uideri debet æquius? utra igitur est splendidior, utra illustrior commemoratio? accusaui eum, cui quæstor fueram, quicum me fors consuetudoq; maiorum, quicum me deorum hominumq;

indi-

DIVINATIO

iudicium coniunxerat : an , accusavi rogatu sociorum
atque amicorum ; delectus sum ab uniuerſa provincia,
qui eius iura fortunasq̃ ; defenderem ? dubitare quiſ-
quam poteſt , quin honeſtius ſit , eorum cauſſa , apud
quos quaſtor fueris , quàm eum , cuius quaſtor fueris ,
accuſare ? clariffimi uiri noſtræ ciuitatis , temporibus
optimis , hoc ſibi ampliſſimum pulcherrimumq̃ ; duce-
bant , ab hoſpitibus cliētibusq̃ ; ſuis , ab exteris nationi-
bus , quæ in amicitiam populi R. ditionemq̃ ; eſſent , in-
iurias propulſare , eorumq̃ ; fortunas defendere . M. Ca-
tonem illum ſapientem , clariffimum uirum , & pruden-
tiſſimum , eum multis graues inimicitias geſſiſſe ac-
cepimus propter Hiſpanorum , apud quos conſul fue-
rat , iniurias . nuper Cn . Domitium ſcimus M . Sila-
no diem dixiſſe propter unius hominis Egritomari pa-
terni amici , atque hoſpitis iniurias : neque enim ma-
gis animos hominum nocentium res unquam ulla com-
mouit , quàm hæc maiorum cōſuetudo longo interuallo
reperſita , atque relata . ſociorū querimoniæ delatæ ad
hominem non inertiffimum : ſuſceptæ ab eo , qui uideba-
tur eorum fortunas fide , diligentiaq̃ ; ſua poſſe defende-
re . hoc timent homines : hoc laborant : hoc inſtitui , at-
que adeo inſtitutum referri , ac renouari moleſte fe-
runt . putant fore , uti , ſi paulatim hæc conſuetudo ſer-
pere , ac prodire cæperit , per homines honeſtiſſimos ui-
rosq̃ ; fortiſſimos , non imperitos adoleſcentulos , aut il-
liuſmodi quadruplatores , leges iudiciaq̃ ; adminiſtren-
tur . cuius conſuetudinis , atque inſtituti patres maio-
resq̃ ; noſtros nō pænitebat , tum , cū P . Lentulus , is , qui
princeps ſenatus fuit , accuſabat M . Aquilium ſubſcri-
ptore

ptore C. Rutilio Rufo; aut cum P. Africanus, homo uirtute, fortuna, gloria, rebus gestis amplissimus, posteaquam bis consul & censor fuerat, L. Cottam in iudicium uocabat. iure tum florebat populi R. nomen: iure auctoritas huius imperij, ciuitatisq; maiestas grauis habebatur. nemo mirabatur in Africano illo, quod in me nunc homine paruis opibus, ac facultatibus praedito simulant sese mirari: cum moleste ferant. quid sibi iste uult? accusatorem ne se existimari, qui antea defendere consueuerat? nunc praesertim, ea iam aetate, cum aedilitatem petat. ego uero aetatis non modo meae, sed multo etiam superioris, et honoris amplissimi puto esse, & accusare improbos, et miseros calamitososq; defendere. & profecto aut hoc remedium est aegrotae, ac prope desperatae reip. iudicijsq; corruptis, ac contaminatis paucorum uitio ac turpitudine, homines ad legum defensionem iudiciorumq; auctoritatem quam honestissimos, & integerrimos, diligentissimosq; accedere: aut, si ne hoc quidem prodesse poterit, profecto nulla unquam medicina his tot incommodis reperietur. nulla salus reip. maior est, quam eos, qui alterum accusant, non minus de laude, de honore, de fama sua, quam illos, qui accusantur, de capite, ac fortunis suis pertimescere. itaque semper ij diligentissime, laboriosissimeq; accusarunt, qui se ipsos in discrimen existimationis uenire arbitrati sunt. quamobrem hoc statuere iudices debetis, Q. Caecilium, de quo nulla unquam opinio fuerit, nullaq; in hoc ipso iudicio expectatio futura sit, qui neque, ut ante collectam famam conseruet, neque, uti reliqui temporis spem confirmet, laborat; non

Cic. Orat.

K

nimis

DIVINATIO

nimis hanc causam seuerè, non nimis accurate, non nimis diligenter acturum. habet enim nihil, quod in offensione deperdat, ut turpissime flagitiosissimeq; discedat: nihil de suis ueteribus ornamentis requirit. à nobis multos obsides habet populus R. quos ut incolumes conseruare, tueri, confirmare, ac recuperare possimus, omni ratione erit dimicandum. habet honorem, quem petimus: habet spem, quam propositam nobis habemus: habet existimationem multo sudore, labore, uigilijsq; collectam: ut, si in hac causa nostrum officium, ac diligentiam probauerimus, hæc, quæ dixi, retinere per populum R. incolumia, ac salua possimus: sin tantulum offensum titubatumq; sit, ut ea, quæ singulatim ac diu collecta sunt, uno tempore uniuersa perdamus. qua propter iudices uestrum est, deligere quem existimetis facillime posse magnitudinem causæ, ac iudicij sustinere fide, diligentia, consilio, auctoritate. uos, si mihi Q. Cæcilium anteposueritis; ego me dignitate superatum non arbitrabor; populus R. ne tam honestam, tam se ueram, diligentemq; accusationem neque uobis placuisse, neque ordini uestro placere arbitretur, prouidete.

ACTIO

ACTIO PRIMA IN C.
VERREM.
ORATIO V.

*Q*UOD erat optandum maxime iudices, & quod unum ad inuidiam uestri ordinis, infamiamq; iudiciorum sedandam maxime pertinebat; id non humano consilio, sed prope diuinitus datum, atque oblatum uobis summo reip. tempore uidetur: inueterauit enim iā opinio perniciosa reip. uobisq; periculosa, quæ non modo Romæ, sed & apud exterarum nationes omnium sermone percrebruit, his iudicijs, quæ nunc sint, pecuniosum hominem, quamuis sit nocens, neminem posse damnari. nunc in ipso discrimine ordinis iudiciorumq; uestrorum; cum sint parati qui concionibus et legibus hanc inuidiā senatus inflammare conentur: reus in iudicium adductus est C. Verres, homo uita atque factis, omnium iam opinione damnatus, pecunie magnitudine, sua spe, ac prædicatione absolutus. huic ego causæ iudices cum summa uoluntate, & expectatione populi R. actor accessi; non ut augerem inuidiam ordinis, sed ut infamie communi succurrerem: adduxi enim hominem, in quo reconciliare existimationem iudiciorum amissam, redire in gratiam cum populo R. satisfacere exteris nationibus possetis; depulcatorem ærarij, uexatorem Asiæ, atque Pamphyliæ, prædonem iuris urbani, labem atque perniciem prouinciæ Siciliæ. de quo si uos seuerè, religiosèq; iudicaueritis: auctoritas ea, quæ in uobis remanere debet, hæ-

K 2 rebit.

ACTIO PRIMA.

rebit'. *sin istius ingentes diuitiæ iudiciorum religionem ueritatemq; perfregerint: ego hoc tamen assequar, ut iudicium potius reip. quàm aut reus iudicibus, aut accusator reo defuisse uideatur. equidem, ut de me confitear iudices, cum multæ mihi à C. Verre insidiæ terra mariq; factæ sint, quas partim mea diligentia deuitarim, partim amicorum studio, officioq; repulerim: nunquam tamen neque tantum periculum mihi adire uisus sum, neque tantopere pertimui, ut nunc in ipso iudicio. neque tantum me expectatio accusationis meæ, concursusq; tantæ multitudinis, quibus ego rebus uehementissime perturbor, commouet; quantum istius insidiæ nefariæ, quas uno tempore mihi, uobis, M'. Glabrioni prætori, socijs, exteris nationibus, ordini, nomini denique senatorio facere conatur. qui ita dictitat, ijs esse metuendum, qui, quod ipsis solis satis esset, surripuissent, se tantum rapuisse, ut id multis satis esse possit: nihil esse tam sanctum, quod non uiolari; nihil tam munitum, quod non expugnari pecunia possit. quòd si, quàm audax est ad conandum, tam esset obscurus in agendo: fortasse aliqua in re nos aliquando fefellisset. uerum hoc adhuc percomode cadit, quòd cum incredibili eius audacia singularis stultitia coniuncta est. nam ut apertus in corripiendis pecunijs fuit, sic in spe corrumpendi iudicij perspicua sua consilia, conatusq; omnibus fecit. semel ait se in uita pertimuisse, tum, cum primum reus à me factus sit: quòd, cum è prouincia recens esset, inuidiaq; et infamia non recenti, sed uetere ac diuturna flagraret, tum ad iudicium corrumpendum tempus alium offenderet. itaque*

que

que cum ego diem in Siciliam inquirendi perexiguam postulauissem, inuenit iste qui sibi in Achaiam biduo breuiorem diem postulare: non ut idem conficeret diligentia, & industria sua, quod ego meo labore, & uigilijs consecutus sum: etenim ille Achaicus inquisitor ne Brundisium quidem peruenit: ego Siciliam totam quinquaginta diebus sic obij, ut omnium populorum, priuatorumq; litteras, iniuriasq; cognoscerem: ut perspicuum cuius esse possit, hominem ab isto quaesitum esse, non qui reum suum adduceret, sed qui meum tempus obsideret. nunc homo audacissimus, atque amentissimus hoc cogitat. intelligit me ita paratum, atque instructum in iudicium uenire, ut non modo in auribus uestris; sed in oculis omnium sua furta, atque flagitia defixurus sim: uidet senatores multos esse testes audaciae suae: uidet multos equites Q. frequentes praetera ciues atque socios, quibus ipse insignes iniurias fecerit: uidet etiam tot graues ab amicissimis ciuitatibus legationes cum publicis auctoritatibus, ac testimonijs conuenisse. quae cum ita sint: usque eò de omnibus bonis male existimat, usque eò senatoria iudicia perditā profligataq; esse arbitratur: ut hoc palam dictitet, non sine causa se cupidum pecuniae fuisse, quoniam tantum in pecunia praesidium experietur esse: sese (id quod difficillimum fuerit) tempus ipsum emisse iudicij sui, quo cetera facilius emere posset, ut, quoniam criminum uim subterfugere nullo modo poterat, procellam temporis deuitaret. quòd si non modo in causa, uerum in aliquo honesto praesidio, aut in alicuius eloquentia, aut gratia spem aliquam

A C T I O P R I M A

collocasset, profecto non hæc omnia colligeret, atque aucuparetur, non usque eò despiceret, contemneretq; ordinem senatorium, ut arbitrato eius diligeretur ex senatu, qui reus fieret, qui, dum hic, quæ opus essent, compararet, causam interea ante eum diceret. quibus ego rebus quid iste speret, & quò animum intendat, facile perspicio. quam ob rem uero se confidat aliquid perficere posse hoc prætor, & hoc consilio, intelligere non possum. unum illud intelligo, quod populus R. in reiectione iudicum indicauit: ea spe istum fuisse præditum, ut omnem rationem salutis in pecunia poneret; hoc erepto præsidio ut nullam sibi rem adiumento fore arbitraretur: etenim quod est ingenium tantum, quæ tanta facultas dicendi, & copia, quæ istius uitam tot uitijis flagitijsq; conuictam, iampridem omnium uoluntate, iudicioq; damnatum, aliqua ex parte possit defendere? cuius ut adolescentiæ maculas ignominiasq; præteream, quæstura primus gradus honoris quid aliud habet in se, nisi Cn. Carbonem spoliatum à quæstore suo pecunia publica? nudatum & proditum consulem? desertum exercitum? relictam provinciam? sortis necessitudinem, religionemq; uiolatam? cuius legatio exitium fuit Asiæ totius, & Pamphylie. quibus in provincijs multas domos, plurimas urbes, omnia fana depeculatus est, cum in Cn. Dolabellam scelus suum illud pristinum renouauit, & instaurauit quæstorium, cum eum, cui legatus, & pro quæstore fuisset, & in inuidiam suis maleficijs adduxit, & in ipsis periculis non solum deseruit, sed etiam oppugnauit, ac prodidit. cuius prætura urbana ædium sacrarum fuit;

fuit, publicorumq; operum depopulatio: simul in iure dicendo bonorum possessionumq; contra omnium instituta addictio, & condonatio, iam uero omnium uitiorum suorum plurima & maxima constituit monumenta, & indicia in prouincia Sicilia: quam iste per triennium ita uexauit, ac perdidit, ut ea restitui in antiquum statum nullo modo possit, uix autem per multos annos, innocentesq; prætores aliqua ex parte recreari aliquando posse uideatur. hoc prætore Siculi neque suas leges, neque nostra S. C. neque communia iura tenuerunt. tantum quisque habet in Sicilia, quantum hominis auarissimi, & libidinosissimi aut imprudentiam subterfugit, aut satietati superfuit. nulla res per triennium, nisi ad nutum istius, iudicata est: nulla res cuiusquam tam patrita, atque auita fuit, quæ non ab eo, imperio istius abiudicaretur. innumerales pecuniæ ex aratorum bonis nouo nefarioq; instituto coactæ: socij fidelissimi in hostium numero existimati: ciues Romani seruilem in modum cruciati, & necati: homines nocentissimi propter pecuniam iudicio liberati, honestissimi, atque integerrimi absentes rei facti, in dicta causa damnati & eiccti: portus munitissimi, maximæ tutissimæq; urbes piratis, prædonibusq; patefactæ: nautæ, militesq; Siculorum, socij nostri, atque amici fame necati: classes optimæ, atque opportunissimæ cum magna ignominia populi R. amissæ & perditæ. idem iste prætor monumenta antiquissima partim Regum locupletissimorum, quæ illi ornamento urbibus esse uoluerunt, partim etiam nostrorum imperatorum, quæ uictores ciuitatibus Siculis

ACTIO PRIM A

aut dederunt, aut reddiderunt, spoliauit, nudauitq;
omnia. neque hoc solum in statuis publicis, ornamen-
tisq; fecit: sed etiam delubra omnia sanctissimis re-
ligionibus consecrata depeculatus est: deum denique
nullum Siculis, qui ei paulo magis affabre, atque an-
tiquo artificio factus uideretur, reliquit. in stupris
uero, & flagitijs nefarias eius libidines commemora-
re, pudore deterreor: simul illorum calamitatem com-
memorando augere nolo, quibus liberos, coniugesq;
suas integras ab istius petulantia conseruare non lici-
tum est. at enim hæc ita commissæ sunt ab isto, ut non
cognita sint ab omnibus. hominem esse arbitror nemi-
nem, qui nomen istius audierit, quin facta quoque
eius nefaria commemorare possit: ut mihi magis ti-
mendum sit, ne multa crimina prætermittere, quàm
ne qua in istum fingere existimer: neque enim mihi ui-
detur hæc multitudo, quæ ad audiendum conuenit, co-
gnosce ex me causam uoluisse, sed ea, quæ scit, me-
cum recognoscere. quæ cum ita sint: iste homo amens
ac perditus alia mecum ratione pugnat, non id agit,
ut alicuius eloquentiam mihi opponat: non gratia,
non auctoritate cuiusquam, non potentia nititur: si-
mulat, his se rebus confidere. sed uideo, quid agat:
neque enim agit occultissime: proponit inania mihi no-
bilitatis, hoc est hominum arrogantium, nomina: qui
non tam me impediunt, quòd nobiles sunt; quàm ad-
iuuant, quòd noti sunt: simulat se eorum præsidio con-
fidere, cum interea aliud quiddam iandem machine-
tur. quam spem nunc habeat in manibus, & quid mo-
liatur, breuiter iam indices exponam: sed prius, ut ab
initio

initio res ab eo constituta sit, quæso cognoscite. Vt primum è provincia redijt, redemptio est huius iudicij facta grandi pecunia. ea mansit in conditione atque pacto usque ad eum finem, dum iudices reiecti sunt. postea quam reiectio iudicum facta est: quod & in sortitione, istius spem fortuna populi R. & in reijciendis iudicibus mea diligentia istorum impudentiam uicerat; renunciata est tota conductio. præclare se res habebat: libelli nominum uestrorum consilijq; huius in manibus erant omnium: nulla nota, nullus color, nullæ sordes uidebantur his sententijs allini posse: cum iste repente ex alacri, atque læto sic erat humilis, atque demissus, ut non modo populo R. sed etiã sibi ipse condemnatus uideretur. ecce autem repente, his diebus paucis, comitijs consularibus factis, eadem illa uetera consilia pecunia maiore repetuntur, eademq; uestre famæ, fortunisq; omnium insidie per eosdem homines comparantur, quæ res primo iudices pertenui nobis argumento, iudicioq; patefacta est: post aperto suspicionis introitu ad omnia intima istorum consilia sine ullo errore peruenimus: nam ut Hortensius consul designatus domum reducebatur è campo, cum maxima frequentia, à multitudine; fit obuiam casu ei multitudini C. Curius: quem ego hominem honoris potius, quàm contumeliæ causa nominatum uolo: etenim ea dicam, quæ ille si cõmemorari noluiisset, non tanto in conuentu, tam aperte, palamq; dixisset: quæ tamen à me pedetentim cauteq; dicentur, ut amicitie nostræ, & dignitatis illius habita ratio esse intelligatur. uidet ad ipsum fornicem Fabianum in turba Verrem: appella

A T C I O P R I M A

pellat hominem, & ei uoce maxima uictoriam gratulatur: ipsi Hortensio, qui consul erat factus, propinquis necessarijsq; eius, qui tum aderant, uerbum nullum facit: cum hoc consistit, hunc amplexatur, hunc iubet sine cura esse. renuncio, inquit, tibi, te hodiernis comitijs esse absolutum. quod cum tam multi homines honestissimi audissent, statim ad me defertur, immo uero, ut quisque me uiderat, narrabat. alijs illud indignum, alijs ridiculum uidebatur: ridiculum ijs, qui istius causam in testium fide, in criminum ratione, in iudicum potestate, non in comitijs consularibus positam arbitrabantur: indignum ijs, qui altius perspiciebant, & hanc gratulationem ad iudicium corrumpendum spectare arbitrabantur: etenim sic ratiocinabantur, sic honestissimi homines inter se, & mecum loquebantur, aperte iam & perspicue nulla esse iudicia; qui reus pridie iam ipse se condemnatum putabat, is, posteaquam defensor eius consul est factus, absoluitur. quid igitur? quod tota Sicilia, quod omnes Siculi, omnes negotiatores, omnes publicæ priuatæq; litteræ Romæ sunt, nihil ne id ualebit? nihil, inuito consule designato. quid iudices? non crimina, non testes, non existimationem populi R. sequentur? non: omnia in unius potestate, ac moderatione uertentur. uere loquar iudices uehementer me hæc res commouebat: optimus enim quisque ita loquebatur: iste quidem tibi eripietur, sed nos non tenebimus iudicia diutius: etenim quis poterit Verre absoluto de transferendis iudicijs recusare? erat omnibus molestum: neque eos tam istius perditæ subita letitia, quàm hominis

am-

amplissimi noua gratulatio commouebat. cupiebam
dissimulare, me id moleste ferre: cupiebam animi do-
lorem uultu tegere, & taciturnitate celare. ecce au-
tem illis ipsis diebus, cum pratores designati sortiren-
tur, & M. Metello obtigisset, ut is de pecuniis repe-
tundis quæreret: nunciatur mihi, tantam isti gratu-
lationem esse factam, ut is quoque domum mitteret,
qui uxori suæ nunciarent. sane ne hæc quidem res mi-
hi placebat: neque tamen, quid tantopere in hac for-
te metuendum mihi esset, intelligebam: unum illud
ex hominibus certis, ex quibus omnia comperi, repe-
riebam, fiscos cōplures cum pecunia Siciliensi à quo-
dam senatore ad equitem Romanum esse translatos:
ex his quasi X fiscos ad senatorem illum relictos esse
comitiorum meorum nomine: diuifores omnium tri-
buum noctu ad istum uocatos. ex quibus quidam, qui
se omnia mea caussa debere arbitrabatur, eadem illa
nocte ad me uenit, demonstrat qua iste oratione usus
esset: commemorasse istum, quàm liberaliter eos tra-
ctasset, & iam antea, cum ipse præturam petisset, et
proximis consularibus pratorijsq; comitijs: deinde ef-
se pollicitū quantū uellent pecuniæ, si me ædilitate de-
iecissent: hic alios negasse audere; alios respōdisse, nō
putare perfici posse: inuentum tamen esse fortem ami-
cum, ex eadem familia Q. Verrem Romilia, ex opti-
ma diuiforum disciplina, patris istius discipulum, at-
que amicum, qui, HS quingentis millibus depositis,
id se perfecturum polliceretur: & fuisse tamen non-
nullos, qui se una facturos esse dicerent. quæ cum ita
essent: sane beneuolo animo me, ut magnopere caue-
rem,

A T C I O P R I M A

rem, præmonebat. sollicitabar rebus maximis uno, atque eo perexiguo tempore. urgebant comitia: & his ipsis oppugnabar grandi pecunia. instabat iudicium: ei quoque negotio fisci Sicilienses minabatur. agere, quæ ad iudicium pertinebāt, libere, comitiorum metu deterrebar: petitioni toto animo seruire, propter iudiciū non licebat. minari denique diuisoribus, ratio non erat, propterea quòd eos intelligere uidebā, me hoc iudicio districtum, atque obligatum futurum. aque hoc ipso tempore Siculis denunciatum esse audio, primum ab Hortensio, domum ad illum ut uenirent: Siculos sane in eo liberos fuisse; qui, quamobrem accerferentur, cum intelligerent, non uenissent. interea comitia nostra, quorum iste se, ut ceterorum hoc anno comitiorum, dominum esse arbitrabatur, haberi cæpta sunt. cursare iste homo potens cum filio blando & gratioso circum tribus: paternos amicos, hoc est diuises, appellare omnes, & conuenire. quod cum esset intellectum, & animaduersum, fecit animo libentissimo populus R. ut cuius diuitie me de fide deducere non potuissent, ne eiusdem pecunijs de honore deiicerer. posteaquam illa petitionis magna cura liberatus sum, animo cæpi multo magis uacuo, ac soluto nihil aliud nisi de iudicio agere, & cogitare. reperio iudices hæc ab istis consilia inita, & constituta, ut, quacunque opus esset ratione, res ita duceretur, ut apud M. Metellum prætorem causa diceretur: in eo esse hæc cōmoda, primum M. Metellum amicissimum, deinde Hortensium consulem, non solum, sed etiam Q. Metellum: quàm isti sit amicus, attendite: dedit enim prærogatiuam

tiuam suae uoluntatis eiusmodi, ut isti pro praerogati-
uis iam reddidisse uideatur. an me taciturnum tantis de
rebus existimauiſtis? & in tanto reip. existimationisq;
meae periculo cuiquam consulturum potius, quam
officio & dignitati meae? accersit alter consul designa-
tus Siculos: ueniunt nonnulli, propterea quod L. Me-
tellus esset praetor in Sicilia: cum ijs ita loquitur, se
consulem esse, fratrem suum alterum Siciliam pro-
uinciam obtinere, alterum esse quaesiturum de pecu-
nijs repetundis: Verri ne noceri possit, multis rationi-
bus esse prouisum. quid est quaeso Metelle iudicium
corrumpere, si hoc non est? testes, praesertim Siculos,
timidos homines, & afflictos, non solum auctorita-
te deterrire, sed etiam consulari metu, & duorum
praetorum potestate? quid faceres pro homine inno-
cente, & propinquo, cum propter hominem perdi-
tissimum atque alienissimum de officio, ac dignitate
decedis, & committis, ut quod ille dictitat, alicui,
qui te ignorat, uerum esse uideatur? nam hoc Ver-
rem dicere aiebant: te non fato, ut ceteros ex ue-
stra familia, sed opera sua consulem factum. duo i-
gitur consules, & quaesitor erunt ex illius uolunta-
te. non solum effugiemus, inquit, hominem in qua-
rendo nimium diligentem, nimium seruientem popu-
li existimationi, M. Glabrimonem: accedet nobis e-
tiam illud: iudex est M. Caesonius collega nostri ac-
cusatoris, homo in rebus iudicandis spectatus, & co-
gnitus: quem minime expediat esse in eo consilio,
quod conemur aliqua ratione corrumpere: propterea
quod iam antea, cum iudex in Iuniano consilio fuisset,
tur-

ACTIO PRIMA

turpissimum illud facinus non solum grauer tult, sed etiam in medium protulit. hunc iudicem ex kal. Ian. non habebimus. Q. Manlium, & Q. Cornificium duos seuerissimos, atque integerrimos iudices, quod tribuni pl. tum erunt, iudices non habebimus. P. Sulpicius, iudex tristis & integer, magistratum ineat necesse est nonis Dec. M. Crepereius, ex acerima illa equestri familia, & disciplina; L. Cassius, ex familia tum ad ceteras res, tum ad iudicandum seuerissima; Cn. Tremellius, homo summa religione, et diligentia; tres hi, homines ueteres, tribuni militares sunt designati, ex kal. Ian. non iudicabunt. subfortiemur etiam in M. Metelli locum, quoniam is huic ipsi quaestioni praefuturus est. ita secundum kal. Ian. & pretore, & prope toto consilio commutato, magnas accusatoris minas, magnamque iudicij expectationem ad nostrum arbitrium, libidinemque eludemus. Nonae sunt hodie Sextiles: hora nona conuenire coepistis. hunc diem iam ne numerant quidem. decem dies sunt ante ludos uotiuos, quos Cn. Pompeius facturus est. hi ludi dies quindecim auferent: deinde continuo Romani consequentur, ita prope XL diebus interpositis, tum denique se ad ea, quae a nobis dicta erunt, responsuros esse arbitrantur: deinde se ducturos & dicendo, et excusando facile ad ludos Victoria: cum his plebeios esse coniunctos, secundum quos aut nulli, aut pauci dies ad agendum futuri sunt: ita defessa, ac refrigerata accusatione rem integram ad M. Metellum praetorem esse uenturam. quem ego hominem, si eius fidei diffusus essem, iudicem non retinuissem. nunc tamen eo animo sum,

sum, ut eo iudice, quam prætor, hanc rem transigi
malim, & iurato suam, quam iniurato aliorum ta-
bellas committere. nunc ego iudices iam uos consulo,
quid mihi faciendum putetis: id enim consilij mihi
profecto taciti dabitis, quod egomet mihi necessario
capiendum intelligo. si utar ad dicendum meo legitimo
tempore: mei laboris, industriæ, diligentiaeq; capiam
fructum, & ex accusatione perficiam, ut nemo un-
quam post hominū memoriam paratior, uigilantior,
compositior ad iudicium uenisse uideatur. sed in hac
laude industriæ meæ reus ne elabatur, summum peri-
culum est. quid est igitur, quod fieri possit? non obscu-
rum, opinor, neque absconditum. fructum istum lau-
dis, qui ex perpetua oratione percipi potuit, in alia
tempora reseruemus. nunc hominem tabulis, testibus,
priuatis, publicisq; litteris, auctoritatibusq; accuse-
mus. res omnis mihi tecum erit Hortensi. dicam aper-
te. si te mecum dicendo, ac diluendis criminibus in
hac caussa contendere putarem, ego quoque in accu-
sando, atque in explicandis criminibus operam con-
sumerem. nunc quoniam pugnare contra me institui-
sti non tam ex tua natura, quam ex istius tempore,
& caussa, malitiose: necesse est istiusmodi rationi ali-
quo consilio obsistere. tua ratio est, ut secundum binos
ludos mihi respondere incipias: mea, ut ante primos
ludos comperendinem. ita fiet, ut tua ista ratio existi-
metur astuta, meum hoc consilium necessarium. ue-
rum illud, quod institueram dicere, mihi rem tecum
esse, huiusmodi est. ego cum hanc caussam Siculorum
rogatu recepissem, idq; mihi amplum, & præclarum
existi-

ACTIO PRIM A

existimasset, eos uelle meæ fidei diligentiaq; periculū
facere, qui innocentia, abstinenciaq; fecissent: tum su-
scepto negotio maius mihi quiddam proposui, in quo
meam in remp. uoluntatem populus R. perspicere pos-
set. nam illud mihi nequaquam dignum industria, co-
natuq; meo uidebatur, istum à me in iudicium iam om-
nium iudicio condemnatum uocari, nisi ista tua intole-
rabilis potentia, & ea cupiditas, qua per hosce annos
in quibusdam iudicijs usus es, etiam in istius hominis
desperati caussa interponeretur. nunc uero, quoniam
hec te omnis dominatio regnumq; iudiciorum tantope-
re delectat; & sunt homines, quos libidinis, infamiaq;
sua neque pudeat, neque tædeat: qui quasi de indu-
stria in odium offensionemq; populi R. irruere uidean-
tur: hoc me profiteor suscepisse, magnum fortasse onus,
& mihi periculosum, ueruntamen dignum in quo om-
nes neruos ætatis, industriaq; meæ contenderem.
quoniam totus ordo paucorum improbitate, & auda-
cia premitur, & urgetur infamia iudiciorum: profi-
teor, huic generi hominum me inimicum, accusato-
rem, odiosum, assiduum, acerbum aduersarium. hoc
mihi sumo: hoc mihi depono, quod agam in magistra-
tu, quod agam ex eo loco, ex quo me populus R. ex
Kal. Ian. secum agere de rep. ac de hominibus impro-
bis uoluit. hoc munus ædilitatis meæ populo R. am-
plissimum, pulcherrimumq; polliceor. moneo, prædi-
co, ante denuncio: qui aut deponere, aut accipere, aut
recipere, aut polliceri, aut sequestres, aut interpretes
corrumpendi iudicij solent esse, quiq; ad hanc rem aut
potentiam, aut impudentiam suam professi sunt, hab-
stineant

stineant in hoc iudicio manus, animosq; ab hoc scelere nefario. erit tum consul Hortensius cum summo imperio, & potestate: ego autem ædilis, hoc est paulo amplius, quàm priuatus: tamen hæc huiusmodi res est, quam me acturum esse polliceor, ita populo R. grata atque iucunda, ut ipse consul in hac caussa præ me minus etiam, si fieri possit, quàm priuatus esse uideatur. omnia non modo commemorabuntur, sed etiam, expositis certis rebus, agentur, quæ intra decem annos, posteaquam iudicia ad senatum translata sunt, in rebus iudicandis nefarie, flagitioseq; facta sunt. cognoscet ex me populus R. quid sit, quam ob rem, cum equester ordo iudicaret, annos prope quinquaginta continuos nullo iudice equite R. iudicante ne tenuissima quidem suspicio acceptæ pecuniæ ob rem iudicandam constituta sit: quid sit, quòd iudicijs ad senatorium ordinem translatis, sublataq; populi R. in unumquemque nostrum potestate, Q. Calidius damnatus dixerit, minoris HS tricies M. prætorium hominem honeste non posse damnari: quid sit, quòd P. Septimio senatore damnato, Q. Hortensio prætore, de pecunijs repetundis, lis æstimata sit eo nomine, quòd ille ob rem iudicandam pecuniam accepisset: quòd in C. Herennio, quòd in C. Popilio senatoribus, qui ambo peculatus dānati sunt; quòd in M. Atilio, qui de maiestate damnatus est, hoc planū factum est, eos pecuniam ob rem iudicandam accepisse: quòd inuenti sunt senatores, qui C. Verre prætore urbano sortiente, exirent in eum reum, quem incognita caussa condemnarent: quòd inuentus est senator, qui cum iudex esset, in eodem iudicio

L

dicio

ACTIO PRIMA

dicio ab reo pecuniam acciperet, quam iudicibus di-
 uideret, & ab accusatore, ut reum damnet. iam ue-
 ro quo modo illam labem, ignominiam, calamitatēq;
 totius ordinis conquerar? hoc factum esse in hac ciuita-
 te, cum senatorius ordo iudicaret, ut discoloribus si-
 gnis, iuratorum hominum sententiæ notarentur. hæc
 omnia me diligenter, seuerēq; acturum esse polliceor.
 quo me tandem animo fore putetis, si quid in hoc ipso
 iudicio intellexero simili aliqua ratione esse uiolatum,
 atque commissum? cum presertim planum facere mul-
 tis testibus possim, C. Verrem in Sicilia multis audien-
 tibus sepe dixisse, se habere hominem potentem, cuius
 fiducia prouinciam spoliaret: neque sibi soli pecuniam
 querere, sed ita triennium illud præturæ Siciliensis di-
 stributum habere, ut secū præclare agi diceret, si unius
 anni quæstum in rem suam conuerteret, alterū patro-
 nis, & defensoribus suis traderet, tertium illum uber-
 rimum quæstuosissimumq; annum totum iudicibus re-
 seruaret. ex quo mihi uenit in mentē illud dicere, quod
 apud M. Glabrimonem nuper cum in reiiciendis iudici-
 bus commemorassē, intellexi uehementer populum
 R. commoueri: me arbitrari fore, uti nationes extera
 legatos ad populum R. mitterent, ut lex de pecunijs re-
 petundis iudiciūq; tolleretur. si enim iudicia nulla
 sint, tantum unumquemque ablaturum putant, quan-
 tum sibi ac liberis suis satis esse arbitretur: nunc, quod
 eiusmodi iudicia sint, tantum unumquemque auferre,
 quantum sibi, patronis, aduocatis, prætoribus, iudici-
 bus satis futurum sit: hoc profecto infinitum esse: se
 auarissimi hominis cupiditati satisfacere posse, nocen-
 tissimæ

tissima uictoria non posse. ò commemoranda iudicia, præclaramq; existimationem nostri ordinis, cum socij populi R. iudicia de pecunijs repetundis fieri nolunt, quæ à maioribus nostris sociorum caussa comparata sunt. an iste unquam de se bonam spem habuisset, nisi de uobis malam opinionem animo imbibisset? quo maiore etiã, si fieri potest, apud uos odio esse debet, quàm est apud populum R. cum in auaritia, scelere, periurio uos sui similes esse arbitretur. cui loco per deos immortales iudices consulite, ac provide. moneo, prædicoq; id, quod intelligo, tempus opportunissimum uobis hoc diuinitus datum esse, ut odio, inuidia, infamia, turpitudine totum ordinem liberetis. nulla in iudicijs seueritas, nulla religio, nulla denique iam existimantur esse iudicia. itaque à populo R. contemnimur, despicimur, graui, diuturna q; iam flagramus infamia: neque enim ullam aliam ob causam populus R. tribuniciam potestatem tanto studio requisit: quam cum poscebat, uerbo illam poscere uidebatur, re uera iudicia poscebat. neque hoc Q. Catulum, hominem sapientissimum, atque amplissimum, fugit: qui, Cn. Pompeio, uiro fortissimo, & clarissimo, de tribunicia potestate referente, cum esset sententiam rogatus, hoc initio est, summa cum auctoritate, usus: patres conscriptos iudicia male & flagitiose tueri: quòd si in rebus iudicandis populi Rom. existimationi satisfacere uoluissent, non tantopere homines fuisse tribuniciam potestatem desideraturos. ipse denique Cn. Pompeius, cum primum concionem ad urbem consul designatus habuit; ubi, id quod maxi-

ACTIO PRIM A

me expectari uidebatur, ostendit se tribuniciam potestatem restitutum, factus est in eo strepitus, & grata concionis admurmuratio. idem in eadem concione cum dixisset, populas, uexasque esse provincias, iudicia autem turpia, & flagitiosa fieri, ei rei se providere, ac consulere uelle: tum uero non strepitu, sed maximo clamore suam populus R. significauit uoluntatem, nunc autem homines in speculis sunt: obseruant, quemadmodum se unusquisque uestrum gerat in retinenda religione, conseruandisque legibus. uident, adhuc post legem tribuniciam unum senatorem uel tenuissimum esse damnatum. quod tametsi non reprehendunt, tamen magnopere, quod laudent, non habent: nulla est enim laus, ibi esse integrum, ubi nemo est, qui aut possit, aut conetur corrumpere. hoc est iudicium, in quo uos de reo, populus R. de uobis iudicabit. in hoc homine statuetur, possit ne senatoribus iudicantibus homo nocentissimus, pecuniosissimusque damnari. deinde est huiusmodi reus, in quo homine nihil sit, praeter summa peccata, maximamque pecuniam: ut, si liberatus sit, nulla alia suspicio, nisi ea, quae turpissima est, residere possit. non gratia, non cognatione, non alijs recte factis, non denique aliquo mediocri uitio tot tantaque eius uitia subleuata esse existimabuntur. postremo ego causam sic agam iudices: eiusmodi res, ita notas, ita testatas, ita magnas, ita manifestas proferam, ut nemo a uobis, ut istum absoluat, per gratiam conetur contendere. habeo autem certam uiam, atque rationem, qua omnes illorum conatus inuestigare, & consequi possim. ita res a me agetur, ut in eorum consilijs

filijs omnibus non modo aures hominum, sed etiam oculi populi R. interesse uideantur. nos aliquot iam per annos conceptam huic ordini turpitudinem, atque infamiam delere, ac tollere potestis. constat inter omnes, post hæc constituta iudicia, quibus nunc utimur, nullum hoc splendore, atque hac dignitate consilium fuisse. hic si quid erit offensum; omnes homines non iam ex eodem ordine alios magis idoneos, quod fieri non potest, sed alium omnino ordinem ad res iudicandas querendum arbitrabuntur. quapropter primum ab dijs immortalibus, quod sperare mihi uideor, hoc idem iudices peto, ut in hoc iudicio nemo improbus præter eum, qui iam pridem inuentus est, reperiatur. deinde, si plures improbi fuerint, hoc uobis, hoc populo R. iudices confirmo, uitam mehercule mihi prius, quam uim perseuerantiamq; ad illorum improbitatem persequendam defuturam. uerum quod ego laboribus, periculis, inimicitijsq; meis tum, cum admissum erit, dedecus seuerere me persecuturum esse polliceor; id ne accadat, tua sapientia, auctoritate, diligentia M. Glabrio potes providere. suscipe causam iudiciorum: suscipe causam seueritatis, integritatis, fidei, religionis: suscipe causam senatus, ut is hoc iudicio probatus, cum populo R. & in laude, & in gratia esse possit. cogita, quis, quo loco sis, quid dare populo R. quid reddere maioribus tuis debeas. fac tibi paternæ legis Aciliæ ueniat in mentem: qua lege populus R. de pecunijs repetundis, optimis iudicijs, seuerissimisq; iudicibus usus est. circumstant te summæ auctoritates, quæ te obliuisci laudis domesticæ non sinant, quæ te dies noctesq; commoneât,

ACTIO PRIMA

fortissimum tibi patrem, sapientissimum auum, gra-
uissimum socerum fuisse. quare si Glabrionis patris
uim, & acrimoniam ceperis ad resistendum homini-
bus audacissimis; si aui Scauolæ prudentiam ad pro-
spiciendas insidias, quæ tuæ, atque horum famæ com-
parantur; si soceri Scauri constantiam, ut ne quis te
de uera, & certa possit sententia dimouere: intelliget
populus R. integerrimo, atque honestissimo prætorē,
delectoq; consilio, nocenti reo magnitudinem pecuniæ
plus habuisse momenti ad suspicionem criminis, quàm
ad rationem salutis: mihi certum est non committere,
ut in hac causâ prætor nobis, consiliūq; mutetur. nō
patiar rem in id tempus adduci, ut Siculi, quos adhuc
serui designatorum consulum non mouerunt, cum eos
nouo exemplo uniuersos arcefferent, eos tum lictores
consulum uocent, ut homines miseri, antea socij, at-
que amici populi R. nunc serui ac supplices. non modo
ius suum fortunasq; omnes eorum imperio amittant,
uerum etiam deplorandi iuris sui potestatem non ha-
beant. non sinam profecto, causâ à me perorata, XL
diebus interpositis, tum nobis denique respondeant,
cum accusatio nostra in obliuionem diuturnitate addu-
cta sit. non committam, ut tum res iudicetur, cum
hæc frequentia totius Italiæ Roma discesserit, quæ con-
uenit uno tempore undique, comitiorum, ludorum,
censendiq; causâ. huius iudicij & laudis fructum, &
offensionis periculum, uestrum; laborem, sollicitudi-
nemq; nostram: scientiam quid agatur, memoriamq;
quid à quoque dictum sit, omnium puto esse oportere.
faciam hoc non nouum, sed ab ijs, qui nunc principes
nostræ

nostræ ciuitatis sunt, ante factum, ut testibus utar statim. illud à me nouum iudices cognoscetis, quod ita testes constituam, ut crimen totum explicem: ubi id interrogando, argumentis atque oratione firmauero, tum testes ad crimen accommodem, ut nihil inter illam usitatam accusationem, atque hanc nouam intersit, nisi quod in illa tunc, cum omnia dicta sunt, testes dantur, hic in singulas res dabuntur, ut illis quoque eadem interrogandi facultas, argumentandi, dicendiq; sit. si quis erit, qui perpetuam orationem, accusationemq; desideret: altera actione audiet. nunc id, quod facimus, ea ratione facimus, ut malitiæ illorum consilio nostro occurramus, necessario fieri intelligat. hæc primæ actionis erit accusatio. Dicimus C. Verrem, cum multa libidinosè, multa crudeliter in ciues R., atque in socios, multa in deos, hominesq; nefarie fecerit, tum præterea quadringenties sestertium ex Sicilia contra leges abstulisse. hoc testibus, hoc tabulis, priuatis publicisq; auctoritatibus ita uobis planum faciemus, ut hoc statuatis, etiam si spatium ad dicendum nostro commodo, uacuosq; dies habuissimus, tamen oratione longa nihil opus fuisse. Dixi.

ACTIONIS II. IN VERREM

LIB. I.

ORATIO VI.

EMINEM uestrum ignorare arbitror iudices, hunc per hosce dies sermonem uulgi, atque hanc opinionem populi R. fuisse, C. Verrem altera actione responsurum non fuisse, neque ad iudicium affuturum. quæ fama non iccirco solum enarrat, quod iste certe statuerat, ac deliberauerat, non adesse; uerum etiam, quod nemo quenquam tam audacem, tam amentem, tam impudentem fore arbitrabatur, qui tam nefarijs criminibus, tam multis testibus euietus, ora iudicum aspicere, aut os suum populo R. ostendere auderet. est idem Verres, qui fuit semper, ut ad audendum proiectus, sic paratus ad audiendum: præsto est, respondet, defenditur: ne hoc quidem sibi reliqui fecit, ut in rebus turpissimis, cum manifesto teneatur, si reticeat, & absit, tamen impudentiæ suæ pudentem exitum quæsisse uideatur. patior iudices, & non moleste fero, me laboris mei, uos uirtutis uestræ fructum esse laturos: nam si iste id fecisset, quod primo statuerat, ut non adesset; minus aliquanto, quàm mihi opus esset, cognosceretur, quid ego in hac accusatione comparanda, constituendaq; elaborassem: uestra uero laus tenuis plane, atque obscura iudices esset: neque enim hoc à uobis populus R. expectat, neque eo potest esse contentus, si condemnatus sit is, qui adesse noluerit, & si fortes fueritis in
eo,

eo, quem nemo sit ausus defendere. immo uero adsit, respondeat, summis opibus, summo studio potentissimorum hominum defendatur: certet mea diligentia cum illorum omnium cupiditate, uestra integritas cū istius pecunia, testium constantia cum illius patronorum minis, atque potentia. tum demum illa uicta uidebuntur, cum in contentionem certamenq; uenerint. absens si iste esset damnatus, non tam ipse sibi consuluisset, quā inuidisse uestræ laudi uideretur: neque enim salus ulla maior reip. hoc tēpore reperiri potest, quā populum R. intelligere, diligenter reiectis ab accusatore iudicibus, socios, leges, remp. senatorio consilio maxime posse defendi. neque tanta fortunis omnium perniciēs potest accidere, quā opinione populi R. rationem ueritatis, integritatis, fidei, religionis ab hoc ordine abiudicari. itaque mihi uideor, iudices, magnam, & maxime agrā, & prope depositā reip. partē suscepisse, neque in eo magis meā, quā uestræ laudi existimationiq; seruisse: accessi enim ad inuidiam iudiciorum leuandam, uituperationemq; tollendam, ut cum hæc res pro uoluntate populi R. esset iudicata, aliqua ex parte mea diligentia constituta auctoritas iudiciorum uideretur: postremo, ut esset hoc iudicatum, ut finis aliquando iudiciariæ controuersię constitueretur. etenim sine dubio iudices in hac causā ea res in discrimē adducitur. reus est enim homo nocētissimus: qui si condemnatur, desinent homines dicere, his iudicijs pecuniam plurimum posse; sin absoluitur, desinemus nos de iudicijs transferendis recusare. tametsi de absolutione istius neque ipse iam sperat, nec populus R. metuit.

ACTIONIS II.

18
tuit . de impudentia singulari , quòd adest , quòd re-
spondet , sunt qui mirentur : mihi pro cetera eius au-
dacia atque amentia ne hoc quidem mirandum uide-
tur : multa enim & in deos , & in homines impie ne-
farieq; commisit . quorum scelerum pœnis agitatur , &
à mente consilioq; deducitur . agunt eum præcipitem
pœnæ ciuium R. quos partim securi percussit , partim
in uinculis necauit , partim implorantes iura liberta-
tis & ciuitatis in crucem sustulit . rapiunt eum ad sup-
plicium dii patrii , quòd iste inuentus est , qui è comple-
xu parentum abreptos filios ad necem duceret , & pa-
rentes pretiū pro sepultura liberū posteret . religiones
uero , cerimoniarq; omnium sacrorum , fanorumq; , uio-
latae , simulacraq; deorum , quæ non modo ex suis tem-
plis ablata sunt , sed etiam iacent in tenebris ab isto re-
trusa , atque abdita , consistere eius animum sine furo-
re atque amentia non sinunt . neque iste mihi uidetur
se ad damnationem offerre solum , neque hoc auaritiæ
supplicio communi , qui tot sceleribus se obstrinxerit ,
contentus esse : singularem quandam pœnam istius im-
manis , atque importuna natura desiderat . non id so-
lum queritur , ut isto damnato bona restituantur ijs ,
quibus erepta sunt : sed & religiones deorum immorta-
lium expianda , & ciuium R. cruciatus , multorumq;
innocentium sanguis istius supplicio luendus est : non
enim furem , sed ereptorem ; non adulterum , sed expu-
gnatorem pudicitiae ; non sacrilegum , sed hostem sa-
crorum religionumq; ; non sicarium , sed crudelissimū
carnificem ciuium , sociorumq; in uestrum iudicium
adduximus : ut ego hunc unum eiusmodi reum post
homi-

hominum memoriam fuisse arbitrer, cui damnari expediret : nam quis hoc non intelligit, istum absolutum dijs hominibusq; inuitis, tamen ex manibus populi R. eripi nullo modo posse? quis hoc non perspicit, præclare nobiscum actum iri, si populus R. istius unius supplicio contentus erit? ac non sic statuerit, non istum maius in sese scelus concepisse, cum sana spoliarit, cum tot homines innocentes necarit, cum ciues R. morte, cruciatu, cruce affecerit, cum prædonum duces accepta pecunia dimiserit; quam eos, si qui istum tot, tantis, tam nefarijs sceleribus coopertum iurati sententia sua liberarent? non est, non est in hoc homine cuiquam peccandi locus iudices : non is est reus, non id tempus, non id consilium (metuo, ne quid arrogantius apud tales uiros uidear dicere) ne actor quidem est is, cui reus tam nocens, tam perditus, tam uictus aut occulte surripi, aut impune eripi possit. his ego iudicibus non probabo C. Verrè contra leges pecunias cepisse? sustinebunt tales uiri, se tot senatoribus, tot equitibus R. tot ciuitatibus, tot hominibus honestissimis ex tā illustri prouincia, tot populorum, priuatorumq; litteris non credidisse? tāte populi R. uoluntati restituisse? sustineant. reperiemus, si istum uiuum ad aliud iudicium perducere potuerimus, quibus probemus, istum in quæstura pecuniam publicam Cn. Carboni consuli datam auertisse : quibus persuadeamus, istum alieno nomine à quæstoribus urbanis, quod priore actione didicistis, pecuniam abstulisse. erunt, qui & in eo quoque audaciam eius reprehendant, quòd aliquot nominibus de capite, quantum commodum fuerit, frumenti decumani detra-

ACTIONIS II.

destraxerit. erunt etiam fortasse iudices, qui illum eius
 peculatum uel acerrime uindicandum putent, quod
 iste M. Marcelli, & P. Africani monumenta, quæ no-
 mine illorum; re uera populi R. & erant, & habe-
 bantur, ex fanis religiosissimis, ex urbibus sociorum,
 atque amicorum non dubitauerit auferre. emerferit
 ex peculatus etiam iudicio: meditetur de ducibus ho-
 stium, quos accepta pecunia liberauit: uideat, quid
 de illis respondeat, quos in eorum locum subditos domi
 suæ reseruauit. quærat, non solum quemadmodum
 nostro crimini, uerum etiam quo pacto suæ confessioni
 possit mederi. meminerit, se priore actione clamore po-
 puli R. infesto, atque inimico excitatum, confessum
 esse, duces à se prædonum securi non esse percussos; se
 iam tum esse ueritum, ne sibi crimini daretur, eos ab
 se pecunia liberatos. fateatur id, quod negari non po-
 test, se priuatum hominem prædonum duces uiuos,
 atque incolumes domi suæ, posteaquam Romam re-
 dierit, usque dum per me licuerit, tenuisse. hoc in illo
 maiestatis iudicio si licuisse sibi ostenderit, ego oportuis
 se concedam. ex hoc quoque euaserit. proficiscar eò,
 quod me iam pridem uocat populus R. de iure enim liber-
 tatis, & ciuitatis suum putat esse iudicium, & recte
 putat. confringat iste sane ui sua consilia senatoria,
 quæstiones omnium perrumpat, euolet ex uestra sene-
 ritate. mihi credite, arctioribus apud populum R. la-
 queis tenebitur. credet ijs equitibus R. populus R. qui
 ad uos antea producti testes, ipsis inspectantibus ab
 isto ciuem R. qui cognitores homines honestos daret, su-
 blatum esse in crucem dixerunt. credent omnes V &

XXX

XXX tribus homini grauiſſimo, atque ornatiffimo
M. Annio, qui ſe præſente ciuem R. ſecuri percuffum
eſſe dixit. audietur à populo R. uir primarius eques R.
L. Flauius, qui ſuum familiarem Herennium negocia-
torem ex Africa, cum eum Syracuſis amplius centum
ciues R. cognoscerent, lacrymantesq; defenderent, pro
teſtimonio dixit, ſecuri eſſe percuffum. probabit fidem,
& auctoritatem, & religionem ſuam L. Suetius, ho-
mo omnibus ornamentis præditus, qui iuratus apud
uos dixit, multos ciues R. in Latumijs iſtius imperio
crudeliſſime per uim morte eſſe mulctatos. hanc ego
cauſſam cum agam beneficio populi R. de loco ſupe-
riore, non uereor, ne aut iſtum uis ulla ex populi R.
ſuffragijs eripere, aut à me ullum munus ædilitatis
amplius, aut gratius populo R. eſſe poſſit. quapropter
omnes in hoc iudicio conentur omnia: nihil eſt iam,
quod in hac cauſſa peccare iudices quiſquam, niſi ue-
ſtro periculo, poſſit. mea quidem ratio cum in præteri-
tis eſt rebus cognita, tum in reliquis explorata, atque
prouiſa eſt. ego meum ſtudium in remp. iam illo tem-
pore oſtendi, cum longo interuallo ueterem conſuetudi-
nem retuli, & rogatu ſociorum, atque amicorum po-
puli R. meorum autem neceſſariorum, nomen hominis
audaciſſimi detuli. quod meum factum leſtiſſimi ui-
ri, atque ornatiffimi, quo in numero è uobis complu-
res fuere, ita probarunt, ut ei, qui iſtius quæſtor fuiſ-
ſet, & ab iſto læſus inimicitias iuſtas perſequeretur,
non modo deferendi nominis, ſed ne ſubſcribendi qui-
dem, cum id poſtularet, facerent poteſtatem. in Sici-
liam ſum inquirendi cauſſa profeſtus: quo in negocio
indu-

ACTIONIS II.

industriam meam celeritas reditionis, diligentia multitudo litterarum, & testium declarauit: pudorem uero, ac religionem, quod cum uenissem senator ad socios populi R. qui in ea prouincia quaestor fuisset, ad hospites meos, ac necessarios causae communis defensor diuertere potius, quam ad eos, qui à me auxilium petiuisent. nemini meus aduentus labori aut sumptui neque publice, neque priuatim fuit. uim in inquirendo tantam habui, quantam mihi lex dabat, non quantam habere poteram istorum studio, quos iste uexarat. Romam ut ex Sicilia redij, cum iste, atque istius amici, homines lauti & urbani, sermones huiusmodi dissipassent, quo animos testium retardarent; me magna pecunia à uera accusatione esse deductum: tametsi probabatur nemini, quod & ex Sicilia testes erant ij, qui quaestorem me in prouincia cognouerant, & hinc homines maxime illustres, qui ut ipsi noti sunt, sic nostrum unumquemque optime norunt; tamen usque eodum timui, ne quis de mea fide, atque integritate dubitaret, donec ad reiiciendos iudices uenimus. sciebam, in reiiciendis iudicibus nonnullos memoria nostra paetionis suspicionem non uitaasse, cum in ipsa accusatione eorum industria, ac diligentia probaretur. ita reieci iudices, ut hoc constet, post hunc statum reip. quo nunc utimur, simili splendore, & dignitate consilium nullum fuisse. quam iste laudem communem ait sibi esse mecum: qui cum P. Galbam iudicem reiecisset, M. Lucretium retinuit: & cum eius patronus ex eo quaereret, cur suos familiarissimos Sex. Peduceum, Q. Confidium, Q. Iunium reiici passus esset, respondit, quod eos

eos in iudicando nimium sui iuris, sententiâq; cognosceret. itaque iudicibus reiectis sperabam iam onus meum uobiscum esse commune: putabam, non solum notis, sed etiam ignotis probatam meam fidem esse, et diligentiam. quod me non fefellit: nam comitijs meis, cum iste infinita largitione contra me uteretur, populus R. iudicauit istius pecuniam, quæ apud me contra fidem meam nihil potuisset, apud se contra honorem meum nihil posse debere. quo quidem die primum iudices citati in hunc reum consedistis, quis tam inimicus huic ordini fuit, quis tam nouarum rerum, iudiciorum, iudicumq; cupidus, qui non conspectu, confessuq; uestro commoueretur? cum in eo uestra mihi dignitas fructum diligentiae referret, id sum assecutus, ut una hora, qua cæpi dicere, reo audaci, pecunioso, profuso, perduto spem iudicij corrumpendi præciderem: ut primo die testium tanto numero citato populus R. iudicaret, ipso absoluto remp. stare non posse: ut alter dies amicis istius, & defensoribus non modo spem uictoriæ, sed etiam uoluntatem defensionis auferret: ut tertius dies sic hominem prosterneret, ut morbo simulato, non quid responderet, sed quemadmodum non responderet, deliberaret. deinde reliquis diebus, his criminibus, his testibus, & urbanis, & prouincialibus, sic obrutus, atque oppressus est, ut his ludorum diebus interpositis, nemo istum comperendinatum, sed condemnatum iudicaret. quapropter ego, quod ad me attinet iudices, uici: non enim spolia C. Verris, sed estimationem populi R. concupiui. meum fuit, cum caussa accedere ad accusandum: quæ caussa fuit instior, quàm
à tam

ACTIONIS II.

à tam illustri prouincia defensorem constitui & deli-
gi? reip. consulere: quid iam reip. honestius, quàm
in tanta inuidia iudiciorum adducere hominum, cuius
damnatione totus ordo cum populo R. & in laude, &
in gratia possit esse? ostendere, ac persuadere, homi-
nem nocentem adductum esse: quis est in populo R. qui
hoc non ex priore actione abstulerit, omnium ante dam-
natorum scelera, furta, flagitia, si in unum locum
conferantur, uix cum huius parua parte æquari, con-
ferriq; posse? uos, quod ad uestram famam, existima-
tionem, salutemq; communem pertinet iudices, prospi-
cite, atque consulite. splendor uester facit, ut peccare
sine summo reip. detrimento, ac periculo non possitis:
non enim potest sperare populus R. esse alios in senatu,
qui recte possint iudicare, uos si non potueritis. necesse
est, cum de toto ordine desperarit, aliud genus homi-
num, atque aliam rationem iudiciorum requirat. hoc
si uobis ideo leuius uidetur, quod putatis onus esse gra-
ue, & incommodum, iudicare: intelligere debetis, pri-
mum interesse, utrum id onus uosmet ipsi reieceritis,
an, quod probare populo R. fidem uestram, & religio-
nem non potueritis, eo uobis iudicandi potestas erepta
sit. deinde etiam illud cogitate, quanto periculo uentu-
ri simus ad eos iudices, quos propter odium uestri popu-
lus R. de uobis uoluerit iudicare. uerum uobis dicā id,
quod intellexi iudices. homines scitote esse quosdam,
quos tantum odium uestri ordinis teneat, ut hoc palā
iam dictitent, se istum, quem sciant esse hominem im-
probissimum, hoc uno nomine absolui uelle, ut abse-
nato iudicia per ignominiam, turpitudinemq; aufe-
rantur.

rantur. Hæc me iudices pluribus uerbis uobiscum agere coegit non timor meus de uestra fide, sed spes illorum noua: quæ cum Verrem à porta subito ad iudicium retraxisset; nonnulli suspicati sunt, non sine causa illius consilium tam repente esse mutatum. nunc ne nouo querimoniæ genere uti possit Hortensius, & ea dicere, opprimi reum, de quo nihil dicat accusator; nihil esse tam periculosum fortunis innocentium, quàm tacere aduersarios; & ne aliter, quàm ego uelim, meum laudet ingenium, cum dicat, me, si multa dixissem, subleuaturum fuisse eum, quem contra dicerem; quia non dixerim, perdidisse: morem illi geram: utar oratione perpetua; non quoniam hoc sit necesse; uerum ut experiar, utrum ille ferat molestius, me tunc tacuisse, an nunc dicere. hic tu fortasse eris diligens, ne quam ego horam de meis legitimis horis remittam: nisi omni tempore, quod mihi lege concessum est, abusus ero, querere, deum atque hominum fidem implorabis, circumueniri C. Verrem, quod accusator nolit tam diu, quàm diu liceat, dicere. quod mihi lex mea causa dedit, eo mihi non uti non licebit? nam accusandi mihi tempus mea causa datum est, ut possem oratione mea crimina causamque explicare. hoc si non utor, non tibi iniuriam facio, sed de meo iure aliquid, & commodo detraho. causam enim, inquit, cognosci oportet. ea re quidem, quod aliter condemnari reus, quamuis sit nocens, non potest. id igitur tu moleste tulisti, à me aliquid factum esse, quo minus iste condemnari posset? nam causa cognita possunt multi absolui: incognita quidem condemnari nemo potest.

M adimo

ACTIONIS II.

adimo enim comperendinatū: quod habet lex in se molestissimum: bis ut caussa dicatur. quod aut mea caussa potius est constitutum, quā tua; aut nihilo tua potius, quā mea. nam si, bis dicere, est commodum: certe utriusque commune est. sin eum, qui posterius dixit, opus est redargui: accusatoris caussa, ut bis ageretur, constitutum est. uerum, ut opinor, Glaucia primus tulit, ut comperendinaretur reus. antea uel iudicari primo poterat, uel, amplius, pronunciari. utram igitur putas legem molliorem? opinor, illam ueterem; qua uel cito absolui, uel tarde condemnari licebat. ego tibi illā Aciliam legem restituo: qua lege multi semel accusati, semel dicta caussa, semel auditis testibus, condemnati sunt, nequaquam tam manifestis, neque tantis criminibus, quantis tu conuinceris. puta te non hac tam atroci, sed illa lege mitissima causam dicere. accusabo: respondebis. testibus editis, ita mittam in consilium, ut, etiam si lex ampliandi faciat potestatem, tamen isti turpe sibi existiment, non primo iudicare. uerum si causam cognosci opus est, parum ne cognita est? dissimulamus Hortensi: quod sepe in dicendo experti sumus. quis nos magnopere attendit unquam, in hoc quidem genere causarum, ubi aliquid ereptū aut ablatum à quopiam dicitur? non ne aut in tabulis, aut in testibus omnis expectatio iudicum est? dixi prima actione, me planum esse facturum, C. Verrem HS quadringenties contra legem abstulisse. quid? hoc plinius egissem, si ita narraissem. Dio quidam fuit Halesinus: qui, cum eius filio, prætore Sacerdote, hereditas à propinquo permagna uenisset, nihil habuit neque ne

gocij,

gocij, neque controuersia. Verres simul ac tetigit pro-
uinciam, statim Messana litteras dedit, Dionem euo-
cauit, calumniatores ex sinu suo apposuit, qui illam
hereditatem Veneri Erycinæ commissam esse dicerēt.
hac de re ostendit se ipsum cogniturum. possum dein-
ceps totā rem explicare, deinde ad extremum id, quod
accedit, dicere: Dionem HS decies cētena millia nume-
rasse, ut caussam certissimam obtineret: praterea gre-
ges equarū eius istū abigendos curasse: argēti uestisq;
stragulæ quod fuerit, curasse auferendum. hæc neque
cum ego dicerem, neque cum tu negares, magni mo-
menti nostra esset oratio. quo tempore igitur aures iu-
dex erigeret, animumq; attenderet? cum Dio ipse pro-
diret; cum ceteri, qui tum in Sicilia negocijs Dionis in-
terfuissent: cum per eos ipsos dies, per quos caussam
Dio diceret, reperiretur, pecunias sumpsisse mutuas,
nomina sua exegisse, prædia uendidisse: cum tabulæ ui-
rorū bonorū proferrentur: cum, qui pecuniam Dioni
dederunt, dicerent se iam tum audisse, eo nummos su-
mi, ut Verri darentur: cum amici, hospites, patroni
Dionis, homines honestissimi, hæc eadem se audisse
dicerent. opinor, cum hæc fierent, tum uos audiretis,
sicut audistis, tum caussa agi uideretur. sic à me sunt
acta omnia priore actione, ut in criminibus omnibus
nullum esset, in quo quisquam uestrum perpetuam
accusationem requirat. nego esse quicquam à testi-
bus dictum, quod aut uestrum cuipiam esset obscu-
rum, aut cuiusquam oratoris eloquentiam quæreret.
etenim sic me ipsum egisse memoria tenetis, ut in testi-

A C T I O N I S I I .

*bus interrogandis omnia crimina proponerem, & explicarem; ut, cum rem totam in medio proposuissem, tum denique testem interrogarem. itaque non modo uos, quibus est iudicandum, nostra crimina tene-
 tis: sed etiam populus R. totam accusationem causamq; cognouit. tametsi ita de meo facto loquor, quasi ego illud mea uoluntate potius, quam uestra iniuria adductus fecerim. interposuistis accusatorem, qui, cum ego mihi C & X dies solos in Siciliam postulassem, C & VIII sibi in Achaiam postularet: menses mihi tres cum eripuissetis, ad agendum maxime appositos; reliquum omne tempus huius anni me uobis remissurum putastis: ut, cum horis nostris nos essemus usi, tu binis ludis interpositis, quadragesimo post die responderes; deinde ita tempus duceretur, ut à M. Gla-
 brione prætore & à magna parte horum iudicum ad prætorem alium, iudicesq; alios ueniremus. hæc si ego non uidissem; si me non omnes noti ignoti; monuissent, id agi, id cogitari, in eo laborari, ut res in illud tempus reijceretur: credo, si meis horis in accusando uti uoluisssem, uererer, ne mihi crimina non suppet-
 terent, ne oratio deesset, ne uox uiresq; deficerent, ne, quem nemo prima actione defendere ausus esset, eum ego bis accusare non possem. ego meum consilium tum iudicibus, tum populo R. probaui. nemo est, qui alia ratione istorum iniuriæ, atque impudentiæ potuisse obsisti arbitretur: etenim qua stultitia fuisssem, si, quam diem, qui istum eripiendum redemerunt, in cautione uiderunt, cum ita cauerent, si post Kal. Ian. in consilium iretur; in eam diem ego, cum potuissem ui-
 tare,*

tare, incidissem? nunc mihi tēporis eius, quod mihi ad dicendum datur, quoniam in animo est causam omnem exponere, habenda ratio est diligenter. itaque primum illum actum istius uitæ turpissimum, & flagitiosissimum prætermittam: nihil à me de pueritiæ suæ flagitijs, peccatisq; audiet: nihil ex illa impura adolescentia sua: quæ qualis fuerit, aut meministis, aut ex isto, quem sui simillimum produxit, recognoscere potestis. omnia præteribo, quæ mihi turpia dictu uidebuntur; neque solum, quid istum audire, uerum etiam quid me deceat dicere, considerabo. uos quæso date hoc, & concedite pudori meo, ut aliquam partem de istius impudentia reticere possim. omne illud tempus, quod fuit antequam iste ad magistratus, remq; publicam accessit, habeat per me solutum, ac liberum. sileatur de nocturnis eius bacchationibus, ac uigilijs: lenonum, aleatorum, perducutorum nulla mentio fiat: damna, dedecora, quæ res patris eius, ætas ipsius pertulit, prætereantur: lucretur indicia ueteris infamiæ: patiaturs eius uita reliqua me hanc tantam iacturam criminum facere. Quæstor Cn. Papirio consule fuisti abhinc annos quatuordecim. ex ea die ad hanc diem quæ fecisti, in iudicium uoco. hora nulla uacua à furto, à scelere, crudelitate, flagitio reperietur. hi sunt anni consumpti in quæstura, & legatione Asiatica, & prætura urbana, & prætura Siciliensi. quare hæc eadem erit quadripartita distributio totius accusationis meæ. Quæstor ex S. C. prouinciam sortitus es: obtigit tibi consularis: ut cum consule Cn. Carbone esses, eamq; prouinciâ obtineres.

M iij erat

A C T I O N I S I I.

erat tum dissensio ciuium: de qua nihil sum dicturus, quid sentire debueris: unum hoc dico, in eiusmodi tempore ac sorte statuere te debuisse, utrum malles sentire, atque defendere. Carbo grauius ferebat, sibi quaestorem obtigisse hominem singulari luxuria, atque inertia: ueruntamen ornabat eum beneficijs officijsq; omnibus. ne diutius teneam, pecunia attributa numerata est: profectus est quaestor in prouinciam: uenit in Galliam expectatus ad exercitum consularem cum pecunia: simul ac primum ei occasio uisa est, (cognoscite hominis principium magistratum gerendorum, & reip. administrandæ) auersa pecunia publica quaestor consularem, exercitum, prouinciamq; deseruit. uideo, quid egerim: erigit se: sperat sibi auram posse aliquam afflari in hoc crimine uoluntatis, assensionisq; eorum, quibus Cn. Carbonis mortui nomen odio sit: quibus illam relictionem, prodicionemq; consulis sui gratam sperat fore. quasi uero id cupiditate defendende nobilitatis, aut studio partium fecerit, ac non apertissime consulem, exercitum, prouinciamq; compilarit, & propter impudentissimum furtum aufugerit: est enim obscurum, aut eiusmodi factum eius, ut possit aliquis suspicari, C. Verrem, quod ferre novos homines non potuerit, ad nobilitatem, hoc est ad suos, transisse, nihil fecisse propter pecuniam. uideamus, rationes quemadmodum retulerit: iam se ipse ostendet, quamobrem Cn. Carbonem reliquerit: iam se ipse indicabit. primum breuitatem cognoscite. ACCEPI, inquit, VICIES DVCENTA TRIGINTA QVINQVE MILLIA QVADRINGENTOS

TOS

TOS XVII NUMMOS: DEDI STI-
PENDIO, FRUMENTO, LEGATIS,
PRO QVAESTORE, COHORTI PRAE-
TORIAE HS MILLE SEXCENTA TRI-
GINTA QVINQVE MILLIA QVA-
DRINGENTOS XVII NUMMOS: RE-
LIQVI ARIMINI HS SEXCENTA MIL-
LIA. *hoc est rationes referre? hoc modo aut ego, aut
tu Hortensi, aut quisquam hominum retulit? quid
hoc est? quæ impudentia? quæ audacia? quod exem-
plum ex tot hominū rationibus relatis huiusmodi est?
illa tamen HS sexcenta millia, quæ ne falso quidē po-
tuit, quibus data essent, describere, quæ se Arimini
scribit reliquisse, quæ ipsa HS sexcenta millia reli-
qua facta sunt, neque Carbo attigit, neque Sylla ui-
dit, neque in ærarium relata sunt. oppidum sibi ele-
git Ariminum, quod tum, cum iste rationes refere-
bat, oppressum direptumq; erat. non suspicabatur id,
quod nunc sentiet, satis multos ex illa calamitate Ari-
minensium testes nobis in hanc rem reliquos esse. reci-
ta denuo. P. LENTULO L. TRIARIO
QVAESTORIBVS VRBANIS, RATIO-
NUM RELATARVM. recita. EX S. C.
ut hoc pacto rationes referre liceret, eo Syllanus re-
pente factus est, non ut honos, & dignitas nobilitati
restitueretur. quod si illinc inanis profugisses; ta-
men ista tua fuga, nefaria proditio consulis tui, sce-
lerata iudicaretur. malus ciuis, improbus consul, se-
ditiosus homo Cn. Carbo fuit. fuerit alijs: tibi quan-
do esse cæpit? postea quàm tibi pecuniam, rem frumē
M 4 tariam,*

A C T I O N I S I I.

tariam, rationes omnes suas, exercitumq; commisit: nam si tibi antea displicuisset, idem fecisses, quod anno post M. Piso quaestor, cum L. Scipioni consuli obtigisset: non attigit pecuniam: non ad exercitum profectus est: quod de rep. sensit, ita sensit, ut nec fidem suam, nec morem maiorum, nec necessitudinem sortis laderet. etenim si hæc perturbare omnia, & permiscere uolumus; totam uitam periculosam, infestamq; reddemus, si nullam religionem sors habebit, nullam societatem coniunctio secunda, dubiaq; fortuna, nullam auctoritatem mores, atque instituta maiorum. omnium est communis inimicus, qui fuit hostis suorum. nemo unquam sapiens proditori credendum putauit. ipse Sylla, cui aduentus istius gratissimus esse debuit, ab se hominem, atque ab exercitu suo remouit, Beneuenti esse iussit apud eos, quos suis partibus amicissimos esse intelligebat, ubi iste summæ rei, causæq; nocere nihil posset. ei postea præmia tamen liberaliter tribuit: bona quædam proscriptorum in agro Beneuentano diripienda concessit: habuit honorem ut proditori, non ut amico fidem. nunc, quamuis sint homines, qui mortuum Cn. Carbonem oderint: tamē hi debent, non quid illi accidere uoluerint, sed quid ipsis in tali re metuendum sit cogitare. commune est hoc malum, communis metus, commune periculum. nullæ sunt occultiores insidiæ, quàm eæ, quæ latent in simulatione officij, aut in aliquo necessitudinis nomine. nam eum, qui palam est aduersarius, facile cauendo uitare possis: hoc uero occultum, intestinum, ac domesticum malum non modo non existit, uerum
etiam

etiam opprimit antequam perspicere, atque explorare potueris. ita ne uero? tu, cum quæstor ad exercitum missus sis, custos non solum pecuniæ, sed etiam consulis; particeps omnium rerum, consiliorumq; fueris; habitus sis in liberum loco, sicut mos maiorum ferebat; repente relinquo? deferas? ad aduersarios transeas? ò scelus: ò portentum in ultimas terras exportandum: non enim potest ea natura, quæ tantum facinus commiserit, hoc uno scelere esse contenta: necesse est, semper aliquid eiusmodi moliat: necesse est, in simili audacia, perfidiaq; uersetur. itaque idem iste, quem Cn. Dolabella postea, C. Malleolo occiso, pro quæstore habuit, (haud scio, an maior etiam hæc necessitudo fuerit, quàm illa Carbonis, ac plus iudicium uoluntatis ualere, quàm sortis, debeat) idem in Cn. Dolabellam, qui in Cn. Carbonem, fuit. nam, quæ in ipsum ualebant crimina, contulit in illum, causamq; illius omnem ad inimicos accusatoresq; detulit: ipse in eum, cui legatus, cui pro quæstore fuerat, inimicissimum, atque improbissimum testimonium dixit. ille miser cum esset; tum proditione istius nefaria, tum improbo, & falso eiusdem testimonio, tum multo ex maxima parte istius furtorum, ac flagitiorum inuidia conflagrauit. quid hoc homine faciatis? aut ad quam spem tam perfidiosum, tam importunum animal reseruetis? qui in Cn. Carbone sortem, in Cn. Dolabella uoluntatem neglexerit, ac uiolarit, eosq; ambos non solum deseruerit, sed etiam prodiderit, atque oppugnarit. nolite, quæso, iudices, breuitate orationis meæ potius, quàm rerum ipsarum

A C T I O N I S I I.

ipsarum magnitudine crimina ponderare: mihi enim
 properandum necessario est, ut omnia uobis, quæ mi-
 hi constituta sunt, possim exponere. quamobrem, quæ-
 stura istius demonstrata, primiq; magistratus & fur-
 to, & scelere perspecto, reliqua attendite. in quibus
 illud tempus Syllanarum proscriptionum ac rapina-
 rum prætermittam: neque ego istum sibi ullam ex cõ-
 muni calamitate defensionem sinam sumere: suis eum
 certis proprijsq; criminibus accusabo. quamobrẽ, hoc
 omni tempore Syllano ex accusatione circumscripto, le-
 gationem eius præclaram cognoscite. Posteaquam Cn.
 Dolabella prouincia Cilicia constituta est, ò dij immor-
 tales, quanta iste cupiditate, quibus allegationibus il-
 lam sibi legationem expugnauit? id quod Cn. Dolabel-
 la principium maximæ calamitatis fuit. nam ut iste
 profectus est, quacunque iter fecit, eiusmodi fuit,
 non ut legatus populi R. sed ut quædam calamitas
 peruadere uideretur. In Achaia (prætermittam mi-
 nora omnia, quorum simile forsitan alijs quoque ali-
 quid aliquando fecerit: nihil dicam, nisi singulare, ni-
 si quod, si in alium reum diceretur, incredibile uidere-
 tur) magistratum Sicyonium nummos poposcit. ne sit
 hoc crimine in Verrem: fecerunt alii. cum ille non da-
 ret, animaduertit. improbum, sed non inauditum.
 genus animaduersionis uidete: quæretis, ex quo gene-
 re hominum istum iudicetis. igne ex lignis uiridibus
 atque humidis in loco angusto fieri iussit: ibi homi-
 nem ingenuum, domi nobilem, populi R. socium, at-
 que amicum, fumo excruciatum, seminiuum reliquit.
 Iam quæ iste signa, quas tabulas pictas ex Achaia su-
 stulerit,

stulerit, non dicam hoc loco: est alius mihi locus ad hanc cupiditatem demonstrandam seruatus. Athenis audistis ex aede Mineruae grande auri pondus ablatum. dictum hoc est in Cn. Dolabellae iudicio: dictum etiam aestimatum. huius consilij non modo participem C. Verrem, sed principem fuisse reperietis. Delum uenit: ibi ex fano Apollinis religiosissimo noctu clam sustulit signa pulcherrima, atque antiquissima eaque in onerariam nauem suam coniicienda curauit. postridie cum spoliatum fanum uiderent ij, qui Delum incolebant, grauius ferebant: est enim tanta apud eos eius fani religio, atque antiquitas, ut in eo loco ipsum Apollinem natum esse arbitrentur. uerbum tamen facere non audebant; ne forte ea res ad Dolabellam ipsum pertineret. tum subito tempestates coortae sunt maximae iudices, ut non modo proficisci, cum cuperet, Dolabella non posset, sed uix in oppido consisteret: ita magni fluctus eiciebantur. hic naus illa praedonis istius, onusta signis religiosis, expulsa atque eiecta fluctu, frangitur: in litore signa illa Apollinis reperiuntur: iussu Dolabellae reponuntur: tempestas sedatur: Dolabella Delo proficiscitur. non dubito, quin, tametsi nullus inte sensus humanitatis, nulla ratio unquam fuit religionis, nunc tamen in metu periculoque tuorum tibi scelerum ueniat in mentem. potest ne tibi ulla spes salutis commoda ostendi, cum recordaris, in deos immortales quam impius, quam sceleratus, quam nefarius fueris? Apollinem ne tu Delium spoliare ausus es? illi ne tu templo, tam antiquo, tam sancto, tam religioso, manus impias, ac sacrilegas afferre conatus es? si in pueritia

non

A C T I O N I S I I.

non ijs artibus, disciplinis institutus eras, ut ea, quæ litteris mandata sunt, disceres, atque cognosceres: ne postea quidem, cum in ea ipsa loca uenisti, potuisti accipere id, quod est proditum memoriæ, ac litteris? Latonam ex longo errore, & fuga, grauidam, & iam ad pariendū uicinam, temporibus exactis fugisse Delum, atque ibi Apollinē Dianamq; peperisse. qua ex opinione hominum illa insula eorum deorum sacra putatur: tantaq; eius auctoritas religionis et est, et semper fuit, ut ne Persæ quidem, cum bellum toti Graciæ, dijs, hominibusq; indixissent, & mille numero nauium classem ad Delum appulissent, quicquam conarentur aut uiolare, aut attingere. hoc tu fanum depolari, homo improbiissime, atque amentissime, audebas? fuit ulla cupiditas tanta, quæ tantam extingueret religionem? & si tum hæc non cogitabas, ne nunc quidem recordaris, nullum esse tantum malum, quod non tibi pro sceleribus tuis iandiu debeatur? in Asiā uero postquam uenit, quid ego aduentu istius prandia, cenas, equos, muneraq; commemorem? nihil cum Verre de quotidianis criminibus acturus sum. Chio per uim signa pulcherrima dico abstulisse, item Erythris, & Halicarnasso. Tenedo (prætereo pecuniam, quam eripuit) Tenem ipsum, qui apud Tenedios sanctissimus deus habetur, qui urbem illam dicitur condidisse, cuius ex nomine Tenedus nominatur, hunc ipsum inquam Tenem, pulcherrime factum, quem quondam in Comitio uidistis, abstulit magno cum gemitu ciuitatis. illa uero expugnatio fani antiquissimi, & nobilissimi Iunonis Samiæ quàm luctuosa Samijs

mijs fuit? quàm acerbâ toti Asiæ? quàm clara apud
 omnes? quàm nemini uestrum inaudita? de qua ex-
 pugnatione cum legati ad C. Neronem in Asiâ Samo
 uenissent, responsum tulerunt; eiusmodi querimo-
 nias, quæ ad legatum populi R. pertinerent, non ad
 prætorem, sed Romam deferri oportere. quas iste ta-
 bulas illinc, quæ signa sustulit? quæ cognoui egomet
 apud istum in ædibus nuper, cum obsignandi gratia
 uenissem. quæ signa nunc Verres ubi sunt? illa quæ-
 ro, quæ apud te nuper ad omnes columnas, omnibus
 etiam intercolumnijs, in silua denique disposita sub
 dio uidimus. cur ea, quàm diu alium prætorem cum
 ijs iudicibus, quos in horum locum subfortitus es, de
 te in consilium iturum putasti tam diu domi fuerunt:
 posteaquam nostris testibus nos, quàm horis tuis, uti
 malle uidisti, nullum signum domi reliquisti, præ-
 ter duo, quæ in medijs ædibus sunt, quæ ipsa Sa-
 mo sublata sunt? non putasti me tuis familiarissi-
 mis in hanc rem testimonia denunciaturum? qui tuæ
 domi sæpe fuissent, ex quibus quærerem, signa sci-
 rent ne fuisse, quæ non essent. quid tum hos de te
 iudicaturos arbitratus es, cum uiderent, te iam non
 contra accusatorem tuum, sed contra quæstorem,
 sectoremq; pugnare? qua de re Charidemum Chium
 testimonium priore actione dicere audistis: sese, cum
 esset Trierarchus, & Verrem ex Asia decedentem
 prosequeretur, iussu Dolabellæ fuisse una cum isto
 Sami, seseq; tum scire spoliatum esse fanum Iuno-
 nis, & oppidum Samum, posteaq; se causam apud
 Chios, ciues suos, Samijs accusantibus publice dixisse,
 eoq;

ACTIONIS II.

eoq; se esse absolutum, quod planum fecisset, ea, quæ legati Samiorum dicerent, ad Verrem, non ad se pertinere. Aspendum uetus oppidum, & nobile in Pamphylia scitis esse plenissimum signorum optimorum. non dicam, illinc hoc signum ablatum esse, & illud: hoc dico, nullum te Aspendi signum Verres reliquisse, omnia ex fanis, ex locis publicis, palam, spectantibus omnibus, plostris euecta, asportataq; esse. atque etiam illum Aspendium citharistam, de quo sæpe audistis id, quod est Græcis hominibus in prouerbio, quem omnia intus canere dicebant, sustulit; et in intimis suis ædibus posuit; ut etiam illum ipsum artificio suo superasse uideatur. Pergæ fanum antiquissimum, & sanctissimum Dianæ scimus esse. id quoque à te nudatum, & spoliatum esse, ex ipsa Diana, quod habebat auri, detractum, atque ablatum esse dico. quæ, malum, est ita tanta audacia, atque amentia? quas enim sociorum, atque amicorum urbes adisti legationis iure, & nomine; si in eas ui cum exercitu, imperioq; inuasisses, tamen, opinor, quæ signa, atque ornamenta ex his urbibus sustulisses, hæc non in tuam domum, neque in suburbana amicorum, sed Romam in publicum deportasses. quid ego de M. Marcello loquar, qui Syracusas, urbem ornatissimam, cepit? quid de L. Scipione, qui bellum in Asia gessit, Antiochūq; regem potentissimum uicit? quid de Flaminio, qui regem Philippum, & Macedoniam subegit? quid de L. Paulo, qui regem Persen ui ac uirtute superauit? quid de L. Mummio, qui urbem pulcherrimam, atque ornatissimam Corinthum, plenissimam rerū omnium,

nium, sustulit, urbesq; Achaiae, Bæotiaeq; multas sub imperium populi R. ditionemq; subiunxit? quorū domus cum honore, & uirtute florent, signis, & tabulis pictis erant uacuae. at uero urbem totam, templa deorum, omnesq; Italiae partes illorum donis, ac monumentis exornatas uidemus. uereor, ne hæc forte cuiquam nimis antiqua, & iam obsoleta uideantur: ita enim tum æquabiliter omnes erant huiusmodi, ut hæc laus eximie uirtutis, & innocentiae non solum hominum, uerum etiam temporum illorum esse uideatur. P. Seruilius, uir clarissimus, maximis rebus gestis, adest, de te sententiam laturus est: Olympum ui, copijs, consilio, uirtute cepit, urbem antiquam, & omnibus rebus auctam, & ornatam. recens exemplum fortissimi uiri profero: nam postea Seruilius imperator populi R. Olympum, urbem hostium, cepit, quàm tu in iisdem illis locis legatus quæstorius oppida pacata sociorum, atque amicorum diripienda, ac uexada curasti. tu quæ ex fanis religiosissimis per scelus, & per latrocinium abstulisti, ea nos uidere, nisi in tuis, amicorumq; tuorum tectis, non possumus: P. Seruilius, quæ signa atque ornamenta ex urbe hostium, & uirtute capta, belli lege, atque imperatorio iure sustulit, ea populo R. apportauit, per triumphum uexit, in tabulas publicas ad ærarium perscribenda curauit. cognite ex litteris publicis hominis amplissimi diligentiam. recita. RATIONES RELATAE P. SERVILII. non solum numerum signorum sed etiam uniuscuiusque magnitudinem, figuram, statum litteris definiri uides. certe maior est uirtutis, uictoriaeq;

A C T I O N I S I I .

*uictoriæq; incunditas, quàm ista uoluptas, quæ per-
 cipitur ex libidine, & cupiditate. multo diligentius
 habere dico Seruiliū prædam populi R. quàm te tua
 furta notata, atque descripta. dices, tua quoque si-
 gna, & tabulas pictas ornamento urbi, foroq; popu-
 li R. fuisse. memini: uidi simul cum populo R. fo-
 rum, Comitiumq; adornatum ad speciem magnifico or-
 natu, ad sensum, cogitationemq; acerbo, & lugu-
 bri: uidi collucere omnia furtis tuis, præda prouincia-
 rum, spoliis sociorum, atque amicorum. quo quidem
 tempore iudices iste spem maximam reliquorum quo-
 que peccatorum nactus est: uidit enim eos, qui iudi-
 ciorum dominos se dici uolebant, harum cupiditatum
 esse seruos. socij uero, nationesq; exteræ spem omniū
 tum primum abiecere rerum, ac fortunarum sua-
 rû: propterea quòd casu legati ex Asia, atque Acha-
 ia plurimi Romæ tunc fuerunt, qui deorum simula-
 cra ex suis fanis sublata in foro uenerabantur: itemq;
 cetera signa, & ornamenta cum cognoscerent, alia
 alio in loco lacrymantes intuebantur. quorum om-
 nium hunc sermonem tum esse audiebamus, nihil ef-
 se, quod quisquam dubitaret de exitio sociorû, atque
 amicorum, cum quidem uiderent in foro populi R.
 quo in loco antea, qui socijs iniurias fecerant, accusa-
 ri, & condemnari solebant, ibi esse palam posita ea,
 quæ ab socijs per scelus ablata, ereptaq; essent. hic ego
 non arbitror illum negaturum, signa sese plurima, ta-
 bulas pictas innumerabiles habere. sed, ut opinor, so-
 let hæc, quæ rapuit, & furatus est, non nunquam di-
 cere se emissee, quoniam quidem in Achaiam, Asiã,
 Pam phyliam*

Pamphylia sumptu publico, & legationis nomine, cum imperio, & securibus mercator signorum tabularumq; pictarum missus est. habeo & istius & patris eius accepti tabulas omnes, quas diligentissime legi, atque digessi: patris, quoad uixit: tuas, quoad ais te confecisse. nam in isto iudices hoc nouum reperietis. audimus aliquem tabulas nunquam confecisse: quæ est opinio hominum de Antonio, falsa: nam fecit diligentissime. uerum sit hoc genus aliquod minime probandum. audimus alium non ab initio fecisse, sed ex tempore aliquo confecisse. est aliqua etiam huiusce rei ratio. hoc uero nouum, & ridiculum est, quod hic nobis respondit, cum ab eo tabulas postularem; usque ad M. Terentium, & C. Cassium consules confecisse, postea destitisse. alio loco, hoc cuiusmodi sit, considerabimus. nunc nihil ad me attinet: horum enim temporum, in quibus nunc uersor, habeo tabulas & tuas, & patris. plurima signa pulcherrima, plurimas tabulas deportasse te, negare non potes: atque utinam neges. unum, ostende in tabulis aut tuis, aut patris tui, emptum esse: uicisti. ne hæc quidem duo signa pulcherrima, quæ nunc ad impluuium tuum stant, quæ multos annos ad ualvas Iunonis Samiæ steterunt, habes quo modo emeris; hæc inquam duo, quæ in ædibus tuis sola iam sunt, quæ sectorem expectant, relicta, ac destituta à ceteris signis. At credo in hisce solis rebus indomitas cupiditates, atque effrenatas habebat: ceteræ libidines eius ratione aliqua, aut modo continebantur. quam multis istum ingenuis, quam multis matribus familias in illa

Cic. Orat.

N. tetra

ACTIONIS II.

tetra atque impura legatione uim attulisse existima-
tis? ecquo in oppido pedem posuit, ubi non plura stu-
prorum, flagitiorumq; suorum, quam aduentus sui
uestigia reliquerit? sed ego omnia, quæ negari pote-
runt, prætermittam. etiam hæc, quæ certissima sunt,
& clarissima, relinquam. unum aliquod de nefarijs
istius factis eligam, quo facilius ad Siciliam possim ali-
quando, quæ mihi hoc oneris, negocij q; imposuit, per-
uenire. Oppidum est in Hellesponto Lampsacum, iu-
dices, in primis Asiæ provinciæ clarum, & nobile: ho-
mines autem ipsi Lampsaceni tum summe in omnes ci-
ues Romanos officiosi, tum præterea maxime sedati, et
quieti, prope præter ceteros ad summum Græcorum
ocium potius, quam ad ullam uim, aut tumultum ac-
commodati. accidit, cum iste à Cn. Dolabella efflagi-
tasset, ut se ad regem Nicomedem, regemq; Sadalam
mitteret, cumq; iter hoc sibi magis ad quæstum suum,
quam ad reip. tempus accommodatum depoposcisset;
ut illo itinere ueniret Lampsacum, cum magna cala-
mitate, et prope perniciæ ciuitatis. deducitur iste ad Ia-
nitorem, quendam hospitem: comitesq; eius ite apud
ceteros hospites collocantur. ut mos erat istius, atque
ut eum suæ libidines flagitiosæ facere admonuerant,
statim negocium dat illis suis comitibus, nequissimis,
turpissimisq; hominibus, ut uideant, & inuestigent,
ecquæ uirgo sit, aut mulier, digna, quam ob rem iste
Lampsaci diutius commoraretur. erat comes eius Ru-
brius quidam, homo factus ad istius libidines: qui mi-
ro artificio, quocūque uenerat, hæc inuestigare omnia
solebat. is ad eum rem istam defert: Philodamum esse
quendam,

quendam, genere, honore, copijs, existimatione facile principem Lampsacenorum: eius esse filiam, quæ cum patre habitaret, propterea quod uirum non haberet, mulierem eximia pulchritudine, sed eam summa integritate pudicitiaq; existimari. homo ut hæc audiuit, sic exarsit ad id, quod non modo ipse nunquam uiderat, sed ne audierat quidem ab eo, qui ipse uidisset; ut statim ad Philodamum migrare se diceret uelle. hospes Ianitor, qui nihil suspicaretur, ueritus ne quid in ipso se offenderit, hominem summa ui retinere cæpit. iste, qui hospitis relinquendi causam reperire non posset, alia sibi ratione uiam munire ad stuprum cæpit: Rubrium, delicias suas, in omnibus eiusmodi rebus adiutorem suum, & conscium, parum laute diuersari dicit, ad Philodamum deduci iubet. quod ubi est Philodamo nunciatum: tametsi erat ignarus, quantum sibi ac liberis suis iam tum mali constitueretur, tamen ad istum uenit, ostendit munus illud suum non esse: se, cum suæ partes essent hospitum recipiendorum, tamen ipsos tantum prætores & consules, non legatorum affeclas, recipere solere. iste, qui una cupiditate raperetur, totum illius postulatum causamq; neglexit: per uim ad eum, qui recipere non debebat, Rubrium deduci imperauit. hic Philodamus, posteaquâ ius suum obtinere non potuit; ut humanitatem consuetudinemq; suam retineret, laborabat. homo, qui semper hospitalissimus amicissimusq; nostrorum hominum existimatus esset, noluit uideri ipsum illū Rubrium inuitus in domum suam recepisse: magnifice, et ornate, ut erat in primis inter suos copiosus, conuiuī com-

N 2 parat:

A C T I O N I S I I.

parat: rogat Rubrium, ut, quos ei commodum sit, inuitet; locum sibi soli, si uideatur, relinquat: ut etiam filium suum, lectissimum adolescentem, foras ad propinquum suum quendam mitteret ad cenam. tum Rubrius istius comites inuitat. eos omnes Verres certiores facit, quid opus esset. mature ueniunt: discumbitur: fit sermo inter eos, & inuitatio, ut græco more biberetur. hospes hortatur: poscunt maioribus poculis: celebratur omnium sermone letitiaq; conuiuium. posteaquam satis calere res Rubrio uisa est; quæso, inquit, Philodame, cur ad nos filiam tuam non intro uocari iubes? homo, qui & summa grauitate, & iam id ætatis, & parens esset, obstupuit hominis improbi dicto. instare Rubrius. tum ille, ut aliquid responderet, negauit moris esse Græcorum, ut in conuiuium uirorum accumberent mulieres. hic tum alius ex alia parte: enimuero ferendum hoc non est: uocetur mulier. et simul seruis suis Rubrius, ut ianuam clauderent, & ipsi ad fores assisterent, imperat. quod ubi ille intellexit, id agi, atque id parari, ut filie suæ uis afferretur; seruos suos ad se uocat, his imperat, ut se ipsum negligent, filiam defendant, excurrat aliquis, qui hoc tantum domestici mali filio suo nunciet. clamor interea fit tota domo: pugna inter seruos Rubrij, atque hospitis: iactatur domi suæ uir optimus, et homo honestissimus. pro se quisque manus affert: aqua denique feruenti à Rubrio ipso Philodamus perfunditur. hæc ubi filio nunciata sunt, statim exanimatus ad ædes contendit, ut & uitæ patris, et pudiciæ sororis succurreret. omnes eodem animo Lampsaceni, simul ut hoc audi-

audiuerunt, quod eos tum Philodami dignitas, tum iniuriæ magnitudo mouebat, ad ædes noctu conuenerunt. hic licitor istius Cornelius, qui cum eius seruis erat à Rubrio, quasi in præsidio, ad auferendam mulierem collocatus, occiditur: serui nonnulli uulnerantur: ipse Rubrius in turba sauciatur. iste, qui sua cupiditate tantos tumultus concitados uideret, cupere aliquà euolare, si posset. postridie mane homines in concionem ueniunt: querunt, quid optimum factu sit: pro se quisque, ut in quoque erat auctoritatis plurimum, ad populum loquebatur: inuentus est nemo, cuius non hæc & sententia esset, & oratio: non esse metuendum, si istius nefarium scelus Lampsaceni ultimi, manuq; essent, ne senatus populusq; R. in eam ciuitatem animaduertendum putaret: quod si hoc iure legati populi R. in socios, nationesq; exterarum uterentur, ut pudicitiam liberorum seruare ab eorum libidine tutam non liceret; quiduis esse perpeti satius, quàm in tanta ui, atque acerbitate uersari. hæc cum omnes sentirent, & cum in eam rationem pro suo quisque sensu, ac dolore loqueretur: omnes ad eam domum, in qua iste diuersabatur, profecti sunt. cedere ianuam saxis, instare ferro, ligna & sarmenta circumdare, ignem subijcere cæperunt. tum ciues R. qui Lampsaci negociabantur, concurrunt, orant Lampsacenos, ut grauius apud eos nomen legationis, quàm iniuria legati putaretur: sese intelligere, hominem illum esse impurum, ac nefarium; sed quoniam nec perfecisset, quod conatus esset, neque futurus esset Lampsaci postea, lenius eorum peccatum fore, si homini

ACTIONIS II.

scelerato pepercissent, quàm si legato nō pepercissent. sic iste multo sceleratior, et nequior, quàm ille *Adrianus*, aliquanto etiam felicior fuit. ille, quòd eius auaritiā ciues *R.* ferre non potuerant, *Vtica* domi suæ uiuus exustus est: idq; ita illi merito accidisse existimatum est, ut latarentur omnes, neque ulla animaduersio constitueretur. hic sociorum ambustus incendio, tamen ex illa flamma, periculoq; euolauit: neque adhuc causam ullam excogitare potuit, quam ob rem euenerit, aut, quid commiserit, ut in tantum periculum ueniret. non enim potest dicere, cum seditionem sedare uellem, cum frumentum imperarem, cum stipendium cogerem, cum aliquid denique reip. caussa gererem, quòd acrius imperaui, quòd animaduerti, quòd minatus sum. quæ si diceret; tamen ignosci non oporteret, si, nimis atrociter imperando socijs, in tantum adductus periculum uideretur. nunc, cum ipse causam illius tumultus neque ueram dicere, neque falsam confingere audeat; homo autem ordinis sui frugalissimus, qui tum accensus *C. Neroni* fuit, *P. Tettius* hæc eadem se *Lampsaci* cognosse dixerit; uir omnibus rebus ornatus *C. Varro*, qui tum in *Asia* tribunus militum fuit, hæc eadem ipsa se ex *Philodamo* audisse dicat: potestis dubitare, quin istum fortuna non tam ex illo periculo eripere uoluerit, quàm ad uestrum iudicium referuare? nisi uero illud dicet, quod & in testimonio *Tettij* priore actione interpellauit *Hortensius*: quo tempore quidem signi satis dedit, si quid esset, quod posset dicere, se tacere non posse: ut, quandiu in ceteris rebus tacuerit, scire omnes possemus, nihil habuisse quod dice-

diceret . hoc tum dixit , Philodamum & eius filium à C. Nerone esse damnatos . de quo ne multa differam , tantum dico , secutum id esse Neronem , & eius consilium ; quòd Cornelium lictorem occisum esse constaret , putasse non oportere esse cuiquam , ne in ulciscenda quidem iniuria , hominis occidendi potestatem . in quo uideo , Neronis iudicio non te absolutum esse improbitatis , sed illos damnatos esse cædis . Verum ista damnatio tamen cuiusmodi fuit ? audite quæso iudices , & aliquando miseremini sociorum , & ostendite aliquid his in uestra fide præsidij esse oportere . Quòd toti Asiæ iure occisus uidebatur istius ille uerbo lictor , reuera minister improbissimæ cupiditatis , pertimuit iste , ne Philodamus Neronis iudicio liberaretur . rogat et orat Dolabellam , ut de sua prouincia decedat , ad Neronem profiscatur : se demonstrat incolumem esse nō posse , si Philodamo uiuere , atque aliquando Romam uenire licuisset . commotus est Dolabella : fecit id , quod multi reprehenderunt , ut exercitum , prouinciam , bellum relinqueret , & in Asiam hominis nequissimi caussa , in alienam prouinciam , profisceretur . posteaquam ad Neronem uenit , contendit ab eo , ut Philodami caussam cognosceret . uenerat ipse , qui esset in consilio , & primus sententiam diceret : adduxerat etiam præfectos , et tribunos militares suos ; quos Nero omnes in consilium uocauit : erat in consilio etiam , æquissimus iudex , ipse Verres : erant nōnulli togati , creditores Græcorum : quibus ad exigendas pecunias improbissimi cuiusque legati plurimum prodest gratia . ille miser defensorem reperire neminem poterat : quis

A C T I O N I S I I.

enim esset aut togatus, qui Dolabellæ gratia, aut Græcus, qui eiusdem ui, & imperio non moueretur? accusator autem apponitur ciuis Romanus, de creditoribus Lampfacenorum; qui, si dixisset quod iste iussisset per eiusdem istius lictores à populo pecuniâ posset exigere. cum hæc omnia tanta contentione, tantis copijs agerentur; cum illum miserum multi accusarent, nemo defenderet; cumq; Dolabella cum suis præfectis pugnaret in consilio; Verres fortunas agi suas diceret; idem testimonium diceret, idem esset in consilio, idem accusatorem parasset; hæc cum omnia fierent; & cum hominem constaret occisum; tamen tanta uis istius iniuriæ, tanta in isto improbitas putabatur, ut de Philodamo, amplius, pronunciaretur. quid ego nunc in altera actione Cn. Dolabellæ spiritus? quid huius lacrymas, & concursationes proferam? quid C. Neronis, uiri optimi, atque innocentissimi, nonnullis in rebus animum nimis timidum, atque demissum? qui, in illa re quid facere potuerit, non habebat: nisi forte id, quod omnes tum desiderabant, ut ageret eam rem sine Verre, & Dolabella. quicquid esset sine his actû, omnes probarent. tum uero quod pronunciatum est, non per Neronem indicatum, sed per Dolabellam ereptû existimabatur. condemnatur enim perpauca sententijs Philodamus, & eius filius. adest, instat, urget Dolabella, ut quamprimum securi feriantur, quo quâminime multi ex illis de istius nefario scelere audire possent. constituitur in foro Laodiceæ spectaculum acerbum, & miserum, & graue toti Asiæ prouinciæ, grandis natu parens adductus ad supplicium, ex altera

tera parte filius, ille, quod pudicitiam liberorum, hic, quod uitam patris, famamq; sororis defenderat. flebat uterque, non de suo supplicio, sed pater de filij morte, de patris filius. quid lacrymarum ipsum Neronem putatis profudisse? quem fletum totius Asiae fuisse? quem luctum, & gemitum Lampscenorum? securi esse percussos homines innocentes, nobiles, socios populi R. atque amicos, propter hominis flagitiosissimi singularem nequitiam, atque improbiissimam cupiditatem. nemo iam Dolabella neque tui, neque tuorum liberum, quos tu miseros in egestate, atque in solitudine reliquisti, misereri potest. Verres ne tibi tanti fuit, ut eius libidinem hominum innocentum sanguine lui uelles? iccirco ne exercitum, atque hostem relinquebas, ut tua ui, & crudelitate istius hominis improbiissimi pericula subleuares? quod enim eum tibi quaestoris in locum constitueras, iccirco tibi amicum in perpetuum fore putasti? nesciebas, ab eo Cn. Carbonem consulem, cuius re uera quaestor fuit, non modo relictum, sed etiam spoliatum auxilijs, nefarie oppugnatum, & proditum? expertus igitur es istius perfidiam tum, cum se ad inimicos tuos contulit, cum in te homo ipse nocens acerrimum testimonium dixit, cum rationes ad aerarium nisi damnato te referre noluit. tantæ ne tuæ Verres libidines erunt, ut eas capere, ac sustinere non provinciae populi R. non nationes externae possint? tu ne quod uideris, quod audieris, quod concupieris, quod cogitaris, nisi id ad nutum tuum praesto fuerit, nisi libidini tuæ cupiditatiq; patuerit, immittentur
bo-

ACTIONIS II.

homines? expugnabuntur domus? ciuitates non modo
pacatae, uerum etiā sociorum, atque amicorū, ad uim,
atque ad arma confugiēt, ut ab se, atque ab liberis suis
legati populi R. scelus, atque libidinem propulsare pos
sint? nam quæro abs te, circumsessus ne sis Lampsaci?
cæperit ne domum, in qua diuersabare, illa multitudo
incendere? uoluerint ne legatum populi R. combure
re uiuum Lampsaceni? negare non potes: habeo enim
testimoniū tuum, quod apud Neronem dixisti: habeo
quas ad eundem litteras misisti. recita hunc ipsum lo
cum de testimonio. TESTIMONIUM C. VERRIS
IN ARTEMIDORVM. Recita de litteris ad Nero
nem missis. LITTERAE C. VERRIS AD NERO
NEM. NON MVLTTO POST IN DOMVM. bellū
ne populo R. Lampsaceni ciues facere conabantur? de
ficere ab imperio ac nomine nostro uolebant? uideo e
nim, et ex ijs, quæ legi, et audiui, intelligo; in qua ciui
tate nō modo legatus populi R. nō modo circumsessus,
nō modo igni, ferro, manu, copiis oppugnatus, sed ali
qua ex parte uiolatus sit, nisi publice satisfactum sit, ei
ciuitati bellum indici, atque inferri solere. quæ fuit igi
tur caussa, cur cuncta ciuitas Lampsacenorum de con
cione, quæadmodum tute scribis, domum tuam concur
reret? tu enim neque in litteris, quas Neroni mittis; ne
que in testimonio causam tāti tumultus ostendis ullā.
obsessum te dicis: ignem allatū, sarmenta circumdata,
lictozem tuū occisum esse dicis: prodeundi tibi in publi
cum potestatem factam negas: causam huius tanti
terroris occultas. nā si quam Rubrius iniuriam suo no
mine, ac non impulsu tuo, et tua cupiditate fecisset; de
tui

tui comitis iniuria questum ad te potius, quàm te oppu-
gnatum uenirent. cū igitur, quæ caussa illius tumultus
fuerit, testes à nobis producti dixerint, ipse celarit: non
ne caussam hanc, quā nos proposuimus, tum illorum te-
stimonia, tum istius taciturnitas perpetua confir-
mat? huic homini parcetis igitur iudices? cuius tan-
ta peccata sunt, ut ijs, quibus iniurias fecerit, neque le-
gitimum tempus expectare ad ulciscendum, neque
uim tantam doloris in posterum differre potuerint. cir-
cumsessus es. à quibus? à Lampsacenis: barbaris ho-
minibus credo, aut ijs, qui populi R. nomen contem-
nerent: immo uero ab hominibus & natura, & con-
suetudine, & disciplina lenissimis: porro autem po-
puli R. conditione socijs, fortuna seruis, uoluntate
supplicibus: ut perspicuum sit omnibus, nisi tâta acer-
bitas iniuriæ, tanta uis sceleris fuisset, ut Lampsaceni
moriendum sibi potius, quàm perpetiendum putarent,
nunquam illos in eum locum progressuros fuisse, ut ue-
hementius odio libidinis tuæ, quàm metu legationis
mouerentur. nolite per deos immortales cogere socios,
atque exteras nationes hoc uti perfugio: quo, nisi uos
uindicatis, utentur necessario. Lampsacenos in istum
nunquam ulla res mitigasset, nisi eum pœnas Romæ
daturum credidissent. etsi talem acceperant iniuriam,
quàm nulla lege satis digne persequi poterant: tamen
incommoda sua uestris committere legibus, et iudicijs,
quàm dolori suo permittere, maluerunt. Tu mihi,
cum circumsessus à tam illustri ciuitate sis propter
tuum scelus, atque flagitium; cum coegeris homines
miseros, & calamitosos, quasi desperatis nostris legi-
bus,

A C T I O N I S I I.

bus, & iudicijs, ad uim, ad manus, ad arma confu-
 re; cum te in oppidis, ciuitatibus amicorum non lega-
 tum populi R. sed tyrannum libidinosum, crudelemq;
 præbueris; cum apud exterarum nationum imperij, nomi-
 nisq; nostri famam tuis probris, flagitijsq; uiolaris;
 cum te ex ferro amicorum populi R. eripueris, atque
 è flamma sociorum euolaris: hic tibi perfugium speras
 futurum? erras. ut huc incideres, non ut hic conquie-
 sceres, illi te uiuum exire passi sunt. Et ais iudicium
 esse factum, te iniuria circumsessum esse Lampfaci,
 quod Philodamus cum filio condemnatus sit. quid, si
 doceo, si planum facio, teste homine nequam, uerum
 ad hanc rem tamen idoneo, (te ipso inquam teste do-
 cebo) te huius circumsessionis tuæ causam, & culpam
 in alios transtulisse, neque in eos, quos tu insimula-
 ris, esse animaduersum? iam nihil te iudicium Nero-
 nis adiuuat. recita, quas ad Neronem literas misit.

E P I S T O L A C. V E R R I S A D N E R O -
 N E M. T H E M I S T A G O R A S E T T H E S -
 S A L V S. Themistagoram, & Thessalum scribit
 populum concitasse: quem populum? qui te circumses-
 dit, qui te uiuum comburere conatus est. ubi hos per-
 sequeris? ubi accusas? ubi defendis ius, nomenq; lega-
 ti? in Philodami iudicio dices id actum. cedo mihi ip-
 sius Verris testimonium. uideamus, quid idem iste iu-
 ratus dixerit. recita. AB ACCVSATORE IN-
 TERROGATVS, RESPONDIT: IN HOC
 IUDICIO NON PERSEQUI: SIBI IN
 ANIMO ESSE, ALIO TEMPORE PERSE-
 QUI. quid igitur te inuat Neronis iudicium? quid
 Philo-

Philodami damnatio? legatus cum esses circumsessus;
cumq; , quemadmodum tute ad Neronem scripsisti ,
populo R. communiq; causse legatorum facta esset
iniuria insignis : non es persecutus : dicis tibi in animo
esse alio tempore persequi. quod fuit id tempus? quan-
do es persecutus? cur imminuisti ius legationis? cur
causam populi R. deseruisti , ac prodidisti? cur iniu-
rias tuas coniunctas cum publicis reliquisti? non ne te
ad senatum causam deferre , non de tam atrocibus in-
iurijs conqueri , non eos homines , qui populum conci-
tarant , consulum litteris euocandos curare oportuit?
nuper , M. Aurelio Scauro postulante , quod is Ephe-
si se quaestorem ui prohibitum esse dicebat , quo minus
e fano Dianæ seruum suum , qui in illud asylum consu-
gisset , abduceret ; Pericles Ephesius , homo nobilissi-
mus , Romam euocatus est , quod auctor iniuriæ illius
fuisse argueretur . tu , si , te legatum ita Lampsaci tra-
ctatum esse , senatum docuisses , ut tui comites uulne-
rarentur , licitor occideretur , ipse circumsessus pene in-
cenderere , eius autem rei duces & auctores , & princi-
pes fuisse , quos scribis , Themistagoram , & Thessalum
quis ; non commoueretur? quis non ex iniuria , quæ ti-
bi esset facta , sibi prouideret? quis non in ea re caus-
sam tuam , periculum commune agi arbitraretur? ete-
nim nomen legati eiusmodi esse debet , quod non modo
inter sociorum iura , sed etiam inter hostium tela inco-
lume uersetur . magnum hoc Lampsacenum crimē est
libidinis , atque improbiſſimæ cupiditatis : accipite nūc
auaritiæ propemodum in suo genere non leuius . Mi-
lesios nauem poposcit : quæ eum præsidij causa Myn-
dum

A C T I O N I S I I.

dum prosequeretur. illi statim myoparonem egregiū de sua classe, ornatum, atque armatum dederunt. hoc praesidio Myndum profectus est. Nam quid Milesiis lanae publicae abstulerit, item de sumptu in aduentum, de contumelijs, & iniurijs in magistratum Milesium, tametsi dici tum uere, tum grauiter, & uehementer potest, tamen dicere praetermittam, eaq; omnia testibus integra reseruabo. illud, quod neque taceri ullo modo potest, neque dici pro dignitate, cognoscite. milites remigesq; Miletum Myndo pedibus reuerti iubet: ipse myoparonem pulcherrimum, de decem Milesiorū nauibus electum, L. Magio, & L. Fannio, qui Myndi habitabant, uendidit. hi sunt homines, quos nuper senatus in hostium numero censu t habendos. hoc illi nauigio ad omnes populi R. hostes usque ab Dianio, quod in Hispania est, ad Sinopem, quae in Ponto est, nauigauerunt. ò dii immortales, incredibilem avaritiam, singularemq; audaciam. nauem tu de classe populi R. quam tibi Milesia ciuitas, ut te prosequeretur, dedisset, ausus es uendere? si te magnitudo maleficij, si te hominum existimatio non mouebat; ne illud quidem cogitabas, huius improbissimi furti, huius adeo nefariae praedae tam illustrem, ac tam nobilem ciuitatem testem futuram? an, quia tum Cn. Dolabella in eum, qui ei myoparoni praefuerat, Milesiisq; rem gestam renunciarat, animaduertere tuo rogatu conatus est, renūciationemq; eius, quae erat in publicas litteras relata illorum legibus, tolli iusserat; iccirco te ex hoc crimine elapsum esse arbitrare? multum te ista fefellit opinio, & quidem multis in locis: semper enim existi-

existimasti, & maxime in Sicilia, satis cautum tibi ad defensionem fore, si aut referri aliquid in litteras publicas uetuisset, aut, quod relatum esset, tolli coegisset. hoc quàm nihil sit, tametsi ex multis Siciliae ciuitatibus priore actione didicisti, tamen etiam in hac ipsa ciuitate cognosce. sunt illi quidem dicto audientes, quando adsunt ij, qui imperant: simul ac discesserunt, non solum illud perscribunt, quod tum prohibiti sunt, sed etiam causam adscribunt, cur non tum in litteras relatum sit. manent istae litterae Mileti: manent, & dum erit illa ciuitas, manebunt: decem enim naues iussu L. Murænae populus Milesius ex pecunia uectigali populi R. fecerat, sicut pro sua quaque parte Asiae ceterae ciuitates. quam ob rem unā ex decem non praedonum repente aduentu, sed legati latrocinio, non ui tempestatis, sed hac horribili tempestate sociorum amissam, in litteras publicas retulerunt. sunt Romae legati Milesii, homines nobilissimi, ac principes ciuitatis: qui tametsi mensem Februarium expectant, & consulū designatorum nomen extimescunt, tamen hoc tantū facinus non modo negare interrogati, sed ne producti quidem reticere poterunt. dicent, inquam, & religione adducti, & legum domesticarum metu, quid illo myoparone factum sit. ostendent, C. Verrem in ea classe, quae contra piratas aedificata sit, piratam ipsum cōsceleratum fuisse. C. Malleolo, quaestore Cn. Dolabellae, occiso, duas sibi hereditates uenisse arbitratus est, unā quaestoriae procurationis, (nā a Dolabella statim pro quaestore iussus est esse) alteram tutelae. nam cum pupilli Malleoli tutor esset, in bona eius impetum fecit. nam

Malleolus

A C T I O N I S I I.

Malleolus in prouinciam sic copiose profectus erat, ut domi prorsus nihil relinqueret. præterea pecunias occuparat apud populos, et syngraphas fecerat: argenti optime cælati grande pondus secum tulerat: (nam ille quoque sodalis istius erat in hoc morbo, et cupiditate) grande pondus argenti, familiam magnam, multos artifices, multos formosos homines reliquit. iste, quod argenti placuit, inuasit: quæ mancipia uoluit, abduxit: uina, ceteraq; , quæ in Asia facillime comparantur, quæ ille reliquerat, asportauit: reliqua uendit, pecuniam exegit. cum ad HS uicies quinquies redeigisse constaret: ut Romam redijt, nullam litteram pupillo, nullam matri eius, nullam tutoribus reddidit: seruos artifices pupilli cum haberet domi, circumpedes autem homines formosos, et litteratos, suos esse dicebat, se emis-
se. cum sæpius mater, & auia pueri postularent, uti, si non redderet pecuniam, nec rationem daret, diceret saltem, quantum pecunie Malleoli deportasset: multis efflagitatus aliquando dixit, HS decies: deinde in codicis extrema cera nomen infimum in flagitiosa litura fecit: expensa Chrysogono seruo HS sexcenta millia, accepta pupillo Malleolo retulit. quo modo ex decies HS DC sint facta, quomodo DC eodẽ modo quadrarint, (ut illa de Cn. Carbonis pecunia reliqua HS sexcẽta facta) quo modo Chrysogono expẽsa lata sint, cur id nomẽ infimũ, in lituraq; sit, uos existimabitis. tamẽ HS sexcẽta millia cũ accepta retulisset, HS quadringẽta millia soluta nõ sunt. homines, posteaquã reus factus est, alij reddit, alij etiã nũc retinẽtur: pecunia omniũ, uicarij q; retinentur. hæc est istius præclara tutela

tutela. en cui tuos liberos committas, en memoria mortui sodalis, en metus uiuorum existimationis. cum tibi se tota Asia spoliandam ac uexandam tradidisset; cum tibi exposita esset omnis ad prædandū Pamphylia; contentus his tam opimis rebus non fuisti? manus à tutela, manus à pupillo, manus à sodalis filio abstinere non potuisti? iam te non Siculi, non aratores, ut dictitas, circumueniunt, non ij, qui decretis, edictisq; tuis in te concitati, infestiq; sunt: Malleolus à me productus, & mater eius atque auia: quæ miserae, flentes, euersum à te puerum patrijs bonis esse dixerunt. quid expectas? an, dum ab inferis ille Malleolus existat, atque abs te officia tutelæ, sodalitatis, familiaritatisq; flagitet? ipsum putato adesse. homo auarissime & spurcissime, redde bona sodalis filio, si non quæ abstulisti, at quæ confessus es. cur cogis sodalis filium hanc primam in foro uocem cum dolore et querimonia emitte-
re? cur sodalis uxorem, sodalis socrum, domum denique totam sodalis mortui contra te testimonium dicere? cur pudentissimas, lectissimasq; feminas in tantum uirorum conuentum insolitas, inuitasq; prodire cogis? recita omnium testimonia. TESTIMONIA MATRIS ET AVIAE. Pro quaestore uero quo modo iste commune Miliadum uexarit; quo modo Lyciam, Pamphylia, Pisidiam, Phrygiamq; totam, frumento imperando, aestimando hac sua, quam tum primum excogitauit, Siciliensi aestimatione, afflixerit, nō est necesse demonstrare uerbis. hoc scitote, his nominibus, quæ res per eum gestæ sunt, cum iste ciuitatibus frumentum, coria, cilicia, saccos imperaret, neque ea
O sumeret,

ACTIONIS II.

sumeret, pro his rebus pecuniam exigeret, his nomini-
bus solis Cn. Dolabellæ HS ad tricies litem esse æstima-
tam. quæ omnia, etiam si uoluntate Dolabellæ fiebant,
per istum tamen omnia gerebantur. consistam in uno
nomine: multa sunt ex eodem genere. recita. DE LI-
TIBVS AESTIMATIS CN. DOLA-
BELLAE PR. POPVLO R. PECVNIAE
REDACTAE. QVOD A COMMVNI
MILIADVM. te hæc coegisse, te æstimasse, tibi
pecuniam numeratam esse dico: eademq; ui, & iniu-
ria cum pecunias maximas cogeres, per omnes partes
prouinciæ te, tanquam aliquam calamitosam tempe-
statem, pestemq; peruasisse demonstro. itaque M. Scau-
rus, qui Cn. Dolabellam accusauit, istum in sua pote-
state ac ditione tenuit. homo adolescens, cum istius in
inquirendo multa furta, ac flagitia cognosceret, fecit
perite, & callide, uolumen eius rerum gestarum ma-
ximum isti ostendit, ab homine, quæ uoluit, in Dola-
bellam abstulit, istum testem produxit: dixit iste, quæ
uelle accusatorem putauit. quo ex genere mihi testiū,
qui cum isto furati sunt, si uti uoluisssem, magna co-
pia fuisset, qui, ut se periculo litium, coniunctione cri-
minum liberarent, quod ego uellem, descensuros pollice-
bantur. eorum ego uoluntatem omnium repudiaui:
non modo proditori, sed ne perfugæ quidem locus in
meis castris cuiquam fuit. forsitan meliores illi accusa-
tores habendi sunt, qui hæc omnia fecerunt. sed ego
defensorem in mea persona, non accusatorem, maxime
laudari uolo. rationes ad ærarium, antequam Dolabel-
la condemnatus est, non audet referre. impetrat à se-
natu,

natu, ut dies sibi prorogaretur, quod tabulas suas ab accusatoribus Dolabellæ obsignatas diceret: perinde quasi exscribendi potestatem non haberet. solus est hic, qui nunquam rationes ad ærarium referat. audistis quæstoriam rationem tribus uersiculis relatam: legationis, non nisi condemnato, & eiecto eo, qui posset reprehendere: nunc denique præturæ: quam ex S. C. statim referre debuit, usque ad hoc tempus nō retulit, quæstorem se in senatu expectare dixit. perinde quasi non, ut quæstor sine prætore posset referre, ut tu Hortensi, ut omnes, eodem modo sine quæstore prætor. dixit, idem Dolabellam impetrasse. omen magis patribus conscripti, quàm caussa placuit. probauerunt. uerum quæstores quoque iam pridem uenerunt: cur non retulisti? illarum rationum ex ea fece legationis, quæstoriæq; tuæ procurationis illa sunt nomina, quæ Dolabellæ necessario sunt aestimata. EX LITIBVS AESTIMATIS DOLABELLAE PR. ET PRO PR. quod minus Dolabella Verri acceptum retulit, quàm Verres illi expensum tulerit, HS. quingenta triginta quinque millia: quod plus fecit Dolabella Verrem accepisse, quàm iste in suis tabulis habuit, HS. ducenta triginta duo millia: quod plus frumenti fecit accepisse istum, HS. decies & octingenta millia; quod tu homo castissimus aliud in tabulis habebas. hinc illæ extraordinariæ pecuniæ, quas nullo duce, tamen aliqua ex particula inuestigamus, redundarunt. hinc ratio cum Q. & Cn. Postumijs, Curtijs, multis nominibus, quorum in tabulis iste habet nullum. hinc HS. quater decies P. Tadio nu-

O 2 merata

A C T I O N I S I I.

merat Athenis, testibus planum faciam. hinc emptā apertissime prætura: nisi forte id etiam dubium est, quo modo iste prætor factus sit. homo scilicet aut industria, aut opera probata, aut frugalitatis existimatione præclara, aut denique, id quod leuissimum est, assiduitate, qui ante quæsturam cum meretricibus leonibusq; uixisset, quæsturam ita gessisset, quemadmodum cognouistis, Romæ post quæsturam illam nefariam uix triduum constitisset, absens non in obliuione iacuisset, sed in assidua commemoratione omnibus omnium flagitiorum fuisset; is repente, ut Romam uenit, gratis prætor factus est. alia porro pecunia, ne accusaretur, data. cui sit data, nihil ad me, nihil ad rem pertinere arbitror: datam quidem esse, tum inter omnes, recēti negotio, facile constabat. homo stultissime & amentissime, tabulas cū conficeres, & cum extraordinaria pecunia crimen subterfugere uelles; satis te elapsurum omni suspicione arbitrabare, si, quibus pecuniam credebas, ijs expensum non ferres, neque in tuas tabulas ullum nomen referres, cum tot tibi nominibus acceptum Curtij referrent? quid proderat tibi te expensum illis non tulisse? an tuis solis tabulis te caussum dicturum existimasti? Verum ad illam iam ueniamus præclaram præturam, criminaq; ea, quæ notiora sunt his, qui adsunt, quàm nobis, qui meditati ad dicendum paratiq; uenimus. in quibus, non dubito, quin offensionem negligentiae uitare, atque effugere non possim. multi enim ita dicent: de illo nihil dixit, in quo ego interfui: illam iniuriam non attigit, quæ mihi, aut quæ amico meo facta est: quibus ego in rebus interfui.

terfui. his omnibus, qui istius iniurias norunt, hoc est populo R. uniuerso, me uehementer excusatum uolo, non negligentia mea fore, ut multa præteream, sed quòd alia testibus integra reseruari uelim, multa autè propter rationem breuitatis, ac temporis prætermittenda existimem. fatebor etià illud inuitus, me prorsus, cum iste punctum temporis nullum uacuum peccato præterire passus sit, omnia, quæ ab isto commissa sunt, non potuisse cognoscere. quapropter ita me de præturæ criminibus auditote, ut ex utroque genere, & iuris dicendi, & sartorum tectorum exigendorum, ea postuletis, quæ maxime digna sunt eo reo, cui paruum ac mediocre obijci nihil oporteat. nā ut prætor factus est; qui auspicato à Chelidone surrexisset, sortem nactus est urbanæ prouinciæ, magis ex sua & Chelidonis, quàm ex populi R. uoluntate. qui principio qualis in edicto constituendo fuerit, cognoscite. P. Annius Asellus mortuus est C. Sacerdote prætoris. is cum haberet unicam filiam, neque census esset; quod eum natura hortabatur, lex nulla prohibebat, fecit, ut filiam bonis suis heredem institueret. heres erat filia: faciebant omnia cum pupilla, legis æquitas, uoluntas patris, edicta prætorum, consuetudo iuris eius, quod erat tum, cum Asellus est mortuus. iste, prætor designatus, (utrum admonitus, an tentatus, an, qua est iste sagacitate in his rebus, sine duce ullo, sine indice peruenerit ad hanc improbitatem, nescio: uos tantum hominis audaciam, amentiamq; cognoscite) appellat heredem L. Annium, qui erat institutus secundum filiam. non enim mihi persuadetur, istum ab illo prius

A C T I O N I S I I.

appellatum . dicit , se posse ci condonare ediçto hereditatem : docet hominem , quid possit fieri . illi bona res , huic uendibilis uidebatur . iste tametsi singulari est audacia , tamen ad pupillæ matrem summittebat ; malebat pecuniam accipere , ne quid noui ediceret , quàm ut hoc ediçtum tam improbum & inhumanum interponeret . tutores , pecuniam prætori si pupillæ nomine dedissent , grandem presertim , quemadmodum in rationem inducerent , quemadmodum sine periculo suo dare possent , non uidebant : simul & istum fore tam improbum non arbitrabantur . sæpe appellati , pernegauerunt . iste ad arbitrium eius , cui condonarat hereditatem ereptam liberis , quàm æquum ediçtum scripserit , quæso cognoscite . CVM INTELLIGAM ,
LEGEM VOCONIAM . quis unquam crederet Verrem mulierum aduersarium futurum ? an ideo ali quid contra mulieres fecit , ne totum ediçtum ad Chelidonis arbitrium scriptum uideretur ? Cupiditati hominum ait se obuiam ire . quid potius non modo his temporibus , sed etiam apud maiores nostros ? quis tam remotus fuit à cupiditate ? dic , quæso , cetera : delectat enim me hominis grauitas , scientia iuris , auctoritas .
QVI AB A . POSTVMIO Q . FVLVIO CENSORIBVS POST VEEA , FECIT , FECERIT . fecit , fecerit ? quis unquam edixit isto modo ? quis unquam eius rei fraudem aut periculum proposuit ediçto , quæ neque post ediçtum , neque ante ediçtum prouideri potuit ? iure , legibus , auctoritate omnium , qui consulebantur , testamentum P . Annii fecerat , non improbum , non inofficiosum ,
non

non inhumanum. quod si ita fecisset, tamen post illius mortem nihil de testamento illius noui iuris constitui oporteret. Voconia lex te uidelicet delectabat. imitatus esses illū ipsum C. Voconius, qui lege sua hereditatem ademit nulli neque uirgini, neque mulieri: sanxit in posterum; qui post eos censores census esset, ne quis heredem uirginem, ne ue mulierem faceret. in lege Voconia non est, fecit, fecerit: neque in ulla præteritum tempus reprehenditur, nisi eius rei, quæ sua sponte scelerata ac nefaria est; ut, etiam si lex non esset, magnopere uitanda fuerit. atque in his rebus multa uidemus ita sancta esse legibus, ut ante facta in iudicium non uocentur. Cornelia, testamentaria, nummaria, ceteræ complures, in quibus non ius aliquod nouum populo constituitur, sed sancitur, ut, quod semper malum facinus fuerit, eius quæstio ad populum pertineat ex certo tempore. de iure uero ciuili si quis noui quid instituit, omnia, quæ ante acta sunt, rata esse patitur? cedo mihi leges Atinias, Furias, ipsam, ut dixi, Voconiam, omnes præterea de iure ciuili: hoc reperies in omnibus statui ius, quo post eam legem populus utatur. qui plurimum tribuunt edicto, prætoris edictum legem annuam dicunt esse. tu edicto plus completis, quàm lege. si finem edicto prætoris afferunt kalendæ Ianuarij, cur non initium quoque edicti nascitur à kalendis Ianuarij? an in eum annum progredi nemo poterit edicto, quo prætor alius futurus est: in illum, quo alius prætor fuit, regredietur? ac si hoc iuris nō unius causa hominis edixisses, cautius composuisses. scribis, si quis heredem fecit, fecerit. quid, si plus legarit.

ACTIONIS II.

legarit, quàm ad heredem, heredes ue perueniat, quod per legem Voconiam ei, qui census sit, licet? cur hoc, cum in eodem genere sit, non caues? quia non generis, sed hominis causam uerbis amplecteris: ut facile appareat, te pretio esse commotum. atque hoc si in posterum edixisses, minus esset nefarium, tamen esset improbum: sed tum uituperari posset, in dubium uenire non posset: nemo enim committeret: nunc est eiusmodi edictum, ut quiuis intelligat, non populo esse scriptum, sed P. Annij secundis heredibus. itaque cum à te caput illud tam multis uerbis mercenario proœmio esset ornatum, ecquis est inuentus postea prætor, qui illud idem ediceret? non modo nemo edixit, sed ne metuit quidem quisquam, ne quis ediceret. nam post te prætorem multi testamenta eodem modo fecerunt, in his nuper Annia. ea de multorum propinquorum sententia, pecuniosa mulier, quod censâ non erat, testamento fecit heredem filiam. itaque hoc magnum iudicium hominum de istius singulari improbitate, quod Verres sua sponte instituisset, id neminem metuisse, ne quis reperiretur, qui istius institutum sequi uellet: solus enim tu inuentus es, cui non satis fuerit corrigere uoluntates uiuorum, nisi etiam rescinderes mortuorum. tu ipse ex Siciliensi edicto hoc sustulisti: uoluisti, ex improviso si quæ res nata essent, ex urbano edicto decernere. quâ postea tu tibi defensionem relinquebas, in ea maxime offendisti, cum tuâ auctoritatem tute ipse edicto prouinciali repudiabas. atque ego non dubito, quin ut mihi, cui filia maxime cordi est, res hæc acerba uideatur, atque indigna, sic unicuique uestrum, qui simili sensu, atque indulgentia

tia filiarum commouemini : quid enim natura nobis iucundius , quid carius esse uoluit ? quid est dignius , in quo omnis nostra diligentia , indulgentiaq; consumatur ? homo importunissime , cur tantam iniuriam P . Annio mortuo fecisti ? cur hunc dolorem cineri eius , atque ossibus inuisti , ut liberis eius bona patria , uoluntate patris , iure , legibus tradita , eriperes , & , cui tibi esset commodum , condonares ? quibuscum uiui bona nostra partimur , ijs prætor adimere nobis mortuis bona , fortunasq; poterit ? nec petitionem , inquit , nec possessionem dabo . eripies igitur pupillæ togam prætextam ? detrahes ornamenta non solum fortune , sed etiam ingenuitatis ? miramur , ad arma contra istum hominem Lampsacenos isse ? miramur , istum , de provincia decedentem , clam Syracusis profugisse ? nos si alienam uicem pro nostra iniuria doleremus , uestigium istius in foro esset relictum ? pater dat filiæ : prohibes . leges sinunt : tamen te interponis . de suis bonis ita dat , ut ab iure non abeat : quid habes , quod reprehendas ? nihil , opinor . at ego concedo : prohibe , si potes , si habes qui te audiat , si potest tibi dicto audiens esse quisquam . eripias tu uoluntatem mortuis ? bona uiuis ? ius omnibus ? hoc populus R . non manu uindicasset , nisi te huic tempori , atque huic iudicio reseruasset ? posteaquam ius prætorium constitutum est , semper hoc iure usi sumus , si tabulæ testamenti non proferrentur , tum , uti proximum quenque potissimum heredem esse oporteret , ita secundum eum possessio daretur . quare hoc sit æquissimum , facile est docere : sed in re tam usitata , satis est ostendere ,
omnes

A C T I O N I S I I .

omnes antea ius ita dixisse, & hoc uetus edictum, translaticiumq; esse. cognoscite aliud hominis in re uetere edictum nouum: & simul, dum est unde ius ciuile discatur, adolescentes ei in disciplinam tradite. mirum est hominis ingenium, mira prudentia. Minutius quidam mortuus est ante istum prætorem. eius testamentum erat nullum: lege hereditas ad gentem Minutiam ueniebat. si habuisset iste edictum, quod ante istum, & postea omnes habuerunt; possessio Minutiae genti esset data. si quis testamento se heredem esse arbitraretur, quod tum non extaret, lege ageret in hereditatem, aut, pro præde uindiciarum cum satis accepisset, sponsionem faceret. ita de hereditate certaret. hoc opinor iure & maiores nostri, & nos semper usi sumus. uidete, ut hoc iste correxerit. componit edictum ijs uerbis, ut quiuis intelligere possit, unius hominis caussa conscriptum esse: tantum quod hominem non nominat: causam quidem totam perscribit: ius, consuetudinem, æquitatem, edicta omnium negligit. EX EDICTO VRBANO. SI DE HEREDITATE AMBIGITVR, SI POSSESSOR, SPONSIONEM NON FACIET. iam quid id ad prætorem, uter possessor sit? non ne id quæri oportet, utrum possessorem esse oporteat? ergo, quia possessor est, non moues possessione: si possessor non esset, non dares: nusquam enim scribis, neque tu aliud quicquam edicto amplecteris, nisi eam causam, pro qua pecuniam acceperas. Iam hoc ridiculum est. SI DE HEREDITATE AMBIGITVR; ET

T A-

TABVLAE TESTAMENTI OBSIGNATAE NON MINVS MVLTIS SIGNIS, QVA'M E' LEGE OPORTEAT, AD ME PROFERENTVR: SECVNDVM TABVLAS TESTAMENTI POTISSIMUM HEREDITATEM DABO. *hoc translativum est. sequi illud oportet: si tabulae testamenti non proferentur. quid ait? se ei daturum, qui se dicat heredem esse. quid ergo interest, proferantur, nec ne? si protulerit, uno signo ut sit minus, quam ex lege oportet: non des possessionem: si omnino tabulas non proferet, dabis. quid nunc dicam? neminem unquam postea alium edixisse? ualde sit mirum, neminem fuisse, qui istius se similem dici uellet. ipse in Siciliensi edicto hoc non habet: exegerat enim iam mercedem. item, ut illo edicto, de quo ante dixi, in Sicilia de hereditatum possessionibus dandis, edixit idem, quod omnes Romae praeter istum. EX EDICTO SICILIENSI. SI DE HEREDITATE AMBIGITVR. at, per deos immortales, quid est, quod de hoc dici possit? iterum enim iam quaero abs te, sicut modo in illo capite Anniano de mulierum hereditatibus, nunc in hoc de hereditatum possessionibus, cur ea capita in edictum provinciale transferre nolueris. utrum digniores homines existimasti eos, qui habitabant in provincia, quam nos, qui aequo iure uterentur: an aliud Romae aequum est, aliud in Sicilia? non enim hoc potest hoc loco dici, multa esse in provinciis aliter edicenda: non de hereditatum quidem possessionibus, non de mulierum hereditatibus: nam utroque genere uideo non modo*

ACTIONIS III.

modo ceteros, sed te ipsum totidem uerbis edixisse, quot uerbis edici Romæ solet. quæ Romæ magna cum infamia, pretio accepto, edixeras, ea sola te, ne grati in prouincia male audires, ex edicto Siciliensi sustulisse uideo. & cum edictum totum eorum arbitratu, quandiu fuit designatus, componeret, qui ab isto ius ad utilitatem suam nundinarentur: tum uero in magistratu contra illud edictum suum sine ulla religione decernebat. itaque L. Piso multos codices impleuit earum rerum, in quibus ita intercessit, quod iste aliter, atque ut edixerat, decreuisset. quod uos oblitos esse non arbitror, quæ multitudo, qui ordo ad Pisonis sellam isto prætoris solitus sit conuenire. quem iste collegam nisi habuisset, lapidibus coopertus esset in foro. sed eo leuiore istius iniuriæ uidebantur, quod erat in æquitate, prudentiaq; Pisonis paratissimum perfugium, quo sine labore, sine molestia, sine impensa, etiam sine patrono homines uterentur. nam quæso redite in memoriam iudices, quæ libido istius in iure dicendo fuerit, quæ uarietas decretorum, quæ nundinatio, quàm inanes domus eorum omnium, qui de iure ciuili consuli solent, quàm plena, atque referta Chelidonis: à qua muliere cum erat ad eum uentum, & in aurem eius insusurratum, alias reuocabat eos, inter quos iam decreuerat, decretumq; mutabat; alias inter alios contrarium sine ulla religione decernebat, ac proximis paulo ante decreuerat. hinc illi homines erant, qui etiam ridiculi inueniebantur ex dolore. quorum alij, ut audistis, negabant mirandum esse, ius tam nequâ esse Verrinum: alij etiam frigidiores erant; sed, quia

quia stomachabantur, ridiculi uidebantur esse, cum Sacerdotem execrabantur, qui Verrem tam nequam reliquisset. quæ ego non commemorarem, (neque enim perfacete dicta, neque porro hac seueritate digna sunt) nisi uos illud uellem recordari, istius nequitiam, & iniquitatem tum in ore uulgi, atque in communibus prouerbijs esse uersatam. In plebem uero Romanam utrum superbiam prius memorem, an crudelitatem? sine dubio crudelitas grauior est, atque atrocior. oblitos ne igitur hos putatis esse, quemadmodum sit iste solitus uirgis plebem Romanam concidere? quam rem etiam tribunus pl. in concione egit, cum eum, quæ uirgis iste ceciderat, in prospectum populi R. produxit. cuius rei cognoscendæ faciam uobis suo tempore potestatem. Superbia uero qua fuerit, quis ignorat? quemadmodum is tenuissimum quenque cõtempserit, despexerit, liberum esse nunquam duxerit. P. Trebonius uiros bonos, & honestos complures fecit heredes: in his fecit suum libertum. is A. Trebonium fratrem habuerat proscriptum. ei cum cautum uellet, scripsit, ut heredes iurarent, se curaturos, ut ex sua cuiusque parte ne minus dimidium ad A. Trebonium fratrem illum proscriptum perueniret. libertus iurat: ceteri heredes adeunt ad Verrem: docent, non oportere se iurare facturos esse quod contra legem Corneliam esset, quæ proscriptum iuari uetat: impetrant, ut ne iurent. dat his possessionem. id ego non reprehendo. etenim erat iniquum, homini proscripto, egenti, de fraternis bonis quicquam dari: & ille libertus, nisi ex testamento patroni iurasset, scelus se facturum arbitrabatur. itaque

A C T I O N I S I I.

itaque ei Verres possessionem hereditatis negat se daturum, ne posset patronum suum proscriptum iuuare: simul ut esset pœna, quòd alterius patroni testamento obtemperasset das possessionem ei, qui non iuravit. concedo: prætorium est. adimis tu ei, qui iuravit? quo exemplo? proscriptum iuuat: lex est: pœna est. quid ad eum, qui ius dicit? utrû reprehendis, quòd patronum iuuabat eum, qui tum in miserijs erat: an, quòd alterius patroni mortui uoluntatem cõseruabat, à quo summum beneficium acceperat? utrum horum reprehendis? & hoc tum de sella uir optimus dixit, equiti R. tam locupleti libertinus sit homo heres? à modestum ordinem, quod illinc uiuus surrexit. Possum sexcenta decreta proferre, in quibus, ut ego pecuniam non dicam intercessisse, ipsa decretorum nouitas iniquitasq; declarat. uerum ut ex uno de ceteris coniecturâ facere possitis, id quod priore actione cognostis, audite. C. Sulpicius Olympius fuit. is mortuus est C. Sacerdote prætore, nescio an ante, quàm Verres præturam petere cœperit. fecit heredem M. Octauium Ligurem. Ligur hereditatem adiit, possedit Sacerdote prætore sine ulla controuersia. posteaquam Verres magistratum iniit; ex edicto istius, quod edictum Sacerdos non habuerat, Sulpicij patroni filia sextam partem hereditatis ab Ligure petere cœpit. Ligur nō aderat. Lucius frater eius causam agebat: aderant amici, propinqui. dicebat iste, nisi cum muliere decideretur in possessionem se ire iussurum. L. Gellius causam Liguris defendebat: docebat, edictum eius non oportere, ad eas hereditates ualere, quæ ante eum prætorem uenissent:

nissent : si hoc tum fuisset edictum , fortasse Ligurem hereditatem aditutum non fuisse . æqua postulatio , summa hominum auctoritas pretio superabatur . uenit Romam Ligur : non dubitabat , quin , si ipse Verrem conuenisset , æquitate causæ , & auctoritate sua commouere hominem posset : domum ad eum uenit : rem demonstrat : quàm pridē sibi hereditas uenisset , docet : quod facile in causâ æquissima homini ingenio so fuit : multa , quæ quemuis mouere possent , dixit : ad extremum petere cæpit , ne usque eò suam auctoritatem despiceret , gratiamq; contemneret , ut se tanta iniuria afficeret . homo Ligurem accusare cæpit , qui in re aduenticia , atque hereditaria tam diligens , tam attentus esset : debere eum aiebat suam quoque rationem ducere : multa sibi opus esse , multa canibus suis , quos circa se haberet . non possum illa planius commemorare , quàm ipsum Ligurem pro testimonio dicere audistis . quid enim Verres ? utrum ne his quidem testibus credetur , an hæc ad rem non pertinent ? non M. Octauio ? non L. Liguri ? quis nobis credet ? cui nos ? quid est Verres , quod planum fieri testibus possit , si hoc non fit ? an id , quod dicunt , leue est ? nihil leuius , quàm prætorem urbanum hoc iuris in suo magistratu constituere , omnibus ijs , quibus hereditas uenerit , coheredem prætorem esse oportere . an uero dubitamus , quo ore iste ceteros homines inferiore loco , auctoritate , ordine , quo ore homines rusticanos ex municipijs , quo denique ore , quos nunquam liberos putauit , libertinos homines solitus sit appellare , qui ob ius dicendum M. Octauium Ligurem , hominem ornatissimum

ACTIONIS II.

mum loco, ordine, nomine, uirtute, ingenio, copijs,
 poscere pecuniam non dubitarit? In fartis tectis ue-
 ro quemadmodum sese gesserit, quid ego dicam? dixe-
 runt, qui senserunt. sunt alij, qui dicant. notæ res,
 ac manifestæ prolatae sunt, & proferuntur. dixit
 C. Fannius, eques R. frater germanus Q. Titinij iu-
 dicis tui, tibi se pecuniam dedisse. recita testimonium
 C. Fannij. nolite C. Fannio dicenti credere, noli in-
 quam tu Q. Titini C. Fannio fratri tuo credere. di-
 cit enim rem incredibilem: C. Verrem insimulat aua-
 ritiae, & audaciae: quæ uitia uidentur in quemuis po-
 tius, quàm in istum conuenire. dixit Q. Tadius, ho-
 mo familiarissimus patris istius, non alienus à ma-
 tris eius genere, & nomine: tabulas protulit, qui-
 bus pecuniam se dedisse ostendit. recita nomina Q.
 Tadij. recita testimonium Q. Tadij. ne tabulis qui-
 dem Q. Tadij, nec testimonio credetur. quid igitur
 in iudicijs sequemur? quid est aliud, omnibus omnia
 peccata, & maleficia concedere, nisi hoc, hominum
 honestissimorum testimonijs, & uirorum bonorum ta-
 bulis non credere? nam quid ego de quotidiano sermo-
 ne, querimoniaq; populi R. loquar? de istius impu-
 dentissimo furto, seu potius nouo ac singulari latroci-
 nio? ausum esse in aede Castoris, celeberrimo, clarif-
 simoq; monumento, quod templum in oculis, quoti-
 dianoq; aspectu populi R. est positum, quò sepe nu-
 mero senatus conuocatur, quò maximarum rerum
 frequentissima quotidie aduocationes fiunt, in eo lo-
 co, in sermone hominum audaciae suae monumentum
 æternum relinquere. Aedem Castoris iudices P. Iu-
 nius

nus habuit tuendam, L. Sylla Q. Metello consulibus. is mortuus est: reliquit pupillum paruum filium. cum L. Octavius, C. Aurelius consules ades sacras locauissent, neque potuissent omnia sarta tecta exigere, neque ij praetores, quibus erat negocium datum, C. Sacerdos, & M. Caesius: factum est. S. C. quibus de sartis tectis cognitum & iudicatum non esset, uti C. Verres, P. Caelius praetores cognoscerent, & iudicarent. qua potestate iste permissa, ut ex C. Fannio, & ex Q. Tadio cognouistis, ueruntamen, cum esset omnibus in rebus apertissime impudentissimeq; praedatus, hoc uoluit clarissimum relinquere indicium latrociniorum suorum, de quo non audire aliquando, sed uidere quotidie possemus: quasiuit, quis adem Castoris sartam tectam deberet tradere. Iunium ipsum mortuum esse sciebat: scire uolebat, ad quem illa res pertineret. audit pupillum esse filium. homo, qui semper ita palam dictitasset, pupillos, & pupillas certissimam praedam esse praetoribus, optatum negocium sibi in sinum delatum esse dicebat. monumentum illa amplitudine, illo opere quamuis sartum tectum, integrumq; esset, tamen aliquid se inuenturum, in quo moliri, praedariq; posset, arbitrabatur. L. Rabonio adem Castoris tradi oportebat. is casu pupilli Iunij tutor erat testamento patris. cum eo sine ullo intertrimento conuenerat iam, quemadmodum traderetur. iste ad se Rabonium uocat: quaerit, ecquid sit, quod a pupillo traditum non sit, quod exigi debeat. cum ille id, quod erat, diceret, facilem pupillo traditionem esse, signa, & dona comparere omnia, ipsum templum omni opere esse integrum: indignum isti

P

uideri

uideri cœpit, ex tanta æde, tantoq; opere se non opimum præda, presertim à pupillo, discedere. uenit ipse in ædem Castoris: considerat templum: uidet undique tectum, pulcherrime laqueatum, præterea cetera noua, atque integra: uersat se: quærit, quid agat. dicit ei quidam ex illis canibus, quos iste Liguri dixerat esse circa se multos: tu Verres, hic quod moliare, nihil habes: nisi forte uis ad perpendicularum columnas exigere. homo omnium rerum imperitus quærit, quid sit, ad perpendicularum. dicunt ei, fere nullam esse columnam, quæ ad perpendicularum esse possit. iam mehercule, inquit, sic agamus: columnæ ad perpendicularum exigantur. Rabonius, qui legem nosset, qua in lege numerus tantum columnarum traditur, perpendiculari mentio sit nulla; & qui non putaret sibi expedire, ita accipere, ne eodem modo reddendum esset; negat, id sibi deberi; negat, oportere exigi. iste Rabonium quiescere iubet: & simul ei non nullam spem societatis ostendit. hominem modestum, & minime pertinacem facile coercet: columnas ita se exacturum esse confirmat. noua res, atque improuisa, pupilli calamitas nūciatur statim C. Mustio uitrice pupilli, qui nuper est mortuus, M. Iunio patruo, P. Potitio tutori, homini frugalissimo, hi rem ad uirum primum, summo officio, ac uirtute præditum, M. Marcellum, qui erat pupilli tutor, deferunt. uenit ad Verrem M. Marcellus: petit ab eo pro sua fide, ac diligentia pluribus uerbis, ne per summam iniuriam pupillum Iunium fortunis patrijs conetur euertere. iste, qui iam spe, & opinione prædam illam deuorasset, neque ul-

la

la æquitate orationis, neque auctoritate M. Marcelli commotus est: itaque, quemadmodum ostendisset, se id exacturum esse respondit. cum sibi omnes ad istum allegationes difficiles, omnes aditus arduos, ac potius interclusos uiderent, apud quem non ius, non æquitas, non misericordia, non propinqui oratio, non amici uoluntas, non cuiusquam auctoritas pro pretio, non gratia ualeret: statuunt id sibi optimum esse factu, quod cuius uenisset in mentem; petere auxilium à Chelidone: quæ isto prætor non modo in iure ciuili, prætorumq; omnium controuersis populo R. præfuit, uerum etiam in his sartis tectis dominata est. uenit ad Chelidonem C. Mustius, eques R. publicanus, homo cum primis honestus: uenit M. Iunius patruus pueri, frugalissimus homo, & castissimus: uenit homo summo honore, pudore, & summo officio, spectatissimus ordinis sui P. Potitius tutor. ò multis acerbam, ò miseram, atque indignam præturam tuam. ut mittam cetera, quo tandem pudore tales uiros, quo dolore meretricis domum uenisse arbitramini? qui nulla cōditione istam turpitudinem subissent, nisi officij, necessitudinisq; ratio coegisset. ueniunt, ut dico, ad Chelidonem. domus erat plena: noua iura, noua decreta, noua iudicia petebantur: mihi det possessionem, mihi ne adimat: in me iudicium ne det: mihi bona addicat. alij nummos numerabant: alij tabulas obsignabant. domus erat non meretricio conuentu, sed prætoria turba referta. simul ac potestas primum data est, adeunt hi, quos dixi: loquitur Mustius: rem demonstrat: petit auxilium: pecuniam pollicetur. respondet illa, ut

P 2 meretrix,

ACTIONIS III.

meretrix, non inhumane: libenter ait se esse facturam, & se cum isto diligenter sermocinaturam: reuerti iubet. tum discedunt. postridie reuertuntur: negat illa posse hominem exorari, permagnam eum dicere ex illa re pecuniam confici posse. Vereor, ne quis forte de populo, qui priore actione non affuit, hæc, quia propter insignem turpitudinem sunt incredibilia, fingi à me arbitretur. ea uos antea iudices cognouistis. dixit iuratus P. Potitius, tutor pupilli Iunij: dixit M. Iunius, tutor, & patruus. Mustius dixisset, si uiueret: sed pro Mustio, recenti re, de Mustio auditum dixit L. Domitius: qui cum sciret me ex Mustio uiuo audisse, quod eo sum usus plurimum; (etenim id iudicium, quod prope omnium fortunarum suarum C. Mustius habuit, me uno defendente uicit) cum hoc, ut dico, sciret L. Domitius me scire, ad eum res omnes Mustium solitum esse deferre; tamen de Chelidone reticuit, quoad potuit; aliò responsionem suam deriuauit. tantus in adolescente clarissimo, ac principe iuuentutis pudor fuit, ut aliquandiu, cum à me premeretur, omnia potius responderet, quàm Chelidonem nominaret. primo necessarios istius ad eum allegatos esse dicebat: deinde aliquando coactus Chelidonem nominauit. non te pudet Verres, eius mulieris arbitrato gessisse præturam, quam L. Domitius ab se nominari uix sibi honestum esse arbitratur? reiecti à Chelidone, capiunt consilium necessarium, ut suscipiant ipsi negotium. cum Rabonio tutore, quod erat uix HS quadraginta millium, transigunt HS ducentis millibus. refert ad istum rem Rabonius; ut sibi uidebatur, satis grandem pecuniam, & satis impudentem

pudentem esse. iste, qui aliquanto plus cogitasset, male accipit uerbis Rabonium, negat eum sibi illa decisione satisfacere posse. ne multa, locaturum se esse confirmat. tutores hæc nesciunt: quod actum erat cum Rabonio, putant id esse certissimum: nullam maiorem pupillo metuunt calamitatem. iste uero non procrastinat: locare incipit, non proscripta, atque edita die, alienissimo tempore, ludis ipsis Romanis, foro ornato. itaque renunciat Rabonius illam decisionem tutoribus: accurrunt tamen ad tempus tutores: digitum tollit Iunius patruus. isti color immutatus est; uultus, oratio, mens denique excidit: quid ageret, coepit cogitare: si opus pupillo redimeretur, si res abiret ab eo mancipe, quem ipse apposuisset, sibi nullam prædam esse. itaque excogitat: quid? nihil ingeniose, nihil quod quisquam possit dicere improbe, uel callide: nihil ab isto tectum, nihil ueteratorium expectaueritis: omnia aperta, omnia perspicua reperiuntur, impudentia, amentia, audacia. si pupillo opus redimitur, mihi præda de manibus eripitur. quod est igitur remedium? quod? ne liceat pupillo redimere. ubi illa consuetudo in bonis, prædibus, prædijsq; uendundis, omnium consulum, censorum, prætorum, quæstorum denique? ut optima conditione sit is, cui res sit, cuium periculum? excludit eum solum, cui prope dicam soli potestatem factam esse oportebat: quid enim quisquam ad meam pecuniam me inuito aspirat? quid accedit? locatur opus id, quod ex mea pecunia reficiatur. ego me refecturum esse dico. probatio futura est tua, qui locas: prædibus,

ACTIONIS II.

& prædijs populo cautum est. & si non putas cautum; scilicet tu prætor in mea bona, quos uoles, immittes? me ad meas fortunas defendendas accedere non sinas? operæpretium est ipsam legem cognoscere. dicetis eundem conscripsisse, qui illud edictum de hereditate.

EX OPERE FACIENDO. QVAE PUPILLI IVNII. dic, dic, quæso clarius.

C. VERRES PRAET. VRB. ADDIDIT. corriguntur leges censorie. quod enim uideo in multis ueteribus legibus, Cn. Domitius, L. Metellus, L. Cassius, Cn. Seruilius censores addiderunt, uult aliquid eiusmodi C. Verres. dic quid addidit. QVI DE

L. MARCIO, M. PERPERNA CENSORIBVS REDEMERIT, EVM SOCIVM NE ADMITTITO, NE VE EI PARTEM DATO, NE VE EI REDIMITO. quid ita? ne uitiosum opus fieret? at erat probatio tua. ne parum locuples esset? at erat, & esset amplius, si uelles, populo cautum prædibus, & prædijs. hic te si res ipsa, si indignitas iniuriæ tuæ non commouebat; si pupilli calamitas, propinquorum lacrymæ, D. Bruti, cuius prædia subierant periculum; M. Marcelli tutoris auctoritas apud te ponderis nihil habebat: ne illud quidem animaduertebas, eiusmodi fore hoc peccatum tuum, quod tu neque negare posses, (in tabulas enim retulisti) nec cum defensione aliqua confiteri? addicitur id opus HS D LX millibus; cum tutores HS LXXX millibus id opus ad istius, hominis iniquissimi, arbitrium se effecturos esse clamarent. etenim quid erat operis? id, quod uos uidistis. omnes illæ columnæ, quas dealba-

tas

tas uidetis, machina apposita, nulla impensa deiecta,
eisdemq; lapidibus reposita sunt. hoc tu HS DLX
millibus locauisti. atqui in illis columnis dico esse quæ
à tuo redemptore commotæ non sint: dico esse ex qua
tantum tectorium uetus delitum sit, & nouum indu-
ctum. quod si tanta pecunia columnas dealbari pu-
tasset, certe nunquam ædilitatem petiuissem. at ut
uideatur tamen res agi, & non eripi pupillo: SI
QVID OPERIS CAUSSA RESCIDE-
RIS, REFICITO. quid erat, quod rescinderet,
cum suo quenque loco lapidem reponeret? QUI RE-
DEMERIT, SATISDET DAMNI IN-
FECTI EI, QUI A VETERE REDEM-
PTORE ACCEPERIT. deridet, cum sibi ip-
sum iubet satisfacere Rabonium. PECVNIA PRÆ-
SENS SOLVATUR. quibus de bonis? eius,
qui, quod tu HS DLX millibus locasti, HS LXXX
millibus effecturum esse clamauit. quibus de bonis? pu-
pilli. cuius aetatem, & solitudinem, etiam si tutores
non essent, defendere prætor debuit: tutoribus defen-
dentibus, non modo patrias eius fortunas, sed etiam
bona tutorum ademisti. HOC OPVS BONO
SVO QVOQVE FACITO. lapis aliquis cæ-
dendus, & apportandus fuit machina sua? an, illud non
saxum, non materies aduecta est: tantum operis sed in
ista locatione fuit, quantum pauca operæ fabrorum
mercedis tulerunt, & manupretij machinæ? utrum exi-
stimatis, minus operis esse, unam columnam efficere
ab integro nouam, nullo lapide rediuiuo; an quatuor
illas reponere? nemo dubitat, quin multo maius sit

ACTIONIS II.

nouam facere. ostendam, in ædibus priuatis, longa
 difficiliq; uectura, columnas singulas ad impluuium
 HS XL millibus non minus magnas locatas. sed ine-
 ptum est de tam perspicua istius impudentia pluribus
 uerbis disputare, presertim cum iste aperte tota lege
 omnium sermonem, atque existimationem contempse-
 rit, qui etiam ad extremum conscripserit, REDI-
 VIVA SIBI HABETO. quasi quicquam redi-
 uiui ex opere illo tolleretur, ac non totum opus ex re-
 diuiuis constitueretur. at enim pupillo redimi non lice-
 bat; non necesse erat rem ad ipsum peruenire; poterat
 aliquis ad id negocium de populo accedere. omnes ex-
 clusi sunt non minus aperte, quàm pupillus. diem præ-
 stituit operi faciundo kal. Dec. locat circiter idus Sept.
 angustijs temporis excluduntur omnes. quid ergo? Ra-
 bonius istā diem quo modo assequitur? nemo Rabonio
 molestus est, neque kal. Dec. neque nonis, neque idi-
 bus. denique aliquanto in prouinciam iste proficiscitur
 prius, quàm opus effectum est. posteaquam reus factus
 est, primo negabat opus in acceptum referre posse. cum
 instaret Rabonius, in me causam conferebat, quòd tū
 codicem obfignassem. petit à me Rabonius, & amicos
 allegat, facile impetrat. iste, quid ageret, nesciebat.
 si in acceptum non retulisset, putabat se aliquid defen-
 sionis habiturum: Rabonium porro intelligebat rem
 totam esse patefacturum: tamen si quid poterat esse
 apertius, quàm nunc est, ut uno minus teste haberet.
 Rabonio? opus in acceptum retulit quadriennio post,
 quàm diem operi dixerat. hac conditione, si quis de po-
 pulo redemptor accessisset, cum die ceteros redempto-
 res

res exclusisset, tum in eius arbitrium ac potestatem uenire nolebat, qui sibi ereptam prædam arbitraretur. nam quid argumentamur, quò ista pecunia peruenerit? fecit iste indicium. primum cum uehementius cum eo D. Brutus contenderet, qui de sua pecunia HS D X L millia numerauit; quòd iam iste ferre non poterat, opere additò, prædibus acceptis, de HS D L X millibus remisit D. Bruto HS C X millia. hoc, si aliena res esset, certe facere non potuisset. deinde nummi numerati sunt Cornificio: quem scribam suum fuisse, negare non potest. postremo ipsius Rabonij tabulæ prædam illam istius fuisse clamant. recita nomina Rabonij. hic etiam priore actione Q. Hortensius pupillum Iunium uenisse prætextatum in uestrum conspectum, & testes secum, patruo testimonium dicente, questus est: & me populariter agere, atque inuidiam commouere, quòd puerum producerem, clamitauit. quid erat Hortensi tandem in illo puero popolare? quid inuidiosum? Gracchi, credo, aut Saturnini, aut alicuius hominis eiusmodi produxeram filium, ut nomine ipso, & memoria patris animos imperitiæ multitudinis concitarem. P. Iunij erat, hominis de plebe Romana, filius: quem pater moriens tum tutoribus, & propinquis, tum legibus, tum æquitati magistratum, tum iudicijs uestris commendandum putauit. hic istius scelerata locutione, nefarioq; latrocinio, bonis patrijs fortunisque omnibus spoliatus, uenit in iudicium, si nihil aliud, saltem ut eum, cuius opera ipse multos annos est in sordibus, paulo tamen obsoletius uestitum uideret. itaque

ACTIONIS II.

itaque tibi Hortensi non illius ætas, sed caussa; non uestitus, sed fortuna popularis uidebatur. neque te tam comouebat, quod ille cum toga prætexta, quam quod sine bulla uenerat: uestitus enim neminem commouebat is, quem illi mos, & ius ingenuitatis dabat: quod ornamentum pueritiæ pater dederat, indicium, atque insigne fortunæ, hoc ab isto prædone ereptum esse, grauius & acerbè homines ferebant. neque erant hæc la crymæ populares magis, quam nostræ, quam tuæ Q. Hortensi, quam horum, qui sententiam laturi sunt. ideo quod communis est caussa, commune periculum; communi præsidio talis improbitas, tanquam aliquod incendium, restinguenda est: habemus enim liberos paruos: incertum est, quam longa nostrum cuiusque uita futura sit: consulere uiui ac prospicere debemus; ut illorum solitudo, & pueritia quam firmissimo præsidio munita sit: quis est enim, qui tueri possit liberum nostrorum pueritiam contra improbitatem magistratuum? mater credo. scilicet magno præsidio fuit Anniæ pupillæ mater, femina primaria: minus, illa deos hominesq; implorante, iste infanti pupillæ fortunas patrias ademit. tutores ne defenderent? perfacile uero apud istiusmodi prætorem, à quo M. Marcelli tutoris in caussa pupilli Iunij & oratio, & uoluntas, & auctoritas repudiata est. quæremus etiam, quid iste in ultima Phrygia, quid in extremis Pamphylia partibus fecerit; qualis in bello prædonum prædo ipse fuerit; qui in foro populi R. pirata nefarius reperiatur? dubitamus, quid iste in hostium præda molitus sit, qui manubias sibi tantas ex L. Metelli manubijs fecerit, qui

qui maiore pecunia quatuor columnas dealbandas, quam ille omnes ædificandas, locauerit? expectemus, quid dicant ex Sicilia testes? quis unquam templum illud aspexit, quin auaritiæ tuæ, quin iniuriæ, quin audaciæ testis esset? quis à signo Vertumni in Circum maximum uenit, quin is in unoquoque gradu de auaritia tua commoneretur? quam tu uiam thesaurum, atque pompæ eiusmodi exegisti, ut tu ipse illà ire non audeas. te putet quisquam, cum ab Italia freto disiectus esses, socijs temperasse, qui adem Castoris testem furtorum tuorum esse uolueris, quam populus R. quotidie, iudices etiam tum, cum de te sententiam ferrent, uiderent? Atque etiam iudicium in prætura publicè exercuit: non enim prætereundum est ne id quidem. petita multa est apud istum prætorem à Q. Opimio: qui adductus est in iudicium, uerbo, quòd, cum esset tribunus pl. intercessisset contra legem Corneliam; re, quòd in tribunatu dixisset còtra alicuius hominis nobilis uoluntatem. de quo iudicio si uelim dicere omnia, multi appellandi, laedendiq; sunt: quod mihi non est necesse. tantum dicam, paucos homines, ut leuissime dicam, arrogantes hoc adiutore Q. Opimium per ludum et iocum fortunis omnibus euertisse. is mihi etià queritur, quòd à nobis 1 x solis diebus prima actio sui iudicij tractata sit; cum apud ipsum tribus horis Q. Opimius senator populi R. bona, fortunas, ornamenta omnia amiserit. cuius propter indignitatem iudicij, sepiissime est actum in senatu, ut genus hoc totum mulctarum, ac iudiciorum eiusmodi tolleretur. Iam uero in bonis Q. Opimij uendendis quas iste prædas, quàm aperte, quàm impro-

be

A C T I O N I S I I .

be fecerit , longum est dicere , hoc dico : nisi uobis id hominum honestissimorum tabulis planum fecero , fingi à me hoc totum temporis caussa putatote . iam , qui ex calamitate senatoris populi R. cum prator iudicio eius præsuisset , spolia domum suam referre , & manubias detrahare conatus sit ; is ullam ab sese calamitatem poterit deprecari ? nam de subfortitione illa Iuniana iudicium nihil dico . quid enim ? contra tabulas , quas tu protulisti , audea dicere ? difficile est : non enim me tua solum et iudicum auctoritas , sed etiam annulus aureus scribe tui deterret . non dicam id , quod probare difficile est . hoc dicam , quod ostendam ; multos ex te uiros priuatos audisse , cum diceres , ignosci tibi oportere , quod falsum codicem protulcris : nam qua inuidia C. Iunius conflagrarat , ea , nisi prouidisses , tibi ipsi tum pereundum fuisse . hoc modo iste sibi , & saluti suæ prospicere didicit , referendo in tabulas & priuatas & publicas quod gestum non esset , tollendo quod esset , et semper aliquid demendo , mutando , curando ne litura appareat , interpolando : eò enim usque progreditur , ut ne defensionem quidem maleficiorum suorum sine alijs maleficijs reperire possit . eiusdem modi subfortitionem homo amētissimus suorum quoque iudicum fore putauit per sodalem suum Q. Curtium , iudicem quæstionis : cui nisi ego ui populi , et hominum clamore , atque conuicio restituissem , ex hac decuria nostra , cuius mihi copiam quā largissime factam oportebat , erepta esset facultas bonorum , cum is annuerat : in suum consilium sine caussa subfortiebatur .

*

Desideratur quippiam .

ACCV-

ACTIONIS III. IN C. VERREM

LIBER II.

ORATIO VII.

ULTA mihi necessario iudices præ-
 termittenda sunt, ut possim aliquan-
 do de ijs rebus, quæ meæ fidei commis-
 sæ sunt, dicere. recepi enim causam
 Siciliæ: ea me ad hoc negotium pro-
 uincia attraxit. ego tamen, hoc onere suscepto, & re-
 cepta causa Siciliensi, amplexus animo sum aliquan-
 to amplius: suscepi enim causam totius ordinis: susce-
 pi causam populi R. quod putabam tum denique re-
 cte iudicari posse, si non modo reus improbus adduce-
 retur, sed etiam diligens, & firmus accusator ad iudi-
 cium ueniret. quo mihi maturius ad Siciliæ causam
 ueniendum est, relictis ceteris eius furtis, ac flagitijs;
 ut & uiribus quamintegerrimis agere, et ad dicendū
 temporis satis habere possim. atque adeo antequam de
 incommodis Siciliæ dico, pauca mihi uidentur esse de
 prouinciæ dignitate, uetustate, utilitate dicenda. nam
 cum omnium sociorum prouinciarumq; rationem dili-
 genter habere debetis: tum præcipue Siciliæ, iudices,
 plurimis iustissimisq; de causis: primum, quod omniū
 nationum exterarum princeps Sicilia se ad amicitiam
 fidemq; populi R. applicuit: prima omnium, id quod
 ornamentum imperij est, prouincia est appellata: pri-
 ma docuit maiores nostros, quàm præclarū esset exte-
 ris gentibus imperare: sola fuit ea fide beneuolentiaq;
 erga populum R. ut ciuitates eius insulæ, quæ semel in
 ami-

A C T I O N I S I I I.

amicitiam nostram uenissent, nunquam postea deficerent, pleraque autem & maxime illustres in amicitia perpetuo manerent. itaque maioribus nostris in Africam ex hac prouincia gradus imperij factus est: neque enim tam facile opes Carthaginis tantæ concidissent, nisi illud & rei frumentariæ subsidium, & receptaculum classibus nostris pateret. quare P. Africanus, Carthagine deleta, Siculorum urbes signis, monimentisq; pulcherrimis exornauit, ut, quos uictoria populi R. maxime lætari arbitrabatur, apud eos monimenta uictoriæ plurima collocaret. denique ille ipse M. Marcellus, cuius in Sicilia uirtutem hostes, misericordiam uicti, fidem ceteri Siculi perspexerunt, nō solum socijs in eo bello consuluit, uerum etiam superatis hostibus temperauit, urbem pulcherrimam Syracusas, quæ cū manu munitissima esset, tum loci natura terra, ac mari claudabatur, cum ui consilioq; cepisset, non solum incolumem passus est esse, sed ita reliquit ornatam, ut esset idem monimentum uictoriæ, mansuetudinis, continentiae, cum homines uiderent, & quid expugnasset, & quibus pepercisset, & quæ reliquisset. tantum ille honorem Siciliae habendum putauit, ut ne hostium quidem urbem ex sociorum insula tollendam arbitraretur. itaque ad omnes res Sicilia prouincia semper usi sumus: ut, quicquid ex sese posset efferre, id non apud eos nasci, sed domi nostræ conditum putaremus. quando illa frumentum, quod deberet, non ad diem dedit? quando id, quod opus esse putaret, non ultro pollicita est? quando id, quod imperaretur, recusauit? itaque ille M. Cato sapiens cellam penariam reip. nostræ, nutriticem

tricem plebis Romanæ Siciliam nominavit. nos uero experti sumus Italico maximo difficillimoq; bello, Siciliam nobis non pro penaria cella, sed pro ærario illo maiorum uetere ac referto fuisse: nam sine ullo sumptu nostro, corijs, tunicis, frumentoq; suppeditato, maximos exercitus nostros uestiuit, aluit, armauit. quid, illa, quæ forsitan ne sentimus quidem iudices, quanta sunt? quod multis locupletioribus ciuibus utimur: quod habent propinquam, fidelem, fructuosamq; prouinciã, quod facile excurrant, ubi libenter negotium gerant: quos illa partim mercibus suppeditandis cum quaestu, compendioq; dimittit, partim retinet, ut arare, ut pascere, ut negociari libeat, ut denique sedes, ac domicilium collocare. quod commodum non mediocri populi R. est, tantum ciuium R. numerum, tam prope ab domo, tam bonis fructuosissq; rebus detineri. et quoniam quasi quædam prædia populi R. sunt uectigalia nostra, atque prouinciæ; quemadmodum propinquis uos uestris prædijs maxime delectamini, sic populo R. iucunda suburbanitas est huiusce prouinciæ. iam uero hominum ipsorum iudices ea patientia, uirtus, frugalitasq; est, ut proxime ad nostram disciplinam illam ueterem, non hanc quæ nunc increbuit, uideantur accedere. nihil ceterorum simile Græcorum, nulla desidia, nulla luxuria: contra summus labor in publicis, priuatisq; rebus, summa parsimonia, summa diligentia. sic porro nostros homines diligunt, ut his solis neque publicanus, neque negociator odio sit; magistratuum autem nostrorum iniurias ita multorum tulerunt, ut nunquam ante hoc tempus ad aram legum præstiduumq;

ACTIONIS III.

diuq; uestrum publico consilio confugerint . tametsi
 & illum annum pertulerant , qui sic eos afflixerat , ut
 salui esse non possent , nisi C . Marcellus , quasi aliquo
 fato , uenisset , ut bis ex eadem familia salus Siciliae con
 stitueretur ; postquam M . Antony infinitum illud im
 perium senserant . sic à maioribus suis acceperant , tan
 ta populi R . in Siculos esse beneficia , ut etiā iniurias
 nostrorum hominum perferendas putarent . in nemi
 nem ciuitates ante hunc testimonium publice dixerūt .
 hunc denique ipsum pertulissent , si humano modo , si
 usitato more , si denique uno aliquo in genere peccas
 set . sed cum perferre non possent luxuriam , crudelita
 tem , auaritiam , superbiam ; cum omnia sua commo
 da , iura , beneficia senatus , populiq; R . unius scelere ,
 ac libidine perdidissent : hoc statuerunt , aut istius in
 iurias per uos ulcisci , et persequi , aut , si uobis indigni
 essent uisi , quibus opem auxiliumq; ferretis , urbes , ac
 sedes suas relinquere , quādoquidem iam ante istius in
 iurijs exagitati reliquissent . hoc consilio à L . Metello
 legationes uniuersæ petiuerunt , ut quamprimum isti
 succederet : hoc animo toties apud patronos de suis mi
 serijs deplorarunt : hoc commoti dolore postulata con
 sulibus , quæ non postulata , sed in istum crimina uide
 rentur esse , ediaerunt : fecerunt etiam , ut me , cuius
 fidem , continentiamq; cognouerāt , prope de uita mea
 statu , dolore , ac lacrymis suis deducerent , ut ego istum
 accusarem ; à quo mea longissime ratio uoluntasq; ab
 horrebat . quāquam in hac caussa multo plures partes
 mihi defensionis , quā accusationis , suscepisse uideor . po
 stremo homines ex tota prouincia nobilissimi , primiq;
 publice

publice priuatimq; uenerunt. grauiſſima, atque honeſtiſſima quæque ciuitas uehemētiſſime ſuas iniurias perſecuta eſt. at quemadmodum, iudices, uenerunt? uideor enim mihi liberius apud uos iam pro Siculis loqui debere, quàm forſitan ipſi uelint: ſaluti enim eorū potius conſulam, quàm uoluntati. ecquē exiſtimatis unquam ulla in prouincia reum abſentem, contra in-quiſitionem accuſatoris, tātis opibus, tanta cupiditate eſſe deſenſum? quæſtores utriuſque prouinciæ, qui iſto prætorē fuerant, cum faſcibus mihi præſto fuerunt. hi porro, qui ſucceſſerunt, uehementer iſtius cupidi, liberaliter ex iſtius cibarijs tractati, nō minus acres contra me fuerunt. uidete, quid potuerit, qui quatuor in prouincia quæſtores ſtudioſiſſimos deſenſores, propugnatoresq; habuerit, prætorē uero cohortemq; totā ſic ſtudioſam, ut facile appareret, non tam illis Siciliam, quam inanem offenderant, quàm Verrem ipſum, qui plenus deceſſerat, prouinciā fuiſſe. minari Sieulis, ſi decreſſent legationem, quæ contra iſtum diceret: minari, ſi qui eſſent proſecti: alijs, ſi laudarent, benigniſſime promittere: grauiſſimos priuatarum rerum teſtes, quibus nos præſentibus denunciauimus, eos uiculiſtodyſq; retinere. quæ cum omnia facta ſint, tamen unam ſolam ſcitote eſſe ciuitatem Mamertinam, quæ publice legatos, qui iſtum laudarent, miſerit. eius autem legationis principem ciuitatis nobiliſſimū C. Heium iuratum dicere audiſtis, iſti nauem onerariam maximam Meſſanæ eſſe publice coactis operis ædificatam. idemq; Mamertinorum legatus, iſtius laudator, non ſolum iſtum bona ſua, uerum etiam

Q ſacra,

ACTIONIS III.

sacra, deosq; penates, à maioribus traditos, ex adibus suis eripuisse dixit. præclara laudatio, cum duabus in rebus legatorum una opera consumitur, in laudando, atque repetendo. atque ea ipsa ciuitas qua ratione illi amica sit, dicetur certo loco: reperietis enim quæ causæ beneuolentiæ sint Mamertinis erga istum, ea ipsas causas satis iustas esse damnationis. alia ciuitas nulla, iudices, publico consilio laudat. uis illa summi imperij tantum potuit apud perpaucos homines, non ciuitates, ut aut leuissimi quidam ex miserrimis, desertissimisq; oppidis inueniretur, qui iniussu populi, ac senatus profiscerentur; aut ij, qui contra istum legatos decreuerant, & testimonium publicum, madataq; acceperat, ui ac metu retinerentur. quod ego in paucis tamen usu uenisse non moleste fero, quo reliquæ tot, & tantæ, & tam graues ciuitates, tota denique Sicilia plus auctoritatis apud uos haberet, cum uideretis nulla ui retineri, nullo periculo prohiberi posse, quo minus experiretur, ecquid apud uos querimoniæ ualerent antiquissimorum, fidelissimorumq; sociorum. nam, quod fortasse non nemo uestrum audierit, istum à Syracusanis publice laudari; id tametsi priore actione ex Heraclij Syracusani testimonio, cuiusmodi esset, cognouistis; tamen uobis alio loco, ut se tota res habet, quod ad eam ciuitatem attinet, demonstrabitur: intelligetis enim, nullis hominibus quenquam tanto odio, quanto istum Syracusanis, esse, & fuisse. At enim istum soli Siculi persequuntur, ciues R. qui in Sicilia negotiantur, defendunt, diligunt, saluum esse cupiunt. primum, si ita esset, tamen uos in questione de pecunijs repetendis, quæ

quæ sociorum caussa constituta est, lege iudicioq; sociali, sociorum querimonias audire oporteret. sed intelligere potuistis priore actione, ciues R. ex Sicilia plurimos, honestissimos, maximis de rebus, & quas ipsi accepissent iniurias, & quas scirent alijs esse factas, pro testimonio dicere. ego hoc, quod intelligo iudices, sic confirmo. uideor mihi gratum fecisse Siculis, quod eorum iniurias meo labore, inimicitias periculo sim persecutus. non minus hoc gratum me nostris ciuibus intelligo fecisse: qui hoc existimant, iuris, libertatis, rerum fortunarumq; suarum salutem in istius damnatione consistere. quapropter de istius prætura Siciliensi, non recuso, quin ita me audiat, ut, si cuiquam generi hominum, siue Siculorum, siue nostrorum ciuium, siue cuiquam ordini, siue aratorum, siue pecuariorum, siue mercatorum probatus sit; si non horum omnium communis hostis, prædoq; fuerit; si cuiquam denique ulla in re unquam temperauit; ei uos quoque tempere tis. Qui, simul atque ei sorte prouincia Sicilia obuenit, statim Romæ, & ad Urbem, antequam profisceretur, querere ipse secum, & cogitare cum suis cepit, quibusnam rebus in ea prouincia maximam uno anno pecuniam facere posset. nolebat in agendo discere, (tametsi non prouinciæ rudis erat, & tiro) sed in Siciliam paratus ad prædam, meditatusq; uenire cupiebat. ò præclare coniectum à uulgo in illam prouinciam omen communis famæ, atque sermonis; cum ex nomine istius, quid in prouincia facturus esset, perridiculi homines augurabantur. etenim quis dubitare posset, cum istius in quæstura fugam, & furtum recognosceret,

211 A C T I O N I S I I I .

cognosceret , cum in legatione oppidorum fanorumq;
spoliationes cogitaret , cum uideret in foro latrocinia
prætura , qualis iste in quarto actu improbitatis futu-
rus esset? atque ut intelligatis eum Romæ quæsisse non
modo genera furandi , sed etiam nomina : certissimum
accipite argumentum , quo facilius de singulari eius
impudentia existimare possitis. Quo die Siciliâ tetigit,
(uidete , satis ne paratus ex illo omine urbano ad euer-
rendam prouinciam uenerit) statim Messana litteras
Halesam mittit : quas ego istum in Italia scripsisse ar-
bitror : nam simul atque è naui egressus est , dedit ope-
ram , ut Halesinus ad se Dio continuo ueniret : se de
hereditate uelle cognoscere , quæ eius filio à propinquo
homine Apollodoro Laphirone uenisset . ea erat iudi-
ces pergrandis pecunia. hic est Dio iudices nunc benefi-
cio Q. Metelli ciuis R. factus: de quo multis uiris pri-
marijs testibus , multorûq; tabulis uobis priore actio-
ne satisfactum est , HS undecies numeratum esse , ut
eam caussam , in qua ne tenuissima quidem dubitatio
posset esse , isto cognoscente obtineret : præterea greges
nobilissimarum equarum abactos : argenti , uestisq;
stragulæ , domi quod fuerit , esse direptum: ita HS un-
decies Q. Dionem , quod hereditas ei obuénisset , nul-
lam aliam ob caussam , perdidisse. quid? hoc hereditas
quo prætor Dionis filio uenerat? eodem , quo P. Annij
senatoris filia; eodem , quo M. Liguri senatori; C. Sa-
cerdote prætor. quid? tum nemo molestus Dioni fue-
rat? non plus , quàm Liguri Sacerdote prætor. quid?
ad Verrem quis detulit? nemo: nisi forte existimatis ei
quadruplatores ad fretum præsto fuisse. ad urbem cum
esset ,

esset, audiuit, Dioni cuidam Siculo permagnam uenisse hereditatem, heredem statuas iussu esse in foro ponere; nisi posuisset, Veneri Erycinæ esse mulctatum. tametsi posita essent ex testamento; putabat tamen, quoniam Veneris nomen esset, causam pecuniæ se repperit. itaque apponit qui petat Veneri Erycinæ illam hereditatem. non enim quæstor petit, ut est consuetudo, is, qui Erycinum montem obtinebat, petit Neuius Turpio, quidam istius excursor, & emissarius, homo omnium ex illo conuentu quadruplatorum deterimus, C. Sacerdote prætorē condemnatus iniuriarum. etenim erat eiusmodi causa, ut ipse prætor cum quæreret calumniatorē, paulo tamen considerationem reperire non posset. hic hominem Veneri absoluit, sibi condemnat. maluit uidelicet homines peccare, quam deos; se potius à Dione, quod non licebat, quam Venerem, quod non debebatur, auferre. quid ego nunc hic Sex. Pompeij Chlorig testimonium recitem? qui causam egit Dionis, qui omnibus rebus interfuit; hominis honestissimi; tametsi ciuis R. uirtutis causa iandiu est, tamen omnium Siculorum primi, ac nobilissimi. quid ipsius Q. Cæcilij Dionis, hominis probatissimi, ac prudentissimi? quid L. Vetecilij Liguris, T. Manlij, L. Caleni? quorum omnium testimonijs de hac Dionis pecunia confirmatum est. dixit hoc idem M. Lucullus, se de his Dionis incommodis pro hospitio, quod sibi cum meo esset, iā ante cognosse. quid? Lucullus, qui tum in Macedonia fuit, melius hæc cognouit, quam tu Hortensi, qui Romæ fuisti? ad quem Dio confugit: qui de Dionis iniurijs grauissime per litteras cum Verre questus es.

ACTIIONIS III.

noua tibi hæc sunt, & inopinata? nunc primum hoc au-
res tuæ crimen accipiunt? nihil de Dione, nihil de socru-
tua, femina primaria, Seruilia, uetere Dionis hospita,
audisti? non ne multa mei testes, quæ tu scis, nesci-
unt? non ne te mihi testem in hoc crimine eripuit non
istius innocentia, sed legis exceptio? Recita testimonia.

TESTIMONIA M. LVCVLLI, CHLORI,
DIONIS. satis ne uobis magnam pecuniam Ve-
nerius homo, qui è Chelidonis sinu in prouinciam pro-
fectus esset, Veneris nomine quæsisse uidetur? accipi-
te aliam in minore pecunia non minus impudentem ca-
lumniam. Sosipus et Epicrates fratres sunt Agyrinen-
ses. horum pater ab hinc duos & XX annos est mor-
tuus. in cuius testamento quodam loco, si commissum
quid esset, multa erat Veneri. ipsos XX annos,
cum tot interea pratores, tot quæstores, tot calumnia-
tores in prouincia fuissent, hereditas ab his Veneris
nomine petita non est. causam Verres cognoscit: per
Volcatium pecuniam accepit, fere ad HS cccc mil-
lia ab duobus fratribus. multorum testimonium audi-
stis antea: uicerunt Agyrinenses fratres, ita, ut egêtes
inanesq; discederent. At enim ad Verem pecunia ista
non peruenit. quæ est ista defensio? utrum, asseneratur
in hoc, an tentatur? mihi enim noua res est. Verres ca-
lumniatores apponebat: Verres adesse iubebat: Ver-
res cognoscebat: Verres iudicabat: pecuniæ maximæ
dabantur: qui dabant, causas obtinebant: tu mihi ita
defendas? non est ista Verri numerata pecunia. adiu-
uo te: mei quoque testes idem dicunt: Volcatio dicunt
se se dedisse. quæ uis erat Volcatio tanta, ut HS cccc
millia

millia duobus hominibus auferret? ecquis Volcatio, si sua sponte uenisset, unam libellam dedisset? ueniat nunc, experiatur: testis recipiet nemo. at ego amplius dico. HS quadringenties accepisse te arguo contra leges: nego, tibi ipsi ullum nummum esse numeratum: sed cum ob tua decreta, ob imperata, ob iudicata pecunia dabantur, non erat quærendum, cuius in manu numerarentur, sed cuius iniuria cogerentur. comites illi tui delecti, manus erant tuæ: præfecti, scribæ, medici, accensi, aruspices, præcones, manus erant tuæ: ut quisque te maxime cognatione, affinitate, necessitudine aliqua attingebat, ita maxime manus tua putabatur. cohors tota illa tua, quæ plus mali Siciliæ dedit, quàm si centum cohortes fugitiuorum fuissent, tua manus sine controuersia fuit. quicquid ab horum quopiam captum est, id non modo tibi datum, sed in tua manu numeratum iudicari necesse est. nã si hanc defensionem probabitis, Non accepit ipse: licet omnia de pecunijs repetundis iudicia tollatis: nemo unquam tam reus, tam nocens adducetur, qui ista defensione non possit uti. etenim cum Verres utatur, quis erit unquam posthac reus tam perditus, qui non ad Q. Mutij innocentiam referatur, si cum isto conferatur? neque nunc tam mihi isti Verrem defendere uidentur, quàm in Verre defensionis tentare rationem. qua de re iudices uobis magnopere prouidendum est. pertinet hoc ad summam reip. & ad existimationem ordinis, salutemq; sociorum. si enim innocentes existimari uolumus, non solum nos abstinentes, sed etiam nostros comites præstare debemus. primum omnium, operam

Q. 4 danda

ACTIONIS III.

danda est, ut eos nobiscum ducamus, qui nostræ famæ, capitiq; consulant: deinde, si in hominibus eligendis nos spes amicitiae fefellerit, ut uindicemus, missos faciamus; semper ita uiuamus, ut rationem reddendam nobis arbitremur. *Africani* est hoc, hominis liberalissimi, ueruntamen ea liberalitas est probanda, quæ sine periculo existimationis est, ut in illo fuit. cum ab eo quidam uetus affectator ex numero amicorum non impetraret, ut se præfectum in *Africam* duceret, & id ferret moleste: noli, inquit, mirari, si tu à me hoc non impetras: ego iampridem ab eo, cui meam existimationem caram fore arbitror, peto, ut mecum præfectus proficiscatur, & adhuc impetrare non possum. etenim re uera multo magis est petendum ab hominibus, si salui esse uolumus, ut eant nobiscum in prouinciam, quàm hoc illis in beneficij loco deferendum. sed tu, cum & tuos amicos in prouinciam, quasi in prædam, inuitabas; ac cum illis, ac per eos prædabare; & eos in concione annulis aureis donabas: non statuebas, tibi non solum de te, sed etiam de illorum factis rationem esse reddendam? cum hos sibi quæstus constituisset magnos, atque uberes ex ijs causis, quas ipse instituerat in consilio, hoc est cum sua cohorte, cognoscere; tum infinitum genus inuenerat ad innumerabilem pecuniam corripendam. dubium nemini est, quin omnes omnium pecuniæ positæ sint in eorum potestate, qui iudicia dant, & eorum, qui iudicant; quin nemo nostrum possit ædes suas, nemo fundum, nemo bona patria obtinere, si, cum hæc à quopiam uestrum petita sunt, prætor improbus, cui nemo intercedere

cedere possit, det quæ uelit iudicē, index nequā et levis, quod prætor iusserit, iudicet. si uero illud quoque accedet, ut prætor in ea uerba iudiciū det, ut uel Octanius Balbus index, homo & iuris & officij peritissimus, nō possit aliter iudicare: sit eiusmodi L. OCTAVIUS IVDIX ESTO. SI PARET FVNDVM CAPE- NATEM, QVO DE AGITVR, EX IVRE EVM P. SERVILII ESSE: neque is fundus Q. Catulo restituetur: nō necesse erit L. Octauio iudici cogere P. Seruiliū Q. Catulo fundum restituere, aut condemnare eum, quem non oporteat? eiusdem modi totum ius prætorium, eiusdem modi omnis res iudiciaria fuit in Sicilia per triēnium Verre prætore. decreta eiusmodi. SI NON ACCIPIT QVOD TE DEBERE DICIS, ACCVSES. SI PETIT, DVCAS. C. Fuscium duci iussit petito rem, L. Suetium, L. Raciliū. Iudicia huiusmodi. QVI CIVES R. ERANT, SICVLI ESSENT, TVM SI EORVM LEGIBVS DARI OPORTERET. QVI SICVLI, SI CIVES R. ESSENT. Verum, ut totum genus amplectamini iudiciorum, prius iura Siculorum, deinde istius instituta cognoscite. Siculi hoc iure sunt, ut, quod ciuis cum ciue agat, domi certet suis legibus: quod Siculus cum Siculo, non eiusdem ciuitatis, ut de eo prætor iudices ex P. Rupilij decreto, quod is de decem legatorum sententia statuit, quam legem Siculi Rupiliam uocant, sortiatur. quod priuatus à populo petit, aut populus à priuato, senatus ex aliqua ciuitate, qui iudicet, datur, cum alternæ ciuitates reiectæ sunt. quod ciuis Romanus à Siculo petit, Siculus index datur. quod

quod Siculus à ciue Romano, ciuis R. datur. ceterarū rerum selecti iudices ex ciuium R. conuentu proponi solent. inter aratores & decumanos lege frumentaria, quam Hieronicam appellant, iudicia fiunt. hæc omnia isto prætore non modo perturbata, sed plane & Siculis, & ciuibus R. erepta sunt. primum suæ leges. quod ciuis cum ciue ageret, aut eum iudicem, quæ commodum erat, præconem, aruspice, medicum suū dabat: aut, si legibus erat iudicium constitutum, et ad ciuem suum iudicem uenerant, libere ciui iudicare non licebat. edictum enim hominis cognoscite: quo edicto omnia iudicia redegerat in suam potestatem: Si quis perperam iudicasset, se cogniturum: cum cognosset, animaduersurum. idq; cum faciebat, nemo dubitat, quin, cum iudex alium de suo iudicio putet iudicaturum, seq; in eo capitis periculum aditurum, uoluntatem spectet eius, quem statim de capite suo putet iudicaturum. selecti è conuentu, aut propositi ex negotiatoribus iudices, nulli. hæc copia, quam dico, iudicum, cohors non Q. Scæuolæ, qui tamen de cohorte sua dare non solebat, sed C. Verris. cuiusmodi cohortem putatis hoc principe fuisse? sicuti uidetis edictum. S I

Q U I D P E R P E R A M I U D I C A R I T S E N A T V S .
eum quoque ostendam, si quando sit datus, coactus istius, quod non senserit, iudicasse. ex lege Rupilia sortitio nulla, nisi cum nihil intererat istius. lege Hieronica iudicia constituta plurimarum controuersiarū sublata uno nomine omnia. de conuentu, ac negotiatoribus nulli iudices. quantam potestatem habuerit, uidetis: quas res gesserit, cognoscite. Heraclius est,

Hie-

Hieronis filius, Syracusanus, homo in primis domi suæ nobilis, & ante hunc prætorem uel pecuniosissimus Syracusanorū, nunc nulla alia calamitate, nisi istius auaritia, atque iniuria, pauperrimus. huic hereditas facile ad HS tricies uenit testamento propinqui sui Heraclij: plena domus celati argenti optimi, multaq; stragule uestis, pretiosissimorumq; mancipiorum. quibus in rebus istius cupiditates, & insaniam quis ignorat? erat in sermone res, magnam Heraclio pecuniam uenisse, non solum Heraclium diuitem, sed etiam ornatum supellectili, argento, ueste, mancipijs futurum. audit hæc etiam Verres: & primo, illo suo leuiore artificio Heraclium aggredi conatur, ut eum roget inspicienda, quæ non reddat: deinde à quibusdam Syracusanis admonetur. hi autem quidam erant affines istius, quorum uxores iste nunquam alienas existimauit, Cleomenes, & Aescario: qui quantum apud istū, et quàm turpi de caussa potuerint, ex reliquis criminibus intelligetis. hi, ut dico, hominem admonent, rem esse præclaram, refertam omnibus rebus: ipsum autem Heraclium hominem esse maiorem natu, non promptissimum; & eum, præter Marcellos, patronum, quem iure suo adire, aut appellare posset, habere neminem: esse in eo testamento, quo ille heres esset, scriptum, ut statuas in palæstra deberet ponere. faciemus, ut palæstritæ negent ex testamēto esse positas: petant hereditatē, quod eā palæstræ cōmissam esse dicant. placuit ratio Verri: nā hoc animo prouidebat; cum tanta hereditas in controuersiam uenisset, iudicioq; peteretur, fieri nō posse, ut sine præda ipse discederet. approbat consiliū:

auctor

231 A C T I O N I S I I I .

auctor est, ut quamprimum agere incipiant, hominemque id ætatis minime litigiosum quatum multo sissime adorianatur. scribitur Heraclio dica. primo mirantur omnes improbitatem calumniæ. deinde, qui istum nossent, partim suspicabantur, partim plane uidebant adiectum esse oculum hereditati. interea dies aduenit, quo die sese ex instituto, ac lege Rupilia dicas sortituum Syracusis iste edixerat: paratus ad hanc dicam sortiendam uenerat. tum eum docet Heraclius non posse eo die sortiri, quod lex Rupilia uetaret diebus XXX sortiri dicam, quibus scripta esset. dies XXX nondum fuerant. sperabat Heraclius, si illum diem effugisset, ante alteram sortitionem Q. Arrium, quem prouincia tum maxime expectabat, successurum. iste omnibus iudicijs diem distulit, & eam diem constituit, ut hanc Heraclij dicam sortiri post dies XXX ex lege posset. posteaquam ea dies uenit, iste incipit simulare se uelle sortiri. Heraclius cum aduocatis adit, et postulat, ut sibi cum palestritis, hoc est cum populo Syracusano, æquo iure disceptare liceat. aduersarij postulant, ut in eam rem iudices dentur ex ijs ciuitatibus, quæ in id forum conuenerent, electi qui Verri uiderentur: Heraclius contra, ut iudices è lege Rupilia dentur, ut ab institutis superiorum, ab auctoritate senatus, ab iure omnium Siculorum ne recedatur. quid ego istius in iure dicendo libidinem demonstrum? quis uestrum non ex urbana iurisdictione cognouit? quis unquam, isto prætore, Chelidone inuita, lege agere potuit? non istum, ut non neminem, prouincia corripit: idem fuit, qui Romæ. cum id, quod omnes intelligebant, diceret Heraclius, ius esse certum

certū Siculis, inter se quo iure certarēt; legem esse Rupiliam, quam prætor Rupilius ex S. C. de decem legatorum sententia dedisset; hoc omnes semper in Sicilia consules prætoresq; seruasse: negauit se iudices è lege Rupilia sortitūrum: quinque iudices, quos commodū ipsi fuit, dedit. quid huic homini facias? quod supplicium dignum libidini eius inuenies? præscriptum tibi cum esset homo deterrime, et impudentissime, quemadmodum inter Siculos iudices dares; cum imperatoris populi R. auctoritas, legatorum decem, summorum hominum, dignitas S. C. intercederet; cuius cōsulto P. Rupilius prætor ex legatorum sententia leges in Sicilia cōstituerat; cum omnes ante te prætores Rupilias leges in ceteris rebus, et in iudijs maxime obseruassent: tu ausus es pro nihilo præ tua præda tot res sanctissimas ducere? tibi nulla lex fuit? nulla religio? nullus estimationis pudor? nullus iudicij metus? nullius apud te grauis auctoritas? nullū exemplum, quod sequi uelles? uerum, ut institui dicere, quinque iudicibus nulla lege, nullo instituto, nulla religione, nulla sorte, ex libidine istius datis, non qui causam cognoscerent, sed qui, quod imperatum esset, iudicarent; eo die nihil actū est; adesse iubentur postridie. Heraclius interea, cum omnes insidias à prætore fortunis suis fieri uideret, capit consilium de amicorum, & propinquorum sententia, non adesse ad iudicium: itaque Syracusis illa nocte profugit. iste postero die mane, cum multo maturius, quàm unquam antea, surrexisset, iudices citari iubet: ubi cōperit Heraclium non adesse, cogere incipit eos, ut absentem Heraclium condemnarent. illi eum commonefaciunt,

A C T I O N I S I I I.

ciunt, ut, si ei uideatur, utatur instituto suo, ne cogat horam decimam de absente secundum præsentem iudicare. impetrant. interea sane perturbatus & ipse, & eius amici, et consiliarij, moleste ferre cœperunt, Heraclium profugisse. putabant absentis damnationem, præsertim tantæ pecuniæ, multo inuidiosiore fore, quàm si præsens damnatus esset. eò accedebat: quod iudices è lege Rupilia dati non erant, multo etiam turpiorem, & iniquiorem uisum intelligebant. itaque hoc dum corrigere uult, apertior eius cupiditas, improbitasq; facta est. nam illis quinque iudicibus uti sese negat: iubet id, quod initio è lege Rupilia fieri oportuerat, citari Heraclium, & eos, qui dicam scripserant: aitq; iudices è lege Rupilia uelle sortiri. quod ab eo pridie, cum multis lacrymis eum oraret, atque obsecraret Heraclius, impetrare non potuerat, id ei postera die uenit in mentem, è lege Rupilia sortiri dicas oportere. educit ex urna tres. ijs, ut absentem Heraclium condemnent, imperat: itaque condemnant. quæ, malum, ista fuit amentia? ecquando te rationem factorum tuorum redditurum putasti? ecquando his de rebus tales uiros audituros existimasti? petatur hereditas ea, quæ nulla debetur, in prædam prætoris? interponatur nomen ciuitatis? imponatur honestæ ciuitati turpissima persona calumniæ? neque hoc solum, sed ita res agatur, ut ne simulatio quidē æquitatis ulla adhibeatur? nam per deos immortales, quid interest, utrū prætor imperet, uiq; cogat aliquem de suis bonis omnibus decedere; an huiusmodi iudicium det, quo iudicio, indicta causa, fortunis omnibus euertere necesse sit? profecto enim

enim negare non potes, te ex lege Rupilia sortiri iudicium debuisse, cum presertim Heraclius id postularet. sin illud dices, te Heraclij uoluntate ab lege recessisse: ipse te impediens, ipse tu tua defensione implicabere. quare enim primum ille ipse adesse noluit, cum ex eo numero iudices haberet, quos postularat? deinde tu cur post illius fugam iudices alios sortitus es, si eos, qui erant antea dati, utriusque dederas uoluntate? deinde ceteras dicas omnes illo foro M. Postumius quaestor sortitus est: hanc solam tu illo conuentu reperire sortitus. ergo, inquiet aliquis, donauit populo Syracusano illam hereditatem. primum, si id confiteri uelim, tamen istum condemnetis necesse est: neque enim permissum est, ut impune nobis liceat, quod alicui eripuerimus, id alteri tradere. uerum ex ista reperietis hereditate ita istum praedatum, ut perpauca occulte fecerit; populum quidem Syracusanum in maximam inuidiam sua infamia, alieno praemio peruenisse; paucos Syracusanos, eos, qui se nunc publice laudationis causa uenisse dicunt, et tunc participes praedae fuisse, et nunc non ad istius laudationem, sed ad communem litiu aestimationem uenisse. posteaquam damnatus est absens; non solum illius hereditatis, de qua ambigebatur, quae erat HS tricies, sed omnium bonorum paternorum ipsius Heraclij, quae non minor erat pecunia, palaestrae Syracusanorum, hoc est Syracusanis, possessio traditur. quae est ista praetura? eripis hereditatem, quae uenerat à propinquo, uenerat testamento, uenerat legibus: quae bona is, qui testamentum fecit, huic Heraclio ante aliquanto, quam est mortuus, omnia utenda

ac

ACTIONIS III.

ac possidenda tradiderat: cuius hereditatis, cum ille ali-
 quanto ante te prætorem esset mortuus, controuersia
 fuerat nulla, mentionem fecerat nemo. uerum esto,
 eripe hereditatem propinquis, da palæstritis: prædare
 in bonis alienis nomine ciuitatis: euertere leges, testamē-
 ta, uoluntates mortuorum, iura uiuorum: num etiā
 patrijs Heraclium bonis exturbare oportuit? qui si-
 mul ac profugit; quā impudenter, quā palam,
 quā acerbe, dii immortales, illa bona direpta sunt:
 quā illa res calamitosa Heraclio, quæstiosa Verri,
 turpis Syracusanis, miseranda omnibus uidebatur:
 nam illud quidem statim curatur, ut, quicquid cala-
 ti argenti fuit in illis bonis, ad istum deferatur; quic-
 quid Corinthiorum uasorum, stragule uestis. hæc, ne-
 mo dubitabat, quin non modo ex illa domo capta &
 oppressa, uerum ex tota prouincia ad istum comporta-
 ri necesse esset. mancipia, quæ uoluit, abduxit: alia
 diuisit: auctio facta est. in qua cohors istius inuicta do-
 minata est. uerum illud est præclarum. Syracusani,
 qui præfuerant his Heraclij bonis uerbo redigendis, re-
 dispartendis, reddebant eorum negociorum rationem
 in senatu: dicebant, scyphorum paria complura, hy-
 drias argenteas, pretiosam uestem stragulam, multa
 mancipia pretiosa Verri data esse: dicebant, quantū
 cuique eius iussu nummorum esset datum. gemitabant
 Syracusani, sed tamen patiebantur. repente recitatur,
 uno nomine HS C C L millia iussu prætoris data. fit
 maximus clamor omnium, non modo optimi cuiusque,
 neque eorum, quibus indignum semper uisum erat,
 bona priuati, populi nomine, per summam iniuriam
 erepta:

erepta: uerum etiam ipsi illi auctores iniuriæ, & ex ali qua particula socij prædæ, ac rapinarum clamare cœperunt, sibi ut haberet hereditatem. tantus in curia clamor factus est, ut populus concurreret. res, ab omni conuentu cognita, celeriter domū nunciatur. homo inimicus ijs, qui recitassent; hostis omnibus, qui acclamassent; exarsit iracundia, ac stomacho; ueruntamen fuit tum sui dissimilis. nostis os hominis: nostis audaciam: tamen tum rumore populi, & clamore, & furto manifesto grandis pecuniæ perturbatus est, ubi se collegit, uocat ad se Syracusanos: quia non posset negare, ab illis pecuniam datam; nō quæsiuit procul alicunde, (neque enim probaret) sed proximum pene alterum filiū, quem illam pecuniam diceret abstulisse, ostendit se red dere coacturum. qui posteaquam id audiuit; habuit dignitatis, & ætatis, & nobilitatis suæ rationem: uerba apud senatum fecit: docuit, ad se nihil pertinere: de isto id, quod omnes uidebant, neque ille quidem obscure, locutus est: itaque illi Syracusani statuam postea statuerunt: & is ubi primum potuit, istum reliquit, de prouinciaq; discessit. & tamen aiunt eū queri sole re nonnunquam, se miserum, quod non suis, sed suorum comitum peccatis, & criminibus prematur. trienniū prouinciam obtinuisti: gener electus adolescens unum annum tecum fuit: sodales, uiri fortes, legati tui primo anno te reliquerunt: unus legatus P. Tadius, qui erat reliquus, non ita multum tecum fuit: qui si semper una fuisset, tamen summa cura tum tuæ, tum multo etiā magis suæ famæ pepercisset. quid est, quod tu alios accuses? quid est, quam ob rem putes te tuam

R culpam

ACTIONIS III.

culpam non modo deriuare in aliquem, sed commu-
nicare cum aliquo posse? numerantur illa HS ducen-
ta quinquaginta Syracusanis. ea quemadmodum ad
istum postea per pseudotyron reuertantur, tabu-
lis uobis, & testibus iudices planum faciam. ex hac
iniquitate istius, & improbitate, iudices, quod praeda
ex illis bonis ad multos Syracusanos, inuito populo sena-
tuq; Syracusano, uenerat, etiam illa sunt, quæ per
Theomnastum, & Aeschrionem, & Dionysodorum, et
Cleomenem, inuitissima ciuitate, facta sunt: primum,
ut urbs tota spoliaretur: qua de re alius mihi locus ad
dicendum est constitutus: ut omnia signa iste per eos
homines, quos nominauit, omne ebur ex ædibus sacris,
omnes undique tabulas pictas, deorum denique simu-
lacra, quæ uellet, auferret: deinde, ut in curia Syracu-
sis, quem locum illi Buleuterium uocant, honestissimo
loco, & apud illos clarissimo, sub illius ipsius M. Mar-
celli, qui cum Syracusanis locum eum eripere belli, ac
uictoriæ lege posset, conseruauit, & reddidit, statua ex
ære facta, ibi inauratam isti, & alteram filio statuam
posuerint; ut, dum istius hominis memoria maneret, se-
natus Syracusanus sine lacrymis, & gemitu in curia
esse non posset. per eosdem istius iniuriarum, furtorū,
uxorūq; socios istius imperio Syracusis Marcellea tol-
luntur, maximo gemitu, luctuq; ciuitatis: quem illi
diem festum cum recentibus beneficijs M. Marcelli de-
bitum reddebant, tū generi, nomini, familie Marcello-
rum maxima uoluntate tribuebant. Mithridates in
Asia, cum eam prouinciam totam occupasset, Mucia
non sustulit. hostis, & hostis in ceteris rebus nimis fe-
rius.

rus, & immanis, tamen honorem hominis, deorum religionem consecratum; uiolare noluit. tu Syracusanos unum diem festum Marcellis impertiri uetuisti, per quos illi adepti sunt, ut ceteros dies festos agere possent. at uero præclarum diem reposuisti, Verrea ut ageret, & ut ad eum diem, quæ sacris epulisque opus essent, in complures annos locarentur. sed iam in tanta istius impudentia remittendum aliquid uidetur, ne omnia contendamus, ne omnia cum dolore agere uideamur: nam me dies, uox, latera deficient, si hoc nunc uociferari uelim, quam miserum indignumque sit, istius nomine apud eos diem festum esse, qui sese istius opera funditus extinctos esse arbitrentur. ò Verrea præclara, quouam si accessisti, quò non attuleris tecum istum diem. etenim quam tu domum, quam urbem adisti, quod fanum denique, quod non euersum, atque extersum reliqueris? quare appellantur sane ista Verrea, quæ non ex nomine, sed ex moribus, naturaque tua constituta esse uideantur. quam facile serpat iniuria, & peccandi consuetudo quam non facile reprimatur, uideate iudices. Bidis oppidum est, tenue sane, non longe à Syracusis. huius longe primus ciuitatis est Epicrates quidam. huic hereditas HS quingentorum millium uenerat à muliere quadam propinqua, atque ita propinqua, ut, ea etiam si intestata esset mortua, Epicratem Bidinorum legibus heredem esse deberet, recens Syracusana erat illa res, quam ante demonstrauimus, de Heraclio Syracusano; qui bona non perdidisset, nisi ei uenisset hereditas. huic quoque Epicrati uenerat, ut dixi, hereditas. cogitare ceperunt eius

R 2 ini-

ACTIONIS III.

inimici, nihilo minus eodem prætore hunc euerti bonis
posse, quo Heraclius esset euersus. rem occulte institu-
unt, ad Verrem per eius interpretes deferunt: ita caus-
sa componitur, ut item palæstritæ Bidentes peterent ab
Epicrate hereditatem, quemadmodum palæstritæ Sy-
racusani ab Heraclio petissent. nunquam uos præto-
rem tam palæstricum uidistis. uerum ita palæstritas
defendebat, ut ab illis ipse unctior discederet: qui statim
cum præsensisset, iubet cuidam suorum amicorum nu-
merari HS LXXX. res occultari satis non posse.
per quendam eorum, qui interfuerat, fit Epicrates cer-
tior. primo negligere, & contemnere cæpit, quod caus-
sa prorsus, quod dubitari posset, nihil habebat. deinde
cum de Heraclio cogitaret, & istius libidinem nosset;
commodissimum putauit esse, de provincia clam abire:
itaq; fecit: profectus est Rhegium. quod ubi auditum
est: æstare illi, qui dederant pecuniam: putare nihil
agi posse absente Epicrati: nam Heraclius tamen af-
fuerat, cum primum dati sunt indices: de hoc, qui,
antequam in ius aditum esset, antequam denique men-
tio controuersie facta esset, discessisset, putabant nihil
agi posse. homines Rhegium proficiscuntur: Epicra-
tem conueniunt: demonstrant id, quod ille sciebat, se
HS LXXX dedisse: rogant eum, ut id, quod ab ipsis
abissent pecunie, curet; ab sese caueat, quemadmodum
uelit: de illa hereditate cum Epicrate neminem esse
acturum. Epicrates homines multis uerbis male à se ac-
ceptos dimisit. redeunt illi Rhegio Syracusas: queri cum
multis, ita ut fit, incipiunt, sese HS LXXX nummum
frustra dedisse. res percrebuit; in ore, atque sermone
omnium

omnium cœpit esse. Verres refert illam suam Syracusanam: ait sese uelle de illis HS LXXX cognoscere: aduocat multos: dicunt Bidini Volcatio se dedisse: illud non addunt, iussu istius. Volcatium uocat: pecuniam referri imperat. Volcatius animo æquissimo nummos affert, qui nihil amitteret. reddit inspectantibus multis: Bidini nummos auferunt. Dicit aliquis: quid ergo in hoc Verrem reprehendis? qui non modo ipse fur non est, sed ne alium quidem passus est esse: attendite: iam intelligetis hanc pecuniam, qua uia modo uisa est exire ab isto, eadem semita reuertisse. quid enim debuit prætor? cum consilio re cognita, cum comperisset suum comitem, iuris, decreti, iudicii corrumpendi causa, qua in re ipsius prætoris caput, existimatioque ageretur, pecuniam accepisse, Bidinos autem contra prætoris famam, ac fortunas dedisse; non & in eum, qui accepisset, animaduertisse, & in eos, qui dedissent? tu, qui institueras in eos animaduvertere, qui perperam iudicassent; quod sæpe per imprudentiam fit; hos patieris impune discedere, qui ob tuum decretum, ob tuum iudicium pecuniam aut dandam, aut accipiendam putarant? Volcatius idem apud te postea fuit, eques R. tanta accepta ignominia. nam quid est turpius ingenuo; quid minus libero dignum, quam in conuentu maximo cogi à magistratu furtum reddere? qui si eo animo esset, quo non modo eques R. sed quis liber debet esse; aspicere te postea non potuisset: inimicus, hostis esset, tanta contumelia accepta; nisi tecum collusisset, & tuæ potius existimationi seruisset, quam suæ. qui quàm tibi amicus non modo tum

R. 3. fuertis

A C T I O N I S I I I .

fuerit, quandiu tecum in prouincia fuit; uerum etiam
 nunc sit, cum iam à ceteris amicis sis relictus: & tu
 intelligis, & nos existimare possumus. an hoc solum
 argumentum est, nihil isto imprudente factum, quod
 Volcatius ei non succensuit? quod iste nec in Volca-
 tium, nec in Bidinos animaduertit? est magnum argu-
 mentum, uerum illud maximum, quod illis ipsis Bidi-
 nis, quibus iratus esse debuit, ut à quibus comperit,
 quod iure agere cum Epicrate nihil possent, etiam si
 adesset, iccirco suum decretum pecunia esse tentatum;
 his inquam ipsis non modo illam hereditatem, quæ Epi-
 crati uenerat, sed, ut in Heraclio Syracusano, item in
 hoc, paulo etiam atrocius, quod Epicrates appellatus
 omnino non erat, bona patria, fortunasq; eius Bidinis
 tradidit: ostendit enim nouo modo, si quis quid ab ab-
 sente peteret, se auditurum. adeunt Bidini: petunt he-
 reditatem: procuratores postulant, ut se ad leges suas
 reijciat, aut ex lege Rupilia dicam scribi iubeat. aduer-
 sarij non audebant contradicere: exitus nullus reperi-
 batur. insimulant, hominem fraudandi caussa disces-
 sis se: postulant, ut bona possidere liceat. debebat Epicra-
 tes ullum nummum nemini. amici, si quis quid peteret,
 iudicio secum agi passuros, iudicatum solui satisfatu-
 ros esse dicebant. cum omnia consilia frigerent, admo-
 nitu istius insimulare cœperunt, Epicratem litteras pu-
 blicas corrupisse: à qua suspitione ille aberat plurimū.
 actionem eius rei postulant. amici recusare, ne quod no-
 uum iudicium, ne qua ipsius cognitio illo absente de exi-
 stimatione eius constitueretur: & simul idem illud po-
 stulare non desistebant, ut se ad leges suas reijceret. iste
amplam

amplam occasionem calumnie nactus, ubi uidet esse aliquid, quod amici absentem Epicratem nollent defendere; asseuerat se eius rei in primis actionem esse datum. cum omnes perspicerent ad istum non modo illos nummos, qui per simulationem ab isto exierant, reuertisse, sed multo etiam plures eum postea nummos abstulisse: amici Epicratem defendere destiterunt. iste Epicratis bona Bidinos omnia possidere, & sibi habere iussit. ad illa HS D millia hereditaria accessit ipsius antiqua HS quindecies pecunia. utrum res ab initio ita dicta est, an ad extremum ita perducta? an ita parua est pecunia? an is homo Verres, ut hæc, quæ dixi, gratis facta esse uideantur? hic nunc de miseria Siculorum iudices audite. & Heraclius ille Syracusanus, & hic Bidinus Epicrates expulsi bonis omnibus Romam uenerunt: sordidati, maxima barba, & capillo Romæ biennium prope fuerunt. cum L. Metellus in prouinciam profectus est, tum isti bene commendati cum Metello una proficiscuntur. Metellus, simul ac uenit Syracusas, utrumque rescindit, & de Epicrate, & de Heraclio. in utriusque bonis nihil erat, quod restitui posset, nisi quod moueri loco non poterat. fecerat hæc egregie primo aduentu Metellus, ut omnes istius iniurias, quas modo posset, rescinderet, & irritas faceret. Heraclium restitui iusserat: non restituebantur: quisquis erat ductus senator Syracusanus ab Heraclio. duci iubebat: itaque permulti ducti sunt. Epicrates quidem continuo restitutus est. alia iudicia Lilybæi, alia Agrigenti, alia Panormi restituta sunt. cæsus, qui isto prætore sunt habiti, non seruaturum se Metellus ostēderat: decumas, quas iste contra le-

ACTIONIS III.

gē Hieronicam uendiderat, sese uenditurū Hieronica lege dixerat. omnia erant Metelli eiusmodi, ut non tā suam præturam gerere, quā istius præturam retexere uideretur. simul atque ego in Siciliam ueni, mutatus est. uenerat ad eum illo biduo Letilius quidam, homo non alienus à litteris: itaque eo iste tabellario semper usus est. is epistolas complures attulerat, in his unam domo, quæ totum immutarat hominem. repente cœpit dicere, se omnia Verris caussa uelle, sibi cum ea amicitiam, cognationemq; esse. mirabantur omnes, hoc ei tum denique in mentem uenisse, posteaquā tam multis cum factis, decretisq; iugulasset. erant, qui putarēt Letilium legatum à Verre uenisse, qui gratiam, amicitiam, cognationemq; commemoraret. ex illo tēpore à ciuitatibus laudationem petere, testes non solum deterere uerbis, sed etiam ui retinere cœpit. quod nisi ego meo aduētū illius conatus aliquantulū represisssem, et apud Siculos non Metelli, sed Glabronis litteris, ac lege pugnasssem, tam multos huc euocare non potuisssem. uerū, quod institui dicere, miseras cognoscite Siculorū. Heraclius ille, & Epicrates longe mihi obuiam cū suis omnibus processerunt: uenienti Syracusas egerunt gratias flentes: Romam decedere mecum cupierunt. quod erant mihi oppida complura etiam reliqua, quæ adire uellem; constitui cum hominibus, quo die mihi Messanæ præsto essent. eò mihi nuncium miserunt, se à pratore retineri. quibus ego testimonium denunciaui, quorum nomina edidi Metello, cupidissimi ueniendi, maximis iniurijs affecti, adhuc non uenerunt. hoc iure sunt socij, ut ijs ne deplorare quidem de suis incommo
dis

disliceat. iam Heraclij Centuripini, optimi, nobilissimiq; adolescentis; testimonium audistis: à quo HS C millia per calumniam, malitiamq; petita sunt. iste, pœnis, compromissisq; interpositis, HS CCC extorquenda curauit: quodq; iudicium secundum Heraclium de cōpromissis factum erat; quod ciuis Centuripinus inter duos ciues iudicasset, id irritum iussit esse, eumq; iudicē falsum iudicasse iudicauit: in senatu ne esset: locis, cōmodisq; publicis uti uetuit: si quis eum pulsasset, edixit sese iudicium iniuriarum non daturum: quicquid ab eō peteretur, iudicem de sua cohorte daturum, ipsi autem nullius actionem rei sese daturum. quæ istius auctoritas tantum ualuit, ut neque illum pulsaret quisquam, cū prator in prouincia sua uerbo permitteret, re hortaretur; neque quisquam ab eo quicquam peteret, cum iste calumniæ licentiam sua auctoritate præbuisset. ignominia autem illa grauis tandiu in illo homine fuit, quandiu iste in prouincia mansit. hoc iniecto metu iudicibus, nouo more, nullo exemplo, ecquam rem putatis esse in Sicilia, nisi ad nutum istius, iudicata? utrum id solum uidetur esse actum, quod est tamen actum, ut Heraclio pecunia eriperetur; an etiam illud, in quo præda erat maxima, ut nomine iudiciorum, omnium bona, atque fortunæ in istius unius essent potestate? iam uero in rerum capitalium quæstionibus quid ego unamquamque rem colligam, & causam? ex multis similibus ea sumam, quæ maxime improbitate excellere uidebuntur. Sopater quidam fuit Haliciensis, homo domi suæ cū primis locuples, atque honestus. is ab inimicis suis apud C. Sacerdotē præto-

rem

rem rei capitalis cum accusatus esset, facile eo iudicio est liberatus. huic eidem Sopatro iudem inimici ad C. Verrem, cum is Sacerdoti successisset, eiusdem rei nomen detulerunt. res Sopatro facilis uidebatur, et quod erat innocens, & quod Sacerdotis iudicium improbare istum ausurum non arbitrabatur. citatur reus: causa agitur Syracusis: crimina tractantur ab accusatore, ea, quæ erant antea non solum defensione, uerum etiam iudicio dissoluta. causam Sopatri defendebat Q. Minutius, eques R. in primis splendidus, atque honestus, uobisq; iudices non ignotus. nihil erat in causa, quod metuendum, aut omnino quod dubitandum uideretur. interea istius libertus, & accensus idem Timarchides, qui est, id quod ex plurimis testibus prioræ actione didicistis, rerum huiusmodi omnium transactor, & administer, ad Sopatrum uenit: monet hominem, ne nimis iudicio Sacerdotis, & causæ confidat: accusatores, inimicosq; eius habere in animo pecuniam prætori dare: prætorem tamen ob salutem malle accipere: & simul malle, si fieri posset, rem iudicatam non rescindere. Sopater, cum hoc illi impronissum atque inopinatum accidisset, commotus est sane; neque in præsentia, Timarchidi quid responderet, habuit, nisi, se consideraturum, quid sibi de ea re esset faciendum: & simul ostendit, se in summa difficultate esse nummaria. post ad amicos retulit. qui cum ei fuissent auctores redimendæ salutis, ad Timarchidem uenit: expositis suis difficultatibus, hominem ad HS LXXX. perducit, eamq; ei pecuniam numerat. posteaquam ad causam dicendam uentum est; tum uero sine metu,

tu, sine cura omnes erant, qui Sopatrum defendebāt: crimen nullum erat, res iudicata: Verres nummos acceperat. quis posset dubitare, quidnam esset futurum? res illo die non peroratur: dimittitur iudicium. iterū ad Sopatrum Timarchides uenit: ait accusatores eius multo maiorem pecuniā prætori polliceri, quā quam hic dedisset: proinde, si saperet, uideret quid sibi esset faciendum. homo, quanquam erat & Siculus, & reus, hoc est & iure iniquo, & tempore aduerso; ferre tamen, atque audire diutius Timarchidem non potuit. facite, inquit, quod uobis libet: daturus non sum amplius. idemq; hoc amicis eius, et defensoribus uidebatur, atque eo etiam magis, quod iste quoquo modo se in ea questione præbebat, tamen in cōsilio habebat homines honestos e conuentu Syracusano, qui Sacerdotis quoque in consilio fuerant, tunc, cum esset idem hic Sopater absolutus. hoc rationis habebant, facere eos nullo modo posse, ut eodem crimine, iisdem testibus Sopatrum condemnarent iisdem homines, qui antea absoluisent. itaque hac una spe ad iudicium uenitur. quod posteaquam uentum est; cum in consilium frequentes conuenissent iisdem, qui solebant; & hac una spe tota defensio Sopatri niteretur, consilij frequentia, & dignitate; & quod erant, ut dixi, iisdem, qui antea Sopatri eodem illo crimine liberarāt: cognoscite hominis apertam, ac non modo non ratione, sed ne dissimulatione quidem tectam improbitatem, et audaciam. M. Petiliū, equitē R. quē habet in consilio, iubet operam dare, quod rei priuatæ iudex esset. Petilius recusabat, quod suos amicos, quos sibi i cōsilio esse uellet, ipse Verres retineret.

tineret. iste, homo liberalis, negat se quenquam reti-
 nere eorum, qui Petilio uellent adesse: itaque discedunt
 omnes: nam ceteri quoque impetrant, ne retineantur:
 qui se uelle dicebant alterutri eorum, qui tum illud iu-
 dicium habebant, adesse. itaque iste solus cum sua co-
 horte nequissima relinquitur. non dubitabat Minu-
 tius, qui Sopatrum defendebat, quin iste, quoniam
 consilium dimisisset, illo die rem illam quaesiturus non
 esset, cum repente iubetur dicere. respondet, ad quos?
 ad me, inquit; si tibi idoneus uideor, qui de homine Si-
 culo, ac Graculo indicem. idoneus es, inquit: sed per-
 uellem adessent ij, qui affuerant antea, causamq; co-
 gnorant. dic, inquit: illi adesse non possunt. nam her-
 cule, inquit Minutius, me quoque Petilius, ut sibi
 in consilio adessem, rogauit: & simul à subsellijs abi-
 re cepit. iste iratus hominem uerbis uehementioribus
 prosequitur; atque ei grauius etiam minari cepit,
 quod in se tantum crimen inuidiamq; conflarit. Minu-
 tius, qui Syracusis sic negociaretur, ut sui iuris digni-
 tatisq; meminisset; & qui sciret, se ita in provincia
 rem augere oportere, ut ne quid de libertate deperde-
 ret; homini, quæ uisa sunt, & quæ tempus illud tu-
 lit, & causa, respondit: causam sese dimisso, atque
 ablegato consilio defensurum negauit: itaque à subsel-
 lijs discessit: idemq; hoc præter Siculos ceteri Sopatri
 amici, aduocatiq; fecerunt. iste quanquam est incredi-
 bilis importunitate, & audacia, tamen subito solus de-
 stitutus pertimuit; & conturbatus est. quid ageret,
 quò se uerteret, nesciebat. si dimisisset eo tēpore qua-
 sitionem; post, illis adhibitis, quos ablegarat, absolu-
 tum

tum iri Sopatrum uidebat. sin autem hominem miserum, atque innocentem condemnasset, cum ipse prætor sine consilio, reus autem sine patrono, atque aduocatis fuisset; iudiciūq; C. Sacerdotis rescidisset: inuidiam se sustinere non posse tantam arbitratur: itaque æstuabat dubitatione: uersabat se in utrāque partem non solum mente, uerum etiam corpore: ut omnes, qui aderant, intelligere possent, in animo eius metum, cupiditatemq; pugnare. erat hominum conuentus maximus, summum silentium, summa expectatio, quonam esset eius cupiditas eruptura. crebro dimittebat se accensus ad aurem Timarchides. tum iste aliquando, age dic, inquit. Sopatrus implorare hominum, atque deum fidem, ut cum consilio cognosceret. tum repente iste testes citari iubet. dicit unus, & alter breuiter: nihil interrogatur. præco, dixisse, pronunciat. iste, quasi metueret, ne Petilius, priuato illo iudicio transacto, aut dilato, cum ceteris in consilium reuerteretur, ita properans de sella exiit, hominem innocentem, à Sacerdote absolutum, indicta causa, de sententia scribæ, medici, aruspiciq; condemnauit. retinete, retinete hominem in ciuitate iudices: parcite, & conseruate, ut sit qui uobiscum res iudicet, qui in senatu sine ulla cupiditate de bello, & pace sententiam ferat. tametsi minus id quidem nobis, minus populo R. laborandum est, qualis istius in senatu sententia futura sit. quæ enim eius auctoritas erit? quando iste sententiam dicere audebit, aut poterit? quando autem homo tanta luxuria, atque desidia, nisi Februario mense, aspirabit in curiam? uerum ueniat

ACTIONIS III.

niat sane, decernat bellum Cretensibus: liberet Byzantios: regem appellet Ptolemaum: quæ uult Hortensius, omnia dicat, & sentiat. minus hæc ad nos, minus ad uitæ nostræ discrimen, minus ad fortunarum nostrarum periculum pertinent. illud, illud est capitale, illud est formidolosum, illud optimo cuique metuendum, quod iste, ex hoc iudicio si aliqua ui se eripuerit, in iudicibus sit necesse est, sentietiam de capite ciuis R. ferat, sit in eius exercitu signifer, qui imperium iudiciorum tenere uult. hoc populus R. recusat, hoc ferre non potest; clamat, permittitq; uobis, ut, si istis hominibus delectemini, si ex hoc genere splendorem ordini, atque ornamentum curiæ constituere uelitis, habeatis sane uobis istum senatorem, istum de uobis iudicem, si uultis, habeatis. de se homines, si qui extra istum ordinem sunt, quibus ne reijciendi quidem amplius quam trium iudicum, præclaræ leges Corneliæ faciunt potestatem, hunc hominem tam crudelem, tam sceleratū, tam nefarium nolunt iudicare. etenim si illud est tam flagitiosum, quod mihi omnium rerum turpissimum, maximeq; nefarium uidetur, ob rem iudicandam pecuniam accipere, pretio habere addictam fidem, & religionem: quanto illud flagitiosius, improbius, indignius, eum, à quo pecuniam ob absoluendum acceperis, condemnare, ut ne prædonum quidem prætor in si de retinenda consuetudinem conseruaret? scelus est, accipere ab reo: quanto magis, ab accusatore? quanto etiam sceleratius, ab utroque? fidem cum proposuisses uenalem in prouincia, ualuit apud te plus is, qui pecuniam maiorem dedit. concedo, forsitan aliquis ali-

aliquando eiusmodi quippiam fecerit . cum uero fidē,
 ac religionem tuam alteri addictam pecunia accepta
 habueris , post eandem aduersarijs tradideris maiore
 pecunia : utrunque falles ? & trades , cui uoles ? et ei,
 quem fefelleris , ne pecuniam quidem reddes ? quem mi
 hi tu Bulbum ? quem Stalenum ? quod unquam huius
 modi monstrum , aut prodigium audiuius , aut uidi
 mus , qui cum reo transigat , post cum accusatore deci
 dat ; honestos homines , qui causam norint , ableget ,
 consilioq ; dimittat , ipse solus reum absolutum , à quo
 pecuniam acceperit , condemnet , pecuniamq ; nō red
 dat ? hunc hominem iudicum numero habebimus ? hic
 alteram decuriam senatoriam iudex obtinebit ? hic de
 capite libero iudicabit ? huic iudicialis tabula commit
 tetur ? quam iste non modo cera , uerum etiam sangui
 ne , si usum erit , notabit . quid enim horum se negat fe
 cisse ? illud uidelicet unum , quod necesse est , pecuniam
 accepisse . quid ni iste neget ? at eques R . qui Sopatrum
 defendit , qui omnibus eius consilijs , rebusq ; interfuit ,
 Q . Minutius iuratus dicit pecuniam datam ; iuratus
 dicit Timarchidem dixisse , maiorem ab accusatoribus
 pecuniam dari . dicent hoc Siculi omnes , dicent omnes
 Halicienses , dicet etiā prætectatus Sopatri filius : qui
 ab isto , homine crudelissimo , patre innocētissimo , pecu
 niaq ; patria priuatus est . uerum si de pecunia testibus
 planū facere nō possem , illud negare posses , aut nūc ne
 gabis , te , cōsilio tuo dimisso , uiris primarijs , qui in cōsi
 lio C . Sacerdotis fuerāt , tibiq ; esse solebant , remotis , de
 re iudicata iudicasse ? teq ; eū , quē C . Sacerdos , adhibito
 cōsilio , causa cognita , absoluiisset , eūdē , remoto cōsilio ,
 causa

ACTIONIS III.

caussa incognita, condemnasse? cum hæc confessus e-
 ris, quæ in foro palam Syracusis, in ore, atque oculis
 prouinciæ gesta sunt; negato sane, si uoles, pecuniam
 accepisse: reperiens, credo, aliquem, qui, cum hæc, quæ
 palam gesta sunt, uideat, quærat quid tu occulte ege-
 ris, aut qui dubitet, utrum malit meis testibus, an
 tuis defensoribus credere. Dixi iam antea, me non om-
 nia istius, quæ in hoc genere essent, enumeraturum,
 sed electurum ea, quæ maxime excellerent, accipite
 nunc aliud eius facinus nobile, & multis locis sæpe cõ-
 memoratum, & eiusmodi, ut in uno omnia maleficia
 inesse uideantur: attendite enim diligenter: inuenietis
 id facinus natum à cupiditate, auctum per stuprum,
 crudelitate perfectum, atque conclusum. Sthenius
 est, is qui nobis assidet, Thermitanus, antea multis
 propter summam uirtutem, summamq; nobilitatem,
 nunc propter summam calamitatem, atque istius in-
 signem iniuriam omnibus notus. huius hospitio Ver-
 res cum esset usus; & cum apud eum non modo Ther-
 mis sæpenumero fuisset, sed etiam habitasset; domo
 eius omnia abstulit, quæ paulo magis animum cuius-
 quam, aut oculos possent commouere: etenim Sthe-
 nius ab adolescētia paulo studiosius hæc comparabat,
 supellectilem ex ære elegantiores & Deliacam, &
 Corinthiam, tabulas pictas, etiam argenti benefacti,
 prout Thermitani hominis facultates ferebant, satis.
 quæ, cum esset in Asia adolescens, studiose, ut dixi,
 comparabat, non tã suæ delectationis causa, quàm ad
 inuitationes aduentusq; nostrorum hominum, suo-
 rum amicorum, atque hospitum. quæ posteaquam
 iste

iste omnia abstulit, alia rogando, alia poscendo, alia sumendo. ferebat Sthenius ut poterat, tangebatur tamen animi dolore necessario, quod domum eius exornatam, atque instructam fere iam iste reddiderat nudam, atque inanem: ueruntamen dolorem suum nemini impartiebat: prætoris iniurias tacite, hospitis placide ferendas arbitrabatur. interea cupiditate iste illa sua nota, atque apud omnes peruulgata, cum signa quædam pulcherrima, atque antiquissima Thermis in publico posita uidisset, adamauit: à Sthenio petere cœpit, ut ad ea tollenda operam suam profiteretur, seq; adiuuaret. Sthenius uero non solum negauit, sed etiam ostendit id fieri nullo modo posse, ut signa antiquissima, monumenta P. Africani, ex oppido Thermitanorum, incolumi illa ciuitate, imperioq; populi R. tollerentur. etenim, ut simul P. Africani quoque humanitatem cognoscatis, oppidum Himeram Carthaginienses quondam ceperant, quod fuerat in primis Sicilia clarum & ornatum. Scipio, qui hoc dignum populo R. arbitraretur, bello confecto socios sua per nostram uictoriam recuperare; Siculis omnibus, Carthagine capta, quæ potuit, restituenda curauit. Himera deleta, quos ciues belli calamitas reliquos fecerat, in se Thermis collocarât in eiusdê agri finibus, neque longe ab oppido antiquo. hi se patrû fortunam ac dignitatem recuperare arbitrabantur, cum illa maiorû ornamenta in eorum oppido collocabantur. erant signa ex ære complura, in his mira pulchritudine ipsa Himera, in muliebrem figuram, habitumq; formata, ex oppidi nomine, & fluminis. erat etiam Stesichori poetæ

S statua,

ACTIONIS III.

statua, senilis, incurua, cum libro, summo, ut putant, artificio facta ab eo, qui fuit Himeræ, sed est, & fuit tota in Græcia summo propter ingenium honore & nomine. hæc iste ad insaniam concupierat. etiam, quod pene præterij, capella quedam, ea quidem mire, ut etiam nos, qui rudes harum rerum sumus, intelligere possumus, scite facta, & uenuste. hæc & alia Scipio non negligenter abiecerat, ut homo intelligens Verres auferre posset; sed Thermitanis restituerat: non quo ipse hortus, aut suburbanum, aut locum omnino, ubi ea poneret, nullum haberet: sed, si domum abstulisset, non diu Scipionis appellarentur, sed eorum, ad quoscunque ipsius morte uenissent: nunc ijs locis posita sunt, ut mihi semper Scipionis fore uideantur, itaq; dicantur. hæc cum iste posceret, agereturq; ea res in senatu; Sthenius uehementissime restitit, multaq; ut in primis Siculorum in dicendo copiosus est, commemorauit: urbem relinquere Thermitanos esse honestius, quam pati tolli ex urbe monumenta maiorum, spolia hostium, beneficia clarissimi uiri, indicia societatis populi R. atque amicitiae. commoti animi sunt omnium. repertus est nemo, quin mori diceret satius esse. itaque hoc adhuc oppidum Verres inuenit prope solum in orbe terrarum, unde nihil eiusmodi rerum de publico per uim, nihil occulte, nihil imperio, nihil gratia, nihil precario posset auferre. ueruntamen hasce eius cupiditates exponam alio loco: nunc ad Sthenium reuertar. itaque iste uehementer Sthenio infensus, hospitium ei renunciat, domo eius emigrat, atque adeo exit; nam iam ante migrarat. eum autem inimicissimum

mi Sthenij domum suam statim inuitant, ut animum eius in Sthenium inflammarent, ementiendo aliquid, & criminando. hi autem erant inimici, Agathinus, homo nobilis, & Dorotheus, qui habebat in matrimonio Callidamam, Agathini, eius filiam, de qua iste audierat: itaque ad generum Agathini migrare maluit. una nox intercesserat, cum iste Dorotheum sic diligebat, ut diceret omnia inter eos esse communia; Agathinum ita obseruabat, ut aliquem affinem ac propinquum. contemnere etiam signum illud Himeræ iam uidebatur, quod eum multo magis figura & lineamenta hospitæ delectabant. itaque hortari homines cœpit, ut aliquid Sthenio periculi crearent, criminisq; confingerent. dicebant se illi nihil habere, quod dicerent. tum iste his aperte ostendit, & confirmauit, eos, in Sthenium quicquid uellent dicerent, simul atque ad se detulissent, probaturos. ita illi non procrastinant: Sthenium statim educunt: aiunt ab eo litteras publicas esse corruptas. Sthenius postulat, ut secum sui ciues agant de litteris publicis corruptis, eiusq; rei legibus Thermitanorum actio sit: cum senatus populusq; R. Thermitanis, quod semper in amicitia, fideq; mansissent, urbes, agros, legesq; suas reddidisset; Publiusq; Rupilius postea leges ita Siculis ex S. C. de decem legatorum sententia dedisset, ut ciues inter se legibus suis agerent; idemq; hoc habuerit Verres ipse in edicto; ut de his omnibus causis se ad leges reuiceret. iste, homo omnium æquissimus, atque à cupiditate omnium remotissimus, se cogniturum esse confirmat: paratum ad causam dicendam uenire hora octaua iubet. non erat obscurum,

S 2 quid

ACTIONIS III.

quid homo improbus, ac nefarius cogitaret: neque enim ipse satis occultarat, nec mulier tacere poterat. intellectum est id istum agere, ut, cum Sthenium sine ullo argumento, ac sine teste damnaſſet, tum homo nefarius de homine nobili, atque id ætatis, ſuoq; hoſpiti uirgis ſupplicium crudeliſſime ſumeret. quod cum eſſet perſpicuum; de amicorum hoſpitumq; ſuorum ſententia Thermis Sthenius Romam profugit; hiemi fluctibusq; ſeſe committere maluit, quàm non iſtam communem Situlorum tempeſtatem, calamitatemq; uita-re. iſte, homo certus, & diligens, ad horam octauam præſto eſt: Sthenium citari iubet: quem poſteaquam uidet non aſſeſſe, dolore ardere, atque iracundia fure re cœpit, Venerios in domum Sthenij mittere, equites circum agros eius, uillasq; dimittere. itaque cum expe-ctat quidnam ſibi certi aſſeratur, ante horam tertiam noctis de foro non diſceſſit. poſtridie mane deſcendit: Agathinum ad ſeſe uocat: iubet eũ de litteris publicis in abſentem Sthenium dicere erat. eiꝰſmodi cauſſa, ut ille ne ſine aduerſario quidem apud inimicum iudicem reperire poſſet, quid diceret: itaque tantum uerbo poſuit, Sacerdote prætorẽ Sthenium litteras publicas corrupiſſe. uix ille hoc dixerat, cum iſte pronunciat, Sthenium litteras publicas corrupiſſe uideri. & hæc præterea addidit homo Venerius nouo modo, nullo exemplo, ob eam rem HS quingenta Veneri Erycinæ de Sthenij bonis exacturum: bonaq; eiꝰ ſtatim cœpit uendere: & uendidiſſet, ſi tantulum moræ fuiſſet, quo minus ei pecunia illa numeraretur. ea poſtquam numerata eſt, contentus hac iniquitate non fuit: palam de ſella,
ac

ac tribunali pronūciat; si quis absentem Sthenium rei capitalis reum facere uellet, sese eius nomen recepturum: & simul, ut ad causam accederet, nomenq; deferret, Agathinum, nouum affinem, atque hospitē, cœpit hortari. tum ille clare, omnibus audientibus, sese id non esse facturum, neque se usque eò Sthenio esse inimicum, ut eum rei capitalis affinem esse diceret. hic tum repente Pacilius quidam, homo egens, & leuis, accedit: ait, si liceret, nomen absentis deferre se uelle. iste uero, & licere, & fieri solere, & se recepturum. itaque defertur. edicit statim, ut kal. Dec. adsit Sthenius Syracusis. hic, qui Romam uenisset, satisq; feliciter anni iā aduerso tempore nauigasset, omniaq; habuisset æquiora, & placabiliora, quàm animum prætoris, atque hospitis; rem ad amicos suos detulit. quæ ut erant acerba, atque indigna, sic uidebantur omnibus. itaque in senatu continuo Cn. Lentulus, & L. Gellius consules faciunt mentionem, placere statui, si patribus conscriptis uideretur, ne absentes homines in prouincijs rei fierent rerum capitalium: causam Sthenij totam, & istius crudelitatem, & iniquitatem senatum docent. aderat in senatu Verres, pater istius: flens unumquenque senatorem rogabat, ut filio suo parceret: neque tamen multum proficiebat: erat enim summa uoluntas senatus: itaque sententiæ dicebātur: cum Sthenius absens reus factus esset, de absente iudicium nullum fieri placere; & si quod esset factum, id ratum esse non placere. eo die trāsigi nihil potuit, quòd & id temporis erat, & ille pater istius inuenerat homines, qui dicendo tempus consumerent. postea senex

A C T I O N I S I I I.

Verres defensores, atque hospites omnes Sthenij conuenit: rogat eos, atque orat, ne oppugnent filium suum, de Sthenio ne laborent: confirmat his, curaturum se esse, ne quid ei per filium suum noceretur, se homines certos eius rei causa in Siciliam & terra, & mari misurum. & erat spatium dierum fere triginta ante kal. Dec. quo iste, ut Syracusis Sthenius adesset, edixerat. commouentur amici Sthenij: sperant fore, ut patris literis, nuncijsq; ab incepto furore reuocetur. in senatu postea causa non agitur. ueniunt ad istum domesticum nuncij, litterasq; a patre afferunt ante kal. Dec. cum isti etiam tu de Sthenio integra tota res esset: eodemq; ei tempore de eadem re litterae complures a multis eius amicis, ac necessarijs afferuntur. hic iste, qui praecipue cupiditate neque officij sui, neque periculi, neque pietatis, neque humanitatis rationem habuisset unquam, neque in eo, quod monebatur, auctoritatem patris, nec in eo, quod rogabatur, uoluntatem anteponendam putauit libidini suae. mane kal. Dec. ut edixerat, Sthenium citari iubet. si abs te istam rem parens tuus alicuius amici rogatu, benignitate, aut ambitione inductus petisset, grauissima tamen apud te uoluntas patris esse debuisset. cum uero abs te tui capitis causa peteret, hominesq; certos domo misisset, hiq; eo tempore ad te uenissent, cum tibi in integro tota res esset: ne tum quidem te potuit si non pietatis, at salutis tuae ratio ad officium, sanitatemq; reducere? citat reum: non respondet. citat accusatorem (attendite quaeso: uidete, quantum opere istius amentiae fortuna ipsa aduersata sit: & simul uidete, quis Sthenij causam casus adiunxit) citatus

tus accusator M. Pacilius nescio quo casu non respondit, non affuit. si praesens Sthenius reus esset factus, si manifesto in maleficio teneretur: tamen, cum accusator non adesset, Sthenium condemnari non oporteret: etenim, si posset reus absente accusatore damnari, non ego à Vibone Veliam paruulo nauigio inter fugitivorum, ac praedonum, ac tua tela uenissem: quo tempore omnis illa mea festinatio fuit, cum periculo capitis, ob eam causam, ne tu ex reis eximerere, si ego non affuissem ad diem. quod igitur erat in tuo iudicio optatissimum, me, cum citatus essem, non adesse: cur Sthenio non putasti prodesse oportere, cum eius accusator non affuisset? itaque fecit ut exitus principio similimus reperiretur. quem absentem reum fecerat, eum absente accusatore condemnat. nunciabatur illi primis illis temporibus id, quod pater quoque ad eum pluribus uerbis scripserat, agitatum rem esse in senatu, etiam in concione tribunum pl. de causa Sthenij M. Palicanum esse questum, postremo me ipsum apud collegium hoc tribunorum pl. cum eorum omnium edicto non liceret quenquam Romae esse, qui rei capitalis condemnatus esset, egisse causam Sthenij, cum rem ita exposuissem, quemadmodum nunc apud uos, docuissemque; hanc damnationem duci non oportere; tribunos pl. hoc statuuisse, idque omnium sententia pronunciatum esse, non uideri Sthenium impediri edicto, quo minus ei liceret Romae esse. cum haec ad istum afferrentur, timuit aliquando, et commotus est: uertit stilum in tabulis suis: quo facto causam omnem evertit suam: nihil enim sibi reliqui fecit, quod defendi aliqua ratione posset. nam

A C T I O N I S I I I .

si ita defenderet, recipi nomen absentis licet, hoc fieri in prouincia nulla lex uetat: mala, et improba defensione, uerum aliqua tamen uti uideretur. postremo illo desperatissimo persugio uti posset, se imprudentem fecisse, existimasse id licere. quanquam hæc perditissima defensio est, tamen aliquid dici uideretur. tollit ex tabulis id quod erat, & facit coram delatum esse. hic uide, in quot laqueos se induerit, quorum ex nullo se unquam expediret. primum ipse in Sicilia sæpe, & palam de loco superiore dixerat, et in sermone multis demonstrarat, licere nomen recipere absentis, se exemplo fecisse id, quod fecisset. hæc eum dictitasse prioræ actione, & Sex. Pompeius Chlorus dixit, de cuius uirtute antea commemorauimus; & Cn. Pompeius Theodorus, homo Cn. Pompeij, clarissimi uiri, iudicio plurimis maximisq; in rebus probatissimus, & omnium existimatione ornatissimus; & Posides Matro Solentinus, homo summa nobilitate, existimatione, uirtute; et hac actione quàm uoletis multi dicent; & qui ex isto ipso audierint, uiri primarij nostri ordinis; & alij, qui interfuerint, cum absentis nomen reciperetur. deinde Romæ cum res esset acta in senatu, omnes istius amici, in his etiam pater eius, hoc defendebat licere fieri: sæpe esse factum: istum, quod fecisset, aliorum exemplo, institutoq; fecisse. dicit præterea testimonium tota Sicilia: quæ in communibus postulatis ciuitatum omnium consulis edidit, rogare, atque orare patres conscriptos, ut statuerent, ne absentium nomina reciperentur. qua de re Cn. Lentulum, patronum Siciliæ, clarissimum adolescentem, dicere audistis: Siculos, cum se
caus-

causam, quæ pro his sibi in senatu agenda esset, docerent, de Sthenij calamitate questos esse, propterq; hæc iniuriâ, quæ Sthenio facta esset, eos statuisse, ut, quod dico, postularetur. quæ cum ita essent; tanta ne amentia præditus, atque audacia fuisti, ut in re tam clara, tam testata, tam abs te ipso peruulgata tabulas publicas corrumpere auderes? at quemadmodum corrupisti? non ne ita, ut, omnibus nobis tacentibus, ipsæ te tuæ tabulæ condemnare possent? quæso, codicem circunfer, ostende. uidetis ne totum hoc nomen, coram ubi facit delatum, esse in litura? quid fuit istic antea scriptum? quod mendum ista litura correxit? quid à nobis iudices expectatis argumenta huius criminis? nihil dicimus: tabulæ sunt in medio: quæ se corruptas, atque interlitas esse clamant. ex istis etiam tu rebus effugere te posse confidis? cum te nos non opinione dubia, sed tuis uestigijs persequamur, quæ tu in tabulis publicis expressa, ac recentia reliquisti. Is mihi etiâ, Sthenium litteras publicas corrupisse, causa incognita iudicabit, qui defendere non potuerit, se ex ipsius Sthenij nomine litteras publicas non corrupisse. uidete porro aliam dementiam: uidete, ut, dum expedire sese uult, induat. cognitorem ascribit Sthenio: quem? cognatum aliquem, aut propinquum? non: Thermitanum aliquem, honestum hominem, ac nobilem? ne id quidem: at Siculum, in quo aliquis splendor dignitasq; esset? minime: quid igitur? ciuem R. cui hoc probari potest? cum esset Sthenius ciuitatis suæ nobilissimus, amplissima cognatione, plurimis amicitijs, cum præterea tota Sicilia multum auctoritate, & gratia posset; inuenire

ACTIONIS III.

nire neminem Siculum potuit, qui pro se cognitor fieret? hoc probabis? an ipse ciuem R. maluit? cedo, cui Siculo, cum is reus fieret, ciuis Romanus cognitor factus unquam sit. omnium prætorum litteras, qui ante fuerunt, profer, explica: si unum inueneris, ego hoc tibi, quemadmodum in tabulis scriptum habes, ita gestum esse concedam. at credo Sthenius hoc sibi amplius esse putauit, eligere è ciuium R. numero, ex amicorum, atque hospitum suorum copia, quem cognitorem daret. quem delegit? quis in tabulis scriptus est? C. Claudius, C. filius, Palatina. non quæro, quis hic sit Claudius, quàm splendidus, quàm honestus, quàm idoneus, propter cuius auctoritatem & dignitatem Sthenius ab omnium Sicularum consuetudine discederet, et ciuem Romanum cognitorem daret. nihil horum quæro. fortasse enim Sthenius non splendorem hominis, sed familiaritatem secutus est. quid, si omnium mortaliū Sthenio nemo inimicior, quàm hic C. Claudius tum semper, tū in his ipsis rebus, & temporibus fuit? si de litteris corruptis contrahenit? si contra omnem rationem pugnavit? utrum potius, pro Sthenio inimicum cognitorem esse factum, an te in Sthenij periculum inimici eius nomine abusum esse credemus? ac ne quis forte dubitet, cuiusmodi totum sit negotium: tametsi iam dudum omnibus istius improbitatem perspicuam esse confido, tamen paululum etiam attendite. uidetis illum subcrisso capillo, nigrum? qui eo uultu nos intuetur, ut sibi ipse peracutus esse uideatur? qui tabulas tenet? qui scribit? qui monet? qui proximus est? is est C. Clodius, qui in Sicilia sequester istius, interpres,

pres, confector negociorum, prope collega Timarchidis numerabatur, nunc obtinet eum locum, ut uix Apronio illi de familiaritate concedere uideatur; & qui se non Timarchidis, sed ipsius Verris collegam, & socium esse dicebat. dubitate etiam, si potestis, quin eū iste potissimum ex omni numero delegerit, cui improbam personam imponderet, quem & huic inimicissimum, & sibi amicum esse arbitraretur? hic uos dubitatis iudices tantam istius audaciam, tantam crudelitatem, tantam iniuriam uindicare? dubitatis exemplum iudicum illorum sequi, qui damnato Cn. Dolabella damnationem Philodami Opuntij resciderunt, quod is non absens reus factus esset, quæ res iniquissima & acerbissima est, sed cum ei legatio Romam à suis ciuibus esset data? quod illi iudices multo in leuiore caussa statuerunt, æquitatem secuti; uos id statuere in grauissima caussa, presertim aliorum auctoritate iam confirmatum, dubitabitis? at quem hominem C. Verres tanta, tam insigni iniuria affecisti? cuius absentis nomen recepisti? quem absentem non modo sine crimine, & sine teste, uerum etiam sine accusatore damnasti? quem hominem, dii immortales: non dicam amicum tuum, quod apud homines carissimum est: non hospitem, quod sanctissimum est: nihil enim minus libenter de Sthenio commemoro: nihil aliud in eo, quod reprehendi possit, inuenio, nisi quod homo frugalissimus, atque integerrimus te hominem plenum stupri, flagitij, sceleris domum suam inuitauit; nisi quod qui C. Marij, & Cn. Pompeij, C. Marcelli, L. Sisennæ, tui defensoris, ceterorumq; fortissimorum hospes fuisset, atque

811 A C T I O N I S I I I .

atque esset, ad eum numerum clarissimorum hominū
 tuum quoque nomen ascripserit : quare de hospitio uio-
 lato, & de isto tuo nefario scelere nihil queror : hoc di-
 co, non ijs, qui Sthenium norunt, hoc est nemini eorū,
 qui in Sicilia fuerunt : nemo enim ignorat, quo hic in
 ciuitate sua splendore, qua apud omnes Siculos digni-
 tate, atque existimatione sit : sed ut illi quoque, qui in
 ea prouincia non fuerunt, intelligere possint, in quo ho-
 mine tu statueris exemplum eiusmodi, quod tum pro-
 pter iniquitatem rei, tū etiam propter hominis digni-
 tatem acerbum omnibus, atque intolerandum uidere
 tur. est ne Sthenius is, qui omnes honores domi suae fa-
 cillime cum adeptus esset, amplissime ac magnificentis-
 sime gessit ? qui oppidum non maximum maximis ex
 pecunia sua locis communibus, monumentisq; decora-
 uit ? cuius de meritis in remp. Thermitanorum, Sicu-
 losq; uniuersos fuit aenea tabula fixa Thermis in curia
 in qua publice erat de huius beneficijs scriptum, et in-
 cisum : (quae tabula tum imperio tuo reuulsa, nunc à
 me tamen reportata est) ut omnes huius honores inter
 suos & amplitudinē possent cognoscere. est ne hic, qui,
 apud Cn. Pompeium, clarissimum uirum, cum accusa-
 tus esset, quod propter C. Marij familiaritatem, & ho-
 spitium contra remp. sensisse eum inimici & accusato-
 res eius dicerent, cum magis inuidioso crimine, quàm
 uero accerferetur, ita à Cn. Pōpeio absolutus est, ut in
 eo ipso iudicio Pompeius hunc hospitio suo dignissimū
 statuerit ? ita porro laudatus defensúsq; ab omnibus
 Siculis, ut idem Pompeius non ab homine solum, sed
 etiam à prouincia tota se huius absolute inire gra-
 tiam

tiam arbitraretur? postremo est ne hic, qui & animū
in remp. habuit eiusmodi, et tantum auctoritate apud
suos ciues potuit, ut perficeret in Sicilia solus te præto
re, quod non modo Siculus nemo, sed ne Sicilia quidem
tota potuisset, ut ex oppido Thermis nullum signum,
nullum ornamentum, nihil ex sacro, nihil de publi
co attingeres? cum presertim essent multa præclara,
& tu omnia concupisses. denique nunc uide, quid inter
te, cuius nomine apud Siculos dies festi agitantur, &
præclara illa Verrea celebrantur, cui statua Romæ
stant inaurata, à communi Siciliæ, quemadmodum
inscriptum uidemus, data; uide inquam, quid inter
te, & hunc Siculum, qui abs te est patrono Siciliæ con
demnatus, intersit. hunc ciuitates ex Sicilia permultæ
testimonio suo, legationibusq; ad eam rem missis publi
ce laudant: te omnium Siculorum patronum una Ma
mertina ciuitas socia furtorum, ac flagitiorum tuorū
publice laudat, ita tamen nouo more, ut legati lædant,
legatio laudet: ceteræ quidem ciuitates publice litte
ris, legationibus, testimonijs accusant, queruntur, ar
guunt: si tu absolutus sis, funditus euerfas se esse arbi
trantur. hoc de homine, ac de huius bonis etiā in Ery
ce monte monimentum tuorum flagitiorum, crudelita
tisq; posuisti: in quo Sthenij Thermitani nomen ascri
ptum est. uidi argenteum Cupidinem cum lampade.
quid tandem habuit argumenti, aut rationis res, quā
obrem in eo potissimum Sthenianum præmium pone
retur? utrum hoc signum cupiditatis tuæ, an trophæ
um necessitudinis, atque hospitij, an amoris indicium
esse uoluisti? faciunt hoc homines, quos in summa ne
quitia

ACTIONIS III.

quitia non solum libido, & uoluptas: uerum etiam ipsius nequitiae fama delectat, ut multis in locis notas, ac uestigia scelerum suorum relinqui uelint. ardebat amore illius hospita, propter quam hospitij iura uiolabat. hoc non solum sciri tum, uerum etiam commemorari semper uolebat. itaque ex illa ipsa re, quam accusante Agathino gesserat, Veneri potissimum debere premium statuit, quæ illam totam accusationem, iudiciumq; conflat. putarem te gratum in deos, si hoc donum Veneri non de Sthenij bonis dedisses, sed de tuis: quod facere debuisti, presertim cum tibi illo ipso anno à Chelidone uenisset hereditas. hic ego si hanc causam non omnium Siculorum rogatu recepissem, si hoc à me muneris non uniuersa prouincia poposcisset, si me animus, atque amor in remp. existimatioq; offensa nostri ordinis, ac iudiciorum non hoc faceret coegisset, atque hæc una causa fuisset, quod amicum, atque hospitem meum Sthenium, quem ego in quaestura mea singulariter dilexissem, de quo optime existimassem, quem in prouincia existimationis meae studiosissimum, cupidissimumq; cognossem, tam crudeliter, scelerate, nefarieq; tractasses: tamen digna causa esset, cur inimicitias hominis improbissimi suscipere, ut hospitis salutem, fortunasq; defenderem. fecerunt hoc multi apud maiores nostros, fecit etiam nuper homo clarissimus Cn. Domitius, qui M. Silanum, consularem uirum, accusauit propter Egritomari transalpini hospitis iniurias. putarem me idoneum, qui exemplum sequerer humanitatis, atque officij, proponeremq; spem meis hospitibus, ac necessarijs, quo tutiorem uitam sese meo praesidio

fidio uicturos esse arbitrarentur. cum uero in communibus iniurijs totius provinciae Sthenij quoque caussa contineatur, multiq; uno tempore à me hospites, atque amici publice, priuatimq; defendantur: profecto uereri non debeo, ne quis hoc, quod facio, non existimet summi officij ratione impulsus, coactumq; suscepisse.

Atque ut aliquando de rebus ab isto cognitis, iudicatisq;, et de iudicijs datis dicere desistamus, &, quoniã facta istius in his generibus infinita sunt, nos modum aliquem, et finem orationi nostrae, criminibusq; faciamus; pauca ex alijs generibus sumemus. Audistis, ob ius dicendum, Q. Varium dicere, procuratores suos isti centum & triginta millia nummum dedisse: meministis, Q. Varij testimonium, remq; hanc totam C. Sacerdotis hominis ornatissimi, testimonio comprobari: scitis, Cn. Sertium, M. Modium, equites R. sexcentos praeterea ciues R. multosq; Siculos dixisse, isti pecuniam ob ius dicendum dedisse. de quo crimine quid ego disputem, cum totum positum sit in testibus? quid porro argumentum, qua de re dubitare nemo possit? an hoc dubitabit quisquam omnium, quin is uenalem in Sicilia iurisdictionem habuerit, qui Romae totum edictum, atque omnia decreta uendiderit? & quin ab Siculis ob decreta interponenda pecuniam acceperit, qui M. Octauium Ligurem ob ius dicendum poposcerit? quod enim praeterea genus pecuniae cogendae praeterijt? quod non, ab omnibus alijs praeteritum, excogitauit? ecquae res apud ciuitates Siculas expetitur, in qua aut honos aliquis sit, aut potestas, aut procuratio, quin eam rem tuam ad tuum questum, nundinationemq; hominum traxeris?

ACTIONIS III.

duxeris? dicta sunt priore actione & priuatim, & publice testimonia: legati Centuripini, Halesini, Catineses, Panormitaniq; dixerunt, multarum præterea ciuitatum, iam uero priuatim plurimi: quorum ex testimonijs cognoscere potuistis, tota Sicilia per triennium neminem ulla in ciuitate senatorem factum esse gratis; neminem, ut leges eorum sunt, suffragijs; neminem nisi istius imperio, aut litteris: atque in his omnibus senatoribus cooptandis nõ modo suffragia nulla fuisse, sed ne genera quidem spectata esse, ex quibus in eum ordinem cooptari liceret; neque census, neque ætatis, neque cetera Siculorum iura ualuisse: quicumque senator uoluerit fieri, quamuis puer, quamuis indignus, quamuis ex eo loco, ex quo non liceret; si is pretio apud istum fieret idoneus ut uinceret, factum esse semper: non modo Siculorum nihil in hac re ualuisse leges, sed ne ab senatu quidem populoq; R. datas: quas enim leges socijs amicisq; dat is, qui habet imperium à populo R. auctoritatem legum dandarum à senatu, hæ debent & populi R. et senatus existimari. Halesini pro multis & magnis suis maiorumq; suorum in remp. nostram meritis, atque beneficijs suo iure nuper, L. Licinio Q. Mucio cos. cum haberent inter se controuersias de senatu cooptando, leges ab senatu nostro petiuerunt. decreuit senatus honorifico S. C. ut his C. Claudius, Appij filius, Pulcher prætor de senatu cooptando leges conscriberet. C. Claudius adhibitis omnibus Marcellis, qui tum erant, de eorum sententia leges Halesinis dedit, in quibus multa sanxit; de ætate hominũ; ne quis minor triginta annis natu; de quæstu, quẽ
qui

qui fecisset, ne legeretur; de censu, de ceteris rebus quæ omnia ante istum prætorem & nostrorum magistratum auctoritate, & Halesinorum summa uoluntate ualuerunt. ab isto & præco, qui uoluit, istum ordinem pretio mercatus est: & pueri annorum senum, septenumq; denum senatorium nomen nundinati sunt: & quod Halesini, antiquissimi, & fidelissimi socij, atque amici, Romæ impetrarant, ut apud se ne suffragijs quidem fieri liceret, id pretio ut fieri posset, effecit. Agrigentini de senatu cooptando Scipionis leges antiquas habent: in quibus & eadem illa sancta sunt, & hoc amplius. cum Agrigentinarum duo genera sint, unum ueterum, alterum colonorum, quos T. Manlius prætor ex S. C. de oppidis Siculorum deduxit Agrigentum: cautum est in Scipionis legibus: ne plures essent ex colonorum numero, quàm ex ueterum Agrigentinarum. iste, qui omnia iura pretio exæquasset, omniumq; rerum delectum, atque discrimen pecunia sustulisset, non modo illa, quæ erant ætatis, ordinis, quæstusq; , permiscuit, sed etiam in his duobus generibus, ciuium nouorum, ueterumq; delectum, ordinemq; turbauit. nam cum esset ex ueterum numero quidam senator demortuus; & cum ex utroque genere par numerus reliquus esset; ueterem cooptari necesse erat legibus, ut his amplius numerus esset. quæ cum ita se res haberet, tamen ad istum uenerunt emptum locum, illum senatorium non solum ueteres, sed etiam noui. fit ut pretio nouus uincat, litterasq; à prætore auferat. Agrigentini ad istum legatos mittunt, qui eum leges doceant, consuetudinemq; omnium annorum de-

T

monstrent

ACTIONIS III.

monstrent, ut iste intelligerent, ei se illum locum uendisse, cui ne commercium quidem esse oporteret. quorum oratione iste, cum pretium iam acceperat, ne tantulum quidem commotus est. idem fecit Heracles: nam eò quoque colonos P. Rupilius deduxit, legesque similes de cooptando senatu, ac de numero ueterum, ac nouorum dedit. ibi non solum iste, ut apud ceteros, pecuniam accepit, sed etiam genera ueterum, ac nouorum, numerumque permiscuit. nolite expectare, dum omnes obeam oratione mea ciuitates: hoc uno completor crimine omnia, neminem isto pretore senatorem fieri potuisse, nisi qui isti pecuniam dedisset. hoc idem transfero in magistratus, curationes, sacerdotia: quibus in rebus non solum hominum iura, sed etiam deorum religiones immortalium omnes repudiavit. Syracusis lex est de religione, quæ in annos singulos Iouis sacerdotem sortito capi iubeat: quod apud illos amplissimum sacerdotium putatur. cum suffragiis tres ex tribus generibus creati sunt, res reuocatur ad sortem. perfecerat iste imperio, ut pro suffragio Theomnastus, familiaris suus, in tribus illis renunciaretur. in sorte, cui imperare non poterat, expectabant homines, quidnam acturus esset. homo, id quod erat facillimum, primo uetat sortiri: iubet extra sortem Theomnastum renunciari. negant id Syracusani per religiones sacrorum ullo modo fieri posse, fas denique negant esse. iubet ille sibi legem legi. recitatur: in qua scriptum erat, ut, quot essent renunciati, tot in hydriam sortes conijcerentur; cuius nomen exisset, ut is haberet sacerdotium. homo ingeniosus, & peracutus, optime,

me, inquit. nempe scriptum ita est, quot renunciati erunt: quot ergo sunt renunciati? responsum, tres. nunquid igitur oportet nisi tres sortes coniungi, unam educi? nihil. coniungi iubet tres, in quibus omnibus scriptum esset nomen Theomnasti. fit clamor maximus, cum id uniuersis indignum, atque nefarium uidetur. ita Iouis illud sacerdotium amplissimum per hanc rationem Theomnasto datur. Cephaledi mensis est certus, quo mense sacerdotem maximum creari oporteat. erat eius honoris cupidus Athenio quidam, Climachias cognomine, homo sane locuples, & domi nobilis: sed is fieri nullo modo poterat, si Herodotus quidam adesset. ei locus ille, atque honos in illum annum ita debere putabatur, ut ne Climachias quidem contradiceret. res ad istum defertur, & istius more deceditur. toreumata sane nota ac pretiosa auferuntur. Herodotus Romæ erat: satis putabat se ad comitia tempore uenturum, si pridie uenisset. iste, ne aut alio mense, ac fas erat, comitia haberentur, aut Herodoto presenti honos adimeretur, id quod iste non laborabat, Climachias minime uolebat, excogitat (dixi iam dudum: non est homo acutior quisquam, nec fuit) excogitat inquam, quemadmodum mense illo legitimo comitia haberentur, nec tamen Herodotus adesse posset. est consuetudo Siculorum, ceterorumque Græcorum, quod suos dies mensesque congruere uolunt cum solis lunæque ratione, ut nonnunquam, si quid discrepet, eximant unum aliquem diem, aut, summum, biduum ex mense: quos illi ἐξαιρεσιμαὶος dies nominant. item nonnunquam uno die longiorem mensem faciunt, aut biduo. quæ

T 2 iste

ACTIONIS III.

iste cum cognouisset, nouus astrologus, qui non tam cæli rationem, quàm cælati argenti duceret, eximi iubet non diem ex mense, sed ex anno unum dimidiumq; mensē, hoc modo, ut, quo die, uerbi causa, esse oporteret idus Ianuarias, eo die kalendas Martias proscriberet: itaq; sit omnibus recusantibus, & implorantibus, dies is erat legitimus comitijs habēdis. eo modo sacerdos Climachias renunciatus est. Herodotus cū Roma reuertitur, dies, ut ipse putabat, quindecim ante comitia; offendit eum mensem comitiale, comitijs iam ab hinc triginta diebus habitis. tunc Cephale ditani decreuerunt intercalarium *XLV* dies longum, ut reliqui menses in suam rationem reuerterentur. hoc si Romæ fieri posset, certe aliqua ratione expugnasset iste, ut dies *XLV* inter binos ludos tollerentur, per quos solos iudicium fieri posset. Iam uero censores quemadmodum in Sicilia isto prætore creati sunt, ope ræpretiū est cognoscere: ille enim est magistratus apud Siculos, qui diligentissime mandatur à populo propter hanc causam, quòd omnes Siculi ex censu quotannis tributa conferunt, in censu habendo potestas omnis æstimationis habendæ, summæq; faciundæ cēsori permittitur. itaque cum populus, cui maximam fidem suarum rerum habeat, maxima cura deligit, & propter magnitudinem potestatis hic magistratus à populo summa ambitione contenditur. in ea re nihil obscure facere uoluit, non in sortitione fallere, neque dies de fastis eximere: nihil sane uasre, nec malitiose facere conatus est: sed, ut studia cupiditatesq; honorum, atque ambitiones ex omnibus ciui-

ciuitatibus tolleret, quæ res euertendæ reip. causâ so-
lent esse, ostendit sese in omnibus ciuitatibus censes es-
se facturum. tanto mercatu prætoris in dicto, concur-
ritur undique ad istum Syracusas. flagrabat domus to-
ta prætoria studio hominum, & cupiditate: nec mi-
rum, omnibus comitijs tot ciuitatum unam in domum
reuocatis, tantaq; ambitione prouinciæ totius in uno
cubiculo inclusa. exquisitis palam pretijs, & licitatio-
nibus factis, describebat censes binos in singulas ciui-
tates Timarchides. is suo labore, suisq; accessionibus,
huius negocij, atque operis molestia consequebatur, ut
ad istum sine ulla sollicitudine summa pecunia referre-
tur. iam hic Timarchides quantam pecuniam fecerit,
plane adhuc cognoscere nō potuistis: ueruntamen prio-
re actione, quā uarie, quā improbe prædatus es-
set, multorum ex testimonijs cognouistis. sed, ne mi-
remini qua ratione hic tantum apud istum libertus po-
tuerit; exponam uobis breuiter, quid hominis sit: ut
& istius nequitiam, qui illum secum habuerit, eo pre-
sertim numero, ac loco, & calamitatem prouinciæ
cognoscatis. In mulierum corruptelis. & in omni eius
modi luxuria, atque nequitia mirandum in modum
reperiebam hunc Timarchidem ad istius flagitiosas li-
bidades, singularemq; nequitiam natum, atque aptum
fuisse: inuestigare, adire, appellare, corrumpere,
quiduis facere in eiusmodi rebus, quamuis callide,
quamuis audacter, quamuis impudenter: eundem mi-
ra quedam excogitare genera furadi: nam ipsum Ver-
rem tantum semper auaritia hiantem, atque imminenti
fuisse, ingenio, & cogitatione nulla, ut, quicquid sua

A C T I O N I S I I I .

sponte faciebat, item ut uos Romæ cognouistis, eripere potius, quàm fallere uideretur. huius uero erat ars, & malitia miranda, quòd acutissime tota prouincia, quid cuique esset necesse, indagare, & odorari solebat, omnium inimicos diligenter cognoscere, colloqui, attendere, ex utraque parte caussas, uoluntates perspicere, facultates, & copias; quibus opus esset, metum afferre; quibus expediret, spem ostendere: accusatorum, & quadruplatorum quicquid erat, habebat in potestate: quod cuique negocij conflare uolebat, nullo labore faciebat: istius omnia decreta, imperia, litteras peritissime & callidissime uenditabat: ac non solum erat administrator istius cupiditatum, uerum etià ipse sui meminerat æque: non solum nummos, si qui isti exciderant, tollere solebat, ex quibus pecuniam maximam fecit, sed etià uoluptatù, flagitiorumq; istius ipse reliquias colligebat. itaque in Sicilia non Athenionem, qui nullum oppidum cepit, sed Timarchidem fugitiuum omnibus oppidis per trienniù scitote regnasse, in Timarchidis potestate sociorum populi R. antiquissimorum, atque amicissimorù liberos, matresfamilias, bona, fortunasq; omnes fuisse. is igitur, ut dico, Timarchides in omnes ciuitates accepto pretio censores dimisit. comitia isto prætore censorum ne simulandi quidem causa fuerunt. iam hoc impudentissime. palà (licebat enim uidelicet legibus) singulis censoribus denarij treceti ad statuam prætoris imperati sunt. censores CXXX facti sunt. pecuniam illam ob censuram contra leges clam dederunt, ac denarium XXXIX millia palam saluis legibus contulerunt in statuam. primum, quò tantam pecu-

pecuniam? deinde, quam ob rem censores ad statum tibi conferebant? ordo aliquis censorum est collegium? genus aliquod hominum? nam aut publice ciuitates istos honores habent, aut generatim homines, ut aratores, ut mercatores, ut nauicularij. censores quidem qui magis, quam aediles? ob beneficium? ergo hoc fatebere, abs te hæc petita; (nam erepta non audebis dicere) te eos magistratus hominibus beneficij, non reip. causa permisisse. hoc autem cum tute fatebere, quisquam dubitabit, quin tu istam apud populos prouinciæ istius inuidiã, atque offensionem non ambitionis, neque beneficiorum collocandorum, sed pecuniæ conciliandæ causa suscepis? itaque censores fecerunt idem, quod in nostra rep. solent ij, qui per largitionem magistratus adepti sunt: dederunt operam, ut ita potestatem gererent, ut illam lacunam rei familiaris explerent. sic census habitus est te prætore, ut eo censu nullius ciuitatis resp. posset administrari: nam locupletissimi cuiusque census extenuarant, tenuissimi auxerant: itaque in tributis imperadis tantum oneris plebi imponebatur, ut, etiam si homines tacerent, res ipsa illum censum repudiaret. id quod intelligi facillime re ipsa potest: nam L. Metellus, qui, posteaquam ego inquirendi causa in Siciliam ueni, repente Letilij aduentu istius non modo amicus, uerum etiam cognatus factus est, is, quod uidebat istius censum stare nullo modo posse, eum censum obseruari iussit, qui uiro fortissimo, atque innocentissimo Sex. Peduceo prætore habitus esset. erant enim tum censores legibus facti, delecti à suis ciuitatibus: quibus, si quid commisissent, pænæ legibus erant

A C T I O N I S I I I .

constituta. te autem pratore qui censor aut legem metuerit, qua non tenebatur, quoniam creatus lege non erat, aut animaduersionem tuam, cum id, quod abs te emerat, uendidisset? teneat iam sane meos testes Metellus: cogat alios laudare, sicut in multis conatus est: modo hæc faciat, quæ fecit: quis enim unquam tanta à quoquam contumelia, quis tanta ignominia affectus est? quinto quoque anno Sicilia tota censetur. erat censa pratore Peduceo. quintus annus cum te pratore incidisset, censa denuo est. postero anno L. Metellus mentionem tui census fieri uetat: censores dicit de integro sibi creari placere: interea Peduceanum censum obseruari iubet. hoc si tuus inimicus tibi fecisset, tamen, si animo æquo prouincia tulisset, inimici iudicium graue uideretur. fecit amicus recens, & cognatus uoluntarius: aliter enim, si prouinciam retinere, si saluus ipse in prouincia uellet esse, facere non potuit. expectas etiam, quid hi iudicent? si tibi magistratum abrogasset, minore ignominia te affecisset, quàm cum ea, quæ in magistratu gessisti, sustulit, atque irrita iussit esse. neque in hac re sola fuit eiusmodi, sed, antequàm ego in Siciliam ueni, in maximis rebus ac plurimis: nam & Heraclio Syracusano tuos illos palæstritas bona restituere iussit, & Epicratis Bidinos, & pupillo Drepanitano A. Claudiū; & nisi mature Letilius in Siciliam uenisset cum litteris, minus XXX diebus Metellus totam triennij præturam rescidisset. Et quoniam de ea pecunia, quam tibi ad statuam censores contulerunt, dixi: nō mihi prætermittendum uidetur ne illud quidem genus pecuniæ conciliatæ, quam tu à ciuitatibus statuarum

tuarum nomine coegisti: uideo enim eius pecunie sum-
mam esse pergrandem, ad HS CXX millia. tantū con-
ficitur ex testimonijs, ac litteris ciuitatum: & iste hoc
concedit, nec potest aliter dicere. quare cuiusmodi pu-
tamus esse illa, quæ negat, cum hæc tam improba sunt,
quæ fatetur? quid enim uis constitui? consumptam es-
se omnem istam pecuniam in statuis? fac ita esse: ta-
men hoc ferendum nullo modo est, tantam ab socijs pe-
cuniam auferri, ut omnibus in angiporis prædonis im-
probißimi statuæ ponantur, quæ uix tuto transire pos-
se uideamur. uerum ubi tandem, aut in quibus statuis
ista tanta pecunia consumpta est? consumetur, inquit
es. scilicet expectemus legitimum illud quinquenniū:
si hoc interuallo non consumpserit, tum denique no-
men eius de repetundis pecunijs statuarum nomine de-
feremus. reus est maximis plurimisq; criminibus in
iudicium uocatus: HS CXX millia ex hoc uno genere
capta uidemus. si condemnatus eris, non opinor id a-
ges, ut ista pecunia in quinquennio consumatur in sta-
tuis. si absolutus eris; quis erit tam amens, qui te ex
tot tantisq; criminibus elapsū, post quinquennium
statuarum nomine accersat? ita si neque adhuc cōsum-
pta ista pecunia est, & est perspicuum non consumptū
iri: licet iam intelligamus inuentam esse rationem,
quare & iste HS CXX millia uno genere concilia-
rit, & ceperit, & ceteri, si à uobis hoc erit compro-
batum, quàm uolent magnas hoc nomine pecunias ca-
pere possint: ut iam uideamur non à pecunijs capien-
dis homines absterrere, sed, cum genera quædam pe-
cuniarum capiendarum comprobauerimus, honesta
nomin

ACTIONIS III.

nomina turpissimis rebus imponere. etenim si C. Verres HS CXX millia populum, uerbi gratia, Centuripinum poposcisset, eamq; ab his pecuniam abstulisset: non, opinor, esset dubium, quin eum, si tum id planum fieret, condemnari necesse esset. quid, si eundem populum HS CCC millia poposcit, eaq; coegit, atque abstulit; num iccirco absoluetur, quod a scriptum est, eam pecuniam datam statuarum nomine? non opinor: nisi forte id agimus, non ut magistratibus nostris moram accipiendi, sed ut socijs causam dādi afferre uideamur. quod si quem statuæ magnopere delectant, & si quis earum honore & gloria ducitur; is hæc tamen constituat, necesse est: primum, auerti pecuniam domum non placere: deinde, ipsarum statuarum modum quendam esse oportere: deinde illud certe, ab inuitis exigi non oportere. ac de auertenda pecunia, quæro abs te, utrum ipsæ ciuitates solitæ sint statuas tibi faciundas locare ei, cui possent optima conditione locare; an aliquem curatorem præficere, qui statuis faciundis præfesset; an tibi, an cui tu imperasses, adnumerare pecuniā? nam si per eos statuæ fiebant, à quibus tibi iste honos habebatur: audio. sin Timarchidi pecunia numerabatur: desine, quæso, simulare, te, cum in manifesto furto teneare, gloriæ studiosum, ac monimētorum fuisse. Quid uero modum statuarum haberi nullum placet? atqui habeatur necesse est: etenim sic considerate. Syracusana ciuitas (ut eam potissimum nomenem) dedit ipsi statuam: est honos. et patri: bella hæc pietatis, et quæstiuosa simulatio. et filio: ferri hoc potest: hunc enim puerū non oderant. uerū quoties, et quot nominibus

bus à Syracusanis statuas auferes? ut in foro statueret, abstulisti: ut in curia, coegisti: ut pecuniam conferrent in eas statuas, quæ Romæ ponerentur, imperasti: ut iidem darent homines aratorum nomine; dederunt: ut iidem pro parte in commune Siciliæ conferrent; etiam id contulerunt. una ciuitas cum tot nominibus pecuniâ contulerit, idemq; hoc ciuitates ceteræ fecerint; nō res ipsa uos admonet, ut putetis modum aliquem huic cupiditati constitui oportere? quod si hoc uoluntate sua nulla ciuitas fecit; si omnes imperio, metu, ui, malo adductæ tibi pecuniam statuarum nomine contulerunt: per deos immortales, num cui dubiū esse poterit, quin, etiam si quis statuerit accipere ad statuas licere, idem tamen statuatur eripere certe non licere? primum igitur in hanc rē testem totam Siciliam citabo: quæ mihi una uoce statuarum nomine magnam pecuniam coactam esse demonstrat: nam legationes omnium ciuitatum in postulatis communibus, quæ fere omnia ex tuis iniurijs nata sunt, etiam hoc ediderunt, ut statuas ne cui, nisi cū is de prouincia decessisset, pollicerentur. tot prætores in Sicilia fuerunt: toties apud maiores nostros Siculi senatum adierunt, toties hac memoria: tamen huiusce noui postulati genus, atque principium tua prætura attulit: quid enim tam nouum non solum re, sed genere ipso postulandi? nam cetera, quæ sunt in iisdem postulatis, de iniurijs tuis, sunt noua, sed tamen nō nouo modoulantur. rogant et orant Siculi patres conscriptos, ut nostri magistratus posthac decumas lege Hieronica uendant: tu primus contra uendideras. audio. ne, in cellam quod imperatur, æstiment: hoc quoque propter tuos

ACTIONIS III.

tuos ternos denarios nunc primum postulat: sed genus istud postulandi non est nouum. ne absentis nomē recipiatur: ex Sthenij calamitate, et tua natum est iniuria. cetera non colligam. sunt omnia Siculorum postulata eiusmodi, ut crimina collecta in unum te reum esse uideantur. quæ tamen omnia nouas iniurias habent, sed postulationum formulas usitatas. hoc postulat de statu ridiculum esse uideatur ei, qui rem, sententiamq; non perspiciat: postulāt enim non, ut ne cogantur statuere: quid igitur? ut ipsis ne liceat. quid est hoc? petis à me, quod in tua potestate est, ut id tibi facere ne liceat? pete potius, ne quis te inuitum polliceri, aut facere cogat. nihil ergo, inquit: negabunt enim omnes se coegisse. si me saluum esse uis, mihi impone istā uim, ut omnino mihi ne liceat polliceri. ex tua prætura primum nata est hæc postulatio. qua cum utuntur, hoc significant, atque adeo aperte ostendunt, sese pecuniā, metu, ac malo coactos, inuitissimos cōtulisse. quid, si hoc non dicant? tibi non necesse sit ipsi id confiteri? uide, et perspice, qua defensione sis usurus: iam intelliges, hoc tibi de statu confitendum esse: mihi enim renunciatur, ita constitui à tuis patronis, hominibus ingeniosis, causam tuam, & ita eos abs te institui, & doceri, ut quisque ex prouincia Sicilia grauior homo, atque honestior testimonium uehementius dixerit, sicuti Siculi multi primarij uiri multa dixerunt, te statim hoc istis tuis defensoribus dicere: inimicus est propterea, quod arator est. itaque uno genere opinor circumscribere habetis in animo genus hoc aratorū, quod eos infenso animo, atque inimico uenisse dicatis, quia fuerit

rit in decumis iste uehementior. ergo aratores inimici,
omnes aduersarij: nemo eorū est, quin perisse te cupiat.
omnino præclare te habes, cum is ordo, atque id genus
hominū, quod optimum, atque honestissimū est, à quo
uno & summa reip. & illa prouincia maxime contine-
tur, tibi est inimicissimum. uerum esto, alio loco de ara-
torum animo, et iniurijs uidero: nunc, quod mihi abs te
datur, id accipio, eos tibi esse inimicissimos. nempe ita
dicis: propter decumas. concedo: non quæro, iure, an in-
iuria sint inimici. quid ergo illæ sibi statuæ equestres in-
auratæ uolunt, quæ populi R. oculos, animosq; maxi-
me offendunt, propter ædem Vulcani? nam scriptum
esse uideo, quandam ex his statuam aratores dedisse. si
honoris caussa statuam dederunt, inimici non sunt. cre-
damus testibus: tum enim honori tuo, nunc iam reli-
gioni suæ consulunt. sin autem metu coacti dederunt,
confitear necesse est, te in prouincia pecuniam statua-
rum nomine per uim, ac metum coegisse. utrum tibi
commodum est, elige, equidem libenter hoc iam crimē
de statuīs relinquam, ut mihi tu illud concedas, quod ti-
bi honestissimum est, aratores tibi ad tuam honoris tui
caussa uoluntate sua contulisse. da mihi hoc: iam tibi
maximam partem defensionis præcideris: non enim
poteris, aratores tibi iratos esse, atque inimicos, dicere.
ò caussam singularem: ò defensionē miseram, ac per-
ditam: nolle hoc accipere reum ab accusatore, & eum
reum, qui prætor in Sicilia fuerit; aratores ei statuam
sua uoluntate statuisse, aratores de eo bene existimare,
amicos esse, saluum esse cupere. metuit, ne hoc uos exi-
stimetis: obruitur enim aratorum testimonijs. utar eo,
quod

A C T I O N I S I I I .

quod datur. certe ita uobis hoc iudicandum est; eos, qui isti inimicissimi sunt, ut ipse existimari uult, ad istius honores, atque monimenta pecuniâ non uoluntate sua contulisse. atque ut hoc tamen facillime intelligi possit; quem uoles eorum testium, quos produxero, qui in Sicilia testes sint, siue ciuem R. uelis, siue Siculum, rogato, et eum, qui tibi inimicissimus esse uidebitur, qui se spoliatum à te dicet, ecquid suo nomine in tuam statuâ contulerit? neminem reperiēs, qui neget: etenim omnes dederunt. quenquam igitur putas dubitaturum, quin is, quem inimicissimum tibi esse oporteat, qui abs te grauissimas iniurias acceperit, pecuniam statuæ nomine dederit ui, atque imperio adductus, non officio, ac uoluntate? Et huius ego pecuniæ iudices, quæ per magna est, impudentissimeq; coacta ab inuitis, non habui rationem, neque habere potui, quantum ab aratoribus, quantum ab negociatoribus, qui Syracusis, qui Agrigenti, qui Panormi, qui Lilybæi negociantur, esset coactū, quoniam intelligitis ipsius quoque confessione ab inuitissimis coactam esse. Venio nunc ad ciuitates Siciliæ: de quibus facillime iudicium fieri uoluntatis potest. an etiam Siculi inuiti contulerunt? non est probabile: etenim sic C. Verrem præturam in Sicilia gessisse constat, ut, cum utrisque satisfacere non posset, & Siculis, & togatis, officij potius in socios, quàm ambitionis in ciues rationem duxerit. itaque eum non solum patronum istius insulæ, sed etiam sothera inscriptum uidi Syracusis. hoc quantum est? ita magnum, ut latino uno uerbo exprimi non possit. is est nimirum sother, qui salutem dedit. huins nomine etiam dies festi

agi-

agitantur, pulchra illa Verrea, non quasi Marcellea, sed pro Marcelleis, quæ illi istius iussu sustulerunt. huius fornix in foro Syracusis est, in quo nudus filius stat: ipse autem ex equo nudatam ab se prouinciam prospicit. huius statuæ omnibus locis erectæ sunt, quæ hoc demonstrare uidentur, propemodum non minus multas statuas istum posuisse Syracusis, quàm abstulisse. huic etiam Romæ uidemus in basi statuaram maximis litteris incisum, à communi Sicilia datas. quam obrem qui hoc probari potest cuiquam, tantos honores habitos esse ab inuitis? hic tibi etiam multo magis, quàm ante in aratoribus, uidendum, & considerandum est, quid uelis. magna res est. utrum tibi Siculos publice priuatimq; amicos, an inimicos existimari uis? si inimicos, quid te futurum est? quò confugies? ubi niteri? modo aratorum, honestissimorum hominum, & locupletissimorum, maximum numerum abs te abalienasti. nunc de Siculis ciuitatibus quid ages? dices, tibi Siculos esse amicos? qui poteris? qui, quod nullo in homine antea fecerunt, ut in eum publice testimonium dicerent, cum presertim ex ea prouincia condemnati sint complures, qui ibi prætores fuerunt, duo soli absoluti; huc conueniunt cum litteris, ueniunt cum mandatis, ueniunt cum testimonijs publicis. qui si te publice laudarent, tamen id more potius suo, quàm merito tuo facere uiderentur: hi cum de tuis factis publice conqueruntur, non ne hoc indicant, tantas esse iniurias, ut multo maluerint de suo more decedere, quàm de tuis moribus non dicere? confitendum est igitur tibi neccessario, Siculos inimicos esse
qui

A C T I O N I S I I I.

qui quidem et in te grauiſſima poſtulata conſulibus edi-
derunt, et me, ut hanc cauſſam, ſalutisq; ſuæ deſenſio-
nem ſuſciperem, obſecrarunt. qui cum à prætorẽ pro-
hiberentur, à quatuor quæſtoribus impedirentur; om-
nium minas, atque omnia pericula præ ſalute ſua le-
uia duxerunt: qui priore actione ita teſtimonia graui-
ter, uehementerq; dixerunt, ut Artemonem Centuri-
pinum, legatum, & publice teſtem, Q. Hortenſius ac-
cuſatorem, non teſtem eſſe diceret: etenim cum pro-
pter uirtutem, & fidem cum Androne, homine hone-
ſtiſſimo et certiſſimo, tum etiam propter eloquentiam
legatus à ſuis ciuibus electus eſt, ut poſſet multas iſti-
us, et uarias iniurias quamapertiffime uobis, planiſſi-
meq; explicare. dixerunt Haleſini, Catinenſes, Tynda-
ritani, Ennenſes, Herbitenſes, Agyrinenſes, Netinen-
ſes, Segeſtani. numerare omnes non eſt neceſſe. ſcitis,
quàm multi, & quàm multa priore actione dixerunt.
nunc & illi, & reliqui dicent, omnes denique hoc in
hac cauſſa intelligent, hoc animo eſſe Siculos, ut, ſi in
iſtum animaduerſum non ſit, ſibi relinquendas domos,
ac ſedes ſuas, et ex Sicilia decedendum, atque adeo fu-
giendum eſſe arbitrètur. hos homines, tu perſuadebis,
ad honorem, atque amplitudinem tuam pecunias ma-
ximas uoluntate ſua contuliſſe? credo, qui te in tua ci-
uitate incolumẽ eſſe nollent, ij monimenta tuæ formæ,
ac nominis in ſuis ciuitatibus eſſe cupiebāt. res declara-
uit, ut cupierint andudũ. enim mihi nimiũ tenuiter Si-
culorũ erga te uoluntatis argumenta colligere uideor,
utrum ſtatuas uoluerint tibi ſtatuerẽ, an coacti ſint.
de quo homine auditum eſt unquam, quod tibi accidit,
ut eius

ut eius in provincia statuæ in locis publicis positæ, par-
tim etiam in ædibus sacris, per uim, per uniuersam
multitudinem deiicerentur? tot homines in Asia nocen-
tes, tot in Africa, tot in Hispania, Gallia, Sardinia,
tot in ipsa Sicilia fuerunt: ecquo de homine hoc unquā
audiuimus? nouum est iudices: in Siculis quidem, &
in omnibus Græcis monstri simile. non crederem hoc de
statuis, nisi iacentes, reuulsasq; uidissem: propterea
quod apud omnes Græcos hic mos est, ut honorem ho-
minibus habitū in monumentis huiusmodi, nonnulla re-
ligione deorum consecrari arbitrentur. itaque cum
Rhodij bellum illud prope soli superius cum Mithrida-
te rege gesserint, omnesq; eius copias, acerrimūq; eius
impetum mænibus, littoribus, classibusq; suis exce-
perint, cum & regis inimici præter ceteros essent; sta-
tuam eius, quæ erat apud ipsos in celeberrimo urbis lo-
co, ne tum quidem in ipsis urbis periculis attigerunt.
forsitan uix conuenire uideretur; quem ipsum homi-
nem cuperent euertere, eius effigiem, simulacrumq;
seruare: sed tamen uidebam, apud eos cum essem, &
religionem esse quandam in his rebus à maioribus tra-
ditam, & hoc disputare; cum statua se eius habuisse
temporis rationem, quo posita esset; cum homine uero,
quo gereret bellum, atque hostis esset. uidetis igitur
consuetudinem, religionemq; Græcorum, quæ moni-
menta hostium in bello ipso soleat defendere, eā sum-
ma in pace prætoris populi R. statuis præsidio nō fuis-
se. Taurominitani, quorum est ciuitas fæderata, ho-
mines quietissimi, qui maxime ab iniurijs nostrorum
magistratuum remotissimi consueuerant esse præsidio
V fæderis.

ACTIONIS III.

*foederis, hi tamen istius euertere statuam non dubitarunt. qua ablata, basin tamen in foro manere uoluerunt: quod grauius in istum fore putabant, si scirent homines statuam eius à Taurominitanis esse deiectam, quam si nullam unquam positam arbitrarentur. Tyn-
 daritani deiecerunt in foro, & eadem de causa equum inanem reliquerunt. Leontini, misera in ciuitate, atque inani, tamen istius in gymnasio statua deiecta est. nam quid ego de Syracusanis loquar, quod non est proprium Syracusanorum, sed & illorum commune, & conuentus illius, ac prope totius prouinciæ? quanta illuc multitudo, quanta uis hominum conuenisse dicebatur, tum, cum statuæ sunt illius deiectæ, atque euersæ: at quo loco? celeberrimo, ac religiosissimo, ante ipsum Iouem, in primo aditu, uestibuloq; templi. quod nisi Metellus hoc tam grauiter egisset, atque illam imperio, edictoq; prohibuisset: uestigium statuarum istius in tota Sicilia nullum esset relictum. atque ego hoc non uereor, ne quid horum non modo impulsu, uerum omnino aduentu meo factum esse uideatur. omnia ista ante facta sunt, non modo quam ego Siciliam, uerum etiam quam iste Italiam attigit. dum ego in Sicilia sum, nulla statua deiecta est. posteaquam illinc discessi, quæ sunt gesta, cognoscite. Centuripinorum senatus decreuit, populusq; iussit, ut, quæ statuæ C. Verris ipsius, & patris, & filij essent, eas quæstores demoliendas locarent; dumq; ea demolitio fieret, senatores triginta non minus adessent. uidete grauitatem ciuitatis, & dignitatem. neque eas in urbe sua statuas esse uoluerunt, quas inuiti per uim, atque*

atque imperium dedissent; neque eius hominis, in quem ipsi cum grauisimo testimonio, quod nunquam antea, Romam mandata legatosque misissent: & id grauius esse putauerunt, si publico consilio, quam si per vim multitudinis factum uideretur. Cum hoc consilio statuas Centuripini publice sustulissent, audit Metellus, grauius fert, euocat ad se Centuripinum magistratum, & decem primos: nisi restituisent statuas, uehementer ijs minatur. illi ad senatum renunciant: statuae, quae istius causae nihil prodesse, reponuntur. hic ego aliud alij concedo: Metello, homini sapienti, prorsus non possum ignoscere, si quid stulte facit. quid? ille hoc putabat Verri criminosum fore, si eius statuae essent deiectae? quod saepe uento; aut aliquo casu fieri solet. non erat in hoc neque crimen ullum, neque reprehensio. ex quo igitur crimen, atque accusatio nascitur? ex hominum iudicio, & uoluntate. ego, si Metellus statuas reponere Centuripinos non coegisset, haec dicerem. uidete iudices, quantum, & quam acerbum dolorem sociorum, atque amicorum animis inuasserint istius iniuriae, cum Centuripinorum amicissima, & fidelissima ciuitas, quae tantis officijs cum populo R. coniuncta est, ut non solum remp. nostram, sed etiam in quouis homine priuato nomen ipsum Romanorum semper dilexerit, ea publico consilio, atque auctoritate iudicarit, C. Verri statuas esse in urbe sua non oportere. recitarem decreta Centuripinorum: laudarem illam ciuitatem: id quod uerissime possem: commemorarem decem millia ciuium Centuripinorum, fortissimorum, fidelissimorumque sociorum, eos omnes

· A C T I O N I S I I I .

statuisse monumentum istius in sua ciuitate nullum esse oportere . hęc tum dicerem , si statuas Metellus non reposuisset . uelim quærere nunc ex ipso Metello , quidnam sua ui , & auctoritate mihi ex hac oratione præciderit . eadem opinor omnia conuenire : neque enim , si maxime statuæ deiectæ essent , eas ego uobis possem iacentes ostendere : hoc uno uterer , ciuitatem tam grauem statuas iudicasse C. Verris demoliendas . hoc mihi Metellus non eripuit : hoc etiam addidit , ut quererer , si mihi uideretur , tam iniquo iure socijs , atque amicis imperari , ut ijs ne in suis quidem beneficijs libero iudicio uti liceret : ut uos rogarem , ut coniecturam faceretur , qualem in ijs rebus in me L. Metellum fuisse putaretis , in quibus rebus obesse mihi posset , cum in hac re tam aperta cupiditate fuerit ; in qua nihil obsuit . sed ego Metello non irascor : neque ei suam purgationem eripio , qua ille apud omnes utitur , ut nihil malitiose , neque consulto fecisse uideatur . iam igitur est ita perspicuum , ut negare non possis , nullam tibi statuam uoluntate cuiusquam datam , nullam pecuniam statuarum nomine nisi ui expressam & coactam . quo quidem in crimine non illud solum intelligi uolo , te ad statuas HS CXX millia coegisse ; sed multo etiam illud magis , quod simul demonstrandum est , quantum odium in te aratorum , quantum omnium Siculorum sit , & fuerit . in quo quæ uestra defensio futura sit , coniectura assequi non queo . Oderunt Siculi : togatorum enim caussa multa feci . at hi quidem acerrimi , inimicissimiq; sunt . Inimicos habeo ciues R. quod sociorum commoda , ac iura defendi .

di. at socij in hostium numero se abs te habitos queruntur. Aratores inimici sunt propter decumas. quid? qui agros immunes liberosq; arant, cur oderunt? cur Halesini? cur Centuripini? cur Segestani? cur Halicyenses? quod genus hominum, quem numerum, quem ordinem proferre possis, qui te non oderit, siue ciuium R. siue Siculorum? ut etiam si caussam, cur te oderint, non possim dicere, tamen illud dicendum putem, quem omnes mortales oderint, eum quoque uobis odio esse oportere. An hoc dicere audebis; utrum de te aratores, utrum denique Siculi uniuersi bene existiment, ad rem id non pertinere? neque tu hoc dicere audebis, neque, si cupies, licebit. eripiunt tibi istam orationem contemnendorum Siculorum, atque aratorum statuæ illæ equestres, quas tu paulo ante, quàm ad Urbem uenires, poni inscribiq; iussisti; ut omnium inimicorum animos, accusatorumq; tardares. quis enim tibi molestus esset, aut quis appellare auderet, cum uideret statuas ab negociatoribus, ab aratoribus, à communi Sicilia? quod est aliud in illa prouincia genus hominum? nullum. ergo ab uniuersa prouincia, generatimq; à singulis eius partibus non solum diligitur, sed etiam ornatur. quis hunc attingere audeat? potes igitur dicere, nihil tibi obesse oportere aratorum, negociatorum, Siculorumq; omnium testimonio, cum, eorum nominibus in statuarum inscriptione positis, omnem te speraris inuidiam, atque infamiam tuam extinguere posse? an, quorum auctoritate tu statuas cohonestare tuas conatus es, eorum ego dignitate accusationem meam comprobare non potero? nisi for

ACTIONIS III.

te, quòd apud publicanos gratosus fuisti, in ea re spes te aliqua consolatur. quæ gratia ne quid tibi prodesse posset, ego mea diligentia perfeci; ut etiam obesse deberet, tu tua sapientia curasti. etenim rem totam iudices breuiter cognoscite. In scriptura Siciliae pro magistro est quidam L. Carpinatius: qui & sui quæstus causa, & fortasse quòd sociorum interesse arbitratur, bene penitus in istius familiaritatem sese dedit. is cum prætorem circum omnia fora sectaretur, neque ab eo unquam discederet; in eam iam uenerat familiaritatem, consuetudinemq, in uendendis istius decretis, & iudicijs, transigendisq; negocijs, ut prope alter Timarchides numeraretur. hoc erat etiam capitalior, quòd idem pecuniam ijs, qui ab isto aliquid mercabantur, fœnori dabat. ea autem fœneratio erat huiusmodi iudices, ut etiam hic quæstus huic cederet: nam quas pecunias ijs ferebat expensas, quibuscum contraherat, aut scribæ istius, aut Timarchidi, aut etiam isti ipsi referebat acceptas. idem præterea pecunias istius extraordinarias grandes suo nomine fœnerabatur. hic primo Carpinatius, antequam in istius tantam familiaritatem peruenisset, aliquoties ad socios litteras de istius iniurijs miserat. Canuleius uero, qui in portu Syracusis operas dabat, furta quoque istius permulta nominatim ad socios perscripserat ea, quæ sine portorio Syracusis erant exportata: portum autem, & scripturas eadem societas habebat. ita factum est, ut essent permulta, quæ ex societatis litteris dicere in istum, ac proferre possemus. uerum accidit, ut Carpinatius, qui iam cum isto summa consuetudine, præ-

præterea ratione coniunctus esset, crebras postea literas ad socios de istius summis officiis in rem communē, beneficijsq; mitteret. etenim tum iste omnia, quæcunque Carpinatius postulabat, facere, ac decernere solebat: tum ille etiam plura scribebat ad socios; ut, si posset, quæ antea scripserat, ea plane extingueret. ad extremum uero, cum iste iam decedebat, eiusmodi litteras ad eos misit, ut huic frequentes obuiam prodirent, gratiasq; agerent; facturos esse, si quid imperasset, studiose pollicerentur: itaq; socii fecerunt: uetere instituto publicanorum, non quo istum ullo honore dignū arbitrarentur, sed quod sua interesse putabant, se memores, gratosq; existimari, gratias isti egerunt. Carpinatium sæpe ad se de eius officiis litteras misisse dixerūt. iste cū respondisset, ea se libenter fecisse, operasq; Carpinatii magnopere laudasset; dat amico suo cuidā negociū, qui tum magister erat eius societatis, ut diligenter caueret, atque prospiceret, ne quid esset in litteris sociorum, quod contra suum caput, atque estimationem ualere posset. itaque ille, multitudine sociorum remota, decumanos conuocat: rem defert. statuunt illi, atque decernunt, ut eæ litteræ, quibus estimatione C. Verris laderetur, remouerentur, operaq; daretur, ne ea res C. Verri fraudi esse posset. si ostendo, hoc decreuisse decumanos; si planum facio, hoc decreto remotas esse litteras; quid expectatis amplius? possum ne rem magis iudicatam afferre? magis reum condemnatum in iudicium adducere? at quorū iudicio condemnatū? nempe eorum, quos ii, qui seueriora iudicia desiderant, arbitrentur res indicare oportere: pu-

A C T I O N I S I I I .

blicanorum iudicio: quos uidelicet nunc populus iudices
 poscit: de quibus, ut eos iudices habeamus, legem ab ho-
 mine nō nostri generis, non ex equestri loco profecto,
 sed nobilissimo promulgatam uidemus. Decumani, hoc
 est principes, & quasi senatores publicanorum, remo-
 uendas de medio litteras censuerunt. habeo ex ijs, qui
 affuerunt, quos producam, homines honestissimos, ac
 locupletissimos, istos principes equestris ordinis, quorū
 splendore uel maxime istius, qui legem promulgauit,
 oratio, & causa nititur. uenient in medium: dicent,
 quid statuerint: profecto, si recte homines noui, non
 mentientur. litteras enim communes de medio remoue-
 re potuerunt, fidem suam & religionem remouere
 non possunt. ergo equites R. te suo iudicio condemnari
 uoluerunt: uos nunc, utrum illorum iudicium, an uo-
 luntatē sequi malitis, considerate. at uide, quid te ami-
 corum tuorum studium, quid tuum consilium, quid so-
 ciorum uoluntas adiuet. dicam paulo amplius: ne-
 que enim iam uereor, ne quis hoc me magis accusato-
 rie, quā libere dixisse arbitretur. Si istas litteras non
 decreto decumanorū magistri remouissent, tantū pos-
 sem in te dicere, quantū in litteris inuenissem. nūc, de-
 creto isto facto, litterisq; remotis, tantum mihi licet di-
 cere, quantū possum; tantū iudici suspicari, quantum
 uelit. dico, te maximum pondus auri, argenti, eboris,
 purpure, plurimam uestem Melitensem, plurimam
 stragulam, multam Deliacam subellectilem, plurima
 uasa Corinthia, magnum numerum frumenti, uim mel-
 lis maximam Syracusis exportasse: his pro rebus, quod
 portorium non esset datum, litteras ad socios misisse L.

Canu-

Canuleium, qui in portu operas daret. satis ne magnum hoc crimen uidetur? nullum, opinor, maius. quid defendet Hortensius? postulabit, ut litteras *Canuleij* proferam? crimen huiusmodi, nisi litteris confirmetur, inane esse dicet? clamabo, litteras remotas esse de medio, decreto sociorum erepta mihi esse istius indicia, ac monimenta furtorum. aut hoc contendat nunquam esse factum: aut omnia tela excipiat, necesse est. negas esse factum? placet mihi ista defensio: descendo: æqua enim conditio, æquumq; certamen proponitur. producam testes, & producam plures eodem tempore. quoniam tum, cum actum est, una fuerunt, nunc quoque una sunt. cum interrogabuntur, obligentur non solū iurisiurandi, atque existimationis periculo, sed etiam communi inter se conscientia. si planum sit, hoc ita, quemadmodum dico, esse factum: non poteris dicere Hortensi, nihil in istis fuisse litteris, quod *Verrem* laderet. non modo id non dices, sed ne illud quidem tibi dicere licebit, tātum, quantum ego dicam, non fuisse. ergo hoc uestro consilio, et gratia perfecistis, ut, quemadmodum paulo ante dixi, et mihi summa facultas ad accusandum daretur, et iudicibus libera potestas ad credendum. quod cum ita sit, nihil fingam tamen, meminero me non sumpsisse, quem accusarem; sed recepisse, quos defenderem; uos ex me causam non à me prolata, sed ad me delatam audire oportere; me Siculis satis esse facturum, si, quæ cognoui in Sicilia, quæ accepi ab ipsis, diligenter exposuero; populo R. si nullius uim, nullius potentiam pertinuero; uobis, si facultatem uere atque honeste iudicandi fide et diligentia mea fece-

ACTIONIS III.

fecero; mihi in eo, si ne minimum quidem de eo curriculo uitæ, quod mihi semper propositum fuit, decessero. quapropter nihil est, quod metuas, ne quid mecum fingam: etiam, quod latere, habes. multa enim, quæ scio abs te esse commissa, quod aut nimium turpia, aut parum credibilia sunt, prætermittam: tantum agam de hoc toto nomine societatis: et, ut uerum scire possitis; quæram, decretum ne sit. cum id inuenero; quæram, remotæ ne sint litteræ. cum id quoque constabit; uos iam, me tacito, intelligetis. si illi, qui hoc istius causæ decreuerunt, equites R. nunc iidem in eum indices essent, an non istum sine dubio condemnarent, de quo litteras eas, quæ istius furta indicarent, et ad se missas, & suo decreto remotas scirent esse? quem igitur ab ijs equitibus R. qui istius causæ cupiunt omnia, qui ab eo benignissime tractati sunt, condemnari necesse esset; is à uobis indices ulla ui, aut ratione absolui potest? ac ne forte ea, quæ remota de medio, atque erepta uobis sunt, omnia ita condita fuisse, atque ita abdite latuisse uideantur, ut hac diligentia, quam ego à me expectari maxime puto, nihil horum inuestigari, nihil assequi potuerit: quæ consilio aliquo, aut ratione inueniri potuerunt, inuenta sunt indices: manifestis in rebus hominem iam teneri uidebitis. nam quod in publicanorum causis uel plurimum ætatis meæ uersor, uehementerq; illum ordinem obseruo; satis commode mihi uideor eorum consuetudinem usu, tractandoq; cognouisse. itaque, ut hoc comperi, remotas esse litteras societatis; habui rationem annorum, per quos iste in Sicilia fuisset: deinde quæsiui, quod erat inuentu facillimum,

mum, qui per eosdem annos magistri istius societatis fuissent: sciebam enim hanc magistrorum, qui tabulas haberent, consuetudinem esse, ut, cum tabulas nouo magistro traderent, exempla litterarum ipsi habere non nollent. itaque ad L. Vibium, equitem R. uirum primum, quem reperiēbam magistrum fuisse eo ipso anno, qui mihi maxime quærendus erat, primum ueni. sane homini præter opinionem improviso incidi. scrutatus sum quæ potui, & quæsiui omnia: inueni duos solos libellos ab L. Canuleio missos socijs ex portu Syracusis, in quibus erat ratio scripta mensium complurium, rerum exportatarum istius nomine sine portorio: itaque obsignaui statim. nec erāt hæc ex eo genere, quod ego maxime genus ex sociorū litteris reperire cupiebam. uerum tātum inueni iudices, quod apud uos quasi exempli causa proferre possum. sed tamen quicquid erit in his libellis, quantumcunque uidebitur esse, hoc quidem certe manifestum erit. de ceteris ex hoc coniecturam facere debebitis. recita mihi quæso hunc primum libellum, deinde illum alterū. LIBELLVS CANVLEII. Iam non quæro, unde CCCC amphoras mellis habueris, unde tantam Melitensem uestem, unde quinquaginta tricliniorum lectos, unde tot candelabra: non inquam iam quæro, unde hæc habueris, sed, quò tibi tantum opus fuerit, id quæro. mitto de melle: seditantum ne Melitensium, quasi etiam amicorum uxores; tantum lectorum, quasi etiam omnium istorum uillas ornaturus esses? cum hæc paucorum mensium ratio in his libellis sit, facite ut uobis triennij totius ueniat in mentem. sic contendo, ex his paruis libellis

ACTIONIS III.

libellis apud unum magistrum societatis repertis uos iam coniectura assequi posse, cuiusmodi prædo iste in illa prouincia fuerit, quàm multas cupiditates, quàm uarias, quàm infinitas habuerit, quantam pecuniâ non solum numeratam, uerum etiam huiusmodi in rebus positam confecerit. quæ nobis alio loco planius explicabuntur. nunc hoc attendite. His exportationibus, quæ recitatae sunt, scribit HS LX socios perdidisse ex uicesima portorij Syracusis. pauculis igitur mensibus, ut hi pusilli & contempti libelli indicant, furta prætoris, quæ essent HS duodecies, ex uno oppido solo exportata sunt. cogitate nunc, cum illa sit hæc insula, quæ undique exitus maritimos habeat, quid ex ceteris locis exportatum putetis, quid Agrigento, quid Lilybæo, quid Panormo, quid Thermis, quid Halefa, quid Catina, quid ex ceteris oppidis, quid uero Messana, quem iste sibi locum maxime tutum arbitrabatur, ubi animo semper soluto, liberoq; erat, quod sibi iste Mærtinos delegerat, ad quos omnia, quæ aut diligentius seruanda, aut occultius exportanda erant, deportaret. his inuentis libellis, ceteri remoti, & diligentius sunt reconditi. nos tamen, ut omnes intelligât hoc nos sine cupiditate agere, his ipsis libellis contenti sumus. nunc ad sociorum tabulas accepti & expensi, quas remouere honeste nullo modo potuerunt, & ad amicum tuum Carpinatium reuertemur. Inspiciebamus Syracusis à Carpinatio confectas tabulas societatis, quæ significabant, multis nominibus eos homines uersuram à Carpinatio fecisse, qui pecuniam Verri dedissent. erit nobis luce clarius indices, cum eos ipsos produxero, qui

qui dederunt : intelligetis enim, illa tempora, per quæ,
cum essent in periculo, pretio sese redemerunt, cum so-
cietatis tabulis non solum consulibus, verum etiam me-
sibus convenire. Cum hæc maxime cognosceremus, &
iam in manibus tabulas haberemus ; repente aspici-
mus lituras eiusmodi, quasi quædam vulnera tabula-
rum recentia. statim suspitione offensi, ad ea ipsa no-
mina oculos, animumq; transtulimus. erant acceptæ
pecuniæ à C. Verrutio, sic tamen, ut usque alterum,
r, litteræ constarent integræ, reliquæ omnes essent in li-
tura. alterum, tertium, quartum, permulta erant eius-
modi nomina. cum manifesta res, cum flagitiosa tabu-
larum, atque insignis turpitudine teneretur, quærere
incepimus de Carpinatio, quisnam esset is Verrutius,
quicum tantæ pecuniæ rationem haberet. hæere ho-
mo, auersari, rubere. quod lege excipiuntur tabulæ
publicanorum, quo minus Romam deportentur, ut
res quammaxime clara, ac testata esse posset ; in ius
ad Metellum Carpinatium uoco, tabulasq; societatis
in forum defero. fit maximus concursus hominum ;
&, quod erat Carpinatij nota cum isto prætore socie-
tas, ac fœneratio, summe expectabant omnes, quid
in tabulis contineretur. rem ad Metellum defero : me
tabulas perspexisse sociorum : in his tabulis magnam
rationem C. Verrutij permultis nominibus esse : meq;
hoc perspicere ex consulum mensiumq; ratione, hunc
Verrutium neque ante aduentum C. Verris, neque
post decessionem quicquam cum Carpinatio rationis
habuisse. postulo, mihi respondeat, qui sit iste Verru-
tius, mercator, an arator, an pecuarius ? in Sicilia
sit,

ACTIONIS III.

fit, an decesserit? clamare omnes ex conuentu, nemi-
nem unquam ex Sicilia fuisse Verrutium. ego insta-
re, ut mihi responderet, ubi esset? quis esset? unde es-
set? cur seruus societatis, qui tabulas, confecerit, sem-
per in Verrutij nomine certo ex loco mendosus esset? at
que hac postulabam; non quo illum cogi putare oport-
tere, ut ea mihi responderet inuitus; sed ut omnibus
istius furta, illius flagitium, utriusque audacia perspi-
cua esse posset. itaque illum iniurie metu, consciētiāq;
peccati mutum, atque exanimatum, ac uix uiuum re-
linquo: tabulas in foro summa hominum frequentia
exscribo: adhibentur in exscribendo de conuentu uiri
primarij: litteræ, litturæq; omnes assimulatæ, expres-
sæ, de tabulis in libros transferuntur. hæc omnia sum-
ma cura, & diligentia recognita, & collata, & ab ho-
minibus honestissimis obsignata sunt. si Carpinatius
tū mihi respondere noluit; responde mihi nunc tu Ver-
res, quem esse hunc tuum pene gentilem Verrutium
putes. fieri non potest, ut, quem uideo te prætor in
Sicilia fuisse, & quem ex ipsa ratione intelligo locu-
pletem fuisse, eum tu in tua prouincia non cognoris.
atque adeo, hoc ne longius, aut obscurius esse possit,
procedite in medium, explicate descriptionem, imagi-
nemq; tabularum; ut omnes mortales istius auaritiæ
non iam uestigia, sed ipsa cubilia uidere possint. Vide
tis Verrutium? uidetis primas litteras integras? uide-
tis extremam partem nominis, caudam illam Verris,
tanquam in luto, demersam esse in littura? sic habent
se tabulæ iudices, ut uidetis. quid expectatis? quid
queritis amplius? tu ipse Verres quid sedes? quid mo-
raris?

raris? nam aut exhibeas nobis *Verrutium* necesse est, aut te esse *Verrutium* fateare. laudantur oratores ueteres, *Crassi* illi, & *Antonij*, quod crimina diluere dilucide, quod copiose reorum causas defendere solebant. nimirum illi non ingenio solum his patronis, sed fortuna etiam praestiterunt: nemo enim tunc ita peccabat, ut defensionis locum non relinqueret: nemo ita uiuebat, ut nulla eius uitae pars summæ turpitudinis esset expers: nemo ita in manifesto peccato tenebatur, ut, cum impudens fuisset in facto, tum impudentior uideretur, si negaret. nunc uero quid faciat *Hortensius*? auaritiæ ne crimina frugalitatis laudibus deprecetur? at hominem flagitiosissimum, libidinosissimū, nequissimūq; defendit. An ab hac eius infamia nequitiae uestros animos in aliam partem fortitudinis commemoratione traducat? at homo inertior, ignauior, magis uir inter mulieres nequam, impura inter uiros muliercula, proferri non potest. At mores comodi? quis contumacior? quis inhumanior? quis superbior? At hæc sine cuiusquam malo, quis acerbior? quis insidiosior? quis crudelior unquam fuit? In hoc homine, atque in eiusmodi causa quid facerent omnes *Crassi*, & *Antonij*? tantum, opinor, *Hortensi* ad hanc causam non accederent; ne in alterius impudentia sui pudoris existimationem amitterent: liberi enim ad causas, solutiq; ueniebant; neque committebant, ut, si impudentes in defendendo esse noluisent, ingrati in deserendo existimarentur.

ACTIO-

ACTIONIS IIII IN C. VERREM

LIBER III.

ORATIO VIII.

O MNES, qui alterum iudices, nullis
impulsi inimicijs, nulla priuatim læsi
iniuria, nullo præmio adducti, in iudi-
cium reip. caussa uocant, providere
debent, non solum quid oneris in præ-
sentia tollant, sed etiam quantum in omnem uitam ne-
gocij suscipere conentur: legem enim sibi ipsi indicunt
innocentiæ, continentia, uirtutumq; omnium, qui ab
altero rationem uitæ reposcunt, atque eo magis, si id,
ut ante dixi, faciunt nulla re commoti alia, nisi utili-
tate communi. nam qui sibi hoc sumpsit, ut corrigat
mores aliorum, ac peccata reprehendat; quis huic
ignoscat, si qua in re ipse ab religione officij declina-
rit? quapropter hoc etiam magis ab omnibus eiusmo-
di ciuis laudandus, ac diligendus est, qui non solum
reip. ciuem improbum remouet, uerum etiam se ip-
sum eiusmodi fore profitetur, ac præstat, ut sibi non
modo communi uoluntate uirtutis, atque officij, sed
etiam ut quadam magis necessaria ratione recte sit,
honesteq; uiuendum. ita hoc iudices ex homine claris-
simo, atque eloquentissimo L. Crasso sæpe auditum est,
cum se nullius rei tam pænitere diceret, quàm quòd
C. Carbonem unquam in iudicium uocauisset: minus
enim liberas omnium uoluntates rerum habebat, &
uitam suam pluribus, quàm uellet, obseruari oculis
arbitrabatur. atque ille ijs præsidij ingenij, fortu-
naq;

neq; munitus, tamen hac cura continebatur, quam sibi, nondum confirmato consilio, sed ineunte ætate susceperat. quo minus etiam perspicitur eorum uirtus & integritas, qui ad hanc rem adolescentuli, quàm qui iam firmata ætate descendunt. illi enim, antequam potuerunt existimare, quanto liberior uita sit eorum, qui neminem accusarint, gloriæ causâ, atque ostentationis accusant: nos, qui iam, & quid facere, & quantulum iudicare possemus, ostendimus; nisi facile cupiditates nostras teneremus, nunquam ipsimet nobis præcideremus istam licentiâ, libertatemq; uiuendi. atque hoc ego plus oneris habeo, quàm qui ceteros accusarunt: (si onus est id appellandum, quod cum lætitiâ feras, ac uoluptate) ueruntamen hoc ego amplius suscepi, quàm ceteri, quòd ita postulatur ab omnibus, ut ab ijs se abstineant maxime uitæ, in quibus alterum reprehenderunt. furem aliquem, aut rapacem accusaris: uitanda tibi semper erit omnis auaritiæ suspicio. maleficum quempiam adduxeris, aut crudelem: cauendum erit semper, ne qua in re asperior, aut inhumanior fuisse uideare. corruptorem, adulterum: providendum diligenter, ne quod in uita uestigium libidinis appareat. omnia postremo, quæ uindicaris in altero, tibi ipsi uehementer fugienda sunt: etenim non modo accusator, sed ne obiurgator quidem ferendus est is, qui, quod in altero uitium reprehendit, in eo ipse deprehenditur. ego in uno homine omnia uitia, quæ possunt in homine perditæ, nefarioq; esse, reprehendo; nullum esse uitium libidinis, sceleris, audaciæ, quod non in unius istius uita perspicere possitis.

X

ego

ACTIONIS IIII.

ego in isto reo legem hanc iudices mihi statuo, uiuendum ita esse, ut isti non modo factis dictisq; omnibus, sed etiam oris, oculorumq; illa contumacia, ac superbia, quam uidetis, dissimillimus esse, ac semper fuisse uidear. patior non moleste iudices, eam uitam, quæ mihi sua sponte antea iucunda fuerit, nunc iam mea lege, & conditione necessariam quoque futuram. et in hoc homine sæpe à me quæris Hortensi, quibus inimicitijs, aut qua iniuria adductus ad accusandum descendere? mitto iam rationem officij mei, necessitudinisq; Siculorum: de ipsis tibi inimicitijs respondeo. an tu maiores ullas inimicitias putas esse, quàm contrarias hominum sententias, ac dissimilitudines studiorum, & uoluntatum? fidem sanctissimam in uita qui putat: potest ei non inimicus esse, qui quæstor consulem suum, cõsilijs commissis, pecunia tradita, rebus omnibus creditis, spoliare, relinquere, prodere, oppugnare ausus sit? pudorem & pudicitiam qui colit, potest animo æquo istius quotidiana adulteria, meretriciam disciplinam, domesticum lenocinium uidere? qui religiones deorum immortalium retinere uult, ei, qui fana spoliari omnia, qui ex tensarum orbitis prædari sit ausus, inimicus non esse qui potest? qui iure æquo omnes putat esse oportere, is tibi non infestissimus sit, cum cogitet uarietatem, libidinemq; decretorum tuorum? qui sociorum iniurijs, prouinciarumq; incõmodis doleat, is in te non expilatione Asiæ, uexatione Pamphylia, squalore & lacrymis Siciliae concitetur? qui ciuium R. iura, ac libertatem sanctam apud omnes haberi uult, is non tibi plus etiam, quàm inimicus, esse debeat, cum

tua

tua uerba, cum secures, cum cruces ad ciuium R. supplicia fixas recordetur? an, si qua in re contra rem meam decreisset aliquid iniuria, iure me ei inimicum esse arbitrare: cum omnia contra omnium bonorum rem, caussam, rationem, utilitatem, uoluntatemq; fecerit, quæris cur ei sim inimicus, cui populus R. infestus sit? qui presertim plus etiam, quam pars uirilis postulat, pro uoluntate populi R. oneris, ac muneris suscipere debeam. quid illa, quæ leuiores uidentur esse, non cuiusuis animum possunt mouere? quod ad tuam ipsius amicitiam, ceterorumq; omnium maiorum atque nobilium faciliorem aditum istius habet nequitia, & audacia, quam cuiusquam nostrum uirtus, & integritas. odistis hominum nouorum industrias: despiciatis eorum frugalitatem: pudorem contemnitis: ingenium uero, et uirtutem depressam, extinctamq; cupitis: Verrem amatis. ita credo, si non uirtute, non industria, non innocentia, non pudore, non pudicitia, at sermone, at litteris, at humanitate eius delectamini. nihil horum est: contraq; sunt omnia cum summo dedecore, ac turpitudine, tum singulari stultitia, atque inhumanitate oblita. huic homini si cuius domus patet, utrum ea patere, an hiare, ac poscere aliquid uidetur? hunc uestri ianitores, hunc cubicularij diligunt: hunc liberti uestri, hunc serui, ancillæq; amant: hic cum uenit, extra ordinem uocatur: hic solus introducitur, ceteri sæpe frugalissimi homines excluduntur. ex quo intelligi potest, eos uobis esse carissimos, qui ita uixerunt, ut sine uestro præsidio salui esse non possint. quid? hoc cuiquam ferendum putatis esse, nos ita uiuere in pe-

ACTIONIS IIII.

cunia tenui, ut prorsus nihil acquirere uelimus, ut dignitatem nostram, populiq; R. beneficia non copijs, sed uirtute tueamur; istum rebus omnibus undique ereptis impune eludentem circumfluere, atque abundare? huius argento domos uestras, huius signis, & tabulis forum, Comitiumq; ornari? presertim cum uos uestro Marte his rebus omnibus abundetis. Verrem esse, qui uestras uillas suis manubijs ornet? Verrem esse, qui cum L. Mummio certet? ut plures hic sociorum urbes, quàm ille hostium, spoliasse uideatur; plures hic solus uillas ornamentis fanorum, quàm ille sana spolijs hostium ornasse. et is erit ob eam rem uobis carior ut ceteri libetius suo periculo uestris cupiditatibus seruiant? uerùm hæc dicentur alio loco, & dicta sunt. nunc proficiscemur ad reliqua, si pauca ante erimus à uobis iudices deprecati. Superiore omni oratione perattentos uestros animos habuimus. id fuit nobis gratum admodum, sed multo erit gratius, si reliqua uoletis attendere: propterea quòd in his omnibus, quæ antea dicta sunt, erat quædam ex ipsa uarietate, ac nouitate rerum, ac criminum delectatio: nunc tractare causam instituimus frumentariam, quæ magnitudine iniuriæ fere criminibus ceteris antecellit, iucunditatis in agendo, & uarietatis minus habebit. uestra autem auctoritate, & prudentia dignissimum est iudices, in audiendo diligentiam non minus religioni tribuere, quàm uoluptati. In hac causa frumentaria cognoscenda, hæc uobis proponite iudices, uos de rebus fortunisq; Siculorum omnium, de ciuium R. qui arant in Sicilia, bonis, de uectigalibus à maioribus traditis, de uita ui-

ctuq;

Etuq; populi R. cognituros. quæ si magna, atque adeo
 maxima uobis uidentur; quàm uarie, & quàm copio-
 se dicantur, expectare nolite. neminem uestrum præ-
 terit, iudices, omnem utilitatem, opportunitatemq;
 prouinciæ Siciliæ, quæ ad commodum populi R. adiun-
 cta sit, consistere in re frumentaria maxime: in cete-
 ris rebus adiuuamur ex illa prouincia, hac uero ali-
 mur, ac sustinemur. ea causâ tripartita, iudices, erit
 in accusatione: primum enim de decumano, deinde de
 empto dicemus frumento, postremo de aestimato. In-
 ter Siciliam, ceterasq; prouincias, iudices, in agrorû
 uectigalium rationibus hoc interest, quòd ceteris aut
 impositum uectigal est certum, quod stipendiarium
 dicitur, ut Hispanis, & plerisque Pænorum, quasi ui-
 ctoriæ præmium, ac pœna belli; aut censoria locatio
 constituta est, ut Asiæ lege Sempronia. Siciliæ ciuita-
 tes sic in amicitiam, fidemq; recepimus, ut eodem iure
 essent, quo fuissent; eadem conditione populo R. pare-
 rent, qua suis antea paruissent. per pauca Siciliæ ci-
 uitates sunt bello à maioribus nostris subactæ: quarû
 ager cum esset publicus populi R. factus, tamen illis
 est redditus. is ager à censoribus locari solet. fœdera-
 tæ ciuitates duæ sunt, quarum decumæ uenire non so-
 leant, Mamertina, & Taurominitana. quinque præ-
 terea sine fœdere immunes ciuitates, ac liberæ, Cen-
 turipina, Halesina, Segestana, Halyciensis, Panor-
 mitana. præterea, omnis ager Siciliæ ciuitatum decu-
 manus est, itemq; ante imperium populi R. ipsorum
 Siculorum uoluntate, & institutis fuit. uidete nunc
 maiorum sapientiam: qui, cum Siciliam tam oppor-

ACTIONIS IIII.

tunum subsidium belli, atque pacis ad remp. adiunxissent, tanta cura Siculos tueri, & retinere uoluerunt, ut non modo eorum agris uectigal nouum nullum imponerent, sed ne legem quidem uenditionis decumarum, ne ue uendundis aut tempus, aut locum commutarent, ut certo tempore anni, ut ibidem in Sicilia, denique ut lege Hieronica uenderent. uoluerunt eos in suis rebus ipsos interesse, eorum animos non modo lege noua, sed ne nomine quidem legis nouo commoueri. ita decumas lege Hieronica semper uendendas censuerunt, ut ijs iucundior esset muneris illius functio, si eius regis, qui Siculis carissimus fuit, non solum instituta commutato imperio, uerum etiam nomen maneret. hoc iure ante Verrem prætorem Siculi semper usi sunt. hic primus instituta omnium, consuetudinem à maioribus traditam, conditionem amicitiae, ius societatis conuellere, & commutare ausus est. qua in re primum illud reprehendo, & accuso, cur in re tam ueteri, tam usitata quicquam noui feceris? ingenio aliquid affectus es? tot homines sapientissimos, qui illam prouinciam ante te tenuerunt, prudentia, consilioq; uicisti? est tuum, est ingenij prudentiaeq; tuae. do hoc tibi, & concedo: scio te Romae, cum prætor esses, edicto tuo possessiones hereditatum ad alienos, à primis heredibus ad secundos, à legibus ad libidinem tuam transtulisse: scio te edicta superiorum omnium correxisse, & possessiones hereditatum non secundum eos, qui proferrent, sed secundum eos, qui dicerent testamentum factum, dedisse: easq; res nouas, abs te prolatas, & inuentas, magno tibi quaestui fuisse scio: eundemq;

demq; te memini censorias quoque leges in sartis tectis exigendis tollere, et commutare; ne is redimeret, cui res esset; ne pupillo tutores, propinquiq; consulerent, quo minus fortunis omnibus euerteretur; exiguam diem praefinire operi, qua ceteros ab negotio excluderes, cum ipse in tuo redemptore nullam certam die obseruares. quam ob rem nouam legem te in decumis statuuisse non miror, hominem in edictis praetoris, in censorijs legibus tam prudentem, tam exercitatum. non inquam miror, te aliquid excogitasse: sed, quod tua sponte, iniussu populi, sine senatus auctoritate iura provinciae Siciliae mutaris, id reprehendo, id accuso. L. Octauius & C. Cottae cens. senatus permisit, ut uini, & olei decumas, & frugum minutarum, quas ante quaestores in Sicilia uendere consueissent, Romae uenderent, legemq; his rebus, quam ipsis uideretur, edicerent. cum locatio fieret, publicani postularunt, quasdam res ut ad legem adderent, neque tamen a censorijs ceteris legibus recederent. contradixit is, qui casu tum Romae fuit, tuus hospes, Verres, hospes, inquam, & familiaris tuus Sthenius hic Thermitanus. censores causam cognouerunt: cum uiros primarios, atque amplissimos ciuitatis multos in consilium aduocassent, de consilij sententia pronunciarunt, se lege Hieronica uendituros. ita ne uero? prudentissimi uiri, summa auctoritate praediti, quibus senatus legum dicendarum in locandis uectigalibus omnem potestatem permiserat, populusq; R. idem iusserat; Siculo uno recusante, cum amplificatione uectigalium nomen Hieronicae legis mutare noluerunt: tu, homo mi-

ACTIONIS IIII.

nimi consilij, nullius auctoritatis, iniussu populi, ac senatus, tota Sicilia recusante, cum maximo detrimento, atque adeo exitio uectigalium totam Hieronicam legem sustulisti. at quam legem corrigit iudices, atque adeo totam tollit? acutissime, ac diligentissime scriptam; quæ omnibus custodijs subiectum aratorem decumano tradit; ut neque in segetibus, neque in arcis, neque in horreis, neque in amouendo, neque in asportando frumento grano uno posset arator sine maxima pœna fraudare decumanum. scripta lex ita diligenter est, ut eum scripsisse appareat, qui alia uectigalia non haberet; ita acute, ut Siculum; ita seuerè, ut tyrannum. qua lege Siculis tamen arare expediret: nam ita diligenter constituta sunt iura decumani, ut tamè ab inuito aratore plus decuma non possit auferri. cum hæc essent ita constituta, Verres tot annis, atque adeo sæculis inuentus est, qui hæc non commutaret, sed euerteret, eaq; quæ iam diu ad salutem sociorum, utilitatemq; reip. composita, comparataq; essent, ad suos improbissimos quæstus conuerteret: qui primum certos instituerit, nomine decumanos, re uera ministros, ac satellites cupiditatum suarum: per quos ostendam sic provinciam per triennium uexatam, atque uastatam iudices, ut eam multis annis, multorum innocentia, sapientiaq; recreare nequeamus. eorum omnium, qui decumani uocabantur, princeps erat Q. ille Apronius, quem uidetis: de cuius improbitate singulari grauissimarum legationum querimonias audistis. aspiciate, iudices, uultum hominis, & aspectum; & ex ea contumacia, quam
hic

hic in perditis rebus retinet, illos eius spiritus Sici-
 lienses quos fuisse putetis, cogitate, ac recordemini.
 hic est Apronius, quem in prouincia tota Verres, cum
 undique nequissimos homines conquississet, & cum ip-
 se secum sui similes duxisset non parum multos, nequi-
 tia, luxuria, audacia sui simillimum iudicauit. itaque
 istos inter se perbreui tempore non res, non ratio, non
 commendatio aliqua, sed studiorum turpitudine, simili-
 tudoq; coniunxit. Verres mores improbos, impurosq;
 nostis: fingite uobis, si potestis, aliquem, qui in omni-
 bus isti rebus par ad omnium flagitiorum nefarias libi-
 dines esse possit: is erat Apronius ille: qui, ut ipse nō
 solum uita, sed etiam corpore, atque ore significat, im-
 mensa aliqua uorago est, aut gurges uitiorum, turpi-
 tudinumq; omnium. hunc in omnibus stupris, hunc in
 fanorum expilationibus, hunc in impuris conuiujs
 principem adhibebat: tantamq; habebat morum simi-
 litudo coniunctionem, atque concordiam, ut Apro-
 nius, qui alijs inhumanus, ac barbarus, isti uni commo-
 dus, ac disertus uideretur; ut quem omnes odissent, ne-
 que uidere uellent, sine eo iste esse non posset; ut, cum
 alij ne conuiujs quidem ijsdem, quibus Apronius, hic
 ijsdem etiā poculis uteretur; postremo ut odor Apro-
 nij teterrimus oris, et corporis, quem, ut aiunt, ne be-
 stia quidem ferre possent, uni isti suauis, et iucundus ui-
 deretur. ille erat in tribunali proximus, in cubiculo so-
 cius, in conuiuio dominus, ac tum maxime, cum, accu-
 bante prætextato prætoris filio, in conuiuio saltare nu-
 dus cæperat. hunc, uti dicere institui, principem Ver-
 res ad euertendas fortunas aratorum, uexandas, diri-
 pien-

101 A C T I O N I S I I I I .

ripiendasq; esse uoluit: huius audaciæ, nequitia, crude-
 litati fidelissimos socios, optimosq; ciues scitote hoc præ-
 tore traditos iudices, atque addictos fuisse, nouis institu-
 tis, et edictis, tota Hieronica lege, quæadmodum antea
 dixi, reiecta et repudiata. primum edictum iudices au-
 dite præclarum: Quantum decumanus edidisset arato-
 rem sibi decumæ dare oportere, ut tantum arator de-
 cumano dare cogeretur. quo modo? quantum poposce-
 rit Apronius, dato. quid est hoc? utrum, prætoris insti-
 tutum in socios, an in hostes uictos insani edictum, atque
 imperium tyranni? ego tantum dem, quantum ille po-
 poscerit? poscet omne, quantum exarauero. quid om-
 ne? immo plus etiam, inquit, si uolet. quid tum? quid
 censes? aut dabis, aut, contra edictum fecisse, damna-
 bere. per deos immortales, quid, quid est hoc? uerisimi-
 le enim non est. sic mihi persuadeo iudices; tametsi om-
 nia in istum hominem conuenire putetis, tamen hoc uo-
 bis falsum uideri: ego enim, cum hoc tota Sicilia dice-
 ret, tamen affirmare non auderem, si hæc edicta non
 ex ipsius tabulis totidem uerbis recitare possem, sicuti
 faciam. da, quæso, scribe. recitet ex codice, recita. Edi-
 ctum de professione. Negat me recitare totum: nam
 id nutu significare uidetur. quid prætereo? an illud,
 ubi caues tamen Siculis, & miseros respicis aratores?
 edicis enim, te in decumanum, si plura sustulerit, quàm
 debitum sit, in octuplum iudicium daturum esse. nihil
 mihi placet prætermitti. recita hoc quoque, quod po-
 stulat, totum, recita. Edictum de iudicio in octuplum.
 Iudicio ut arator decumanum persequatur? miserum,
 atque iniquum, ex agro homines traduci in forum, ab
 aratro

aratro ad subsellia, ab usu rerum rusticarum ad insolitam litem, atque iudicium. cum omnibus in alijs uectigalibus, Asia, Macedonia, Hispania, Gallia, Africa, Sardinia, ipsius Italiae, quae uectigalia sunt; cum in his inquam rebus omnibus publicanus petitor, ac pignerator, non ereptor, neque possessor soleat esse; tu de optimo, de iustissimo, de honestissimo genere hominum, hoc est, de aratoribus, ea iura constituebas, quae omnibus alijs essent contraria? utrum est aequius, decumanum petere, an aratorem repetere? iudicium integra re, an perdita fieri? eum, qui manu quaesierit, an cum, qui digito licitus sit, possidere? quid, qui in singulis iugis arant, qui ab opere ipsi non recedunt, quo in numero magnus ante te praetore numerus, magna multitudo Siculorum fuit; quid facient? cum dederint Apronio, quod poposcerit, relinquent arationes? relinquent larem familiarem suum? uenient Syracusas? ut te praetore uidelicet aequo iure Apronium, delicias ac uitam tuam, iudicio recuperatorio persequantur. uerum esto: reperietur aliquis fortis, experiens arator: qui cum tantum dederit decumano, quantum ille deberi dixerit, iudicio repetat, & poenam octupli persequatur. exspecto uim edicti, scueritatem praetoris: faueo aratori, cupio octupli damnari Apronium. quid tandem postulat arator? nihil, nisi ex edicto iudicium in octuplum. quid Apronius? non recusat. quid praetor? iubet recuperatores reijcere. decurias scribamus. quas decurias? de cohorte mea reijcies, inquit. quid? ista cohors quorum hominum est? Volusii aruspici, & Cornelii medici, & horum canum,

ACTIONIS IIII.

num, quos tribunal meum uides lambere. nam de con-
uentu nullum unquam iudicem, nec recuperatorem de-
dit: iniquos decumanis omnes dicebat esse, qui unam
agri glebam possiderent. ueniendum erat ad eos con-
tra Apronium, qui nondum etiam Aproniani conui-
uij crapulam exhalassent. ò præclarum, & commemo-
randum iudicium: ò seuerum edictum: ò tutum per-
fugium aratorum. atque ut intelligatis, cuiusmodi ista
iudicia in octuplum, cuiusmodi istius de cohorte recu-
peratores existimati sint; sic attendite. Ecquem puta-
tis decumanum, hac licentia permissa, ut tantum ab
aratore, quantum, poposcisset, auferret, plus, quàm
deberetur, poposcisse? considerate cum uestris animis
uosmet ipsi, ecquem putetis: presertim cum id non so-
lum sine auaritia, sed etiam impudentia accipere po-
tuerit. multos, necesse est. at ego omnes dico plus, quàm
decumas, abstulisse. cedo mihi unum ex triennio præ-
turæ tuæ, qui octupli damnatus sit. damnatus? immo
uero in quem iudicium ex edicto tuo postulatum sit.
nemo erat uidelicet aratorum, qui iniuriam sibi fa-
ctam queri posset: nemo decumanorum, qui grano
amplius, sibi quàm deberetur, deberi professus esset.
immo uero contra, rapiebat, et asportabat, quantum à
quoque uolebat, Apronius: omnibus autem locis ara-
tores spoliati, ac uexati querebantur: neque tamen ul-
lum iudicium reperietur. quid est hoc? uiri fortes, ho-
nesti, gratiosi, tot Siculi, tot equites R. ab homine ne-
quissimo, ac turpissimo lesi, pœnam octupli, sine ulla
dubitatione commissam, non persequiebantur? quæ
caussa? quæ ratio est? una illa iudices, quam uidetis;
quòd

quòd ultro etiam illusos se et irrisos ab iudicio discessuros uidebant : etenim quod esset iudicium, cum è Ver-
 ris turpissimo, flagitiosissimoq; comitatu tres recupera-
 torum nomine assedissent, asseclæ istius, non à patre
 ei traditi, sed à meretricula commendati? ageret uide
 licet caussam arator : nihil sibi frumenti ab Apronio
 relictū, bona sua etiam direpta, se pulsatum, uerbera-
 tumq; diceret. conferrent uiri boni capita : de comes-
 satione loquerentur inter se, ac de mulieribus, si quas
 à prætore abeuntes possent deprehendere : res agi uide-
 retur. surrexisset Apronius, noua dignitas publica-
 ni, non, ut decumanus, squaloris plenus, ac pulueris,
 sed unguentis oblitus, uino uigilijsq; languidus : om-
 nia primo motu, ac spiritu suo, uini, unguenti, corpo-
 ris odore compleisset : dixisset hæc, quæ uulgo dicere so-
 lebat, non se decumas emisse, sed bona fortunasq; ara-
 torum ; non se decumanum esse Apronium, sed Ver-
 rem alterum, dominum illorum, ac tyrannum. quæ
 cum dixisset, illi, uiri optimi, de cohorte istius recupera-
 tores, non de absoluendo Apronio deliberarēt, sed quæ-
 rerent, quo modo petitorum ipsum Apronio permitte-
 rent, ut, quantū uellet, posceret ; quantum poposcisset,
 auferret. hoc tibi defensionis ad iudicium tuū compa-
 rabas? habuisse te ediētum, recuperatores daturum in
 octuplum? si mehercule ex omni copia conuentus Syra-
 cusani, splendidissimorū hominum, honestissimorumq;
 faceres potestatem aratori, non modo reiiciendi, sed e-
 tiam sumendi recuperatores : tamen hoc nouum genus
 iniuriæ ferre nemo posset : te, cum tuos omnes fructus
 publicano tradidisses, et rem de manibus amississes, tū
 bona

ACTIONIS IIII.

bona tua repetere, ac persequi lite, atque iudicio? cum uero uerbo iudicium sit in edicto, re quidem uera tuorum comitum, hominum nequissimorum, collusio cum decumanis sociis tuis, atque adeo procuratoribus: tamen audes illius iudicii mentionem facere? presertim cum id non modo oratione mea, sed etiam re ipsa refellatur: cum in tantis incommodis aratorum, iniuriisq; decumanorum nullum ex isto præclaro edicto non modo factum, sed ne postulatū quidem iudicium inueniatur. erit tamen in aratores lenior, quàm uidetur. nam qui in decumanos octupli iudicium se daturum edixit, idem habuit in edicto, se in aratorem in quadruplum daturum. quis hunc audet dicere aratoribus infestum, aut inimicum fuisse? quanto lenior est, quàm in publicanum. edixit, ut, quod decumanus edidisset sibi dari oportere, id ab aratore magistratus Siculus exigeret. quid dereliquit iudicii, quod in aratorem dari posset? non malum est, inquit, esse istam formidinem, ut, cum exactum sit ab aratore, tamen, ne se commoueat, reliquus metus iudicii sit. si iudicio à me uis exigere, remoue Siculum magistratum. si hanc uim adhibes, quid opus est iudicio? quis porro erit, qui non malit decumanis tuis dare quod poscent, quàm ab affeculis tuis quadrupli condemnari? illa uero præclara est clausula edicti, quod omnium controuersiarum, quæ essent in aratorem, & decumanum, si uter uolet, edicit se recuperatores daturum. primum, quæ potest esse controuersia, cum is, qui petere debet, aufert? & cum is, non quantum debetur, sed quantum commodum est, auferat? ille autem, unde ablatum est, iudicio suum recuperare

cuperare nullo modo potest? deinde in hoc homo luteus, etiam callidus, ac ueterator esse uult, quod ita scribit: si uter uolet, recuperatores dabo. quam lepide se furari putat. utrique facit potestatem. sed utrum ita scripserit; si uter uolet, an, si decumanus uolet; nihil interest: arator enim tuos istos recuperatores nunquid uolet? Quid? illa cuiusmodi sunt, quæ ex tempore ab Apronio admonitus edixit? Q. Septitio, honestissimo homine, equiteq; R. resistente Apronio, & affirmante se plus decuma non daturum, exoritur peculiare edictum repentinum, ne quis frumentum de area tolleret, antequam cum decumano pactus esset. ferebat hanc quoque iniquitatem Septitius, & imbri frumentum corrumpi in area patiebatur: cum illud edictum repente uberrimum, & quaestuosissimum nascitur: ut ante kal. Sext. omnes decumas ad aquam deportatas haberent. hoc edicto non Siculi, (nam eos qui dem iam superioribus edictis satis perdidit, atque afflixerat) sed illi ipsi equites R. qui suum ius retinere se contra Apronium posse erant arbitrati, splendidi homines, et alijs prætoribus gratiosi, uincti Apronio traditi sunt. attendite enim, cuiusmodi edicta sunt. ne tollat, inquit, ex area, nisi erit pactus. satis hæc magna uis est ad inique paciscendum: malo enim plus dare, quam non mature ex area tollere. at ista ni Septitium, & nonnullos Septitij similes non coercet: qui ita dicunt: ne tollam potius, quam paciscar. his hoc apponitur: deportatum habeas ante kal. Sext. deportabo igitur. nisi pactus eris, non commouebis. sic deportandi dies præstituta tollere cogebat ex area: cohibitio tollendi,

ACTIONIS IIII.

lendi, nisi pactus esset, uim adhibebat pactiōni, non uoluntatem. Iam uero illud non solum contra legem Hieronicam, nec solum contra consuetudinem superiorū, sed etiam contra omnia iura Siculorum, quæ habent à senatu, populoq; R. ne extra suum forum uadimonium promittere cogantur. statuit iste, ut arator decumano, quò uellet decumanus, uadimonium promitteret: ut hic quoque Apronio, cum ex Leontino usque Lilybæum aliquem uadaretur, ex miseris aratoribus calumniandi quæstus accederet. quanquam illa fuit ad calumniam singulari consilio reperta ratio, quò edixerat, ut aratores iugera sationum suarum profiterentur. quæ res cum ad pactiōnes iniquissimas magnam uim habuit, sicut ostendemus, nec ad ullam utilitatem reip. pertinuit; tum uero ad calumnias, in quas omnes inciderent, quos uellet Apronius. ut enim quisque contra uoluntatem eius dixerat, ita in eum iudicium de professione iugerum postulabatur. cuius iudicii metu magnus à multis frumēti numerus ablati, magnæq; pecunie coactæ sunt: non quo iugerum numerum uere profiteri esset difficile, aut amplius etiam profiteri: (quid enim in eo periculi esse posset?) sed causa erat iudicii formidandi, quòd ex edicto professus non esset. iudicium autem quod fuerit isto prætore, si, quæ cohors, & qui comitatus fuerit, meministis, scire debetis. quid igitur est, quod ex hac iniquitate nouorum edictorum intelligi uelim iudices? iniuriam ne factam socijs? at uidetis. auctoritatem superiorum repudiatam? non audebit negare. tantum Apronium isto prætore potuisse? confiteatur, necesse est. Sed

sed uos fortasse, quod uos lex commonet, id in hoc loco quaeritis, num quas ex hisce rebus pecunias ceperit. docebo, cepisse maximas, omnesq; eas iniquitates, de quibus antea dixi, sui quaestus causa reperisse conuincam, si prius illud propugnaculum, quo contra omnes meos impetus usurum se putat, ex defensione eius deiecero. magno, inquit, decumas uendidi. quid ais? an tu decumas homo audacissime, atque amentissime uendidisti? tu partes eas, quas te senatus populusq; R. uoluit, an fructus integros, atque adeo bona, fortunasq; aratorum omnes uendidisti? si palam praeco inssu tuo praedicasset, non decumas frumenti, sed dimidias uenire partes; & ita emptores accessissent, ut ad dimidias partes emendas; si pluris uendidisses tu dimidias, quam ceteri decumas: cuinam mirum uideretur? quid uero? si praeco decumas pronunciauit; reuera, hoc est lege, edicto, conditione, plus etiam quam dimidia uenierunt: tamen hoc tibi praclarum putabis, te pluris, quod non licebat, quam ceteros, quod oportebat, uendidisse? pluris uendidisti decumas, quam ceteri. quibus rebus id assecutus es? innocentia? aspice aedem Castoris: deinde, si audes, fac mentionem innocentiae. diligentia? codicis lituras tui cōtemplare in Sthenij Thermitani nomine: deinde aude te dicere diligentem. ingenio? qui testes interrogari priore actione nolueris, & ijs taciturnos tuum praebere malueris; quamuis & te, & patronos tuos ingeniosos esse dicito. qua re igitur id, quod ais assecutus es? magna est enim laus, si superiores consilio uicisti, posterioribus exemplum atque auctoritatem reliquisti. tibi fortasse idoneus fuit nemo, quem

Υ imita-

ACTIONIS IIII.

imitarere. at te uidelicet inuentorem rerum optimarum, ac principem imitabuntur omnes. quis aratorum te prætor decumam dedit? quis duas? quis non maximo se affectum beneficio putauit, cum tribus decumis pro una defungeretur? præter paucos, qui propter societatem furtorum tuorum nihil omnino dederunt. uide, inter importunitatem tuam, senatusq; bonitatem quid intersit. senatus, cum temporibus reip. cogitur, ut decernat, ut alteræ decumæ exigantur; ita decernit, ut pecunia pro his decumis soluatur aratoribus; ut, quod plus sumitur quàm debetur, id emi, non auferri putetur. tu, cum tot decumas non S. C. sed nouis editis tuis, nefarijsq; institutis exigeres, et eriperes, magnum te fecisse arbitrare, si pluris uendideris, quàm L. Hortensius pater istius Q. Hortensij, quàm Cn. Pompeius, quàm M. Marcellus: qui ab æquitate, ab lege, ab institutis non recesserunt. an tibi unius anni, aut biennij ratio habenda fuit; salus provincie, commoda rei frumentarie, ratio reip. in posterum fuit negligenda? cum ita rem constitutam accepisses, ut et populo R. satis frumenti ex Sicilia suppeditaretur, & aratoribus tamen arare, atque agros colere expediret; quid effecisti? quid assecutus es? ut prætor te nescio quid ad decumas accederet, deferendas arationes, relinquendasq; curasti successit tibi L. Metellus. tu innocentior, quàm Metellus? tu laudis & honoris cupidior? tibi enim consulatus quærebatur, Metello paternus honor, & auitus negligebatur. multo minoris uendidit, non modo quàm tu, sed etiam quàm qui ante te uendiderunt. quaero, si ipse excogitare non poterat, quemadmodum quam-

quamplurimo uenderet: ne tua quidem recentia proximi prætoris uestigia persequi poterat, ut tuis præclaris, abs te principe inuētis, et excogitatis, edictis, atque institutis uteretur? ille uero tum se Metellum minime fore putasset, si te ulla in re imitatus esset. qui ab urbe Roma, quod nemo unquam post hominum memoriam fecit, cum sibi in prouinciam proficiscendum putaret, litteras ad Siciliae ciuitates misit, per quas hortatur, et rogat, ut arent, ut serant in beneficio populi R. hoc petit aliquanto ante aduentum suum: & simul ostendit se lege Hieronica uenditurum, hoc est in omni ratione decumarum nihil isti simile facturum. atque hæc non cupiditate aliqua scribit adductus, ut in alienam prouinciam mittat litteras ante tempus; sed consilio, ne, si tempus sationis præterisset, granum in prouincia Sicilia nullum haberemus. cognoscite Metelli litteras. recita. Epistola L. Metelli. Hæ litteræ indices L. Metelli, quas audistis, hoc, quantum est, ex Sicilia frumenti hornotini exarauerunt. glebam commosset in agro decumano Siciliae nemo, si Metellus hanc epistolam non misisset. quid, Metello diuinitus hoc uenit in mentem, an ab Siculis, qui Romam frequentissimi conuenerant, negociatoribusq; Siciliae doctus est? quorum quanti cōuentus ad Marcellos, antiquissimos Siciliae patronos, quanti ad Cn. Pompeium consulem designatum, ceterosq; illius prouinciæ necessarios fieri soliti sint, quis ignorat? quod quidem iudicium nullo unquam de homine factum est, ut absens accusaretur ab ijs palam, quorum in bona, liberosq; summum imperium, potestatemq; haberet. tanta uis erat iniuriarum, ut homines

ACTIONIS IIII.

quiduis perpeti, quàm non de istius prauitate, & iniurijs deplorare, et conqueri mallent: quas litteras cū ad omnes ciuitates prope suppliciter misisset Metellus, tamen antiquum modum sationis nulla ex parte exequi potuit: diffugerant enim permulti, id quod ostendam: non solum arationes, sed etiam sedes suas patrias, istius iniurijs exagitati, reliquerant. non mehercule criminis augendi causa dicam iudices: sed quem accepi ipse oculis, animoq; sensum, hunc uere apud uos, & ut potero planissime, exponam. nam cum quadriennio post in Siciliam uenissem, sic mihi affecta uisa est, ut ex terræ solent, in quibus bellum acerbum, diuturnumq; uersatum est. quos ego campos antea, collesq; nitidissimos, uiridissimosq; uidissem, hos ita uastatos nunc, ac desertos uidebam, ut ager ipse cultorem desiderare, ac lugere dominum uideretur. Herbitensis ager, Ennensis, Murgentinus, Assorinus, Macharensis, Agyrinensis ita relictus erat ex maxima parte, ut non solum iugerum, sed etiam dominorum multitudinem quereremus. Atenensis uero ager, qui solebat esse cultissimus, et, quod caput est rei frumentariæ, campus Leontinus, cuius antea species hæc erat, ut, cum obsitum uidisses, annonæ caritatem non uererere; sic erat deformis, atque horridus, ut in uberrima Siciliæ parte Siciliam quereremus. labefactarat enim uehementer aratores iā superior annus, proximus uero funditus euerterat. tu mihi etiam audes metionem facere decumarum? tu in tanta acerbitate, in tot, & tantis iniurijs, cum in arationibus, et in earum rerum iure prouincia Sicilia consistat; euersis funditus aratoribus, relictis agris, cū

in

in provincia tam locuplete, ac referta, non modo rem, sed ne spem quidem ullam reliquam cuiquam feceris, aliquid te populare putabis habere, cum dices te pluris, quàm ceteros, decumas uendidisse? quasi uero aut populus R. hoc uoluerit, aut senatus hoc tibi mandauerit, ut, cum omnes aratorum fortunas decumarum nomine eriperes, in posterum fructu illo, commodoq; rei frumentariæ populum R. priuares; deinde, si quam partem tuæ prædæ ad summam decumarum addidisses, bene de populo R. meritis uiderere. atque hæc perinde loquor, quasi in eo sit iniquitas eius reprehendenda, quòd propter gloriæ cupiditatem, ut aliquos summa decumarum uinceret, acerbiores legem, duriora edicta interposuerit, omnium superiorum auctoritatem repudiarit. magno tu decumas uendidisti. quid, si doceo te non minus domum tuam auertisse, quàm Romam misisse decumarum nomine? quid habet populare ratio tua, cum ex provincia populi R. æquam partem tu tibi sumpseris, atque populo R. miseris? quid, si, duabus partibus, doceo, te amplius frumenti abstulisse, quàm populo R. misisse? tamen ne putamus patronum tuum in hoc crimine ceruiculam iactaturum, & populo se ad coronam daturum? hæc uos antea iudices audistis, uerum fortasse ita audistis, ut auctorem rumorem haberetis, sermonemq; omnium. cognoscite nunc innumerabilem pecuniam frumentario nomine ereptam, ut simul illam quoque eius uocem improbam agnoscatis; qui se uno quæstu decumarum omnia sua pericula redempturum esse dicebat. Audiuius hoc iandiu iudices: nego quenquam esse uestrum,

r 3 quin

ACTIONIS IIII.

quin sepe audierit, socios istius fuisse decumanos. nihil aliud arbitror in istū falsū esse dictum ab ijs, qui male de isto existimarint, nisi hoc. nam socij putandi sunt, quos inter res communicata est. ego rem totam, fortunāq; aratorum omnes istius fuisse dico: Apronium, Veneriosq; seruos, quod isto prætoris fuit nouum genus publicanorum, ceterosq; decumanos, procuratores istius quæstus, & ministros rapinarum dico fuisse. quo modo hoc doces? quo modo ex locatione illa columnarum docui istum esse prædatum? opinor ex eo maxime, quod iniquam legem, nouam dixisset: quisq; enim unquam conatus est iura omnia, & consuetudinem omnium commutare cum uituperatione, sine quæstu? pergam, atque insequar longius. iniqua lege uendebas, quo pluris uenderes. cur, iam addictis, & uenditis decumis, cum iam ad summam decumarum nihil, ad tuum quæstum multum posset accedere, subito atque ex tempore noua nascebantur edicta? nam ut uadimonium decumano, quocunque is uellet, promitteretur; ut ex area, nisi pactus esset, arator ne tolleretur; kal. Sext. decumas deportatas haberent: hæc omnia, iā uenditis decumis, anno tertio te edixisse dico. quæ si reip. causa faceres, in uendendo essent pronuntiata: quia tua causa faciebas, quod erat imprudentia prætermisum, id quæstu, ac tempore admonitus reprehendisti. illud uero cui probari potest, te sine tuo quæstu, ac maximo quæstu, tantam tuam infamiam, tantum capitis tui, fortunarumq; periculum neglexisse? ut, cum totius Siciliæ quotidie gemitus, quærimoniasq; audires; cum, ut ipse dixisti,

reum

reum te fore putares; cum huiusce iudicii discrimen ab opinione tua non abhorreret, paterere tamen aratores indignissimis iniurijs uexari, ac diripi. profecto, quanquam es singulari crudelitate, & audacia, tamen abs te totam alienari provinciam, tot honestissimos tibi inimicissimos fieri nolles, nisi hanc rationem, & cogitationem salutis tuæ, pecuniæ cupiditas, ac præsens illa præda superaret. etenim, quoniam summam, & numerum iniuriarum iudices uobis non possum exponere, sigillatim autem de uniuscuiusque incommodo dicere infinitum est; genera ipsa iniuriarum, quæso, cognoscite. Nympho est Centuripinus, homo nauius, & industrius, experientissimus, ac diligentissimus arator. is cum arationes magnas conductas haberet, quod homines etiam locupletes, sicut ille est, in Sicilia facere consueuerunt; easque magna impensa, magno instrumento tueretur; tanta ab isto iniquitate oppressus est, ut non modo arationes relinqueret, sed etiam ex Sicilia profugeret, Romamque cum multis una ab isto eiectionis ueniret. fecit, ut decumanus Nymphonem uocaret ex edicto illo præclaro; quod nullam ad aliam rem, nisi ad huiusmodi quæstus, pertinebat. numerum ingerum professum non esse. Nympho cum se uellet æquo iudicio defendere, iste uiros optimos recuperatores dat, eundem illum medicum Cornelium, (is est Artemidorus Pergæus, qui in sua patria dux isti quondam, & magister ad despoliandum Dianæ templum fuit) & aruspicem Volusianum, & Valerium præconem. Nympho, antequam plane constitit, condemnatur. quanti, fortasse quæritis. nulla

ACTIONIS IIII.

erat edicti pœna certa . frumenti eius omnis , quod in
areis esset . sic Apronius decumanus non decumam de
bitam , non frumentum remotum , atque celatum , sed
tritici septē millia medimnum ex Nymphonis aratio-
nibus edicti pœna , non redemptionis aliquo iure tollit .
Xenonis Meneni , nobilissimi hominis ; uxoris fundus
erat colono locatus : colonus , quod decumanorum in-
iurias ferre non poterat , ex agro profugerat . Verres in
Xenonem iudicium dabat illud suum damnatorium de
iugerum professione . Xenon ad se pertinere negabat ,
fundum elocatum esse dicebat . dabat iste iudicium ;
si pareret iugera eius modo fundi esse plura , quā col-
onus esset professus , tum Xeno damnaretur . dicebat
ille , non modo non arasse se id , quod in satis erat , sed
nec dominum eius esse fundi , nec locatorem ; uxorem
esse , eam ipsam suum negocium gerere , ipsam loca-
uisse . defendebat Xenonem homo summo splendore , et
summa auctoritate præditus M. Cossenius . iste nihilo-
minus iudicium HS LXXX dabat . ille tametsi
recuperatores de cohorte latronum sibi parari uide-
bat : tamen iudicium accepturum se esse dicebat . tum
iste magna uoce Venerijs imperat , ut Xenonem adi-
rent ; dum res iudicaretur , hominem ut asseruarent ;
cum iudicatum sit , ad se adducant . & illud simul di-
xit , se non putare illum , si propter diuitias pœnas
damnationis contemneret , etiam uirgas contemnere .
hac ille ui , et hoc metu adductus tantum decumanis ,
quantum iste imperauit , exoluit . Polemarchus est
Murgentinus , uir bonus , atque honestus . is , cum pro
iugeribus quinquaginta , medimna DCC decumæ im-
perarentur ,

perarentur, quod recusabat, domum ad istum in ius deductus est; & cum iste iam cubaret, in cubiculum introductus est; quod, nisi mulieri, et decumano, patebat alij nemini. ibi cum pugnis et calcibus concisus esset, qui DCC medimnis decidere noluisse, mille promissit. Ebulides est Grosphus Centuripinus, homo cum uirtute, et nobilitate domi suae, tum etiam pecunia princeps. huic homini iudices honestissimae ciuitatis honestissimo, non modo frumenti scitote, sed uitae, & sanguinis tantum relictum esse, quantum Apronij libido tulit: nam ui, malo, plagis adductus est, ut frumenti daret, non quantum haberet, sed quantum cogeretur. Sostratus, & Numenius, & Nymphodorus eiusdem ciuitatis, cum ex agris tres fratres consortes profugissent, quod ijs plus frumenti imperabatur, quam quantum exararent; hominibus exactis, in eorum arationes Apronius uenit, omne instrumentum diripuit, familiam abduxit, pecus abegit. postea, cum ad eum Nymphodorus uenisset Ennam, & oraret, ut sibi sua restituerentur; hominem corripit, ac suspendi iussit in oleastro quadam, quae est arbor iudices in foro. tandiu pependit in arbore socius, amicusque; populi R. in sociorum urbe, ac foro colonus, aratorque; uester, quandiu uoluntas Apronij tulit. Genera iandudum innumerabilium iniuriarum iudices singulis nominibus profero: infinitam multitudinem iniuriarum praetermitto. uos ante oculos, animosque; uestros tota Sicilia decumanorum hos impetus, aratorum direptiones, huius importunitatem, Apronij regnum proponite. contempsit Siculos: non duxit homines: nec ipsos ad persequendum

ACTIONIS IIII.

quendum uehementes fore, & uos eorum iniurias le-
niter laturos existimauit. esto: falsam de illis habuit
opinionem, malam de uobis. ueruntamen, cum de Si-
culis male mereretur, ciues R. coluit, his indulgit, eo-
rum uoluntati & gratia deditus fuit. iste ciues R. at
nullis inimicior, aut infestior fuit. mitto uincla, mit-
to carcerem, mitto uerbera, mitto secures, crucem
denique illam prætermitto, quam iste ciuibus R. testē
humanitatis in eos, ac benenolentia suæ uoluit esse:
mitto inquam hæc omnia, atque in aliud dicendi tem-
pus reijcio: de decumis, de ciuium R. conditione in ara-
tionibus disputo. qui quemadmodum essent accepti, in-
dices, audistis ex ipsis: bona sibi erepta esse dixere. ue-
rum hæc, quoniam huiusmodi casus affuit, ferenda
sunt, nihil ualuisse æquitatem, nihil consuetudinem:
damna denique iudices nulla tanta sunt, quæ non uiri
fortes, magno, et libero animo affecti, ferenda arbitren-
tur. quid, si equitibus R. non obscuris, neque igno-
tis, sed honestis, & illustribus manus ab Apronio, isto
prætore, sine ulla dubitatione afferebantur? quid ex-
pectatis? quid à me amplius dicendum putatis? an id
agendum, ut eo celerius de isto transigamus, quo ma-
turius ad Apronium possimus, id quod ego illi iam in
Sicilia pollicitus sum, uenire? qui C. Matrinium iudi-
ces summa uirtute hominem, summa industria, sum-
ma gratia, Leontinis in publico biduum tenuit. at-
que ab Apronio iudices, homine in dedecore nato, ad
turpitudinem educato, ad Verris flagitia, libidinesq;
accommodato, equitem R. scitote biduum cibo, tectoq;
prohibitum, biduum Leontinis in foro custodijs Apronij
retentum,

retentum, atque servatum, neque ante dimissum, quàm ad conditiones eius depactus est. Nam quid ego de Q. Lollio iudices dicam, equite R. spectato, atque honesto? clara res est, quam dicturus sum, tota Sicilia celeberrima, atque notissima. qui cum araret in Ennensi, cum is ager Apronio cum ceteris agris esset traditus, equestri uetere illa & auctoritate, & gratia fretus affirmavit, se decumanis plus, quàm deberet, non daturum. refertur eius sermo Apronio. enimvero iste ridere, ac mirari Lollium nihil de Matrinio, nihil de ceteris rebus audisse. mittit ad hominem Venerios. (hoc quoque attendite, apparitores à prætore assignatos habuisse decumanum: si mediocre argumentum uideri potest, istum decumanorum nomine ad suos questus esse abusum) adducitur à Venerijs, atque adeo attrahitur Lollius, commode, cum Apronius è palestra redisset, & in triclinio, quod in foro Ennæ strauerat, decubisset. statuitur Lollius in illo tempestiuo gladiatorum conuiuium. non mehercule, quæ loquor, crederem iudices, tametsi uulgo audieram, nisi mecum ipse senex, cum mihi. atque huic uoluntati accusationis meæ lacrymans gratias ageret, summa cum auctoritate esset locutus. statuitur, ut dico, eques R. prope annos LXXX natus in Apronij conuiuium, cum interea Apronius caput, atque os suum unguento perficaret. quid est Lolli, inquit? tu, nisi malo coactus, recte facere nescis? homo, quid ageret; taceret, responderet; quid faceret denique, illa auctoritate, & ætate præditus nesciebat. Apronius interea cœnam, ac pocula poscebat. serui autem eius, qui & moribus

ACTIONIS IIII.

*moribus iſdem eſſent, quibus dominus, & eodem ge-
nere, ac loco nati, præter oculos Lollij hæc omnia fere-
bant. ridere conuiuæ, cachinnari ipſe Apronius. niſi
forte exiſtimatis, eum in uino, ac luxu non riſiſſe, qui
nunc in periculo, ac exitio ſuo riſum tenere non poſſit.
ne multa iudices: his contumelijs ſcitote Q. Lollium
coactum ad Apronij leges, conditionesq; ueniſſe. Lol-
lius ætate, & morbo impeditus, ad teſtimonium di-
cendum uenire non potuit. quid opus eſt Lollio? nemo
hoc neſcit: nemo tuorum amicorum, nemo abs te pro-
ductus, nemo abs te interrogatus, nunc ſe primum hoc
dicet audire. M. Lollius filius eius, adoleſcens lætiſſi-
mus, præſto eſt: huius uerba auditis. nam Q. Lollius
eius filius, qui Calidium accuſauit, adoleſcens & bo-
nus, & fortis, & in primis diſertus, cum his iniurijs
contumelijsq; commotus in Siciliam eſſet profeſtus, in
itinere occiſus eſt. cuius mortis cauſſam fugitiui ſuſti-
nent: re quidem uera nemo in Sicilia dubitat, quin eo
ſit occiſus, quod habere clauſa non potuerit ſua conſilia
de Verre. iſte porro non dubitabat, quin is, qui antea
alium ſtudio adductus accuſaſſet, ſibi aduenienti præ-
ſto eſſet futurus, cum eſſet parentis iniurijs, & dome-
ſtico dolore commotus. iam ne intelligitis iudices, quæ
peſtis, quæ immanitas in ueſtra antiquiſſima, fidelissi-
ma, proximaq; prouincia uerſata ſit? iam ne uidetis,
quam ob cauſſam Sicilia, tot hominum antea furta, ra-
pinas, iniquitates, ignominiasq; perpeſſa. hoc non po-
tuerit nouum, ac ſingulare, atque incredibile genus in-
iuriarum, contumeliarumq; ferre? iam omnes intelli-
gunt, cur uniuerſa prouincia defenſorem ſuæ ſalutis
eum*

eum quaesivit, cuius iste fidei, diligentiae, perseverantiae nulla ratione eripi possit. tot iudicijs interfuistis: tot homines nocentes & improbos accusatos & uestra et superiorum memoria scitis esse: ecquem uidistis, ecquem audistis in tantis furtis, in tam apertis, in tanta audacia, tanta imprudentia esse uersatum? Apro-
nium stipatores Venerios secum habebat: ducebat eos circum ciuitates: publice sibi conuiuia parari, sterni triclinia etiam in foro iubebat, eo conuocari homines honestissimos, non solum Siculos, sed etiam equites R. ut, quocum inire conuiuium nemo unquam, nisi turpis, impurusq; uoluisset, ad eius conuiuium spectatissimi, atque honestissimi uiri tenerentur. haec tu omnium mortalium profligatissime, ac perditissime cum scires, cum audires quotidie, cum uideres; si sine tuo maximo quaestu fierent, cum tanto periculo tuo fieri paterere, atque concederes? & tantum apud te quaestus. Apro-
nij, tantum eius sermo inquinatissimus, & blanditiae flagitiosae ualuerunt, ut nunquam animum tuum cura-
tuarum fortunarum, cogitatioq; tangeret; cernitis iudices, quod, et quantum incendium decumanorum impetu non solum per agros, sed etiam per reliquas fortunas aratorum, non solum per bona, sed etiam per iura libertatis, & ciuitatis isto praetore peruasit. uidetis pendere alios ex arbore, pulsari autem alios, & uerberari, porro alios in publico custodiri, destitui alios in conuiuiis, condemnari alios a medico, & pracone praetoris, bona tamen interea nihilo minus eorum omnium ex agris auferri, ac diripi. quid? est hoc populi R. imperium? populi R. leges? iudicia? socij fideles? prouin-

ACTIONIS IIII.

prouincia suburbana? non ne omnia potius eiusmodi sunt, quæ si Athenio uicisset; in Sicilia non fecisset? non inquam iudices esset ullam partem istius nequitiae fugitiuorum insolentia consecuta. priuatim hoc modo. quid publice? ciuitates quemadmodum tractatae sunt? audistis permulta indicia, & testimonia ciuitatum, & relinquare audietis. ac primum de Agyrinensi populo fideli, & illustri breuiter cognoscite. Agyrinensis est in primis honesta ciuitas Siciliae, hominum ante hunc prætorem locupletium, summorumque aratorum. eius agri decumas cum emisset idem Apronius, Agyrium uenit. qui cum eò cum apparitoribus, id est cum minis, ac ui uenisset, poscere pecuniam grandem cœpit, ut accepto lucro discederet. nolle se negocij quicquam habere dicebat, sed accepta pecunia quamprimum aliam ciuitatem occurrere. sunt omnes Siculi non contemnendi, si per nostros magistratus liceat, sed homines & satis fortes, & satis plane frugi, ac sobrij, & in primis hæc ciuitas, de qua loquor iudices. itaque homini in primis improbissimo respōdent Agyrinenses, sese decumas ei, quemadmodum deberent, daturos, lucrum, cum ille magno presertim emisset, non addituros. Apronius certiolem facit istum, cuius res erat, quid rei esset. statim, tanquam coniuratio aliqua Agyrj contra remp. facta, aut legatus prætoris pulsatus esset, ita Agyrjo magistratus, & quinque primi accitu istius euocantur. ueniunt Syracusas: præsto est Apronius: ait eos ipsos, qui uenissent, contra edictum prætoris fecisse. quærebant, quid? respondebat, se ad recuperatores esse dicturum. iste, æquissimus homo, formidi-

formidinem illam suam miseris Agyrinensibus iniciebat, recuperatores se de cohorte sua daturum minabatur. Agyrinenses, uiri fortissimi, iudicium se passuros esse dicebant. ingerebat iste Artemidorum medicum Cornelium, præconem Tlepoletum, & eiusmodi recuperatores: quorum ciuis R. nemo erat, sed Græci sacrilegi, iam pridem improbi, repente Cornelij. uidebant Agyrinenses, quicquid ad eos recuperatores Apronius attulisset, illum perfacile probaturum: condemnari cum istius inuidia, infamiaq; malebant, quàm ad eius conditiones, pactionesq; accedere, quærebant, quæ in uerba recuperatores daret: respondebat, si pareret aduersus edictum fecisse, quæ in iudicio dicturum esse dicebat: iniquissimis uerbis, improbissimis recuperatoribus, conflictari malebant, quàm quicquam cum isto sua uoluntate decidere. summittebat iste Timarchidē, qui moneret eos, si scaperent, ut transigerent. pernegabant. quid ergo? in singulos HS quinquagenis millibus damnari mauultis? malle dicebant. tum iste, clare omnibus audientibus, qui damnatus erit, inquit, uirgis ad necem cadetur. hic illi flentes rogare, atque orare cœperunt, ut sibi suas segetes, fructusq; omnes, arationesq; uacuas Apronio tradere liceret, ut ipsi sine ignominia, molestiaq; discederent. hac lege iudices decumas uendidit Verres. dicat licet Hortensius, si audet, magno Verrem uendidisse. hæc conditio fuit isto prætore aratorum, ut secum præclare agi arbitrarentur, si uacuos agros Apronio tradere liceret: multas enim cruces propositas effugere cupiebant. quantum Apronius edidisset deberi, tantum ex edicto

ACTIONIS IIII.

Esto dandum erat. etiam ne si plus edidisset, quàm
 quantum natum esset? etiam. quo modo? magistra-
 tus ex ipsius edicto exigere debebant. at arator repete-
 re poterat. uerum Artemidoro recuperatore. quid, si
 minus arator dedisset, quàm poposcisset Apronius? iu-
 dicium in aratorem in quadruplum. ex quo iudicium
 numero? ex cohorte prætoris, præclara, honestissimo-
 rum. quid amplius? minus te iugerum professum esse
 dico: recuperatores reiſce, quòd aduersum edictum fe-
 ceris. ex quo numero? ex eadem cohorte. quid erit ex-
 tremum? si damnatus eris, (nam dubitatio damnatio-
 nis illis recuperatoribus, quæ poterat esse?) uirgis te ad
 necem cædi necesse erit. his legibus, his conditionibus,
 erit quisquam tam stultus, qui decumas uenisse arbi-
 tretur? qui aratori nouem partes reliquas factas esse
 existimet? qui non intelligat, istum sibi quæstui, præ-
 dæq; habuisse bona, possessiones, fortunas aratorum?
 uirgarum metu Agyrinenses, quod imperatum esset,
 facturos se esse dixerunt. accipite nunc, quid impera-
 rit: & dissimulate, si potestis, uos intelligere, ipsum
 prætorem, quod tota Sicilia perspexerit, redemptorem
 decumarum, atque adeo aratorum dominum, ac re-
 gem fuisse. imperat Agyrinensibus, ut decumas ipsi
 publice accipiant, Apronio lucrum dent. si magno
 emerat: quoniam tu es, qui diligentissime pretium
 exquisisti, qui, ut ais, magno uendidisti, quare puta-
 bas emptori lucrum addi oportere? esto: putabas.
 quamobrem imperabas, ut aderent? quid est aliud
 capere, & conciliare pecunias, in quo te lex tenet, si
 hoc non est, ui, atque imperio cogere inuitos lucrum
 dare

dare alteri, hoc est pecuniam dare? age, quid tum, si Apronio, delicijs prætoris, lucelli aliquid iussi sunt dare? putate Apronio datum, si Apronianum lucellum, ac non prætoria præda uobis uidebitur. Imperas, ut decumas accipiant; Apronio dent lucri, tritici medimnum XXXIII. quid est hoc? una ciuitas, ex uno agro plebis Romanæ, prope menstrua cibaria, prætoris imperio, donare Apronio cogitur. tu magno decumas uendidisti; cum tantum lucri decumano sit datum? perfectò, si pretium exquisisses diligenter, tum, cum uendebas, X medimnum potius addidissent, quàm HS DC postea. magna præda uidetur. audite reliqua, & diligenter attendite, quo minus miremini Siculos re necessaria coactos auxilium à patronis, à consulibus, ab senatu, ab legibus, à iudicijs petiuisse. ut probaret Apronius hoc triticum, imperat Agyrinensibus Verres, uti in medimna singula datur Apronio HS III. quid est hoc? tanto numero frumenti in lucri nomen imperato, expresso, nummi præterea exigentur, ut probeatur frumentum? an poterat non modo Apronius, sed quiuis, exercitui si metiundum esset, improbare Siculum frumentum, quod illi ex area, si uellet, admetiri licebat? frementi tantus numerus imperio tuo datur, & cogitur. non est satis. nummi præterea imperantur. dantur. parum est. pro decumis hordei, alia pecunia cogitur. iubes HS XXX lucri dari. ita ab una ciuitate, ui, minis, imperio, iniuriaq; prætoris, eripiuntur tritici medimnum XXXIII, & præterea HS CXXI an hæc obscura sunt? aut, si omnes homines uelint, obscura esse possunt? quæ tu palam egisti: in conuentu im-

Z peraſti:

ACTIONIS IIII.

perasti: omnibus inspectantibus coegisti: qua de re Agyrinenses magistratus, & quinque primi, quos tui questus causa euocasti, acta, & imperia tua domum ad senatum suum renunciauerunt: quorum renunciatio legibus illorum, litteris publicis mandata est: quorum legati, homines nobilissimi, Romae sunt, qui hoc idem pro testimonio dixerunt. cognoscite Agyrinensium publicas litteras, deinde testimonium publicum ciuitatis. recita. LITTERAE PVBLICAE. TESTIMONIUM PVBLICVM. animaduertistis in hoc testimonio iudices, Apollodorum, cui Pyragro cognomen est, principem suae ciuitatis, lacrymantem testari, ac dicere, nunquam, post populi R. nomen ab Siculis auditum, & cognitum, Agyrinenses contra quenquam infimum ciuem R. dixisse, aut fecisse quippiam; qui nunc contra praetorem populi R. magnis iniurijs, & magno dolore, publice testimonium dicere cogerentur. uni mehercule huic ciuitati Verres obsistere tua defensione non potes: tanta auctoritas est in eorum hominum fidelitate, tantus dolor iniuriae, tanta religio in testimonio. uerum non una te, sed uniuersae similibus afflictae incommodis, legationibus, ac testimonijs publicis persequentur. etenim deinceps uideamus, Herbitensis ciuitas honesta, & antea copiosa, quemadmodum spoliata ab isto, ac uexata sit. at quorum hominum? summorum aratorum, remotissimorum a foro, iudicij, & controuersijs: quibus parcere, & consulere homo impurissime, & quod genus hominum studiosissime me conseruare debuisti. primo anno uenerunt eius agri decumae tritici medimnum XVIII M. accessus istius, item

item minister in decumis, cum emisset, & præfecti nomine cum uenisset Herbitam cum Venerijs, locusq; ei publice, quo diuerteretur, datus esset: coguntur Herbitenses ei lucri dare tritici medimnum XXXVII milia, cum decumæ uenissent tritici modium XVIII. atque hoc triticum lucri coguntur dare publice; cum iam priuatim aratores ex agris spoliati, atque exagitati de cumanorum iniurijs profugissent. anno secundo cum emisset Apronius decumas tritici modium XXV millibus, et ipse Herbitam cum illa prædonum copia, manuq; uenisset: populus publice coactus est ei conferre lucri tritici modium XXVI, et accessione HS MM. de accessione dubito an Apronio ipsi data sit merces operæ, pretiumq; impudentiæ. de tritici quidem numero tanto, quis potest dubitare, quin ad istum prædonem frumentarium, sicut Agyrinense frumentum peruenerit? Anno uero tertio in hoc agro consuetudine usus est regia. solere aiunt barbaros reges Persarum, ac Syrorum plures uxores habere; his autem uxoribus ciuitates attribue re, hoc modo: hæc ciuitas mulieri in redimiculum præbeat, hæc in collum, hæc in crines. ita populos habent uniuersos non solum conscios libidinis suæ, uerum etiam ministros. eandem istius, qui se regem Siculorum esse dicebat, licentiam, libidinemq; fuisse cognoscite. Aeschryonis Syracusani uxor est Pippa, cuius nomen istius nequitia, tota Sicilia peruulgatum est. de qua muliere uersus plurimi supra tribunal, et supra prætoris caput scribebantur. hic Aeschrio Pippæ uir adumbratus, in Herbitensibus decumis nouus instituitur publicanus. Herbitenses cum uiderent, si ad Aeschryonem pretium

Z 2 redisset,

ACTIONIS IIII.

redisset, se ad arbitrium libidinosissimæ mulieris spoliatum iri; liciti sunt usque eò, quoad se efficere posse arbitrabantur. supra adiecit Aeschrio. neque enim metuebat, ne, prætor Verre, decumana mulier damno affici posset. addicitur medimnum XXXV millibus, dimidio fere pluris, quàm superiore anno. aratores funditus euertebantur, et eo magis, quòd iam superioribus annis exhausti erant, ac pene perdit. intellexit iste ita magno uenisse, ut amplius ab Herbitensibus exprimi non posset. demit de capite medimnum CIO CIO CIO. iubet in tabulas, pro medimnū XXXI, referi XXXI, & CCCC. hordei decumas eiusdem agri Docimus emerat. hic est Docimus, qui ad istum deduxerat Tertiam, Isidori mimi filiam, ui abductam ab Rhodio tibicine. huius Tertie plus etiam, quàm Pippæ, plus quàm ceterarum, ac prope dicam tantum apud istum in Sici-liensi prætura auctoritas ualuit, quantum in urbana Chelidonis. ueniunt Herbitam duo prætoris æmuli nò molesti, muliercularum deterrimarū improbiissimi cognitores: incipiunt postulare, poscere, minari: non poterant tamen, cum cuperent, Apronium imitari: Siculi Siculos non tam pertimescebant. cum omni ratione tamen illi calumniarentur, promittunt Herbitenses uadimonium Syracusas. eò posteaquam uentum est, coguntur Aeschrioni, id est Pippæ, dare tantū, quantum erat de capite demptum, tritici medimnum DC. mulierculæ publicanæ noluit ex decumis nimium lucri dare, ne forte ab nocturno suo quæstu animum ad uectigalia redimenda transferret. transactum putabant Herbitenses, cum iste, quid de hordeo, inquit, & Docimo

Docimo amiculo meo? quid cogitatis? at hoc agebat in cubiculo iudices, atque in lectulo suo. negabant illi sibi quicquam esse mandatum. non audio: numerate HS XV. quid facerent miseri? aut quid recusarent? presertim cum in lectulo decumanæ mulieris uestigia uiderent recentia, quibus illum inflammari ad perseuerandum intelligebant. ita ciuitas una sociorum, atque amicorum, duabus deterrimis mulierculis, Verre prætoris, uestigialis fuit. atque ego nunc, eum frumenti numerum, & eas publice pecunias decumanis ab Herbitensibus datas esse dico. quo illi frumento, & quibus pecunijs tamen à decumanorum iniurijs ciues suos non redemerunt: perditis enim, & direptis aratorum bonis, hæc decumanis merces dabatur, ut aliquando ex eorum agris, atque ex urbibus abirent. itaque cum Philinus Herbitensis, homo disertus, & prudens, & domi nobilis, de calamitate aratorum, & de fuga, & de reliquorum paucitate publice diceret; animaduerti stis iudices gemitum populi R. cuius frequentia huic causæ nunquam defuit. qua de paucitate aratorum alio loco dicam. nunc illud, quod pene præterij, non omnino relinquendum uidetur. nam per deos immortales, quod de capite ipso dempsit, quo tandem modo ferendum, uerum etiam animaduertendum uidetur? unus adhuc fuit post Romam conditam (dij immortales faxint, ne sit alter) cui res. totam se tradidit, temporibus coacta, & malis domesticis, L. Sylla. hic tantum potuit, ut nemo, illo inuito, nec bona, nec patriam, nec uitam retinere posset: tantum animi habuit ad audaciam, ut dicere in concione non dubitaret, bona ci-

ACTIONIS IIII.

uium R. cum uenderet, se prædam suam uendere. eius omnes res gestas non solum obtinemus, uerum etiã, propter maiorum incommodorum, & calamitatum metum, publica auctoritate defendimus. unum hoc illius S. C. reprehensum: decretumq; est, ut, quibus ille de capite dempsisset, ij pecunias in ærarium referrent. statuit senatus, hoc ne illi quidem esse licitum, cui concesserat omnia, à populo factarum, quæsiturumq; rerum summas imminuere. illum uiris fortissimis iudicarunt patres conscripti dimittere de summa non potuisse: te mulieri deterrimæ recte remisisse senatores iudicabunt? ille, de quo lege populus R. iusserat, ut ipsius uoluntas populo R. esset pro lege, tamẽ in hoc uno genere, ueterum religione legum reprehenditur: tu, qui omnibus legibus implicatus tenebare, libidinem tibi tuam pro lege esse uoluisti? in illo reprehenditur, quod ex ea pecunia remiserit, quam ipse quæsierat: tibi concedetur, qui de capite uectigalium populi R. remisisti? atque in hoc genere audaciæ multo etiam impudentius in decumis Segestensium uersatus est. quas cum addixisset eidem illi Docimo, hoc est tritici modium quinque millibus, & accessionem ascripsisset HS M D; coegit Segestenses à Docimo tantidem publice accipere. id quod ex Segestensium publico testimonio cognoscite. recita. Testimonium publicum. Audistis, quanti decumas acceperit à Docimo ciuitas, tritici modium quinque millibus, & accessionem. cognoscite nunc, quanti se uendidisse retulerit.

LEX DECVMIS VENDVNDIS C. VERRE PR.
hoc nomine uidistis tritici modium M M M de capite
esse

esse dempta. quæ cum de populi R. uictu, de uectigalium neruis, de sanguine detraxisset ararij; Tertiæ miæ condonauit. utrum, impudentius à socijs abstulit, an turpius meretrici dedit? an improbius populo R. ademit? an audacius tabulas publicas commutauit? ex horum seueritate te ulla uis, aut ulla largitio eripiet? sed si eripuerit, non intelligis hæc, quæ iandudum loquor, ad aliam quæstionem, atque ad peculatus iudicium pertinere? itaque hoc mihi reseruabo genus integrum totum: ad illam, quam institui, causam frumenti, ac decumarum reuertar. Qui cum agros maximos, ac feracissimos per se ipsum, hoc est per Apronium, Verrem alterum, depopularetur; ad minores ciuitates, habebat alios, quos, tanquam canes, immitteret, nequam homines, & improbos, quibus aut frumentum, aut pecuniam publice cogebat dari. A. Valentius est in Sicilia interpret, quo iste interprete non ad linguam græcam, sed ad furta, & flagitia uti solebat. fit interpret hic, homo leuis, atque e-gens, repente decumanus: emit agri Liparensis miseri, atque ieiuni decumas tritici medimnis D C. Liparæses uocantur: ipsi accipere decumas, & numerare Valentio coguntur lucri HS XXX millia. per deos immortales, utrum tibi sumes ad defensionem? tanto ne minoris tibi decumas uenisse, ut ad medimna D C HS XXX millia lucri statim sua uoluntate ciuitas adderet, hoc est tritici medimnum II millia: an, cum magno decumas uendidisses, te expressisse ab inuitis Liparen-sibus hanc pecuniã? sed quid ego ex te quaero, quid defensusurus sis, potius, quàm cognoscã ex ipsa ciuitate

ACTIONIS IIII.

quid gestum sit? Recita testimonium publicum Liparensum: deinde, quemadmodum Valentio nummi sint dati. TESTIMONIUM PUBLICUM, QVOMODO SOLVTVM SIT, EX LITTERIS PUBLICIS. etiam ne hæc tam parua ciuitas, tam procul à manibus tuis, atque à conspectu remota, seiuncta à Sicilia, in insula inculta tenuiq; posita, cumlata alijs tuis maioribus iniurijs, in hoc quoque frumentario genere præda tibi, & quæ stui fuit? quam tu totam insulam cuidam tuorum sodaliũ, sicut aliquod munusculum, condonaras, ab hac etiam hæc frumentaria lucra tanquam à mediterraneis exigebantur? itaque qui tot annis agellos suos ante te prætorem redimere à piratis solebant, ydem se ipsos à te pretio imposito redemerunt. quid ergo? à Tissenfibus, perpauca & tenui ciuitate, & aratoribus laboriosissimis, fragalissimisq; hominibus, non ne plus lucri nomine eripitur, quàm quantum frumenti omnino exararant? ad quos tu decumanum Diognotum Venerium misisti, nouum genus publicani. cur hoc auctore nõ Romæ serui publici ad uectigalia accedant? anno secundo Tissenfes HS XXI lucri dare coguntur inuiti: tertio anno CIO CIO medimnum tritici lucri Diognoto Venerio dare coacti sunt. hic Diognotus, qui ex publicis uectigalibus tanta lucra facit, uicarium nullum habet, nihil omnino peculij. nos etiam nunc dubitate, si potestis, utrum tantum numerum tritici Venerius apparitor istius sibi acceperit, an huic exegerit. atque hæc ex publico Tissenfium testimonio cognoscite. TESTIMONIUM PUBLICUM TISSENSIVM.

obscure

obscure iudices prator ipse decumanus est? cum eius apparitores frumentum à ciuitatibus exigant, pecunias imperent, aliquanto plus ipsi auferant, quàm quantum populo R. decumarum nomine daturi sunt. hæc æquitas in tuo imperio fuit, hæc prætoris dignitas, ut seruos Venerios Siculorum dominos esse uelles. hic deletus, hoc discrimen te prætore fuit, ut aratores in seruorum numero essent, serui in publicanorū. Quid Amestratini miseri? impositis ita magnis decumis, ut ipsis reliqui nihil fieret, non ne tamen numerare pecunias coacti sunt? addicuntur decumæ M. Cæsio, cum adessent legati Amestratini. statim cogitur Heraclius legatus numerare HS XXII. quid hoc est? quæ est ista præda? quæ uis? quæ direptio sociorum? si erat Heraclio ab senatu mandatum, ut emeret: emisset. si non erat: qui poterat sua sponte pecuniam numerare? Cæsio renunciat se dedisse. cognoscite renunciationem ex litteris. recita. Ex litteris publicis. quo S. C. erat hoc legato permissum? nullo. cur fecit? coactus est. quis hoc dicit? tota ciuitas. recita. Testimonium publicum. ab hac eadem ciuitate anno secundo simili ratione extortam esse pecuniam, & Sex. Vennonio datam, ex eodem testimonio cognouistis. at Amestratinos, homines tenues, cum eorum decumas medimnis D C C C uendidisses, Banobali Venerio (cognoscite nomina publicanorum) cogis eos plus lucri addere, quàm quanti uenierant, cum magno uenissent. dant Banobali medimnis pro D C C C HS M D. profecto nunquam iste tam amens fuisset, ut ex agro populi R. plus frumenti seruo Venerio, quàm populo

ACTIONIS IIII.

populo R. tribui pateretur, nisi omnis ea præda serui nomine ad istum ipsum perueniret. Petrini, cum eorum decumæ magno addictæ essent, tamen inuitissimi P. Neuius Turpioni, improbissimo homini, qui iniuriarum Sacerdote prætor damnavus est, HS XXXVII et D. dare coacti sunt. ita ne dissolute decumas uendisti, ut, cum modium XV millibus uenissent, medimnum CIO CIO CIO, hoc est HS XLV lucri decumano HS MMM darentur? at permagno decumas eius agri uendidisti. uidelicet gloriatur non Turpioni lucrum datum, sed Petrini pecuniâ ereptam. Quid Halycienses, quorum incolæ decumas dant, ipsi agros immunes habent; non ne huic eidem Turpioni, cum decumæ C mod. uenissent, HS XV dare coacti sunt? si id, quod maxime uis, posses probare, hæc ad decumanos lucra uenisse, nihil te attigisse: tamen hæc pecuniæ per uim atque iniuriâ tuam captæ, et conciliatæ, tibi fraudi, & damnationi esse deberent. cum uero hoc nemini persuadere possis, te tam amentem fuisse, ut Apronium, ac Turpionem, seruos homines, tuo, liberorumq; tuorum periculo diuites fieri uelles: dubitaturum quæquam existimas, quin illis emissarijs hæc tibi omnis pecunia quæsitæ sit? Segestanam item ad immunem ciuitatem Venerius Symmachus decumanus immittitur. is ab isto litteras affert, ut sibi, contra iura omnia, contraq; legem Rupiliam, extra forum uadimonium promittant aratores. audite litteras, quas ad Segestanos miserit. LITTERAE C. VERRIS. hic Venerius quemadmodum aratores eluserit, ex una pactione hominis honesti, gratiosi q; cognoscite: in eodem enim genere sunt cetera.

Diocles

Diocles est Panormitanus, Phimes cognomine, homo illustris, ac nobilis arator. is agrum in Segestano (nā commercium in eo agro Panormitanis est) conductum habebat HS sex millibus. pro decuma, cum pulsatus à Venerio esset, dedit HS sexdecim millia, & DCLIIII. id ex tabulis ipsius cognoscite. NOMEN DIOCLIS PANORMITANI. huic eidem Symmacho Anneius Brochus, senator, homo eo splendore, ea uirtute, qua omnes existimatis, nummos præter frumentum coactus est dare. Venerio ne seruo, te prætor, talis uir, senator populi R. quæstui fuit? hūc ordinem si dignitate antecellere non existimabas, ne hoc quidem sciebas, indicare? antea, cum equester ordo iudicaret, improbi & rapaces magistratus in provincijs inserviebant publicanis, ornabant eos, quicunque in operis erant: quemcunque equitem R. in provincia uiderant, beneficijs, ac liberalitate prosequerentur: neque tantum illa res nocentibus proderat, quantum obfuit multis, cum aliquid contra utilitatem eius ordinis, uoluntatemq; fecissent. retinebatur hoc tum nescio quo modo quasi communi consilio ab illis diligenter, ut, qui unum equitem R. contumelia dignum putasset, ab uniuerso ordine malo dignus iudicaretur. tu sic ordinem senatorium despexisti, sic ad iniurias libidinesq; tuas omnia coæquasti, sic habuisti statutum cum animo, ac deliberatum, omnes, qui habitarent in Sicilia, aut qui Siciliam te prætor attigissent, iudices reijcere; ut illud non cogitares, tamen ad eiusdem ordinis homines te iudices esse uenturum? in quibus, si ex ipsorum domestico incommodo

ACTIONIS IIII.

modo nullus dolor insideret, tamen esset illa cogitatio, in alterius iniuria sese despectos, dignitatemq; ordinis contemptam, & abiectam. quod mehercule iudices mihi non mediocriter ferendum uidetur. habet enim quendam aculeum contumelia, quem pati pudentes ac uiri boni difficillime possunt. spoliasti Siculos: solent enim inulti esse in iniurijs suis provinciales. uexasti negociatores: inuiti enim Romam raroq; decedunt. equitem R. ad Apronij iniurias dedisti: quid enim iam nocere possunt, quibus non licet iudicare? quid, cum senatores summis iniurijs afficis? quid aliud dicis, nisi hoc? cedo mihi etiam istum senatorem: ut hoc amplissimū nomen senatorium non modo ad inuidiam imperitorū, sed etiam ad contumeliam improborum natum esse uideatur. neque hoc in uno fecit Anneio, sed in omnibus senatoribus; ut ordinis nomen non tantum ad honorem, quantum ad ignominiam ualeret. in C. Cassio, uiro clarissimo, & fortissimo, cum is eo ipso tempore, primo istius anno consul esset, tanta improbitate usus est, ut, cum eius uxor femina primaria paternas haberet arationes in Lcontino, frumentum omne in decumas auferre iusserit. hunc tu in hac caussa testem Verres habebis; quoniam, iudicem ne haberes, prouidisti. uos autem iudices putare debetis, esse quiddam nobis inter nos commune, atque coniunctum. multa sunt imposita huic ordini onera, multi labores, multa pericula, non solum legum, ac iudiciorum, sed etiam rumorum, ac temporum. sic est hic ordo quasi positus, atque editus in altum, ut ab omnibus uentis inuidia circumflari posse uideatur. tam in hac misera, et

indi-

indigna conditione uitæ, ne hoc quidem retinebimus iudices, ut magistratibus nostris, in obtinendo iure nostro, ne contemptissimi, ac despectissimi esse uideamur? Thermitani miserunt, qui decumas emerent agri sui. magni sua putabant interesse, publice potius quamuis magno emi, quàm in aliquem istius emissarium incidere. appositus erat Venuleius quidam, qui emeret. is liceri non destitit. illi, quoad uidebatur ferri aliquo modo posse, contenderunt; postremo liceri destiterunt. addicitur Venuleio tritici mod. *V I I*. millibus legatus Possidorus renunciat. cum omnibus hoc intolerandum uideretur, tamen Venuleio dantur, ne accedat, tritici mod. *VI*. præterea *HS III* millia. ex quo facile apparet, quæ merces decumani, quæ prætoris præda esse uideatur. cedo Thermitanorum mihi litteras, & testimonium. *TABVLAE THERMITANORVM, ET TESTIMONIVM.* Imacharenses, iam omni frumento ablato, iam omnibus iniurijs tuis exinanitos, tributum ferre miseros, ac perditos coegisti, ut Apronio darent *HS XX* millia. recita decretum de tributis, & publicum testimonium. *S. C. DE TRIBUTO CONFERENDO. TESTIMONIVM IMACHARENSIVM.* Ennenses, cum decumæ uenissent agri Ennensis, medimnis *MMMCC*, Apronio coacti sunt dari tritici mod. *LXXIII* millia, & *HS III* millia. quæso attendite quantus numerus frumenti cogatur ex omni agro decumano. nam per omnes ciuitates, quæ decumas debent, percurrit oratio mea: & in hoc genere nunc iudices uersor, in quo non singulatim aratores euersi bonis omnibus sunt,

ACTIONIS IIII.

sunt, sed publice decumanis lucra data sunt, ut aliquando ex eorum agris, atque urbibus expleti, atque saturati cum hoc cumulo quaesius decederent. Calatinis quam ob rem imperasti anno tertio, ut decumas agrisui, quas Calata dare consueverant, Amestrati M. Casio decumano darent? quod neque ante te praetorem illi fecerunt, neque tu ipse hoc ita statueras antea per biennium. Theomnastus Syracusanus in agrum Mutyensum cur abs te immissus est? qui aratores ita uexauit, ut illi in alteras decumas, id quod in alijs quoque ciuitatibus ostendam, triticum emere necessario propter inopiam cogerentur. Iam uero ex Hyblensium pactiõibus intelligetis, quae pacta sint cum decumano Cn. Sergio, sexies tantum, quam quantum satum sit, ablatum esse ab aratoribus. Recita sationes, & pactiões ex litteris publicis. recita ex litteris publicis. Cognoscite pactiões Menenorum cum Venerio seruo. Recita ex litteris publicis. Cognoscite ite professiones sationum, & pactiões Menenorum. recita ex litteris publicis. Patiẽmini iudices, a socijs, ab aratoribus populi R. ab ijs, qui uobis laborant, uobis seruiunt, qui ita plebem Romanam ab sese ali uolunt, ut sibi, ac liberis suis tantum supersit, quo ipsi ali possint; ab his per summam iniuriam, per summas contumelias plus aliquanto ablatum esse, quam natum sit? sentio iudices moderandum mihi esse iam orationi meae, fugiendamq; uestram satietatem: non uersabor in uno genere diutius, & ita cetera de oratione mea tollam, ut in caussa relinquam. audietis Agrigentiorum, fortissimorum uirorum, diligentissimorumq; queri-

querimonias : cognoscetis iudices Entellinorum, summi laboris, summaque industria, dolorem & iniurias: Heracliensium, Iciliensium, Aetnensium, Solentianorum incommoda proferentur: Catinensium, locupletissimorum hominum, amicitissimorumque agros vexatos ab Apronio cognoscetis: Tyndaritanam nobilissimam ciuitatem, Cephaleditanam, Halentinam, Apolloniensem, Eggynam, Capitinam, perditas esse hac iniquitate decumanorum intelligetis: Murgentinis, Assorinis, Elorinis, Ennensibus, Letinis nihil omnino relictum: Citarinos, Acherinos, paruorum ciuitatum homines, omnino abiectos esse, ac perditos: omnes denique agros decumanos per triennium populo R. ex parte decuma, C. Verri ex omni reliquo uectigales fuisse: & plerisque aratoribus nihil omnino superfuisse: quibus quod tum aut remissum, aut relictum sit, id fuisse tantum, quantum ex eo, quo istius auaritia contenta fuit, redundarit. duarum mihi ciuitatum reliquos feci agros iudices fere optimos, ac nobilissimos, Aetnensium, & Leontinorum. horum agrorum ego missos faciam quaestus triennij: unum annum eligam, quo facilius id, quod institui, explicare possim. sumam annum tertium, quod & recentissimus est, & ab isto ita administratus, ut, cum se certe decessurum uideret, non laboraret, si aratorem nullum in Sicilia omnino esset relicturus. agri Aetnensis, & Leontini decumas agemus. attendite iudices diligenter. agri sunt feraces, annus tertius, decumanus Apronius. de Aetnensibus perpauca dicam: dixerunt enim ipsi priore actione publice: memoria tenetis, Artemi-

ACTIONIS IIII.

temidorum Aetnensem, legationis eius principem, publice dicere, Apronium uenisse Aetnam cum Venerijs, uocasse ad se magistratum, imperasse, ut in foro sibi medio lecti sternerentur: quotidie solitum esse non modo in publico, sed etiam de publico conuiuari: cum in eis conuiujs symphonia caneret, maximisq; poculis ministraretur, retinere solitum esse aratores, atque ab ijs non modo per iniuriam, sed etiam per contumeliam tantum exprimi frumenti, quantum Apronius imperasset. audistis hæc iudices: quæ nunc ego omnia prætereo, ac relinquo, nihil de luxuria Apronij loquor, nihil de insolentia, nihil de singulari nequitia, ac turpitudine: tantum de quaestu, ac lucro dicam unius agri, & unius anni, quo facilius uos coniecturam de triennio, & de tota Sicilia facere possitis. sed mihi Aetnensium breuis est oratio: ipsi enim uenerunt: ipsi publicas litteras deportarunt: docuerunt uos, quid lucelli fecerit homo non malus, familiaris prætoris, Apronius. id quaeso ex ipsorum testimonio cognoscite. recita. Testimonium Aetnensium. quid ais? dic, dic quaeso clarius, ut populus R. de suis uectigalibus, de suis aratoribus, de suis socijs, atque amicis audiat. L. MILLIA. per deos immortales; unas ager, uno anno, CCC millia mod. tritici, et præterea HS L millia lucri dat Apronio? tanto ne minoris decumæ uenerunt, quàm fuerunt: an, cum satis magno uenissent, hic tantus tamen frumenti, pecuniæq; numerus ab aratoribus per uim ablatum est? utrum enim horum dixeris, in eo culpa, & crimen hærebit. nam illud quidem non dices: quod utinam dicas: ad Apronium non peruenisse

peruenisse tantum. ita te non modo publicis tenebo, sed etiam priuatis aratorum pactiōibus, ac litteris: ut intelligas, non te diligentiores in faciendis furtis fuisse, quā me in deprehendendis. hoc tu feres? quisquā defendet? hoc hi, si aliter de te statuere uoluerint, sustinebunt? uno aduentu, ex uno agro, Q. Apronium, præter eam, quam dixi, pecuniam numeratam, CCC millia mod. tritici, lucri nomine, sustulisse? quid? hoc Aetnenses soli dicunt? immo etiam Centuripini; qui agri Aetnensis multo maximam partem possident. quorum legatis, hominibus nobilissimis, Androni, & Artemoni senatus ea mandata dedit, quæ publice ad ciuitatem ipsorum pertinebant. de ijs iniurijs, quas ciues Centuripini non in suis, sed in aliorum finibus acceperunt, senatus & populus Centuripinus legatos noluit mittere: ipsi aratores Centuripini, qui numerus est in Sicilia maximus, hominum honestissimorum, & locupletissimorum, tres legatos ciues suos delegerunt; ut eorum testimonio non unius agri, sed prope totius Siciliae calamitates, cognosceretis: arant enim tota Sicilia fere Centuripini: & hoc in te grauior, certioresq; testes sunt, quod ceteræ ciuitates suis solum incommodis commouentur; Centuripini, quod in omnium fere finibus habent possessiones, etiam ceterarum ciuitatum damna, ac detrimenta senserunt. uerū, ut dixi, ratio certa est Aetnensium, & publicis, & priuatis litteris consignata mea diligentia. pensum magis in Leontino agro est exigendum, propter hanc causam, quod ipsi Leontini publice non sane me multum adiuerunt: neque enim eos isto prætore hæc decuma-

A A

norum

A C T I O N I S I I I I.

norum iniuriæ læserunt, potius etiam adiuu-
 rum fortasse hoc uobis, aut incredibile uideatur, in tan-
 tis aratorum incommodis Leontinos, qui principes rei
 frumentariæ fuerunt, expertes incommodorum, atque
 iniuriarum fuisse. hoc causæ est iudices, quòd in agro
 Leontino, præter unam Mnasi strati familiam, glebam
 Leontinorum possidet nemo. itaque Mnasi strati, homi-
 nis honestissimi, atque optimi uiri, testimonium iudices
 audietis. ceteros Leontinos, quibus non modo Apro-
 nius in agris, sed ne tempestas quidem ulla nocere po-
 tuit, expectare nolite: etenim non modo incommodi
 nihil ceperunt, sed etiam in Apronianis illis rapinis,
 in quæstu sunt compedioq; uersati. quapropter, quo-
 niam me Leontina ciuitas, atque legatio propter eâ,
 quam dixi, causam defecit: mihi met ineunda ratio, et
 uia reperienda est, qua ad Apronii quæstum, siue adeo
 qua ad istius ingentem immanemq; prædam possim
 peruenire. Agri Leontini decumæ anno tertio uenie-
 runt tritici medimnum XXXVI, hoc est tritici mod.
 CCXVI, magno iudices, magno: neque enim hoc
 possum negare: itaque necesse est, aut damnum, aut
 certe non magnum lucrum fecisse decumanum: hoc
 enim solet usu uenire ijs, qui magno redemerunt.
 quid, si ostendo in hac una emptione lucri fieri tritici
 modium C? quid, si CC? quid, si CCCC? dubitabitis
 etiam, cui ista tanta præda quæsitæ sit? iniquum me
 esse quispiam dicet, qui ex lucri magnitudine coniectu-
 ram faciam furti, atque prædæ. quid, si doceo iudices,
 eos, qui CCCC millia mod. lucri faciunt, damnum fa-
 cturos fuisse, si, ut tua iniquitas fuit, ex cohorte recu-
 peratores

peratores non intercederent? num quis poterit in tanto lucro, tantaq; iniquitate dubitare, quin propter iniquitatem tam magnos quaestus feceris, propter magnitudinem quaestus improbus esse uolueris? quo modo igitur hoc assequar, iudices, ut sciam, lucri quantum factum sit? non ex Apronij tabulis: quas ego cum conquirerem, non inueni: & cum in ius ipsum eduxi, expressi, ut, conficere tabulas se, negaret. si mentiebatur, quamobrem remouebat, si hæ tabulæ nihil tibi erant obfuturæ? si omnino nullas confecerat litteras: ne id quidem satis significabat, illum non suum negocium gessisse? ea est enim ratio decumarum, ut sine plurimis litteris confici non possit: singula enim nomina aratorum, et cum singulis pactiones decumarum, litteris persequi, et conficere necesse est. iugera professi sunt aratores omnes imperio, atque instituto tuo. non opinor quenquam minus esse professum, quàm quantum arasset, cum tot cruces, tot iudicia, tot ex cohorte recuperatores proponerentur in iugere Leontini agri medimnum fere tritici seritur, perpetua, atque æquabili satione: ager efficit, cum octauo, bene ut agatur; uerum, ut omnes dii adiuuent, cum decimo. quod si quando accidit, tum fit, ut tantum decumæ sit, quantum seueris, hoc est, ut, quot iugera sunt sata, totidem medimna decumæ debeantur. hoc cum ita esset, primum illud dico, pluribus millibus medimnum uenisse decumas agri Leontini, quàm quot millia iugerum sata erant in agro Leontino. quòd si fieri non poterat, ut plus quàm decem medimna ex iugere exararent, medimnum autem ex iugere decumano dari poterat, cū ager, id quod per-

AA 2 raro

ACTIONIS IIII.

raro euenit, cum decumo extulisset: quæ erat ratio decumani, si quidem decumæ, ac non bona ueniebant aratorum, ut pluribus aliquanto medimnis decumas emeret, quàm iugera erant sata? in Leontino iugerum subscriptio, ac professio non est plus XXX millium, decumæ XXXVI medimnis uenierunt. errauit, an potius insaniuit Apronius? immo tum insaniisset, si aratoribus, quod deberent, licitum esset, & non, quod Apronius imperasset, necesse fuisset dare. si ostendo, minus tribus medimnis in iugerum neminem dedisse decumæ: concedes, opinor, ut cum decumo fructus arationis perceptus sit, neminem minus tribus decumis dedisse. atque hoc in beneficij loco petatum est ab Apronio, ut in iugera singula ternis medimnis decidere liceret. nam cum à multis quaterna, etiam quina exigerentur; multis autem non solum granum ullum, sed ne paleæ quidem ex omni fructu, atque ex annuo labore relinquerentur: tum aratores Centuripini, qui numerus in agro Leontino maximus est, unum in locum conuenerunt; hominem suæ ciuitatis in primis honestum, ac nobilem Andronem Centuripinum legarunt ad Aproniū, eundem, quem hoc tempore ad hoc iudicium legatum & testem Centuripina ciuitas misit; ut is apud eum causam aratorum ageret, ab eoq; peteret, ut ab aratoribus Centuripinis ne amplius in iugera singula, quàm terna medimna exigeret. hoc uix ab Apronio in summo beneficio, pro ijs, qui etiā tum incolumes erant, impetratum est. id cum impetrabatur, hoc uidelicet impetrabatur, ut pro singulis decumis ternas decumas dare liceret. quòd si tua res non ageretur à te potius postularent,

stularent, ne amplius quàm singulas, quàm ab Apronio, ut ne plus, quàm ternas decumas darent. nunc, ut hoc tempore ea, quæ regie, seu potius tyrannice statuit in aratores Apronius, prætermittam, neque eos appellem, à quibus omne frumentum eripuit, & quibus nihil non modo de fructu, sed ne de bonis quidem suis reliqui fecit: ex his ternis medimnis, quod beneficij gratiæq; causa concessit, quid lucri fiat, cognoscite. professio est agri Leontini ad iugerum XXX mil. hæc sunt ad tritici medimnū XC. id est tritici mod. DXL millia. deductis tritici mod. CCXVI, quanti decumæ uenierunt, reliqua tritici CCCXXIIII. adde totius summæ DXL millia mod. tres quinquagesimas, id est tritici mod. XXXIICCCC. ab omni-
 *
 bus enim ternæ præterea quinquagesimæ exigebantur. sunt hæc iam ad CCLVI, & mod. tritici. *
 at ego CCCC lucri facta esse dixeram: non enim duco in hac ratione eos, quibus ternis medimnis non est licitum decidere. uerum ut hac ipsa ratione summam mei promissi compleam, ad singula medimnum multi HS duo, multi HS quinque accessionis cogebantur dare: qui minimum, singula nummum. hoc minimum ut sequamur, quoniam XC medimnum duximus; accedant eò nouo, pessimoq; exemplo ad HS XC mil. Hic mihi etiam dicere audebit, magno se decumas uendisse; cum ex eodem agro dimidio ipse plus abstulerit, quàm populo R. miserit. CCXVI modium decumas agri Leontini uendidisti: si ex lege, magno: si, ut lex esset libido tua, paruo: si, ut, quæ dimidiæ essent, decumæ uocarètur, paruo uendidisti: multo enim pluris

AA 3 fru-

181
A C T I O N I S I I I I.

fructus annui Siciliae uenire potuerunt, si id te senatus, aut populus R. facere uoluisset: etenim saepe decumae tanti uenierunt, cum lege Hieronica uenirent, quanti nunc lege Verrea uenierunt. cedo mihi C. Norbani decumas uenditas. C. NORBANI DECUMAE VENDITAE AGRI LEONTINI. atque tum neque iudicium de modo iugerum dabatur: neque enim erat Artemidorus Cornelius recuperator: neque ab aratore magistratus Siculus tantum exigebat, quantum decumanus ediderat: nec beneficium petebatur à decumano, ut in iugera singula ternis medimnis decidere liceret: nec nummorum accessionem cogebatur arator dare, nec ternas quinquagesimas frumenti addere: & tamen populo R. magnus frumenti numerus mittebatur. quid uero ista sibi quinquagesimae? quid porro nummorum accessiones uolunt? quo id iure, atque adeo quo id potius ore fecisti? nummos dabat arator. quo modo? aut unde? qui, si largissimus esse uellet, cumulatione mensura uteretur, ut antea solebant facere in decumis, cum aequa lege, & conditione ueniebant. is nummum dabat. unde? de frumento? quasi habuisset te praetore, quod uenderet. de uiuo igitur erat aliquid ressecandum; ut esset, unde Apronio ad illos fructus arationum hoc corollarium nummorum adderetur. iam id porro utrum libentes, an inuiti dabant? libentes? amabant credo Apronium. inuiti? qua re, nisi ui, & malo, cogebantur? iam iste, homo amentissimus, in uendundis decumis nummorum faciebat accessiones ad singulas decumas: neque multum, bina, aut terna millia addebat.

bat. fiunt per triennium HS fortasse D millia. hoc neque exemplo cuiusquam, neque ullo iure fecit: neque eam pecuniam retulit: neque, hoc paruum crimen quemadmodum defensurus sit, homo quisquā unquam excogitavit. quod cum ita sit, audes dicere te magno decumas uendidisse? cum sit perspicuum, te bona, fortunasq; aratorum, non populi R. sed tui quaestus causa uendidisse. ut, si quis uillicus ex fundo, cui HS denum merces esset, excisis arboribus, ac uenditis, demptis tegulis, instrumento, pecore abalienato, domino XX millia nūmum pro X miserit, sibi alia præterea centū confecerit; primo dominus, ignarus incommodi sui gaudeat, uillicoq; delectetur, quod tanto sibi plus mercedis ex fundo resectum sit; deinde cum audierit, eas res, quibus fundi fructus, & cultura continentur, amotas, & uenditas, summo supplicio uillicum afficiat, et secum male actum putet: item populus R. cū audit pluris decumas uendidisse C. Verrem, quā inno centissimum hominem, cui iste successit, C. Sacerdotem; putat se bonum in arationibus fructibus suis habuisse custodem, ac uillicum: cum senserit istum omne instrumentum aratorum, omnia subsidia uectigalium uendidisse, omnem spem posteritatis auaritia sua sustulisse, arationes, & agros uectigales uastasse, atque exinanisse, ipsum maximos quaestus, pradasq; fecisse; intelliget secum actum esse pessime; istum autem summo supplicio dignum existimabit. unde ergo hoc intelligi potest? ex hoc maxime, quod ager decumanus prouinciæ Siciliae propter istius auaritiæ desertus est. neque id solum actum est, uti minus

AA 4 multis

ACTIONIS IIII.

multis iugis arent, si quis in agris remanserunt; sed etiam, ut permulti locupletes homines, magni, & nani aratores, agros latos, ac fertiles defererent, totasq; arationes derelinquerent. id adeo sciri facillime potest ex litteris publicis ciuitatum: propterea quod lege Hieronica numerus aratorum quotannis apud magistratus publice subscribitur. Recita tandem, quot acceperit aratores agri Leontini Verres. OCTVAGINTA TRES. quot anno tertio profiteantur. TRIGINTA DVO. unum & quinquaginta aratores ita uideo deiectos, ut his ne uicarij quidem successerint. quot aratores adueniente te fuerunt agri Muticensis? uideamus ex litteris publicis. CENTVM OCTVAGINTA OCTO. quid? anno tertio? CENTVM ET VNVS. octuaginta septem aratores unus ager istius iniuria desiderat, atque adeo nostra resp. quoniam illa populi R. uectigalia sunt, hunc tot patrum familias numerum desiderat, & reposcit. ager Herbitensis primo anno habuit aratores ducentos quinquaginta septem, tertio centum uiginti. hinc centum triginta septem patres familias extorres profugerunt. Agyrinensis ager, quorum hominum? quam honestorum? quam locupletum? ducentos quinquaginta aratores habuit primo anno praeturae tuae. quot tertio anno? octuaginta, quemadmodum legatos Agyrinenses recitare ex publicis litteris audistis. pro dij immortales, si ex prouincia tota centum septuaginta eiecisses, posses ne seueris iudicibus saluus esse? unus ager Agyrinensis centum septuaginta aratoribus inanior cum sit, uos coniecturam totius prouinciae non facietis? atque hoc peraeque

peræque in omni agro decumano reperietis: quibus ali-
 quid tamen reliqui fuerit ex magno patrimonio eos in
 agris, minore instrumento, minus multis iugis, reman-
 sisse, quod metuebant, si recessissent, ne reliquas for-
 tunas omnes amitterent: quibus autem iste nihil reli-
 qui, quod perderent, fecerat, eos plane non solum ex
 agris, uerum ex ciuitatibus suis profugisse. illi ipsi,
 qui remanserant, uix decuma pars aratorum, relictu-
 ri agros omnes erant, nisi ad eos Metellus Roma litte-
 ras misisset, decumas lege Hieronica uēditurum; et nisi
 ab ijs hoc petiisset, ut sererent quamplurimum: quod
 illi semper sua causa fecerant, cum eos nemo rogaret,
 quandiu intelligebant sese sibi, & populo R. non Ver-
 ri & Apronio serere, impendere, laborare. iam uero
 iudices, si Siculorum fortunas negligitis; si, quemad-
 modum socij populi R. à magistratibus nostris tracten-
 tur, non laboratis: at uos communem populi R. caus-
 sam suscipite, atque defendite. eiectos aratores esse di-
 co: agros uectigales uexatos, atque exinanitos à Ver-
 re: populatam, uexatamq; provinciam: hæc omnia
 doceo ciuitatum, & priuatis primariorum uirorum
 testimonijs. quid uultis amplius? num expectatis,
 dum L. Metellus, is, qui multos in istum testes impe-
 rio, & potestate deterruit, idem absens de istius sce-
 lere, improbitate, audacia testimonium dicat? non,
 opinor. at is optime, qui successit isti, potuit cogno-
 scere. ita est, uerum amicitia impeditur. at debet nos
 certiores facere, quo pacto se habeat prouincia. debet,
 ueruntamen non cogitur. num quis in Verrem L. Me-
 telli testimonium requirit? nemo. num quis postulat?

non,

ACTIONIS IIII.

non, opinor. quid, si testimonio L. Metelli, ac litteris
 hæc omnia uera esse docebo? quid dicetis, utrum, Me-
 tellum falsum scribere, an amicum ledendi esse cupi-
 dum? an prætorem, quemadmodum prouincia affecta
 sit, nescire? Recita litteras L. Metelli, quas ad Cn.
 Pompeium, & M. Crassum consules, quas ad M.
 Mummiū prætorem, quas ad quæstores urbis misit.
 EPISTOLA L. METELLI. DECUMAS FRV-
 MENTI LEGE HIERONICA VEN-
 DIDI. cum scribit se lege Hieronica uendidisse, quid
 scribit? ita se uendidisse, ut omnes præter Verrem.
 cum scribit se lege Hieronica uendidisse, quid scribit?
 se, per istum erepta, Siculis maiorum nostrorum be-
 neficia, ius ipsorum, conditionem societatis, amici-
 tiæ, fœderum reddidisse. dicit deinde, quanti cuius-
 que agri decumas uendiderit. quid scribit? Recita de
 epistola reliqua. SUMMATA EST OPE-
 RA A ME, VT QVAMPLVRIMO DE-
 CUMAS VENDEREM. cur igitur Metelle non ita
 magno uendidisti? quia desertas arationes, inanes a-
 gros, prouinciā miseram, perditāq; offendi. quid? id
 ipsum, quod satū est, qua ratione quisquam, qui sere-
 ret, inuētus est? Recita litteras. Ait se misisse et præ-
 sente confirmasse, suā interposuisse auctoritatem. tan-
 tum quod aratoribus Metellus obsides non dedit, se in
 nulla re Verri similem futurum. at quid est tandem,
 in quo se laborasse dicat? Recita. VT ARATO-
 RES, QVI RELIQVI ERANT, QVAM-
 PLVRIMVM SERERENT. qui reliqui?
 quid hoc est? reliqui? quo ex bello? qua ex uastitate?
 quānam

quænam in Sicilia tanta clades, aut quod bellum tam diuturnum, tam calamitosum te prætorè uersatum est, ut is, qui tibi successerit, reliquos aratores collegisse, & recreasse uideatur? cum bellis Carthaginensibus Sicilia uexata est, & post, nostra, patrumq; memoria, cum bis in ea prouincia magnæ fugitiuorum copię uersatæ sint; tamen aratorum internicio facta nulla est. tum semente prohibita, aut messe amissa, fructus annuus interibat: tamen incolumis numerus manebat dominorum, atque aratorum. tum qui M. Leuino, aut P. Rupilio, aut M. Aquillio prætoribus in eam prouinciã successerant, aratores reliquos nõ colligebant. tanto ne plus Verres cum Apronio prouinciæ Siciliæ calamitatis importauit, quàm aut Hasdrubal cum Pœnorum exercitu, aut Athenio cum fugitiuorum maximis copijs, ut temporibus illis, simul atque hostis superatus esset, ager araretur omnis, neque aratori prætor per litteras supplicaret, neque eum præsens oraret, ut quamplurimum sereret; nunc autem ne post abitum quidem huius importunissimæ pestis quisquam reperiretur, qui sua uoluntate araret? pauci essent reliqui, qui L. Metelli auctoritate in agros, atque ad suum larem familiarem redirent? His te litteris homo audacissime atque amentissime ingulatum non sentis? non uides, cum is, qui tibi successit, aratores reliquos appellet, hoc eum diserte scribere, reliquos hos esse, non ex bello, neque ex aliqua huiusmodi calamitate, sed ex tuo scelere, importunitate, auaritia, crudelitate? Recita cetera. TAMEN PRO EO, UT ET TEMPORIS DIFFICULTAS, ARATORVMQVE

ACTIONIS IIII.

TORVM'QVE PENURIA TVLIT. aratorum, inquit, penuria. si ego accusator toties de re eadem dicerem, uererer, ne animos uestros offenderem iudices. clamat Metellus: Nisi litteras misissem: non est satis: Nisi praesens confirmassem: ne id quidem satis est. Reliquos, inquit, aratores. reliquos? prope lugubri uerbo calamitatem prouinciae Siciliae significat. addit: Aratorum penuria. expectate etiam iudices, si potestis, auctoritatem accusationis meae. dico aratores istius auaritia eiektos: scribit Metellus reliquos ab se esse confirmatos. dico agros relictos, arationesq; desertas esse: scribit Metellus aratorum esse penuriam. hoc cum scribit, illud ostendit, deiektos, eiektos, fortunis omnibus expulsos esse populi R. socios, atque amicos. quibus si qua calamitas propter istum saluis uectigalibus nostris accidisset, animaduertere in eum uos oportebat; praesertim cum ea lege iudicaretis, quae sociorum caussa esset constituta. cum uero perditis, profligatisq; socijs uectigalia populi R. sint diminuta, res frumentaria, commeatus, copiae, salus urbis, atque exercituum nostrorum in posteritatem, istius auaritia, interierit: saltem commoda uestra respicite, si socijs fidelissimis prospicere non laboratis. Atque ut intelligatis, ab isto, praelucro, praedaq; praesenti, nec uectigalium, nec posteritatis habitam esse rationem: cognoscite, quid ad extremum scribat Metellus. in reliquum tempus ait se uectigalibus prospexisse. non scriberet se uectigalibus prospexisse. nisi hoc uellet ostendere, te uectigalia perdidisse: quid enim erat, quod uectigalibus prospiceret Metellus in decumis, & in tota re frumentaria,

mentaria, si iste non uectigalia populi R. suo quaestu peruertisset? atque ipse Metellus, qui uectigalibus prospicit, qui reliquos aratores colligit, quid assequitur, nisi hoc? ut arent, si qui possunt, quibus aratrum saltem aliquod satelles istius Apronius reliquum fecit; qui tamen in agris spe, atque expectatione Metelli remanserunt. quid ceteri Siculi? quid ille maximus numerus aratorum, qui non modo ex agris eiekti sunt, sed etiam ex ciuitatibus suis, ex prouincia, denique bonis, fortunisque; omnibus ereptis profugerunt; qua ratione ij reuocabuntur? quot praetorum innocentia, sapientiaque opus est, ut illa aratorum multitudo aliquando in suis agris, ac sedibus collocetur? ac ne miremini tantam multitudinem profugisse, quantam ex litteris publicis aratorumque professionibus cognouistis; scitote, tantam acerbiter istius, tantum scelus in aratores fuisse, (incredibile dictu est iudices: sed et factum, & tota Sicilia peruulgatum) ut homines propter iniurias, licentiamque; decumanorum mortem sibi ipsi consciuerint. Centuripinum Dioclem, hominem locupletem, suspendisse se constat, quo die sit ei nunciatum Apronium decumas redemisse. Dyrrachinum, primum ciuitatis, eadem ratione mortem oppetisse, dixit apud uos, homo nobilissimus Archonidas Elorinus, cum audisset tantum decumanum professum esse ex eadem istius sibi deberi, quantum ille bonis suis omnibus efficere non posset. haec tu, tametsi omnium hominum dissolutissimus, crudelissimusque; semper fuisti, tamen nunquam perpetere; quod illi gemitus, luctusque; prouinciae ad tui capitis periculum pertinebant, non inquam perpetere,

ACTIONIS IIII.

terere, ut homines iniuriæ tuæ remedium morte, ac su-
 spendio quærent, nisi ea res ad quæstum, & ad præ-
 dam tuam pertineret. quid? illud perpetere? atten-
 dite iudices: omnibus enim nervis mihi contendendum
 est, atque in hoc laborandum, ut omnes intelligant,
 quàm improbam, quàm manifestam, quàm confes-
 sam rem pecunia redimere conentur. graue crimen est
 hoc, & uehemens, & post hominum memoriam iu-
 diciaq; de pecunijs repetundis constituta grauißimum
 prætorem populi R. socios habuisse decumanos. nō hoc
 nunc primum audit priuatus de inimico, reus ab accu-
 satore: iam antea in sella sedens prætor, cum provin-
 ciam Siciliam obtineret, cum ab omnibus non solum, id
 quod commune est, propter imperium, sed etiam, id
 quod islius præcipuum est, propter crudelitatem me-
 tueretur, millies audiuit, cum eius animum ad perse-
 quendum non negligentia tardaret, sed conscientia sce-
 leris, auaritiæq; suæ frænaret: loquebantur enim de-
 cumani palam, & præter ceteros is, qui apud istum
 plurimum poterat, maximosq; agros populabatur,
 Apronius, perparuum ex illis magnis lucris ad sese
 peruenire, prætorem esse socium. hoc cum palam decu-
 mani tota prouincia loquerentur, tuūq; nomen in re tā
 turpi, nefariaq; interponerent; nihil ne tibi uenit in
 mentem existimationi tuæ consulere? nihil denique ca-
 piti, ac fortunis tuis providere? cum tui nominis ter-
 ror in auribus, animisq; aratorum uersaretur; cum
 decumani aratoribus ad pactiones faciendas non suam
 uim, sed tuum scelus, ac nomen opponerent: ecquod
 iudicium Romæ tam dissolutum, tam perditum, tam
 num-

nummarium fore putasti, quo ex iudicio te ulla salus
 seruare posset? cum planum fieret, decumis contra in-
 stituta, leges, consuetudinemq; omnium uenditis, in
 aratorum bonis fortunisque; diripiendis decumanos dicti
 tasse tuas esse partes, tuam rem, tuam prædam, idq;
 te tacuisse, & cum dissimulare non posses, potuisse
 tamen perpeti, & perferre; quod magnitudo lucri
 obscuraret periculi magnitudinem, plusq; aliquanto
 apud te pecuniæ cupiditas quàm iudicii metus posset.
 esto: cetera negare non potes. ne illud quidem tibi re-
 liquum fecisti, ut hoc posses dicere, nihil eorum te au-
 disse, nihil ad tuas aures de infamia tua peruenisse.
 querebantur cum luctu, & gemitu aratores. tu id
 nesciebas? fremebat tota prouincia. nemo id tibi re-
 nunciabat? Romæ querimonie de tuis iniurijs, conuē-
 tusq; habebantur. ignorabas hæc? ignorabas hæc om-
 nia? quid? cum palam Syracusis, te audiente, maximo
 conuentu, P. Rubrius Q. Apronium sponsione laces-
 siuit, ni Apronius dictitaret, te sibi in decumis esse so-
 cium, hæc te uox non perculit? non perturbauit? non,
 ut capiti, & fortunis tuis prospiceres, excitauit? tacui-
 sti, sedasti etiam lites illorum, & sponsio illa ne fie-
 ret, laborasti. pro dii immortales, hoc aut innocens
 homo perpeti potuisset, aut, quamuis nocens, qui mo-
 do iudicia Romæ fore putaret, non aliqua se simula-
 tione existimationi hominum uindicasset? quid est hoc?
 sponsio fit de capite, ac fortunis tuis: tu sedes, et quie-
 scis? non persequeris? non perseueras? non perquiris,
 cui dixerit Apronius? quis audierit? unde hoc na-
 tum, quemadmodum prolatum sit? si quis tibi ad au-
 rem

ACTIONIS IIII.

rem accessisset, & dixisset. Apronium dicitare, te sibi esse socium: commoueri te oportuit, uocare Apronium, nec illum ante tibi satisfacere, quam tu omnium existimationis satisfacisses. cum uero in foro celeberrimo, tanta frequentia, hoc uerbo, & simulatione Apronio, reuera tibi obiectum esset: tu unquam plagam tacitus accipere potuisses, nisi hoc ita statuisses, in re tam manifesta quicquid dixisses, te deterius esse facturum? quæstores, legatos, præfectos suos, tribunos multi missos fecerunt, & de prouincia decedere iusserunt, quod eorum culpa se minus commode audire arbitrarentur, aut quod peccare illos aliqua in re iudicarent. tu Apronium, hominem uix librum, contaminatum, perditum, flagitiosum, qui non modo animum integrum, sed ne animam quidem puram conseruare potuisset, eum in tanto tuo dedecore non profecto ne uerbo quidem grauiore appellasses, neque apud te tam sancta religio societatis fuisset, ut tui capitis periculum negligeres, nisi rem tam notam esse omnibus, & tam manifestam uideres. cum eodem Apronio postea P. Scādilius eques R. quem uos omnes nostis, eandem sponsionem de societate fecit, quam Rubrius facere uoluerat. institit, oppressit, non remisit: facta est sponsio HS V mil. cæpit Scandilius recuperatores, aut iudicem postulare. satis ne uobis prætori improbo circundati cancelli uidentur in sua prouincia, immo uero in sella, ac tribunali, ut aut de suo capite iudicium fieri patiatur præsens, ac sedens, aut confiteatur se omnibus iudicijs conuinci necesse esse? sponsio est, ni te Apronius in decumis socium esse dicat: prouincia tua est: ades: abs te iudicium

te iudicium postulatur. quid facis? quid decernis? recuperatores dicis te daturum. bene agis. tametsi qui erunt tantis cernicibus recuperatores, qui audeant in prouincia, cum prætor adsit, non solum contra uoluntatem eius, sed etiam contra fortunas iudicare? uerū esto; manifesta res est: cum nemo esset, quin hoc se audisse liquido diceret; locupletissimus quisque certissimus testis esset: nemo erat Sicilia tota, qui nesciret decumas esse prætoris; nemo, qui non audisset, ita Apronium dictitasse. præterea conuentus honestus Syracusis, multi equites R. uiri primarij, ex qua copia recuperatores reijci oporteret, qui aliter iudicare nullo modo possent. instat Scandilius poscere recuperatores. tum iste, homo innocēs, qui illam suspicionem lenare, atque ab se remouere cuperet, recuperatores dicit se de cohorte sua daturum. pro deum hominumq; fidem, quæ ego accuso? in quo meam industriam, ac diligentiam spectari uolo? quid est, quod ego dicendo, aut cogitando efficere, aut assequi debeam? teneo in medijs uectigalibus populi R. in ipsis fructibus prouinciæ Siciliæ furem manifesto auertentem rem frumentariam omnē, pecuniam maximam: teneo inquam ita, ut negare nō possit: nam quid hic dicet? sponsio facta est cum cognitore tuo Apronio de fortunis tuis omnibus, ni socium te sibi in decumis esse dictitaret. expectant omnes, quæ tæ tibi ea res curæ sit, quemadmodum hominum existimationi te, atque innocentiam tuam probari uelis. hic tu medicum, & aruspicem, & præconem tuum recuperatores dabis? aut etiam illum ipsum, quem tu in cohorte tua Cassianum iudicem habebas, si qua res

B B maior

ACTIONIS IIII.

maior esset, Papirium Potamonem, hominem seuerum, ex uetere illa equestri disciplina? Scandilius postulare de conuentu recuperatores. tum iste negat se de existimatione sua cuiquam, nisi suis, commissurum. negociatores putant esse turpe, id forum sibi iniquum eiurare, ubi negocientur. prætor prouinciam suam totam sibi iniquam eiurat. ò impudentiam singularem. hic postulat se Romæ absolui, qui in sua prouincia iudicauit se absolui nullo modo posse, qui plus existimet apud lectissimos senatores pecuniâ, quàm apud tres negociatores metum ualere. Scandilius uero negat sese apud Artemidorum recuperatorem uerbum esse facturum, & tamen auget, atque onerat te bonis conditionibus, si tu uti uelis. si ex prouincia Sicilia tota statuebas idoneum iudicem, aut recuperatorem nullum posse reperiri, postulat à te, ut Romam reijcias. hic cœnim uero tu exclamas hominem improbum, qui postulet ibi de tua existimatione iudicium fieri, ubi te inuidiosum esse intelligebat: negas te Romam reiecturum; negas de conuentu recuperatores daturum; cohortem tuam proponis. Scandilius rem se totam relicturum dicit, et suo tempore esse rediturum. quid tu ibi tum? quid facis? Scandilium cogis: quid? sponsionem acceptamissam facere? impudenter tollis expectatum existimationis tuæ iudicium. non facis. quid ergo? Apronio permittis, ut quos uelit, de cohorte sumat recuperatores? indignum, u ni potius ex iniquis sumendi, quàm utrisque ex æquis reijciendi, fieri potestatem. neutrum facis eorum. quid ergo? est aliquid, quod improbius fieri potest: cogit enim Scandilium quinque illa millia nūmum

num dare, atque adnumerare Apronio. quid potuit elegantius facere prætor cupidus existimationis bonæ, qui ab sese omnem suspicionem propulsaret, qui se eripere ex infamia cuperet? adductus erat in sermonem, inuidiam, uituperationem: dictitabat homo improbus, atque impurus Apronius, socium esse prætorem: uenerat res in iudicium, atque discrimen: potestas erat isti, homini integro, atque innocenti, data, ut, in Apronium cum animaduertisset, sese grauiissima leuaret infamia. quid excogitat pœnæ? quid animaduersionis in Apronium? cogit Scandilius Apronio, ob singularem improbitatem, atque audaciam, prædicationemq; nefariæ societatis, HS V millia mercedis nomine, ac præmij dare. quid interfuit homo audacissime, utrum hoc decerneres, an id, quod Apronius dictitabat, tu de te proferres, ac dictitares? quem hominem, si quis pudor in te, atque adeo si quis metus fuisset, sine supplicio dimittere, non debuisti, hunc abs te sine præmio discedere noluiisti. omnia simul intelligere potuisti iudices ex hoc uno crimine Scandiliano: primū, hoc non esse Romæ natum, de societate decumarum, non ab accusatore fictū, non, ut solemus interdum in defensionibus dicere, crimē domesticum, ac uernaculum, non ex tempore periculi tui constitutum, sed uetus; non cognitum iam, sed te prætore iactatum; non ab inimicis Romæ compositum, sed Romam de provincia exportatum. si mul intelligi potest illud istius in Apronium studium, Apronij de isto non modo confessio, uerum etiam commemoratio. eodē accedit, quod hoc quoque intelligere potestis, istum statuisse in provincia sua, existimationis

BB 2 suæ

ACTIIONIS IIII.

sua iudicium extra cohortem suam committendū fuis-
se nemini. ecquis est iudex, cui non ab initio decumani
criminis persuasum sit, istum in aratorum bona, for-
tunasq; impetum fecisse? quis hoc non ex eo statim iu-
dicauit, quod ostendi, istum decumas noua lege, atque
adeo nulla lege, contra omnium consuetudinem, at-
que instituta uendidisse? uerum, ut istos ego iudices tā
seueros, tam diligentes, tam religiosos non haberem, ec-
quis est, ex iniuriarum magnitudine, improbitate de-
cretorum, iudiciorum iniquitate, qui hoc non iandu-
dum statuerit, & iudicarit? etiam sane, sit aliquis dis-
solutior in iudicando, legum, officij, reip. sociorum,
atque amicorum negligentior. quid is? possit nē de
istius improbitate dubitare, cum tanta lucra facta,
tam iniquas pactiones ui, et metu expressas cognoue-
rit? cum tanta præmia ciuitates ui, atque imperio, uir-
garum, ac mortis metu, non modo Apronio, atque
eius similibus, uerum etiam Venerijs seruis dare co-
actas? quodd si quis sociorum incommodis minus moue-
tur; si quem aratorum fugæ, calamitates, exilia, su-
spendia denique non permouent: non possum dubitare,
quin is tamen, cum uastatam Siciliam, relictos agros,
ex ciuitatum litteris, & epistola L. Metelli cognoue-
rit, statuatur fieri non posse, ut de isto non seuerissime iu-
dicetur. erit etiam aliquis, qui hæc omnia dissimula-
re, ac negligere possit? attuli sponsones ipso præsen-
te factas de decumarū societate, ab ipso prohibitas iudica-
ri. quid est, quod posset quisquam manifestius hoc desi-
derare? Non dubito, quin uobis satisfecerim iud. ue-
runtamen progrediar longius; non mehercule quo ma-
gis

gis hoc uobis persuadeatur, quàm iam persuasum esse confido; sed ut ille aliquando impudentiæ suæ finem faciat, aliquando desinat ea se putare posse emere, quæ ipse semper habuit uenalia, fidem, iusiurandum, ueritatem, officiũ, religionem; desinant amici eius ea dictitare, quæ detrimento, maculæ, inuidiæ, infamiæ nobis omnibus esse possint. at qui amici? ò miserũ, atque inuidiosum, offensumq; paucorum culpa, atque indignitate ordinem senatorium. *Albam Aemilium* sedentem in faucibus macelli loqui palam, uicisse *Verrẽ*, emptos habere iudices, alium HS CCCC millibus, alium HS D; quem minimo, CCC? atque ei cũ responsum esset, fieri non posse; multos testes esse dicturos; me præterea causæ non defuturum: licet *hercules*, inquit, omnes omnia dicant: nisi ita res manifesta erit allata, ut responderi nihil possit, uicimus. bene agis *Alba*: ad tuam ueniam conditionem. nihil putas ualere in iudicijs coniecturam, nihil suspicionem, nihil anteaetæ uitæ existimationem, nihil bonorum uirorum testimonia, nihil ciuitatum auctoritates, testimonia, litteras: res manifestas quæris. non quæro iudices *Cassianos*: ueterem iudiciorum seueritatẽ non requiro: uestram in hoc fidem, dignitatem, religionem in iudicando non imploro: *Albam* habebo iudicem, eum hominem, qui se ipse *scurram* improbissimum existimari uult, qui à *scurris* potius semper gladiator, quàm *scurra*, appellatus sit. afferam rem eiusmodi in decumis, ut *Alba* fateatur, istum in re frumentaria, & in bonis aratorum aperte, palamq; esse prædatum. Decumas agri *Leonini* magno dicit se uendidisse. ostendi iam illud initio,

B B ; non

non existimandum magno uendidisse eum, qui uerbo decumas uendiderit; re, et conditione, & lege, & edicto, & licentia decumanorū, decumas aratoribus nullas reliquas fecerit. etiam illud ostendi, uendidisse alios magno decumas agri Leontini, ceterorumq; agrorū; & lege Hieronica uendidisse; & pluris etiam, quā te, uendidisse; nec aratorem quenquam esse questum: nec enim fuit, quod quisquam queri posset, cum lege æquissime scripta uenirent. neque illud unquam aratoris interfuit, quanti decumæ uenirent: non enim ita est, ut, si magno uenierint, plus arator debeat; si paruo, minus. ut frumenta nata sunt, ita decumæ ueneunt. aratoris autem interest, ita se frumenta habere, ut decumæ quamplurimo uenire possint. dum arator ne plus decuma det, expedit ei decumam esse quā maximi. uerum hoc, ut opinor, esse uis caput defensionis tuæ, magno te decumas uendidisse, agri uero Leontini, qui plurimum efficit, tritici mod. CCXVI millibus. si doceo, pluris aliquanto potuisse te uendere, neque ijs uoluisse addicere, qui contra Apronium licerentur, & Apronio multo minoris, quā alijs potueris, tradidisse: si hoc doceo, poterit ne te ipse Alba, tuus antiquissimus non solum amicus, uerū etiam amator, absolvere? dico equitem R. hominem in primis honestum, Q. Minucium, cum sui similibus, ad decumas agri Leontini tritici mod. non M, non MM, non MMM, sed ad unas unius agri decumas tritici mod. XXXM uoluisse addere; & ei potestatem emendi non esse factam, ne res abiret ab Apronio. negare hoc, nisi forte negare omnia constituisti, nullo modo

do

dopotes. palam res gesta est, maximo conuentu, Syracusis: testis est tota prouincia; propterea quòd undique ad emendas decumas solent eò conuenire. quod siue fateris, siue conuinceris: quot & quàm maximis in rebus tenere, non uides? primum, tuam rem illam, & prædam fuisse: nam nisi ita esset, cur tu Apronium malebas, quem omnes tuum procurare in decumis negotium loquebantur, quàm Minucium, decumas agri Leontini sumere? deinde, immensum, atque infinitum lucrum esse factum: nam si XXXM mod. tritici tu cò motus non esses, certe hoc idem lucri Minucius Apronio libenter dedisset, si ille accipere uoluisset. quantam igitur illi spem prædæ propositam arbitramur fuisse, qui tantum præsens lucrum, nulla opera insumpta, còtempserit, atque despexerit? deinde ipse Minucius nunquam tanti habere uoluisset, si decumas tu lege Hieronica uenderes: sed quòd tuis nouis edictis, & iniquissimis institutis plus aliquanto se, quàm decumas, ablatum uidebat, iccirco longius progressus est. ac Apronio semper plus etiam multo abs te permissum est, quàm quod edixeras. quantum igitur quæstum putamus factum esse per eum, cui quiduis licitum sit, cum tantum lucri uoluerit addere is, cui si decumas emisset, idem non liceret? postremo, illa quidem certe tibi præcisa defensio est, in qua tu semper omnia tua furta, atque flagitia latere posse arbitratus es; magno te decumas uendidisse, plebi R. consuluisse, annona prospexisse. non potest hoc dicere is, qui negare non potest, se unius agri decumas XXXM mod. minoris, quàm potuerit, uendidisse: ut etiam, si tibi hoc conce-

ACTIONIS IIII.

dam, Minucio ideo te non tradidisse, quod iam addixis-
ses Apronio (aiunt enim te ita dictitare: quod ego ex-
pecto, cupioq; te illud defendere) uerum ut ita sit; ta-
men non potes hoc quasi præclarum aliquid prædica-
re, magno te decumas uendidisse, cum fuisse fateare,
qui multo pluris uoluerint emere. tenetur igitur iam
iudices, & manifesto tenetur auaritia, cupiditas homi-
nis, scelus, improbitas, audacia. quid, si hæc, quæ dico,
ipsius amici, defensoresq; iudicarunt? quid uultis am-
plius? aduentu L. Metelli prætoris, cum omnes eius co-
mites iste sibi suo illo panchresto medicamento amicos
redemisset, aditum est ad Metellum: eductus est Apro-
nius: eduxit uir primarius C. Gallius senator: à L. Me-
tello, ut ex edicto suo iudicium daret in Apronium,
quod per uim, aut metum abstulisset, quam formulam
Octauianam & Romæ Metellus habuerat, & habe-
bat in prouincia, non impetrat; cum hoc diceret Me-
tellus, præiudicium se de capite C. Verris per hoc iudi-
cium nolle fieri. tota Metelli cohors, hominum non
ingratorum, aderat Apronio. C. Gallius, homo nostri
ordinis, à suo familiarissimo L. Metello iudicium ex
edicto non potest impetrare. non reprehendo Metel-
lum. pepercit homini amico, &, quemadmodum ipsum
dicere audiui, necessario: non reprehendo inquam Me-
tellum: sed hoc miror, quo modo, de quo homine præ-
iudicium noluerit fieri per recuperatores, de hoc ipso
non modo præiudicari, uerum grauissime, ac uehemē-
tissime iudicari: primum enim, si Apronium abso-
lutum iri putaret, nihil erat, quod ullum præiudi-
cium uereretur: deinde, si, condemnato Apronio,
coniun-

coniunctam cum eo Verris causam omnes erant estimaturi, Metellus quidem certe iam hoc iudicabat, eorum rem, causamque esse coniunctam; qui statuerit, Apronio condemnato, de isto praeiudicium futurum. et simul una res utrique rei est argumento; & aratores ui, & metu coactos Apronio multo plus, quam debuerint, dedisse; & Apronium istius rem suo nomine egisse, cum L. Metellus statuerit, non posse Apronium condemnari, quin simul de istius scelere, atque improbitate iudicaretur. Venio nunc ad epistolam Timarchidis, liberti istius, & accensi. de qua cum dixero, totum hoc crimen decumanum perorabo. haec epistola est iudices, quam nos Syracusis in aedibus Apronii, cum litteras conquireremus, inuenimus. missa est, ut ipsa significat, ex itinere, cum Verres iam de provincia decessisset, Timarchidis manu scripta. Recita epistolam Timarchidis.

TIMARCHIDES VERRIS ACCENSUS APRONIO SALVTEM DICIT. iam hoc quidem non reprehendo, quod adscripsit, accensus. cur enim sibi hoc scribae soli sumant? L. Papius scriba. uolo ego hoc esse commune, licitorum, uiatorum. FAC DILIGENTIAM ADHIBEAS, QVOD AD EXISTIMATIONEM PRAETORIS ATTINET. commendat Apronio Verrem, & hortatur ut inimicis eius resistat. bono praesidio munitur existimatio tua, si quidem in Apronii constituitur diligentia, atque auctoritate. HABES VIRTUTEM, ATQUE ELOQVENTIAM. quam copiose laudatur Apronius à Timarchide? quam magnifice? cui ego
non

391 ACTIONIS IIII.

non putem illum placere oportere, qui tantopere Timarchidi probatus sit? HABES, SVMP TVM VN DE FACIAS. *necesse est, quod redundaret de uestro frumentario quaestu, ad illum potissimum, per quem agebatis, defluxisse.* SCRIBAS, APPARITORES RECENTES ARRIPE: CVM L. VVLTEIO, QVI PLVRIMVM POTEST, CAEDE, CONCIDE. *uidete, quàm ualde malitiæ suæ confidet Timarchides, qui etiam Apronio improbitatis præcepta det. iam hoc, cade, concide, non uerba domo patroni depromere uidetur ad omne genus nequitie accommodata?* VOLO MIHI FRATERCVLO TVO CREDAS. *conforti quidem in lucris, atque furtis, gemino, & simillimo nequitia, improbitate, audacia.* IN COHORTE CARVS HABEARE. *quid est hoc, in cohorte? quò pertinet? Apronium doces? quid? in uestram cohortem te monitore, an sua sponte peruenerat?* QVOD CUIQUE OPVS SIT, APPONE. *qua impudentia putatis eum in dominatione fuisse, qui in fuga tam improbus sit? ait, omnia pecunia effici posse. da, profunde, appone, si uelis uincere. non hoc mihi tam molestum est Apronio suadere Timarchidem, quàm quòd hoc idem patrono suo præcipit.* TE POSTVLANTE OMNES VINCERE SOLENT. *Verre quidem prætore, non Sacerdote, non Peduceo, non hoc ipso Metello.* SCIS METELLVM SAPIENTEM ESSE. *hoc uero ferri iam nō potest, irrideri uiri optimi L. Metelli ingenium, & contemni, ac despici à fugitino Timarchide.* SI VVLTEIVM

TEIVM HABEBIS, OMNIA LVDIBVNDVS
PERFICIES. *hic uehementer errat Timarchides,*
qui aut Vulteium pecunia corrumpi putet posse, aut
Metellum unius arbitrato gerere praturam. sed er-
rat coniectura domestica. quia multos per se, & per
alios, multa ludibundos libidinosè apud Verrem effe-
cisse uidit; ad omnes, eosdem patere aditus arbitra-
tur. facilius uos efficiebatis ludibundi, quæ uolebatis
à Verre, quòd multa eius ludorum genere noratis.

INCVLCAVIMUS METELLO, ET VVLTE
IO, TE ARATORES EVERTISSE. *quis istuc*
Apronio attribuebat, cum aratorem aliquem euer-
terat? aut Timarchidi, cum ob iudicandum, aut de-
cernendum, aut imperandum aliquid, aut remitten-
dum, pecuniam acciperat? aut Sestio liçtori, cum ali-
quem innocentem securi percusserat? nemo. omne ei
Verri tunc attribuebant, quem nunc condemnari uo-
lunt. OBTVDERVNT EIVS AVRES, TE SO-
CIVM PRAETORIS FVISSE. uides ne, hoc quã
clarum sit, & fuerit? cum etiam Timarchides hoc me-
tuat, concedes, non hoc crimen nos in te confingere,
sed iampridem ad crimen aliquam defensionem liber-
tum querere? libertus, & accensus tuus, & tibi,
ac liberis tuis omnibus in rebus coniunctus, ac pro-
ximus, ad Apronium scribit, uulgo esse ab omnibus
ita demonstratum Metello, tibi Apronium in decu-
mis socium fuisse. FAC SCIAT IMPROBITA-
TEM ARATORVM. IPSI SVDABVNT, SI
DII VOLENT. quod istuc per deos immorta-
les, aut qua de causa excitatum esse dicamus in ara-
tores

ACTIONIS IIII.

tores tam infestum odium, atque tantum? quantam iniuriam fecerunt Verri aratores, ut eos etiam libertus, & accensus eius tam irato animo, his litteris insequatur? neque ego huius fugitivi iudices epistolam uobis recitassem, nisi ut ex ea totius familiae praecepta, et instituta, & disciplinam cognosceretis. uidetis, ut moneat Apronium, quibus rebus, ac muneribus insinuet in familiaritatem Metelli, Vulteium corrumpat? scribas, accensumq; pretio delinias? ea praecipit, quae uidit: ea monet alienum hominem, quae domi didicit ipse. uerum in hoc errat uno, quod easdem existimat uias ad omnium familiaritates esse munitas. quanquam merito sum iratus Metello, tamen haec, quae uera sunt, dicam. Apronius ipsum Metellum non pretio, ut Verrem, non conuiuio, non muliere, non sermone incauto, atque improbo posset corrumpere. quibus rebus non sensim, atque moderate ad istius amicitiam arripserat, sed breui tempore totum hominem, totamq; eius praturam possederat. cohortem autem Metelli, quam uocat, quid erat quod corrumpere? ex qua recuperatores nulli dabantur. Nam quod scribit Metelli filium puerum esse, uehementer errat: non enim ad omnes praetorum filios idem aditus sunt. ò Timarchide, Metelli est filius in prouincia, non puer, sed adolescens bonus, ac pudens, dignus illo loco, ac nomine. uester ille puer praetextatus in prouincia quemadmodum fuisset, non dicerem, si pueri esse illam culpam, ac non patris existimarem. tu ne, cum te, ac tuam uitam nosses, in Siciliam tecum grandem praetextatum filium ducebas? ut etiam si natura puerum à paternis

nis

nis uitijis , atque à generis similitudine abduceret , con-
 suetudo tamen eum , & disciplina degenerare non
 sineret . fac enim fuisse in isto C . Lælij , M . Cato-
 nis materiem , atque indolem : quid ex eo boni spe-
 rari , atque effici potest , qui in patris luxurie sic ui-
 xerit , ut nullum unquam pudicum , neque sobrium
 conuiuium uiderit ? qui in epulis quotidianis , adulta
 ætate , per triennium , inter impudicas mulieres , &
 intemperantes uiros uersatus sit ? nihil unquam à pa-
 tre audiuit , quo pudentior , aut melior esset ? nihil
 unquam patrem agere uidit , quod cum imitatus es-
 set , non , id quod turpissimum est , similis patri pu-
 taretur ? quibus in rebus non solum filio , uerum eti-
 am reip . fecisti iniuriam : suscepas enim liberos
 non solum tibi , sed etiam patriæ , qui non modo tibi
 uoluptati , sed etiam qui aliquando usui reip . esse pos-
 sent . eos instituere , atque erudire ad maiorum insti-
 tuta , atque ciuitatis disciplinam , non ad tuas tur-
 pitudines debuisti . esset inertis , atque impuro , &
 improbo parente nauus , & pudens , & probus fi-
 lius : haberet aliquid abs te resp . muneris . nunc pro
 te Verrem substituísti alterum ciuitati : nisi hoc for-
 te deterior est , si fieri potest , quòd tu eiusmodi euasi-
 sti non in hominis luxuriosi , sed tantum in furis , ac
 diuisoris disciplina educatus . quid isto festinius fore
 arbitramur , qui est tuus natura filius , consuetudi-
 ne discipulus , uoluntate similis ? quem ego iudices
 quamuis bonum , fortemq ; facile paterer euadere :
 non enim me inimiciæ commouent , si quæ mihi cum
 isto futuræ sint : nam si in omnibus rebus innocens
 fuero ,

ACTIONIS IIII.

meiq; similis, quid mihi istius inimicitiae nocebunt? sin aliqua in re Verri similis fuero, non magis mihi deerit inimicus, quam Verri defuit: etenim iudices eiusmodi resp. debet esse, & erit, seueritate iudiciorum constituta, ut inimicus, neque deesse nocenti possit, neque obesse innocenti. quapropter nulla res est, quam obrem ego istū nolim ex paternis probris, ac uitijis emergere: id quod tametsi isti difficile est, tamen haud scio an fieri possit presertim si, ut nunc fit, custodes amicorum eum sectabuntur, quoniam pater tam negligens, ac dissolutus est. uerum huc longius, quam uoluntas fuit, ab epistola Timarchidis digressa est oratio mea: qua recitata, concludurum me esse crimen decumarum dixeram: ex quo intellexistis, innumerablem frumenti numerum per triennium auersum à rep. esse, abreptumq; aratoribus. sequitur, ut de frumento empto uos iudices doceam, maximo, atque impudentissimo furto: de quo dum certa, & pauca, & magna dicam breuiter, attendite. Frumentum emere in Sicilia debuit Verres ex S. C. & ex lege Terentia, & Cassia frumentaria. emundi duo genera fuerunt, unum certarum decumarum, alterum, quod praeterea ciuitatibus aequaliter esset distributū, illius decumani tantum, quantum ex primis decumis fuisset; huius imperati tritici mod. DCCC millia: pretium autem constitutum decumano in modios singulos HS terni, imperato HS IIII. ita in frumentum imperatum HS II & tricies in annos singulos Verri decernebatur, quod aratoribus solueret; in alteras decumas ferme ad nonagies. sic per triennium ad hanc frumenti

*menti emptionem Siciliensem prope centies & uicies
 erogatum est. hanc pecuniam tantam, datam tibi ex
 ærario inopi, atque exhausto, datam ad frumentum,
 hoc est ad necessitatem salutis, & uitæ, datam ut Si-
 culis aratoribus, quibus tanta onera resp. imponeret,
 solueretur, abs te sic laceratam esse dico, ut possim il-
 lud probare, si uelim, omnem te hanc pecuniam do-
 mum tuam auertisse: etenim sic hanc rem totam ad-
 ministraſti, ut hoc, quod dico, probari æquissimo iudici
 possit. sed ego habebo rationem auctoritatis meæ: me-
 minero, quo animo, quo consilio ad causſam publicam
 acceſſerim: non agam tecum accusatorie: nihil fin-
 gam: nihil cuiquam probari uelim me dicente, quod
 non ante mihimet ipsi probatum sit. in hac pecunia pu-
 blica iudices hæc insunt tria genera furtorum. pri-
 mum, eam, cum posita esset apud eas societates, un-
 de erat attributa, binis centesimis fœneratus est: dein-
 de, permultis ciuitatibus pro frumento nihil soluit om-
 nino: postremo si cui ciuitati soluit, tantum detraxit,
 quantum commodum fuit, nulli, quod debitum est,
 reddidit. ac primum, hoc ex te quero. tu, cui publi-
 cani è Carpinatij litteris gratias egerunt, pecunia pu-
 blica ex ærario erogata, ex ueſtigalibus populi R. ad
 emendum frumentum attributa fuerit ne tibi quæ-
 stui? pensitarit ne tibi binas centesimas? credo te nega-
 turum: turpis enim est, & periculosa confessio. mi-
 hi autem hoc perarduum est demonstrare: quibus e-
 nim testibus? publicani tractati honorifice sunt: tace-
 bunt. litteræ eorum decreto decumanorum remotæ
 sunt. quo me igitur uertam? rem tam improbam, cri-
 men*

ACTIONIS IIII.

men tantæ audaciæ, tantæq; impudentiæ, propter inopiam testium, ac litterarum prætermittam? non faciam iudices: utar teste: quo? P. Vectio Chilone, homine equestri ordinis honestissimo, atque ornatissimo: qui isti ita amicus & necessarius est, ut etiam si uir bonus non esset, tamen, quod contra istum diceret, graue uideretur; ita uir bonus est, ut, etiam si inimicissimus isti esset, tamen eius testimonio credi oporteret. admiratur, & expectat, quidnam Vectius dicturus sit. nihil dicet ex tempore, nihil ex sua uoluntate, nihil, ut ei utrumuis licuisse uideatur. misit in Siciliam litteras ad Carpinatium, cum esset magister scripturæ, et eius societatis publicanorum: quas ego Syracusis apud Carpinatium in litterarum allatarum libris, Romæ in litterarum missarum apud magistrum Tullium familiarem tuum inueni: quibus ex litteris impudentiam fænerationis quæso cognoscite. LITTERAE MISSAE L. VECTII, L. SERVILII, C. ANTISTITIS, MAGISTRORVM. præsto se tibi ait futurum Vectius, & obseruaturum quemadmodum rationes ad ærarium referas: ut, si hæc ex fœnore populo pecuniam non retuleris, reddas societati. possumus hoc teste, possumus P. Seruili, & C. Antistitis, magistrorum, primorum hominum, atque honestissimorum, possumus auctoritate societatis, cuius litteris utimur, quod dicimus obtinere, an aliqua firmiora, aut grauiora quærenda sunt? Vectius tuus familiarissimus, Vectius tuus affinis, cuius sororem habes in matrimonio, tuæ frater uxoris Vectius, frater tui quæstoris, impudentissimum tuum furtum, certissimumq;

certissimumq; peculatum : nam quo alio nomine pecu-
niæ publicæ fœneratio est appellanda ? *

Recita reliqua. Scribam tuū dicit, Verres, huius per-
scriptorem fœnerationis fuisse. ei quoque magistri mi-
nātur in litteris . etenim casu scribæ tum duo magistri
fuerunt cū Vectio . binas centesimas ab se ablatas, fe-
rundum non putant : & recte non putant : quis enim
hoc fecit unquam, quis denique conatus est facere, aut
posse fieri cogitavit, ut, cum senatus publicanos usura
sæpe iuuisset, magistratus à publicanis pecuniam pro
usuris auderet auferre ? certe huic homini spes nulla sa-
lutis esset, si publicani, hoc est si equites R. indica-
rent . minor esse nunc iudices uobis disceptantibus de-
bet, & tanto minor, quanto est honestius alienis iniu-
rijs, quàm re sua commoueri . quid ad hæc respondere
cogitas ? utrum, factum negabis, an tibi hoc licitum
esse defendes ? negare qui potes ? an ut tanta auctori-
tate litterarum, tot testibus publicanis conuincare ? li-
cuisse uero qui ? si mehercule te tuam pecuniam, non
populi R. in provincia fœneratum docerem, tamen ef-
fugere non posses : sed publicam, sed ob frumentum
decretam, sed à publicanis fœnore accepto, hoc licuisse
cuiquam probabis ? quo non modo ceteri, sed ipse ni-
hil audacius, improbiusq; fecisti. non mehercule hoc,
quod omnibus singulare uidetur, de quo mihi dein-
ceps dicendum est, possum iudices dicere audacius esse,
aut impudentius, quod permultis ciuitatibus pro fru-
mento nihil soluit omnino : maior hæc præda fortasse
est, sed illa impudentia certe non minor. & quoniam
de illa fœneratione satis dictum est, nunc de hac tota

C C

pecunia

ACTIONIS IIII.

pecunia auersa quaeso cognoscite. Siciliae ciuitates multa sunt indices ornatae, atque honestae. ex quibus in primis numeranda est ciuitas Halesina. nullam enim reperietis aut officijs fidelio-rem, aut copijs locupletio-rem, aut auctoritate grauiorem. huic iste in annos singulos cum sexaginta tritici millia modium imperauisset, pro tritico nummos abstulit, quanti erat in Sicilia triticum: quos de publico nummos acceperat, retinuit omnes. obstupui indices, cum hoc mihi primum Halesae demonstrauit, in senatu Halesinorum, homo summo ingenio, summa prudentia, summa auctoritate praeditus Halesinus Aenius: cui senatus dederat publice causam, ut mihi, fratriq; meo gratias ageret, et simul qui nos ea, quae ad iudicium pertinerent, doceret. demonstrat hanc istius consuetudinem, ac rationem fuisse; cum omnis frumenti copia decumarum nomine penes istum esset redacta, solitum esse istum pecuniam cogere a ciuitatibus; frumentum improbare; quantum frumenti Romam esset mittendum, tantum de suo quaestu, ac de sua copia frumenti mittere. posco rationes: inspicio litteras: uideo frumenti granum Halesinos, quibus LX millia modium imperata erant, nullum dedisse; pecuniam Volcatio, Timarchidi, scribae dedisse. reperio genus huiusmodi indices praedae, ut praetor, qui frumentum emere debebat, non emat, sed uendat; pecunias, quas ciuitatibus distribuere debebat, eas omnes auertat, atque auferat. non mihi iam furtum, sed monstrum, ac prodigium uidebatur, ciuitatum frumentum improbare, pretium ei frumento constituere; quod constituisset, id ciuitatibus

bus auferre; quod à populo R. accepisset, tenere, quot uultis esse in uno furto peccatorum gradus? ut, si singulis insistere uelim, progredi ipse non possem. Improbas frumentum Siculum: quid? ipse quod mittis? peculiarem habes aliquam Siciliam. quæ tibi ex alio genere frumentum suppeditare possit? cum senatus decernit, ut ematur in Sicilia frumentum, aut populus iubet; hoc, ut opinor, intelligit, ex Sicilia Siculum frumentum apportari oportere. tu, cum ciuitatum Siciliae uulgo omne frumentum improbas, num ex Aegypto, aut ex Syria frumentum Romam mittis? improbas Halefinum, Cephaleditanum, Thermitanum, Amestratinum, Tindaritanum, Herbitense, multarum præterea ciuitatum. quid accidit tandem, ut horum populorum agri frumentum eiusmodi te prætore ferrent, quod nunquam antea, ut neque tibi, neque populo R. posset probari, præsertim cum ex iisdem agris, eiusdemq; anni frumentum ex decumis Romam mancipēs aduexissent. quid acciderat, ut ex eodem horreo decumanum probaretur, emptum non probaretur? dubium ne est, quin ista omnis improbatio cogendæ pecuniæ causa nata sit? esto: improbas Halefinum: habes ab alio populo, quod probes: eme illud, quod placet: missos fac eos, quorum frumentum improbasti. sed ab ijs, quos repudias, exigis tantum pecuniæ, quantum ad eum numerum frumenti satis, si quem ciuitati imperas. dubium est, quid egeris? in medimna singula uideo ex litteris publicis tibi Halefinos HS quinōs denos dedisse. ostendam ex tabulis locupletissimorum aratorum, eodem tempore nemi

nem in Sicilia pluris frumentum uendidisse. quæ ergo ista ratio, aut quæ potius amentia, frumentum improbare id, quod ex eo loco sit, ex quo senatus, & populus R. emi uoluerit? ex eo aceruo, ex quo partem tu idem decumarum nomine probaris? deinde à ciuitatibus pecunias ad emendum frumentum cogere, cum ex ærario acceperis? utrum te lex Terentia Siculorum pecunia frumentum emere à Siculis, an populi R. pecunia frumentum ab Siculis emere iussit? iam uero ab isto omnem illam ex ærario pecuniam, quàm his oportuit ciuitatibus pro frumento dari, lucrifactam uidebitis. accipis HS XV pro medimno. tanti enim est illo tempore medimnum. retines HS XV IIII. tanti enim est frumentum Siciliense ex lege æstimatum. quid interest, utrum hoc feceris, an frumentum non improbaris, sed frumento probato, & accepto, pecuniam publicam tenueris omnem, neque quicquam ulli dissolueris ciuitati? cum æstimatio legis eiusmodi, sit ut ceteris temporibus tolerabilis Siculis, te prætor etiam grata esse debuerit: est enim modius lege HS III æstimatus: fuit autem te prætor, ut tu in multis Epistolis ad amicos tuos gloriaris. HS II. sed fuerit HS III: quoniam tu tantum à ciuitatibus in modios singulos exegisti. cum, si solueres Siculis tantum, quantum te populus R. iusserat, aratoribus fieri gratissimum posset, tu non modo eos accipere, quod oportebat, nolueris, sed etiam dare, quod non debebant, coegisti. atque hæc ita gesta esse iudices cognoscite ex litteris publicis ciuitatum, & ex testimonijs publicis: in quibus nihil fictum, nihil ad tempus accommodatum intelligatis.

gatis. omnia, quæ dicimus, rationibus populorum nõ interpositis, neque perturbatis, neque repentinis, sed certis, institutis, ordine relata, atque confecta sunt. Recita rationes Halesinorum. cui pecuniam datam dicis? dic, dic etiam clarius. VOLCATIO, TIMARCHIDI, MEVIO. quid est Verres? ne illam quidē tibi defensionem reliquam fecisti, mancipēs in istis rebus esse uersatos, mancipēs frumentum improbasse, mancipēs pretio cū ciuitatibus decidisse, et eosdē abs te illarum ciuitatum nomine pecunias abstulisse, deinde ipsos sibi frumentum coemisse, nihil hæc ad te pertinere. mala mehercule, ac misera defensio, prætorem hoc dicere: ego frumentum neque attigi, neque aspexi; mancipibus potestatem probandi, improbandiq; permisi: mancipēs à ciuitatibus pecunias extorserūt; ego autē, quā pecuniam populis dare debui, mancipibus dedi: mala est hæc quidem, ut dixi, defensio criminis; sed tamen hac ipsa tibi, si uti cupias, non licet. uetat te Volcatius, tuæ, tuorumq; delicia, mentionem mancipis facere. Timarchides autē, columen familiæ uestræ, præmit fauces defensionis tuæ: cui simul, & Volcatio pecunia à ciuitate numerata est. iam uero scriba tuus annulo aureo suo, quem ex his rebus inuenit. ista te ratione uti non sinet. quid igitur est reliquum? nisi uti fateare, te Romam frumentum emptum Siculorum pecunia misisse, publicam pecuniam domum tuā conuertisse. ò consuetudo peccandi, quantam habes incunditatem in improbis, et audacibus, cum pœna absuit, et licentia consecuta est. iste in hoc genere peculatus non nunc primum inuenitur,

ACTIONIS IIII.

sed nunc demum tenetur. uidimus huic ab arario pecuniam numerari quaestori ad sumptum exercitus consularis: uidimus paucis post mensibus & exercitum, & consulem spoliatum. illa omnis pecunia latuit in illa caligine, ac tenebris, quae totam remp. tum occupauerat. iterum gessit hereditariam quaesturam cum Dolabella: magnam pecuniam auertit: sed eius rationem cum damnatione Dolabellae permiscuit. commissa est pecunia tanta praetori: non reperietis hominem timide, nec leuiter hac improbissima lucra ligurientem: deuorare omnem pecuniam publicam non dubitauit. ita serpit illud insitum in natura malum consuetudine peccandi libera, finem ut audaciae statuere ipse sibi non possit. tenetur igitur aliquando, & in rebus tum maximis, tum manifestis tenetur. atque in eam fraudem mihi uidetur diuinitus incidisse, non solum ut eas poenas, quas proxime meruisset, solueret, sed ut illa etiam scelera eius in Carbonem, et in Dolabellam uindicarentur. etenim noua quoque alia res extitit iudices in hoc crimine, quae tollat omnem dubitationem superioris illius decumani criminis. nam, ut illud missum faciam, permultos aratores in alteras decumas, & in hac DCCC millia modium, quod emptum populo R. darēt, non habuisse, sed à tuo procuratores, hoc est ab Apronio, emisse; ex quo intelligi potest, nihil te aratoribus reliqui fecisse: ut hoc praeteream, quod in multis est testi monijs expositum: potest illo quicquam esse certius, in tua potestate, atque in tuis horreis omne frumentum Siciliae per triennium, atque omnes fructus agri decumani fuisse? cum enim à ciuitatibus pro frumento pecuniam

cuniam exigebas, unde erat frumentum, quod Romā mitteres, si tu id non omne clausum, & compressum possidebas? itaque in eo frumento primus tibi ille quaestus fuit ipsius frumenti, quod erat ereptum ab aratoribus: alter, quod id frumentum improbissime partū, non semel, sed bis, neque uno, sed duobus pretijs unum & idem frumentum uendidisti, semel ciuitatibus HS XV in medimnum, iterū populo R. à quo HS XVIII in medimna pro eodem illo frumēto abstulisti. at enim frumentum Centuripinorum & Agrigentinorum, & nonnullorum fortasse praeterea probasti, et his populis pecuniam dissoluisti. sint aliqua ciuitates in eo numero, quarum frumentum improbare uolueris. quid tandem? his ciuitatibus omnis ne pecunia, quae pro frumento debita est, dissoluta est? unum mihi reperi non populum, sed aratorem: uide, quare, circumspecte, si quis forte est ex ea provincia, in qua tu triennium praefuisti, qui te nolit perisse: unum inquam da mihi ex illis aratoribus, qui uel ad statuam pecuniam contulerunt, qui sibi dicat pro frumento omne esse, quod oportuerit, solutum. confirmo iudices, neminem esse dicturum. ex omni pecunia, quā aratoribus soluere debuisti, certis nominibus deductiones fieri solebāt, primum pro spectatione, & collybo, deinde pro nescio quo cerario. haec omnia iudices non rerum certarum, sed furto- rum improbissimorum sunt uocabula. nam collybus esse qui potest, cum utantur omnes uno genere nummorum? cerarium uero quid uocas? quo modo hoc nomen ad rationes magistratus, quo modo ad pecuniam publicam allatum est? nam illud genus tertium, dedu-

CC 4 ctionis,

ACTIONIS IIII.

Etionis, erat eiusmodi, quasi non modo liccret, sed etiā oporteret, nec solum oporteret, sed plane necesse esset. scribæ nomine de tota pecunia binæ quinquagesimæ de trahebantur. quis tibi hoc concessit, quæ lex, quæ senatus auctoritas, quæ porro æquitas, ut tantam pecuniam scriba tuus auferret siue de aratorum bonis, siue de populi R. uectigalibus? nam si potest ista pecunia siue aratorum iniuria detrahi: populus R. habeat, presertim in tantis ærarij angustiis. sin autem et populus id uoluit, & æquum ita est, solui aratoribus: tuus apparitor parua mercede populi conductus, de aratorum bonis prædabitur? et in hac caussa scribarum ordinem in me concitabit Hortensius? & eorum commoda à me labefactari, atque oppugnari iniuria dicet? quasi uero hoc scribis ullo exemplo sit, aut ullo iure concessum. quid ego uetera repetam? aut quid eorum scribarum mentionem faciam, quos constat sanctissimos homines, atque innocentissimos fuisse? non me fugit iudices, uetera exempla pro fictis fabulis iam audiri, atque haberi. in his temporibus uersabor miseris, ac perditis. nuper Hortensi quæstor fuisti. quid tui scribæ fecerint, tu potes dicere. ego de meis hoc dico: cum in eadem ista Sicilia pro frumento ciuitatibus pecuniam soluerem, mecum duos frugalissimos homines scribas haberem, L. Mamilium, & L. Sergium, non modo istas duas quinquagesimas, sed omnino nummum nullum cuiquam esse deductum. dicerem, hoc mihi totum esse attribuendum iudices, si illi unquam à me hoc postulassent, si unquam omnino cogitassent. quamobrem enim scriba deducat, ac non
potius

potius mulio, qui aduexerit? tabellarius, cuius aduentu certiores facti petuerunt? præco, qui adesse iussit? uiator, ac Venerius, qui fiscum sustulit? quæ pars operæ, aut opportunitatis in scriba est, cur ei non modo merces tanta detur, sed cur cum eo tantæ pecuniæ partitio fiat? ordo est honestus. quis negat? aut quid ea res ad hanc rem pertinet? est uero honestus, quod eorum hominum fidei tabulæ publicæ, periculaq; magistratuum committuntur. itaque ex ijs scribis, qui digni sunt illo ordine, patribus familias, uiris bonis, atque honestis, percontamini, quid sibi istæ quinquagesimæ uelint: iam omnes intelligetis, nouam rem totam, atque indignam uideri. ad eos me scribas reuoca, si placet: noli hos colligere, qui, nummulis corrogatis de nepotum donis, ac de scenicorum corollarijs, cum decuriam emeruunt, ex primo ordine exploforum in secundum ordinem ciuitatis se uenisse dicunt. eos scribas tecum disceptatores huius criminis habebis qui istos scribas esse moleste ferunt. tametsi, cum in eo ordine uideamus esse multos non idoneos, qui ordo industrie propositus est, & dignitati; mirabimur turpes aliquot in eo esse, quod cuius licet pretio peruenire? tu ex pecunia publica HS tredecies scribam tuum permissu tuo cum abstulisse fateare, reliquam tibi ullam defensionem putas esse? hoc ferre quenquam posse, hoc quenquam denique nunc tuorum aduocatorum animo æquo audire arbitrare? qua in ciuitate C. Catoni, clarissimo uiro, consulari homini, HS XVIII millibus lis æstimata sit; in eadem ciuitate apparitori tuo esse concessum, ut HS uno nomine terdecies auferret? hinc ille

ACTIONIS IIII.

ille est annulus aureus, quo tu istum in concione donasti. quæ tua donatio singulari impudentia prædicta noua Siculis omnibus, mihi uero incredibilis uidebatur. saepe enim nostri imperatores, superatis hostibus, optime rep. gesta, scribas suos annulis aureis in concione donarunt: tu uero, quibus rebus gestis, quo hoste superato, concionē, donandi causa, aduocare ausus es? neque enim solum scribam tuum annulo, sed etiam uirum fortissimum, ac tui dissimillimum, Q. Rubrium, excellenti uirtute, auctoritate, copijs, corona, & phaleris, & torque donasti; M. Cossutium, sanctissimum uirum, atque honestissimum; M. Cæstritium, summo splendore, ingenio, gratia præditum, quid hæc sibi horum trium ciuium R. dona uoluerunt? Siculos præterea potentissimos nobilissimosq; donasti. qui non, quemadmodum sperasti, tardiores fuerunt, sed orationes tuo iudicio ac testimonia dicenda uenerunt. quibus ex hostium spolijs, de qua uictoria, quæ ex præda, aut manubijs hæc abs te donatio constituta est? an quod te prætorē, paucorum aduentu myoparonum, classis pulcherrima, Siciliæ propugnaculum, præsidiumq; prouinciæ, piratarum manibus incensa est? an quod ager Syracusanus prædonum incendijs te prætorē uastatus est? an quod forum Syracusanum nauarchorum sanguine redundauit? an quod in portu Syracusano piraticus myoparo nauigauit? nihil possum reperire, quamobrem te in istam amentiam incidisse arbitrer: nisi forte id egisti, ut hominibus ne obliuisci quidem rerum tuarum male gestarum liceret. annulo est aureo scriba donatus: & ad eam donationem

concio

concio est aduocata. quod erat os tuum, cum uidebas in concione eos homines, quorum ex bonis iste annulus aureus donabatur, qui ipsi annulos aureos posuerant, liberi s̄q; suis detraxeran, ut esset unde scriba tuus hoc tuum munus, ac beneficium tueretur? quæ porro præfatio tuæ donationis fuit? illa scilicet uetus, atque imperatoria? quandoquidem tu in prælio, in bello, in re militari: cuius ne mentio quidem te prætoris ulla facta est. an illa? quandoquidem tu nulla unquam mihi in cupiditate, ac turpitudine defuisti, omnibusq; in ijsdem flagitijs mecum, & in legatione, & in prætura, et hic in Sicilia uersatus es; ob hæc res, quoniam te locupletauit, hoc annulo aureo dono. uera hæc fuisset oratio: non enim iste annulus aureus abs te datus, istum uirum, sed hominem locupletem esse declarat. ita eundem annulum ab alio datum, testem uirtutis duceremus; abs te donatum, comitem pecuniæ iudicamus. Dictum iudices est de decumano frumento: dictum de empto: extremum & reliquum est de æstimatione. quod tum magnitudine pecuniæ, tum iniuriæ genere quemuis debet commouere, & uero eo magis, quòd ad hoc crimen non ingeniosa aliqua defensio, sed improbissima confessio comparatur. nam cum ex S.C. & ex legibus frumentum ei in cellam sumere liceret, idq; frumentum senatus ita æstimasset, ternis HS tritici modium, binis ordeï: iste numero ad summam tritici adiecto, tritici modios singulos cum aratoribus denarijs ternis æstimauit. non est in hoc crimen Hortensi, ni forte ad hoc meditare, multos sæpe uiros bonos, & fortes, & innocentes cum aratoribus, & cum ciuitati-

ACTIONIS IIII.

ciuitatibus frumentum, in cellam quod sumi oportet, aestimasse, & pecuniam pro frumento abstulisse. scio, quid soleat fieri: scio, quid liceat. nihil, quod antea fuerat in consuetudine bonorum, nunc in istius facto reprehenditur: hoc reprehendo, quod, cum in Sicilia HS II modius esset, ut istius epistola ad te missa declarat summum HS ternis, id quod & testimonijs omnibus, & tabulis aratorum planum factum antea est; tum iste pro tritici modijs singulis ternos ab aratoribus denarios exegit. hoc crimen est: ut intelligas non ex aestimatione, neque ex ternis denarijs pendere crimen, sed ex coactione annonae, atque aestimationis, etenim haec aestimatio nata est iudices initio non ex praetorum, aut consulum, sed ex aratorum, atque ciuitatum commodo: nemo enim fuit initio tam impudens, qui cum frumentum deberetur, pecuniam posceret. certe hoc ab aratore primum est profectum, aut ab ea ciuitate, cui imperabatur. cum aut frumentum uendidisset, aut seruare uellet, aut in eum locum, quod imperabatur, frumentum portare nollet; petiuit in beneficij loco, & gratia, ut sibi pro frumento, quanti frumentum esset, dare liceret. ex huiusmodi principio, atque ex liberalitate, atque accommodatione magistratum, consuetudo aestimationis introducta est. secuti sunt auariores magistratus: qui tamen in auaritia sua non solum uiam quaestus inuenerunt, uerum etiam exitum, ac rationem defensionis instituerunt. semper ad ultima, ac difficillima loca apportandum frumentum imperare; ut uecturae difficultate, ad quam uellet aestimationem peruenirent. in hoc genere
facilior

facilior est existimatio, quàm reprehensio: ideo quòd eum, qui hoc facit, auarum possumus existimare, crimen in eo constituere non tam facile possumus: quòd uidetur concedendum magistratibus nostris esse, ut ijs, quo loco uelint, frumentum accipere liceat. itaque hoc est, quod multi fortasse fecerunt, & ita multi, ut ij, quos innocentissimos meminimus, aut audiuius, non fecerint. quero nunc à te Hortensi, cum utris tandem istius factum collaturus es? cum ijs, credo, qui beniguitate adducti per beneficium, & gratiam ciuitatibus concesserunt, ut nummos pro frumento darent. ita credo, petiisse ab isto aratores, ut, cum HS ternis tritici modiū uendere non possent, pro singulis modiis ternos denarios dare liceret. an, quoniam hoc non audes dicere, illuc confugies? uecturae difficultate adductos, ternos denarios dare maluisse. cuius uecturae? quo ex loco? in quem locum ne portarent? Philomelone Ephesum? uideo, quid inter annonam interesse soleat: uideo, quot dierum uia sit: uideo Philomelensibus expedire, quanti Ephesi sit frumentum, tantum dare potius in Phrygia, quàm Ephesum portare, aut ad emendum frumentum Ephesum pecuniam, & legatos mittere. in Sicilia uero quid eiusmodi? Enna mediterranea est maxime. coge, ut ad aquam tibi, id quod summi iuris est, frumentum Ennenses metiantur, uel Plutiam, uel Halesam, uel Catinam, loca inter se maxime diuersa; eodem die, quo iusseris, deportabunt. tametsi ne uectura quidem opus est: nam totus quaestus hic iudices aestimationis ex annonae natus est uarietate: hoc enim magistratus in prouincia assequi potest,

ACTIONIS IIII.

test, ut ibi accipiat, ubi est carissimum. ideo ualet ista ratio aestimationis in Asia, ualet in Hispania, ualet in ijs prouincijs, in quibus unum pretium frumento esse non solet. in Sicilia uero quid cuiusquam intererat, quo loco daret? neque enim portandum erat: & quò quisque uehere iussus esset, ibi tantidem frumentum emeret, quanti domi uendidisset. quamobrem si quid Hortensi docere uis, aliquid ab isto simile aestimatione, atque à ceteris, esse factum; doceas oportet, aliquo in loco Siciliae, pratore Verre, ternis denarijs tritici modium fuisse. uide, quam tibi defensionem patefecerim, quàm iniquam in socios, quàm remotam ab utilitate reip. quàm seiunctam à uoluntate, atque sententia legis. tu, cum tibi ego frumentum in meis agris, atque in mea ciuitate, denique cum in ijs locis, in quibus es, uersaris, rem geris, prouinciam administras, paratus sim dare; angulum mihi aliquem eligas prouinciæ reconditum, ac derelictum? iubeas ibi me metiri, quò portare non expediat? ubi emere non possum? improbum facinus iudices, non ferendum, nemini lege concessum, sed fortasse adhuc in nullo etiam uindicatum. tamen ego hoc, quod ferri nego posse, Verri iudices concedo, & largior. si ullo in loco eius prouinciæ frumentum tanti fuit, quanti iste aestimauit: hoc crimen in istum reum ualere oportere non arbitror. uerum enim uero, cum esset HS bimis, aut etiam ternis quibusuis in locis prouinciæ, duodenos sestertios exegisti. si mihi tecum neque de annona, neque de aestimatione tua potest esse controuersia, quid sedes? quid expectas? quid defendes? utrum tibi pecuniæ conciliatæ uidentur

dentur aduersum leges, aduersum remp. cum maxima sociorum iniuria, an uero id recte, ordine, e rep. sine cuiusquam iniuria factum esse defendes? cum tibi senatus ex arario pecuniam prompsisset, & singulos tibi denarios adnumerasset, quos tu pro singulis modijs aratoribus solueres: quid facere debuisti? si, quod L. Piso ille Frugi, qui legem de pecunijs repetundis primus tulit: cum emissesset, quanti esset; quod superaret pecuniae, retulisses. si, ut ambitiosi homines, aut benigni: cum pluris senatus aestimasset, quam quanti esset annona; ex senatus aestimatione, non ex annonae ratione soluisses. sin, ut plerique faciunt, in quo etiam erat aliquis quaestus, sed is honestus, atque concessus: frumentum, quoniam uilius erat, ne emissesset: sumpsisses id nummorum, quod tibi senatus cellae nomine concesserat. hoc uero quid est? quam habet rationem, non quero aequitatis, sed ipsius improbitatis, atque impudentiae? neque enim est ferre quicquam, quod homines palam facere audeant in magistratu, quamuis improbi, quin eius facti si non bonam, at aliquam rationem afferre soleant. hoc quid est? uenit praetor: frumentum, inquit, me abs te emere oportet. optime. modium denario: benigne, ac liberaliter: nam ego tribus HS non possum uendere. mihi frumento non opus est: nummos uolo. non speraueram, inquit arator, me ad denarios peruenturum: sed, si ita necesse est, quanti frumentum sit, considera. uideo esse binis HS. quid ergo a me tibi nummorum dari potest, cum senatus tibi quaternos nummos dederit? quid poscit, attendite: & uos quaeso simul iudices, aequitatem praetoris attendite.

ACTIONIS IIII.

dite. quaternos HS, quos mihi senatus decreuit, & ex ærario dedit, ego habebō, & in cistam transferam ex fisco. quid postea? quid? pro singulis modijs, quos tibi impero, tu mihi octonos HS dato: qua ratione? quid quæris rationem? non tantam rationem res habet, quantam utilitatem, atque prædam. dic, inquit ille planius. senatus te uoluit mihi nummos dare, me tibi frumentum metiri: tu eos nummos, quos mihi senatus dari uoluit, ipse habebis? à me, cui singulos denarios dari oportuit, binos aufers? & huic prædæ, ac direptionis cellæ nomen imponis? hæc deerat iniuria, & hæc calamitas aratoribus te prætor, qua reliquis fortunis omnibus euerterentur? nam quid esse reliqui poterat ei, qui per hanc iniuriam non modo frumentum omne amittere, sed etiam omne instrumentum uendere cogeretur? quò enim se uerteret, non habebat. ex quo fructu nummos, quos tibi daret, inueniret? decumarum nomine tantum erat ablatum, quantum uoluntas tulerat. Apronij: pro alteris decumis, emptoq; frumento aut nihil datum, aut tantum datum, quantum reliqui scriba fecerat, aut ultro etiam, id quod didicistis, ablatum. cogantur etiam nummi ab aratore. quo modo? quo iure? quo exemplo? nam cum fructus diripiebantur aratorum, atque omni lacerabantur iniuria; uidebatur id perdere arator, quod aratro ipse quæsisset, in quo elaborasset, quod agri, segetesq; extulissent. quibus iniurijs grauissimis tamen illud erat miserum solatium, quòd id perdere uidebatur, quod alio prætor, eodem ex agro reparare posset. nummos uero ut daret arator, quos non aratro,

ac manu

ac manu querit; boues, & aratrum ipsum, & omne instrumentum uendat, necesse est. non enim debetis hoc cogitare: habet idem in nummis: habet idem in urbanis prædijs. nam cum aratori onus aliquod imponitur; non hominis, si quæ sunt præterea, facultates, sed arationis ipsius uis, ac ratio considerata est, quid ea sustinere, quid pati, quid efficere possit, ac debeat. quanquam illi quoque sunt homines ab isto omni ratione exinaniti, ac perdit: tamen hoc uobis est statuendum, quid aratorem ipsum arationis nomine muneris in remp. fungi, ac sustinere uelit. imponitis decumas; patiuntur: alteras; temporibus uestris seruendum putant. dent emptum præterea: dabunt, si uoletis. hæc quàm sint graua, & quid his rebus detractis possit ad dominos puri, ac reliqui peruenire, credo uos ex uestris rebus rusticis coniectura assequi posse. addite nunc eodem istius ediæta, instituta, iniurias: addite Apronij, Veneriorumq; seruorum in agro decumano regna, ac rapinas: quanquam hæc omitto: de cella loquor. placeat ne uobis in cellam magistratibus nostris frumentum Siculos gratis dare? quid hoc indignius? quid iniquius? atqui hoc scitote aratoribus hoc prætor optandum, ac petendum fuisse. Sositenus est Entellinus, homo cum primis ciuitatis prudens, & domi nobilis? cuius uerba audistis; qui ad hoc iudicium legatus publice cum Artemone, & Menisco, primarijs uiris, missus est. is cum in senatu Entellino multa mecum de istius iniurijs ageret, hoc dixit, si hoc de cella, atque hac æstimatione concederetur, uelle Siculos senatui polliceri frumentum in cellam gratis, ne posthac tantas pecunias

D D magistrati-

ACTIONIS IIII.

magistratibus nostris decerneremus. perspicere uos certo scio, Siculis quantopere hoc expediat, non ad æquitatis conditionem, sed ad minima malorum eligenda. nam qui mille modium Verri suæ partis in cellam gratis dedisset, duo millia nummum, aut summum tria dedisset; idem nunc pro eodem numero frumenti HS VIIII millia dare coactus est. hoc arator assequi per triennium, certo fructu suo non potuit: uendiderit instrumentum, necesse est. quod si hoc munus, & uectigal aratio tolerare, hoc est Sicilia ferre, ac pati potest: populo R. ferat potius, quàm nostris magistratibus. magna est pecunia, magnum præclarumq; uectigal. si modo id salua prouincia, si sine iniuria sociorum percipere possitis, nihil detrabo. magistratibus tantumdem detur in cellam, quantum semper datum est. quod præterea Verres imperat, id, si facere non possunt, recusent; si possunt, populi R. potius hoc sit uectigal, quàm præda prætoris. deinde cur in uno genere solo frumenti ista æstimatio constituitur? si est æqua, & ferenda; populo R. Sicilia decumas det, pro singulis tritici modijs ternos denarios; sibi habeat frumentum. data tibi pecunia est Verres; una, qua frumentum tibi emeris in cellam; altera, qua frumentum emeris à ciuitatibus, quod Romam mitteres. tibi datam pecuniam domi retines: & præterea pecuniam permagnam tuo nomine aufers. fac idem in eo frumento, quod ad populum R. pertinet: exige eadem æstimatione pecuniam à ciuitatibus, & refer quam accepisti: tum refertius erit ærarium populi R. quàm unquam fuit. at enim istam rem in publico frumento Sicilia

cilia non ferret, hanc rem in meo frumento tulit. proinde quasi aut æquior sit ista æstimatio in tuo, quàm in populi R. commodo: aut ea res, quam ego dico, & ea, quam tu fecisti, inter se genere iniuriæ, non magnitudine pecuniæ differant. uerum istam ipsam cellam ferre nullo modo possunt. ut omnia remittantur; ut omnibus iniurijs, & calamitatibus, quas te prætor tulerunt, in posterum liberentur; istam se cellam, atque istam æstimationem negant ullo modo ferre posse. multa Sophocles Agrigentinus apud Cn. Pompeiū consulem nuper homo disertissimus, & omni doctrina, & uirtute ornatissimus pro tota Sicilia de aratorum miserijs grauitè, ac copiose dixisse, ac deplorasse dicitur. ex quibus hoc ijs, qui aderant (nam magno conuentu acta res est) indignissimum uidebatur: quatinus in re senatus optime, ac benignissime cum aratoribus egisset, large, liberaliterq; æstimasset, in ea re prædari prætorem, bonis euertere aratores, & id non modo fieri, sed ita fieri, quasi liceat, concessumq; sit. quid ad hæc Hortensius falsum esse crimen? hoc nunquam dicet. non magnam hac ratione pecuniam captam? ne id quidem dicet. non iniuriam factam Siculis, atque aratoribus? qui poterit dicere? quid igitur dicet? fecisse alios? quid est hoc? utrum crimini defensio, an comitatus exilio queritur? tu in hac rep. atque in hac hominum libidine, & ut adhuc habuit se status iudiciorum, etiam licentia, non ex iure, non ex æquitate, non ex lege, non ex eo, quod licuit, sed ex eo, quod aliquis fecerit, id, quod reprehenditur, rectè factum esse defendes? fecerunt aliqui alia quàm multa, cur in

DD 2 hoc

ACTIONIS IIII.

hoc uno crimine isto genere defensionis uteris? sunt quædam omnino in te singularia, quæ in nullum aliū hominem dici, neque conuenire possint: quædam tibi cū multis communia. ergo ut omittam tuos peculatus, ut ob ius dicundum pecunias acceptas, ut eiusmodi cetera, quæ forsitan alij quoque etiam fecerint: illud, in quo te grauissime accusaui, quod ob iudicandam re pecuniam accepisses, eadem ista ratione defendes, fecisse alios? ut ego assentiar orationi, defensionem tamen non probabo: potius enim, te damnato, ceteris angustior locus improbitatis defendendæ relinquetur, quàm te absoluto, alij, quod audacissime fecerunt, recte fecisse existimentur. lugent omnes prouinciæ: queruntur omnes liberi populi: regna denique iam omnia de nostris cupiditatibus, & iniurijs expostulant: locus intra Oceanum iam nullus est, neque tam longinquus, neque tam reconditus, quò non per hæc tempora nostrorum hominum libido, iniquitasq; peruasit: sustinere iam populus R. omnium nationum non uim, non arma, non bellum, sed luctum, lacrymas, querimonias non potest. in eiusmodi re, ac moribus, si is, qui erit adductus in iudicium, cum manifestis in flagitijs tenebitur, alios eadem fecisse dicet: illi exempla non deerunt reip. saluus deerit, si improborum exemplis improbi iudicio, ac periculo liberabuntur. placent, uobis hominum mores? placet ita geri magistratus, ut geruntur? placet socios sic tractari, quod restat, ut per hæc tempora tractatos uidetis? cur hæc à me opera consumitur? quid sedetis? cur non in media oratione mea consurgitis, atque disceditis? uultis autem isto-

rum

rum audacias, ac libidines aliqua ex parte refecare & definite dubitare, utrum sit utilius, propter multos improbos uni parcere, an unius improbi supplicio multorum improbitatem coercere. tametsi quæ ista sunt exempla multorum? nam cum in causa tanta, cum in crimine maximo dici à defensore ceptum est, factitatum esse aliquid; expectant ij, qui audiunt, exempla ex uetere memoria & monumentis, ac litteris, plena dignitatis, plena antiquitatis. hæc plurimum solent & auctoritatis habere ad probandum, & iucunditatis ad audiendum. Africanos mihi & Catones, & Lælios commemorabis? & eos fecisse idem dices? quamuis res non placeat, tamen contra hominum auctoritatem pugnare non potero. an, cum eos non poteris proferre, hos recentes, Q. Catulum patrem, C. Marium. Q. Scaëolam, M. Scaurum, Q. Metellum? qui omnes prouincias habuerunt, & frumentum cellæ nomine imperauerunt. magna est hominum auctoritas, & tanta, ut etiam delicti suspicionem tegere possit. non habes ne ex his quidem hominibus, qui nuper fuerunt, ullum auctorem istius aestimationis. quo me igitur, aut ad quæ exempla reuocas? ab illis hominibus, qui tum uersati sunt in rep. cum & optimi mores erant, & hominum existimatio grauis habebatur, & iudicia seuera fiebant, ad hanc hominum licentiam, & libidinem me abducis? & in quos aliquid exëpli populus R. statui putat oportere, ab ijs tu defensionis exempla quæris? non fugio ne hos quidē mores, dummodo ex his ea, quæ probat populus R. exempla, non ea quæ condemnat, sequamur. non circumspectam,

D D

3

cunspiciam,

ACTIONIS IIII.

cunspiciā, non quæram foris, cum habeas iudices principes ciuitatis, P. Seruiliū, Q. Catulū. qui tanta auctoritate sunt, tantis rebus gestis, ut in illo antiquorum, & clarissimorum hominum, de quibus antea dixi, numero reponantur. exempla quærimus, et ea nō antiqua. modo uterque horum exercitum habuit. quære Hortensi, quoniam te recentia exempla delectant, quid fecerint. ita ne uero? Q. Catulus frumento est usus, pecuniam non coegit: P. Seruilius quinquenniū exercitui cum præesset, et ista ratione innumerabile pecuniā facere posset, non statuit sibi quicquam licere, quod non patrem suum, non auum Q. Metellum facere uidisset: C. Verres reperietur, qui, quod expediat, id licere dicat? quod nemo nisi improbus fecerit, id aliorum exemplo se fecisse defendat? at in Sicilia factum est. quæ est ista conditio Siciliæ? cur, quæ optimo iure propter uetustatem fidelitatem, propinquitatem esse debet, huic præcipua lex iniuriæ definitur; sed in ista ipsa Sicilia non quæram exemplum foris, hoc ipso ex consilio utar exemplis. C. Marcelle te appello: Siciliæ prouinciæ, cum esses pro consule, præfuisi: nūquæ in tuo imperio pecuniæ cellæ nomina coacta sunt? neque ego hoc in tua laude pono. alia sunt tua facta, atque cōsilia summa laude digna, quibus illam tu prouinciam afflietam, et perditam erexisti, atque recreasti. nā hoc de cella ante ne Lepidus quidem fecerat, cui tu successisti. quæ sunt tibi igitur exempla in Sicilia cellæ, si hoc crimen non modo Marcelli facto, sed ne, Lepidi quidem potes defendere? an me ad M. Antoniæ estimationem frumenti, exactionemq; pecuniæ reuocatu

rus

rus es? ita, inquit, ad M. Antonij: hoc enim mihi significasse, & annuisse uisus est. ex omnibus ne igitur populi R. pratoribus, consulibus, imperatoribus M. Antonium delegisti, & eius unum improbissimum factum, quod imitarere? & hic utrum mihi difficile est dicere, an his existimare, ita se in illo infinito imperio M. Antonium gessisse, ut multo isti perniciosius sit dicere, se in re improbissima uoluisse Antonium imitari, quam, si posset, defendere, nihil in uita se M. Antonio simile fecisse? homines in iudijs ad crimen defendendum, non quid fecerit quispiam, proferre solent, sed quid probarint. Antonium, cum multa contra sociorum salutem, multa contra utilitatem provinciarum & faceret, & cogitaret, in medijs eius iniurijs, & cupiditatibus mors oppressit. tu mihi, quasi eius omnia facta, atque consilia senatus populusq; R. iudices comprobarent, ita Antonij exemplo istius audacia defendis. at idem fecit Sacerdos. hominem innocentem, & summa prudentia præditum nominas: sed tum idem fecisse erit existimandus, si eodem consilio fecerit. nam genus æstimationis ipsum à me nunquam est reprehensum: sed eius æquitas aratorum commodo, & uoluntate perpenditur. non potest reprehendi illa æstimatione, quæ aratori non modo incommoda non est, sed etiã grata est. Sacerdos ut in provinciam uenit, frumentum in cellam imperauit. cū esset ante nouum tritici mod. HS XV, petiuerunt ab eo ciuitates ut æstimaret. remissior aliquanto eius fuit æstimatione, quàm annona: nam æstimauit denarijs IIII. uides eandem æstimationem propter temporis dissimilitudinem in illo lau-

ACTIONIS IIII.

dis causam habere, in te criminis? in illo beneficij, in te iniuriæ? eodem tempore Antonius III denarijs æstimavit post messem, summa in uilitate, cum aratores frumentum dare gratis malebant; et aiebat, se tantidē æstimasse, quanti Sacerdotē: neque mentiebatur. sed eadē ista æstimatione alter subleuaret aratores, alter euerterat. quod nisi omnis frumenti ratio ex temporibus esset, & annona, non ex numero, neque ex summa considerata: nunquam tam grati hi sesquimodij Q. Hortensi fuissent: quos tu cum ad mensuræ tam exiguam rationē populo R. in capita descripsisses, gratissimum omnibus fecisti: caritas enim annonæ faciebat, ut istuc, quod re paruum uidebatur, tempore magnum uideretur. idem istuc si in uilitate populo R. largiri uoluisses, derisum tuum beneficium esset, atque contemptum. noli igitur dicere, istum idem fecisse, quod Sacerdotem: quoniam non eo tempore, neque simili fecit anno. dicito potius, quoniam habes auctore idoneum; quod Antonius uno aduentu, & uix mensuris cibarijs fecerit, id istum per triennium fecisse: et istius innocentiam M. Antonij factō, atque auctoritate defendito. nam de Sex. quidem Peduceo, fortissimo atque innocentissimo uiro, quid dicitis? de quo quis unquam arator questus est? aut quis non ad hoc tempus innocentissimam omnium, diligentissimamq; præturam illius hominis existimauit? biennio prouinciam obtinuit, cum alter annus in uilitate, alter in summa caritate fuērit: num aut in uilitate nummum arator quisquam dedit, aut in caritate de æstimatione frumenti questus est? at uberiora cibaria facta sunt carita-

caritate. credo: neque id est nouum, neque reprehendendum. modo C. Sentium uidimus, hominem uetere illa, ac singulari innocentia præditum, propter caritatem frumenti, quæ fuerat in Macedonia, permagnam ex cibarijs pecuniam reportare. quam ob rem non ego inuideo tuis commodis, si qua ad te lege uenerunt: iniuriam queror: improbitatem arguo: auaritiam in crimen, & in iudicium uoco. quod si suspensiones inijcere uoletis, ad plures homines, et ad plures provincias crimen hoc pertinere: non ego istam defensionem uestram pertimescam, sed me omnium provinciarum defensorem esse profitebor: etenim hoc dico, & magna uoce dico: ubicumque hoc factum est, improbe factum est: quicumque hoc fecit, supplicio dignus est. nam per deos immortales uidete iudices, & prospicite animis, quid futurum sit. multi magnas pecunias ab inuitis ciuitatibus, atque ab inuitis aratoribus, ista ratione, cellæ nomine coegerunt: omnino ego neminem inuideo, præter istum: sed do hoc uobis, & concedo, esse multos) in hoc homine rem adductam in iudicium uidetis: quid facere potestis? utrum, cum indices sitis de pecunia capta, conciliata, tantam pecuniam captam negligere; an, cum lex sociorum causa rogata sit, sociorum querimonias non audire? uerum hoc quoque uobis remitto: negligite præterita, si uultis: sed, ne reliquas spes turbetis, atque omnes provincias euertatis, id prouidete; ne auaritiæ, quæ antehac occultis itineribus, atque angustijs uti solebat, auctoritate uestra uiam patefaciatis illustrem, atque latam. nam si hoc probatis, & si hoc licere, pecunias isto nomine capi, iudicatis:

FOR ACTIONIS IIII

dicatis: certe hoc, quod adhuc nemo nisi improbissimus fecit, posthac nemo nisi stultissimus non faciet. improbi sunt, qui pecunias contra leges cogunt: stulti, qui, quod liceri iudicatum est, prætermittunt. deinde iudices uidete, quàm infinitam sitis hominibus licentiam pecuniarum eripiendarum daturi. si, ternos denarios qui coegit, erit absolutus: quaternos, denos denique, aut uicenos coget alius: quæ erit reprehensio? in quo primû iniuriæ gradu resistere incipiet seueritas iudicis? quotus erit iste denarius, qui non sit ferendus? & in quo primum æstimationis iniquitas, atque improbitas reprehendatur? non enim à uobis summa, sed genus æstimationis est comprobatum: neque hoc potestis iudicare, ternis denarijs æstimare licere: ubi enim semel ab annonæ ratione, & ab aratorum uoluntate res ad prætoris libidinem translata est, non est iam in lege, atque in officio, sed in uoluntate hominum, atque auaritia positus modus æstimandi. quapropter si uos semel in iudicando finem æquitatis, & legis transieritis, scitote uos nullum ceteris in æstimando finem improbitati, & auaritiæ reliquisse. uidete igitur, quàm multa simul à uobis postulentur. absoluite eum, qui se fateatur maximas pecunias cum summa sociorum iniuria cepisse. non satis. sunt alij quoque complures, qui idem fecerint. absoluite etiam illos, si qui sunt: ut uno iudicio quamplurimos improbos liberetis. ne id quidē satis est. facite, ut ceteris posthac idem liceat. licebit. at hoc parum est. permittite, ut liceat: quanti quisque uelit, tanti æstimet. æstimabit. uidetis iam profecto iudices, hac æstimatione à uobis comprobata, neque

dum posthac auaritiæ cuiusquam, neque pœnam improbitatis suuoram, quas ob res, quid agis Hortensi? consul es designatus: prouinciam sortitus es: de æstimatione cum dices frumenti, sic te audiemus, quasi id, quod ab isto recte factum esse defendes, te facturum proficere, & quasi, quod isti licitum esse dices, uehementer cupias tibi licere. atqui si id licebit, nihil est, quod putetis quenquam posthac commissurum, ut de pecunijs repetundis condemnari possit: quantam enim quisque concupierit pecuniam, tantam licebit per celæ nomen æstimationis magnitudine consequatur. at enim est quiddam, quod etiam si palam in defendendo non dicit Hortensius, tamen ita dicit, ut uos id suspicari, & cogitare possitis: pertinere hoc ad commodum senatorium, pertinere ad utilitatem eorum, qui iudicent, qui in prouincijs cum potestate, aut cum legatione se futuros aliquando arbitrentur. præclaros uiros existimas iudices nos habere, quos alienis peccatis concessuros putes, quo facilius ipsis peccare liceat. ergo id uolumus populum R., id prouincias, id socios, nationesq; exterarum existimare, si senatores iudicet, hoc certe unum genus infinitæ pecuniæ per summam iniuriâ cogendæ nullo modo posse reprehendi? quod si ita est: quid possumus contra illum prætorem dicere, qui quotidie templum tenet, qui remp. stare negat posse, ni ad equestrem ordinem iudicia referantur? quod si ille hoc unum agitare cœperit, esse aliquod genus cogendæ pecuniæ senatorum commune, & iam prope concessum ordini, quo genere ab socijs maxima pecunia per summam iniuriâ auferatur, neque ullo modo senatorijs iudi-

802 A C T I O N I S I I I I .

iudicijs reprehendi posse, idq; dum equester ordo iudicare, nunquam esse commissum: quis obstat? quis erit tam cupidus uestri, tam fautor ordinis, qui de transferendis iudicijs possit recusare? atque utinam posset aliqua ratione hoc crimen, quamuis falsa, modo humana, atque usitata, defendere. minore periculo uestro, minore periculo prouinciarum omnium iudicaretis. negaret hic æstimatione se usum. uos id credidisse homini, non factum comprobasse uideremini. nullo modo negare potest: urgetur à tota Sicilia: nemo est ex tanto numero aratorum, à quo pecunia cellæ nomine non sit exacta. uellem etiam hoc posset dicere, nihil ad se istam rationem pertinere, per quæstores rem frumentariam esse administratam. ne id quidem ei licebit dicere: propterea quòd ipsis litteræ recitantur ad ciuitates de ternis denarijs missæ. quæ est igitur defensio? feci, quod arguis: coegi pecunias maximas cellæ nomine: sed hoc mihi licuit: uobis, si prospicitis, licebit periculosum prouincijs, genus iniuriæ confirmari iudicio. perniciosum nostro ordini, populum R. existimare, non posse eos homines, qui ipsi legibus teneantur, leges in iudicando religiose defendere. Atque isto prætore iudices non solum æstimandi frumenti modus non fuit, sed ne imperandi quidem: neque enim id, quod debebatur, sed quantum commodum fuit, imperauit. summam faciam uobis ex publicis litteris, & testimonijs ciuitatum frumenti in cellam imperati. reperiatis quinques tanto iudices amplius istum, quàm quantum ei in cellam sumere licitum sit, ciuitatibus imperasse. quid ad hanc impudentiam addi potest, si & æsti-

æstimauit tanti, ut homines ferre non possent, & tanto plus, quàm erat ei concessum legibus, imperauit? quapropter, cognita tota re frumentaria iudices, iam facillime perspicere potestis, amissam esse populo R. Siciliam, fructuosissimam atque opportunissimam prouinciam, nisi eam uos istius damnatione recuperatis: quid est enim Sicilia, si ei agri cultionem sustuleris, & si aratorum numerum, ac nomen extinxeris? quid enim potest esse in calamitate residui, quod non ad miseros aratores isto prætoris per summam iniuriam, ignominiamq; peruenierit? quibus, cum decumas dare deberent, uix ipsis decumæ relictæ sunt: cum pecunia deberetur, soluta non est: cum optima æstimatione senatus frumentum eos in cellam dare uoluisset, etiam instrumenta agrorum uendere coacti sunt. dixi iam antea iudices, ut has omnes iniurias tollatis, tamen ipsam rationem arandi spe magis, & iucunditate quadam, quàm fructu, atque emolumento, teneri: etenim ad incertum casum, & euentum certus quotannis labor, & certus sumptus impenditur. annona porro pretium, nisi in calamitate fructuum, non habet. si autem ubertas in percipiendis fructibus fuit, consequitur uilitas in uendendis: ut aut male uendum intelligas, si processit; aut male perceptos fructus, si recte licet uendere. totæ autem res rusticæ eiusmodi sunt, ut eas non ratio, neque labor, sed, res incertissima, uenti, tempestatesq; moderentur. hinc cum unæ decumæ lege, & conditione trahantur, alteræ nouis institutis, propter annonæ rationem, imperentur, ematur præterea frumentum quotannis publice,

blice, postremo etiam in cellam magistratibus, et legis imperetur: quid, aut quantum præterea est, quod aut liberum possit habere ille arator, ac dominus in potestate, suorum fructuum, aut in ipsis fructibus solutum? quod si hæc feruntur omnia; si uobis potius, ac populo R. quàm sibi, & suis commodis, opera, sumptu, labore deseruiunt: etiam ne hæc noua debent edicta, & imperia prætorum, & Apronij dominationem, & Veneriorum seruorum furta, rapinasq; perferre? etiam ne frumentum pro empto gratis dare? etiam ne, in cellam cum cupiant gratis dare ultro, pecuniam grandem dare? etiam ne hæc tota detrimenta, atque damna cum maximis iniurijs, contumelijsq; perferre? itaque hæc iudices, quæ pati nullo modo potuerunt, non pertulerunt. arationes tota Sicilia desertas, atque à dominis relictas esse cognoscitis: neque quicquam aliud agitur hoc iudicio, nisi ut antiquissimi socij, fidelissimiq; Sicali, coloni populi R. atque aratores, uestra seueritate, & diligentia, me duce, atque auctore in agros, atque in sedes suas reuertantur.

A C T I O

210
ACTIONIS V. IN C. VERREM

LIBER IIII.

ORATIO IX.

V ENIO nunc ad istius, quemadmo-
dum ipse appellat, studium; ut amici
eius, morbum & insaniam; ut Siculi,
latrocinium. ego, quo nomine appel-
lem, nescio. rem uobis proponam: uos
eam suo nominis pondere penditote. genus ipsum pri-
us cognoscite iudices: deinde fortasse non magnopere
queretis, quo nomine appellandum putetis. Nego in
Sicilia tota, tam locuplete, tam uetere prouincia, tot
oppidis, tot familijs, tam copiosis, ullum argenteum
uas, ullum Corinthium, aut Deliacum fuisse: nego ul-
lam gemmam, aut margaritam fuisse, aut quicquam
ex auro, aut ebore factum, signum ullum æneum,
marmoreum, eburneum: nego ullam picturam neque
in tabulis, neque textilem fuisse, quin quæsierit, in-
spexerit; quod placitum sit, abstulerit. magnum ui-
deor dicere. attendite, etiam quemadmodum dicam:
non enim uerbi, neque criminis causa augendi com-
plector omnia. cum dico nihil istum eiusmodi rerum
in tota prouincia reliquisse: latine me scitote, non ac-
cusatorie loqui. etiam planius: nihil in ædibus cu-
iusquam, ne in oppidis quidem, nihil in locis com-
munibus, ne in fanis quidem, nihil apud Siculum,
nihil apud ciuem R. denique nihil istum, quod ocu-
los, animumq; accenderit, neque priuati, neque pu-
blici, neque profani, neque sacri tota in Sicilia reli-
quisse.

ACTIONIS V.

quisse. unde igitur potius incipiam, quàm ab ea ciuitate, quæ tibi una in amore, atque in delicijs fuit? aut ex quo potius numero, quàm ex ipsis laudatoribus tuis? facilius enim perspicietur, qualis apud eos fueris, qui te oderunt, qui accusant, qui persequuntur; cum apud tuos Mamertinos inuenire improbissima ratione esse prædatus. C. Heius est Mamertinus, (omnes hoc mihi facile concedent, qui Messanam accesserunt) omnibus rebus in illa ciuitate ornatissimus. huius domus est uel optima Messanæ, notissima quidem certe, & nostris hominibus apertissima, maximeq; hospitalis. ea domus ante aduentum istius sic ornata fuit, ut urbi quoque esset ornamento: nam ipsa Messana, quæ situ, mœnibus, portuq; ornata sit, ab ijs rebus, quibus iste delectatur, sane uacua, atque nuda est. erat apud Heium sacrariû cum magna dignitate in ædibus, à maioribus traditum, perantiquum: in quo signa pulcherrima quatuor, summo artificio, summa nobilitate, quæ non modo istum, hominem ingeniosum, atque intelligentem, uerum etiam quemuis nostrum, quos iste idiotas appellat, delectare possent: unum Cupidinis marmoreum, Praxitelis. nimirum didici etiam, dum in istum inquiero, artificum nomina. idem opinor artifex eiusdem modi Cupidinē fecit illum, qui est Thespîs: propter quem Thespîæ uisuntur: nam alia uisendi causa nulla est. itaque ille L. Mummius, cum Thespîs ea, quæ ad ædem Felicitatis sunt, ceteraq; profana ex illo oppido signa tolleret, hunc marmoreum Cupidinem, quod erat consecratus, non attigit. uerum ut ad illud sacrarium redeam:

deam: signum erat hoc, quod dico, Cupidinis è mar-
more: ex altera parte Hercules egregie factus ex ære.
is dicebatur esse Myronis, ut opinor, & certe. item
ante hosce deos erant tabulæ, quæ cuius sacrarij reli-
gionem significare possent. erant anea præterea duo
signa non maxima, uerum eximia uenustate, uirgina-
li habitu, atque uestitu, quæ manibus sublatis sacra
quadam more Atheniensium uirginum reposita in ca-
pitibus sustinebant. Canephora ipsæ uocabantur. sed
earum artificem, quem? quemnam? recte admones:
Polyclctum esse dicebant. Messanam ut quisque no-
strum uenerat, hæc uisere solebat: omnibus hæc ad ui-
sendum patebāt quotidie: domus erat non domino ma-
gis ornamento, quàm ciuitati. C. Claudius, cuius æ-
dilitatē magnificentissimam scimus fuisse, usus est
hoc Cupidine tandiu, dum forum dijs immortalibus,
populoq; R. habuit ornatum: & cum esset hospes He-
iorum, Mamertini autem populi patronus, ut illis be-
nignis usus est ad commodandum, sic ipse diligens fuit
ad reportandum. nuper homines nobiles eiusmodi, in-
dices: ecquid dico, nuper? immo uero modo, ac plane
paulo ante uidimus, qui forum, ac basilicas non spolijs
provinciarum, sed ornamentis amicorum, commodis
hospitum, non furtis nocentium ornarent: qui tamen
signa, atque ornamenta sua cuique reddebāt, non, abla-
ta ex urbibus sociorū, quatridui caussa, per simulatio-
nem ædilitatis, domum deinde, atque ad suas uillas
auferebant. hæc omnia, quæ dixi, signa, iudices, ab He-
io de sacrario Verres abstulit: nullum inquam horum
reliquit, neque aliud ullum tamen, præter unū perue-

E E tus

ACTIONIS V.

tus ligneum, Bonam fortunam, ut opinor, eam iste
domi suæ habere noluit. pro deum hominumq; fidem,
quid hoc est? quæ hæc caussa? quæ hæc impudentia est?
quæ, dico, signa, antequam abs te sublata sunt, ne-
mo Messanam cū imperio uenit, quin uiderit. tot præ-
tores, tot consules in Sicilia tum in pace, tum etiam in
bello fuerunt: tot homines cuiusque modi: nō loquor
de integris, innocentibus, religiosis: tot cupidi, tot im-
probi, tot audaces: quorum nemo sibi tam uehemens,
tam potens, tam nobilis uisus est, qui ex illo sacrario
quicquam poscere, aut tollere, aut attingere aude-
ret. Verres, quod ubique erit pulcherrimum, auferret?
nihil habere præterea cuiquam licebit? tot domus lo-
cupletissimas domus istius una capiet? iccirco nemo su-
priorum attigit, ut iste tolleretur? ideo C. Claudius Pul-
cher retulit, ut C. Verres posset auferre? at non requi-
rebat ille Cupido lenonis domum, ac meretriciam disci-
plinam: facile illo sacrario patrio continebatur: Heio
se à maioribus relictum esse sciebat: ad hereditatem
sacrorum non quærebat meretricis heredem. sed quid
ego tam uehementer inuehor? uerbo iam uno repellar.
emi, inquit. ò dii immortales, præclaram defensionē.
mercatores cum imperio, ac securibus in prouinciam
misimus, qui omnia signa, tabulas piætas, omne ar-
gentum, aurum, ebur, gemmas coemeret, nihil cui-
quam relinqueret. hæc enim mihi ad omnia defensio
patefieri uidetur, emisse. primum, si id, quod uis, ti-
bi ego concedam, ut emeris; quoniam in toto hoc gene-
re hac una defensione usus es: quæro, cuiusmodi tu
iudicia Romæ putaris esse, si tibi hoc quenquam con-
cessu-

cessurum putasti, te in prætura, ac imperio tot res, tam pretiosas, omnes denique res, quæ alicuius pretij fuerint, tota ex provincia coemisse? uidete maiorum diligentiam; qui nihil dum etiam istiusmodi suspicabatur, ueruntamen ea, quæ paruis in rebus accidere poterat, providebant. neminem, qui cum potestate, aut legatione in provinciam esset profectus, tam amentem fore putarunt, ut emeret argentum; dabatur enim de publico: ut uestem; prebebatur enim legibus: mancipium putauerunt: quo & omnes utimur, & non præbetur à populo. sanxerunt, ne quis emeret mancipium, nisi in demortui locum. si quis Romæ esset demortuus? immo, si quis ibidem: non enim te instruere domum tuam uoluerunt in provincia, sed illum usum provincie supplere. quæ fuit causa, cur tam diligenter nos in provincijs ab emptionibus remouerent? hæc iudices, quod putabant ereptionem esse, non emptionem, cum uenditori suo arbitrato uendere non liceret. in provincijs, intelligebant, si is, qui esses cum imperio, ac potestate, quod apud quenque esset, emere uellet, idq; ei liceret; fore, uti, quod quisque uellet, siue esset uenale, siue non esset, quanti uellet, auferret. dicet aliquis: noli isto modo agere cum Verre: noli eius facta ad antiquæ religionis rationem exquirere: concede, ut impune emerit, modo ut bona ratione emerit, nihil ab inuito, nihil per iniuriam. sic agam. si quid uenale habuit Heius; si id, quanti aestimabat, tanti uendidit: desino quærere, cur emeris. quid igitur nobis faciendum est? num argumentis utendum in re eiusmodi? quærendum est credo, Heius isle num a salienū

EE 2 habue-

habuerit, num auctiorem fecerit : si fecit , num tanta
 difficultas eum rei nummariae tenuerit, tanta egestas,
 tanta uis oppresserit, ut sacrarium suum spoliaret, ut
 deos patrios uenderet . at hominem uideo auctiorem
 fecisse nullam, uendidisse præter fructus suos nihil un-
 quam ; non modo in ære alieno nullo , sed in suis num-
 mis multis esse, ac semper fuisse : si hæc contra , ac di-
 co , essent omnia ; tamen illum hæc , quæ tot annos in
 familia, sacrarioq; maiorum fuissent, uenditurum non
 fuisse . quid, si magnitudine pecuniæ persuasum est ei
 uerisimile non est, ut ille, homo tam locuples, tam ho-
 nestus , religioni suæ , monumentisq; maiorum pecu-
 niam anteponeret. sunt ista: ueruntamen abducuntur
 homines nonnunquam etiam ab institutis suis magni-
 tudine pecuniæ. uideamus, quanta ista pecunia fuit, quæ
 potuerit Heium , hominem maxime locupletem , mi-
 nime auarum , ab humanitate et pietate, ab religione
 deducere . ita iussisti, opinor, ipsum in tabulas referre:
 hæc omnia signa Praxitelis , Myronis , Polycleti HS
 VI mil. & D Verri uendita sunt. Recita. Ex tabulis.
 Iuuat me, hæc præclara nomina artificum, quæ isti ad
 cælum ferunt , Verris æstimatione sic concidisse . Cu-
 pidinem Praxitelis HS M D C . profecto hinc natum
 est : malo emere , quàm rogare . dicet aliquis : quid ?
 tu ista permagno æstimas ? ego uero ad meam ratio-
 nem , usumq; non æstimo : ueruntamen à uobis ita ar-
 bitror spectari oportere , quanti hæc eorum iudicio ,
 qui studiosi sunt harum rerum , æstimentur ; quanti
 uenire soleant ; quanti hæc ipsa , si palam libereq; ue-
 nirent , uenire possent ; denique ipse Verres quanti
 æstio

æstimet: nunquam enim, si denarijs quadringentis Cupidinem illum putasset, commisisset, ut propter eum in sermonem hominum, atque in tantam uituperationem ueniret. quis uestrum igitur nescit, quanti hæc æstimentur? in auctione signum æneum non magnum HS C X X millibus uenire non uidimus? quid, si uelim nominare homines, qui aut non minoris, aut etiam pluris emerint; non ne possum? etenim qui modus est in his rebus cupiditatis, idem est æstimationis: difficile est enim finem facere pretio, nisi libidini feceris. uideo igitur Heium neque uoluntate, neque difficultate aliqua temporis, neque magnitudine pecuniæ adductum esse, ut hæc signa uenderet, teq; ista simulatione emptionis, ui, metu, imperio, fascibus ab homine eo, quem una cum ceteris socijs non solum potestati tuæ, sed etiam fidei populus R. commiserat, eripuisse atque abstulisse. quid mihi tam optandum iudices potest esse in hoc crimine, quàm ut hæc eadem dicat ipse Heius? nihil profecto. sed ne difficilia optemus. Heius est Mamertinus. Mamertina ciuitas istum publice cōmuni consilio sola laudat: omnibus iste ceteris Siculis odio est: ab his solis amatur. eius autem legationis, quæ ad istum laudandū missa est, princeps est Heius: etenim est primus ciuitatis: ne forte, dum publicis mandatis seruiat, de priuatis iniurijs reticeat. hæc cum scirem, & cogitarem, commisi tamen me iudices Heio: produxi eum prima actione: neque id tamē ullo periculo feci: quid enim poterat Heius respondere, si esset improbus? si sui dissimilis? signa illa domi suæ esse, non apud Verrem? qui poterat quicquam

ACTIONIS V.

quam eiusmodi dicere? ut homo turpissimus esset, impudentissimeq; mentiretur, hoc diceret, illa se habuisse uenalia, eaq; sese, quanti uoluerit, uendidisse. homo domi suæ nobilissimus, qui uos de religione sua, ac dignitate uere existimare maxime uellet, primo dixit, se istum publice laudare, quod sibi ita mandatum esset; deinde, neque se habuisse illa uenalia, neque ulla conditione, si utrum uellet, liceret, adduci, unquam potuisse, ut uenderet illa, quæ in sacrario fuissent à maioribus suis relicta, et tradita. quid sedes Verres? quid expectas? quid te à Centuripina ciuitate, à Catinesi, ab Halesina, Tindaritana, Ennensi, Agrinensi, ceterisq; Siciliae ciuitatibus circumueniri, atque opprimi dicis? tua te altera patria, quemadmodum dicere solebas, Messana circumuenit; tua inquam Messana, tuorum adiutrix scelerum, libidinum testis, prædarum, ac furtorum receptrix: adest enim uir amplissimus eius ciuitatis, legatus huiusce iudicii causa domo missus, princeps laudationis tuæ, qui te publice laudat: ita enim mādātum, atque imperatum est. tametsi rogatus de Cybea, tenetis memoria, quid responderit: ædificatam publicis operis, publice coactis, ædificandæ publice Mamertinum senatorem præfuisse. idem ad uos priuatim iudices confugit. utitur hac lege, qua iudicium est communis, et priuatæ rei sociorum. tametsi lex est de pecunijs repetundis; ille se negat pecuniam repetere, quam ereptam non tantopere desiderat: sacra se maiorum suorum repetere abs te dicit: deos penates à te patrios reposcit. ecqui pudor est? ecquæ religio Verres? ecqui metus habitasti apud Heium Messanæ; res illum

lum diuinās apud deos in suo sacrario prope quotidie
facere uidisti. non mouetur pecunia: denique, quæ or-
namenti caussa fuerunt, non requirit. tibi habet Cane-
phoras: deorum simulacra restitue. quæ quia dixit,
quia tēpore dato, modeste, apud uos, socius, amicusq;
populi R. questus est; quia religioni suæ non modo in
dijs patrijs repetūdis, sed etiam in ipso iureiurando, ac
testimonio proximus fuit: hominē missum ab isto scito-
te esse Messanā de legatis unū, illum ipsum, qui na-
ui istius ædificandæ publice præfuit; qui à senatu petē-
ret, ut Heius ignominia afficeretur. homo amentissi-
me quid putasti? te impetraturū? quanti is à ciuibus
suis fieret, quāti auctoritas eius haberetur, ignorabas?
uerum fac te impetrauisse: fac aliquid grauius in Heiū
statuisse Mamertinos: quantam putas auctoritatem
laudationis eorum futuram, si in eum, quem constet
uerum pro testimonio dixisse, pœnam constituerent?
tamen si quæ est ista laudatio, cum laudator interro-
gatus lædat necesse est? quid? isti laudatores tui non ne-
testes mei sunt? Heius est laudator: læsit grauissi-
me. producam ceteros: reticebunt, quæ poterunt,
libenter: dicent, quæ necesse erit, ingratis. negent
isti onerariam nauem maximam ædificatam esse Mes-
sanæ? negent, si possint. negent ei naui faciundæ se-
natorem Mamertinum publice præfuisse? utinam ne-
gent. sunt etiam cetera, quæ malo integra reseruare;
ut quamminimū sit illis temporis ad meditandum,
confirmādumq; periurium. hæc tibi laudatio procedat
in numerum. hi te homines auctoritate sua subleuent,
qui te neque debēt adiuuare, si possint; neque possunt:

ACTIONIS V.

si uelint : quibus tu priuatim iniurias plurimas, contumeliasq; imposuisti : quo in oppido multas familias in perpetuum infames tuis stupris, flagitijsq; fecisti. at publice commodasti. non sine magno quidem reip. prouinciæq; Siciliae detrimento. tritici modium LX milia emptâ populo R. dare debebant, & solebant abs te solo remissum est. resp. detrimentum fecit, quod per te imperij ius una in ciuitate imminutum est : Siculi, quod ipsum hoc non de summa frumenti detractum est, sed translatum in Centuripinos, & Halesinos, immunes populos; & hoc plus impositum, quam ferre possent. nauem imperare ex fœdere debuisti : remisisti in triennium. militem nullum unquam poposcisti per tot annos : fecisti item uti prædones solent, qui cum communes hostes sint omnium, tamen aliquos sibi instituunt amicos, quibus non modo parcant, uerum etiam præda quos augeant, & eos maxime, qui habent oppidum opportuno loco, quod sæpe adeundum sit nauibus, nonnunquam etiam necessario. Phaselis illa, quam cepit P. Seruilius, non fuerat urbs ante Cilicum, atque prædonum : Lycij illi Græci homines incolebant : sed quod erat eiusmodi loco, atque ita proiecta in altum, ut et exeuntes è Cilicia prædones sæpe ad eam necessario uenirent, & cum ex hisce se locis reciperent, eodem deferrentur; asciuerunt illud sibi oppidum pirate, primo commercio, deinde etiam societate. Mamertina ciuitas improba antea non erat, etiam erat inimica improborum: quæ C. Catonis illius, qui consul fuit, impedimenta retinuit : at cuius hominis? clarissimi, potentissimiq; : qui tamen, cum consul fuisset, condemnatus est.

est. ita ne uero? C. Cato, duorum hominum clarissimorum nepos, L. Paulli, & M. Catonis, & P. Africani sororis filius; quo damnato, tum cum seuera iudicia fiebant, HS XVIII millibus lis aestimata est: huic Marmertini irati non fuerunt, qui maiorem sumptum, quam quanti Catonis lis aestimata est, in Timarchidis prandium saepe fecerunt? uerum hæc ciuitas isti prædoni, ac piratæ Siciliensi Phaselis fuit. huc omnia undique deportabantur, apud istos relinquebantur: quod celari opus erat, habebant sepositum, ac reconditum: per istos, quæ uolebat, in nauem clam imponenda, occulte exportanda curabat: nauem denique maximam, quam onustam furtis in Italiam mitteret, apud istos faciendam, edificandamq; curauit. pro hisce rebus uacatio data est ab isto sumptus, laboris, militiæ, rerum denique omnium. per triennium soli non modo in Sicilia, uerum, ut opinio mea fert, his quidem temporibus in omni orbe terrarum uacui, expertes, soluti, ac liberi fuerunt ab omni sumptu, molestia, munere. hinc illa Verrea nata sunt. hinc in conuiuium Sex. Corninium protrahi iussit, in quem scyphum de manu iacere conatus est, quem obtorta gula de conuiuium in uinctula, atque in tenebras abripi iussit. hinc illa crux, in quam ciuem R. iste multis inspectantibus sustulit: quam non ausus est usquam defigere, nisi apud eos, quibuscum omnia scelera sua, ac latrocinia communicasset. laudatum etiam uos quenquam uenire audetis? qua auctoritate? utrum, quam apud senatorium ordinem, an quam apud populum R. habere debetis? ecquæ ciuitas est, non modo in provincijs nostris, ue-

runz

rum in ultimis nationibus, aut tam potens, aut tam libera, aut etiam tam immanis, ac barbara; rex denique ecquis est, qui senatorem populi R. tecto, ac domo non inuitet? qui honos non homini solum habetur, sed primum populo R. cuius beneficio nos in hunc ordinem uenimus; deinde ordinis auctoritati; quæ nisi grauis erit apud socios atque exterarum nationes, ubi erit imperij nomen, & dignitas? Mamertini me publice non inuitauerunt. me cum dico, leue est. senatorem populi R. si non inuitauerunt, honorem debitum detraxerunt non homini, sed ordini. nam ipsi Tullio patebat domus locupletissima, & amplissima C. Pompeij Basilici, quod etiam si esset inuitatus à uobis, tamen diuertisset: erat etiam Percenniorum, qui nunc item Pompeij sunt, domus honestissima: quod L. frater meus summa illorum uoluntate diuertit. senator populi R. quod in uobis fuit, in uestro oppido iacuit, et pernoctauit in publico. nulla hoc alia ciuitas unquam commisit. amicū enim nostrum in iudicium uocabas. tu, quid ego priuatim negocij geram, interpretabere in minuendo honore senatorio? uerum hæc tum queremur, si quid de uobis per eum ordinem agetur, qui ordo à uobis adhuc solis contemptus est. in populi R. quidem conspectum quo ore uos commisistis? nec prius illam crucem, quæ etiam nunc ciuis R. sanguine redundat, quæ fixa est ad portum, urbemq; uestram, reuellistis, neque in profundum abiiecistis, locumq; illum omnem expiastis, quàm Romam, atque in horum conuentum adiretis? in Mamertinorum solo fœderato, atque pacato monumentum istius crudelitatis constitutum est. uestra ne
urbs

urbs electa est, ad quam qui adirent ex Italia, crucem
cuius R. prius, quam quenquam amicum uideret popu-
li R. ? quam uos Rheginis, quorum ciuitati inuidetis,
item incolis uestris, ciuibus R. ostendere soletis; quo mi-
nus sibi arrogant, minusq; uos despiciant, cum uideant
ius ciuitatis illo supplicio esse mactatum. Verum hæc
emisse te dicis. quid illa Attalica, tota Sicilia nomina-
ta, ab eodem Heio peripetasmata emere oblitus es? li-
cuit eodem modo, ut signa: quid enim actum est? an
litteris pepercisti? uerum hominem amentem hoc fu-
git. minus clarum putauit fore, quod de armario, quam
quod de sacrario, esset ablatum. at quo modo abstulit?
non possum dicere planius, quam ipse apud uos dixit
Heius. cum quaesisset, nunquid aliud de bonis eius
peruenisset ad Verrem: respondit, istum ad se misis-
se, ut sibi mitteret Agrigentum peripetasmata. qua-
siui, an misisset: respondit id, quod necesse erat, scili-
cet dicto audientem fuisse prætori, misisse. rogaui, per-
uenissent ne Agrigentum: dixit, peruenisse. quasiui,
an domum reuertissent? negauit adhuc reuertisse. ri-
sus populi, atque admurmuratio omnium facta est.
hic tibi in mentem non uenit, iubere, ut hæc quoque
referret HS VI millibus D se tibi uendidisse: metui-
sti, ne æs alienum tibi cresceret, si HS VI millibus D
tibi constarent ea, quæ tu facile posses uendere HS CC
millibus. fuit tanti, mihi crede: haberes, quod defen-
deres: nemo quaereret, quanti illa res esset: si modo te
posses docere emisse, facile, cui uelles, tuam causam, et
factum probares. nunc de peripetasmatis quemadmo-
dum te expedias, non habes. Quid? à Philarcho Cen-
turi-

DIE ACTIONIS V.

*turipino, homine locuplete, ac nobili, phaleras pul-
 cherrime factas, quæ regis Hieronis fuisse dicuntur,
 utrum tandem abstulisti, an emisti? in Sicilia quidem
 cum essem, sic à Centuripinis, sic à ceteris audiebam:
 non enim parum res erat clara. tam te has phaleras à
 Philarcho Centuripino abstulisse dicebant, quàm alias
 item nobiles ab Aristo Panormitano, quàm tertias à
 Cratippo Tyndaritano. etenim si Philarchus uendidis-
 set, non ei, postea quàm reus factus es, redditurum te
 promississes. quod quia uidisti plures scire: cogitasti, si
 ei reddidisses, te minus habiturum, rem nihilo minus
 testatam futuram: non reddidisti. dixit Philarchus pro
 testimonio, se, quòd nosset tuum istum morbum, ut
 amici tui appellant, cupisse te celare de phaleris: cum
 abs te appellatus esset, negasse habere sese: apud aliū
 quoque eas habuisse depositas, ne quā inuenirentur:
 tuam tantam fuisse sagacitatem, ut eas per illum ip-
 sum inspiceres, ubi erant depositæ: tum se deprehen-
 sum negare non potuisse: ita ab se inuito ablatas pha-
 leras gratis. iam, ut hæc omnia reperire, ac perscru-
 tari solitus sit iudices, est operæpretium cognoscere.
 Cybiratæ sunt fratres quidam, Tlepolemus, & Hie-
 ro: quorum alterum fingere opinor è cera solitum es-
 se, alterum esse pictorem. hosce opinor Cybiræ, cum in
 suspicionem uenissent suis ciuibus, fanum expilasse
 Apollinis, ueritos pœnam iudiciū, ac legis, domo pro-
 fugisse. quòd Verrem artificij sui cupidum cognoue-
 rant, tum, cum iste, id quod ex testibus didicistis, Cy-
 biram cum inanibus syngraphis uenerat: domo profu-
 gientes, ad eum se exules, cum iste esset in Asia, con-
 tule-*

tulerunt. habuit secum eos ab illo tempore: & in legationis prædis, atque furtis multum illorum opera, consilioq; usus est. hi sunt illi, quibus in tabulas retulit sese Q. Tadius dedisse, iussu istius, Græcis pictoribus: quos sibi iam bene cognitos, & reprobatos, secum in Siciliam duxit. quò posteaquam uenerunt, mirandum in modum, canes uenaticos diceres: ita odorabantur omnia, & peruestigabant, ut, ubi quidque esset, aliqua ratione inuenirent. aliud minitendo, aliud pollicendo, aliud per seruos, aliud per liberos, per amicum aliud, aliud per inimicum inueniebant. quicquid illis placuerat, perdendum erat. nihil aliud optabant, quorum poscebatur argentum, nisi ut Hieroni & Tlepolemo displiceret. uere mehercules hoc iudices dicā. memini Pamphilum Lilybetanum, hospitem meum, & amicum, nobilem hominem, mihi narrare; cum iste ab sese Hydriam Boeti manu factam, præclaro opere, & grandi pondere, per potestatem abstulisset, se sane tristem, & conturbatum domum reuertisse, quòd uas eiusmodi, quod sibi à patre, & à maioribus esset relictum, quo solitus esset uti ad festos dies, ad hospitum aduentum, à se esset ablatum. cū sederem, inquit, domi tristis, accurrit Venerius, iubet me scyphos sigillatos ad prætorem statim afferre. permotus sum, inquit. binos habebam: iubeo promi utrosque, ne quid plus mali nasceretur, & mecum ad prætoris domum ferri. eò cum uenio, prætor quiescebat, fratres illi Cybiratæ inambulabant. qui simul ut me uiderunt, ubi sunt Pamphile, inquiunt, scyphi? ostendo tristis. laudant: incipio queri, me nihil habiturum, quod

ACTIONIS V.

quod alicuius esset pretij, si etiam scyphi essent ablati. tum illi ubi me conturbatum uident; quid uis nobis dare, ut isti ne auferantur abs te? ne multa, HS CC me, inquit, poposcerunt: dixi me C daturum. uocat interea prator: scyphos poscit. tum illos cœpisse pratori dicere, putasse se, id quod audissent, alicuius pretij scyphos esse Pamphili: luteum negocium esse, non dignum, quod in suo argento Verres haberet. ait ille, idem sibi uideri. ita Pamphilus scyphos optimos aufert. & mehercules ego antea, tametsi hoc nescio quid nugatorium sciebam esse, ista intelligere; tamen mirari solebam, istum in his ipsis rebus aliquem sensum habere, quem scirem nulla in re quicquam simile hominis habere. tum primum intellexi, ad eam rem istos fratres Cybiratas fuisse, ut iste in furando manibus suis, oculis illorum uteretur. at ita studiosus est huius præclaræ existimationis, ut putetur in hisce rebus intelligens esse, ut nuper (uidete hominis amentiam) posteaquam est comperendinatus, cum iam pro damnato, mortuoq; esset, ludis Circensibus mane apud L. Sifennam, uirum primarium, cum essent triclinia strata, argentumq; expositum in ædibus, cum pro dignitate L. Sifennæ domus esset plena hominum honestorum, accesserit ad argentum, contemplari unumquodque ociose, & considerare cœperit. mirari stultitiam alij, quod in ipso iudicio eius ipsius cupiditatis, cuius insimularetur, suspicionem auget: alij amentiam, cui comperendinato, cum tam multi testes dixissent, quicquam illorum ueniret in mentem. pueri autem Sifennæ, credo qui audiissent quæ in istum testi-

testimonia essent dicta, oculos de isto nusquam deijcere, neque ab argento digitum discedere. est boni iudicis, paruis ex rebus coniecturam facere uniuscuiusque & cupiditatis, & incontinentiæ. qui reus lege, et reus comperendinatus, re, & opinione hominum penè damnatus, temperare non potuerit maximo conuentu, quin L. Sisennæ argentum tractaret, & consideraret; hunc in prouincia prætorem quisquam putabit à Siculorum argento cupiditatem, aut manus abstinere potuisse? Verum uti Lilybæum, unde digressa est, oratio reuertatur: Diocles est Pamphili gener illius, à quo hydria ablata est, Popilius cognomine. ab hoc abaci uasa omnia, ut exposita fuerant, abstulit. dicat se licet emisse. etenim hic, propter magnitudinem furti, sunt opinor, litteræ factæ. iussit Timarchidem æstimare argentum. quo modo? quo, qui unquam tenuissime in donatione histrionum æstimauit. tametsi iandudum erro, qui tam multa de tuis emptionibus uerba faciam, & quæram, utrum emeris, & quo modo, & quanti emeris: quod uerbo transigere possum. ede mihi scriptum; quid argenti in prouincia Sicilia pararis, unde quidque, aut quanti emeris. quid sit? quanquam non debebam ego abs te has litteras poscere: me enim tabulas tuas habere, et proferre oportebat. uerū negas te horum annorum aliquot confecisse. compone hoc, quod postulo, de argento: de reliquo uidero. nec scriptum habeo: nec possum edere. quid futurum igitur est? quid existimas hosce iudices facere posse? domus plena signorum pulcherrimorum iam etiam ante præturam, multa ad uil-

las

ACTIONIS V.

las tuas posita, apud amicos multa deposita, multa alijs data, atque donata: tabulae nullum indicant emptum: omne argentum ablatum ex Sicilia est: nihil cuiquam, quod suum dici uellet, relictum. fingitur improba defensio, praetorem omne id argentum coemisse: tamen id ipsum tabulis demonstrari non potest: si quas tabulas proferas, in his, quid habeas, quo modo habeas, scriptum non est. horum autem temporum cum te plurimas res emisse dicas, tabulas omnino nullas proferas; non ne te & prolatis, & non prolatis tabulis condemnari necesse est? tu à M. Caelio, equite R. lectissimo adolescente, quæ uoluisti uasa argentea Lilybæi abstulisti: tu P. Cacerij, promptissimi hominis, & experientis, et in primis gratiosi, supellectilem omnem auferre non dubitasti: tu maximam, & pulcherrimam mensam citream à Q. Lutatio Diodoro, qui Q. Catuli beneficio à L. Sylla ciuis R. factus est, omnibus scientibus, Lilybæi abstulisti. non tibi obijcio, quod hominem dignissimum tuis moribus, Apollonium Niconis filium Drepanitanum. qui nunc A. Clodius uocatur, omni argento optime facto spoliasti, ac depeculatus es. taceo: non enim putat ille sibi iniuriam factam, propterea quod homini iam perdito, & collum in laqueum inferenti subuenisti, quum pupillis Drepanitanis bona patria erepta cum illo partitus es. gaudeo etiam, si quid ab illo abstulisti; & abs te nihil relictius factum esse dico. à Lisone uero Lilybatano, primo homine, apud quem diuersatus es, Apollinis signum ablatum certe esse non oportuit. at dices te emisse. scio: HS M: ita opinor: scio inquam: proferam

feram litteras: & tamen id factum non oportuit. à pu-
 pillo Heio, cui C. Marcellus tutor est, à quo pecuniam
 grandem eripueras, scaphia cum emblematis Lilybæi
 utrum emptā esse dicis, an confiteris erepta? sed quid
 ego istius in eiusmodi rebus mediocres iniurias colligo,
 quæ tantummodo in furtis istius, & damnis eorum,
 à quibus auferebat, uersata esse uideantur? accipite,
 si uultis, iudices rem eiusmodi, ut amentiam singula-
 rem, ut furorem iam, non cupiditatem eius perspicere
 possitis. Melitensis Diodorus est: qui apud uos antea
 testimonium dixit. is Lilybæi multos iam annos habi-
 tat, homo & domi nobilis, & apud eos, quò se contu-
 lit, propter uirtutem splendidus, & graciosus. de hoc
 Verri dicitur, habere eum perbona toreumata, in his
 pocula duo quædam, quæ Heraclia nominantur, Men-
 toris manu summo artificio facta. quod ubi iste audi-
 uit, sic cupiditate inflammatus est non solum inspiciun-
 di, uerum etiam auferendi, ut Diodorum ad se uocaret,
 ac posceret. ille, qui illa non inuitus haberet, respon-
 dit se Lilybæi non habere, Melitæ apud quendam pro-
 pinquum suum reliquisse. tum iste continuo mittit ho-
 mines certos Melitam: scribit ad quosdam Melitenses,
 ut ea uasa perquirant: rogat Diodorum, ut ad illum
 suum propinquum det litteras. nihil ei longius uideba-
 tur, quàm dum illud uideret argentum. Diodorus, ho-
 mo frugi, ac diligens, qui sua seruare uellet, propin-
 quo suo scribit, ut ijs, qui à Verre uenissent, responde-
 ret, illud argentum se paucis illis diebus misisse Lily-
 bæi. ipse interea recedit. abesse ab domo paulisper ma-
 luit, quàm præsens illud optime factum argētum amit-

F F tcre.

ACTI O N I S V.

tere . quod ubi audiuit iste , usque eò est commotus , ut sine ulla dubitatione insanire omnibus , ac furere uideretur . quia non potuerat argentum eripere , ipse à Diodoro erepta sibi uasa optime facta dicebat ; minitari absenti Diodoro , uociferari palam , lacrymas interdum uix tenere . Eriphylam accepimus in fabulis ea cupiditate , ut , cum uidisset monile , ut opinor , ex auro , & gemmis , pulchritudine eius incensa salutem uiri proderet . similis istius cupiditas , hoc etiam acrior , atque insanius , quòd illa cupiebat id , quod uiderat ; huius libidines non solum oculis , sed etiam auribus excitabatur . conquiri Diodorum tota prouincia iubet . ille ex Sicilia castra iam mouerat , & uasa collegerat . homo , ut aliquo modo illum in prouinciam reuocaret , hanc excogitauit rationem : si hæc ratio potius , quàm amentia nominanda est . apponit de suis canibus quendam , qui dicat se Diodorum Melitensem rei capitalis reum uelle facere . primo mirum omnibus uideri , Diodorum reum , hominem quietissimum , ab omni non modo facinore : uerum etiam minimi errati suspitione remotissimum : deinde esse perspicuum , fieri omnia illa propter argentum . iste non dubitat iubere , nomen deferri . & tum primum opinor istum absentis nomen recepisse . re clamat Sicilia tota , propter calati argenti cupiditatem reos fieri rerum capitalium , neque solū præsentes , sed etiam absentes . Diodorus Romæ sordidatus , circum patronos , atque hospites cursare , rem omnibus narrare . litteræ mittuntur isti à patre uehementes , ab amicis item ; uideret , quid ageret de Diodoro , quò progrediretur ; rem claram esse , & inuidiosam ; insanire hominem ;

minem; periturum hoc uno crimine, nisi cauisset. iste etiam tum patrem si non in parentis, at in hominum numero putabat: ad iudicium nondum se satis instruxerat: primus annus erat prouinciæ, non, ut in Stetheno, iam refertus pecunia: itaque furor eius paululum non pudore, sed metu, ac timore repressus est: condēnare Diodorum non audet, absentem de reis eximit. Diodorus interea, pratore isto, prope triennium prouincia, domoq; caruit. ceteri non solum Siculi, sed etiā ciues R. hoc statuerant; quoniam iste tantum cupiditate progredieretur, nihil esse, quod quisquam putaret se, quod isti paulo magis placcret, conseruare, aut domi suæ retinere posse. postea uero quā intellexerunt, isti uirum fortem, quem summe prouincia expectabat, Q. Arrium non succedere: statuerūt se nihil tam clausum, neque tam reconditum posse habere, quod non istius cupiditati apertissimum, promptissimumq; esset. tum iste ab equite R. splendido, & gratioso, Cn. Calidio, cuius filium sciebat senatorem populi R. & iudicem esse, equuleos argenteos nobiles, qui Q. Maximi fuerant, aufert. imprudens huc incidi iudices: emit enim, non abstulit. nollem dixisse. iactabit se, & in his equitabit equuleis. emi: pecuniam solui. credo, etiam tabulæ proferentur. est tanti. cedo tabulas. dilue sane crimen hoc Calidianum, dum ego tabulas aspicere possim. ueruntamen quid erat, quod Calidius Romæ quereretur, se, cum tot annos in Sicilia negociaretur, abs te solo ita esse contemptum, ita despectum, ut etiam cum ceteri Siculis dispoliaretur; si emeraset quid erat, quod confirmabat se, abs te argentum esse repe-

F F 2 titulum,

ACTIONIS V.

titurum, si tibi sua uoluntate uendiderat? tu porro posses facere, ut Cn. Calidio non redderes? presertim cum is L. Sisenna, defensore tuo, tam familiariter uteretur, cum & ceteris familiaribus Sisennæ reddidisses. denique non opinor negaturum esse te, homini honesto, sed non gratiosiori quàm Cn. Calidius est, L. Cordio argentum per Potamonem amicum tuum reddidisse. qui quidem ceterorum causam apud te difficiliorem fecit. nam cum te compluribus confirmasses redditurum; posteaquam Cordius pro testimonio dixit te sibi reddidisse, finem reddendi fecisti; quòd intellexisti te, praeda de manibus amissa, testimonium tamen effugere non posse. Cn. Calidio, equiti R. per omnes prætores licuit argentum habere bene factum: licuit posse, domesticis copijs, cum magistratum, aut aliquem superiorem inuitalset, ornare, & apparare conuiuium. multi domi Cn. Callidij cum imperio, ac potestate fuerunt: nemo inuentus est tam amens, qui illud argentum tam præclarum, ac tam nobile eriperet; nemo tam audax, qui posceret; nemo tam impudens, qui postularet, ut uenderet: superbum est enim iudices, & non ferendum, dicere prætorem in prouincia homini honesto, locupleti, splendido, uende mihi uasa calata: hoc est enim dicere, non es dignus tu, qui habeas, quæ tam bene facta sint: meæ dignitatis ista sunt. tu dignior Verres, quàm Calidius? qui, ut non conferam uitam, atque existimationem tuam cum illius, (neque enim est conferenda) hoc ipsum conferam, quo tu te superiorem fingis, quòd HS LXXX millia diuisoribus, ut prætor renunciare, dedisti; trecenta accusatori,

cusatori, ne tibi odiosus esset. ea re contemnis equestre
ordinem, ac despicias? ea re indignum tibi visum est,
quicquam, quod tibi placeret, Calidium potius habe-
re, quàm te? Iacetat se iandudum de Calidio: narrat
omnibus, se emisse. num etiam de L. Papirio, viro pri-
mario, locuplete, honestoq; equite R. thuribulum emi-
ssi? qui pro testimonio dixit, te, cum inspiciendum po-
poscisses, auulso emblemate remisisse: ut intelligatis,
in homine intelligentiam esse, non auaritiam; artifi-
cij cupidum, non argenti fuisse. nec solum in Papirio
fuit hac abstinencia: tenuit hoc institutum in thuri-
bulis omnibus, quæcunque in Sicilia fuerunt. incredi-
dibile est autem, quàm multa, & quàm præclara
fuerint. credo tum, cum Sicilia florebat opibus, & co-
pijs magna artificia fuisse in ea insula: nam domus
erat ante istum prætorem nulla paulo locupletior qua
in domo hæc non essent, etiam si præterea nihil esset ar-
genti? patella grandis, cum sigillis ac simulacris deo-
rum; patera, qua mulieres ad res diuinas uterentur;
thuribulum. hæc autem omnia antiquo opere, &
summo artificio facta: ut hoc liceret suspicari, fuisse
aliquando apud Siculos peræqua proportionem cetera;
sed quibus multa fortuna ademisset, tamen apud eos
remanfisse ea, quæ religio retinisset. Dixi iudices,
multa fuisse fere apud Siculos omnes: ego idem con-
firmo, nunc ne unum quidem esse. quid hoc est? quod
monstrum, quod prodigium in prouinciam misimus?
non ne uobis id egisse uidetur, ut non unius libidinem,
non suos oculos, sed omnium auarissimorum insanias,
cum Romam reuertisset, expleret? qui simul atque in

ACTIONIS V.

oppidum quoppiam uenerat, immittebantur illi continuo Cybiratici canes, qui inuestigabant, & perscrutabantur omnia. si quod erat grande uas, & maius opus inuentum, leti auferebant. si minus eiusmodi quippiam uenari poterant, illa quidem certe pro lepisculis capiebantur, patellæ, pateræ, thuribula. hic quos putatis fletus mulierum, quas lamentationes fieri solitas esse in hisce rebus? quæ forsitan uobis paruæ esse uideantur; sed magnum & acerbum dolorem commouent, mulierculis presertim, cum eripiuntur è manibus ea, quibus ad res diuinas uti consueuerunt, quæ à suis acceperunt, quæ in familia semper fuerunt. hic nolite expectare, dum ego hoc crimen agam ostiatim: ab Æschilo Tindaritano istum pateram abstulisse, à Thrasone item Tindaritano patellam, à Nymphodoro Agrigentino thuribulum. cum testes ex Sicilia dabo; quem uolet, eligat, quem ego interrogem de patellis, pateris, thuribulis: non modo oppidum nullum, sed ne domus quidem ulla paulo locupletior expers huius iniuriæ reperietur, quin, cum in conuiuium uenisset, si quicquam cælati aspexerat, manum abstinere iudices non poterat. Cn. Pompeius est Philo: qui fuit Tindaritanus. is cenam isti dabat apud uillam in Tindaritano. fecit, quod Siculi non audebant. ille, ciuis R. quod erat, impuni id se facturum putauit. apposuit patellam, in qua sigilla erant egregia. iste, continuo ut uidit, nō dubitauit illud insigne penatium, hospitaliumq; deorum ex hospitali mensa tollere: sed tamen, quod antea de istius abstinentia dixeram, sigillis auulsis reliquum argentum sine ulla auaritia reddidit. quid?

Eupolemo

Eupolemo Calatino, homini nobili, Lucullorum hospiti, ac perfamiliari, qui nunc apud exercitum cum L. Lucullo est, non idem fecit? cenabat apud eum. argentum illi ceterum purum, ne purus ipse relinqueretur; duo pocula non magna, ueruntamen cum emblematis, apposuerat. hic quasi festiui acroama ne sine corollario de conuiuio discederet, ibidem, conuiuiis inspectantibus, emblemata auellenda curauit. neque ego nunc istius facta omnia enumerare conor: neque opus est: nec fieri ullo modo potest, tantummodo uniuscuiusque de uaria improbitate generis indicia apud uos, & exempla profero: neque enim ita se gessit in his rebus, tanquam rationem aliquando esset redditurus; sed prorsus ita, quasi aut reus nunquam esset futurus, aut, quo plura abstulisset, eo minore periculo in iudicium esset uenturus; qui hæc, quæ dico, iam non occulte, non per amicos, atque interpretes, sed palam de loco superiore ageret pro imperio, & potestate. Catinam cum uenisset, oppidum locuples, honestum, copiosum, Dionysiarum ad se Proagorum, hoc est summum magistratum, uocari iubet. ei palam imperat, ut omne argentum, quod apud quenque esset Catinæ, conquirendum curaret, & ad se transferendum. Philarchum Centuripinum, primarium hominem genere, uirtute, pecunia, non hoc idem iuratum dicere audistis? sibi istum negocium dedisse, atque imperauisse, ut Centuripis, in ciuitate totius Siciliae multo maxima, & locupletissima, omne argentum conquireret, & ad se comportari iuberet. Agyrio similiter istius imperio uasa Corinthia per Apollodorum, quem testem audistis, Sy

A C T I O N I S V.

racusas deportata sunt. illa uero optima, quod, cum Haluntium uenisset prætor laboriosus & diligens, ipse in oppidum accedere noluit, quod erat difficili ascensu, atque arduo: Archagathum Haluntium, hominem non solum domi suæ, sed tota Scicilia in primis nobilē, uocari iussit: ei negotium dedit, ut, quicquid Halunti esset argenti calati, aut si quid etiam Corinthiorum, id omne statim ad mare ex oppido deportaretur. ascendit in oppidum Archagathus. homo nobilis, qui à suis & amari, & diligere uellet, ferebat grauitè, illam sibi ab isto prouinciam datam: nec, quid faceret, habebat: pronunciat, quid sibi imperatum esset: iubet omnes proferre, quæ haberent. metus erat summus: ipse enim tyrannus non discedebat longius: Archagathum, & argentum, in lectica cubans, ad mare infra oppidum expectabat. quem concursum factum in oppido putatis? quem clamorem? quem porro fletum mulierum? qui uiderent, equum Troianum introductum, urbem captam esse dicerent. efferri sine thecis uasa, extorqueri alia de manibus mulierum; effringi multorum fores, reuelli claustra: quid enim putatis? scuta si quando conquiruntur à priuatis in bello, ac tumultu, tamen homines inuiti dant, etsi ad salutem communem dari sentiunt; ne quem putetis sine maximo dolore argentum calatum domo, quod alter eriperet, protulisse. omnia deferuntur. Cybiratæ fratres uocantur: pauca improbant: quæ probant, ijs crustæ, aut emblemata detrahuntur. sic Haluntini, excussis delicijs, cum argento puro domum reuerterunt. quod unquam iudices huiuscemodi euerriculū ulla in prouincia fuit? auertere

auertere aliquid de publico quam obscurissime per magistratum solebant. etiam aliquid de privato nonnunquam occulte auferabant. & illi tamen condemnabantur. & si queritis, (ut egomet mihi detraham) illos ego accusatores puto fuisse, qui huiusmodi hominum furta odore, aut aliquo leuiter presso uestigio persequebantur. nam nos quidem quid facimus in Verre, quem in luto uolutatū totius corporis uestigijs inuenimus? permagnum est in eum dicere aliquid, qui prateriens, lectica paulisper deposita, non per prætigia, sed palam, per potestatem, uno imperio, ostiatim, totum oppidum compilarit? attamen, ut possit se dicere emisse, Archagatho imperat, ut aliquid illis, quorū argentum fuerat, nummorum dicis caussa daret. inuenit Archagathus paucos, qui uellent accipere: his dedit eos: nummos tamen iste Archagatho non reddidit. uoluit Romæ petere Archagathus: Cn. Lentulus Marcellinus dissuasit, sicut ipsum dicere audistis. atque hac tota de re audistis Archagathi, et Lentuli testimoniū. & ne forte hominem existimetis hanc tantam uim emblematum sine caussa coaceruare uoluisse, uidete quāti uos, quanti existimationem populi R. quanti leges, & iudicia, quanti testes Siculos, negociatoresq; fecerit. posteaquam tantam multitudinem collegerat emblematum, ut ne unum quidem cuiquam reliquisset; instituit officinam Syracusis. in regiam maximam palam artifices omnes, calatores, ac uasculares conuocari iubet: & ipse suos complures habebat. eò conducit magnam hominum multitudinem. menses octo continuos opus his non defuit; cum uas nullum fieret nisi aureum.

ACTIONIS V.

aureum. tum illa, ex patellis, & thuribulis quæ uelle-
rat, ita scite in aureis poculis illigabat, ita apte in scy-
phis aureis includebat, ut ea ad illam rem nata esse di-
ceres. ipse tamen prætor, qui sua uigilantia pacem in
Sicilia dicit fuisse, in hac officina maiorem partem
diei cum tunica pulla sedere solebat, & pallio. hæc
ego iudices non auderem proferre, ni uererer, ne forte
plura de isto ab alijs in sermone, quàm à me in iudi-
cio, audisse uos diceretis: quis enim est, qui de hac offi-
cina, qui de uasis aureis, qui de istius pallio, tunica
pulla non audierit? quem uoles de conuentu Syracu-
sanorum uirum bonum nominato. producam. nemo
erit, quin hoc se aut uidisse, aut audisse dicat. ò tem-
pora: ò mores. nihil nimium uetus proferam. sunt ue-
strum iudices quàm multi, qui L. Pisonem cognoue-
runt, huius L. Pisonis, qui prætor fuit, patrem. is
cum esset in Hispania prætor, qua in prouincia occi-
sus est, nescio quo pacto, dum armis exercetur, annu-
lus aureus, quem habebat, fractus est, & comminu-
tus. cum uellet sibi annulum facere, aurificem iuf-
sit uocari in foro, ad sellam, Cordubæ; & ei palam
appendit aurum. hominem in foro sellam iubet pone-
re, & facere annulum omnibus præsentibus. ni-
mium fortasse dicet aliquis hunc diligentem. hætenus
reprehendat, si quis uolet: nihil amplius. uerum fuit
ei concedendum: filius enim L. Pisonis erat eius, qui pri-
mus de pecunijs repetundis legem tulit. ridiculum est
nunc de Verre me dicere, cum de Pione Frugi dixe-
rim. ueruntamen, quantum intersit, uidete. istæ
cum aliquot abacorum faceret uasa aurea, non labo-
rauit

rauit, quin non modo in Sicilia, uerum etiam Romæ in iudicio audiretur. ille in auri semuncia totam Hispaniam scire uoluit, unde prætori annulus fieret. nimirum ut hic nomen suum comprobauit, sic ille cognomen. nullo modo possum omnia istius facta aut memoria consequi, aut oratione complecti. genera ipsa cupio breuiter attingere. ut hic modo me commonuit Pisonis annulus, quod totum effluxerat. Quam multis istum putatis hominibus honestis de digitis annulos aureos abstulisse? nunquam dubitauit, quotiescunque alicuius aut gemma, aut annulo delectatus est. incredibilem rem dicam, sed tam claram, ut ipsum negaturum non arbitrer. cum Valentio eius interpreti epistola Agrigento allata esset, casu signum iste animaduertit in cretula: placuit ei: exquisiuit, unde esset epistola: respondit, Agrigento. iste litteras, ad quos solebat, misit, ut is annulus ad se primo quoque tempore afferretur. ita litteris istius patrifamilias L. Titio cuida, cui R. annulus de digito detractus est. Illa uero eius cupiditas incredibilis est: nã, ut in singula conclauia, quæ iste non modo Romæ, sed omnibus in uillis habet, tricenos lectos optime stratos cum ceteris ornamentis conuiuij quæreret, nimium multa comparare uideretur. nulla domus in Sicilia locuples fuit, ubi iste non textrinam instituerit. mulier est Segestana perdiues, & nobilis, Lamia nomine. per triennium isti plena domo telarum stragulam uestem confecit, nihil non conchylio tinctum. Attalus, homo pecuniosus, nec uulgo, Lilybæi, Critolaus Ennæ, Syracusis, Aeschrio, Cleomenes, Theomnastus, Pelori Archonides,

ACTIONIS V.

des, Megistus. uox me citius defecerit, quàm nomina ipse dabat purpuram tantum, amici operas: credo: iam enim non libet omnia criminari: quasi uero hoc mihi non satis sit ad crimē, habuisse tam multum, quod daret; uoluisse deportare tam multa: hoc denique quod concedit, amicorum operis esse in huiusmodi rebus usum. iam uero lectos æratos, & candelabra æneanum cui, præter istum, Syracusis per triennium facta esse existimatis? emebat, credo. sed tantum uos certiores iudices facio, quid iste in provincia prætor egerit, ne cui forte nimium negligens fuisse uideatur, neque se satis, cum potestatem habuerit, instruxisse & ornasse. Venio nunc non iam ad furtum, non ad auaritiam, non ad cupiditatem, sed ad eiusmodi facinus, in quo omnia nefaria contineri mihi, atque inesse uideantur: in quo dii immortales uiolati, existimatio, atque auctoritas nominis populi R. imminuta, hospitium spoliatum, ac proditum, ab alienati scelere istius à nobis omnes reges amicissimi, nationesq; , quæ in eorum regno, ac ditione sunt: nam reges Syriae, regis Antiochi filios pueros, scitis Romæ nuper fuisse, qui uenerant, non propter Syriae regnum: nam id sine controuersia obtinebant, ut à patre, & à maioribus acceperant: sed regnum Aegypti ad se, & ad Selinem matrem suam pertinere arbitrabantur. hi postquam, temporibus populi R. exclusi, per senatum agere, quæ uoluerant, non potuerunt; in Syriam in regnum patrium profecti sunt. eorum alter, qui Antiochus uocatur, iter per Siciliam facere uoluit: itaque isto prætore uenit Syracusas. hic Verres hereditatem sibi uenisse

nisse arbitratus est; quod in eius regnum, ac manus uenerat is, quem iste & audierat multa secum præclara habere, & suspicabatur. mittit homini munera satis large; hæc ad usum domesticum, uini, olei, quod usum erat; etiam tritici, quod satis esset, de his decumis. deinde ipsum regem ad cenam uocauit. exornat ample, magnificeq; triclinium: exponit ea; quibus abundabat, plurima, ac pulcherrima uasa argentea: nanque hæc aurea nondum fecerat. omnibus, curat, rebus instructum & paratum ut sit conuiuium. quid multa? rex ita discessit, ut & istum copiose ornatum, & se honorifice acceptum arbitraretur. uocat ad cenam deinde ipse prætorem, exponit suas copias omnes, multum argentum, non pauca etiam pocula ex auro: quæ, ut mos est regius, & maxime in Syria, gemmis erant distincta clarissimis. erat etiam uas uinariū ex una gemma pergrandi, trulla excanata, cum manubrio aureo: de qua, credo, satis idoneum, satis grauem testem, Q. Minucium dicere audistis. iste unumquodque uas in manu sumere, laudare, mirari. rex gaudere prætori populi R. satis iucundum, & gratum illud esse conuiuium. posteaquam inde discessum est, cogitare iste nihil aliud, quàm, id quod ipsa res declarauit, nisi quemadmodum regem ex prouincia spoliatum, expilatumq; dimitteret. mittit rogatum uasa ea, quæ pulcherrima apud illum uiderat: ait se suis cælatoribus uelle ostendere. rex, qui istum non nossset, sine ulla suspitione libentissime dedit. mittit etiam trullam gemmeam rogatum; uelle eam se diligentius considerare. ea quoque

ACTIONIS V.

que ei mittitur. nunc reliquum iudices attendite, de quo & uos audistis, & populus R. non nunc primum audiet, & in exteris nationibus usque ad ultimas terras peruagatum est. candelabrum è gemmis clarissimis, opere mirabili perfectum, reges hi, quos dico, Romam cum attulissent, ut in Capitolio ponerent; quòd nondum etiam perfectum templum offenderant, neque ponere, neque uulgo ostendere, ac proferre uoluerunt; ut & magnificentius uideretur, cum suo tempore in cella Iouis Optimi Maximi poneretur; & clarius, cum pulchritudo eius recens ad oculos hominum, atque integra perueniret. statuerunt id secum in Syriam reportare, ut, cum audissent simulacrum Iouis Optimi Maximi dedicatum, legatos mitterent, qui cum ceteris rebus illud quoque eximium, atque pulcherrimum donum in Capitolium afferent. peruenit res ad istius aures nescio quo modo: nam rex id celatum uoluerat: non quo quicquam metueret, aut suspicaretur, sed ut ne multi illud ante perciperent oculis, quàm populus R. iste petit à rege, & eū pluribus uerbis rogat, uti ad se mittat: cupere se dicit inspicere, neque se alijs uidendi potestatem esse facturū. Antiochus, qui animo & puerili esset, et regio, nihil de istius improbitate suspicatus est: imperat suis, ut id in prætorium inuolutum quam occultissime deferrent. quò posteaquam attulerunt, inuolucrisq; reiectis constituerunt: iste clamare cœpit, dignam rē esse regno Syriæ, dignam regio munere, dignam Capitolio: etenim erat eo splendore, qui ex clarissimis, & plurimis gemmis esse debebat; ea uarietate operum, ut ars certare uideretur

retur cum copia; ea magnitudine, ut intelligi posset, non ad hominum apparatus, sed ad amplissimi templi ornamentum esse factum. quod cum satis iam perspexisse uideretur, tollere incipiunt, ut referrent. iste ait, se uelle illud etiam atque etiam considerare; nequaquam se esse satiatum. iubet illos discedere, & candelabrum relinquere. sic illi tum inanes ad Antiochum reuertuntur rex primo nihil metuere, nihil suspicari. dies unus, alter, plures: non referri. tum mittit rex ad istum: si sibi uideatur, ut reddat. iubet iste posterius ad se reuerti. mirum illi uideri. mittit iterum. non redditur. ipse hominem appellat: rogat, ut reddat. os hominis, insignemque impudentiam cognoscite. quod sciret, quodque ex ipso rege audisset in Capitolio esse ponendum, quod Ioui Optimo Maximo, quod populo R. seruari uideret, id sibi ut donaret, rogare, & uehementer petere cepit. cum ille se & religione Iouis Capitolini, & hominum existimatione impediri diceret, quod multae nationes testes essent illius operis, ac muneris: iste homini minari acerrime cepit. ubi uidet eum nihilo magis minis, quam precibus permoueri: repente hominem de prouincia iubet ante noctem discedere: ait se comperisse, ex eius regno piratas in Siciliam esse uenturos. Rex maximo conuentu Syracusis, in foro, ne quis forte me in crimine obscuro uersari, atque effingere aliquid suspitione hominum arbitretur, in foro inquam Syracusis flens, deos hominesque contestans clamare cepit, candelabrum factum è gemmis, quod in Capitolium missurus esset, quod in templo clarissimo, populo R. monumentum
suae

ACTIONIS V.

suae societatis, amicitiaeque; esse uoluisset, id sibi C. Verrem abstulisse. de ceteris operibus ex auro, & gemmis, quae sua penes illum essent, se non laborare: hoc sibi eripi, miserum esse, & indignum: id etsi antea iam mente, & cogitatione sua, fratrisque; sui consecratum esset; tamen tum se in illo conuentu ciuium R. dare, donare, dicare, consecrare Ioui Optimo Maximo, testemque; ipsum Iouem suae uoluntatis, ac religionis adhibere. quae uox? quae latera? quae uires huius unius criminis querimoniam possint sustinere? Rex Antiochus, qui Romae ante oculos omnium nostrum biennium fere comitatu regio, atque ornatu fuisset, is cum amicus, & socius populi R. esset, amicissimo patre, auo, maioribus, antiquissimis, & clarissimis regibus, opulentissimo, & maximo regno, praecipuus est prouincia populi R. exturbatus est. quemadmodum hoc accepturas nationes exterarum, quemadmodum huius tui facti famam in regna aliorum, atque in ultimas terras peruenturam putasti, cum audierint, a praetore populi R. in prouincia uiolatum regem, spoliatum hospitem, eiecitum socium populi R. atque amicum? nomen uestrum populi R. odio, atque acerbitati scitote nationibus exteris iudices futurum, si istius haec tanta iniuria impunita discesserit. sic omnes arbitrabuntur, praesertim cum haec omnino fama de nostrorum hominum auaritia, & cupiditate percrebuerit; non istius solius hoc esse facinus, sed eorum etiam, qui approbarint. multi reges, multae liberae ciuitates, multi priuati opulenti, ac potentes habent profecto in animo Capitolium sic ornare, ut templi dignitas, imperijque; nostri nomen

nomen desiderat. qui si intellexerint, interuerso regali
hoc dono, grauitur uos tulisse: grata fore uobis popu-
loq; R. sua studia, ac dona arbitrabuntur. sin hoc uos
in rege tam nobili, in re tam eximia, in iniuria tam
acerba neglexisse audierint: non erunt tam amentes,
ut operam, curam, pecuniam impendant in eas res,
quas uobis gratas fore non arbitrentur. hoc loco Q.
Catule te appello: loquor enim de tuo clarissimo, pul-
cherrimoq; monumento. non iudicis solum seueritatem
in hoc crimine, sed prope inimici, atque accusatoris
uim suscipere debes: tuus est enim honos in illo templo,
senatus populiq; R. beneficio: tui nominis aeterna me-
moriam simul cum templo illo consecratur. tibi hæc cura
suscipienda, tibi hæc opera sumenda est, ut Capitoliū,
quo modo magnificentius est restitutum, sic copiosius
ornatum sit, quàm fuit; ut illa flamma diuinitus ex-
stitisse uideatur, nō quæ deleteret Iouis Optimi Maximi
templum, sed quæ præclarius magnificentiusq; depo-
sceret. audisti Q. Minucium Rufum dicere, domi suæ
diuersatum esse Antiochum regem Syracusis, se illud
scire ad istum esse delatum, se scire non redditum. au-
disti, et audies omni è conuentu Syracusano, qui ita di-
cant, sese audientibus, illud Ioui Optimo Maximo di-
catum esse ab rege Antiocho, & consecratum. si iu-
dex non esses, & hæc ad te delata res esset; te potissi-
mum hoc persequi, te petere, & agere oporteret. qua-
re non dubito, quo animo iudex huius criminis esse de-
beas, qui apud alium iudicem multo acrior, quàm ego
sum, actor, accusatorq; esse deberes. uobis autem iudi-
ces quid hoc indignius, aut quid minus ferendum ui-

G G

deri

ACTIONIS V.

deri potest? Verres ne habebit domi suæ candelabrum Iouis optimi Maximi è gemmis auroq; perfectum? cuius fulgore colluere, atque illustrari Iouis Optimi Maximi templum oportebat, id apud istum in eiusmodi conuiujs constituetur, quæ domesticis stupris, flagitijsq; flagrabunt? in istius lenonis turpissimi domo simul cū ceteris Chelidonis hereditarijs ornamentis Capitolij ornamenta ponentur? quid huic sacri unquam fore, aut quid fuisse religiosi putatis, qui nunc tanto scelere se obstrictum esse non sentiat? qui in iudicium ueniat, ubi ne precari quidem Iouem Optimum Maximum, atque ab eo auxilium petere more omnium possit? à quo etiam dij immortales sua repetunt in eo iudicio, quod hominibus ad suas res repetundas est constitutum. miramur Athenis Mineruam, Deli Apolinē, Iunonem Sami, Pergæ Dianam, multos præterea ab isto deos tota Asia, Græciq; uiolatos, qui à Capitolio manus abstinere non potuerit? quod priuati homines de suis pecunijs ornant, ornaturi q; sunt, id C. Verres ab regibus ornari non est passus. itaque hoc nefario scelere concepto, nihil postea tota in Sicilia neque sacri, neque religiosi esse duxit. ita sese in ea prouincia per triennium gessit, ut ab isto non solum hominibus, uerum etiam dijs immortalibus bellum indictum putaretur. Segesta est oppidum peruetus in Sicilia iudices, quod ab Aenea fugiente à Troia, atque in hæc loca ueniente conditum esse demonstrant. itaque Segestani non solum perpetua societate, atque amicitia, uerum etiam cognatione se cum populo R. coniunctos esse arbitrantur. hoc quondam oppidum, cū illa ciuitas

uitas cum Pœnis, suo nomine, ac sua sponte bellaret, à Cartaginensibus uicaptum, atque deletum est, omniaq; , quæ ornamento urbi esse possent, Carthaginem sunt ex illo loco deportata. fuit apud Segestanos ex ære simulacrum Dianæ, tum summa, atque antiquissima præditum religione, tum singulari opere, artificioq; perfectum. hoc translatus Carthaginem, locum tantum, hominesq; mutarat, religionem quidem pristinam conseruabat: nam propter eximiam pulchritudinem etiam hostibus digna, quam sanctissime colerent, uidebatur. aliquot sæculis post P. Scipio bello Punico tertio Carthaginem cepit. qua in uictoria (uidete hominis uirtutem, & diligentiam, ut & domesticis præclarissimæ uirtutis exemplis gaudeatis, & eo maiore odio dignam istius incredibilem audaciam indicetis) conuocatis Siculis omnibus, quod diutissime, sepiissimeq; Siciliam uexatam à Carthaginensibus esse cognorat, iubet omnia conquiri, sibi pollicetur magnæ curæ fore, ut omnia ciuitatibus, quæ cuiusque fuissent, restituerentur. tum illa, quæ quondam fuerant Himera sublata, de quibus antea dixi, Thermitanis sunt reddita. tunc alia Gellensibus, alia Agrigentinis, in quibus etiam ille nobilis taurus, quæ crudelissimus omnium tyrannorum Phalaris habuisse dicitur, quod uiuos supplicij causa demittere homines, & subijcere flammam solebat. quem taurum Scipio cum redderet Agrigentinis, dixisse dicitur, æquum esse illos cogitare, utrum esset Siculis utilius, suis ne seruire, an populo R. obtemperare, cum idem monimentum & domesticæ crudelitatis, et nostræ mansuetudinis haberet.

ACTIONIS V.

illo tempore Segestanis maxima cū cura hæc ipsa Diana, de qua diximus, redditur: reportatur Segestam: in suis antiquis sedibus, summa cum gratulatione ciuium, & lætitia, reponitur. hæc erat posita Segestæ, sane excelsa in basi, in qua gradibus litteris P. Africani nomen erat incisum, eūq; Carthagine capta restituisse perscriptū. colebatur à ciuibus: ab omnibus aduenis uisebatur. cum quæstor essem, nihil mihi ab illis est demonstratum prius. erat admodum amplum, & excelsum signum cum stola: ueruntamen inerat in illa magnitudine ætas, atque habitus uirginalis: sagittæ pendebant ab humero: sinistra manu retinebat arcū: dextra ardentem facem præferebat. hanc cum iste, sacrorum omnium hostis, religionumq; prædo, uidisset; quasi ipsa illa face percussus esset, ita flagrare cupiditate, atque amētia cœpit. imperat magistratibus iste, ut eam demoliantur, & sibi dent: nihil sibi gratius ostendit futurum. illi uero dicere, id sibi nefas esse, seq; cum summa religione, tum summo metu legum, & iudiciorum teneri. iste tum petere ab illis, tum minari, tū spem, tum metum ostendere. opponebant illi interdum nomen Africani: donum populi R. illud esse dicebant: nihil se in eo potestatis habere, quod imperator clarissimus, urbe hostium capta, monumentū uictorie populi R. esse uoluisset. cum iste nihilo remissius, atque etiam multo uehementius instaret quotidie; res agitur in senatu: uehementer ab omnibus reclamatur: itaque illo tempore, ac primo istius aduentu pernegatur. postea quicquid erat oneris in nautis remigibusq; exigendis, in frumento imperando, Segestanis

nis præter ceteros imponebat aliquâto amplius, quàm
 ferre possent. præterea magistratus eorum euocabat:
 optimum, & nobilissimum quenque ad se accersebat:
 circum omnia prouinciæ fora rapiebat: sigillatim uni
 cuique calamitati fore se denunciabat: uniuersam se
 funditus illam euersurum esse ciuitatem minabatur.
 itaque aliquando multis malis, magnoq; metu uicti
 Segestani, prætoris imperio parendum esse decreue-
 runt. magno cum luctu, & gemitu totius ciuitatis,
 multis cum lacrymis, & lamentatione uirorum, mu-
 lierumq; omnium, simulacrum Dianæ tollendum loca-
 tur. uidete, quanta religione fuerit. apud Segestanos
 repertum esse iudices scitote neminem, neque liberum,
 neque seruum, neque ciuem, neque peregrinum, qui
 illud signum auderet attingere; barbaros quosdam Li-
 lybæo scitote aduocatos esse operarios. hi denique il-
 lud ignari totius negocij, ac religionis mercede accepta
 sustulerunt. quod cum ex oppido exportaretur, quem
 conuentum mulierum factum esse arbitramini? quem
 fletum maiorum natu? quorum nonnulli etiam illum
 diem memoria tenebant, cum illa eadem Diana, Sege-
 stâ Carthagine reuêcta, uictoriam populi R. reditu suo
 nunciasset. quàm dissimilis hic dies illi tempori uideba-
 tur? tum imperator populi R. uir clarissimus, deos pa-
 trios reportabat Segestanis, ex urbe hostium recupera-
 tos: nunc ex urbe sociorum prætor eiusdem populi tur-
 pissimus, atque impurissimus eosdem illos deos nefa-
 rio scelere auferebat. quid hoc tota Sicilia est clarius,
 quàm omnes Segestanas matronas, & uirgines conue-
 nisse, cum Diana exportaretur ex oppido? unxisse

ACTIONIS V.

unguentis? complexse coronis, & floribus? thure odoribusq; incensis usque ad agri fines prosecutas esse? hanc tu tantam religionem si tum in imperio, propter cupiditatem, atque audaciam, non pertimescebas, ne nunc quidem in tanto tuo, liberorumq; tuorum periculo perhorrescis? quem tibi aut hominem, inuitis dijs immortalibus, aut uero deum, tantis eorum religionibus uiolatis, auxilio futurum putas? tibi illa Diana in pace, atque in ocio religionem nullam attulit? quæ cum duas urbes, in quibus locata fuerat, captas incensasq; uidisset, bis ex duorum bellorum flamma, ferroq; seruata est: quæ Carthaginensium uictoria loco mutato, religionem tamen non amisit: P. Africani uirtute, religionem simul cum loco recuperauit. quo quidem scelere suscepto, cum inanis esset basis, & in ea P. Africani nomen incisum, res indigna, atque intoleranda uidebatur omnibus, non solum religiones esse uiolatas, uerum etiam P. Africani, uiri fortissimi, rerum gestarum gloriam, memoriam uirtutis, monumenta uictoriæ C. Verrem sustulisse. quod cum isti renunciaretur de basi, ac litteris, existimauit homines in obliuionem totius negocij esse uenturos, si etiam basim tanquam indicem sui sceleris sustulisset: itaque tollendam istius imperio locauerunt. quæ uobis locatio ex publicis Segestanorum litteris priore actione recitata est. te nunc P. Scipio, te inquam lectissimum, ornatissimumq; adolescentem appello: abs te officium tuum, debitum generi, & nomini, requiro, & flagito. cur pro isto, qui laudem, honoremq; familiæ uestræ depeculatus est, pugnas? cur eum defensum esse

se uis? cur ego tuas partes suscipio? cur tuum onus sustineo? cur M. Tullius P. Africani monumenta requirit? P. Scipio eum, qui illa sustulit, defendit? cum mos à maioribus traditus sit, ut monumenta maiorum ita suorum quisque defendat, ut ea ne ornari quidem nomine alieno sinat: tu isti adëris, qui non obtriuit ali qua ex parte monumenta P. Scipionis, sed funditus sustulit, at deleuit? quisnam igitur per deos immortales tuebitur P. Scipionis memoriam mortui? quis monumenta, atque indicia uirtutis, si tu ea relinquis, ac deseris? neque solum spoliata illa patiëre, sed etiam eorum spoliatorem, uexatoremq; defendes? adsunt Segestani clientes tui, socij populi R. atque amici: certiorē te faciunt, P. Africanum Carthagine deleta simul lacrum Dianæ maioribus suis restituisse, idq; apud Segestanos eius imperatoris nomine positum, ac dedicatum fuisse, hoc Verrem demoliendum, & asportandum, nomenq; omnino P. Scipionis delendum, tollendumq; curasse. orant te, atque obsecrant, ut sibi religionem, generi tuo laudem, gloriamq; restituas: ut, quod ex urbe hostium per P. Africanū recuperarint, id per te ex prædonis domo conseruare possint. quid aut his respondere honeste potes, aut illi facere, nisi ut te, ac fidem tuam implorent? adsunt, & implorant. potes domesticæ laudis amplitudinem Scipio tueri: potes omnia in te sunt, quæ aut fortuna hominibus, aut natura largitur. non præcepto fructum officij tui: non alienam mihi laudem appeto: non est pudoris mei, P. Scipione, florentissimo adolescente, uiuo, & incolu mi, me propugnatorem monumentorum P. Scipionis,

ACTIONIS V.

defensoremq; profiteri. quamobrem si suscipis domesticæ laudis patrocinium, me non solum silere de uestris monumentis oportebit, sed etiam letari, P. Africani eiusmodi esse fortunas mortui, ut eius honos ab ijs, qui ex eadem familia sint, defendatur, neque ullum aduentitium requiratur auxilium. sin istius amicitia te impedit; si hoc, quod abs te postulo, minus ad officium tuum pertinere arbitrare: succedam ego vicarius tuo munere: suscipiam partes, quas alienas esse arbitrabar, ne ista præclara nobilitas desinat queri populum R. hominibus novis, atque industrijs libenter honores mandare, semperq; mandasse. non est querendum, in ea ciuitate, quæ propter uirtutem omnibus nationibus imperat, uirtutem plurimum posse. sit apud alios imago P. Africani: ornentur alij mortui uirtute, ac nomine. talis ille uir fuit, ita de populo R. meritus est, ut non uni familiæ, sed uniuersæ ciuitati commendatus esse debeat. est aliqua mea pars uirilis, quod eius ciuitati sum, quam ille amplam, illustrem, claramq; reddidit: præcipue quod in his artibus pro mea parte uersor, quarum ille princeps fuit, æquitate, industria, temperantia, defensione miserorum, odio improborum: quæ cognatio studiorum, & artium propemodum non minus est cõiuncta, quàm ista, qua uos delectamini, generis, & nominis. repeto abs te Verres monumentum P. Africani: caussam Siculorum, quam suscepi, relinquo: iudicium de pecunijs repetundis ne sit hoc tempore: Segestanorum iniuriæ negligantur: basis P. Africani restituatur: nomen inuictissimi imperatoris incidatur: signum pulcherrimum

num Carthagine capta recuperatum, reponatur. hæc
abs te non Siculorum defensor, non tuus accusator,
non Segestani postulant, sed is, qui laudem, gloriamq;
P. Africani tuendam, conseruandamq; suscepit. non
uereor, ne hoc officium meum P. Seruilio iudici non
probem: qui, cum res maximas gesserit monimenta q;
suarum rerū maxime cōstituat, atque in his elaboret,
profecto uolet hæc non solum suis posteris, uerū etiam
omnibus uiris fortibus, & bonis ciuibus defendenda,
non spolianda improbis tradere. non uereor, ne tibi
Q. Catule displiceat, cuius amplissimum in orbe ter-
rarum, clarissimumq; monumentum est, quamplu-
rimos esse custodes monumentorum, & putare omnes
bonos alienæ gloriæ defensionem ad officium suum per-
tinere. & quidem ceteris istius furtis, atque flagi-
tij ita moueor, ut ea reprehendenda tantum putem:
hic uero tanto dolore afficior, ut nihil mihi indignius
ferendū uideatur. Verres Africani monumentis domū
suam plenam stupri, plenam flagitij, plenam dedeco-
ris ornabit? Verres temperatissimi, sanctissimiq; ui-
ri monumentum, Dianæ simulacrum uirginis, in ea
domo collocabit, in qua semper meretricum lenonūq;
flagitia uersantur? At hoc solum Africani monime-
tum uiolasti? quid à Tyndaritanis non eiusdem Sci-
pionis beneficio positum simulacrū Mercurij pulcher-
rime factum sustulisti? at quemadmodum, dij immor-
tales, quā audaciter, quā libidinose, quā impu-
denter. audistis nuper dicere legatos Tyndaritanos,
homines honestissimos, ac principes ciuitatis; Mercu-
rium, qui sacris anniuersarijs apud eos, ac summa
religione

ACTIONIS V.

religione coleretur, quem P. Africanus Carthagine capta Tyndaritanis non solum suæ uictoriæ, sed etiam illorum fidei, societatisq; monumentum, atque indicium dedisset, huius ui, scelere, imperioq; esse sublatum. qui, ut primum in illud oppidum uenit, statim, tanquam ita fieri non solum oporteret, sed etiam necesse esset, tanquam hoc senatus mandasset, populusq; R. iussisset, ita, continuo signum ut demolirentur, & Messanam deportarent, imperauit. quod cum illis, qui aderant, indignum; qui audiebant, incredibile uideretur: non est ab isto primo illo aduentu perseueratum. discedens mandat Proagoro Sopatro, cuius uerba audistis, ut demoliatur. cum recusaret, uehementer minatur. ita tum ex illo oppido proficiscitur. Proagorus refert rem ad senatum: uehementer undique reclamatur. ne multa: iterum iste aliquanto post ad illos uenit, quærit continuo de signo. respondetur ei, senatum non permittere; pœnam capitis constitutam, si iniussu senatus quisquam attigisset: simul religio commemoratur. tum iste, quam mihi religionem narras? quam pœnam? quem senatum? uiuum te non relinquam: moriere uirgis, nisi signum traditur. Sopater iterum flens ad senatum refert; istius cupiditatem, minasq; demonstrat. senatus Sopatro responsum nullum dat, sed commotus, perturbatusq; discedit. ille à prætore accersitus nuncio, rem demonstrat, negat ullo modo fieri posse. atque hæc (nihil enim prætermittendum de istius impudentia uidetur) agebantur in conuentu palam, de sella, ac de loco superiore. erat hiems summa, tempestas, ut ipsum Sopatrum

patrum dicere audistis, perfrigida, imber maximus, cum iste imperat liētoribus, ut Sopatrum de porticu, in qua ipse sedebat, præcipitem in forum deijciant, nudumq; constituent. uix erat hoc plane etiam imperatum, cum illum spoliatum, stipatumq; liētoribus uideres. omnes ideo putabant, ut miser, atque innocens uirgis caderetur. fefellit hæc homines opinio. uirgis iste caderet sine caussa socium populi R. atque amicū? non usque eò improbus: non omnia sunt in eo uno uitia: nunquam fuit crudelis. leniter hominem clementerq; accepit. equestres sunt medio in foro Marcello- rum statuæ, sicuti fere ceteris in oppidis Siciliæ. ex quibus iste C. Marcelli statuam delegit: cuius officia in illa ciuitate, totaq; provincia recentissima erant, & maxima. in ea Sopatrum, hominem tum domi nobilem, tum summo magistratu præditum, diuaricari, ac deligari iubet. quo cruciatu sit affectus, uenire in mentem necesse est omnibus, cum esset uinctus nudus in aere, in imbri, in frigore. neque tamen finis huic iniuriæ, crudelitatiq; siebat, donec populus, atque u- niuersa multitudo atrocitate rei, misericordiaq; com- mota, senatum clamore coegit, ut ei simulacrum il- lud Mercurij polliceretur. clamabant fore, ut ipsi se- se dij immortales ulciscerentur, hominem interea pe- rire innocentē non oportere. tum frequens senatus ad istum uenit, pollicetur signum. ita Sopater de statua C. Marcelli, cum iam pene obriguisset, uix uiuus au- fertur. non possum disposite istum accusare, si cupiam. opus est non solum ingenio, uerum etiam artificio quo- dam singulari. unum hoc crimen uidetur esse, & à
me

ACTIONIS V.

me pro uno ponitur: de Mercurio Tyndaritano plura sunt: sed ea quo pacto distinguere, ac separare possim, nescio. est pecuniarum captarum, quod signum à socijs pecuniæ magnæ sustulit: est peculatus, quod publice populi R. signum, de præda hostium captum, positum imperatoris nostri nomine, non dubitavit auferre: est maiestatis, quod imperij nostri gloriæ, rerumq; gestarum monumenta euertere, atque asportare ausus est: est sceleris, quod religiones maximas uiolauit: est crudelitatis, quod in hominem innocentem, in socium nostrum, atque amicum, nouum, ac singulare supplicij genus excogitauit. illud uero quid sit, iam non queo dicere: quo nomine appellem, nescio: quod in C. Marcelli statua. quid est hoc? patronus ne quod erat? quid tum? quod id spectat? utrum ea res ad opem, an ad calamitatem clientium, atque hospitum ualere debebat? an ut hoc ostenderes, contraiuim tuam in patronis præsidii nihil esse? quis hoc non intelligeret, improbi præsentis imperio maiorem esse uim, quàm in bonorum absentium patrocínio? an uero ex hoc illa tua singularis significatur insolentia, superbia, contumacia? detrahare uidelicet aliquid te de magnitudine Marcellorum putasti? itaque nunc Siculorum Marcelli non sunt patroni, Verres in eorum locum substitutus est. quam in te tantam uirtutem esse, aut dignitatem arbitratus es, ut conarere clientelam tam illustrem, tam splendide prouinciæ traducere ad te, auferre à certissimis, antiquissimisq; patronis? tu ista stultitia, nequitia, inertia, non modo totius Siciliae, sed unius tenuissimi Siculi clientelam tueri

tueri potes? tibi Marcelli statua pro patibulo in clien-
tes Marcellorum fuit? tu ex illius honore in eos ipsos,
qui honorem illi habuerant, supplicia quærebas? quid
postea? quid tandem tuis statuis fore arbitrabare? an
uero id, quod accidit? nam Tyndaritani statuam
istius, quam sibi propter Marcellos, altiore etiam basi
poni iusserat, deturbarunt, simul ac successum isti
audierunt. dedit igitur tibi fortuna Siculorum C.
Marcellum iudicem, ut, cuius ad statuam Siculi te
prætoris alligabantur, eius religioni te eundem uin-
ctum, astrictumq; dedamus. ac primo iudices hoc si-
gnum Mercurij dicebat iste Tyndaritanos C. Marcello
huic Aesernino uendidisse: atque hoc sua causa etiam
Marcellum ipsum sperabat esse dicturum. quod mihi
nunquam uerisimile uisum est, adolescentem illo loco
natum, patronum Sicillæ, nomen suum isti ad trans-
lationem criminis commodaturum. ueruntamen ita
res mihi tota præuisa, atque præcauta est, uti, si ma-
xime esset inuentus, qui in se suscipere istius culpam,
crimenq; cuperet, tamen is proficere nihil posset: eos
enim testes deduxi, & eas litteras deportaui, ut de
istius facto dubium nemini esse posset. publicæ litteræ
sunt, deportatum esse Mercurium Messanam sumptu
publico: dicunt, quanti: præfuisse huic negotio pu-
blice legatum Poleam. quid is? ubi est? præsto est: te-
stis est. Proagori Sopatri iussu. quis est hic? qui ad sta-
tuam astrictus est. quid is? ubi est? testis est. uidistis
hominem, & uerba eius audistis. demoliendum cu-
rauit Demetrius Gymnasiarchus, quod is ei loco præ-
erat. quid? hoc nos dicimus? immo uero ipse præsens:
Romæ,

ACTIONIS V.

Romæ, nuper istum esse pollicitum, sese id signum legatis esse redditurum, si eius rei testificatio tolleretur, cautumq; esset eos testimonium non esse dicturos. dixit hoc apud uos Zosippus, & Hismenias, homines nobilissimi, & principes Tyndaritanæ ciuitatis. Quid Agrigento? non ne eiusdem P. Scipionis monumentum, signum Apollinis pulcherrimum, cuius in femine litterulis minutis argenteis nomen Myronis erat inscriptum, ex Aesculapij religiosissimo fano sustulisti? quod iste iudices cum clam fecisset, cum ad suum scelus illud, furtumq; nefarios quosdam homines improbos duces, atque adiutores adhibuisset: uehementer commota ciuitas est. uno eodem tempore Agrigentini beneficium Africani, religionem domesticam, ornamentum urbis, indicium uictoriæ, testimonium societatis requirebant. itaque ab illis, qui principes in ea ciuitate erant, precipitur, & negotium datur quaestoribus, & ædilibus, ut noctu uigilias agerent ad ædes sacras: etenim iste Agrigenti (credo propter multitudinem illorum hominum, atque uirtutem, & quod ciues R. uiri fortes, ac strenui, & honesti permulti in illo oppido, coniunctissimo animo cum ipsis Agrigentinis uiuunt, ac negociantur) non audebat palam tollere, aut poscere, quæ placebant. Herculis templum est apud Agrigentinos, non longe à foro, sane sanctum apud illos, & religiosum. ibi est ex ære simulacrum ipsius Herculis: quo non facile quicquam dixerim me uidisse pulchrius (tamen si non tam multum in istis rebus intelligo, quàm multa uidi) usque eò iudices, ut rictus eius, ac mentum paulo
sit

fit attritius, quod in precibus, & gratulationibus non solum id uenerari, uerum etiam osculari solent. ad hoc templum, cum esset iste Agrigenti, duce Tymar chide, repente, nocte intempesta, seruorum armatorum fit concursus, atque impetus. clamor à uigilibus, faniq; custodibus tollitur. qui primo cum obsistere, ac defendere conarentur, male mulctati clauis, ac fustibus repelluntur. postea conuulsis repagulis, effractisq; ualuibus, demoliri signum, ac uectibus labefactare conantur. interea ex clamore fama tota urbe percrebruit, expugnari deos patrios, non hostium aduentu, neque repentino praedonum impetu, sed ex domo, atque cohorte praetoria manum fugitiuorum instructam, armatamq; uenisse. nemo Agrigenti neque etate tam affecta, neque uiribus tam infirmis fuit, qui non illa nocte, eo nuncio excitatus surrexerit, telumq; quod cuique sors offerebat, arripuerit. itaque breui tempore ad fanum ex urbe tota concurritur. hora amplius iam in demoliendo signo permulti homines moliebantur: illud interea nulla lababat ex parte, cum alij uectibus subiectis conarentur commouere, alij deligatum omnibus membris rapere ad se funibus. repente Agrigentini concurrunt: fit magna lapidatio: dant sese in fugam istius praecleari imperatoris nocturni milites. duo tamen sigilla perparuula tollunt, ne omnino inanes ad istum praedonem religionum reuerterentur. nunquam tam male est Siculis, quin aliquid facete, & commode dicant, uelut in hac re. aiebant in labores Herculis non minus hunc immanissimum Verrem,

ACTIONIS V.

Verrem, quàm illum aprum Erymanthium referri oportere. hanc uirtutem Agrigentinarum imitati sunt Assorini postea, uiri fortes, et fideles, sed nequaquam ex tam ampla, neque tam ex nobili ciuitate. Chrysas est amnis, qui per Assorinorum agros fluit. is apud illos habetur deus, & religione maxima colitur. fanum eius est in agro, propter ipsam uiam, qua Assoro itur Ennam. in eo Chryse est simulacrum præclare factum è marmore. id iste poscere Assorinos propter singularem eius fani religione non ausus est. Tlepolemo dat, Hieroniq; negocium. illi noctu facta manu, armatiq; ueniunt: fores ædis effringunt: æditui, custodesq; mature sentiunt: signum, quod erat notum uicinitati, buccina datur: homines ex agris concurrunt: eijcitur, fugaturq; Tlepolemus: neque quicquam ex fano Chryse, præter unum per paruulum signum ex ære, desideratum est. Matris magnæ fanum apud Enguinis est. iam enim mihi non modo breuiter de unoquoque dicendum est, sed etiam prætereunda uidentur esse permulta, ut ad maiora istius, & illustriora in hoc genere furta, & scelera ueniamus. in hoc fano loricas, galeasq; æneas, cælatas opere Corinthio, hydriasq; grandes, simili in genere, atque eadem arte perfectas, idem ille P. Scipio, uir omnibus rebus præcellentissimus, posuerat, & suum nomen inscripserat. quid iam de isto plura dicam, aut querar? omnia illa iudices abstulit: nihil in religiosissimo fano, præter uestigia uiolatæ religionis, nomenq; P. Scipionis, reliquit: hostium spolia, monimenta imperatorum, decora, atque ornamenta fanorum, posthac his præclaris

præclaris nominibus amissis, in instrumento, ac super-
lectili C. Verris numerabuntur. tu uidelicet solus uasis
Corinthijs delectaris? tu illius æris temperationem, tu
operû liniamenta solertissime perspicis? hæc Scipio il-
le non intelligebat, homo doctissimus, atque humanissi-
mus? tu, sine ulia bona arte, sine humanitate, sine in-
genio, sine litteris, intelligis, & iudicas? uide, ne ille nō
solum tēperantia, sed etiā intelligentia te, atque istos,
qui se elegantes dici uolunt, uicerit: nam quia, quā
pulchra essent, intelligebat, iccirco existimabat ea non
ad hominū luxuriam, sed ad ornatum fanorum, atque
oppidorum esse facta, ut posteris nostris monumenta
religiose esse uideantur. audite etiā singularem eius
iudices cupiditatem, audaciam, amentiam, in ijs pre-
sertim sacris polluentis, quæ non modo manibus attingi,
sed ne cogitatione quidem uiolari fas fuit. Sacra-
rium Cereris est apud Catinenses, eadem religione, qua
Romæ, qua in ceteris locis, qua prope in toto orbe ter-
rarum. in eo sacrario intimo fuit signum Cereris per-
antiquum: quod uiri, non modo cuiusmodi esset, sed
ne esse quidem sciebant: aditus enim in id sacrarium
non est uiris: sacra per mulieres, ac uirgines confici so-
lent. hoc signum noctu clam istius serui ex illo religio-
sissimo, atque antiquissimo fano sustulerunt. postridie
sacerdotes Cereris, atque illius fani antistitæ, maiores
nati, probatæ, ac nobiles mulieres rem, ad magistra-
tus suos deferunt. omnibus acerbum, indignum, lu-
ctuosum denique uidebatur. tum iste permotus illa
atrocitate negocij, ut ab se sceleris istius suspicio remo-
ueretur, dat hospiti suo cuidam negocium, ut ali-

H H quem

ACTIONIS V.

quem reperiret, quem ea fecisse insimularet, daretq;
operam ut is eo crimine damnaretur, ne ipse esset in
crimine. res non procrastinatur: nam cum iste Cati-
nam profectus esset, serui cuiusdam nomen defertur:
is accusatur: ficti testes in eum dantur: rem cunctus
senatus Catinensium legibus iudicat. sacerdotes uocan-
tur: ex his quæritur secreto in curia, quid esset factum,
quemadmodum arbitrarentur signum esse ablatum.
respondent illæ, prætoris in illo loco seruos esse uisos.
res, quæ esset antea non obscura, sacerdotum testimo-
nio perspicua esse cæpit. itur in consilium: seruus ille
innocens omnibus sententijs absoluitur, quo facilius
uos hunc omnibus sententijs condemnare possetis. quid
enim postulas Verres? quid speras? quid spectas?
quem tibi aut deorum, aut hominum auxilio putas
futurum? eò ne tu seruos ad spoliandum fanum im-
mittere ausus es, quo liberos adire ne orandi quidem
caussa fas erat? his ne rebus manus afferre non dubi-
tasti, à quibus etiam oculos cohibere te religionum iu-
ra cogeant? tametsi ne oculis quidem captus in hanc
fraudem tam sceleratam, ac tam nefariam decidisti:
nam id concupisti, quod nunquam uideras: id inquam
adamasti, quod antea non aspexeras. auribus tu tan-
tam cupiditatem concepisti, ut eam non metus, non
religio, non deorum uis, non hominum existimatio
contineret. at ex uiro bono, credo, audieras, et bono au-
ctore. qui id potest? qui ne ex uiro quidem audire po-
tueris. audisti igitur ex muliere; quoniam id uiri ne-
que uidisse, neque nosse poterant. qualem porro illā fe-
minam fuisse putatis indices, quàm pudicam, quæ cū
Verre

Verre loqueretur? quàm religiosam, quæ sacrarium
spoliandi ostenderet rationem? at minime mirum, quæ
sacra per summam castimoniam uirorum, ac mulie-
rum fiant, eadem per istius stuprum, ac flagitium es-
se uiolata. quid ergo? hoc solum auditione expetere cœ-
pit, cum id ipse non uidisset? immo uero alia complu-
ra. ex quibus eligam spoliationem nobilissimi, atque
antiquissimi fani: de qua priore aetione testes dicere au-
distis. nunc eadem illa quæso audite, & diligenter,
sicut adhuc fecistis, attendite. Insula est Melita iudi-
ces, satis lato ab Sicilia mari, periculosoq; disiuncta. in
qua est eodem nomine oppidum, quò iste nunquam ac-
cessit. quod tamen isti textrinum per triennium ad mu-
liebrem uestem conficiendam fuit. ab eo oppido non ló-
ge, in promontorio fanum est Iunonis antiquum: quod
tanta religione semper fuit, ut non modo illis Punicis
bellis, quæ in his fere locis nauali copia gesta, atque
uersata sunt, sed etiam in hac prædonum multitudi-
ne semper inuiolatum, sanctumq; fuerit. quin etiam
hoc memoriæ proditum est, classe quondam Masfinisæ
regis ad eum locum appulsa, præfectum regium den-
tes eburneos incredibili magnitudine è fano sustulisse,
& eos in Africam portasse, Masfinisæq; donasse: re-
gem quidem primo delectatum esse munere: post, ubi
audivisset unde essent, statim certos homines in quinque
remi misisse, qui eos dentes reportarent. itaque in his
inscriptum litteris Punicis fuit, regem Masfinisam im-
prudentem accepisse, re cognita reponendos, restituen-
dosq; curasse. erat præterea magna uis eboris, multa
ornamenta, in quibus eburneæ uictoriæ antiquo ope-

ACTIONIS V.

re, ac summa arte perfectæ. hæc iste omnia, ne multis morer, uno impetu, atque uno nuncio, per seruos Venerios, quos eius rei causa miserat, tollenda atque asportanda curauit. pro dii immortales, quem ego hominem accuso? quem legibus, ac iudiciali iure persequor? de quo uos sententiam per tabellam feretis? dicunt legati Melitenses publice, spoliatum templum esse Iunonis, nihil istum in religiosissimo fano reliquisse; quem in locum classes hostium sæpe accesserant, ubi piratae fere quotannis hiemare solebant; quod neque prædo uiolarit antea, neque hostis attigerit, id ab uno isto sic spoliatum esse, ut nihil omnino sit relictum. hic nunc aut iste reus, aut ego accusator, aut hoc iudicium appellabitur? criminibus enim coarguitur, aut suspicionibus in iudicium uocatur? dii ablati, sana uexata, nudatae urbes reperiuntur. earum autem rerum nullam sibi iste neque inficiandi rationem, neque defendendi facultatem reliquit: omnibus in rebus coarguitur à me, conuincitur à testibus, urgetur confessione sua, manifestis in maleficijs tenetur, & manet etiam, ac tacitus facta mecum sua recognoscit. nimium mihi diu uideor in uno genere uersari criminum: sentio iudices occurrendum esse satietati aurium, animorumque uestrorum, quamobrem multa prætermittam. ad ea autem, quæ dicturus sum, reficite uos quæso iudices, per deos immortales, per eos ipsos, de quorum religione iandiu dicimus, dum id eius facinus commemoro, & profero, quo prouincia tota commota est. de quo si paulo altius ordiri, ac repetere memoriâ religionis uidebor, ignoscite. rei magnitudo me breuiter perstringere

gere atrocitatem criminis non sinit. Vetus est hæc opinio iudices, quæ constat ex antiquissimis Græcorum litteris, atque monimentis; insulam Siciliam totâ esse Cererem, & Liberam consecratam. hoc cum ceteræ gentes sic arbitrantur, tum ipsis Siculis tam persuasum est, ut animis eorum insitum, atque innatum esse uideatur: nam & natas esse has in his locis deas, & fruges in ea terra primum repertas arbitrantur, & raptâ esse Liberam, quam eandem Proserpinam uocant, ex Enneisium nemore; qui locus, quod in media est insula situs, umbilicus Siciliæ nominatur. quam cum inuestigare, & conquirere Ceres uellet, dicitur inflammasse tædas ijs ignibus, qui ex Aetnæ uertice erumpunt: quas sibi cum ipsa præferret, orbem omnium peragrasse terrarum. Enna autem, ubi ea, quæ dico, gesta esse memorantur, est loco præcelso, atque edito: quo in summo est æquata agri planities, & aquæ perennes: tota uero omni aditu circuncisa, atque dirempta est. quam circa lacus, luci; sunt plurimi, & lectissimi flores omni tempore anni: locus ut ipse raptum illum uirginis, quem, iam à pueris, accepimus, declarare uideatur: etenim propter est spelunca quædam conuersa ad aquilonem, infinita altitudine, qua Ditem patrem ferunt repente cum curru extitisse, abreptamq; ex eo loco uirginem secum asportasse; & subito non longe à Syracusis penetrasse sub terras, lacumq; in eo loco repente extitisse: ubi usque ad hoc tēpus Syracusani festos dies anniuersarios agunt, celeberrimo uirorum, mulierumq; conuentu. propter huius opinionis uetustatem, quod eorum his locis uestigia, ac prope incunabula reperiuntur.

ACTIONIS V.

tur deorum, mira quædam tota Sicilia priuatim, ac publice religio est Cereris Ennensis: etenim multa sæpe prodigia uim eius, numenq; declarant, multis sæpe in difficillimis rebus præsens auxilium eius oblatum est: ut hæc insula ab ea non solum diligi, sed etiam incoli, custodiriq; uideatur. nec solum Siculi, uerum etiam ceteræ gentes, nationesq; Ennensem Cererem maxime colunt. etenim si Atheniensium sacra summa cupiditate expetuntur, ad quos Ceres in illo errore uenisse dicitur, frugesq; attulisse: quantam esse religionem conuenit eorum, apud quos eam natam esse, et fruges inuenisse constat? itaque apud patres nostros atroci, ac difficili reip. tempore, cum Ti. Graccho occiso magnorum periculorum metus ex ostentis portenderetur, P. Mucio, L. Calpurnio cos. aditum est ad libros Sibyllinos: in quibus inuentum est, Cererem antiquissimam placari oportere. tum ex amplissimo collegio decemuirali sacerdotes populi R. cum esset in urbe nostra Cereris pulcherrimum, et magnificentissimum templum, tamen usque Ennam profecti sunt: tanta enim erat auctoritas, et uetustas illius religionis, ut, cū illuc irent, non ad ædem Cereris, sed ad ipsam Cererem proficisci uiderentur. non obtundam diutius aures uestras: iandudum uereor, ne oratio mea aliena ab iudiciorum ratione, et quotidiana dicendi cōsuetudine esse uideatur. hoc dico, hanc ipsam Cererem antiquissimā, religiosissimam, principem omnium sacrorum, quæ apud omnes gentes, nationesq; fiunt, à C. Verre ex suis templis, ac sedibus esse sublatam. qui accessistis Ennā, uidistis simulacrū Cereris è marmore, et in altero templo

plo Liberae. sunt ea perampla, atque præclara, sed
 non ita antiqua. ex ære fuit quoddam modica amplitu-
 dine, ac singulari opere, cum facibus, perantiquum,
 omnium illorum, quæ sunt in eo fano, multo antiquis-
 simum. id sustulit: ac tamen eo contentus non fuit. an-
 te ædem Cereris, in aperto, ac propatulo loco, signa
 duo sunt, Cereris unum, alterum Triptolemi, & pul-
 cherrima, & perampla. his pulchritudo periculo, am-
 plitudo saluti fuit, quod eorum demolitio, atque aspor-
 tatio perdifficilis uidebatur. insistebat in manu Cereris
 dextra simulacrum pulcherrime factum Victoriæ. hoc
 iste è signo Cereris auellendum, asportandumq; cura-
 uit. qui tandem istius animus est nunc in recognitione
 scelerum suorum, cum ego ipse in commemoratione
 eorum non solum animo commouear, uerum etiam cor-
 pore perhorrescam? uenit enim mihi fani, loci, religio-
 nis illius in mentem: uersantur ante oculos omnia; dies
 ille, quo ego Ennam cum uenissem, præsto mihi sacer-
 dotes Cereris cum infulis, ac uerbenis fuerunt; concio,
 conuentusq; ciuium, in quo ego cum loquerer, tanti fle-
 tus, gemitusq; fiebant, ut acerbissimus tota urbe lu-
 ctus uersari uideretur. non illi decumarum imperia,
 non bonorum direptiones, non iniqua iudicia, non im-
 portunissimas istius libidines, non uim, non contume-
 lias, quibus operti, oppressiq; erant, conquerebantur:
 Cereris numen, sacrorum uetustatem, fani religionē,
 istius sceleratissimi, atque audacissimi supplicio expia-
 ri uolebant: omnia se cetera pati, ac negligere dice-
 bant: hic dolor erat tantus, ut Verres alter Orcus ue-
 nisse Ennam, et non Proserpinam asportasse, sed ipsam

ACTIONIS V.

abripuisse Cererē uideretur: etenim urbs illa, non urbs uidetur, sed fanum Cereris esse: habitare apud sese Cererem Ennenses arbitrantur: ut mihi non ciues illius ciuitatis, sed omnes sacerdotes, omnes accolæ, atque antistites Cereris esse uideantur. Ennæ tu simulacrum Cereris tollere audebas? Ennæ tu de manu Cereris Victoriā diripere, & deam deā detrahere conatus es? quorum nihil uiolare, nihil attingere ausi sunt; in quibus erant omnia, quæ sceleri propiora sunt; quā religioni. tenuerunt enim P. Popillio P. Rupilio cos. illum locum serui, fugitiui, barbari, hostes. sed neque tam serui illi dominorum, quā tu libidinum: neque tam fugitiui illi à dominis, quā tu à iure & à legibus: neque tam barbari lingua, & natione illi, quā tu natura, & moribus: neque illi tam hostes hominibus, quā tu dijs immortalibus. quæ deprecatio est igitur ei reliqua, qui indignitate seruos, temeritate fugitiuos, scelere barbaros, crudelitate hostes uicerit? audistis Theodorum, & Numinium, & Nicasionem legatos Ennenses publice dicere, sese à suis ciuibus hæc habere mandata, ut ad Verrem adirent, & eum simulacrum Cereris, & Victoriā reposcerent: id si impetrassent, tum ut morem ueterem Ennensium conseruarent, publice in eum, tametsi uexasset Siciliam, tamen, quoniam hæc à maioribus constituta accepissent testimonium ne quod dicerent: sin autem ea non reddidisset, tum ut iudicio adessent, tum uti de eius iniurijs iudices docerent, sed multo maxime de religione quererentur. quas illorum querimonias nolite per deos immortales aspernari, nolite contemnere, ac negligere

negligere iudices. aguntur iniuriæ sociorum: agitur
 uis legum: agitur existimatio, ueritasq; iudiciorum.
 quæ sunt omnia permagna, uerum illud maximum:
 tanta religione obstricta tota prouincia, est tanta su-
 perstitio ex istius facto mentes omnium Siculorum oc-
 cupauit, ut quæcunque accidant publice, uel priua-
 tim incommoda, propter eam caussam, scelere istius,
 euenire uideantur. Audistis Centuripinos, Agyrinen-
 ses, Catinenses, Herbitenses, Ennenses, complures al-
 ios publice dicere, quæ solitudo esset in agris, quæ ua-
 stitas, quæ fuga aratorum, quàm deserta, quàm in-
 culta, quàm relictæ omnia. ea tametsi istius multis,
 & uarijs iniurijs acciderunt, tamen hæc una caussa
 in opinione Siculorum plurimum ualet, quòd, Cerere
 uiolata, omnes cultus, fructusq; Cereris in his locis
 interiisse arbitrantur. medemini religioni sociorum iu-
 dices: conseruate uestram auctoritatem: neque enim
 hæc externa nobis est religio, neque aliena. quòd si
 esset; si suscipere eam nolletis; tamen in eo, qui uio-
 lasset, sancire uos uelle oporteret. nunc uero in com-
 muni omnium gentium religione, inq; his sacris, quæ
 maiores nostri ab exteris nationibus adscita, atque ac-
 cersita coluerunt; quæ sacra, ut erant re uera, sic ap-
 pellari Græca uoluerunt: negligentes, ac dissoluti si-
 cupiamus esse, qui possumus? Vnius etiam urbis
 omnium pulcherrimæ, atque ornatissimæ, Syracusa-
 rum direptionem commemorabo, & in medium pro-
 feram iudices, ut aliquando totam huius generis ora-
 tionem concludam, ac definiam. nemo fere uestrum
 est, quin, quemadmodum captæ sint à M. Marcello
 Syracu-

ACTIONIS V.

Syracusæ, sæpe audierit, nonnunquam etiam in annalibus legerit. conferte hanc pacem cum illo bello, huius prætoris aduentum cum illius imperatoris uictoria, huius cohortem impuram cum illius exercitu inuicta, huius libidines cum illius continentia: ab illo, qui cepit, conditas, ab hoc, qui constitutas accepit, captas dicetis Syracusas. ac iam illa omitto, quæ disperse à me multis locis dicuntur, ac dicta sunt: forū Syracusanorum, quod introitu Marcelli purum à cæde seruatum est, id aduentu Verris Siculorum innocentium sanguine redundasse: portum Syracusanorum, qui tum & nostris classibus, & Carthaginensium clausis fuisset, eum isto prætore Cilicū myoparoni, prædonibusque patuisse. mitto adhibitam uim ingenuis, matres familias uiolatas, quæ tum urbe capta commissa non sunt neque odio hostili, neque licentia militari, neque more belli, neque iure uictoriæ: mitto inquam hæc omnia, quæ ab isto per triennium perfecta sunt. ea, quæ coniuncta cum illis rebus sunt, de quibus antea dixi, cognoscite. Urbem Syracusas maximam esse Græcarum urbium, pulcherrimamque omnium sæpe audistis. est iudices ita, ut dicitur: nam & situ est cum munito, tum ex omni aditu uel terra, uel mari præclaro ad aspectum: & portus habet prope in ædificatione, aspectuque urbis inclusos: qui cum diuersos inter se aditus habeant, in exitu coniunguntur, & confluent. eorum coniunctione pars oppidi, quæ appellatur insula, mari disiuncta angusto, ponte rursum adiungitur, & continetur. ea tanta est urbs, ut ex quatuor urbibus maximis constare dicatur. quarum una est ea, quam dixi, insula: quæ

quæ duobus portubus cincta, in utriusque portus o-
 stium aditumq; proiecta est: in qua domus est, quæ re-
 gis Hieronis fuit, qua prætores uti solent. in ea sunt æ-
 des sacræ cōplures, sed duæ, quæ longe ceteris antecel-
 lunt; Dianæ una, & altera, quæ fuit ante istius ad-
 uentum ornatissima, Mineruæ. in hac insula extrema
 est fons aquæ dulcis, cui nomē Arethusa est, incredibi-
 li magnitudine, plenissimus piscium: qui fluctu totus
 operiretur, nisi munitione, ac mole lapidum à mari dis-
 iunctus esset. Altera autem est urbs Syracusis: cui no-
 men Acradina est: in qua forum maximum, pulcher-
 rime porticus, ornatissimū Prytaneū, amplissima est
 curia, templumq; egregium Iouis Olympij: ceteraq;
 urbis partes una lata uia perpetua, multisq; transuer-
 sis diuise, priuatis ædificijs continetur. Tertia est urbs,
 quæ, quod in ea parte Fortunæ fanum antiquum fuit,
 Tyche nominata est: in qua & gymnasium amplissi-
 mum est, & complures ædes sacræ: coliturq; ea pars,
 & habitatur frequentissime. Quarta autem est urbs:
 quæ, quia postrema edificata est, Neapolis nomina-
 tur: quam ad summam theatrum est maximum:
 præterea duo templa sunt egregia, Cereris unum, al-
 terum Liberæ; signumq; Apollinis, qui Thesmothes
 uocatur, pulcherrimum, & maximum: quod iste
 si portare potuisset, non dubitasset auferre. nunc ad
 Marcellum reuertar, ne hæc à me sine caussa com-
 memorata esse uideantur. qui cum tam præclaram
 urbem ui, copiisq; cepisset, non putauit ad laudem
 populi R. hoc pertinere, hanc pulchritudinem, ex
 qua presertim nihil periculi ostenderetur, delere, &
 extinguere.

ACTIONIS V.

extinguere . itaque ædificijs omnibus , publicis & priuatis , sacris , & profanis sic pepercit , quasi ad ea defendenda cum exercitu , non expugnanda , uenisset . in ornatu urbis habuit uictoriæ rationem , habuit humanitatis . uictoriæ putabat esse , multa Romam deportare , quæ ornamento urbi esse possent : humanitatis , non plane spoliare urbem , presertim quam conseruare uoluisset . in hac partitione ornatus non plus uictoria Marcelli populo R . appetiuit , quàm humanitas Syracusanis reseruauit . Romam quæ asportata sunt , ad ædem Honoris atque Virtutis , itemq; alijs in locis uidemus . nihil in ædibus , nihil in hortis posuit , nihil in suburbano . putauit , si urbis ornamenta domum suam non contulisset , domum suam urbi ornamento futuram . Syracusis autem permulta , atque egregia reliquit , deum uero nullum uiolauit , nullum attigit . conferte Verrem : non ut hominem cum homine comparetis , ne qua tali uiro mortuo fiat iniuria ; sed ut pacem cum bello , leges cum ui , forum , & iurisdictionem cum ferro , & armis , aduentum , & comitatum cum exercitu , & uictoria conferatis . Aedes Mineruæ est in insula , de qua ante dixi : quam Marcellus non attigit , quam plenam , atque ornatam reliquit . quæ ab isto sic spoliata , atque direpta est , non ut ab hoste aliquo , qui tamen in bello religionum , & consuetudinis iura retineret , sed ut à barbaris prædonibus uexata esse uideatur . pugna erat equestris Agathoris regis in tabulis picta præclare . his autem tabulis interiores templi parietes uestiebantur : nihil erat ea pictura nobilius : nihil Syracusis , quod magis uisendum

dum putaretur. has tabulas M. Marcellus, cum omnia illa uictoria sua profana fecisset, tamen religione impeditus non attigit. iste, cum illa iam propter diuturnam pacem, fidelitatemq; populi Syracusani sacra, religiosaq; accepisset; omnes eas tabulas abstulit; parietes, quorum ornatus tot secula manserat, tot bella effugerat, nudos ac deformatos reliquit. & Marcellus, qui, si Syracusas cepisset, duo templa se Romæ dedicaturum uouerat, quod erat edificaturus, ijs rebus ornare, quas ceperat, noluit: Verres, qui non Honori, neque Virtuti, ut ille, sed Veneri, & cupidini uota deberet, is Mineruæ templum spoliare conatus est. ille deos, deorum spolijs ornare noluit: hic ornamenta Mineruæ uirginis in meretriciam domum transtulit. uiginti & septem præterea tabulas plucherrime pictas ex eadem æde sustulit: in quibus erant imagines Siciliæ, regum, ac tyrannorum: quæ non solum pictorum artificio delectabant, sed etiam commemoratione hominum, & cognitione formarum. ac uidete, quanto tetrrior hic tyrannus Syracusanis fuerit, quàm quisquam superiorum, cum illi tamen ornarint templa deorum immortalium, hic etiam deorum monimeta, atque ornamenta sustulerit. iam uero quid ego de ualuis illius templi commemorem? uereor, ne, hæc qui non uiderunt, omnia me nimis augere, atque ornare arbitrentur. quod tamen nemo suspicari debet, tam esse me cupidum, ut tot uiros primarios uelim, presertim ex iudicum numero, qui Syracusis fuerint, qui hæc uiderint, esse temeritati, et mendacio meo conscios. confirmare hoc liquido iudices possum,

possum, ualuas magnificentiores ex auro atque ebone perfectiores nullas unquam ullo tempore fuisse. Incredibile dictu est, quàm multi Græci de ualuarum harum pulchritudine scriptum reliquerint. nimirum forsitan hæc illi mirentur, atque efferant. esto. uerum tamen honestius est reip. nostræ indices ea, quæ illis pulchra esse uideantur, imperatorem nostrum in bello reliquisse, quàm prætorem in pace abstulisse. ex ebone diligentissime perfecta argumenta erant in ualuis: ea detrahenda curauit omnia. Gorgonis os pulcherri-
 mum, crinitum anguibus, reuellit, atque abstulit: & tamen indicauit, se non solum artificio, sed etiam pretio quæstuq; duci: nam bullas omnes aureas ex his ualuis, quæ erant et multæ, et graues, non dubitauit auferre: quarum iste non opere delectabatur, sed pondere. itaque eiusmodi ualuas reliquit, ut, quæ olim ad ornandum templum erant maxime, nunc tantum ad claudendum factæ esse uideantur. Etiam ne fraxineas hastas? uidi enim uos in hoc non minime, cum testes dicerent, commoueri: quod erant huiusmodi, ut semel uidisse satis esset: in quibus neque manu factum quicquam, neque pulchritudo erat ulla, sed tantum magnitudo incredibilis: de qua uel audire satis esset: nimium, uidere plus quàm semel. etiam ne id concupisti? nam Sappho, quæ sublata, de Prytaneo est, dat tibi iustam excusationem, prope ut concedendum, atque ignoscendum esse uideatur. an Syllanionis opus tam perfectum, tam elegans, tam elaboratum quisquam non modo priuatus, sed populus potius haberet, quàm homo elegantissimus, atque eruditissimus

tissimus Verres? nimirum contradici nihil potest. nostrum enim unusquisque, qui tam beati, quam iste est, non sumus, tam delicati esse non possumus. si quando quis aliquid istiusmodi uidere uolet, eat ad ædem Felicitatis, ad monumentum Catuli, in porticu Metelli: det operam, ut admittatur in alicuius istorum Tusculanum: spectet forum ornatum, si quid iste suorum ædilibus accommodauit: Verres hæc habeat domi: Verres ornamentis fanorum, atque oppidorum habeat plenam domum, uillas refertas. etiam ne huius operarij studia, ac delicias iudices perferetis? qui ita natus est, ita educatus, ita factus & animo & corpore, ut multo appositior ad deferenda, quam ad auferenda signa esse uideatur. atque hæc Sappho sublata quantum desiderium sui reliquerit, dici uix potest: nam tum ipsa fuit egregie facta, tunc epigramma Græcum pernobile incisum habuit in basi: quod iste eruditus homo, & Græculus, qui hæc subtiliter iudicat, qui solus intelligit, si unam litteram Græcam scisset, certe non sustulisset: nunc enim quod inscriptum est inani in basi, declarat quid fuerit, & id ablatum indicat. quid? signum Paanis ex æde Aesculapij, præclare factum, sacrum, et religiosum, non sustulisti? quod omnes propter pulchritudinem uisere, propter religionem colere solebant. quid? ex æde Liberi simulacrum. Aristei non tuo impetio palam ablatum est? quid? ex æde Iouis religiosissimum simulacrum Iouis imperatoris, quæ Græci Viron nominant, pulcherrime factum, nonne abstulisti? quid? ex æde Liberi paruum illud caput pulcherrimum, quod uisere solebamus, nonne dubitasti tollere? atque ille

Paan

ACTIONIS V.

Pæan sacrificijs anniuersarijs simul cum Aesculapio apud illos collebatur. Aristeus, qui, ut Græci ferunt, Liberi filius, inuentor olei esse dicitur, una cum Libero patre, apud illos eodem erat in templo consecratus. Iouem autē imperatorē quanto honori in suo templo fuisse arbitramini? hinc colligere potestis, si recordari uolueritis, quanta religione fuerit eadem specie, atque forma signum illud, quod ex Macedonia captum, in Capitolio posuerat Flamininus. etenim tria ferebātur in orbe terrarum signa Iouis imperatoris uno in genere pulcherrime facta: unum, illud Macedonicum, quod in Capitolio uidemus: alterum in Ponti ore, & angustijs: tertium, quod Syracusis ante Verrem prætorem fuit. illud Flamininus ita ex æde sua sustulit, ut in Capitolio, hoc est in terrestri domicilio Iouis, poneret. quod autem est ad introitum Ponti, id, cum tam multa ex illo mari bella emerferint, tam multa porro in Pontum inuecta sint, usque ad hanc diem integrum inuiolatumq; seruatum est. hoc tertium, quod erat Syracusis, quod M. Marcellus armatus, & uictor uiderat, quod religioni concesserat, quod ciues, atque incolæ Syracusani colere, aduenæ non solum uisere, uerum etiam uenerari solebant, id Verres ex templo Iouis sustulit. ut sæpius ad M. Marcellum reuertar iudices, sic abetote, plures esse à Syracusanis istius aduentu deos, quàm uictoria Marcelli homines desideratos. etenim ille requisisse dicitur etiam Archimede illum, summo ingenio hominem, ac disciplina; eumq; cum audisset interfectum, permolestè tulisse. ista omnia, quæ requisivit; non ut seruaret, uerum ut asportaret,

asportaret, requisivit. iam illa, quia leuiora uidebun-
 tur, si hoc loco dicerentur, ideo prateribo, quod iste
 mensas Delphicas è marmore, crateras ex ære pulcher-
 rimas, uim maximā uasorum Corinthiorum ex omni-
 bus ædibus sacris Syracusis abstulit. itaque iudices, ij,
 qui hospites, ad ea, quæ uisenda sunt, ducere solent, et
 unumquidque ostendere, quos illi Mystagogos uocant;
 conuersam iam habent demonstrationem suam: nam
 ut ante demonstrabant, quid ubique esset; ita nunc,
 quid undique ablatum sit, ostendunt. quid tum? me-
 diocri ne tandem dolore eos affectos esse arbitramini?
 non ita est iudices: primum, quod omnes religione mo-
 uentur, & deos patrios, quos à maioribus acceperunt,
 colendos sibi diligenter, & retinendos esse arbitratur:
 deinde hic ornatus, hæc opera, atque artificia, signa,
 tabulæ pictæ Græcos homines nimio opere delectant.
 itaque ex illorum querimonijs intelligere possumus,
 hæc illis acerbissima uideri, quæ forsitan nobis leuia,
 & contemnenda esse uideantur. mihi credite iudices;
 (tametsi uosmet ipsos hæc eadem audire certo scio) cū
 multas acceperint per hosce annos socij, atque exteræ
 nationes calamitates, & iniurias, nullas Græci homi-
 nes grauius tulerunt, nec ferunt, quàm huiuscemodi
 spoliationes fanorum, atque oppidorum. licet iste di-
 cat, emisse se, sicuti solet dicere: credite mihi iudices,
 nulla unquam ciuitas tota Asia, & Græcia signum ul-
 lum, tabulam pictam, ullum denique ornamentum ur-
 bis sua uoluntate cuiquam uendidit. nisi forte existi-
 matis, posteaquam iudicia seuera Romæ fieri desie-
 rint, Græcos homines hæc uendere cœpisse: quæ tū non

ACTIONIS V.

modo non uendebant, cum iudicia fiebant, uerum etiā
coemebant. nisi arbitramini L. Crasso, Q. Scæuolæ, C.
Claudio, potentissimis hominibus, quorum ædilitates
ornatissimas uidimus, commercium istarum rerum
cum Græcis hominibus non fuisse; his, qui post iudicio-
rum dissolutiones ædiles facti sunt, fuisse acerbio-
rem etiam scitote esse ciuitatibus falsam istam, & simula-
tam emptionem, quā si quis clam surripiat, aut eri-
piat palam, atque auferat: nam turpitudinem sum-
mam esse arbitrantur, referri in litteras publicas, pre-
tio adductam ciuitatem, & pretio paruo, ea, quæ acce-
pisset à maioribus, uendidisse, atque alienasse: etenim
mirandum in modum Græci rebus istis, quas nos con-
temnimus, delectantur. itaque maiores nostri facile
patiebantur, hæc esse quamplurima apud socios, ut im-
perio nostro quamornatissimi, florentissimiq; essent.
apud eos autem, quos uectigales, aut stipendiarios fe-
cerant, tamen hæc relinquebant, ut illi, quibus ea in-
cunda sunt, quæ nobis leuia uidebantur, haberent hæc
oblectamenta, et solatia seruitutis. quid arbitramini
Rheginos, qui iam ciues R. sunt, mereri uelle, ut ab ijs
marmorea Venus illa ne auferatur? quid Tarentinos,
ut ne Europam in Tauro sedentem amittant? ut Sa-
tyrum, qui apud illos in æde Vestæ est? ut cetera? quid
Thespienses, ut Cupidinis signum, propter quod unum
uisuntur Thespiæ? quid Gnidos, ut Venerem marmo-
ream? quid, ut pictā, Coos? quid Ephesios, ut Alexan-
drum? quid Cyzicenos, ut Aiacem, aut Medeam? quid
Rhodios, ut Ialysum? quid Athenienses, ut ex marmo-
re Iacchum, aut Parhalum pictum, aut ex ære Myro-
nis

nis buculam? longum est, & non necessarium cōmemo-
rare, quæ apud quosque uisenda sunt tota Asia, &
Græcia. uerum illud est, quamobrem hæc commemo-
rarim; quod existimare uos hoc uolo, mirum quendā
dolorem accidere ijs, ex quorum urbibus hæc auferan-
tur. atque ut ceteros omittamus, de ipsis Syracusanis
cognoscite: ad quos ego cum uenissem, sic primo exi-
stimabam, ut Romæ ex istius amicis acceperam, ciuita-
tem Syracusanam propter Heraclij hereditatem non
minus esse isti amicam, quàm Mamertinam propter
prædarum, ac furtorum omnium societatem: simul
& uerebar, ne mulierum nobilium, & formosarum
gratia, quarum iste arbitrio præturam per triennium
gesserat, uirorumq; quibuscum illæ nuptæ erāt, nimia
in istum non lenitudine, sed etiam liberalitate oppu-
gnarer, si quid ex litteris Syracusanorum conquirerē:
itaque Syracusis cum cuius R. eram: eorum tabulas
exscribebam, iniurias cognoscebam: cum diutius in
negocio, curaq; fueram; ut requiescerē, curamq; animi
remitterē, ad Carpinatū præclaras tabulas reuerte-
bar: ubi cū equitibus R. ex illo conuentu honestissimis
illos Verrutios, de quibus ante dixi, explicabam: à Sy-
racusanis prorsus nihil adiumenti neque publice, ne-
que priuatim expectabam, neque erat in animo postu-
lare. cum hæc agerem, repente ad me uenit Heraclius
is, qui tū magistratū Syracusis habebat, homo nobilis,
qui sacerdos Iouis fuisset: qui honos apud Syracusanos
est amplissimus. agit mecum, et cum fratre meo, ut, si
nobis uideretur, adiremus ad eorum senatum: frequē-
tes esse in curia: se iussu senatus à nobis petere, ut ue-
niramus;

ACT IONIS V.

niremus. primo nobis fuit dubium, quid ageremus. deinde cito uenit in mentem, non esse uitandum nobis illum conuentum, & locum. itaque in curiam uenimus. honorifice sane consurgitur. nos rogatu magistratus assedimus. incipit is loqui, qui & auctoritate, & etate, & ut mihi uisum est, usu rerum antecederat, Diodorus Timarchides: cuius omnis oratio hanc habuit primo sententiam: senatum populumq; Syracusanum moleste, grauiusq; ferre, quod ego, cum in ceteris Siciliae ciuitatibus senatum populumq; docuisssem, quid eis utilitatis, quid salutis afferrem, & cum ab omnibus mandata, legatos, litteras, testimoniaq; sumpsissem, in illa ciuitate nihil eiusmodi facerem. respondi, neque Romae in conuentu Siculorum, cum a me auxilium communi omnium legationum consilio petebatur, caussaq; totius ad me Siciliae deferebatur, legatos Syracusanorum affuisse; neque me postulare, ut quicquam contra C. Verrem decerneretur in ea curia, in qua inauratam C. Verris statuam uiderem. quod posteaquam dixi, tantus est gemitus factus aspectu statuæ, et commemoratione, ut illud in curia positum monimentum scelerum, non beneficiorum uideretur. tum pro se quisque, quantum dicendo assequi poterat, docere me cœpit ea, quæ paulo ante commemorauimus: spolia tam urbem, sana direpta, de Heraclij hereditate, quæ palæstritis concessisset, multo maximam partem ipsum abstulisse: neque postulandum fuisse, ut ille palæstritas diligeret, qui etiam inuentorem olei deum sustulisset: neque illam statuam esse ex pecunia publica, neque publice datam; sed eos, qui hereditatis diripiendæ partici-

pes

pes fuissent, faciendam statuendamq; curasse: eosdem Romæ fuisse legatos, illius adiutores improbitatis, socios furtorum, conscior flagitiorum: eo minus mirari me oportere, si illi communi legatorum uoluntati, & saluti Siciliae defuissent. ubi eorū dolorem ex illius iniurijs non modo minorem, sed prope maiorem, quā ceterorum Siculorum, esse cognoui. ego meum animum in illos, tū mei consilij, negocij totius suscepti causam, rationemq; proposui: tum eos hortatus sum, ut causæ communi, salutiq; ne deessent, ut ei illam laudationē, quam se ui, ac metu coactos paucis illis diebus decrefse dicebant, tollerent. itaque iudices, Syracusani hæc faciunt istius clientes, atque amici: primum mihi litteras publicas, quas in ærario sanctiore conditas habebant, proferunt: in quibus ostendunt omnia, quæ dixi ablata, esse perscripta, et plura etiam, quā ego potui dicere: perscripta autem hoc modo, quod ex æde Minervæ hoc & illud abesset, quod ex æde Iouis, quod ex æde Liberi. ut quisque eis rebus tuendis, conseruandisq; præfuerat, ita perscriptum erat, cum rationē ex lege redderet, & quæ acceperat, deberet tradere, petisse, ut sibi, quod heres abesset, ignosceretur: itaque omnes liberatos discessisse, & esse ignotum omnibus. quas ego litteras obsignandas publico signo, deportandasq; curavi. de laudatione autem ratio sic reddita est: primū cum à Verre litteræ aliquanto ante aduentum meum de laudatione uenissent, nihil esse decretum: deinde, cū quidam ex illius amicis commonerent, oportere decerni, maximo esse clamore, & conuicio repudiatos; et postea quā meus aduentus appropinquarit, imperasse

ACTIONIS V.

eum, qui summam potestatem haberet, ut decernerent: decretum ita esse, ut multo plus illi laudatio mali, quàm boni possit afferre. id adeo iudices, ut mihi ab illis demonstratum est, sic uos ex me cognoscite. mos est Syracusis, ut, si qua de re ad senatum referatur, dicat sententiam, qui uelit. nominatim nemo rogatur. Et tamen, ut quisque honore, & etate antecedit, ita primus solet sua sponte dicere, idq; à ceteris ei cōceditur. si quando taceant omnes, tunc sortito coguntur dicere. cum hic mos esset, refertur ad senatum de laudatione Verris. in quo primum, ut aliquid esset moræ, multi interpellant: de Sex. Peduceo, qui de illa ciuitate, totaq; prouincia optime meritus esset, sese antea, cum audissent ei negotium faceffitum, cumq; eum publice plurimis eius, & maximis meritis laudare cuperent, à C. Verre prohibitos esse: iniquum esse, tametsi Peduceus eorum laudatione iam non uteretur, tamen nō id prius decernere, quod aliquando uoluissent, quàm quod tum cogerentur. conclamant omnes; & approbant ita fieri oportere. refertur de Peduceo. ut quisque etate, et honore antecederet, ita sententiam dixit ex ordine. id adeo sententiæ perscribi solent. ex ipso S. C. cognoscite. nā principio. Recita. QVOD VERBA FACTA SVNT DE SEX. PEDVCEO. dicit, qui primi suaserint. decernitur. refertur deinde de Verre. dic, quæso. QVOD. quo modo? QVOD VERBA FACTA SVNT DE C. VERRE. quid postea scriptum est? CVM SVRGERET NEMO, NE QVE SENTENTIAM DICERET. quid hoc est? SORS DVCITVR. quamobrem? he-

mo

mo erat uoluntarius laudator præturae tuæ, defensor periculorum tuorum? presertim cum inire à prætore gratiam posset? nemo. ipsi illi tui conuiuæ, consiliarij, & conscij, uerbum facere non audebant. in qua curia statua tua stabat, & nuda filij, in ea nemo fuit, quem ne nudus quidem filius in nuda prouincia commoueret. atque etiam hoc me docent, eiusmodi S. C. se fecisse laudationem, ut omnes intelligere possent, non laudationem, sed potius irrisiionem esse illam, quæ commonefaceret istius turpem, calamitosamq; præturam: etenim scriptum esse ita; QVO'D iste uirgis neminem cecidisset; à quo cognoscitis nobilissimos homines, atque innocentissimos securi esse percussos: QVO'D uigilanter prouinciam administrasset; cuius omnes uigilias in stupris constat, adulterijsq; esse consumptas. hoc autem scriptum etiam, quod proferre non auderet reus, accusator recitare non desineret; QVO'D prædones procul ab insula Sicilia prohibuisset Verres; quos etiam intra Syracusanam insulam recepisset. quæ posteaquam ex illis cognoui, discessi cum fratre è curia; ut nobis absentibus, si quid uellent, decernerent. decernunt statim: primum ut Lucio fratri hospitium publice fieret, quòd is eandem uoluntatem erga Syracusanos suscepisset, quam ego semper habuissem. id non modo tum scripserunt, uerum etiam in ære incisum nobis tradiderunt. ualde hercle te Syracusani tui, quos crebro cōmemorare soles, diligunt: qui cum accusatore tuo satis iustam causam coniungendæ necessitudinis putant, quòd te accusaturus sit, & quòd ad inquirendum in te ue-

ACTIONIS V.

nerit . postea decernitur , ac non uarie , sed prope cun-
ctis sententijs , ut laudatio , quæ C. Verri decreta es-
set tolleretur . at uero cum iam non solum discessio fa-
cta esset , sed etiam præscriptum , atque in tabulas re-
latum , prætor appellatur . at quis appellat ? magistra-
tus aliquis ? nemo . senator ? ne id quidem . Syracusa-
norum aliquis ? minime . quis igitur prætorem appel-
lat ? qui quæstor istius fuerat , Cacilius . ò rem ridi-
culam : ò desertum hominem : ò desperatum , ac reli-
ctum . à magistratu Siculo , ne S. C. Siculi homines fa-
cere possent , ne suum ius , suis moribus , suis legibus
obtinere possent , non amicus istius , non hospes , non de-
nique aliquis Siculus , sed quæstor prætorem appellat .
quis hoc uidit ? aut quis audiuit ? prætor æquus , &
sapiens dimitti iubet senatum . concurrat ad me maxi-
ma multitudo . primum senatores clamare , eripi sibi
ius , eripi libertatem : populus senatum laudare , gra-
tias agere : ciues R. à me nusquam discedere . quo qui-
dem die nihil ægrius factum est multo labore meo , quàm
ut manus ab illo appellatore abstinerentur . cum ad
prætorem in ius adissemus , excogitat sane diligenter , et
caute , quid decernat : nã antequam uerbum facerem ,
de sella surrexit , atque abiit . itaque tum de foro , cum
iam ad uesperasceret , discessimus . postridie mane ab eo
postulo , ut Syracusanis liceret S. C. quod pridie fecis-
sent , mihi reddere . ille enim uero negat : & ait indi-
gnum facinus esse , quòd ego in senatu Græco uerba fe-
cisssem : quod quidem apud Græcos græce locutus essem ,
ferri nullo modo posse . respondi homini , ut potui , ut uo-
lui , ut debui : tum multa , tum etiam hoc me memini
dicere :

dicere: facile esse perspicuum, quantum inter hunc
 & illum Nimidicum uerum & germanum Metel-
 lum interesset: illum noluisse sua laudatione iuuare
 L. Lucillum sororis uirum, quicum optime conuenis-
 set; hunc homini alienissimo à ciuitatibus laudationes
 per uim, & metum comparare. quòd ubi intellexi,
 multum apud illum recentes nuncios, multum tabulas
 non commendaticias, sed tributarias ualuisse; admoni-
 tu ipsorum Syracusanorum impetum in eas tabulas fa-
 cio, in quibus singula perscripta erant. ecce autem no-
 ua turba, atque rixa: ne tamen istum omnino Syra-
 cusis sine amicis, sine hospitibus plane nudum esse, ac
 desertum putetis. retinere cœpit tabulas Theomna-
 stus quidam, homo ridicule insanus: quem Syracusa-
 ni Theoraetum uocant: qui illic eiusmodi est, ut eum
 pueri sectentur, ut omnes, cum loqui cœperit, irri-
 deant. huius tamen insania, quæ ridicula est alijs, mi-
 hi tum molesta sane fuit. nam cum spumas ageret in
 ore, arderent oculi, uoce maxima, uim me sibi affer-
 re, clamaret: copulati in ius peruenimus. hic ego po-
 stulare cœpi, ut mihi tabulas obsignare, ac deporta-
 re liceret: ille contra. instare ego, omnium mihi tabu-
 larum, & litterarum fieri potestatem oportere: con-
 tra, ille furiosus urgere, nihil ad se nostras leges perti-
 nere. prætor intelligens, negare sibi placere, quod S.
 C. ratum esse non deberet; id me Romam deportare.
 quid multa? nisi uehementius homini minatus essem,
 nisi legum sanctionem, pœnamq; recitasssem; tabula-
 rum mihi potestas facta non esset. ille autem insanus,
 qui pro isto contra me uehementissime declamasset,
 postquam

ACTIONIS V.

postquam non impetrauit, credo ut in gratiam mecum rediret, libellum mihi dat, in quo istius furta Syracusana perscripta erant: quæ ego antea iam ab illis cognoram, & acceperam. laudent te sane iam Mamertini, qui ex tanta provincia soli sunt, qui te saluum uelint: ita tamen laudent, ut Heius, qui eius princeps legationis est, adsit: ita laudent, ut ea, quæ rogati erunt, mihi parati sint respondere. ac ne subito à me opprimantur, hæc sum rogaturus: nauem debeant ne? fatebuntur: præbuerint ne prætor C. Verre? negabunt: ædificauerint ne nauem onerariam maximam publice, quam Verri dederunt? negare non poterunt: frumentum ne ab his sumpserit Verres, quod populo R. mitteret, sicuti superiores? negabunt. quid militum, aut nautarum per triennium dederunt? nullum datum dicent. fuisse Messanam omnium istius furtorum, ac prædarum receptricem? negare non poterunt. permulta multis nauibus illinc exportata? hanc denique nauem maximam à Mamertinis datam, onustam, cum isto prætoris profectam? fatebuntur. quam ob rem tibi habe sane istam laudationem Mamertinam. Syracusanam quidem ciuitatem, ut abs te affecta est, ita in te esse animatam uidemus: apud quos etiam Verrea illa flagitiosa sublata sunt: etenim minime conueniebat, ei deorum honores haberi, qui simulacra deorum sustulisset. etiam mehercule illud in Syracusanis merito reprehenderetur, si, cum diem festum ludorum de factis suis sustulisset celeberrimum, & sanctissimum, quod eo ipso die Syracusæ à Marcello captæ esse dicuntur, idem diem festum

festum Verris nomine agerent, cum iste Syracusanis, quæ ille calamitosus dies reliquerit, ademisset. at uidete hominis impudentiam, atque arrogantiam iudices, qui non solum Verrea hæc turpia, ac ridicula ex Heraclij pecunia constituerit, uerum etiam Marcellea tolli imperarit; ut ei sacra facerent, quotannis, cuius opera omnium annorum sacra, deosq; patrios amiserant; eius autem familie dies festos tollerent, per quam ceteros quoque festos dies recuperarant.

ACTIO-

342
ACTIONIS VI. IN C. VERRER
LIBER V.
ORATIO X.

N E M I N I uideo dubium esse iudices,
quin apertissime C. Verres in Sicilia
sacra, profanaq; omnia & priuatim,
& publice spoliarit, uersatusq; sit si-
ne ulla non modo religione, uerum e-
tiam dissimulatione in omni genere furadi, atque præ-
dandi. sed quædam mihi magnifica & præclara eius
defensio ostenditur: cui quemadmodum resistam, mul-
to mihi antea est iudices prouidendum: ita enim caus-
sa constituitur, prouinciam Siciliam uirtute eius, & ui-
gilantia singulari dubijs, formidolosisque temporibus à
fugitiuis, atque à belli periculis tutam esse seruata.
quid agam iudices? quò accusationis meæ rationem
conferam? quò me uertam? ad omnes enim meos im-
petus, quasi murus quidam, boni nomen imperatoris
opponitur. noui locum: uideo, ubi se iactaturus sit
Hortensius. belli pericula, tempora reip. imperato-
rum penuriam commemorabit. tum deprecabitur à
uobis, tum etiam pro suo iure contendet, ne patiami-
ni talem imperatorem populo R. Siculorum testimo-
nijs cripere, ne ue obteri laudem imperatoriam crimini-
bus auaritiæ uelitis. non possum dissimulare iudices. ti-
meo, ne C. Verres propter hanc uirtutem eximiam in
re militari omnia, quæ fecit, impune fecerit: uenit e-
nim mihi in mentem, in iudicio M'. Aquillij quantum
auctoritatis, quantum momenti oratio M. Antonij
habuisse

habuisse existimata sit : qui , ut erat in dicendo non solum sapiens , sed etiam fortis , causa prope perorata , ipse arripuit M'. Aquillium , constituitq; in conspectu omnium , tunicamq; eius à pectore abscidit , ut cicatrices populi R. indicesq; aspicerent aduerso corpore exceptas . simul & de illo uulnere , quod ille in capite ab hostium duce acceperat , multa dixit , eoq; adduxit eos , qui erant iudicaturi , uehementer ut uererentur , ne , quem uirum fortuna ex hostium telis eripuisset , cum sibi ipse non pepercisset , hic non ad populi R. iaudem , sed ad iudicum crudelitatem uideretur esse seruatus . hæc eadem nunc ab illis defensionis ratio , uiaq; tentatur : idem quæritur . sit fur , sit sacrilegus , sit flagitiorum omnium , uitiorumq; princeps : at est bonus imperator , & felix , & ad dubia reip. tempora reseruandus . non agam summo iure tecum : non dicam id , quod debeam forsitan obtinere ; cum iudicium certa lege sit constitutum , non quid in re militari fortiter feceris , sed quemadmodum manus ab alienis pecunijs abstinueris , abs te doceri oportere . non inquam sic agam : sed ita quæro , quemadmodum te uelle intelligo , quæ tua opera , & quanta fuerit in bello . quid dices ? an bello fugitiuorum Siciliam uirtute tua liberatam ? magna laus , honesta oratio : sed tamen quo bello ? nos enim post id bellum , quod M'. Aquillius confecit , sic accepimus , nullum in Sicilia fugitiuorum bellum fuisse . at in Italia fuit . fateor : & magnum quidem , ac uehemens . num igitur ex eo bello partem aliquam laudis appetere conaris ? num tibi illius uictoriæ gloriam cum M. Crasso , aut Cn. Pompeio

ACTIONIS VI.

peio communicandam putas? non arbitror hoc etiam deesse tuæ impudentiæ, ut quicquam eiusmodi dicere audeas. obstitisti uidelicet, ne ex Italia transire in Siciliam fugitiuorum copia possent. ubi? quando? qua ex parte? cum aut nauibus, aut ratibus conarentur accedere? nos enim nihil unquam prorsus audiuiamus: & illud audiuiamus, M. Crassi, fortissimi uiri, uirtute, consilioq; factum, ne ratibus coniunctis freto fugitiui ad Messanam transire possent. à quo illi conatu non tantopere prohibendi fuissent, si ulla in Sicilia præsidia ad illorum aduentum opposita putarentur. at cum in Italia bellum tam prope à Sicilia, tamen in Sicilia non fuit. quid mirum? ne cum in Sicilia quidem fuit, eodem interuallo pars eius belli in Italiam ulla peruasit. etenim propinquitas ad utram partem hoc loco profertur? utrum, aditum facilem hostibus, an contagionem imitandi eius belli periculosam fuisse? aditus omnis hominibus sine ulla facultate nauium non modo disiunctus, sed etiam clausus fuit: ut illis, quibus Siciliam propinquam fuisse dicis, facilius fuerit ad Oceanum peruenire, quàm ad Peloridem accedere. contagio autem ista seruilis belli cur abs te potius, quàm ab ijs omnibus, qui ceteras provincias obtinuerunt, prædicatur? an quòd in Sicilia iam ante bella fugitiuorum fuerunt? at ea ipsa causa est, cur ipsa provincia minimo in periculo sit, & fuerit: nam posteaquam illinc M. Aquilius decessit, omnium instituta, atque edicta prætorum fuerunt eiusmodi, ut ne quis cum telo seruius esset. uetus est quod dicam, & propter seueritatem exempli nemini fortasse uestrum

strum inauditum : L. Domitium prætorem in Sicilia, cum aper ingens ad eum allatus esset, admiratum requisisse, quis eum percussisset : cum audisset, pastorem cuiusdam fuisse, eum ad se uocari iussisse : illum cupide ad prætorem, quasi ad laudem, atque ad præmium accurrisse : quæsisse Domitium, qui tantam bestiam percussisset ? illum respondisse, uenabulo : statim deinde iussu prætoris in crucem esse sublatum. durum hoc fortasse uideatur : neque ego ullam in partem disputo : tantum intelligo, maluisse Domitium crudelem in animaduertendo, quàm in prætermittendo dissolutum uideri. ergo his institutis prouinciæ, iam tum, cum bello fugitiuorum tota Italia arderet, homo non acerrimus, nec fortissimus, Cn. Norbanus in summo ocio fuit : perfacile enim sese Sicilia tuebatur, ne quod in ipsa bellum posset existere. etenim cum nihil tam coniunctum sit, quàm negotiatores nostri cum Siculis usu, re, ratione, concordia ; & cum ipsi Siculires suas ita constitutas habeant, ut his pacem expediat esse ; imperium autem populi R. sic diligant, ut id imminui, ac commutari minime uelint ; cumq; hæc ab seruorum bello pericula & prætorum institutis, & dominorum disciplina prouisa sint : nullum est malum domesticum, quod ex ipsa prouincia nasci possit. quid igitur ? nulli ne motus in Sicilia seruorum Verre prætore ? nullæ ne consensiones factæ esse dicuntur ? nihil sane, quod ad senatum populumq; R. peruenerit : nihil, quod iste Romam publice conscripserit. & tamen cæptum esse in Sicilia moueri aliquot locis seruitium suspi-

ACTIONIS VI.

suspicio. id adeo non tam ex re, quàm ex istius factis, decretisq; cognosco. ac uidete, quàm non inimico animo sim acturus. ego ipse hæc, quæ ille quærit, quæ adhuc nunquam audistis, commemorabo, & proferam. In Triochalino, quem locum fugitiui iam ante tenuerunt, Leonidæ cuiusdam Siculi familia in suspicionem uocata est coniurationis. res delata ad istum. statim, ut par fuit, iussu eius homines, qui nominati erant, comprehensi sunt, adductiq; Lilybæum: domino denunciatum est, ut adesset: causa dicta damnati sunt. quid deinde? quid censetis? furtum fortasse, aut prædam expectatis aliquam? nolite usquequaque eadem quærere. in metu belli, furandi qui locus potest esse? etiam si qua hic fuit in hac re occasio, prætermissa est. tum potuit à Leonida nummorum aliquid auferre, cum denunciauit, ut adesset. fuit nundinatio aliqua, & isti non noua, ne causam diceret. etiam alter locus, ut absoluerentur. damnatis quidem seruis, quæ prædandi potest esse ratio? produci ad supplicium necesse est: testes enim sunt, qui in consilio fuerunt: testes publicæ tabulæ: testes splendidissima ciuitas Lilybetana: testis honestissimus, maximusq; conuentus ciuium R. nihil potest. producendi sunt: itaque producuntur, & ad palum alligantur. etiamnum mihi expectare uidemini iudices, quid deinde factum sit: quòd iste nihil unquam fecit sine aliquo quæstu, atque præda. quid in eiusmodi re fieri potuit? quod commodum est? expectate facinus quàm uultis improbum: uincam tamen expectationem omnium. nomine sceleris, coniurationisq; damnati, ad supplicium traditi,

diti, ad palum alligati, repente, multis millibus hominum inspectantibus, soluti sunt, & Leonidæ illi domino redditi. quid hoc loco potes dicere homo amen-
tissime? nisi id, quod ego non quero, quod denique in re tam nefaria, tametsi dubitari non potest, tamen, ne si dubitetur quidem, queri oporteat; quid, aut quantum, aut quo modo acceperis. remitto tibi hoc totum, atque ista te cura libero: neque enim metuo, ne hoc cuiquam persuadeatur, ut, ad quod facinus nemo, præter te, ulla pecunia adduci potuerit, id tu gratis suscipere conatus sis. uerum de ista furandi, prædandiq; ratione nihil dico: de hac imperatoria iam tua laude disputo. quid ais bone custos, defensorq; provinciæ? tu quos seruos arma capere, ac bellum facere in Sicilia uoluisse cognoras, & de consilij sententia iudicaras, hos ad supplicium iam more maiorum traditos, & ad palum alligatos, ex media morte eripere, ac liberare ausus es, ut, quam damnatis seruis crucem fixeras, hanc indemnatis ciuibus R. reseruares? perditæ ciuitates, desperatis omnibus rebus, hos solent exitus exitiales habere, ut damnati in integrum restituantur, uincti soluantur, exules reducantur, res iudicatæ rescindantur. quæ cum accidunt, nemo est, quin intelligat ruere illam remp. hæc ubi eueniunt, nemo est, qui ullam spem salutis reliquã esse arbitretur. atque hæc sicubi facta sunt, facta sunt, ut homines populares, aut nobiles supplicio, aut exilio leuantur; at non ab ijs ipsis, qui iudicassent; at non statim, at non eorum facinorum damnati, quæ ad uitam, et fortunas omnium pertinerent. hoc uero nouum, & eiusmodi est, ut magis propter

kk

reum,

ACTIONIS VI.

reū, quā propter rem ipsam credibile esse uideatur, ut homines seruos, ut ipse qui iudicaret, ut statim, è medio supplicio dimiserit; ut eius facinoris damnatos seruos, quod ad omnium liberorum caput, & sanguinē pertinet. ò præclarum imperatorem, nec iam cum N. Aquillio fortissimo uiro, sed uero cum Paullis, Scipionibus, Marijs conferendum. tantum ne uidisse in metu, periculoq; prouinciæ? cum seruitiorum animos in Sicilia suspensos propter bellum Italiæ fugitiuorum uidere? ne quis se commouere auderet, quantum terroris iniecit? comprehendi iussit: quis non pertimescat? causam dicere dominos: quid seruis tā formidolosum? fecisse uideri, pronunciauit. exortam uidetur flammā paucorum dolore, ac morte restinxisse. quid deinde sequitur? uerbera, atque ignes, & illa extrema ad supplicium damnatorum, metum ceterorum, cruciatus, & crux. hisce omnibus supplicijs sunt liberati. quis dubitet, quin seruorum animos summa formidine oppresserit, cum uiderent ea facilitate prætorum, ut ab eo sceleris, coniurationisq; damnatorum, uita, uel ipso carnifice internuncio, redimeretur? quid? hoc in Apolloniensi Aristodamo? quid? in Leonte Magarensi non idem fecisti? quid? iste motus seruorum, belliq; subita suspicio utrum tibi tandem diligentiam custodiendæ prouinciæ, an nouam rationem improbissimi quæstus attulit? Halyciensis Eumenidæ, nobilis hominis, & honesti, magnæ pecuniæ uillicus cum impulsu tuo insimulatus esset, HS LX à domino accepisti. quod nuper ipse iuratus docuit, quemadmodum gestū esset. ab equite R. C. Matrinio absente, cum is esset Ro
mæ,

ma, quod eius ullicos, pastoresq; tibi in suspicionem uenisse dixeras Hs cetum abstulisti. dixit hoc L. Flavius qui tibi eam pecuniam numeravit, procurator C. Matrinius; dixit ipse C. Matrinius: dicet clarissimus uir Cn. Lentulus censor, qui, Matrini honoris causa, recenti negotio ad te litteras misit, mittendasq; curauit. quid? de Apollonio Dioclis filio Panormitano, cui Gemino cognomen est, praeteriri potest? ecquid hoc tota Sicilia clarius? ecquid indignius? ecquid manifestius proferri potest? quem is, uti Panormum uenit, ad se uocari, & de tribunali citari iussit, concursu magno, frequentiaq; conuentus. homines statim loqui, mirari, quod Apollonius homo pecuniosus tãdiu ab isto maneret integer: excogitauit: nescio quid attulit: profecto homo diues, repente à Verre nō sine causa citatur: expectatio summa omnium, quidnam id esset: cum exanimatus subito ipso accurrit cum adolescente filio: nam pater grandis natu iandiu lecto tenebatur. nominat iste seruum, quem magistrum pecoris esse diceret: eum dicit coniu-rasse, & alias familias concitasse. is omnino seruus in familia non erat. eum statim exhiberi iubet. Apollonius affirmat seruum se omnino illo nomine habere neminem. iste hominem arripi à tribunali, & in carcerem coni-ci iubet. ille clamare, cum raperetur, nihil se miserum fecisse, nihil commississe, pecuniam sibi esse in nominibus, numeratam in praesentia non habere. hæc cum maxime summa hominum frequentia testificaretur, ut quinis intelligere posset, eum, quod pecuniam non dedisset, iccirco illa tam acerba iniuria affici, cum maxime, ut dico, hoc de pecunia clamaret, in uincla

kk 2 conie-

ACTIONIS VI.

coniectus est. uidete constantiam pratoris, & eius prætoris, qui nunc reus non ita defendatur, ut mediocris prætor; sed ita laudetur, ut optimus imperator. cum seruorum bellum metueretur; quo supplicio dominos indemnatos afficiebat, hoc seruos damnatos liberabat. Apollonium, locupletissimum hominem, qui, si fugitiui bellum in Sicilia facerent, amplissimas fortunas amitteret, belli fugitiuorum nomine, indicta causa, in uincla coniecit: seruos, quos ipse cum consilio belli faciendi causa consensisse iudicauit, eos sine consilij sententia, sua sponte, omni supplicio liberauit. quid, si ab Apollonio aliquid commissum est, quam ob rem iure in eum animaduertetur: tamen ne hanc rem sic agemus, ut crimini, aut inuidiæ reo putemus esse oportere, si quo de homine seuerius iudicauit? non agam tam acerbe: non utar ista accusatoria consuetudine, si quod est factum clementer, ut dissolute factum criminer; si quid uindicatum seuerè est, ut ex eo crudelitatis inuidiam colligam. non agam ista ratione: tua sequar iudicia: tuam defendam auctoritatem, quoad tu uoles. simul ac tute cœperis tua iudicia rescindere, mihi succensere desinito: meo enim iure contendam, eum, qui suo iudicio condemnatus sit, iuratorum iudicium sententijs damnari oportere. non defendam Apollonij causam, amici, atque hospitis mei; ne tuum iudicium uidear rescindere: nihil de hominis frugalitate, uirtute, diligentia dicam: prætermittam illud etiam, de quo antea dixi, fortunas eius ita constitutas fuisse familia, pecore, uillis, pecunijs creditis, ut nemini minus expediret, nullum in Sicilia tumultum, aut bellum commoueri:

vi:

ri: non dicam ne illud quidem; si maxime in culpa fuerit Apollonius, tamen in hominem honestissimum, ciuitatis honestissimæ, tam grauer animaduerti causa indicta non oportuisse: nullam inuidiam in te ne ex illis quidem rebus concitabo; cum esset talis uir in carcere, in tenebris, in squalore, in sordibus, tyrânicis interditiis tuis, patri exacta ætate, & adolescenti filio aduendi ad illum miserum potestatem nunquam esse factam: etiam illud præteribo; quotiescunque Panormum ueneris illo anno, et sex mensibus, (nam tandiu fuit in carcere Apollonius) toties ad te senatum Panormitanum adisse supplicem cum magistratibus, sacerdotibusque; publicis, orantem, atque obsecrantem, ut aliquando ille miser, atque innocens calamitate illa liberaretur. relinquam hæc omnia: quæ si uelim persequi, facile ostendam, tua crudelitate in alios, omnes tibi aditus misericordiæ iudicum iam pridem esse præclusos. omnia igitur ista concedam, & remittam: præuideo enim, quid sit defensurus Hortensius. fatebitur, apud istum neque senectutem patris, neque adolescentiam filii, neque lacrymas utriusque plus ualuisse, quam utilitatem, salutemque; prouinciæ. dicet, remp. administrari sine metu, ac seueritate non posse. queret, quam ob rem fasces prætoribus præferantur, cur secures datæ, cur carcer adificatus, cur tot supplicia sint in improbos more maiorum constituta. quæ cum omnia grauer, seueræque; dixerit; queram, cur hunc eundem Apollonium Verres idem, repente, nulla noua re allata, nulla defensione, sine causa, de carcere emitti iusserit: tantumque; in hac crimine suspicionis esse affirmabo, ut iam ipsis

ACTIONIS VI.

iudicibus sine mea argumentatione coniecturam face-
re permittam, quod hoc genus prædandi, quàm im-
probum, quàm indignum, quàmq; ad magnitudinem
quæstus immensum, infinitumq; esse uideatur: nam
quæ iste in Apollonio fecit, ea primum breuiter cogno-
scite quot, & quanta sint: deinde hæc expendite, at-
que æstimate pecunia: reperietis, iccirco hæc in uno
pecunioso tot constituta, ut ceteris formidines similiū
incommodorum, atque exempla periculorum propo-
nerentur. primum insimulatio est repentina, capita-
lis, atque inuidiosi criminis. statuite, quanti hoc pute-
tis, & quàm multos redemisse. deinde crimen sine ac-
cusatore, sententia sine consilio, damnatio sine defen-
sione. æstimate harum rerum omnium pretia: & cogi-
tate, in his iniquitatibus unum hæsisse Apollonium, ce-
teros profecto multos ex his incommodis pecunia se li-
berasse. postremo tenebræ, uincla, carcer, inclusum
supplicium, atque à conspectu parentum, ac liberum,
denique à libero spiritu, & communi luce seclusum.
hæc uero, quæ uel uita redimi recte possunt, æstima-
re pecunia non queo. hæc omnia sero redemit Apollo-
nius, iam mærore, ac miserijs perditus: sed tamen ce-
teros docuit, ante istius auaritiæ, ac sceleri occurre-
re. nisi uero existimatis, hominem pecuniosissimum,
sine aliqua caussa quæstus, iniectum ad tam incredibi-
le crimen, aut sine eadem caussa repente è carcere e-
missum, aut hoc prædandi genus ab isto in illo uno ad-
hibitum, ac tentatum, & non per illum omnibus pe-
cuniosis Siculis metum propositum, & iniectum. cu-
pio mihi iudices ab illo subijci, quoniã de militari eius
glc-

gloria dico, si quid forte prætereo: nam mihi uideor de omnibus iam rebus eius gestis, dixisse, quæ quidem ad belli fugitiuorum pertinerent suspicionem: certe nihil sciens prætermisi. habetis hominis consilia, diligentiam, uigilantiam, custodiam, defensionemq; prouinciæ. summa illuc pertinet, ut sciatis, quoniam plura genera sunt imperatorum, ex quo genere iste sit. ne diutius in tanta penuria uirorum fortium talem imperatorem ignorare possitis, non ad Q. Maximi sapientiam, neque ad illius superioris Africani in re gerenda celeritatem, neque ad huius, qui postea fuit, singulare consilium, neque ad Paulli rationem, ac disciplinam, neque ad C. Marij uim, atque uirtutem, sed ad aliud genus imperatorum, sane diligenter retinendum, & conseruandum, quæso, cognoscite. itinerum primum laborem, qui uel maximus est in re militari iudices, & in Sicilia maxime necessarius, accipite, quàm facilem sibi iste, & iucundum ratione, consilioq; reddiderit. primum temporibus hibernis ad magnitudinem frigorum: & ad tempestatum uim, ac imbrium præclarum sibi hoc remedium comparat. urbem Syracusas elegerat: cuius hic situs, atque hæc natura esse loci, cæliq; dicitur, ut nullus unquam dies tam magna, turbulentaq; tempestate fuerit, quin aliquo tempore solem eius diei homines uiderent. hic ita uiuebat iste bonus imperator hibernis mensibus. ut eum non facile non modo extra tectum, sed ne extra lectum quidem quisquam uideret. ita diei breuitas conuiujs, noctis longitudo stupris, & flagitijs conterebatur. cum autem uer esse cœperat, cuius initium

kk 4 iste

ACTIONIS VI.

iste non à Fauonio, neque ab aliquo astro notabat, sed cum rosam uiderat, tunc incipere uer arbitrabatur; dabat se labori, atque itineribus: in quibus usque eò se praebebat patientem, atque impigrum, ut eum nemo unquam in equo sedentem uideret. nam, ut mos fuit Bithyniae regibus, lectica octophoro ferebatur: in qua puluinus erat perlucidus, Meliteni rosa farctus. ipse autem coronam habebat unam in capite, alteram in collo: reticulumq; ad nares sibi admonebat tenuissimo lino, minutisq; maculis, plenum rosae. sic confecto itinere, cum ad aliquod oppidum uenerat, eadem lectica usque in cubiculum deferebatur. eò ueniebant Siculorum magistratus, ueniebant equites R. id quod ex multis iuratis audistis: controuersiae secreto deferebantur: paulo post palà decreta auferebantur. deinde, ubi paulisper in cubiculo, pretio, non aequitate iura descripserat; Veneri iam, & Libero reliquum tempus deberi arbitrabatur. quo loco mihi non praetermittenda uidetur praecleari imperatoris egregia, ac singularis diligentia. nam scitote esse oppidum in Sicilia nullum, ex ijs oppidis, in quibus praetores consistere, & conuentum agere solent, quo in oppido nō isti ex aliqua familia, nō ignobili delecta ad libidinem mulier esset. itaque nonnullae ex eo numero in conuiuium adhibebantur palà. si quae castiores erant, ad tempus ueniebant, lucem, conuentumq; uitabant. erant autem conuiuia non illo silentio praetorum, atque imperatorum; neque eo pudore, qui in magistratum conuiuijs uersari solet; sed cum maximo clamore, atque conuicio. nonnunquam etiam res ad manus, atque ad pugnam ueniebat: iste enim, pra-

prætor seuerus, ac diligens, qui populi R. legibus nunquam paruisset, illis diligenter legibus, quæ in poculis ponebantur, obtemperabat. itaque erant exitus eiusmodi, ut alius inter manus è conuiuio, tanquam è prælio, auferretur, alius tanquã occisus relinqueretur, plerique fusi sine mente, ac sine ullo sensu iacerent; quibus ut, cum aspexisset, non se prætoris conuiuium, sed ut Cannensem pugnam nequitie uidere arbitraretur. cum uero æstas summa esse iam cæperat; quod tempus omnes Siciliae semper prætores in itineribus consumere consueuerunt; propterea quòd tum putant obeundam esse maxime prouinciam, cum in areis frumenta sunt; quod & familiae congregantur, & magnitudo seruitij perspicitur, & labor operis maxime offenditur, & frumenti copia commonet, tempus anni non impedit: tum inquam, cum concursant ceteri prætores, iste nouo quodam ex genere imperator, pulcherrimo Syracusarum luco statua sibi castra faciebat: nam in ipso aditu, atque ore portus, ubi primũ ex alto sinus ad urbem ab littore inflectitur, tabernacula carbaseis intenta uelis collocabat. huc ex illa domo prætoria, quæ regis Hieronis fuit, sic emigrabat, ut per eos dies nemo istum extra illum locum uidere posset. in eum autem ipsum locum aditus erat nemini, nisi qui aut socius, aut minister libidinis esse posset. huc omnes mulieres, quibuscum iste consueuerat, conueniebant. quarum incredibile est quanta multitudo fuerit Syracusis. huc homines digni istius amicitia, digni uita illa, conuiujsq; ueniebant. inter eiusmodi uiros, ac mulieres adulta ætate filius uersabatur:

ACTIONIS VI.

tur: ut eum, etiam si natura à parentis similitudine abriperet, consuetudo tamen, ac disciplina patri similem esse cogeret. huc Tertia illa perducta per dolum, atque insidias ab Rhodio tibicine, maximas in istius castris effecisse turbas dicitur, cum indigne pateretur uxor Cleomenis Syracusani, nobilis mulier, itemq; Aeschrionis honesto loco nata, in conuentum suum mimi Isiodori filiam uenisse. iste autem Annibal, qui in suis castris uirtute putaret oportere, non generi certari, sic hanc Tertiam dilexit, ut eam secum ex prouincia exportaret. ac per eos dies, cum iste cum pallio purpureo, tallariq; tunica uersaretur in conuiujs muliebribus, non offendeabantur homines in eo, neque moleste ferebant, abesse à foro magistratum, non ius dici, non iudicia fieri: lucum illum littoris percrepare totum mulierum uocibus, cantuq; symphonie, in foro silentium esse summum caussarum, atque iuris, non ferebant homines moleste. non enim ius abesse uidebatur à foro, neque iudicia, sed uis, & crudelitas, & bonorum acerba, atque indigna direptio. hunc tu igitur imperatorem esse defendis Hortensi? huius furta, rapinas, cupiditatem, crudelitatem, superbiam, scelus, audaciam, rerum gestarum magnitudine, atque imperatorijs laudibus tegere conaris? hic scilicet est metuendum, ne ad exitum defensionis tue uetus illa Antoniana dicendi ratio, atque auctoritas proferatur: ne excitetur Verres, ne denudetur à pectore, ne cicatrices populus R. aspiciat, ex mulierum morsu uestigia libidinis, atque nequitie. dii faciant, ut rei militaris, ut belli mentionem facere audeas: cognoscantur enim

enim omnia istius æra illa uetera: ut, non solum in imperio, uerum etiam in stipendijs qualis fuerit, intelligatis. renouabitur prima illa militia, cum iste è foro abduci, non, ut ipse prædicat, perduci solebat. aleatoris Placentini castra commemorabuntur: in quibus cum frequens fuisset, tamen ære dirutus est. multa eius in stipendijs damna proferentur: quæ ab isto ætatis fructu dissoluta, & compensata sunt. iam uero, cum in eiusmodi patientia turpitudinis, aliena, non sua satietate obduruisset, qui uir fuerit, quot præsidia, quàm munita, pudoris, & pudicitie, ui, & audacia ceperit, quid me attinet dicere, aut coniungere cum istius flagitio cuiusquam præterea dedecus? non faciam iudices. omnia uetera prætermittam: duo sola recentia sine cuiusquam infamia ponam, ex quibus coniecturam facere de omnibus possitis: unum illud, quod ita fuit illustre, notumq; omnibus, ut nemo tam rusticanus homo L. Lucullo, & M. Cotta consulibus Romam ex ullo municipio uadimonij causa uenerit, quin sciret iura omnia populi R. nutu, atque arbitrio Chelidonis meretriculæ gubernari: alterum, quod, cum paludatus exisset, uotaq; pro imperio suo, communiq; populi R. nuncupasset, noctu, stupri causa, leætica in urbem introferri solitus est ad mulierem, nuptam uni, propositam omnibus, contra fas, contra auspicia, contra omnes diuinas, atque humanas religiones. ò dij immortales, quid interest inter mentes hominum, & cogitationes. ita mihi meam uoluntatem, spemq; reliquæ uitæ uestra, populiq; R. existimatio comprobet, ut ego, quos adhuc mihi magistratus

populo

ACTIONIS VI.

populus R. mandauit, sic eos accepi, ut me omnium officiorum obstringi religione arbitrarer. ita quæstor sum factus, ut mihi honorem illum tum non solum datum, sed etiam creditum, ac commissum putarem. sic obtinui quæsturam in prouincia Sicilia, ut omnium oculos in me unum coniectos arbitrarer; ut me, quæsturamq; meam quasi in aliquo orbis terre theatro uersari existimarem; ut omnia semper, quæ iucunda uidentur esse, non modo his extraordinarijs cupiditatibus, sed etiam ipsi naturæ, ac necessitati denegarem. nunc sum designatus ædilis: habeo rationem, quid à populo R. acceperim: mihi ludos sanctissimos maxima cum ccerimonia Cereri, Libero, Liberæq; faciendos, mihi Floram matrem populo, plebiq; R. ludorum celebritate placandam, mihi ludos antiquissimos, qui primi Romani sunt nominati, maxima cum dignitate, ac religione, Ioui, Iunoni, Mineruæq; esse faciendos, mihi sacrarum ædium procurationem, mihi totam urbem tuendam esse commissam: ob earum rerum laborem, & sollicitudinem fructus illos datos, antiquiorem in senatu sententiæ dicendæ locum, togam prætextam, sellam curulem, ius imaginis ad memoriam, posteritatemq; prodendam. ex his ego rebus omnibus iudices, ita mihi deos omnes propitios esse uelim, ut, tametsi mihi iucundissimus est honos populi, tamē nequaquam tantum capio uoluptatis, quantum sollicitudinis, & laboris: ut hæc ipsa ædilitas, non quia necesse fuerit, alicui candidato data, sed, quia sic oportuerit, recte collocata, & iudicio populi digno in loco posita esse uideatur. tu, cum esses prætor renunciatus,

quoquo

quoquo modo, (mitto enim, & prætereo, quid tum sit actum) sed cum esses renunciatus, ut dixi, non ipsa præconis uoce excitatus es, qui te totiens seniorum, iuniorumq; centurijs illo honore affici pronunciauit, ut hoc putares, aliquem reip. partem tibi creditam? annum tibi illum unum domo carendum esse meretricis? cum tibi sorte obtigisset, ut ius diceres; quantum negocij, quid oneris haberes, nunquam cogitasti; neque illud rationis habuisti, si forte expergefacerere te posses, eam prouinciam, quam tueri singulari sapientia, atque integritate difficile esset, ad summam stultitiã, nequitiamq; uenisse. itaque non modo domo tua Chelidonem in prætura extrudere noluisti, sed in Chelidonis domum præturam tuam totam detulisti. secuta prouincia est: in qua tibi nunquam uenit in mentem, non tibi iccirco fasces, & seures, & tantam imperij uim, tantamq; ornamentorum omnium dignitatem datam, ut earum rerum ui, & auctoritate omnia repagula iuris, pudoris, & officij perfringeres; ut omnium bona prædam tuam duceres; nullius res tuta, nullius domus clausa, nullius uita septa, nullius pudicitia munita contra tuam cupiditatem, & audaciam posset esse: in qua tu te ita gessisti, ut, cum omnibus tenere rebus, ad bellum fugitiuorum confugas: ex quo iam intelliges, nõ modo tibi nullam defensionem, sed maximam uim criminum exortam. nisi forte Italici belli fugitiuorum reliquias, atque illud Thempsanum incommodum proferres. ad quod recens cum te peropportune fortuna obtulisset, si quid in te uirtutis, atque industriæ fuisset; idem, qui semper fueras, inuentus

ACTIONIS VI.

uentus es . cum ad te *Valentini* uenissent , & pro
his homo disertus , & nobilis *M. Marius* loquerteur ,
ut negotium susciperes , ut , cum penes te pratorium
imperium , ac nomen esset , ad illam paruam manum
extinguendam , ducem te , principemq; praberet :
non modo id refugisti , sed eo ipso tempore , cum esses
in littore , Tertia illa tua , quam tecum deportabas ,
erat in omnium conspectu . ipsis autem *Valentinis* ex
tam illustri , nobiliq; municipio , tantis de rebus respon
sum nullum dedisti , cum esses cum tunica pulla , &
pallio . quid hunc proficiscentem , quid in ipsa prouin
cia fecisse existimatis , qui , cum iam ex prouincia non
ad triumphum , sed ad iudicium decederet , ne illā qui
dem infamiam fugerit , quam sine uoluptate capie
bat ? ò diuina senatus frequentis in æde *Bellonæ* ad
murmuratio . memoria tenetis iudices ; cum ad uespe
rasceret , & paulo ante esset de hoc *Thempsano* incom
modo nunciatum , cum inueniretur nemo , qui in illa
loca cum imperio mitteretur , dixisse quendam *Verrē*
esse non longe à *Thempsa* , quā ualde uniuerſi ad mur
murarint , quā palam principes contradixerint . et is
tot criminibus , testimonijsq; conuictus , in eorum tabel
lis spem sibi aliquam ponit , quorum omnium palam ,
caussa incognita , uoce damnatus est ? esto : nihil ex fugi
tiuorum bello , aut suspitione belli laudis adeptus est ,
quòd neque bellum eiusmodi , neque belli periculum
fuit in *Sicilia* , neque ab isto prouisum est , ne quod ef
set . at uero contra bellum prædonum classē habuit
ornatam , diligentiamq; in eo singularem : itaque isto
pratore præclare defensa prouincia est . sic de bello
præ-

prædonum, sic de classe Siciliensi iudices dicam, ut hoc
iā ante confirmem, in hoc uno genere omnes inesse cul-
pas istius maximas, auaritiæ, maiestatis, dementiæ, li-
bidinis, crudelitatis. hæc dū breuiter expono, quaeso,
ut fecistis adhuc, diligenter attendite. Rem naualem
primū ita dico esse administratam: non uti provincia
defenderetur, sed ut classis nomine pecunia quære-
tur. superiorum prætorū consuetudo cū hæc fuisset, ut
naues ciuitatibus, certusq; numerus nautarum, mili-
tūq; imperaretur, maximæ, & locupletissimæ ciuita-
ti Mamertinæ nihil horum imperauisti. ob quā rem,
quid tibi Mamertini clā dederint pecuniæ, post uidebi-
tur; ex ipsorū litteris, et testibus quæremus. nauē ue-
ro Cybeā maximam, triremis instar, pulcherrimam,
atque ornatissimā, palam ædificatā sumptu publico,
sciēte Sicilia, per magistratum, senatūq; Mamertinū,
tibi datam, donatamq; esse dico. hæc nauis onusta præ-
da Siciliensi, cū ipsa quoque esset ex præda, simul cum
iste decederet, appulsa Velia est cū plurimis rebus, et ijs
quas ante Romā mittere cū ceteris furtis noluit, quod
erant carissimæ, maximeq; eum delectabāt. eā nauem
nuper egomet uidi Velia, multiq; alij uiderunt, pul-
cherrimā, atque ornatissimam iudices. quæ quidem o-
mnibus, qui eam aspexerant, prospectare iam exiliū,
atque explorare fugam domini uidebatur. quid mihi
hoc loco respondebis? nisi forte id, quod tametsi proba-
ri nullo modo potest, tamē dici quidē in iudicio de pecu-
nijs repetundis necesse est, de tua pecunia constare ædi-
ficatam esse eam nauē. aude hoc saltem dicere, quod ne-
cesse est. noli metuere Hortensi, ne quærā, qui licuerit
ædifi-

ACTIONIS VI.

ædificare nauem senatori . antiquæ sunt istæ leges, &
 mortuæ, que madmodum tu soles dicere, quæ uetant.
 fuit ista reprehensio quondam, fuit ista seueritas in iu-
 dicijs, ut istam rem accusator in magnis criminibus
 obijciendam putaret . quid enim tibi naue opus fuit ?
 qui si quò publice proficisceris, & præsidij, et uectu-
 ræ caussa, sumptu publico nauigia præberentur. pri-
 uatim autem nec proficisci quoquam potes, nec accer-
 sere res transmarinas ex ijs locis, in quibus tibi habe-
 re, mercari nihil licet . deinde cur quicquam contra le-
 ges parasti ? ualeret hoc crimen in illa ueteri seuerita-
 te, ac dignitate reip. nunc non modo te hoc crimine nõ
 arguo, sed ne illa quidem communi uituperatione re-
 prehendo . postremo tu tibi hoc nunquam crimino-
 sum, nunquam inuidiosum fore putasti, celeberrimo
 loco palam tibi ædificari onerariam nauem in ea pro-
 uincia, quam tu cum imperio obtinebas ? quid eos lo-
 qui, qui uidebant; quid existimare eos, qui audiebant,
 arbitrabare ? inanem te nauem esse in Italiam dedu-
 cturum ? nauiculariam te, cum Romam uenisses, esse
 facturum ? ne illud quidem quisquam poterat suspica-
 ri, te habere in Italia maritimum fundum, & ad fru-
 ctus deportandos onerariam nauem comparare . eius-
 modi de te uoluisti sermonem esse omnium, palam ut
 loquerentur, te illam nauem parare, quæ prædam
 ex Sicilia deportaret, & quæ ad ea furta, quæ reli-
 quisses, commearet ? uerum hæc omnia, si doces na-
 uem de tua pecunia ædificatam, remitto, atque con-
 cedo . sed hoc homo amentissime non intelligis prio-
 re actione ab ipsis Mamertinis, tuis laudatoribus,
 esse

esse sublatum: nam dixit Heius princeps ciuitatis, princeps istius legationis, quæ ad tuam laudationem missa est, nauem tibi operis publicis Mamertinorum esse ædificatam, eiq; faciendæ senatorem Mamertinum publice præfuisse. reliqua est materies: hanc Rheginis, ut ipsi dicunt, (tamen si tu negare non potes) publice, quod Mamertini materiem non habent, imperaui-
sti. si, & ex quo fit nauis, & qui faciunt, imperio tibi tuo, non pretio præsto fuerunt: ubi tandem istuc latet, quod tu de tua pecunia dicis impensum? at Mamertini in tabulis nihil habent. primum uideo potuisse fieri, ut ex ærario nihil darent: (etenim uel Capitolium, sicut apud maiores nostros factum est, publice gratis coactis fabris, operisq; imperatis ex ædificari, atque effici potuit) deinde id quoque perspicio, quod et ostendam, cum istos produxero, ipsorum ex litteris, multas pecunias isti, erogatas in operum locationes falsas, atque inanes, esse perscriptas: nam illud minime mirum est, Mamertinos, à quo summum beneficium acceperant, quem sibi amiciorum, quàm populo R. esse cognouerāt eius capiti litteris suis pepercisse. sed si argumento est, Mamertinos pecunias tibi non dedisse, quia scriptum non habent: sit argumento, tibi gratis costare nauem, quia quid emeris, aut quid locaueris, scriptum proferre non potes. at enim iccirco nauem Mamertinis non imperaui, quod sunt fæderati. dii approbent. habemus hominem in Fæciaium manibus educatum, unum præter ceteros in publicis religionibus fæderum sanctum, & diligentem. omnes, qui ante te prætores fuerunt, dedantur Mamertinis, quod ijs nauem contra pactio-

L L nem

ACTIONIS VI.

nem fœderis imperarint. sed tamen tu, sancte homo,
ac religiose, cur Taurominitanis item fœderatis nauē
imperaſti? an hoc probabis, in æqua cauſſa populorū,
ſine pretio uarium ius, & diſparem conditionem fui
ſe? quid, ſi eiꝰmodi eſſe hæc duo fœdera duorum po-
pulorum iudices doceo, ut Taurominitanis nominatim
cautum, et exceptum ſit fœdere, ne nauem dare de-
beant; Mamertinis in ipſo fœdere ſanctum, atque
perſcriptum ſit, uti nauem dare neceſſe ſit? iſtum au-
tem, contra fœdus, & Taurominitanis imperaſſe, &
Mamertinis remiſiſſe? nū cui dubiū poterit eſſe, quin,
Verre prætore, plus Mamertinis Cybea, quā Tauro-
minitanis fœdus opitulatum ſit? recitentur fœdera.
Fœdera iſto igitur tuo, quemadmodum ipſe prædicas,
beneficio, ut res incidat, pretio, atque mercede, minui-
ſti maiestatem reip. minuiſti auxilia populi R. minui-
ſti copias maiorum uirtute, ac ſapientia comparatas:
ſuſtulisti ius imperij, conditionem ſociorum, memoriā
fœderis. qui ex fœdere ipſo nauem uel uſque ad Ocea-
num, ſi imperaſſemus, ſumptu, periculoq; ſuo arma-
tam, atque ornatam mittere debuerunt; hi, ne in fre-
to, ante ſua teſta, & domos nauigarent, ne ſua mœ-
nia, portuſq; defenderent, pretio abs te ius fœderis, &
imperij conditionem emerunt. quid cenſetis in hoc fœ-
dere faciundo uoluiſſe Mamertinos impendere laboris
operæ, pecuniæ, ne hæc biremis aſcriberetur, ſi id ullo
modo poſſent à noſtris maioribus impetrare? nam cū
hoc munus imperaretur tam graue ciuitati, inerat ne
ſcio quo modo in illo fœdere ſocietatis quaſi quædam
nota ſeruitutis. quod tum recentibus ſuis officijs, inte-
gra

gra re, nullis populi R. difficultatibus, à maioribus no-
stris fœdere assequi nō potuerunt, id nunc, nullo nouo
officio suo, tot annis post, iure imperij nostri quotan-
nis usurpato, ac semper retento, summa in difficulta-
te nauum, à C. Verre pretio affecuti sunt. at non hoc
solum affecuti, ne nauem darent: ecquem nautam, ec-
quem militem, qui aut in classe, aut in præsidio esset,
te prætor, per triēnium Mamertini dederūt? denique
cum ex S. C. itemq; ex lege Terentia, & Cassia frumē-
tum æquabiliter emi ab omnibus Sicilia ciuitatibus
oporteret, id quoque munus leue, atque commune Ma-
mertinis remisisti. dices frumentum Mamertinos non
debere. quo modo non debere? an, ut ne uenderent? nō
enim erat hoc genus frumenti ex eo genere, quod exige-
retur, sed ex eo, quod emeretur. te igitur auctore, &
interprete, ne foro quidem, & commeatu Mamertini
populum R. iuuare debuerūt. quæ tandē ciuitas fuit,
quæ deberet? qui publicos agros arant, certum est,
quid ex lege censoria dare debeant. cur ijs quicquam
præterea ex alio genere imperauiſti? quid decumani?
nūquid præter singulas decumas ex lege Hieronica de-
bent? cur ijs quoque statuiſti, quantum ex hoc genere
frumenti empti darent? qui sunt immunes, ij certe ni-
hil debent. at ijs non modo imperaſti, uerum etiā, quos
plus darent, quā poterant, hæc sexagena millia mo-
dium, quæ Mamertinis remiseras, addidiſti. nec hoc
dico, ceteris non recte imperatum esse. Mamertinis,
qui erant in eadem cauſſa, et quibus superiores omnes
prætores, item ut ceteris, imperarant pecuniam, qui
ex S. C. et ex lege dissoluerāt, his dico non recte remis-

L L 2 sunt.

ACTIONIS VI.

sum . at, ut hoc beneficium , quemadmodum dicitur ,
trabali clauo figeret , cum consilio caussam Mamerti-
norum cognoscit , & de consilij sententiam Mamerti-
nis se frumentum nō imperare pronunciat . audite de-
cretum mercenarij prætoris ex ipsius commentario ; et
cognoscite , quanta in scribendo grauitas , quanta in cō-
stituendo iure sit auctoritas . Recita . Commentarium .
Libenter ait se facere : itaq; perscribit . quid , si hoc uer-
bo non esses usus , libenter ? nos uidelicet inuitum te
quæstum facere putaremus . Ac de consilij sententia .
præclarum recitari consilium iudices audistis . utrum
uobis consilium recitari tandem prætoris uidebatur ,
cum audiebatis nomina , an prædonis improbissimi so-
cietas , atque comitatus ? en fœderum interpretes , socie-
tatis pactores , religionis auctores . nunquam in Sicilia
frumētum publice est emptum , quin Mamertinis pro
portione imperaretur , antequā hoc delectum præcla-
rumq; consilium iste dedit , ut ab his nummos accipe-
ret , ac sui similis esset . itaque tantum ualuit istius de-
creti auctoritas , quantum debuit eius hominis , qui à
quibus frumentum emere debuisset , ijs decretum uen-
didisset : nam statim L. Metellus , ut isti successit , ex C.
Sacerdotis & Sex. Peducei instituto , ac litteris , fru-
mentum Mamertinis imperauit . tum illi intellexerūt ,
se id , quod à malo auctore emissent , diutius obtinere
nō posse . age porro , tu , qui te tam religiosum existima-
ri uoluisti interpretem fœderum , cur Taurominitanis
frumentum , cur Netinis imperasti ? quarum ciuitatū
utraque fœderata est . ac Netini quidem sibi non defue-
runt : nam simul ac pronunciaſti , libenter te Mamert-
tinis

tinis quidem remittere; te adierunt, & eandem suam
 causam fœderis esse docuerunt. tu aliter decernere in
 eadem causa non potuisti: pronuncias, Netinos fru-
 mentum dare non oportere: et ab his tamen exigis. ce-
 do mihi eiusdem prætoris litteras et rerum decretarum,
 & frumenti imperati, et rerum decretarum tritici em-
 pti. quid potius in hac tanta, ac tam turpi inconstantia
 suspicari possumus iudices, quàm id, quod necesse est,
 aut isti à Netinis pecuniam, cum posceret, non datã,
 aut id esse actum, ut intelligerent Mamertini, bene se
 apud istum tam multa pretia, ac munera collocasse,
 cum idem alij iuris ex eadem causa non obtinerent: hic
 mihi etiam audebit mentionem facere Mamertinæ lau-
 dationis. in qua quàm multa sint uulnera, quis est ue-
 strum iudices quin intelligat? primum, in iudicijs, qui
 decem laudatores dare non potest, honestius est ei nul-
 lum dare, quàm illum quasi legitimum numerum cõ-
 suetudinis non explere. tot in Sicilia ciuitates sunt, qui-
 bus tu per triennium præfuiisti: arguunt cetera: pau-
 ca, & parua metu repressæ silent: una laudat. hoc
 quid est, nisi intelligere, quid habeat utilitatis uera
 laudatio? sed tamen ita Verres provinciæ præfuiisti, ut
 hac utilitate necessario tibi sit carendum. deinde, id
 quod alio loco ante dixi, quæ est ista tandem laudatio,
 cuius laudationis legati principes & publice tibi nauem
 ædificatam, & priuatim se ipsos abs te spoliatos, expi-
 latorumq; esse dixerunt? postremo quid aliud isti faciunt,
 cū te soli ex Sicilia laudant, nisi testimonio nobis sunt,
 te omnia sibi esse largitum, quæ tu de rep. nostra de-
 traxeris? quæ colonia est in Italia tam bono iure, quod

L L 3 tam

ACTIONIS VI.

tam immune municipium, quod per hos annos tam cōmoda uacatione sit usum omnium rerum, quā Mamertina ciuitas per triennium? soli, ex fædere quod debuerunt, non dederunt: soli isto prætore omnium rerum immunes fuerunt: soli istius imperio ea conditione uitæ fuerunt, ut populo R. nihil darent, Verri nihil denegarent. Verū ut ad classem, quo ex loco sum digressus, reuertar: accepisti à Mamertinis nauem cōtra legem, remisisti contra fædera. ita in una ciuitate bis improbus fuisti; cum et remisisti, quod non oportebat; & accepisti, quod non licebat. exigere te oportuit nauem, quem contra prædones, non quæ cum præda nauigaret; quæ defenderet, ne provincia spoliaretur, non quæ noua provincie spolia portaret. Mamertini tibi & urbem, quò furta undique portares; & nauem, qua exportares, præbuerunt. illud tibi oppidum receptaculū prædæ fuit: illi homines testes, custodesq; furtorum: illi tibi & locum furtis, & furtorum uehiculum comparauerunt. itaque ne tum quidem, cum classem auaritia, ac nequitia tua perdidisti, nauem Mamertinis imperare ausus es. quo tempore in tanta inopia nauium, tantaq; calamitate provincie, etiam si precario essent rogandi, tamen ab ijs impetraretur. reprimebat enim tibi & imperandi uim, & rogandi conatum præclara illa non populo R. reddita biremis, sed prætori donata Cybea. ea fuit merces imperij, auxilium iuris, consuetudinis, fæderis. habetis unius ciuitatis firmum auxilium amissum, ac uenditum pretio. cognoscite nunc nouam prædandi rationem, ab hoc primum excogitatam. Sumptum omnem in classem frumento,

mento, stipendio, ceterisque rebus nauarcho suo quæque ciuitas semper dare solebat. is neque, ut accusaretur à nautis, committere audebat, & ciuibus suis rationem referre debebat: in illo omni negotio non modo labore, sed etiam periculo suo uersabatur. erat hoc, ut dico, factitatum semper, nec solū in Sicilia, sed in omnibus prouincijs, etiam in sociorum, & Latinorum stipendio, ac sumptu, tum cum illorum auxilijs uti solebamus. Verres, post imperium constitutum, primus imperauit, ut ea pecunia omnis à ciuitatibus sibi adnumeraretur, ut is eam pecuniam tractaret, quem ipse præfecisset. cui potest esse dubium, quamobrem et omnium consuetudinem ueterem primus immutaris, & tantam utilitatem per alios tractandæ pecuniæ neglexeris, et tantam difficultatem cum crimine, molestiam cum suspitione susceperis? deinde alij quæstus instituitur, ex uno genere nauali, uidete quàm multi: accipere à ciuitatibus pecunias, ne nautas darent: pretio certo missos facere nautas: missorum omne stipendium lucrari: reliquis, quod deberet, non dare. hæc omnia ex ciuitatum testimonijs cognoscite. Recita. Te testimonio ciuitatum. huncine hominem? hancine impudentiam iudices? hancine audaciam? ciuitatibus pro numero militum pecuniarum summas describere: certum pretiū sexcenos nummos nautarum missioni constituere. quos qui dederat, cōmeatum totius æstatis abstulerat. iste, quod et nautæ nomine pro stipendio, frumetoque acceperat, lucrabatur. ita quæstus duplex unus missione fiebat. atque hæc domo amētissimus in tātō prædonū impetu, tantoque periculo prouinciæ sic palam

LL 4 facie-

ACTIONIS VI.

faciebat, ut & ipsi prædones scirent, & tota provin-
cia testis esset. cum, propter istius hanc tantam auari-
tiam, nomine classis, essent in Sicilia re quidem uera
naues inanes, quæ prædam prætori, non quæ prædoni-
bus metum afferrent: tamen, cum P. Cesecius, & P.
Tadius decem nauibus his semiplenis nauigarent, na-
uem quadam piratarum præda refertâ non ceperunt,
sed abduxerunt onere suo plane captam, atque depres-
sam. erat ea nauis plena iuuentutis formosissima, ple-
na argenti facti, atque signati, multa cum stragula
ueste hæc una nauis à classe nostra non capta est, sed
inuenta ad Megaridem: qui locus est non lōge à Syra-
cusis. quod ubi isti nunciatum est; tamet si noctu cum
mulierculis iacebat ebrius, erexit se tamen, & statim
quæstori, legatoq; suo custodes misit complures, ut om-
nia sibi integra quamprimū exhiberentur. appellitur
nauis Syracusas: expectatur ab omnibus: supplicium
sumi de captiuis putatur. iste, quasi præda sibi adue-
cta, non prædonibus captis, si qui senes, aut defor-
mes erant, eos in hostium numero ducit: qui aliquid
formæ, ætatis, artificijq; habebant, abducit omnes:
nonnullos scribis suis, filio, cohortiq; distribuit: sym-
phonicos sex cuidam amico suo Romā muneri misit:
nox illa tota exinanienda nauī consumitur. archipira-
tam ipsum uidet nemo: de quo supplicium sumi oport-
uit: hodieq; omnes sic habent persuasum (quid eius
sit, uos coniectura quoque assequi debetis) istum clā
à piratis ob hunc archipiratā pecuniam accepisse. con-
iectura est. iudex esse bonus nemo potest, qui suspicio-
ne certa non mouetur. hominem nostis, consuetudi-
nemq;

nemq; omnium tenetis ; qui ducem prædonum , aut
hostium cæperit , quàm libenter eum palam ante
oculos omnium esse patiatur . hominem in tanto con-
uentu Syracusis uidi neminem iudices , qui archipira-
tam captum uidisse se diceret , cum omnes , ut mos est ,
concurrerent , quærerent , uidere cuperent . quid ac-
cidit , cur tantopere iste homo occultaretur , ut eum ne
casu quidem quisquam aspicere posset ? homines mari-
timi Syracusis , qui sæpe istius ducis nomen audissent ,
sæpe timuissent , cum eius cruciatu , atque supplicio pa-
scere oculos , animumq; exaturare uellent ; potestas
aspiciendi nemini facta est . unus plures prædonū duces
uiuos cepit P. Seruilius , quàm omnes antea . ecquando
igitur isto fructu quisquam caruit , ut uidere piratam
captum non liceret ? at contra , quacunque iter fecit ,
hoc iucundissimum spectaculum omnibus uinctorum ,
captorumq; hostium præbebat : itaque ei concursus un-
dique fiebant , ut non modo ex ijs oppidis , qua duceban-
tur , sed etiam ex finitimis uisendi caussa conuenirent .
ipse autem triumphus quam ob rem omnium triūpho-
rum gratissimus populo R. fuit , atque iucundissimus ?
quia nihil est uictoriæ dulcius : nullum est autem testi-
monium uictoriæ certius , quàm , quos sæpe metue-
ris , eos te uinctos ad supplicium duci uidere . hoc tu
quamobrem non fecisti ? quamobrem ita iste pirata
celatus est , quasi eum aspicere nefas esset ? quamobrẽ
supplicium non sumpsisti ? quam ob caussam hominem
reseruasti ? ecquem audisti in Sicilia ante captum archi-
piratam , qui non securi percussus sit ? unum cedo au-
ctorem tui facti : unius profer exemplum . uiuum tu
archipi-

ACTIONIS VI.

archipiratam seruabas, quem per triumphum, credo quem ante curram tuum duceres: neque enim quicquam erat iam reliquum, nisi, ut classe populi R. pulcherrima amissa, prouinciaq; lacerata, triumphus nautalis tibi decerneretur. age porro, custodiri ducem praedonum, nouo more, quam securi feriri, omnium exemplo, magis placuit. quae sunt istae custodiae? apud quos homines? quemadmodum est asseruatus? Lautumias Syracusanas omnes audistis, plerique nostris. opus est ingens, magnificum, regum, ac tyrannorum: totum est ex saxo in mirandum altitudinem depresso, & multorum operis penitus exciso. nihil tam clausum ad exitus, nihil tam septum undique, nihil tam tutum ad custodias nec fieri, nec cogitari potest. in has Lautumias, si qui publice custodiendi sunt, etiam ex ceteris oppidis Siciliae deduci imperantur. eò quod multos captiuos ciues R. coniecerat, et quod eodem ceteros piratas contrudi imperarat; intellexit, si hunc subditicium archipiratam in eandem custodiam dedisset, fore, ut à multis, illis in Lautumijs, uerus ille dux quereretur. itaque hominem huic optimae, tutissimaeq; custodiae non audeat committere. denique Syracusas totas timet. amat ad hominem: quod? Lilybaeum fortasse? uideo: tamen homines maritimos non plane reformidat. minime iudices. Panormum igitur? audio: quanquam Syracusis, quoniam in Syracusano captus erat, maxime, si minus supplicio affici, at custodiri oportebat. ne Panormum quidem. quid igitur? quod putatis? ad homines à Piratarum metu, et suspitione alienissimos, à nauigando, rebusq; maritimis remotissimos, ad Centuripinos, homines maxime

xime mediterraneos, summos aratores, qui nomē nunquam timuissent maritimi prædonis, unum te prætorē horruissent. Aproniumq; terrestrem archipiratā. et ut quivis facile perspiceret, id ab isto actum esse, ut ille suppositus facile et libenter se illum, qui non erat, esse simularet; imperat Centuripinis, ut is uictu, ceterisq; rebus quamlibet liberalissime, commodissimeq; haberetur. interea Syracusani, homines periti, & humani, qui non modo ea, quæ perspicua essent, uidere, uerū etiam occulta suspicari possent; habebant rationem omnes quotidie piratarum, qui securi ferirentur; quā multo esse oporteret, ex ipso nauigio, quod erat factū sex remorum numero, conijciebant. iste, quod omnes, qui artificij aliquid habuerāt, aut formæ, remouerat, atque abduxerat; reliquos si, ut consuetudo est, universos ad palum alligasset, clamorem populi fore suspicabatur, cum tanto plures abducti essent, quā relictī: propter hanc causam cum instituisset alios alio tempore producere, tamen in tanto conuentu nemo erat, quin rationem, numerumq; haberet, & reliquos non desideraret solum, sed etiam posceret, & flagitaret. cū maximus numerus deesset, tum iste, homo nefarius, in eorum locum, quos domum suam de piratis abduxerat, substituere, et supponere cæpit ciues R. quos in carcerem antea coniecerat. quorum alios Sertorianos milites fuisse insimulabat, et ex Hispania fugientes ad Siciliam appulsos esse dicebat: alios, quia prædombus erant capti, cum mercaturas facerent, aut aliam ob causam nauigarent, sua uoluntate cum piratis fuisse arguebat. itaque alij ciues R. ne cognoscerentur, capitibus

ACTIONIS VI.

pitibus obuolutis è carcere ad palum, atque ad necem rapiebantur: alij, cū à multis ciuibus R. recognoscerentur, ab omnibus defenderentur, securi feriebantur. quorū ego de acerbissima morte, crudelissimoq; cruciatu dicam, cū eum locum tractare cæpero; et ita dicam, ut si me in ea quærimonia, quam sum habiturus de istius crudelitate, & de ciuium R. indignissima morte, non modo uires, uerum etiam uita deficiat, id mihi præclarum, & iucundum putem. hæc igitur est gesta res, hæc uictoria præclara: myoparone piratico capto, dux liberatus: symphoniaci Romā misi: formosi homines, & adolescentes, & artifices domū abducti: in eorum locum, & ad eorum numerum ciues R. hostilem in modum cruciati, & necati: omnis uestis ablata: omne aurum, & argentum & ablatū, et auersum. at quemadmodum ipse se se induit priore actione? qui tot dies tacuisset, repente in M. Annij hominis splendidissimi testimonio, cum in ciues R. dixisset, et archipiratam negasset securi esse percussum, exiluit, conscientia sceleris, et furore ex maleficijs concepto excitatus: dixit se, quod sciret sibi crimini datum iri, pecuniam accepisse, neque de uero archipirata sumpsisse supplicium, ideo securi non percussisse: domi esse apud sese archipiratas dixit duos. ò clementiam populi R. seu potius patientiam miram, ac singularem. ciuem R. securi esse percussum Annius eques R. dicit: taces. archipiratam negat: fateris. fit in eo gemitus omnium, & clamor, cum tamen à præsentis supplicio tuo se continuit pupulus R. et repressit, et salutis tuæ rationē iudicum seueritati reseruauit. qui sciebas tibi cri-

crimini datū iri? quamobrem sciebas? quamobrem e-
 tiā suspicabare? inimicum habebas neminē. si haberes,
 tamen non ita uixeras, ut mecum iudiciū propositum
 habere deberes. an te, id quod fieri solet, conscientia
 timidum, suspiciosumq; faciebat? qui igitur, cum es-
 ses in imperio, iam tum iudicium, & crimen horre-
 bas: reus, cum tot testibus coarguere, potes de dam-
 natione dubitare? uerum si crimen hoc metuebas, ne
 quis abs te suppositū esse diceret, qui pro archipirata
 securi feriretur: utrum tandē tibi ad defensionem fir-
 mius fore putasti, in iudicio coactū, atque efflagitatu
 meo producere ad ignotos, tanto post, eum, quem archi-
 piratam esse dices, an recenti re, Syracusis apud no-
 tos, inspectante Sicilia pene tota, securi ferire? uide,
 quid intersit, utrum faciendum fuerit. in illo repre-
 hensio nulla esse potuit: hic defensio nulla est. itaque
 illud semper omnes fecerunt: hoc quis ante te quis præ-
 ter te fecerit, quæro. piratam uiuum tenuisti. quem
 ad finem? dum cum imperio fuisti? quamobrem? quā
 ob causam? quo exemplo? cur tandiu? cur inquam ci-
 uibus R. quos piratæ ceperant, securi statim percussis,
 ipsis piratis lucis usuram tam diuturnam dedisti? ue-
 rum esto: sit tibi illud liberum omne tempus, quod cū
 imperio fuisti. etiam ne priuatus? etiam ne reus? e-
 tiam ne pene damnatus hostium duces priuata in do-
 mo retinuiisti? unum, alterum mensem, prope annum
 denique domi tuæ piratæ, à quo tempore capti sunt,
 quoad per me licitum est, fuerunt, hoc est quoad per
 M'. Acilium Glabrimonem licitum est; qui, postulan-
 te me, produci, atque in carcerem condi imperauit.
 quod

ACTIONIS VI.

quod est huiusce rei ius? quæ consuetudo? quod exemplum? hostem acerrimum, atque infestissimum populi R. seu potius communem hostem gentium, nationumq; omnium quisquam omnium mortalium, priuatus, intra mœnia, domi suæ, retinere poterit? quid, si pridie, quàm à me tu coactus es confiteri, ciuibus R. securi percussis, prædonum ducem uiuere, apud te habitare; si inquam pridie domo tua profugisset; si aliquā manum contra populum R. facere potuisset; quid diceret? apud me habitauit: mecum fuit: ego illum ad iudicium meum, quo facilius crimen inimicorum diluere possem, uiuum, atque incolumem reseruauī. ita ne uero? tu tua pericula cōmuni periculo defendes? tu supplicia, quæ debentur hostibus uictis, ad tuum, non ad populi R. tempus conferes? populi R. hostis priuatis custodys asseruabitur? at etiam qui triumphant, eoq; diutius uiuos hostium duces seruant, ut his per triumphum ductis pulcherrimum spectaculum, fructumq; uictoriæ populus R. perspicere possit; tamen cum de foro in Capitolium currum flectere incipiunt, illos duci in carcerem iubent, idemq; dies & uictoribus imperij, & uictis uitæ finem facit. est nunc, credo, cuiquam dubium, quin tu id commissurus non fueris; presertim cum statuisses, ut ais, tibi causam esse dicendam; ut ille archipirata non potius securi feriretur, quàm, quod erat ante oculos positum, tuo periculo uiueret. si enim esset mortuus; tu, qui crimen ais te metuisse, quæro, cui probares? cum constaret istum Syracusis ab nullo uisum esse archipiratam, ab omnibus desideratum; cum dubitaret nemo, quin abs

te

te pecunia liberatus esset; cum uulgo loquerentur, suppositum in eius locum, quem pro illo probare uelles; cum tute fassus esses, te id crimen tanto ante metuisse: si eum diceres esse mortuum, quis te audiret? nunc cum uiuum istum nescio quem produces, tamen ne id credi uoles? quid, si aufugisset, si uincla rupisset, ita ut Nico ille nobilissimus pirata fugit, quem P. Seruius, qua felicitate ceperat, eadem recuperauit; quid diceres? uerum hoc erat: si ille semel uerus archipirata securi percussus esset, pecuniam illam non haberes: si hic falsus esset mortuus, aut profugisset, non esset difficile alium in suppositi locum supponere. plura dixi, quam uolui, de illo archipirata: et tamen ea, quæ certissima sunt huius criminis argumenta, prætermisi: si uolo enim mihi totum esse crimen hoc integrum. est certus locus, certa lex, certum tribunal, quò hoc reueretur. hac tanta præda auctus, mancipijs, argento, ueste locupletatus, nihilo diligentior ad classem ornandam, milites reuocandos, alendosq; esse cœpit, cum ea res non solum prouinciæ saluti, uerum etiam ipsi prædæ esse posset: nam æstate summa, quo tempore ceteri prætores obire prouinciam, & concurrere consueuerunt, aut etiam in tanto prædonum metu, et periculo ipsi nauigare, eo tempore ad luxuriam, libidinesq; suas domo sua regia, quæ regis Hieronis fuit, qua prætores uti solent, contentus non fuit: tabernacula, quemadmodum consueuerat temporibus æstiuis, quod antea iam demonstraui, carbaseis intenta uelis collocari iussit in littore: quod est littus in insula Syracusis post Arethusæ fontem, propter ipsum introitum

ACTIONIS VI.

tum atque ostium portus, amœno sane, & ab arbitris remoto loco. hic dies æstiuos sexaginta prætor populi R. custos, defensorq; prouinciæ sic uixit, ut muliebria quotidie conuiuia essent, uir accumberet nemo præter ipsum, & prætextatum filium. tametsi recte sine exceptione dixeram, uirum, cum isti essent, neminem fuisse. nonnunquam etiam libertus Timarchides adhibebatur: mulieres autē nuptæ nobiles, præter unam mimi Isidori filiam, quàm iste propter amorē ab Rhodio tibicine abduxerat; Pippa quædā, uxor Aeschriónis Syracusani: de qua muliere plurimi uersus, qui in istius cupiditatem facti sunt, tota Sicilia percelebrantur. erat Nice, facie eximia, ut prædicatur, uxor Cleomenis Syracusani. hanc Cleomenes uir amabat, ueruntamen huius libidini aduersari nec poterat, nec audebat: & simul ab isto donis, beneficijsq; plurimis deuinciebatur. illo autem tempore iste, tametsi ea est hominis impudentia, quam nostis, ipse tamen, cum uir esset Syracusis, uxorem eius parum poterat animo soluto, ac libero, tot in acta noctes ac dies secum habere. itaque excogitat rem singularem. naues, quibus legatus præfuerat, Cleomeni tradit: classi populi R. Cleomenē Syracusanum præesse iubet, atque imperat. hoc eo facit, ut ille non solum abesset à domo, tum cum nauigaret; sed etiam libenter cum magno honore, beneficioq; abesset; ipse autem remoto, atque ablegato uiro, non liberius, quàm ante, (quis enim unquam istius libidini obstitit?) sed paulo solutior tamen animo secum illam haberet, si non tanquam uirum, at tanquam æmulum remouisset. accipit nauem sociorum, atque

atque amicorum Cleomenes Syracusanus . quid primum , aut accusem , aut querar iudices ? Siculo ne homini legati , quaestoris , praetoris denique potestatem , honorem , auctoritatem dari ? si te impediabat ista cōuiuiorum , mulierumq; occupatio : ubi quaestores ? ubi legati ? ubi ternis denarijs aestimatum frumentum ? ubi muli ? ubi tabernacula ? ubi tot , tantaq; ornamenta magistratibus , & legatis à senatu , populoq; R . permissa , & data ? denique ubi praefecti , & tribuni tui ? si ciuis R . dignus isto negotio nemo fuit , quid ciuitates , quæ in amicitia , fideq; populi R . perpetuo manserant ? ubi Segestana ; ubi Centuripina ciuitas ? quæ tum officijs , fide , uetustate , tum etiam cognatione populi R . nomen attingunt . ò dij immortales quid , si harum ipsarum ciuitatum militibus , nauibus , nauarchis Syracusanus Cleomenes iussus est imperare ? non omnis honos ab isto dignitatis , æquitatis , officij sublatus est ? ecquod in Sicilia bellum gessimus , quin Centuripinis socijs , Syracusanis hostibus uteremur ? atque hæc omnia ad memoriam uetustatis , non ad contumeliam ciuitatis referri uolo . itaque ille uir clarissimus , summusq; imperator M . Marcellus , cuius uirtute captæ , misericordia conseruata sunt Syracusæ , habitare in ea parte urbis , quæ insula est , Syracusanum neminem uoluit . hodie inquam Syracusanum in ea parte habitare non licet : est enim locus , quem uel pauci possunt defendere . committere igitur eum non fidelissimis hominibus noluit : simul quòd ab illa parte urbis nauibus aditus ex alto est . quam ob rem qui nostros exercitus sæpe excluderant , ijs claustra loci com-

M M

mittenda

ACTIONIS VI.

mittenda non existimauit. uide, quid intersit inter tuā libidinem, maiorumq; auctoritatem; inter amorem, furoremq; tuum, & illorum consilium, atque prudentiam. illi aditum littoris Syracusanis ademerunt: tu maritimum imperium concessisti. illi habitare in eo loco Syracusanum, quò naues accedere possent, noluerunt: tu classi, & nauibus Syracusanum præesse uoluisti. quibus illi urbis suæ partem ademerunt, uis tu nostri imperij partem dedisti: & quorum sociorum opera Syracusani nobis dicto audientes sunt, eos Syracusanis dicto audientes esse iussisti. egreditur Centuripina quadriremi Cleomenes è portu: sequitur Segestana nauis, Tyndaritana, Herbitensis, Heracliensis, Apolloniensis, Haluntina, præclara classis in specie, sed inops, & infirma propter dimissionem propugnatorum, atque remigum. tandiu in imperio suo classem iste prætor diligens uidit, quandiu conuiuium eius flagitiosissimum præteruecta est. ipse autem, qui uisus multis diebus non esset, tum se tamen in conspectum nautis paulisper dedit. stetit soleatus prætor populi R. cum pallio purpureo, tunicaq; talari, mulierculanixus, in littore. iam hoc ipso istum uestitu Siculi, cinesq; R. permulti sæpe uiderunt. posteaquam paulū prouecta classis est, & Pachynum quinto die denique appulsa est: nautæ fame coacti, radices palmarum agrestium, quarum erat in illis locis, sicut in magna parte Siciliæ, multitudo, colligebant, & his miseri, perditiq; alebantur. Cleomenes autem, qui alterum se Verrem cum luxuria, atque nequitia, tum etiam imperio putaret, similiter totos dies, in littore tabernaculo posito,

sito, perpotabat. ecce autem repente, ebrio Cleomene, esurientibus ceteris, nūciatur piratarum naues esse in portu Edissæ. nam ita is locus nominatur. nostra autem classis erat in portu Pachyni. Cleomenes autem, quod ibi erat terrestre præsidium non re, sed nomine, sperabat ijs militibus, quos ex eo loco deduxisset, exple re se numerum nautarum, & remigum posse. reperta est eadem istius hominis auarissimi ratio in præsidijs, quæ in classibus: nam erant perpauci reliqui, ceteriq; dimissi. princeps Cleomenes in quadriremi Centuripina malum erigi, uela fieri, præcidi anchoras imperauit: & simul, ut se ceteri sequerentur, signum dari iussit. hæc Centuripina nauis erat incredibili celeritate uelis: nam scire isto prætore nemo poterat, quid quæque nauis remis facere posset: etsi in hac quadriremi propter honorem, & gratiâ Cleomenis, minime multi remiges, & milites deerant. euolarat iam è conspectu fere fugiens quadriremis, cum etiam tunc ceteræ naues suo in loco moliebantur. erat animus in reliquis: quamquam erant pauci, quoquo modo sese res habebat, pugnare tamen se uelle clamabant, & quod reliquum uitæ, uiriumq; fames fecerat, id ferro potissimum reddere uolebant. quod si Cleomenes nō tanto ante fugisset, aliqua tamen ad resistendum ratio fuisset: erat enim sola illa nauis constrata, & ita magna; ut propugnaculo ceteris posset esse: quæ, si in prædonum pugna uersaretur, urbis instar habere inter illos piraticos myoparones uideretur. sed tunc inopes relictī à duce, præfectoq; classis, eundem necessario cursum tenere cœperunt. Pelorum uersus, ut ipse Cleomenes, ita ceteri

MM 2 navi-

ACTIONIS VI.

nauigabant . neque ita tamen tam prædonum fugie-
 bant impetum , quàm imperatorem sequebantur . tū
 ut quisque in fuga postremus , ita in periculo princeps
 erat : postremam enim quanque nauem piratæ primā
 adoriebantur . ita prima Haluntinorum nauis capi-
 tur : cui præerat Halūtinus homo nobilis , Philarchus
 quem ab illis prædonibus Locrenses postea publice re-
 demerunt : ex quo uos priore actione iurato rem om-
 ne m , caussamq; cognostis . deinde Apolloniensis nauis
 capitur , & eius præfectus Anthropinus occiditur .
 hæc dum aguntur , interea Cleomenes iā ad Pelori lit-
 tus peruenerat , iā sese in terram è naui eiecerat , qua-
 drirememq; in salo fluctuantem reliquerat . reliqui
 præfecti nauium , cum in terram imperator exisset ,
 cum ipsi neque repugnare , neque mari effugere ullo
 modo possent , appulsis ad Pelorum nauibus Cleomenē
 persecuti sunt . tunc prædonum dux Heracleo , repente ,
 præter spem , non sua uirtute , sed istius auaritia , nequi-
 tiaq; uictor , classē pulcherrimam populi R . in littus
 expulsam , & eiectam , cum primum ad uesperasce-
 ret , inflammari , incendiq; iussit . ò tempus miserum ,
 atque acerbum prouinciæ Sicilia : ò casum illum mul-
 tis innocētibus calamitosum , atque funestum : ò istius
 nequitiam , ac turpitudinem singularem . una atque
 eadem nox erat , qua prætor amoris turpissimi flam-
 ma , ac classis populi R . prædonum incendio conflagra-
 bat . assertur nocte intempesta grauis huiusce mali nū-
 cius Syracusas : curritur ad prætorium , quò istum è
 conuiuio illo præclaro reduxerāt paulo ante mulieres
 cum cantu , atque symphonia . Cleomenes , quanquam

nox

nox erat, tamen in publico esse non audet. includit se domi: neque aderat uxor, quæ consolari hominem in malis posset. huius autem præclari imperatoris ita erat seuera domi disciplina, ut in re tanta, in tam graui nuncio, nemo admitteretur, nemo esset, qui auderet, aut dormientem excitare, aut interpellare uigilantem. iam uero, re ab omnibus cognita, concursabat urbe tota maxima multitudo. non enim, sicut antea consuetudo erat, prædonum aduentum significabat ignis è specula sublatus, aut tumulto, sed flamma ex ipso incendio nauium & calamitatem acceptam, & periculum reliquum nunciabat. cum prætor quæreretur, & constaret ei neminem nunciasse: fit ad domum eius cum clamore concursus atque impetus: tum iste excitatus exit: audit rem omnem ex Timarchide: sagum sumit. lucebat iam fere: procedit in medium, uini, somni, stupri plenus. excipitur ab omnibus eiusmodi clamore, ut ei Lampsaceni periculi similitudo uersaretur ante oculos. hoc etiã maius hoc uidebatur, quod in odio simili multitudo hominum hæc erat maxima. tum istius acta commemorabantur, tum flagitiosa illa conuiuia: tum appellabantur à multitudine mulieres nominatim: tum quærebatur ex ipso palam, tot dies continuos, per quos nunquam uisus esset, ubi fuisset? quid egisset? tum imperator ab isto præpositus Cleomenes flagitabatur: neque quicquam propius est factum, quam ut illud Vticense exemplum de Adriano transferretur Syracusas, ut duo sepulchra duorum prætorum improborum, duabusq; in prouincijs constituerentur. uerum habita est à multitudine ratio tēporis, ha-

ACTIONIS VI.

bita est tumultus, habita etiam dignitatis, existimationisq; communis, quod is est conuentus Syracusis ciuium R. ut non modo illa prouincia, uerum etiam hac rep. dignissimus existimetur. confirmant ipsi se, cum is etiam tum semisomnis stupeat: arma capiunt: totū forum, atque insulam, quæ est urbis magna pars, complent. unam illam solam noctem prædones ad Peloriū commorati, cum fumantes etiam nostras naues reliquissent, accedere incipiunt ad Syracusas. qui uidelicet sæpe audissent, nihil esse pulchrius, quàm Syracusarū mœnia, ac portus; statuerant sese, si ea Verre prætore non uidissent, nunquam esse uisuros. ac primo ad illa æstua prætoris accedunt, ipsam illam ad partem litto-
ris, ubi iste per eos dies tabernaculis positis castra luxu-
riæ collocarat. quem posteaquam inanem locum offen-
derunt, & prætorem commouisse ex eo loco castra sen-
serunt; statim sine ullo metu in portum ipsum pene-
trare cœperunt. cum in portum dico indices, (explanā-
dum est enim diligentius eorum caussa, qui locū igno-
rant) in urbem dico, atque in urbis intimam partē ue-
nisse piratas: non enim portu illud oppidum clauditur,
sed urbe portus ipse cingitur, & concluditur; non ut al-
luantur à mari mœnia extrema, sed influat in urbis si-
num portus. hic te prætore Heracleo archipirata cum
quatuor myoparonibus paruis ad arbitrium suum na-
uigauit. prò dij immortales, piraticus myoparo, cum
imperium populi R. nomen, ac fasces essent Syracusis,
usque ad forum, & ad omnes urbis crepidines accessit:
quò neque Carthaginiēsium gloriosissimæ classes, cum
mari plurimum poterant, multis bellis sæpe conatæ,
unquam

unquam aspirare potuerunt; neque populi R. inuicta ante te prætorem gloria illa naualis, unquam tot Punicis, Siciliensibusq; bellis penetrare potuit: qui locus eiusmodi est, ut ante Syracusani in mœnibus suis, in urbe, in foro hostem armatum, ac uictorem, quàm in portu ullam hostium nauem uiderent. hic te prætore prædonum nauiculæ peruagatæ sunt, quò Atheniensium classis sola post hominum memoriam CCC nauibus ui, ac multitudine inuasit: quæ in eo ipso portu, loci ipsius, portusq; natura uicta, atque superata est. hic primû opes illius ciuitatis uictæ, cōminutæ, depressæq; sunt: in hoc portu Atheniensium nobilitatis, imperij, gloriæ naufragium factum existimatur. eò ne pirata penetravit, quò simul atque adisset, non modo à latere, sed etiam à tergo magnam partem urbis relinqueret? insulam totam præteruectus est: quæ est urbis magna pars Syracusis suo nomine, ac mœnibus, quo in loco maiores, ut ante dixi, Syracusanum quenquam habitare uetuerunt, quòd, qui illam partem urbis tenebant, in eorum potestatem portum futurum intelligebant. at quemadmodum est peruagatus? radices palmarum agrestium, quas in nostris nauibus inuenerat, iaciebat, ut omnes istius improbitatem, & calamitatem Siciliae possent cognoscere. Siculos ne milites, aratorum ne liberos, quorum patres tantum labore suo frumenti exarabant, ut populo R. toti; Italiae suppeditare possent, eos ne in insula Cereris natos, ubi primum fruges inuentæ esse dicuntur, eo cibo esse usos, à quo maiores eorum ceteros quoque frugibus inuentis remouerunt? te prætore

ACTIONIS VI.

Siculi milites palmarū stirpibus, prædones Siculo frumento alebantur. ò spectaculum miserum, atque acerbum: ludibrio esse urbis gloriam, populi R. nomen; hominum conuentu, atque multitudine, piratico myoparone, in portu Syracusano, de classe populi R. triūphum agere piratam, cum prætoris nequissimi, inertissimiq; oculos prædonum remi respergerent, posteaquā è portu piratæ non metu aliquo affecti, sed societate exierant, tum cœperunt quærere homines causam illius tantæ calamitatis: dicere omnes; & palam disputare, minime esse mirādum, si, militibus, remigibusq; dimissis, reliquis egestate, & fame perditis, prætor tot dies cum mulierculis perpotante, tanta ignominia, & calamitas esset accepta. hæc autem istius uituperatio, atque infamia confirmabatur eorum sermone, qui à suis ciuitatibus illis nauibus præpositi fuerant: qui ex illo numero reliqui Syracusas classe amissa refugerant. dicebant, quos ex sua quisque navi missos sciret esse. res erat clara: neque solum argumentis, sed etiā certis testibus istius audacia tenebatur. homo certior fit, agi nihil in foro, & conuentu, toto die, nisi hoc quæri à nauarchis, quemadmodum classis esset amissa: illos respondere, & docere unumquenque, missione remigum, fame reliquorum, Cleomenis timore, & fuga. quod posteaquam iste cognouit, hanc rationem habere cepit. causam sibi dicendam esse statuerat iam ante, quā hoc usu ueniret, ita ut ipsum priore actione dicere audistis. uidebat, illis nauarchis testibus, tantum hoc crimen sustinere se nullo modo posse. consilium capit primo stultum, ueruntamen cle-

mens:

mens: Cleomenem, & nauarchos ad se uocari iubet: ueniunt. accusat eos; quod huiusmodi de se sermones habuerint: rogat, ut id facere desistant, et in sua quisque naui dicat se tantum habuisse nautarum, quantum oportuerit, neque quenquam esse dimissum. illi enim uero se ostendunt, quod uellet, esse facturos, iste non procrastinat: aduocat amicos statim: querit ex his sigillatim, quot quisque nautas habuerit. respondit unusquisque, ut erat praeceptum. iste in tabellas refert: obsignat signis amicorum prouidens homo, ut contra hoc crimen, si quando opus esset, hac uidelicet testificatione uteretur. derisum credo esse hominem amentem à suis consiliarijs, & admonitum, hasce ei tabulas nihil profuturas, etiam plus ex nimia pratoris diligentia suspicionis in eo crimine futurum. iam iste erat hac stultitia multis in rebus usus, ut publica quoque, quae uellet, in ciuitatum litteris, & tolli, et referri iuberet. quae omnia nunc intelligit sibi nihil prodesse, posteaquam certis litteris, testibus, auctoritatibusque conuincitur. ubi hoc uidet, illorum confessionem, testificationem suam, tabellas sibi nullo adiumento futuras; inquit consilium, non improbi pratoris (nam id quidem esset ferendum) sed importuni, atque amentis tyranni: statuit, si hoc crimen extenuare uellet, (nam omnino tolli posse non arbitrabatur) nauarchos omnes testes sui sceleris ita esse priuandos. occurrebat illa ratio: quid Cleomeni fiet? potero ne animaduertere in eos, quos dicto audientes esse iussi; missum facere eum, cui imperium, potestatemque permisi? potero ne eos afficere supplicio, qui Cleomenem secuti

ACTIONIS VI.

secuti sunt; ignoscere Cleomeni, qui secum fugere, & se consequi iussit? potero ne in eos esse uehemens, qui naues inanes non modo habuerunt, sed etiam aper-
tas; in eum dissolutus, qui solus habuerit constri-
tam nauem, & minus exinanitam? pereat Cleome-
nes una. ubi fides? ubi execrationes? ubi dextra, com-
plexusq;? ubi illud contubernium muliebris militiæ in
illo delicatissimo littore? fieri nullo modo poterat, quin
Cleomeni parceretur. Cleomenem uocat dicit ei, se
statuisse animaduertere in omnes nauarchos, ita sui pe-
riculi rationes ferre, ac postulare. tibi uni parcam;
& totius istius culpæ crimen, uituperationemq; in-
constantie potius suscipiam, quàm aut in te sim cru-
delis, aut tot, tam graues testes uiuos, incolumesq;
esse patiar. agit gratias Cleomenes: approbat consi-
lium, dicit, ita fieri oportere. admonet tamen illud,
quod istum fugerat, in Phalargum Centuripinum na-
uarchum non posse animaduerti, propterea quòd secū
fuiisset una in Centuripina quadriremit. quid ergo? iste,
homo ex eiusmodi ciuitate, adolescens nobilissimus, te-
stis relinquetur? in præsentia, inquit Clemones: quo-
niam ita necesse est: sed post aliquid uidebimus, ne iste
nobis obstare possit. hæc posteaquam acta, & consti-
tuta sunt, procedit iste repente è prætorio inflāatus
scelere, furore, crudelitate, in forum uenit. nauar-
chos uocari iubet. qui nihil metuerent, nihil suspi-
cantur, statim accurrunt. iste hominibus miseris in-
nocentibusq; iniici catenas imperat. implorare illi fi-
dem populi R. & quare id faceret, rogare. tunc iste
hoc causæ dicit, quod classē prædonibus prodidissent.
fit

fit clamor, & admiratio populi tantam esse in homine impudentiam, atque audaciam, ut aut alijs causam calamitatis attribueret, quæ omnis propter auaritiam ipsius accidisset; aut, cum ipse prædonum socius putaretur, alijs proditoris crimen inferret: deinde, hoc quintodecimo die crimen esse natum, postquam classis esset amissa. cum hæc fierent; quærebatur, ubi esset Cleomones: non quo illum ipsum, cuiusmodi esset, quisquam supplicio propter illud incommodum, dignum putaret. nam quid Cleomenes facere potuit, (non enim possum quenquam insimulare falso) quid inquam magnopere potuit Cleomenes facere, istius auaritia nauibus exinanitis? atque eum uident, sedere ad latus prætoris, & ad aurem familiariter, ut solitus erat, insusurrare. tum uero omnibus indignissimum uisum est, homines honestissimos, electos ex suis ciuitatibus, in ferrum, atque in uincla coniectos, Cleomenem propter flagitiorum, ac turpitudinis societatem familiarissimum esse prætoris. apponitur his tamen accusator Nenijs Turpio quidam, qui C. Sacerdote prætore iniuriarum damnatus est, homo bene appositus ad istius audaciam: quem iste in decumis, in rebus capitalibus, in omni calumnia præcursores habere solebat, & emissarium. ueniunt Syracusas parentes, propinquiq; miserorum adolescentium, hoc repentino calamitatis suæ commoti nuncio: uinctos aspiciunt catenis liberos suos cum istius auaritiæ pœnam collo, & ceruicibus sui sustinerent: adsunt, defendunt, proclamant. fidem tuam, quæ nusquam erat, nec unquam fuit, implorant. pater aderat Dexio Tynda-

ACTIONIS VI.

Tyndaritanus, homo nobilissimus, hospes tuus, cuius tu domi fueras, quem hospitem appellaras. eum cum illa auctoritate, & miseria uideres præditum, non te eius lacrymæ, non senectus, non hospitij ius, atque nomen à scelere aliquam ad partem humanitatis reuocare potuit. sed quid ego hospitij iura in hac tam immani bellua commemoro? qui Sthenium Thermitanum, hospitem suum, cuius domum per hospitium exhausit, & exinaniuit, absentem in reos retulerit, caussa indicta capite damnarit; ab eo nunc hospitiorum iura, atque officia quæramus? cum homine enim crudeli nobis res est, an cum fera, atque immani bellua? te patris lacryma de innocentis filij periculo non mouebât? cum patrem domi reliquisses, filium tecum haberes; te neque præsens filius de liberorum caritate, neque absens pater de indulgentia patria commonebat? catenas habebat hospes tuus Aristeus, Dexionis filius. quid ita? prodiderat classem. quod ob præmium? deseruerat exercitum. quid Cleomenes? ignauus fuerat: at eum tu ob uirtutem corona aurea donaras. dimiserat nautas: at ab omnibus tu mercedem missionis acceperas. Alter parens ex altera parte erat Herbitensis Ebulida, homo domi suæ clarus, & nobilis: qui, quia Cleomenem in defendendo filio læserat, nudus pene est destitutus. quid erat autem, quod quisquam diceret, aut defenderet? Cleomenē nominare non licet. at causa cogit. moriere, si appellaris. nunquam enim iste est cuiquam mediocriter minatus. at remiges non erant. prætorem tu accusas? frange ceruicem. si neque prætorem, neque prætoris æmulum appellare licebit, cum

inf

in his duobus tota causa sit ; quid futurum est ? Dicit etiam causam Heraclius Segestanus , homo domi suae summo loco natus . audite , ut uestra humanitas postulat , iudices : audietis enim de magnis incommodis , iniuriisq ; sociorum . hunc scitote fuisse Heraclium in ea causa , qui propter grauem morbum oculorum tum non nauigari , & iussu eius , qui potestatem habuit , cum comite Syracusis remanserit . iste certe neque prodidit classem , neque metu perterritus fugit , neque exercitum deseruit : etenim tunc esset hoc animaduersum , cum classis Syracusis proficiscebatur . is tamen in eadem causa fuit , quasi esset in aliquo manifesto scelere deprehensus , in quem ne falso quidem causa conferri criminis potuit . fuit in illis nauarchis Heracliensis quidam Furius , (nam habent illi nonnulla huiusmodi Latina nomina) homo , quandiu uixit , domi suae , post mortem tota Sicilia clarus , & nobilis . in quo homine tantum animi fuit , non solum ut istum libere laderet , (nam id quidem , quoniam moriendum uidebat , sine periculo se facere intelligebat) uerum , morte proposita , cum lacrymans in carcere mater noctes , diesq ; assideret , defensionem causae suae scripsit : quam nunc , nemo est in Sicilia , quin habeat , quin legat , quin tui sceleris , & crudelitatis ex illa oratione commonefiat . in qua docet , quot à ciuitate sua nautas acceperit , quot & quanti quenque dimiserit , quot secum habuerit : item de ceteris nauibus dicit , quae cum apud te diceret , uirgis oculi uerberabantur ; ille , morte proposita , facile dolorem corporis patiebatur , clamabat , id quod scriptum reliquit , facinus esse indignum , plus

im-

ACTIONIS VI.

impudicissimæ mulieris apud te de Cleomenis salute, quàm de sua uita lacrymas matris ualere. deinde etiam illud uideo esse dictum, quod, si recte uos populus R. cognouit, non falso ille iam in ipsa morte de uobis prædicauit: non posse Verrem testes interficiendo crimina sua extinguere: grauiorem apud sapientes iudices se fore ab inferis testem, quàm si uiuus in iudicium produceretur: tum, auaritiæ solum, si uiueret; nunc, cum ita esset necatus, sceleris, audaciæ, crudelitatis testem fore: iam illa præclara, non testium modo cateruas, cum tua res ageretur, sed tum à dijs Manibus innocentium pœnas, sceleratorumq; furias in tuum iudicium esse uenturas: sese ideo leuiorem casum suum fingere, quòd iam ante, aciem securium tuarum, Sextijq; tui carnificis uultum, & manum uidisset, cum in conuentu ciuium R. iussu tuo securi ciues R. ferirètur. ne multa iudices, libertatem quam uos socijs dedistis, hac ille in acerbissimo supplicio miserrimæ seruitutis abusus est. condemnat omnes de consilij sententia: tamen neque iste in tanta re, tot hominum, totq; ciuium caussa, P. Vectium ad se accersit quæstorè suum, cuius consilio uteretur, neque P. Cernium, talem uirum, legatum, qui, quia legatus isto prætorè in Sicilia fuit, primus ab isto iudex reiectus est; sed de latronum, hoc est de comitum suorum sententia condemnat omnes. hic cuncti Siculi, fidelissimi, atque antiquissimi socij, plurimis affecti beneficijs à maioribus nostris grauitè commouentur, et de suis periculis, fortunisque omnibus pertimescunt. illam clementiam, mansuetudinem nostri imperij in tantam crudelitatem, inhu-

mani-

manitatemq; esse conuersam? condemnari tot homi-
 nes uno tempore nullo crimine? defensionem suorum
 furtorum prætorem improbum ex indignissima mor-
 te innocentium quærere? nihil addi iam uidetur iudi-
 ces ad hanc improbitatem, amentiam, crudelitatemq;
 posse: et recte nihil uidetur: nam, si cum aliorum im-
 probitate certet, longe omnes, multumq; superabit:
 sed secum ipse certat: id agit, ut semper superius
 suum facinus nouo scelere uincat. Phalargum Cen-
 turipinum dixeram exceptum esse à Cleomene, quod
 in eius quadriremi Cleomenes uectus esset: tamen,
 quia pertimuerat adolescens, quod eandem suam caus-
 sam uidebat esse, quam illorum, qui innocentes pe-
 ribant, ad hominem accedit Timarchides: à securi
 negat esse ei periculum: uirgis ne caderetur, monet
 ut caueat. ne multa: ipsum dicere adolescentem au-
 distis, se ob hunc uirgarum metum pecuniam Timar-
 chidi numerasse. leuia sunt hæc in hoc reo crimina.
 metum uirgarum nauarchus nobilissimæ ciuitatis pre-
 tio redemit: humanum. alius, ne condemnaretur,
 pecuniam dedit: usitatum est. non uult populus R.
 obsoletis criminibus accusari Verrem: noua postu-
 lat, inaudita desiderat: non de prætore Siciliæ, sed
 de crudelissimo tyranno fieri iudicium arbitratur.
 includuntur in carcerem condemnati. supplicium
 constituitur in illos, sumitur de miseris parenti-
 bus nauarchorum: prohibentur adire ad filios suos,
 prohibentur liberis suis cibum, uestitumq; ferre.
 patres hi, quos uidetis, iacebant in limine, ma-
 tresq; misera pernoctabant ad ostium carceris, ab ex-
 tremo

ACTIONIS VI.

tremo complexu liberum exclusæ: quæ nihil aliud orabant, nisi ut filiorum extremum spiritum ore excipere sibi liceret. aderat ianitor carceris, carnifex prætoris, mors terrorq; sociorum, & ciuium, liCTOR Sextius: cui ex omni gemitu, doloreq; certa merces comparabatur. ut adeas, tantum dabis: ut cibum tibi introferre liceat, tantum: nemo recusabat, quid, ut uno ictu securis afferam mortem filio tuo quid, dabis? ne diu crucietur? ne sæpius feriat? ne cū sensu doloris aliquo, aut cruciatu spiritus auferatur? etiam ob hanc causam pecuniam liCTORi? dabatur. ò magnū, atque intolerandum dolorem: ò grauem, acerbamq; fortunā. non uitam liberum, sed mortis celeritatem pretio redimere cogebantur parentes. atque ipsi etiam adolescentes cum Sextio de eadem plaga, & de uno illo ictu loquebantur: idq; postremum parentes suos liberi orabant, ut, leuandi cruciatus sui gratia, liCTORi pecunia daretur. multi, & graues dolores inuenti parentibus, & propinquis, multi. ueruntamen mors sit extrema: non crit. est ne aliquid ultra, quò progredi crudelitas possit? reperietur: nam illorum liberi cum erunt securi percussi, ac necati, corpora feris obijciuntur. hoc si luctuosum est parenti, redimat pretio sepeliendi potestatem. Onasum Segestanum, hominem nobilem, dicere audistis, se ob sepulturam Heraclij nauarchi pecuniam Timarchidi dinumerasse. hoc (ne possis dicere; patres enim ueniunt amissis filiis irati) uir primarius, homo nobilissimus, dicit, neque de filio dicit. iam hoc, quis tum fuit Syracusis, qui non audierit, quin sciat, has per Timarchidem pactiones sepul-

turæ

turæ cum uiuis etiam illis esse factas? non palam cum Timarchide loquebantur? non omnes omnium propinqui adhibebantur? non palam uiuorum funera locabantur? quibus rebus omnibus actis, atque decisis, producuntur è carcere, & deligantur ad palū. quis tā fuit illo tempore durus, & ferreus, quis tam inhumānus, præter unum te, qui non illorum ætate, nobilitate, miseria commoueretur? ecquis fuit, quin lacrymaretur? quin ita calamitatem putaret illorum, ut fortunam tamen non alienam, periculum autem commune agi arbitraretur? feriuntur securi. letaris tu in omnium gemitu, & triumphas: testes auaritiæ tuæ gaudes esse sublato. errabas Verres, & uehementer errabas, cum te maculas furtorum, & flagitiorum tuorum, sociorum innocentium sanguine eluere arbitrare: præcepta amentia ferebare, qui te existimares auaritiæ uulnera crudelitatis remedijs posse sanare: etenim quanquam illi sunt mortui sceleris tui testes, tamen eorum propinqui neque tibi, neque illis desunt; tamen ex illo ipso numero nauarchorum aliqui uiuunt, & adsunt: quos, ut mihi uidetur, ab illorum innocentium pœna fortuna ad hanc causam reseruauit. adest Philarchus Haluntinus: qui, quia cum Cleomene non fugit, oppressus à prædonibus, & captus est: cui calamitas saluti fuit: qui nisi captus à piratis esset, in hunc prædonem sociorum incidisset. dicet is pro testimonio de missione nautarū, de fame, de Cleomenis fuga. adest Centuripinus Phalargus, in amplissima ciuitatē amplissimo loco natus. eadem dicit: nulla in re discrepat. per deos immortales, iudices quo tandem

NN animo

ACTIONIS VI.

animo feretis? aut hæc quemadmodum auditis? utrum ego desipio, & plus, quàm satis est, doleo in tanta calamitate, miseriaq; sociorum, an uos quoque hic acerbissimus innocentium cruciatus, & mæror pari sensu doloris afficit? ego enim cum Herbitensem, cum Heracliensem securi esse percussum dico, uersatur mihi ante oculos indignitas calamitatis. eorum ne populorum ciues, eorum ne agrorum colonos, ex quibus maxima uis frumenti quotannis plebi Romanæ illorum operis, ac laboribus quæritur, qui à parentibus spe nostri imperij, nostræq; æquitatis suscepti, educatiq; sunt, ad C. Verris nefariam immanitatem, et ad eius securem funestam esse seruatos? cum mihi Tyndaritani illius uenit in mentem, cum Segestani, tum iura simul ciuitatum, atque officia considero. quas urbes P. Africanus etiam ornandas esse spolijs hostium arbitratus est, eas C. Verres non solum illis ornamentis, sed etiam uiris nobilissimis nefario scelere priuauit. en quod Tyndaritani libenter prædicent. nos in septemdecim populis Siciliæ nō eramus: nos semper in omnibus Punicis, Siciliensibusq; bellis amicitia fidemq; populi R. secuti sumus: à nobis omnia populo R. semper & belli adiumenta, & pacis ornamenta administrata sunt. Multum uero hæc his iura profuerunt in istius imperio ac potestate. Vestros quondam nautas contra Carthaginem Scipio duxit. at nunc naues contra prædones pene inanes Cleomenes ducit. Vobiscum Africanus hostium spolia, & præmia laudis communicauit. at nunc per me spoliati, naue à prædonibus abducta, ipsi in hostium numero, locoq; ducemini. Quid uero illa

illa Segestanorum non solū litteris tradita, neque com-
 memorata uerbis, sed multis officijs illorum usurpata
 & comprobata cognatio, quos tandem fructus huius-
 sce necessitudinis in istius imperio tulit? nempe hoc fuit
 iure iudices, ut ex sinu patris nobilissimus adolescens,
 et è complexu matris ereptus innocens filius istius car-
 nifici Sextio dederetur. cui ciuitati maiores nostri ma-
 ximos agros atque optimos concesserunt, quā immunē
 esse uoluerunt; hæc tanta apud te cognationis, fideli-
 tatis, uetustatis auctoritate, ne hoc quidem iuris obti-
 nuit, ut unius honestissimi atque innocentissimi ciuis
 mortem & sanguinem deprecaretur. Quo confugient
 socij? quem implorabunt? qua spe denique, ut uiuere
 uelint, tenebuntur, si uos eos deseritis? ad senatū de-
 uenient, qui de Verre supplicium sumat? non est usi-
 tatum, non senatorium. ad populum R. confugient?
 facilius est causa populi: legem enim se sociorum caus-
 sa iussisse, et ei legi uos custodes ac uindices præposuisse
 dicet. hic locus est igitur unus, quo perfugient; hic por-
 tus, hæc arx, hæc ara sociorum: quò quidē nunc non ita
 confugiunt, ut antea in suis repetendis rebus solebāt.
 non argentum, non aurum, non uestem, non manci-
 pia repetunt, non ornamenta, quæ ex urbibus fanisq;
 erepta sunt: metuunt homines imperiti, ne iam hæc
 populus R. concedat, & iam fieri uelit. patimur enim
 iā multos annos, & silemus, cū uideamus ad paucos
 homines omnes omniū nationum pecunias peruenisse.
 quod eo magis ferre æquo animo, atque cōcedere uide-
 mur, quia nemo istorū dissimulat, nemo laborat, ut
 obscura sua cupiditas esse uideatur. in urbe nostra pul-

ACTIONIS VI.

rima atque ornatissima quod signum, quæ tabula pī-
 eta est, quæ non ab hostibus uictis capta, atque ap-
 portata sit? at istorum uillæ, sociorum fidelissimorum
 & plurimis, & pulcherrimis spolijs ornata refertæq;
 sunt. ubi pecunias exterarum nationum esse arbitra-
 mini, quibus nunc omnes egent, cum Athenas, Perga-
 mum, Cinzicum, Miletum, Chion, Samon, totam
 denique Asiam, Achaïam, Græciam, Siciliam iam
 in paucis uillis inclusas esse uidetis? sed hæc, ut dico,
 omnia iam socy uestri relinquunt, et negligunt iudi-
 ces. ne publice à populo R. spoliarentur, officijs ac fide
 prouiderunt: paucorum cupiditati, tum cum obsistere
 non poterant, tamen sufficere aliquo modo poterant:
 nūc uero iam adempta est non modo resistendi, uerū e-
 tiā suppeditandi facultas: itaque res suas negligunt:
 pecunias, quo nomine iudiciū hoc appellatur, nō repe-
 tunt, relinquunt, et negligunt: hoc iam ornatū ad uos
 confugiunt. aspiciate, aspiciate iudices squalorē, sordesq;
 sociorū. est Sthenius hic Thermitanus cum hoc capillo,
 atque ueste: domo sua tota expilata, mentionē tuo-
 rū furtorum non facit: se se ipsum abs te repetit, nihil
 amplius. totum enim tua libidine et scelere ex sua pa-
 tria, in qua multis uirtutibus et beneficijs princeps flo-
 ruit, sustulisti. Dexio hic, quē uidetis, non quæ publice
 Tyndari, non quæ priuatim sibi eripuisti, sed unicum
 miser abs te filium optimum atque innocentissimū fla-
 gitat. non ex litibus æstimatis tuis pecuniam domum,
 sed ex tua calamitate cineri atque ossibus filij sui sola-
 tium uult aliquod reportare. Hic iam grandis natu
 Ebulida hoc tantum exacta ætate laboris itinerisq;
 suscepit,

suscepit, non ut aliquid ex suis bonis recuperaret, sed ut quibus oculis cruentas ceruices filij sui uiderat, iisdem te condemnatum uideret. Si per L. Metellum licitum esset iudices, matres illorum, uxores, sororesq; ueniebant. quarum una, cum ego ad Heracliam noctu accederem, cum omnibus matronis eius ciuitatis, & cum multis facibus mihi obuiam uenit; & ita, me suam salutem appellans, te suum carnificem nominans, filij nomen implorans, mihi ad pedes misera iacuit, quasi ego excitare filium eius ab inferis possem. faciebant hoc idem in ceteris ciuitatibus grandes natu matres, & idem paruuli liberi miserorum: quorum utrorumq; etas laborem & industriam meam, fidem et misericordiam uestram requirebat. itaque ad me iudices prater ceteras, hanc querimoniam Sicilia detulit lacrymis. ego ad hoc non gloria inductus accessi, sed ne falsa damnatio, ne carcer, ne catenae, ne uerbera, ne secures, ne cruciatus sociorum, ne sanguinis innocentium, ne denique etiam exanguium corpora mortuorum, ne mæror parentum, ac propinquorum magistratibus nostris quæstui posset esse. hunc ego si metum Siciliae, damnatione istius, per uestram fidem et seueritatem deiecero iudices, satis officio meo, satis illorum uoluntati, qui à me hoc petiuerunt, factum esse arbitror. Quapropter si quæ forte inueneris, qui hoc nauale crimen conetur defendere; is ita defendat, illa communia, quæ ad causam nihil pertinent, prætermittat; ne culpam fortune assignare, calamitatem crimini dare, me amissionem classis obijcere, cum multi uiri fortes in communi incertoq; periculo belli, &

NN 3 terra,

ACTIONIS VI.

terra, & mari sepe offenderint. nullam tibi obijcio fortunam: nihil est, quod ceterorum res minus commode gestas proferas: nihil est, quod multorum naufragia fortunæ colligas. ego naues inanes fuisse dico: remiges, nautasq; dimissos: reliquos stirpibus uixisse palmarum: præfuisse classi populi R. Siculum, perpetuo socijs atque amicis Syracusanum: te illo tempore ipso, superioribusq; diebus omnibus, in littore cum mulierculis perpotasse dico. harum rerum omnium auctores testesq; produco. num tibi insultare in calamitate, num intercludere perfugium fortunæ, num casus bellicos exprobrare, aut obijcere uideor? tametsi solent ij fortunam sibi obijci nolle, qui se fortunæ commiserunt, qui in eius periculis sunt, ac uarietate uersati. istius quidem calamitatis tuæ fortuna particeps non fuit: homines enim in præliis, non in conuiujs, belli fortunam tentare ac periclitari solent: in illa autem calamitate nō Martem fuisse communem, sed Venerē possumus dicere. quod si fortunam tibi obijci non oportet, cur tu fortunæ illorum innocentium ueniam, ac locum non dedisti? Etiam illud prædices licet; quod supplicium more maiorum sumpseris, securiq; percuferis, iccirco à me in crimen & inuidiam uocari. non in supplicio crimen meum uertitur. non ego securi nego quenquam feriri debere: non ego metum ex re militari, non securitatem imperij, non pœnam flagitij tolli dico oportere: fateor, non modo in socios, sed etiam in ciues militesq; nostros persæpe esse seuerè, ac nehemeter uindicatum. quare hæc quoque prætermissas licet. ego culpam non in nauarchis, sed in te fuisse

se demonstro: pretio milites remigesq; dimisisse arguo. hoc nauarchi reliqui dicunt, hoc Netinorum fæderata ciuitas publice dicit, hoc Herbitenses, hoc Amestratini, hoc Ennenses, hoc Agyrinenses, Tyndaritani, Locrenses publice dicunt: tuus denique testis, tuus imperator, tuus hospes Cleomenes hoc dicit, sese in terrâ esse egressum, ut Pachyno è terrestri præsidio milites colligeret, quos in nauibus collocaret. quod certe non fecisset, si suum numerum naues haberent: ea est enim ratio instructarum ornatarumq; nauium, ut non modo plures, sed ne singuli quidem possint accedere. Dico præterea, illos ipsos reliquos nautas fame atque inopia rerum omnium confectos fuisse, ac perditos. dico, aut omnes extra culpam fuisse: aut, si uni attribuenda culpa sit, in eo maximam fuisse, qui optimam nauem, plurimos nautas haberet, summum imperium obtineret: aut, si omnes in culpa fuerint, non oportuisset Cleomenem constitui spectatorem illorum mortis atque cruciatus, dico etiam, in illo supplicio mercedem lacrymarum, mercedem uulneris, atque plagæ, mercedem funeris, ac sepulturæ constitui nefas fuisse. Quapropter si mihi respondere uoles, hæc dicito, classem instructam, atque ornatam fuisse, nullum propugnatorem absuisse, nullum uacuum transtrum fuisse remigi rem frumentariam esse suppeditatam, mentiri nauarchos, mentiri tot & tam graues ciuitates, mentiri etiam Siciliam totam, proditum esse te à Cleomene, qui se dixerit exisse in terram, ut Pachyno deduceret milites: animû illis, non copias defuisse: Cleomenem acerrime pugnantem ab his relictû esse, atque

ACTIONIS VI.

desertum: nummum ob sepulturam datum nemini.
 quæ si dices, tenebere. sin alia dices; quæ à me dicta
 sunt, non refutabis. Hic tu etiam dicere audebis, Est
 in iudicibus ille familiaris meus, est paternus amicus
 ille? non ut quisque maxime est, quicum tibi aliquid
 sit; ita tui huiusmodi criminis maxime eum pudet?
 Paternus amicus est. ipse pater si iudicaret, per deos
 immortales quid facere posset, cum tibi hæc diceret?
 Tu in prouincia populi R. prætor, cum tibi maritimū
 bellum esset administrandum, Mamertinis, ex fæde-
 re quam deberent nauem, per triennium remisisti: tibi
 apud eosdem priuatim nauis oneraria maxima publi-
 ce est ædificata: tu à ciuitatibus pecunias classis nomi-
 ne coegisti: tu pretio remiges demisisti: tu, cum nauis
 esset à quæstore, & ab legato capta prædonum, ar-
 chipiratam ab omnium oculis remouisti: tu, qui ciues
 R. esse dicerentur, qui à multis cognoscerentur, se-
 curi ferire potuisti: tu tuam domū piratas abducere,
 in iudicium archipiratā domo producere ausus es: tu
 in prouincia tam splendida, apud socios fidelissimos,
 ciues R. honestissimos, in metu periculoq; prouinciæ,
 dies continuos complures in littore cōuiuijsq; iacuisti:
 te per eos dies nemo domi tuæ conuenire, nemo in fo-
 ro uidere potuit: tu sociorum atque amicorum ad ea
 conuiuia matresfamilias adhibuisti: tu inter eius-
 modi mulieres prætextatum tuum filium, nepotem
 meum collocauisti, ut ætati maxime lubricæ atque in-
 certæ exempla nequitie parentis uita præberet: tu
 prætor in prouincia cum tunica talari, pallioq; purpu-
 reo uisus es: tu, propter amorem libidinemq; tuam,
 impe-

imperium nauium legato populi R. ademisti, Syracu-
 sano tradidisti: tui milites in prouincia Siciliae frugi-
 bus, frumentoq; caruere: tua luxuria, atque auaritia
 classis populi R. capta, & incensa est: post Syracusas
 conditas quem in portum nunquam hostis accesserat,
 in eo te praetore primum piratae nauigauerunt: neque
 haec tot tantaq; dedecora dissimulatione tua, neque
 obliuione hominum ac taciturnitate tegere uoluisti; sed
 etiam nauium perfectos, sine ulla causa, de complexu
 parentum suorum, hospitum tuorum, ad mortem cru-
 ciatumq; rapuisti; neque in parentum luctu atque la-
 crymis te mei nominis commemoratio mitigauit: ti-
 bi hominum innocentium sanguis non modo uoluptati,
 sed enim quaestui fuit. Haec si tibi tuus parens diceret,
 posses ab eo ueniam petere? posses, ut tibi ignosceret,
 postulare? Satis est factum Siculis, satis officio ac ne-
 cessitudini iudices, satis promisso nostro, ac muneri re-
 cepto. reliqua est ea causa iudices, quae non iam recepta
 sed innata; neque delata ad me, sed in anima sensuq;
 meo penitus affixa atque insita est: quae non ad sociorum
 salutem, sed ad ciuium R. hoc est ad uniuscuiusque no-
 strum uitam & sanguinem pertinet. in qua nolite à
 me, quasi dubium sit aliquid, argumenta iudices expe-
 ctare. omnia, quae dicam de supplicio ciuium R. sic
 erunt clara, et illustria, ut ad ea probanda totam Sici-
 liam testem adhibere possim. furor enim quidam, scele-
 ris et audaciae comes, istius effrenatum animum, impor-
 tunamq; naturam tanta oppressit amentia, ut nun-
 quam dubitaret in conuentu palam supplicia, quae in
 conuictos maleficij seruos constituta sunt, ea in ciues
 R. ex-

ACTIONIS VI.

R. expromere. uirgis quàm multos ceciderit, quid ego cōmemorem? tātum breuissime dico iudices nullū fuit omnino isto pratore in hoc genere discrimen. itaque iā consuetudine ad corpora ciuium R. etiā sine istius nutu ferebatur manus ipsa liētoris. Num potes hoc negare Verres, in foro Lilybæi, maximo conuentu, C. Seruiliū ciuem R. è conuentu Panormitano ueterem negociatorem, ad tribunal, ante pedes tuos, ad terram uirgis & uerberibus abiectum? aude hoc primum negare, si potes. nemo Lilybæi fuit, quin uiderit; nemo in Sicilia, quin audierit. plagis confectum dico à liētoribus tuis ciuem R. ante oculos tuos concidisse: ob quā causam dii immortales? tamet si iniuriam facio communi causæ, et iuri ciuitatis: quasi enim possit esse ulla causa, cur hoc cuiquā ciui R. iure accidat; ita quæro, quæ in Seruilio causa fuerit. ignoscite in hoc uno iudices: in ceteris enim non magnopere causas requirā. locutus erat liberius de istius improbitate atque nequitia. quod isti simul ac renunciatum est, hominem iubet Lilybæū uadimonium Venerio seruo promittere. promittit. Lilybæum uenitur. cogere eum cœpit, cum ageret nemo, nemo postularet, HS duobus millibus sponsonem facere cum liētoře suo, ni furtis quæstum faceret. Recuperatores de cohorte sua dicit daturum. Seruilius & recusare, & deprecari, ne iniquis iudiciis, nullo aduersario, iudicium capitis in se constitueretur. hæc cum maxime loqueretur, sex liētores circumsistunt ualentissimi, & ad pulsandos uerberandosq; homines exercitatissimi; cedunt acerrime uirgis: denique proximus liētor, de quo sæpe iam dixi,

xi,

xi, Sextius, conuerso bacillo oculos misero tundere ue-
hemētissime cœpit. itaque illi cum sanguis os oculosq;
complexset, concidit; cum illi nihilo minus iacenti la-
tera tunderentur; ut aliquando spondere se diceret.
sic ille affectus, illinc tum pro mortuo sublatus, breui
postea est mortuus. iste autem, homo Venerius, &
affluens omni lepore, & uenustate, de bonis illius in
æde Veneris argenteum Cupidinem posuit. sic etiam
fortunis hominum abutebatur ad nocturna uota cu-
piditatum suarum. nam quid ego de ceteris ciuium
R. suppliciis sigillatim potius, quàm generatim, at-
que uniuerse, loquar? carcer ille, qui est à crudelissi-
mo tyranno Dionysio factus Syracusis, quæ Lautu-
miæ uocantur, in istius imperio domicilium ciuium R.
fuit. ut quisque istius animum, aut oculos offenderat,
in Laatumias statim coniiciebatur. indignum hoc ui-
deri omnibus iudices; & id iam priore actione, cum
hæc testes dicerent, intellexi: retineri enim putatis
oportere iura liberatis non modo hic, ubi tribuni pl.
sunt, ubi ceteri magistratus, ubi plenum forū iudicio-
rum, ubi senatus auctoritas, ubi existimatio populi
R. & frequentia; sed ubicunque terrarum, & gen-
tium uiolatum ius ciuium R. sit, statuitis id pertinere
ad communem causam libertatis, et dignitatis. in ex-
ternorum hominum, et maleficorum, sceleratorumq;
in prædonum hostiumq; custodias tu tantū numerū ci-
uium R. includere ausus es? nunquam ne tibi iudicii,
nunquam concionis, nunquam huius tantæ frequētiae,
quæ nūc animo te iniquissimo infestissimoq; intuetur,
uenit in mentē? nunquā tibi populi R. absentis digni-
tas

ACTIONIS VI.

tas, animoq; uersata est? nunquam te in horum conspe-
ctum rediturum, nunquam in forum populi R. uen-
turum, nunquam sub legum & iudiciorum potestate
casurum esse putasti? at quæ erat ista libido crudelita-
tis exercendæ? quæ tot scelerum suscipiendorum caus-
sa? nulla iudices præter prædandi nouam singularemq;
rationem. nam ut illi, quos à poetis accepimus, sinus
quosdam obsedisse maritimos, aut reliqua promonto-
ria, aut prærupta saxa tenuisse dicuntur, ut eos, qui
essent appulsi nauigiis, interficere possent: sic iste in o-
mnia maria infestus ex omnibus Siciliae partibus im-
minebat. quæcûque nauis ex Asia, quæ ex Syria, quæ
Tyro, quæ Alexandria uenerat, statim certis indicibus
et custodibus tenebatur: uictores omnes in Lautumias
coniiciebantur: onera atque merces in prætoriam do-
mum deferabantur. uersabatur in Sicilia longo inter-
uallo, non Dionysius ille, nec Phalaris, (tulit enim illa
quondam insula multos & crudeles tyrannos) sed quod-
dam nouum monstrum, ex uetere illa immanitate, quæ
in iisdem uersata locis dicitur: non enim Charybdin
tam infestam, neque Scyllam nautis, quàm istum in
eodem freto fuisse arbitror: hoc etiam iste infestior,
quòd multo se pluribus et maioribus canibus succinxe-
rat. Cyclops alter, multo importunior: hic enim to-
tam insulam obtinebat: ille Aetnam solam & eam Si-
ciliae partem tenuisse dicitur, at quæ caussa tum subii-
ciebatur ab ipso iudices huius tã nefariæ crudelitatis?
eadem, quæ nunc in defensione cõmemorabitur. qui-
cunque accesserant ad Sicilia paulo pleniores, eos Ser-
torianos milites esse, atque à Dianio fugere dicebat.
illi

illi ad deprecandum periculum proferebant alij purpu-
ram Tyriam, thus alij, atque odores, uestemq; lineā,
gemmas alij, & margaritas, uina nonnulli Græca,
uenalesq; Asiaticos: ut intelligeretur ex mercibus,
quibus ex locis nauigarent. non intelligebant, eas ip-
sas sibi causas esse periculi, quibus adiumentis se ad sa-
lutem uti arbitrabantur. iste enim hæc eos ex piratarū
societate adeptos esse dicebat: ipsos in Lautumias ab-
duci imperabat: naues eorum atque onera diligenter
asseruanda curabat. his institutis, cum cōpletus iam
mercatorum carcer esset, tum illa fiebant, quæ L. Sue-
tium, equitem R. lectissimum uirum, dicere audistis,
quæ ceteros audietis. ceruices in carcere frangebantur
indignissime ciuiū R. ut etiam illa uox, et illa im-
ploratio, ciuis R. sum, quæ sæpe multis in ultimis ter-
ris opem inter barbaros & salutem tulit, ea mortē il-
lis acerbiorē, et suppliciū maturius ferret. quid est
Verres? quid ad hæc cogitas respondere? num mentiri
me? nū fingere aliquid? num augere crimen? nū quid
horum dicere istis defensoribus tuis audes? cedo mihi
quæso ex ipsius sinu litteras Syracusanorum, quas iste
ad arbitriū suū cōfectas esse arbitratur. cedo ratio-
nem carceris, quæ diligentissime cōficitur, quo quisque
die datus in custodiam, quo mortuus, quo necatus sit.

LITTERAE SYRACVSANORVM. Vide-
tis ciues R. gregatim coniectos in Lautumias: uidetis
indignissimo loco coaceruatā multitudinē uestrorum
ciuium. quærite nunc uestigia, quibus exitus illorum
ex illo in loco cōpareant. nulla sunt. omnes ne mortui?
si ita posset defendere, tamen fides huic defensioni non
haberetur.

haberetur. sed scriptum extat in iisdem litteris, quod iste, homo barbarus, ac dissolutus, neque attendere unquam, neque intelligere potuit. ἐδὶκῶθ' ἡσθ' αὖ, inquit, ut Si culi loquuntur, hoc est, supplicio affecti ac necati sunt, si quis rex, si qua ciuitas exterarum gētium, si qua natio fecisset aliquid in ciuem R. eiusmodi, non ne publice uindicaremus? non bello persequeremur? possemus hanc iniuriam ignominiamq; nominis R. inultam impunitamq; dimittere? quot bella maiores nostros, & quanta suscepisse arbitramini, quod ciues R. iniuria affecti, quod nauicularii retenti, quod mercatores spoliati dicerentur? at ego retentos non queror: spoliatos, ferendum puto: nauibus, mancipijs, mercibus adeptis in uincula cōiectos esse mercatores, & in uinculis ciues R. necatos esse, arguo. Si hæc apud Scytas dicerem, nō hic in tanta multitudine ciuiū R. non apud senatores lectissimos ciuitatis, non in foro populi R. de tot et tam accerbis supplicijs ciuium Romanorū; tamen animos etiam barbarorum hominum permouerē: tanta enim huius imperij amplitudo, tanta nominis R. dignitas est apud omnes nationes, ut ista in nostros homines crudelitas nemini cōcessa uideatur. num ego tibi ullā salutem, ullum perfugium putem, cum te implicatū seueritate iudicium, circumretitum frequentia populi R. esse uideam? si mehercules, id quod fieri intelligo non posse, ex his laqueis te exueris, ac te aliqua ui ac ratione explicaris, in illas tibi maiores plagas incidendum est, in quibus te ab eodem me, superiore ex loco confici & concidi necesse est. cui si etiam, id quod defendit, uelim concedere: tamen illa ipsa defensio non

non minus esse ei pernicioſa, quàm mea uera accuſatio, debeat. quid enim defendit? ex Hispania fugientes ſe excepiffe, & ſupplicio affeciſſe dicit. quis tibi id permittit? quo id iure feciſti? quis idem fecit? qui tibi id facere licuit? forum plenum & basilicas iſtorum hominum uidemus, et animo æquo uidemus: ciuiliſ enim deſſenſionis, & ſiue amentia, ſiue fati, ſeu calamitatis non eſt iſte moleſtus exitus: in quo reliquos ſaltem ciues incolumes licet conſeruare. Verres ille uetus proditor conſulis, translator quæſturæ, auerſor pecuniæ publicæ. tantum ſibi auctoritatis in rep. ſuſcepit, ut quibus hominibus per ſenatum, per populū R. per omnes mugiſtratus in foro, in ſuffragijs, in hac urbe, in rep. uerſari liceret, ijs omnibus mortem acerbam crudelemq; proponeret, ſi fortuna eos ad aliquam partem Sicilia detuliſſet. ad Cn. Pompeium, clariſſimū uirum, & fortiſſimum, permulti, occiſo Perpenna, ex illo Sertoriano numero militum confugerunt. quem non ille ſummo cum ſtudio ſaluū incolumemq; ſeruauit? cui ciui ſupplici non illa dextera inuidta, & fidem porrexit, & ſpem ſalutis oſtendit? ita ne uero? quibus fuit portus apud eum, contra quem arma tulerunt; ijs apud te, cuius nullum in rep. unquam monimentum fuit, mors & cruciatus erat conſtitutus? uide, quàm commodam deſenſionem excogitaris. malo, malo mehercules, id quod tu defendis, his iudicibus populoq; R. quàm id, quod ego in ſimulo, probari. malo inquam, te iſti generi hominum, quàm mercatoribus, & nauicularijs, inimicum atque infeſtum putari. meum enim crimen auaritiæ te nimia coar-

guit

ACTIONIS VI.

guit: tua defensio, furoris cuiusdam, & immanitatis, & inaudita crudelitatis, & pene nouae proscritionis. sed non licet me isto tanto bono iudices uti, non licet: adsunt enim Puteoli toti; frequentissimi uenerunt ad hoc iudicium mercatores, homines locupletes, atque honesti, qui partim socios suos, partim libertos ab isto spoliatos, in uincla cōiectos, partim in uinclis necatos, partim securi percussos esse dicēt. hic uide quā me sis usurus æquo. cum ego P. Granium testem produxero, qui suos libertos à te securi percussos esse dicat, qui à te nauem suam, mercesq; repetat: refellito, si poteris: meum testem deferam, tibi fauebo, te inquam adiuuabo: ostendito, illos cum Sertorio fugisse, à Dianio fugientes ad Siciliam esse delatos. nihil est, quod te malim probare. nullum enim facinus, quod maiore supplicio dignum sit, reperiri, neque proferri potest. reducam iterum equitem R. L. Flauium, si uoles, quoniam priore actione, ut patroni tui dictitant, noua quadam sapientia; ut omnes intelligunt, conscientia tua, atque auctoritate meorum testium, testem nullum interrogasti: interrogetur Flauius, si uoles, quinam fuerit L. Herennius is, quem ille argentaria Lepiti fecisse dicit; qui cum amplius centum ciues R. haberet ex conuentu Syracusum, qui eum non solum cognoscerent, sed etiam lacrymantes, ac te implorantes defenderent, tamen à te, inspectantibus omnibus Syracusanis, securi percussus est. hunc quoque testem meum refelli, & illum Herennium Sertorianum fuisse abs te demonstrari, & probari uolo. quid de illa multitudine dicemus eorum, qui capitibus inuolutis in piratarum

ratarum captiuorumq; numero producebantur, ut securi ferirentur? quæ ista noua diligentia? quam ob causam abs te excogitata? an te L. Flauij, ceterorumq; de L. Herennio uociferatio commouebat? an M. Anniij, grauissimi atque honestissimi uiri, summa auctoritas paulo diligentio rem timidioremq; fecerat? qui nuper pro testimonio, non aduenam nescio quem, nec alienum, sed eum ciuem R. qui omnibus in illo cõuentu notus, qui Syracusis natus esset, à te securi percussus esse dixit. post hanc illorum uociferationem, post hanc cõmunem famam atque querimoniam non mitior in supplicio, sed diligentior esse cœpit: capitibus inuolutis ciues R. ad necem producere instituit: quos tamen iccirco necabat palam, quòd homines in conuentu, id quod antea diximus, nimium diligenter prædonum numerũ requirebant. hæcne populi R. te prætore est constituta conditio? hæc negocij gerendi spes? hoc capitis, uitæq; discrimen? parum ne multa mercatoribus sunt necessario pericula subeunda fortunæ, nisi etiam hæc formidines ab nostris magistratibus, atque in nostris prouincijs impendebunt? ad eam ne rem fuit hæc suburbana ac fidelis prouincia Sicilia plena optimorum sociorum, & honestissimorum ciuium R. quæ ciues R. omnes suis ipsa sedibus libentissime semper accepit, ut qui usque ex ultima Syria atque Aegypto nauigarèt, qui apud barbaros propter togæ nomen in honore aliquo fuissent, qui ex prædonum insidijs, qui ex tempestatũ periculis profugissent, in Sicilia securi ferirentur, cum se iam domum uenisse arbitrarentur? nam quid ego de P. Gaio Consano munice dicam iudices? aut qua ui

OO

uocis,

ACTIONIS VI.

uocis, qua grauitate uerborum, quo dolore animi dicā?
tamen si dolor me non deficit: ut cetera mihi in dicendo
digna re, digna dolore meo suppetant, magis elaboran-
dum est. quod crimen eiusmodi est, ut, cum primum ad
me delatum est, usurum me illo non putarem: tamen si
enim uerissimum esse intelligebam, tamen credibile fo-
re non arbitrabar. coactus lacrymis omnium ciuium
R. qui in Sicilia negotiantur, adductus Valentinorū,
hominum honestissimorum, testimonijs, omniumq;
Rhegynorum, multorum equitum R. qui casu tū Mes-
sanæ fuerunt, dedi tantum priore actione testium, res
ut nemini dubia esse posset. quid nunc agam? cum iam
tot horas de uno genere, ac de istius nefaria crudelita-
te dicam, cum prope omnem uim uerborum eiusmodi,
quæ scelere istius digna sunt, alijs in rebus consumpse-
rim, neque hoc prouiderim, ut uarietate criminum uos
attentos tenerem, quemadmodum de tanta re dicam?
opinor, unus modus, atque una ratio est. rem in medio
ponam: quæ tantum habet ipsa grauitatis, ut neque
mea, quæ nulla est, neque cuiusquam ad inflamman-
dos uestros animos eloquētia requiratur. Gaius hic,
quem dico, Consanus, cum illo in numero ab isto in uin-
cula coniectus esset, & nescio qua ratione clam è La-
tomijs profugisset, Messanamq; uenisset; qui prope iā
Italiam, & mœnia Rhegynorum uideret, & ex illo
metu mortis ac tenebris, quasi luce libertatis, & odo-
re aliquo legum recreatus reuixisset, loqui Messanæ
cæpit, & queri, se ciuem R. in uincla esse coniectum,
sibi recta iter esse Romam, Verri se præsto aduenien-
ti futurum. non intelligebat miser, nihil interesse, utrū

h.ec

hæc Messanæ, an apud ipsum in prætorio loqueretur. nam, ut ante uos docui, hanc sibi iste urbem delegerat, quam haberet adiutricem scelerum, furtorum receptricem, flagitiorum omnium sociam. itaque ad magistratum Mamertinum statim deducitur Gaius, eoq; ipso die casu Messanam Verres uenit. res ad eum deferretur, esse ciuem R. qui se Syracusis in Latomijis fuisse quereretur: quem iam ingredientem nauem, et Verri nimis atrociter minitantem, à se retractum esse, & asseruatum, ut ipse in eum statueret, quod uideretur. agit hominibus gratias, & eorum erga se beneuolentiam diligentiamq; collaudat. ipse inflammatus scelere et furore, in forū uenit. ardebant oculi: toto ex ore crudelitas eminebat: expectabant omnes, quò tandem progressurus, aut quidnam acturus esset: cum repente hominem proripi, atque in foro medio nudari, ac deligari, et uirgas expediri iubet. clamabat ille miser, se ciuem esse R. municipem Consanum, meruisse se cum L. Pretio splendidissimo equite R. qui Panormi negociaretur, ex quo hæc Verres scire posset. tum iste se comperisse ait, eum speculandi causa in Siciliam abducibus fugitiuorum esse missum: cuius rei neque index, neque uestigium aliquod, neque suspicio cuiquam esset ulla. deinde iubet undique hominem proripi, uehementissimeq; uerberari. Cadebatur uirgis in medio foro Messanæ ciuis R. iudices, cum interea nullus gemitus, nulla uox alia illius miseri inter dolorem, crepitumq; plagarum audiebatur, nisi hæc, ciuis R. sum. hæc se commemoratione ciuitatis omnia uerbera depulsum, cruciatum à corpore deiecturum arbitrabatur. is non

ACTIONIS VI.

modo hoc nō perfecit, ut uirgarum uim deprecaretur; sed cum imploraret sæpius, usurparetq; nomen ciuitatis, crux, crux inquam infelici & ærumnoso, qui nunquam istam potestatem uiderat, comparabatur. ò nomen dulce libertatis: ò ius eximium nostræ ciuitatis: ò lex Porcia, legesq; Sempronie: ò grauiter desiderata, & aliquando reddita plebi Romanæ tribunicia potestas: huccine tandem omnia reciderunt, ut ciuis R. in prouincia populi R. in oppido fæderatorum, ab eo, qui beneficio populi R. fasces & secures haberet, deligatus in foro uirgis cederetur? quid, cum ignes, candentesq; laminae, ceteriq; cruciatus admoueantur? si te illius acerba imploratio, & uox miserabilis non inhibebat; ne ciuium quidem Romanorum, qui tum aderant, fletu & gemitu maximo commouebare? in crucem tu agere ausus es quenquam, qui se ciuem R. esse diceret? nolui tam uehementer agere hoc prima actione iudices, nolui: uidistis enim, ut animi multitudinis in istum dolore, & odio, & communis periculi metu concitarentur. statui egomet mihi tum modum orationi meæ, & C. Numitorio equiti R. primario homini, testi meo: & Glabrio id, quod sapientissime fecit, facere letatus sum, ut repente consilio in medio testem dimitteret. etenim uerebatur, ne populus R. ab isto cas pœnas ui repetisse uideretur, quas, ueritus esset, ne iste legibus & uestro iudicio non esset persoluturus. nunc quoniã iam exploratũ est omnibus, quo loco causa tua sit, & quid de te futurum sit: sic tecũ agam. Gaium istum, quem repentinum speculatorem fuisse dicis, ostendam in Lantumias Syracusis à te esse

esse coniectum: neque id solum ex litteris ostendā Syracusanorum, ne possis dicere mea, quia sit aliquis in litteris Gaius, hoc fingere & eligere nomen, ut hunc illum esse possim dicere; sed secundum arbitrium tuū testes dabo, qui istum ipsum Syracusis abs te in Lautumias coniectum esse dicant. producam etiam Consanos, municipes illius ac necessarios, qui te nunc sero doceant, iudices non sero, illum P. Gaium, quem tu in crucem egisti, ciuem R. & municipem Consanum; nō speculatorem fugitiuorum fuisse. cum hæc omnia, quæ polliceor, cumulate tuis proximis plana fecero; tum istuc ipsum tenebo, quod abs te mihi datur; eo contentum me esse dicam. quid enim nuper tu ipse, cum populi R. clamore atque impetu perturbatus exiluisti, quid inquam locutus es? illum, quod moram supplicio quæreretur, ideo clamitasse, se esse ciuem R. sed speculatorem fuisse. iam mei testes ueri sunt. quid enim dicit aliud C. Numitorius, quid M. & P. Cotij, nobilissimi homines, ex agro Taurominitano? quid Q. Luceius, qui argentariam Rhegi maximam fecit? quid ceteri? adhuc enim testes ex eo genere à me sunt dati, non qui nouisse Gaium, sed qui se uidisse dicerent, cum is, qui se ciuem R. esse clamaret, in crucem ageretur. hoc tu Verres idem dicis, hoc tu confiteris, illum clamitasse se ciuem esse Romanum; apud te nomen ciuitatis ne tantum quidem ualuisse, ut dilationem aliquam crucis, ut crudelissimi teterrimiq; supplicij aliquam paruam moram saltem posset afferre. hoc teneo, hic hæreo iudices, hoc sum contentus uno: omitto, ac negligo cetera: sua confessione induatur ac inguletur necesse est.

ACTIONIS VI.

qui esset, ignorabas? speculatorem esse suspicabare?
non quæro, qua suspicione: tua te accuso oratione. ci-
uem R. se esse dicebat. si tu apud Persas, aut in extre-
ma India deprehensus Verres, ad supplicium ducerere;
quid aliud clamitares, nisi te ciuem esse Romanum? et
si tibi ignoto apud ignotos, apud barbaros, apud homi-
nes in extremis atque ultimis gentibus positos, nobile
& illustre apud omnes nomen tuæ ciuitatis profuisset:
ille, quisquis erat, quem tu in crucem rapiebas, qui ti-
bi esset ignotus, cum ciuem se R. esse diceret, apud te
prætorem si non effugium, ne moram quidem mortis
mentionem atque usurpationem ciuitatis assequi potuit?
homines tenues, obscuro loco nati, nauigant; adeunt
ad ea loca, quæ nunquam antea uiderunt: ubi neque
noti esse ijs, quò uenerunt, neque semper cum cognito-
ribus esse possunt: hac una tamen fiducia ciuitatis nõ
modo apud nostros magistratus, qui & legum, & exi-
stimationis periculo continentur; neque apud ciues so-
lum Romanos, qui et sermonis, & iuris, & multarum
rerum societate iuncti sunt, fore se tutos arbitrantur;
sed, quocunque uenerint, hanc sibi rem præsidio sperant
esse futurum. tolle hanc spem, tolle hoc præsidium ci-
uibus Romanis; constitue, nihil esse opis in hac uoce,
ciuis R. sum; posse impune prætorem, aut alium
quemlibet supplicium, quod uelit, in eum constituere,
qui se ciuem R. esse dicat: quin quis ignoret, iam om-
nes prouincias, iam omnia regna, iam omnes liberas
ciuitates, iam omnem orbem terrarum, qui semper
nostris hominibus maxime patuit, ciuibus R. ista de-
fensione præcluseris. Quid, si L. Pretium, equitem R.
qui

qui tum in Sicilia negociabatur, nominabat? etiam ne id magnum fuit, Panormum litteras mittere, afferuas se hominem, custodijs Mamertinorum tuorum uinctū clausum habuisse, dum Panormo Pretius ueniret? cognosceret hominē: aliquid de summo supplicio remitteres. si ignoraret: tū si ita tibi uideretur, hoc iuris in omnes constitueres, ut qui neque tibi notus esset, neque cognitorē locupletem daret, quamuis ciuis R. esset, in crucem tolleretur. Sed quid ego plura de Gauio? quasi tu Gauio tum fueris infestus, ac non nomini, generi, iuriciuium hostis. non illi inquam homini, sed causse cōmuni libertatis inimicus fuisti. quid enim attinuit, cū Mamertini more atque instituto suo crucem fixissent post urbem, in uia Pompeia, te iubere in ea parte figere, quæ ad fretum spectaret, & hoc addere, quod negare nullo modo potes, quod omnibus audientibus dixisti palam, te iccirco illum locum deligere, ut ille, qui se ciuem R. esse diceret, ex cruce Italiam cernere ac domū suam prospicere posset? itaque illa crux sola iudices post conditam Messanam illo in loco fixa est. Italiae cōspectus ad eam rem ab isto delectus est, ut ille in dolore cruciatuq; moriens, per angusto fretu diuisa seruitutis, ac libertatis iura cognosceret; Italia autem alumnus suum, seruitutis extremo summoq; supplicio affectum uideret? Facinus est, uincire ciuem R. scelus, uerberare: prope parricidium, necare: quid dicam, in crucem tollere? uerbo satis digno tam nefaria res appellari nullo modo potest. non fuit his omnibus iste contentus. spectet, inquit, patriam: in conspectu legum libertatisq; moriatur. non tu hoc loco Gaium

282 ACTIONIS VI.

non unum hominem nescio quem ciuem R. sed cōmunem libertatis, & ciuitatis caussam in illum cruciatū, & crucem egisti. iam uero uidete hominis audaciam. non ne eum grauiter tulisse arbitramini, quod illam ciuibus R. crucem non posset in foro, non in comitio, non in rostris defigere? quod enim his locis in prouincia sua celebritate simillimum, regione proximum potuit, elegit: monimētum sceleris audaciaeque; suae uoluit esse in conspectu Italiae, uestibulo Siciliae, praeteruentione omnium, qui ultro citroque nauigarent. Si haec non ad ciues R. non ad aliquos amicos nostrae ciuitatis, non ad eos, qui populi R. nomen audissent; denique, si non ad homines, uerū ad bestias, aut etiam, ut longius progrediar, si in aliqua desertissima solitudine ad saxa & ad scopulos haec conqueri & deplorare uellem: tamen omnia muta atque inanima, tanta & tam indigna rerum atrocitate commouerentur. nunc uero, cum loquar apud senatores populi R. legum iudiciorumque; et iuris auctores, timere non debeo, ne non unus iste ciuis R. illa cruce dignus, ceteri omnes simili periculo indignissimi iudicentur. paulo ante iudices lacrymas in morte misera atque indignissima nauarchorum non tenebamus, & recte ac merito sociorum innocentium miseria commouebamur: quid nunc in nostro sanguine tandem facere debemus? nam ciuium R. omnium sanguis coniunctus existimandus est, quoniam id & salutis omnium ratio, & ueritas postulat. omnes hoc loco ciues R. & qui adsunt, & qui ubicunque sunt, uestram seueritatem desiderant, uestram fidem implorant, uestrum auxilium requirunt: omnia sua iura, commoda,

an-

auxilia, totam denique libertatem in uestris sententijs uersari arbitrantur. à me, tametsi satis habent, tamen, si res aliter acciderit, plus habebunt fortasse, quam postulant: nam & si qua uis istum de uestra seueritate eripuerit, id quod neque metuo iudices, neque ullo modo fieri posse uideo: sed si in hoc me ratio fefellerit; Siculi causam suam perisse querentur, & mecum pariter moleste ferent; populus quidem Romanus breui, quoniam mihi potestatem apud se agendi dedit, ius suum, me agente, suis suffragijs ante kal. Feb. recuperabit. ac si de mea gloria & amplitudine queritis iudices; non est alienum meis rationibus, istum mihi ex hoc iudicio ereptum ad illud populi R. iudicium reseruari. splendida est illa causa, probabilis mihi & facilis, populo grata atque iucunda. denique si uideor hic, id quod ego non quaesui, de uno isto uoluisse crescere: isto absoluto, quod sine multorum scelere fieri non potest, de multis mihi crescere licebit. sed mehercule uestra rei; publicæ causa iudices nolo in hoc delecto consilio tantum flagitium esse commissum: nolo eos iudices, quos ego probarim atque delegerim, sic in hac urbe notatos isto absoluto ambulare, ut non cera, sed cæno obliti esse uideantur. quamobrem te quoque Hortensi, quia monendi locus est, ex hoc loco moneo, uideas etiam atque etiam, et consideres, quid agas, quò progrediare, quem hominem, & qua ratione defendas. neque de illo quicquam tibi præsinio, quo minus ingenio mecum atque omni dicendi facultate contendas: cetera, si qua putas te occultius extra iudicium, quæ ad iudicium pertinent, facere posse; si quid artificio,

con-

ACTIONIS VI.

consilio, potentia, gratia, copijs istius moliri cogitas :
 magnopere censeo desistas ; & illa , quæ tentata iam,
 & cæpta ab isto sunt , à me autem peruestigata et co-
 gnita , moneo ut extinguas , et longius progredi ne si-
 nas . magno tuo periculo peccabitur in hoc iudicio , ma-
 iore quàm putas . quod enim te liberatum iam existi-
 mationis metu, defunctum honoribus, designatū con-
 sulem cogites : mihi crede , ornamenta ista, et benefi-
 cia populi R. nō minore negotio retinētur, quàm com-
 parantur . tulit hæc ciuitas, quoad potuit, quoad neces-
 se fuit, regiam istam uestram dominationem iudicijs ,
 & in omni republica, tulit : sed quo die populo R. tri-
 buni pl. restituti sunt , omnia ista uobis , si forte non-
 dum intelligitis, adempta atque erepta sunt. omnium
 nunc oculi coniecti sunt hoc ipso tempore in unūquen-
 que nostrum , qua fide ego accusem , qua religione hi
 iudicent, qua tu ratione defendas . de omnibus nobis ,
 si quis tantulum de recta regione deflexerit , non illa
 tacita existimatio, quam antea contemnere solebatis ,
 sed uehemens ac liberum populi R. iudicium conseque-
 tur. nulla tibi Quincte cum isto cognatio est, nulla ne-
 cessitudo : quibus excusationibus antea nimium in ali-
 quo iudicio studium tuum defendere solebas, earū ha-
 bere in hoc homine nullam potes . quæ iste in prouin-
 cia palam diētibat, cum ea, quæ faciebat, tua se fidu-
 cia facere dicebat; ea ne uera putentur , tibi maxime
 est prouidendum, ego mei iam rationem officij confido
 esse omnibus iniquissimis meis persolutam . nam istum
 paucis horis primæ actionis omnium mortalium sentē-
 tijs condemnaui . reliquum iudicium non iam de mea
 fide ,

fide, quæ perfecta est; neque de istius uita, quæ damnata est; sed de iudicibus, & uere ut dicam, de te futurum est. at quo tempore futurum est? (nam id maxime prouidendum est: etenim cum omnibus in rebus, tum in rep. permagni momenti est ratio atque inclinatio temporum) nempe eo, cum populus R. aliud genus hominum atque alium ordinem ad res iudicandas requirit: nempe ea lege de iudicijs iudicibusq; nouis promulgata, quam non is promulgauit, cuius nomine proscripta uidetis, sed hic reus. hic inquam sua spe atque opinione, quam de uobis habet, legem illam scribendam promulgandamq; curauit. itaque, cum primo agere cœpimus, non erat promulgata; cum iste uestra seueritate permotus, multa signa dederat, quamobrem responsurus non uideretur, mentio de lege nulla fiebat: posteaquam iste recreari & confirmari uisus est, lex statim promulgata est: cui legi cum uestra dignitas uehementer aduersetur, istius spes falsa & insignis impudentia maxime suffragatur. Hic si quid erit commissum à quoquam uestrum, quod reprehendatur: aut populus R. iudicabit de eo homine, quem iam antea iudicijs indignum putauit; aut ij, qui propter offensionem iudiciorum de ueteribus iudicibus lege noua noui iudices erunt constituti. mihi porro, ut ego nō dicam, quis omnium mortalium non intelligit, quàm longe progressi sit necesse? potero silere Hortensi, potero dissimulare, cum tantum resp. uulnus acceperit, ut expilatae prouinciæ, uexati socij, dij immortales spoliati, ciues R. cruciati & necati impune me actore esse uideantur? potero hoc onus tantum aut in hoc iudicio deponere,

ACTIONIS VI.

ponere, aut diutius tacitus sustinere? non agitanda res erit? non in medium proferenda? non populi R. fides imploranda? non omnes, qui tanto se scelere obstrinxerint, ut aut fidem suam corrumpi paterentur, aut iudicium corrumpere, in discrimen ac iudicium uocandi? quæret aliquis fortasse: tantum ne igitur laborem, tantas inimicitias, tot hominum suscepturus es? non studio quidem hercule ullo, neque uoluntate: sed non idem mihi licet, quod ijs, qui nobili genere nati sunt; quibus omnia populi R. beneficia dormientibus deferuntur: longe alia mihi lege in hac ciuitate, & conditione uiuendum est. uenit enim mihi in mentem M. Catonis, hominis sapientissimi: qui cum se uirtute, non genere populo R. commendari putaret, cum ipse sui generis initium ac nominis ab se gigni & propagari uellet, hominum potentissimorum suscepit inimicitias, & maximis in laboribus usque ad summam senectutem summa cum gloria uixit. postea Q. Pompeius, humili atque obscuro loco natus, non ne plurimis inimicitijs, maximisq; suis periculis ac doloribus amplissimos honores est adeptus? modo L. Fimbriam, C. Marium, C. Cælium uidimus non mediocribus inimicitijs ac laboribus contendere, ut ad istos honores peruenirent, ad quos uos per ludum & per negligentiam peruenistis. hæc eadem est nostræ nationis regio, & uia: horum nos hominum sectam atque instituta persequimur. uidemus, quanta sit in inuidia, quantoq; in odio apud quosdam homines nobiles nouorum hominum uirtus, & industria; si tantulum oculos deiecerimus, præsto esse insidias; si ullum locum aperuerimus
suspi-

suspicioni aut crimini, accipiendum esse statim uulnus: esse nobis semper uigilandum, semper laborandum uideamus. inimicitiae sunt, subeantur: labores, suscipiantur. etenim tacitae magis & occultae inimicitiae timendae sunt, quam indictae & apertae. hominum nobilium non fere quisquam nostrae industriae fauet: nullis nostris officiis beneuolentiam illorum allicere possumus: quasi natura & genere disiuncti sint, ita dissident à nobis animo ac uoluntate. quare quid habent eorum inimicitiae periculi, quorum animos iam ante habueris inimicos & inuidos, quam ullas inimicitias susceperis? quamobrem mihi iudices optandum est illud, in hoc reo finem accusandi facere, cum et populo R. satisfactum, & receptum officium Siculis necessarijs meis erit persolutum. deliberatum autem est, si res opinionem meam, quam de uobis habeo, fefellerit, non modo eos persequi, ad quos maxime culpa corrumpendi iudicij, sed etiam illos, ad quos conscientiae contagio pertinebit. proinde si qui sunt, qui in hoc reo aut potentes, aut audaces, aut artifices ad corrumpendum iudicium uelint esse; ita sint parati, ut disceptante populo R. mecum sibi rem uideant futuram. & si me in hoc reo, quem mihi inimicum Siculi dederunt, satis uehementem, satis perseuerantem, satis uigilantem esse cognorunt; existiment in ijs hominibus, quorum ego inimicitias populi R. salutis causa suscepero, multo grauiorem, atque acriorem futurum. Nunc te Iupiter Optime Maxime, cuius iste donum regale, dignum tuo pulcherrimo templo, dignum Capitolio, atque ista arce omnium nationum, dignum regio munere, tibi factum

ab

ACTIONIS VI.

ab regibus, tibi dicatum atque promissum, per nefarium scelus de regiis manibus extorsit; cuiusq; sanctissimum & pulcherrimum simulacrum Syracusis sustulit: teq; Iuno regina, cuius duo fana duabus in Insulis posita sociorum, Melitæ, et Sami, sanctissima, et antiquissima, simili scelere idem iste omnibus donis ornamentisq; nudauit: teq; Minerva, quam item iste duobus in clarissimis & religiosissimis templis expilauit; Athenis, cum auri grande pondus; Syracusis, cum omnia præter tectum & parietes abstulit: teq; Latona, & Apollo, & Diana, quorum iste Deli non sanum, sed, ut hominum opinio, et religio fert, sedem antiquam diuinumq; domicilium nocturno latrocinio, atque impetu compilauit: etiam te Apollo, quem iste Chio sustulit: teq; etiam atque etiam Diana, quam Pergæ spoliauit, cuius simulacrum sanctissimum Segestæ, bis apud Segestanos cōsecratum, semel ipsorum religione, iterum P. Africani uictoria, tollendum, asportandumq; curauit: teq; Mercuri, quem Verres in uilla, et in priuata aliqua palestra posuit, P. Africanus in urbe sociorum, & in gymnasio Tyndaritanorum iuuentutis illorum custodē, & præsidem uoluit esse: teq; Hercules, quem iste Agrigenti, nocte intempesta, seruorum instructa & comparata manu conuellere ex suis sedibus, atque auferre conatus est: teq; sanctissima mater Idæa, quam apud Enguinos augustissimo & religiosissimo in templo sic spoliata reliquit, ut nunc nomen modo Africani, et uestigia uiolatæ religionis maneant, monimenta uictoriæ faniq; ornamenta non extent: uosq; omnium rerum forensium, consiliorum maximorum, legum

legū iudiciorumq; arbitri, & testes, celeberrimo in lo-
co prætorij locati Castor, & Pollux, quorum è templo
quæstum sibi iste, et prædam maximam improbissime
comparauit: omnesq; dij, qui uehiculis tensarum solen-
nes cœtus ludorum initis, quorum iter iste ad suum
quæstum, non ad religionum dignitatem faciendum,
exigendumq; curauit: teq; Ceres, & Libera, quarum
sacra, sicut opiniones hominum, ac religiones ferunt,
longe maximis, atque occultissimis cerimonijs continē-
tur, à quibus initia uitæ atque uictus, legum, morum,
mansuetudinis, humanitatis exempla hominibus, et ci-
uitatibus data, ac dispersita esse dicuntur: quarum sa-
cra populus R. à Græcis ascita, & accepta, tanta reli-
gione & publice, & priuatim tuetur, non ut ab aliis
huc allata, sed ut ceteris hinc tradita esse uideantur:
quæ ab isto uno sic polluta, & uiolata sunt, ut simula-
crum Cereris unum, quod à uiro non modo tangi, sed
ne aspici quidem fas fuit, è sacrario Catinæ conuellen-
dum auertendumq; curauerit; alterum autem Ennæ
ex sua sede, ac domo sustulerit; quod erat tale, ut ho-
mines, cum uiderent, aut ipsam uidere se Cererem, aut
effigiem Cereris nō humana manu factam esse, sed de
cælo delapsam arbitrarentur: uos etiam atque etiā im-
ploro & appello sanctissimæ deæ, quæ illos Ennenses
lacus, lucosq; colitis, cūctæq; Sicilia, quæ mihi defen-
denda tradita est, præsidetis; à quibus, inuentis frugi-
bus, et in orbem terrarum distributis, omnes gêtes, ac
nationes uestri religione numinis continentur: ceteros
itē deos deasq; omnes imploro atque obtestor, quorum
tēplis et religionibus iste nefario quodā furore, et au-
dacia

dacia instinctus bellum sacrilegum semper, impiumq;
habuit indictum, ut, si in hoc reo, atque in hac causa
omnia mea consilia ad salutem sociorum, dignitatem
populi R. fidem meam spectauerunt, si nullam ad rem
nisi ad officium & ueritatem, omnes meae curae, uigi-
liae cogitationesq; laborarunt; quae mea mens in susci-
pienda causa fuit, fides in agenda, eadem uestra in iu-
dicanda sit; denique, uti C. Verrem, si eius omnia sunt
inaudita, & singularia facinora sceleris, audaciae,
perfidiae, libidinis, auaritiae, crudelitatis, dignus exi-
tus eiusmodi uita, atque factis uestro iudicio consequa-
tur; utq; resp. mea fide, unaq; hac accusatione mea
contenta sit; mihiq; posthac bonos potius defendere li-
ceat, quam improbos accusare necesse sit.

PRO

PRO M. FONTEIO ORATIO, XI.

Desunt permulta.

Hoc prætorē oppressam esse ære alieno Galliam. à quibus uersuras tantarum pecuniarum factas esse dicunt? à Gallis? nihil minus. à quibus igitur? à ciuibus R. qui negotiantur in Gallia? cur eorum uerba nō audimus? cur eorum tabulæ nullæ proferuntur? insector ultro, atque insto accusatori iudices: insector, inquam, ac flagito testes. plus ego in hac causa laboris, & operæ consumo in poscendis testibus, quàm ceteri defensores in refutandis. audacter hoc dico iudices, non temere confirmo. referta Gallia negociatorū est, plena ciuium R. nemo Gallorū sine ciue R. quicquam negocij gerit: nummus in Gallia nullus sine ciuium R. tabulis commouetur. uidete, quò descendam iudices, quàm longe uidear à consuetudine mea, & cautione, ac diligentia discedere. unæ tabulæ proferantur, in quibus uestigium sit aliquod, quod significet pecuniam Fonteio datam: unum ex toto negociatorum, colonorum, publicanorum, aratorum, pecuariorum numero testem producant: uere accusatum esse concedam. prò dij immortales, quæ est causa? quæ defensio? prouinciæ Galliæ M. Fonteius præfuit, quæ cōstat ex ijs generibus hominum, & ciuitatum, qui, ut uetera mittam, partim nostra memoria bella cū popu

TP lo

O R A T I O

lo R. acerba, ac diuturna gesserunt: partim modo ab nostris imperatoribus subacti, modo bello domiti, modo triūphis, ac monimentis notati, modo ab senatu agris urbibusq; mulctati sunt: partim, qui cum ipso M. Fonteio ferrū ac manus contulerunt, multoq; eius sudore, ac labore sub populi R. imperiū, ditionemq; ceciderunt. est in eadē prouincia Narbo Martius, colonia nostrorum ciuium, specula populi R. ac propugnaculum istis ipsis nationibus oppositum & obiectum. est item urbs Massilia, de qua ante dixi, fortissimorum fidelissimorū sociorum, qui Gallicorum bellorū pericula à populo R. copijs, armisq; propulsarunt. est præterea numerus ciuium R. maximus atque hominū honestissimorū. huic prouinciæ, quæ ex hac gentium uarietate constaret, M. Fonteius, ut dixi, præfuit: qui erāt hostes, subegit: qui proximi fuerant, eos ex ijs agris, quibus erant mulctati, decedere coegit. ceteris, qui iccirco magis sæpe erant bellis superati, ut semper populo R. parerent, magnos equitatus ad ea bella, quæ tū in toto orbe terrarū à populo R. gerebantur, magnas pecunias ad eorum stipendium, maximum frumenti numerum ad Hispaniense bellum tolerandum imperauit. hæc qui gessit, in iudicium uocatur: uos, qui in re non interfuistis, causam una cum populo R. cognoscitis. dicunt contra, quibus inuitissimis imperatū est: dicunt, qui ex agris ex M. Fonteij decreto decedere sunt coacti: dicunt, qui ex bello, cæde, & fuga nunc primum audent contra M. Fonteij inermem consistere. quid coloni Narbonenses, quid uolunt? quid existimant? hunc per uos uolunt, se per hunc incolumes existimant

stimant esse. quid Mafsiliensium ciuitas? hunc præsenti-
tem ijs affectit honoribus, quos habuit amplissimos. uos
autem absens orat atque obsecrat, ut sua religio, lau-
datio, auctoritas aliquid apud uestros animos momen-
ti habuisse uideatur. quid? ciuium R. quæ uoluntas est?
nemo est ex tanto numero, quin hunc optime de pro-
uincia, de imperio, de socijs, de ciuibus meritum esse
arbitretur. quoniam igitur uidetis, qui oppugnent M.
Fonteiū; cognoscitis, qui defensum uelint; statuite nūc,
quid uestra æquitas, quid populi R. dignitas postulet:
utrum colonis uestris, negociatoribus uestris, inimicissi-
mis atque antiquissimis socijs & credere, & consulere
malitis; an ijs, quibus neque propter iracundiam fidē,
neque propter infidelitatem honorem habere debetis.
quid, si maiorem etiam hominum honestissimorum co-
piam afferro, qui huius uirtuti, atque innocentie testi-
monio possint esse? tamen ne plus Gallorum consensio
ualebit, quàm summa auctoritas omnium? cum Gallie
Fōteius præesset, scitis iudices maximos populi R. exer-
citus in duabus Hispanijs clarissimosq; imperatores
fuisse. quàm multi equites R. quàm multi tribuni mi-
litum, quales, et quot, et quoties legati ad eos exercitus?
præterea Cn. Pōpeius, maximus atque ornatissimus,
hiemauit in Gallia, M. Fonteio imperante. satis ne uo-
bis multos, satis idoneos testes, et conscios uidetur ipsa
fortuna esse uoluisse earum rerum, quæ M. Fonteio præ-
tore gererentur in Gallia? quem ex tanto hominum nu-
mero testem in hac caussa producere potestis? quis est
ex eo numero, qui uobis auctor placeat? eo nos iam
laudatore, & testes utemur. dubitabitis etiam diutius

TP 2 iudices,

O R A T I O

iudices, quin illud, quod initio uobis proposui, uerissimum sit? aliud per hoc iudicium nihil agi, nisi ut M. Fonteio oppresso testimonijs eorū, quibus multa, reip. caussa, inuitissimis imperata sunt, segniores posthac ad imperandum ceteri sint, cum uideant eos oppugnari, quibus oppressis populi R. imperium incolume esse nō possit. Obiectum est etiam, quæstum M. Fonteium ex uiarum munitione fecisse: ut aut ne cogeret munire, aut id, quod munitum esset, ne improbaret. si & coacti sunt munire omnes, & multorum opera improbata sunt: certe utrumque falsum est, & ob uacationem pretium datum, cum immunis nemo fuerit; et ob probationem, cum multa improbata sint. quid, si hoc crimen optimis hominibus delegare possumus, & ita, ut non culpam in alios transferamus, sed uti doceamus, eos isti munitioni præfuisse, qui facile officium suum & præstare, & probare possunt? tamen ne uos omnia in M. Fonteium, iratis testibus freti, conferetis? cū maioribus reip. negocijs M. Fonteius impeditur; & cum ad remp. pertineret, uiam Domitiam munire: legatis suis primarijs uiris, C. Annio Bellieno, & C. Fonteio negocium dedit. itaque præfuerunt, imperauerunt pro dignitate sua, quod uisum est, & probauerunt. quod uos, si nulla alia ex re, ex litteris quidem uestris, quas scripsistis, & ommissis, & allatis certe scire potuistis. quas si antea non legistis, nūc ex nobis, quid de ijs rebus Fonteius ad legatos suos scripserit, quid ad eum illi rescripserint, cognoscite. Litteræ ad C. Annium legatum, ad C. Fonteium legatū. Litteræ à C. Annio legato, à C. Fonteio legato. Satis opi

nor

nor esse perspicuum iudices, hanc rationem mutitionis neque ad M. Fonteium pertinere, & ab ijs esse tractatam, quos nemo possit reprehendere. cognoscite nunc de crimine uinario, quod illi inuidiosissimum & maximum esse uoluerunt. Crimen à Pletorio iudices ita constitutum est: Fonteio nō in Gallia primum uenisse in mentem ut portorium uini institueret; sed, in Italia hac proposita ratione, Roma profectum: itaque Titurium Tolosæ quaternos denarios in singulas uini amphoras portorij nomine exegisse, Crodimi Porcium et Numium ternos uictoriatos, Nulchalone serene umbinos & uictoriatos mille. atque in his locis Secrodimi & Nulchalone ab his portorium esse exactum, si qui Cobiamacho, qui uicus inter Tolosam & Narbonem est, diuerterentur, neque Tolosam ire uellent. Eleiodolus tantum senos denarios ab ijs, qui ad hostem portarent, exegisset. uideo iudices esse crimen, & genere ipso magnum: uectigal enim esse impositum fructibus nostris dicitur: & pecuniam permagnam ratione ista cogi potuisse confiteor, & inuidiam: uel maxime enim inimici hanc rem sermonibus diuulgare uoluerunt. sed ego ita existimo; quod maius crimen sit id, quod ostendatur esse falsum, hoc maiorem ab eo iniuriam fieri, qui id confingat: uult enim magnitudine rei sic occupare animos eorum, qui audiunt, ut difficilis aditus ueritati relinquatur.

Desiderantur quæ de crimine uinario erant reliqua, nec non quæ ad bellum Vocontiorum, & dispositionem hibernorum pertinebant.

TP 3 At

ORATIO

At hoc Galli negant, actio rerum & uis argumen-
torum coargui potest. igitur testibus iudices non crede-
re cupidis, & iratis, & coniuratis, et ab religione re-
motis non solum potestis, sed etiam debetis. etenim si,
quia Galli dicunt, iccirco M. Fonteius nocens existimā-
dus est: qui d mibi opus est sapiente iudice? quid æquo
quæsitore? quid oratore non stulto? dicunt enim Galli.
negare non possumus. hic si ingeniosi, & periti, et
æqui iudicis has partes esse existimatis, ut quoniā qui-
dem testes dicunt, sine ulla dubitatione credendum sit:
Salus ipsa uirorum fortium innocentiam tueri non po-
test. sin autem in rebus iudicandis non minimam par-
tem ad unamquāque rem existimandam, momentoq;
suo ponderandam sapientia iudicis tenet: nā multo ue-
stra maiores grauioresq; partes sunt ad cogitandum,
quā ad dicendum meæ. mibi enim semper unaqua-
que de re testis non solum semel, uerum etiam breuiter
interrogandus, & sæpe etiam non interrogandus,
ne aut irato facultas ad dicendum data, aut cupido au-
toritas attributa esse uideatur. uos & sæpius eandem
rem animis agitare et diutius unoquoque de teste cogi-
tare potestis. & si quē nos interrogare nolumus, quæ
caussa nobis tacendi fuerit, existimare debetis. quāob-
rem si hoc iudices præscriptū lege, aut officio putatis,
testibus credere: nihil est, cur alius alio iudice melior,
aut sapientior existimetur: unum est enim, & sim-
plex aurium iudicium, & promiscue, & communiter
stultis, ac sapientibus ab natura datū. quid est igitur,
ubi elucere possit prudentia? ubi discerni stultus audi-
tor, et credulus ab religioso, & sapienti iudice? nimi-
rum

rum illud, in quo ea, quæ dicuntur à testibus, coniectura, et cogitatione traduntur, quanta auctoritate, quanta animi æquitate, quanto pudore, quanta fide, quanta religione, quanto studio existimationis bonæ, quanta cura, quanto timore dicantur. an uero uos id in testimonijs hominum barbarorum dubitabitis, quod persæpe et nostra, & patrum memoria sapientissimi iudices de clarissimis nostræ ciuitatis uiris dubitandū non putauerunt? qui Cn. et Q. Cæpionibus, L. & Q. Metellis testibus in Q. Pompeium hominē nouum nō crediderunt: quorū uirtuti, generi, rebus gestis fidem & auctoritatem in testimonio cupiditatis atque inimicitiarū suspicio derogauit. ecquem hominem uidimus, ecquem uere commemorare possumus parem consilio, grauitate, constantia, ceteris uirtutibus, honoris, ingenij, rerum gestarum ornamentis M. Aemilio Scauro fuisse? tamen huius, cuius iniurati nutu prope terrarū orbis regebatur, iurati testimonio neque in C. Fimbriam, neque in C. Memmium creditum est. noluerūt ij, qui iudicabant, hanc patere inimicitijis uiam; quem quisque odisset, ut eum testimonio posset tollere. quantus in L. Crasso pudor fuerit, quod ingenij, quanta auctoritas, quis ignorat? tamen is, cuius etiam sermo testimonij auctoritatē habebat, testimonio ipso, quæ in M. Marcellum inimico animo dixit, probare non potuit. Fuit, fuit illis iudicibus diuinū ac singulare iudices cōsiliū, qui se nō solū de reo, sed etiā de accusatore, de teste iudicare arbitrabantur, quid fictum, quid fortuna ac tempore allatum, quid pretio corruptū, quid spe, aut metu deprauatū, quid à cupiditate aliqua, aut

inimicitijs profectum uideretur. quæ si iudex non amplectetur omnia consilio, non animo, ac mente circumspeciet; si, quicquid ex illo loco dicetur, ex oraculo aliquo dici arbitrabitur: profecto satis erit id, quod dixi antea, non surdum iudicem huic muneri atque officio præesse: nihil erit, quamobrem ille nescio quis sapiens homo, ac multarum rerum peritus ad res iudicandas requiratur. an uero illi equites R. quos nos uidimus, qui nuper in rep. iudicijsq; maximis floruerunt, habuerunt tantum animi, tantum roboris, ut M. Scauro testi non crederent: uos Belgarum atque Allobrogum testimonijs non credere timetis? Si inimico testi credi non oportuit: inimicior Marcello Crassus, aut Fimbria Scaurus ex ciuilibus studiis atque obrectatione domestica, quàm huic Galli? quorum, qui optima in caussa sunt, equites, frumentum, pecuniam semel atque iterum, ac sæpius inuitissimi dare coacti sunt: ceteri, partim ex ueteribus bellis agro mulctati, partim ab hoc ipso, bello superati, et oppressi. si, qui ob aliquod emolumentum suum cupidius aliquid dicere uidentur, iis credi non conuenit: credo maius emolumentum Capionibus et Metellis propositum fuisse ex Q. Pompeii damnatione, cum studiorum suorum obrectatorem sustulissent, quàm cunctæ Gallie ex M. Foteii calamitate, in qua illa prouincia prope suam immunitatem ac libertatem positam esse arbitratur. an, si homines ipsos spectare conuenit, id quod in teste profecto ualere plurimum debet, non modo cum summis ciuitatis nostræ uiris, sed cū infimo ciue R. quisquam amplissimus Gallie comparandus est? scit Induciomarus, quid sit testi-

monium

monium dicere? mouetur eo timore, quo nostrum unusquisque, cum in eum locum productus est? recordamini iudices, quantopere laborare soleatis, nō modo quid dicatis pro testimonio, sed etiam quibus uerbis utamini, ne quod minus moderate positum, ne quod ab aliqua cupiditate prolapsum uerbum esse uideatur. uultu denique laboratis, ne qua significari possit suspicio cupiditatis: ut et, cum proditis, existimatio sit quædam tacita de uobis pudoris, ac religionis; & cum disceditis, ea diligenter conseruata, ac retenta uideatur. credo hæc eadem Induciomarum in testimonio timuisse, aut cogitasse: qui primum illud uerbum consideratissimum nostræ consuetudinis, Arbitror, quo nos etiam tunc utimur, cum ea dicimus iurati, quæ cōperta habemus, quæ ipsi uidimus, ex toto testimonio suo sustulit, atque omnia se scire dixit. uerebatur enim uidelicet, ne quid apud uos populumq; R. de estimatione sua deperderet: ne qua fama consequeretur eiusmodi, Induciomarum, talem uirum, tam cupide, tam temere dixisse: non intelligebat, se in testimonio nihil præter uocem, et os, & audaciam neque ciuibus suis, neque accusatoribus nostris præstare debere. an uero istas nationes religione iurisiurandi, ac metu deorum immortalium in testimonijs dicendis commoueri arbitramini? quæ tantum à ceterarum gentium more ac natura dissentiant, quod ceteræ pro religionibus suis bella suscipiunt, istæ contra omnium religiones: illæ in bellis gerendis ab dijs immortalibus pacem, ac ueniam petunt, istæ cum ipsis dijs immortalibus bella gesserunt. hæ sunt nationes, quæ quondam tam longe ab suis

ORATIO

suis sedibus Delphos usque ad Apollinem Pythium, atque ad oraculum orbis terræ uexandum ac spoliandum profectæ sunt. ab iisdem gentibus sanctis, & in testimonio religiosi obsessum Capitolium est, atque ille Iupiter, cuius nomine maiores nostri sanctam testimoniorum fidem esse uoluerunt. postremo, iis quicquā sanctum ac religiosum uideri potest, qui, etiam si quando aliquo metu adducti deos placandos esse arbitrantur, humanis hostijs eorum aras ac templa funestant? ut ne religionem quidem colere possint, nisi eam ipsam prius scelere uiolarint. quis enim ignorat, eos usque ad hanc diem retinere illam immanem ac barbaram consuetudinem hominum immolandorum? quamobrem quali fide, quali pietate existimatis esse eos, qui etiam deos immortales arbitrentur hominum scelere et sanguine facillime posse placari? cū his uos testibus uestrā religionem coniungetis? ab his quicquam sancte aut moderate dictum putabitis? hoc uestræ mentes tam castæ, tam integræ sibi suscipient, ut cum omnes legati nostri, qui illo triennio in Galliam uenerunt; omnes equites R. qui in illa prouincia fuerunt; omnes negotiatores eius prouinciæ, denique omnes in Gallia, qui sunt socij populi R. atque amici, M. Fonteium incolumē esse cupiant, iurati priuatim et publice laudent; uos tamen Gallis credere malitis? quid ut secuti esse uideamini? uoluntatem ne hominum? grauior igitur uobis erit hostiū uoluntas, quā ciuium? an dignitatē testium? potestis igitur ignotos notis, iniquos æquis, alienigenas domesticis, cupidos moderatis, mercenarios gratuitis, impios religiosi, inimicissimos huic imperio ac

no-

nomini, bonis, ac fidelibus et socijs, et ciuibus antefere-
re? an uero dubitatis iudices, quin insitas inimicitias
istæ gentes omnes & habeant, & gerant cum populi
R. nomine? sic existimatis eos hic sagatos brachatosq;
uersari animo demisso atque humili, ut solent ii, qui
affecti iniuriis, ad opẽ iudicum supplices inferioresq;
confugiunt? nihil uero minus. hi contra uagantur læti
atque erecti passim toto foro, cum quibusdam minis,
et barbaro atque immani terrore uerborum. quod ego
profecto non crederem, nisi aliquoties ex ipsis accusa-
toribus uobiscum simul iudices audissem; cum preci-
perent, ut caueretis, ne hoc absoluto, nouum aliquod
bellum Gallicum cõcitaretur. si M. Fonteium iudices
in caussa deficerent omnia; si turpi adolescentia, uita
infami, magistratibus, quos ante oculos uestros gessit,
conuictis uirorum bonorum testimoniis, legationibus
flagitiose obitis, inuisus suis omnibus in iudicium uoca-
retur; si in eo iudicio colonorum populi R. Narbonen-
sum, fidelissimorum sociorum Massiliensium, ciuium
R. omnium testimoniis tabulisq; premeretur: tamen
esset uobis magnopere prouidendum, ne quos ita af-
flictos à uestris patribus maioribusq; accepissetis, ut
contemnendi essent, eos pertimuisse, & eorum mi-
nis & terrore commoti esse uideremini. nunc ue-
ro, cum lædat nemo bonus, laudent omnes uestri
ciues, atque socii, oppugnent ii, qui sæpissime hanc
urbem & hoc imperium oppugnarunt; cumq; inimi-
ci M. Fonteii uobis, ac populo R. minentur, ami-
ci, ac propinqui supplicent uobis; dubitabitis non mo-
do uestris ciuibus, qui maxime gloria, ac laude
ducun-

ducuntur, uerum etiam exteris nationibus ac gentibus ostendere, uos in sententiis ferendis ciui parcere, quàm hosti cedere, maluisse? magna mehercule causa iudices absolutionis cū ceteris causis hæc est, ne qua insignis huic imperio macula atque ignominia suscipiatur, si hoc ita perlatum erit in Galliam, senatum, equitesq; populi R. non testimoniis Gallorū, sed minis commotos, rem ad illorum libidinem iudicasse. ita uero, si illi bellum facere conabuntur, excitandus nobis erit ab inferis C. Marius, qui Induciomaro isti minaci atque arroganti par in belligerando esse possit: excitandus Cn. Domitius et Maximus, qui nationem Allobrogum et reliquias suis iterū armis conficiat atque opprimat: aut, quoniam id quidem non potest, orandus erit nobis amicus meus M. Pletorius, ut suos novos clientes à bello faciendo deterreat, ut eorum iratos animos, atque horribiles impetus deprecetur: aut, si nō poterit, M. Fabium subscriptorem eius rogabimus, ut Allobrogum animos mitiget, quoniam apud illos Fabiorum nomen amplissimum: ut uelint isti aut quiescere, id quod uicti ac subacti solent; aut, cum minantur, intelligere, se populo R. non metum belli, sed spem triumphī ostendere. quòd si in turpi reo patiendum nō esset, ut quicquam isti se minis profecisse arbitrarentur: quid faciendum uobis in M. Fonteio arbitramini? de quo homine iudices (iam enim mihi uideor hoc, prope causa duabus actionibus perorata, debere dicere) de quo uos homine iudices ne ab inimicis quidem ullū fictum probrosum non modo crimen, sed ne maledictū quidem audistis. ecquis unquā reus, presertim in hac

uitæ

uitæ ratione uersatus, in honoribus petendis, in potestatibus, in imperijs gerendis, sic accusatus est, ut nullum probrum, nullum facinus, nulla turpitudine, quæ à libidine, aut à petulantia, aut ab audacia nata esset, ab accusatore obijceretur, si non uera, attamen ficta, cum aliqua ratione ac suspitione? M. *Aemilium Scaurum*, summum nostræ ciuitatis uirum, scimus accusatum à M. *Bruto*. extant orationes, ex quibus intelligi potest, multa in illum ipsum *Scaurum* esse dicta, falso, quis negat? ueruntamen ab inimico dicta, & obiecta. Quàm multa M. *Aquillius* audiuit in suo iudicio? quàm multa L. *Cotta*? denique P. *Rutilius*? qui etsi damnatus est, mihi uidetur tamen inter uiros optimos atque innocentissimos esse numerandus. ille igitur ipse homo sanctissimus, ac temperatissimus, multa audiuit in sua causa, quæ ad suspitionem stuprorum ac libidinem pertineret. Extat oratio hominis, ut opinio mea fert, nostrorum hominum longe ingeniosissimi, atque eloquentissimi, C. *Gracchi*: qua in oratione permulta in L. *Pisonem* turpia ac flagitiosa dicuntur: at in quem uirum? qui tanta uirtute atque integritate fuit, ut etiam illis optimis temporibus, cum hominem inuenire nequam neminem posses, solus tamen *Frugi* nominaretur: quem cum in concionem *Gracchus* uocari iuberet, & uiator quæreret, quem *Pisonem*? quòd erant plures. cogis me, inquit, dicere inimicum meum *Frugi*. is igitur uir, quem ne inimicus quidem satis in appellando significare poterat, nisi ante laudasset; qui uno cognomine declarabatur, non modo quis esset, sed etiam qualis esset; tamen in falsam atque iniquam probrorum

brorum insimulationem uocabatur. M. Fonteius ita
 duabus actionibus accusatus est, ut obiectum nihil sit,
 quo significari uestigium libidinis, petulantiae, crude-
 litatis, audaciae possit. non modo nullum facinus huius
 protulerunt, sed ne dictum quidem aliquod reprehenderunt.
 quod si aut quantam uoluntatem habent ad
 hunc opprimendum, aut quantam ad maledicendum
 licentiam, tantum haberent aut ad ementiendum ani-
 mi, aut ad fingendum ingenij non meliore fortuna ad
 probra nunc audienda Fonteius, quam illi, de quibus
 antea commemorauimus, fuisset. frugi igitur hominem iu-
 dices, frugi inquam, & in omnibus uitae partibus mo-
 deratum ac temperantem, plenum pudoris, plenum
 officij, plenum religionis, uidetis positum in uestra fide
 ac potestate; atque, ita ut commissus sit fidei, permis-
 sus potestati. uidete igitur, utrum sit equius; homi-
 nem honestissimum, uirum fortissimum, ciuem opti-
 mum dedi inimicissimis, atque immanissimis nationi-
 bus, an reddi amicis: praesertim cum tot res sint, quae
 uestris animis pro huius innocentis salute supplicent:
 primum generis antiquitas; quam Tusculo ex clarissi-
 mo municipio profectam, in monimentis rerum gesta-
 rum incisam ac notatam uidemus: tum autem conti-
 nuæ præturae, quæ & ceteris ornamentis, et existima-
 tione innocentiae maxime floruerunt: deinde recens me-
 moria parentis, cuius sanguine non solum Asculano-
 rum manus, à qua interfectus est, sed totum illud socia-
 le bellum macula sceleris imbutum est: postremo ipse
 cum in omnibus uitae partibus honestus atque integer,
 tum in re militari cum summi consilij, et maximi animi,
 tum

tum uero usu quoque bellorum gerendorum in primis eorum hominum, qui nunc sunt exercitus. quare si etiam monendi estis à me, quod nō estis iudices, uideor hoc leuiter pro mea auctoritate uobis præcipere posse, ut ex eo genere homines, quorū cognita uirtus, industria, felicitas in re militari sit, diligenter uobis retinendos existimetis. fuit enim maior taliū uirorum in hac rep. copia: quæ cum esset, tamen eorum non modo salutis, sed etiam honori consulebatur, quid nunc uobis faciendum est, studijs militaribus apud iuuentutē obsoletis, hominibus autē ac summis ducibus partim ætate, partim ciuitatis discordijs hac reip. calamitate consumptis, cum tot bella aut à nobis necessario suscipiantur, aut subito atque improuisa nascantur. non ne et hominem ipsum ad dubia reip. tempora reseruandum, & ceteros studio laudis ac uirtutis inflammandos putatis? recordamini, quos legatos nuper in bello L. Iulius, quos P. Rutilius, quos L. Cato, quos Cn. Pompeius habuerit: scietis fuisse tū M. Cornutum, L. Cinnā, L. Sullam, prætorios homines, belli gerendi peritissimos: præterea C. Marium, P. Didium, Q. Catulum, P. Crassum, non litteris homines ad rei militaris scientiā, sed rebus gestis ac uictorijs eruditos. age uero nūc inferte oculos in curiam, introspicite penitus in omnes reip. partes utrum uidetis, nihil posse accidere, ut tales uiri desiderandi sint; an, si acciderit, eorum hominum copia populum R. abundare? quæ si diligenter attendetis, profecto iudices uirum ad labores belli impigrum, ad pericula fortem, ad usum ac disciplinam peritum, ad consilia prudentem, ad casum fortu-

ORATIO

fortunamq; felicem, domi uobis ac liberis uestris retinere, quàm inimicissimis populi R. nationibus & cruelissimis tradere, & condemnare, maletis. at infestis prope signis inferuntur Galli in Fonteium, & instant atque urgent summo cum studio, summa cum audacia: nos uero iudices non & multis & firmis præsijs, uobis adiutoribus, isti immani atque intolerandæ barbariæ resistemus? primum obijcitur contra istorum impetus Macedonia, fidelis & amica populo R. provincia: quæ se ac suas urbes non solum consilio, sed etiam manu Fonteij conseruatam esse dicat: ut illa per hunc à Thracum aduentu ac depopulatione defensa fuit, sic ab huius nunc capite Gallorū impetus terroresq; depellit. constituitur ex altera parte ulterior Hispania; quæ profecto non modo religione sua resistere istorum cupiditati potest, sed etiam sceleratorum hominū periuria testimoniis ac laudationibus suis refutare. atque ex ipsa etiam Gallia fidelissima & granissima auxilia sumuntur. uenit huic subsidio misero atque innocenti Massiliensium cuncta ciuitas; quæ non solum ob eam causam laborat, ut huic, à quo ipsa seruata est, parem gratiam referre uideatur, sed etiam, quòd ea conditione atque eo fato se in iis terris collocatam esse arbitratur, ne quid nostris hominibus istæ gentes nocere possint. pugnat pariter pro salute M. Fonteii Narbonensis colonia, quæ per hunc ipsa nuper obsidione hostium liberata, nunc eiusdem miseriis ac periculi commouetur. denique, ut oportet bello Gallico, ut maiorum iura, moresq; perscribunt, nemo est ciuis R. qui sibi ulla excusatione utendum putet. omnes illius provinciae

uinciae publicani, agricolae, pecuarij, ceteri negocia-
tores uno animo M. Fonteium atque una uoce defen-
dunt. quod si tantas auxiliorum nostrorum copias In-
duciomarus ipse despexerit, dux Allobrogum cetero-
rumq; Gallorum: num etiam de matris hunc comple-
xu, lectissima miserrimaq; feminae, uobis inspectan-
tibus auellet atque abstrahet? presertim cum uirgo Ve-
stalis ex altera parte germanum fratrem complexa te-
neat, uestramq; indices ac populi R. fidem imploret;
quae pro uobis liberisq; uestris tot annos in dijs immor-
talibus placandis occupata est, ut ea nunc pro salute
sua, fratrisq; sui animos uestros placare possit: cui mi-
serae quod praesidium, quod solatium reliquum est, hoc
amisso? nam ceterae feminae gignere ipsae sibi praesi-
dia, & habere domi fortunarum omnium socium par-
ticipemq; possunt: huic uero uirgini quid est praeter
fratrem, quod aut incundum, aut carum esse possit?
nolite pati indices, aras deorum immortalium, Ve-
staeq; matris, quotidianis uirginis lamentationibus
de uestro iudicio commoueri. prospicite, ne ignis ille
aeternus, nocturnis Fonteiae laboribus uigilijsq; serua-
tus, sacerdotis Vestae lacrymis extinctus esse dicatur.
tendit ad uos uirgo Vestalis manus supplices easdem,
quas pro uobis dijs immortalibus tendere consuevit.
cauete, ne periculosum, superbumq; sit, eius uos ob-
secrationem repudiare, cuius preces si dii aspernaren-
tur, haec salua esse non possent. uidetis ne subito iudi-
ces uirum fortissimum M. Fonteium parentis & so-
roris commemoratione lacrymas profudisse? qui nun-
quam in acie pertimuerit, qui se armatus saepe in ho-

QQ. stium

stium manum immiserit, cum in eiusmodi periculis eadem se solatia suis relinquere arbitraretur, quæ suus pater sibi reliquisset; idem nunc perturbato animo pertimescit, ne non modo ornamento & adiuumento non sit suis, sed etiam cum acerbissimo luctu dedecus æternum miseris atque ignominiam relinquat. ò fortunam longe disparem M. Fonteï, si deligere potuisses, ut potius telis tibi Gallorum, quàm periurijs intereundum esset: tum enim vitæ socia uirtus, mortis comes gloria fuisset: nunc uero qui est dolor? uictoriæ te atque imperij pœnas ad eorum arbitrium sufferre, qui aut uicti armis sunt, aut inuitissimi paruerunt? à quo periculo defendite iudices ciuem fortem, atque innocentem: curate, ut nostris testibus plus, quàm alienigenis credidisse uideamini; plus saluti ciuium, quàm hostium libidini consuluisse; grauiorem duxisse eius obsecrationem, quæ uestris sacris præsit, quàm eorum audaciam, qui cum omnium sacris delubrisq; bella gesserunt, postremo prospicite iudices, id quod ad dignitatem populi R. maxime pertinet, ut plus apud uos preces uirginis Vestalis, quàm minæ Gallorum ualuisse uideantur.

PRO

I, QUANTVM in agro, locisq; deser-
tis audacia potest, tantum in foro, at-
que in iudicijs impudentia ualeret; non
minus nunc in caussa cederet A. Cæ-
cina Sex. Aebutij impudentiæ, quàm
tum in ui facienda cessit audaciæ. uerum & illud con-
siderati hominis esse putauit, qua de re iure decertari
oporteret, armis non contendere; & hoc constantis,
quicum ui & armis certare noluisset, eum iure iudi-
cioq; superare. Ac mihi quidem cū audax præcipue
fuisse uidetur Aebutius in conuocandis hominibus et
armandis, tum impudens in iudicio; non solū quòd in
iudicium uenire ausus est; (nam id quidem, tametsi
improbe fit in aperta re, tamen malitia est iam usita-
tum) sed quòd non dubitauit id ipsum, quod arguitur,
confiteri, nisi forte hoc rationis habuit, quoniam, si fa-
cta uis esset, moribus, superior in possessione retinen-
da non fuisset: quia contra ius moremq; facta sit, A.
Cecinam cum amicis metu perterritum profugisse:
nunc quoque in iudicio, si caussa more institutoq; om-
nium defendatur, nos inferiores in agendo non futu-
ros: sin è consuetudine recedatur, se, quo impudentius
egerit, hoc superiorem discesurum. quasi uero aut
in iudicio possit idem improbitas, quod in ui confiden-
tia: aut non eo libentius tum audaciæ cesserimus, quo
nunc impudentiæ facilius obsisteremus. itaque lon-
ge alia ratione recuperatores ad agendam caussam
hac actione uenio, atque initio ueneram: tum enim

QQ 2 nostra

O R A T I O

nostræ causæ spes erat posita in defensione mea, nunc in confessione aduersarij ; tum in nostris, nunc uero in illorum testibus : de quibus ego antea laborabam, ne, si improbi essent, falsi aliquid dicerent ; si probi existimarentur, quod dixissent, probarent. nunc sum animo æquissimo . si enim sunt uiri boni , me adiuuant , cum id iurati dicunt , quod ego iniuratus insimulo : sin autem minus idonei , me non lædunt, cum, siue creditur ijs hoc ipsum, quod nos arguimus, confitentur, siue fides non habetur, de aduersarij testium fide derogatur. ueruntamen cum illorum causæ actionem considero , non uideo, quid impudentius dici possit : cum autem uestram in iudicando dubitatione, uereor, ne id, quod uidentur impudenter fecisse , astute & callide fecerint : nam si negassent uim hominibus armatis esse factam, facile honestissimis testibus in re perspicua teneretur : sin confessi essent , & id, quod nullo tempore iure fieri potest , tum ab se iure factum esse defenderent, sperarunt id, quod assecuti sunt, se iniekturos uobis causam deliberandi , & iudicandi iustam moram ac religionem . simul illud, quod indignissimum est, futurum arbitrati sunt, ut in hac causâ nō de improbitate Sex. Aebutij, sed de iure ciuili iudicium fieri uideretur. quia in re si mihi esset unius A. Cæcinæ causâ agenda, profiterer satis idoneum esse me defensorem , propterea quod fidem meam diligentiamq; præstarem : quæ cum sunt in actore causæ , nihil est , in re presertim aperta ac simplici , quod excellens ingenium requiratur . sed cum de eo iure mihi dicendum sit , quod pertineat ad omnes , quod constitutum sit à maioribus , conseruatum

uatum usque ad hoc tempus, quo sublato non solum pars aliqua iuris diminuta, sed etiam uis ea, quæ iuri maxime est aduersaria, iudicio confirmata esse uideatur; uideo summi ingenij causam esse; non uti demonstraretur quod ante oculos est, sed ne, si quis uobis error in tanta re sit obiectus, omnes potius me arbitrentur causæ, quàm uos religioni uestræ defuisse. quanquam ego mihi sic persuadeo recuperatores, non uos tam propter iuris obscuram dubiamq; rationem bis iam de eadem causa dubitasse, quàm, quod uidetur ad summam illius existimationem hoc iudicium pertinere, moram ad condemnandum acquisisse, simul & illi spatium ad sese colligendum dedisse. quod quoniam iam in consuetudinem uenit, & id uiri boni uestri similes in iudicando faciunt, reprehendendum fortasse minus, querendum uero magis etiam uidetur: ideo quod omnia iudicia aut distrahendarum controuersiarum, aut puniendorum malefactorum causa reperia sunt: quorum alterum leuius est, propterea quod & minus lædit, & persæpe disceptatore domestico diiudicatur: alterum est uehementissimum, quod & ad grauiores res pertinet, & non honorariam operam amici, sed seueritatem iudicis ac uim requirit. quod est grauius, & cuius rei causa maxime iudicia constituta sunt, id iam mala consuetudine dissolutum est. nam ut quæque res est turpissima, sic maxime, & maturissime iudicanda est: at ea, in qua existimationis periculum est, tardissime iudicatur. qui igitur conuenit, quæ causa fuerit ad constituendum iudicium, eandem moram esse ad iudicandum? si quis, quod spo-

QQ 3 pondit,

pondit, qua in re uerbo se uno obligauit, id non facit; maturo iudicio, sine ulla religione iudicis condemnatur: qui per tutelam, aut societatem, aut rem mandatam, aut fiducia rationem fraudauit quempiam, in eo quo delictum maius est eo poena est tardior. est enim turpe iudicium. & factum quidem turpe. uidete igitur quam inique accadat, quia res indigna sit, ideo turpem existimationem sequi; quia turpis existimatio sequatur, ideo rem indignam non iudicari. at si quis mihi hoc iudex, recuperator uel dicat: potuisti enim leuiore actione conflagere: potuisti, ad tuum ius faciliore & commodiore iudicio peruenire: quare aut muta actionem, aut noli mihi instare, ut iudicem: tamen is aut timidior uideatur, quam fortem, aut cupidior, quam sapientem iudicem esse æquum est, si aut mihi prescribat, quemadmodum meum ius persequar, aut ipse id, quod ad se delatum sit, non audeat iudicare. etenim si praetor, is, qui iudicia dat, nunquam petitori praestituit, qua actione illum uti uelit: uidete quam iniquum sit, constituta iam re, iudicem, quid agi potuerit, aut quid possit, non quid actum sit, querere. ueruntamen nimiae uestrae benignitati pareremus, si alia ratione ius nostrum recuperare possemus: nunc uero quis est, qui aut uim armatis hominibus factam relinqui putet oportere, aut eius rei leuiorem actionem nobis aliquam demonstrare possit? ex quo genere peccati, ut illi clamitant, uel iniuriarum, uel capitis iudicia constituta sunt, in eo potestis atrocitatem nostram reprehendere? cum uideatis nihil aliud actum, nisi possessionem per interdictum esse repetitam?

petitam? uerum siue uos existimationis illius periculum, siue iuris dubitatio tardiores fecit adhuc ad iudicandum, alterius rei causam uosmet ipsi iam uobis sepius prolato iudicio sustulistis, alterius ego uobis hodierno die causam profecto auferam, ne diutius de controuersia nostra, ac de communi iure dubitetis. Et si forte uidebor altius initium rei demonstrandæ petisse, quàm me ratio iuris, & ius de quo iudicium est, et natura causæ coegerit; quæso ut ignoscatis: non enim minus laborat A. Cæcina, ne summo iure egisse, quam ne certum ius non obtinuisse uideatur. M. Fulcinius fuit recuperatores è municipio Tarquinienſi, qui et domi suæ cum primis honestus existimatus est, et Romæ argentariam non ignobilem fecit. is habuit in matrimonio Cesenniam, eodem è municipio summo loco natam, & probatissimam feminam, sicut & uiuus multis ipse rebus ostendit, & in morte sua testamento declarauit. huic Cesenniae fundum in agro Tarquinienſi uendidit temporibus illis difficillimis solutionis, cum uteretur dote uxoris numerata, quo mulieri esset res cautior, curauit ut in eo fundo dos collocaretur. aliquanto post, iam argentaria dissoluta, Fulcinius huic fundo uxoris continentia quædam prædia atque adiuncta mercatur. moritur Fulcinius: (multa enim, quæ sunt in re, quia remota sunt à causâ, prætermittam) testamento facit heredem, quem habebat è Cesennia filium: usumfructum omnium bonorum suorum Cesenniae legat, ut frueretur una cum filio magnus honos uiri incundus mulieri fuisset, si diuturnum esse licuisset: frueretur enim bonis cum

eo, quem suis bonis heredem esse cupiebat, & ex quo maximum fructum ipsa capiebat: sed hunc fructum mature fortuna ademit: nam breui tempore M. Fulcinius adolescens mortuus est, heredem P. Cesennium fecit, uxori grande pondus argenti, matriq; partem bonorum maiorem legauit: itaque in partem mulieres uocatae sunt. cum esset haec auctio hereditaria constituta, Aebutius iste, qui iadum Cesenniae uiduitate ac solitudine aleretur, ac se eius in familiaritatem insinuasset hac ratione, ut cum aliquo suo compendio negotia mulieris, si qua acciderent, controuersiasq; susciperet, uersabatur quoque eo tempore in his rationibus auctioms, & partitionis, atque etiam se ipse inferebat, & intrudebat, & in eam opinionem Cesenniam adducebat, ut mulier imperita nihil putaret agi callide posse, ubi non adesset Aebutius. qua personam iam ex quotidiana cognoscitis uita recuperatores, mulierum assentatores, cognitoris uiduarum, defensoris nimium litigiosi, conciti ad rixam, inepti ac stulti inter uiros, inter mulieres periti iuris & callidi: hanc personam imponite Aebutio: is enim Cesenniae fuit Aebutius. ne forte queratis, num propinquus? nihil alienius. amicus aut a patre, aut a uiro traditus? nihil minus. quis igitur? ille, quem supra deformaui, uoluntarius amicus mulieris, non necessitudine aliqua, sed ficto officio, simulataq; sedulitate coniunctus, magis opportuna opera nonnunquam, quam aliquando fideli. cum esset, ut dicere institueram, constituta auctio Romae, suadebant amici cognatiq; Cesenniae id, quod ipsi quoque mulieri in mentem ueniebat: quoniam potestas es

set

set emendi fundum illum Fulcinianum, qui fundo eius antiquo continens esset, nullam esse rationem, amittere eiusmodi occasionem, cum presertim pecunia ex partitione deberetur: nusquam eam posse melius collocari. itaque mulier facere cōstituit. mandat, ut fundum sibi emat. cui tandem? cui putatis? an non in mentem uenit hominis illius ad hoc munus, & ad omnia mulieris negocia parati, sine quo nihil satis caute, nihil satis callide agi posset? recte attenditis. Aebutio negotiū datur. adest ad tabulam, licetur Aebutius: deterrentur emptores multi, partim gratia Cesenniae, partim etiam pretio: fundus addicitur Aebutio: pecuniam argentario promittit Aebutius. quo testimonio nunc uir optimus utitur, sibi emptum esse. quasi uero aut nos ei negemus addictū, aut tum quisquam fuerit, qui dubitarit, quin emeretur Cesenniae, cum id plerique scirent, omnes fere audissent, hi coniectura assequi possent, cum pecunia Cesenniae ex illa hereditate deberetur. eam porro in prædijs collocari maxime expediret, essent autem prædia, quæ mulieri maxime conuenirent, ea uenirent, liceretur is, quem Cesenniae dare operam nemo miraretur, sibi emere nemo posset suspicari. hac emptione facta, pecunia soluitur à Cesennia. cuius rei putat iste rationem reddi non posse, quod ipse tabulas auerterit: se autem habere argentarij tabulas, in quibus sibi expensa pecunia lata sit, accepta q; relata: quasi id aliter fieri oportuerit. cum omnia ita facta essent, quemadmodum nos defendimus, Cesennia fundum possedit, locauit q;, neque ita multo post A. Caecinae nupsit. ut in pauca conferam,

ram, testamento facto mulier moritur. facit heredem ex deunce, & semuncia Cæcinam, ex duobus sextulis M. Fulcinium libertum superioris uiri, Aebutio sextulam aspergit. hanc sextulam illa mercedem isti esse uoluit assiduitatis, & molestiæ, si quam susceperat. iste autem hac sextula se ansam retinere omnium controuersiarum putat. iam principio ausus est dicere, non posse heredem esse Cæsenniae Cæcinam, quod is deteriore iure esset, quàm ceteri ciues, propter incommodum Volaterranorum, calamitatemq; ciuilem. itaque homo timidus, imperitusq;, qui neque animi, neque consilij satis haberet, non putauit esse tanti hereditatē, ut de ciuitate in dubium ueniret: cōcessit credo, Aebutio, quantum uellet de Cæsenniae bonis ut haberet: immo, ut uiro forti, ac sapienti dignum fuit, ita calumniā stultitiāq; obtruiuit, ac contudit. in possessione bonorum cum esset, & cum ipse sextulam suam nimium exaggeraret, nomine heredis arbitrum familiæ eriscundæ postulauit. atque illis paucis diebus, posteaquā uidet nihil se ab A. Cæcina posse litiumt errore abradere, homini Romæ in foro denunciat, fundum illum, de quo ante dixi, cuius istum emptorem demonstraui fuisse mandato Cæsenniae, suum esse, seq; sibi emisse. quid ais? tuus ille fundus est, quem sine ulla controuersia quadriennium, hoc est, ex quo tempore fundus uenit, quoad uixit, possedit Cæsennia? usus enim, inquit, eius & fructus fundi testamento uiri fuerat Cæsenniae. cum hoc nouæ litis genus tam malitiose intenderet, placuit Cæcinæ de amicorum sententia constituere, quo die in rem præsentem ueniretur, & de fundo

do

do Cæcina moribus deduceretur. colloquuntur, dies ex utriusque commodo sumitur. Cæcina cum amicis ad diem uenit in castellum Axiam: ex quo loco fundus is, de quo agitur, non longe abest. ibi certior fit à pluribus, homines permultos liberos atque seruos coegisse & armasse Aebutium. cum id partim mirarentur, partim non crederent, ecce ipse Aebutius in castellum uenit, denunciat Cæcinæ se armatos habere, abiturum eum non esse, si accessisset. Cæcinæ placuit, & amicis, quoad uideretur saluo capite fieri posse, experi-ri. tum de castello descendunt, in fundum profisciscuntur. uidetur temere commissum. uerum, ut opinor, hoc fuit causæ: tam temere istum re commissurum, quàm uerbis nunciabatur, nemo putauit. atque iste ad omnes introitus, quâ adiri poterat non modo in eum fundum, de quo controuersia fuerat, sed etiam in illum proximum, de quo nihil ambigebatur, armatos homines opponit. itaque primo cum in antiquum fundum ingredi uellet, quod ea proxime accedi poterat; frequentes armati obstitērunt. quo loco depulsus Cæcina, tamen, quâ potuit, ad eum fundum profectus, est, ex quo ex conuentu uim fieri oportebat. eius autem fundi extremam partem oleæ directo ordine definiunt. ad eas cum accederetur, iste cum omnibus copijs præsto fuit, seruumq; suum nomine Antiochum ad se uocauit, & clara uoce imperauit, ut eum, qui illum olearum ordinem intrasset, occideret. homo mea sententia prudentissimus Cæcina, tamen in hac re plus mihi animi, quàm consilij, uidetur habuisse: nam cum & armatorum multitudinem uideret, &

eam

eam uocem Aebutij, quam commemorauimus, audisset, tamen accessit propius, & iam ingrediens intra finem eius loci, quem oleæ terminabant, impetum armati Antiochi, ceterorumque; tela atque incursum refugit. eodem tempore se in fugam conferunt una amici aduocati; eius metu perterriti; quemadmodum illorum testem dicere audistis. his rebus ita gestis, P. Dolabella prætor interdixit, ut est consuetudo, de ui hominibus armatis, sine ulla exceptione, tantum, ut, unde deiecisset, restitueret. restituisse se dixit. sponsio facta est. hac de sponsione uobis iudicandum est. Maxime fuit optandum Cæcinæ recuperatores, ut controuersie nihil haberet: secundo loco, ut ne cum tam improbo homine: tertio, ut cum tam stulto haberet: etenim non minus nos stultitia illius subleuat, quam ledit improbitas. improbus fuit, quod homines coegit, armauit, coactis armatisque; uim fecit. læsit in eo Cæcinā. subleuauit ibidem: nam in eas ipsas res, quas improbiissime fecit, testimonia sumpsit, & eis in causa testimonijs utitur. itaque mihi certum est recuperatores, antequam ad meam defensionem, meosque; testes uenio, illius uti confessione & testimonijs. quid confitetur? atque ita libenter confitetur, ut non solum fateri, sed etiam profiteri uideatur recuperatores? conuocauimus homines, coegi, armaui: terrore mortis ac periculo capitis, ne accederes, obstiti. ferro, inquit, ferro (& hoc dicit in iudicio) te reieci atque perterrui. quid? testes quid aiunt? P. Veſtilius propinquus Aebutij se Abutio cum armatis seruis uenisse aduocatum. quid præterea? fuisse complures armatos. quid aliud? miratum esse

esse *Aebutium* *Caecinae*. quid ego de hoc teste dicam, nisi hoc, recuperatores? ut iccirco non minus ei credatis, quod homo minus idoneus habetur, sed ideo credatis, quod ex illa parte id dicit, quod illi causae maxime est alienum. *A. Terentius* alter testis non modo *Aebutium*, sed etiam se ipsum arguit. in *Aebutium* hoc dicit, armatos hominos fuisse. de se autem hoc praedicat, *Antiocho* *Aebutii* seruo imperasse, ut in *Caecina* aduenientem cum ferro inuaderet. quid loquar amplius hoc de homine? in quem ego dicere, cum rogarer à *Caecina*, nunquam uolui, ne arguere illum rei capitalis uiderer: de eo dubito nunc, quo modo aut loquar, aut taceam, cum ipse hoc de se iuratus praedicet. deinde *L. Caelius* non solum *Aebutium* cum armatis dixit fuisse compluribus, uerum etiam cum aduocatis per paucis eo uenisse *Caecinam*. de hoc ego teste detraham, cui, aequae atque meo testi, ut credatis, postulo? *P. Memmius* secutus est, qui suum non paruum beneficium commemorauit in amicos *Caecinae*, quibus sese uiam per fratris sui fundum dedisse dixit, qua effugere possent, cum essent metu omnes perterriti. huic ego testi gratias agam, quod & in re misericordem se praebuit, et in testimonio religiosum. *A. Atilius*, & eius filius *L. Atilius*, & armatos ibi fuisse, & se suos armatos adduxisse, dixerunt, etiam hoc amplius: cum *Aebutius* *Caecinae* malum minaretur, ibi tum *Caecinam* postulasse, ut moribus deductio fieret. hoc idem *P. Rutilius* dixit, & eo libentius dixit, ut aliquo in iudicio eius testimonio creditum putaretur. duo praeterea testes nihil de ui, sed de ipsa emptione fundi dixerunt,

O R A T I O

xerunt, P. Cefennius auctor fundi, non tam auctori-
tate graui, quàm corpore, & argentarius Sex. Clo-
dius, cui nomen est Phormio, nec minus niger, nec
minus confidens, quàm ille Terentianus est Phormio:
nihil de ui dixerunt, nihil præterea, quod ad uestrum
iudicium pertineret. Decimo uero loco testis expecta-
tus, & ad extremum reseruatus dixit, senator populi
R. splendor ordinis, decus atque ornamentum iudicio-
rũ, exēplar antiquæ religionis, Fidiculanus Falcula:
qui cū ita uehemens acerq; uenisset, ut non modo Cæci
nam periurio suo læderet, sed etiā mihi uideretur ira-
sci; ita eum placidum mollemq; reddidi, ut non aude-
ret, sicut meministis, iterum dicere, quod milia fun-
dus suus abesset ab urbe: nam cum dixisset minus ab-
esse LIII, populus cum risu acclamauit ipsa esse:
meminerant enim omnes, quantum in Albiano iudi-
cio accepisset. in eum quid dicam, nisi id, quod nega-
re non possit? uenisset in consilium publicæ quæstionis,
cum eius consilij iudex non esset: & in eo consilio,
cum causam non audisset, & potestas esse amplian-
di, dixisse, sibi liquere; dum incognita re iudicare
uoluisset, maluisse comdemnare, quàm absolvere:
cum, si uno minus damnarent, condemnari reus non
posset, non ad cognoscendam causam, sed ad explen-
dam damnationem præsto fuisse. utrum grauius ali-
quid in quempiam dici potest, quàm ad hominem con-
demnandum, quem nunquam uidisset, neque audis-
set, adductum pretio esse? an certius quicquam ob-
ijci potest, quàm quod is, cui obijcitur, ne nutu quis-
dem infirmare conatur? ueruntamen is testis (ut fa-
cile

cile intelligeretis eum non adfuisse animo, cum ab illis
caussa ageretur, testesq; dicerent, sed tantisper de ali
quo reo cogitasse) cum omnes ante eum dixissent te-
stes, armatos cum Aebutio fuisse complures; solus di-
xit, non fuisse. uisus est mihi primo ueterator intel-
ligere praeclare, quid causa optaret; & tantummodo
errare, quod omnes testes infirmaret, qui ante eum di-
xissent: cum subito ecce idem qui solet, suos solos ser-
uos armatos fuisse dixit. quid huic tu homini facias?
nonne concedas interdum, ut excusatione summae stul-
titiæ, summae improbitatis odium deprecetur? utrum
recuperatores his testibus non credidistis, cum, quid
liqueret, non habuistis? at controuersia non erat,
quin uerum dicerent. an in coacta multitudine, in ar-
mis, in telis, in presenti metu, mortis perspicuo pe-
riculo cædis, dubium uobis fuit, an esse uis aliqua ui-
deretur, nec ne? quibus igitur in rebus uis intelligi
potest, si in his non intelligetur? an uero illa de-
fensio uobis præclara uisa est: non deiecti, sed obstiti:
non enim te sum passus in fundum ingredi, sed ar-
matos homines opposui: ut intelligeres, si in fun-
do pedem posuisses, statim tibi esse pereundum. quid
ais? is, qui armis perterritus, fugatus, pulsus est,
non uidetur esse deiectus? posterius de uerbo uidebi-
mus: nunc rem ipsam ponamus, quam illi non ne-
gant; & eius rei ius, actionemq; queramus. Est hæc
res, posita quæ ab aduersario non negatur: Cecinam,
cum ad constitutam diem, tempusq; uenisset, ut uis
ac deductio moribus fieret, pulsum prohibitumq; es-
se ui coactis hominibus: & armatis. cum hoc con-
slet,

stet, ego homo imperitus, iuris ignarus negotiorum ac
 litium, hanc puto me habere actionem, ut per interdi-
 ctum, meum ius teneam, atque iniuriam tuam per-
 sequar. fac in hoc errare me, nec ullo modo posse per
 hoc interdictum id assequi, quod uelim: te uti in hac
 re magistro uolo. quero, sit ne aliqua huius rei actio,
 an nulla? conuocari homines propter possessionis con-
 trouersiam non oportet: armari multitudinem iuris re-
 tinendi causa non conuenit: nec iuri quicquam tam
 inimicum, quam uis: nec aequitati quicquam tam in-
 festum est, quam conuocati homines & armati. quod
 cum ita sit, resque eiusmodi sit, ut in primis a magistra-
 tibus animaduertenda esse uideatur: iterum quero, sit
 ne eius rei aliqua actio, an nulla? nullam esse dices?
 audire cupio, qui in pace & ocio cum manum fecerit?
 copias pararit, multitudinem hominum coegerit, ar-
 marit, instruxerit, homines inermes, qui ad constitu-
 tum experiundi iuris gratia uenissent, armis, uiris,
 terrore periculoque, mortis repulerit, fugarit, auerterit,
 hoc dicat, feci equidem, quae dicis, omnia, & ea sunt
 & turbulenta, & temeraria, & periculosa: quid
 ergo est? impune feci: nam, quid agas mecum ex iu-
 re ciuili, ac praetorio, non habes. ita ne uero recupe-
 ratores? hoc uos audietis? & apud uos dici patiemini
 saepius? cum maiores nostri tanta diligentia pruden-
 tiaque fuerint, ut omnia omnium non modo tantarum
 rerum, sed etiam tenuissimarum iura statuerint, per-
 secuti que sint, ut hoc genus unum uel maximum praeter-
 mitterent, ut si qui me exire domo mea coegisset ar-
 mis, haberem actionem; si qui introire prohibuisset,

non

non haberem? nondum de Cæcinæ caussa disputo, nondum de iure possessionis nostræ loquor, tantum de tua defensione C. Piso queror. quando ita dicis, & ita constituis; si Cæcina, cum in fundo esset, inde deiectus esset, tum per hoc interdictum eum restitui oportuisse; nunc uero deiectum nullo modo esse inde, ubi non fuerit; hoc interdicto nihil nos affecutos esse: quaero, si te hodie domum tuam redeuntem coacti homines et armati non modo limine tectoq; ædium tuarum, sed primo aditu uestibuloq; prohibuerint, quid acturus sis? monet amicus mente L. Calpurnius, ut idem dicas, quod ipse antea dixit, iniuriarum. quid ad causam possessionis? quid ad restituendum eum, quem oportet restitui? quid denique ad ius ciuile, aut actoris, ad notionem atque animaduersionem ages iniuriarum? plus tibi ego largiar. non solum egeris, uerum etiam condemnaris licet: nunquid magis possidebis? actio enim iniuriarum non ius possessionis assequitur, sed dolorem imminutæ libertatis iudicio pœnaq; mitigat. prætor interea Piso tanta de re tacebit? quemadmodum te restituat in ædes tuas, non habebit? qui dies totos aut uim fieri uetat, aut restitui factam iubet, qui de fossis, de cloacis, de minimis aquarum itinerumq; controuersiis interdici, is repente obmutescet? in atrocissima re quid faciat, non habebit? & C. Pisonē domo tectisq; suis prohibito, prohibito inquā per homines coactos, & armatos, prætor, quemadmodum more & exemplo opitulari possit, non habebit? quid enim dicet? aut quid tu tam insigni accepta iniuria postulabis? unde ui prohibitus sis, nemo un-

R R quam

quam interdixit. nouum est, non dico inusitatum, uerum omnino inauditum. unde deiectus? quid proficies, cum illi hoc respondebunt tibi, quod tu nunc mihi? armatos se tibi obstitisse, ne in ades accederes: deijci porro nullo modo potuisse, qui non accesserit. deijcior ego, inquis, si quis meorum deijcitur. omnino iam bene agis: à uerbis enim recedis, & æquitate uteris: nam uerba ipsa si sequi uolumus, quomodo tu deijceris, cum seruus tuus deijcitur? uerum ita est, uti dicis: te deiectum debeo intelligere, etiā si tactus non fueris. nonne? age nunc, si ne quidem tuorum quisquam loco motus erit, atque omnes in adibus adseruati ac retenti, tu solus prohibitus, et à tuis adibus ui atque armis perterritus: utrum hanc actionē habebis, qua nos usi sumus, an aliam quampiam? an omnino nullam? nullam esse actionem dicere in re tam insigni: tamq; atroci, neque prudētiæ, neque auctoritatis tuæ est. alia si qua forte est, quæ nos fugerit, dic quæ sit: cupio discere. hæc si est, qua nos usi sumus: te iudice uincamus, necesse est: non enim uereor, ne hoc dicas, in eadē causa eodē interdicto te oportere restitui, Cæcinam non oportere. etenim cui perspicuū non sit, ad incertum reuocari bona, fortunas, possessiones omniū, si ulla ex parte sententia huius interdicti diminuta, aut infirmata sit? si auctoritate uirorum talium, uis armatorū hominū iudicio approbata uideatur, in quo iudicio non de armis dubitatum, sed de uerbis quæsitum esse dicatur? is ne apud nos obtinebit causam suā, qui se ita defenderit: eieci ego te armatis hominibus, nō deieci: ut tātum facinus non in æquitate defensionis, sed

in

in una littera latuisse uideatur? huiusce rei uos statu-
tis nullam esse actionem? nulli experiundi ius constitu-
tum? quod obstiterit armatis hominibus qui multitu-
ne coacta non introitu, sed omnino aditu quempiam pro-
hibuerit? quid ergo? hoc quam habet uim? ut illa res
aliquid aliqua ex parte differre uideatur, utrum, pedem
cum intulero, atque in possessionem uestigium fecero, tum
expellar atque deiciar; an in eadem ui atque iisdem
armis mihi ante occurratur, ne non modo intrare, ue-
rum etiam aspicere, aut aspirare possim. qui hoc ab illo dif-
fert? ut ille cogatur restituere, qui ingressum expulerit;
ille, qui ingrediētem repulerit, non cogatur? uidete per
deos immortales, quod ius nobis, quam conditionem uobis
metipsis, quam denique ciuitati legem constituere ueli-
tis. huiusce generis una est actio, per hoc interdictum,
quo uos usi sumus, constituta. ea si nihil ualet, aut
si ad hanc rem non pertinet, quid negligentius, aut
quid stultius maioribus nostris dici potest, qui aut tan-
ta rei pratermiserint actionem, aut eam constituerint,
quae nequaquam satis uerbis caussam et rationem iuris
amplecteretur? periculosum est dissolui hoc interdictum:
captiosum est omnibus rem ullam constitui eiusmodi,
quae cum armis gesta sit, rescindi iure non possit: uerum
tamen est turpissimum illud, tanta stultitiae prudentis-
simos homines condemnari, ut uos iudicetis huius rei
interdictuma, atque actionem in mentem maioribus no-
stris non uenisse. queramur, inquit, licet, tamen hoc
interdicto Aebutius non tenetur. quid ita? quod uis Ca-
cinae facta non est. dici in hac caussa potest, ubi arma
fuerint, ubi coacta hominum multitudo, ubi instru-

Et i & certis locis cum ferro homines collocati, ubi mi-
 næ, pericula, terroresq; mortis, ibi uim non fuisse? ne-
 mo, inquit, occisus est, neque saucius. quid ais? cum
 de possessionis controuersia, & de priuatorum homi-
 num contentione iuris loquamur, tu uim negabis esse
 factam, si cædes & occisio facta non erit? ego exerci-
 tus maximos sæpe pulsos & fugatos esse dico terrore
 ipso, impetuq; hostium, sine cuiusquam non modo mor-
 te, uerum etiam uulnere. etenim recuperatores non
 ea sola uis est, quæ ad corpus nostrum, uitamq; per-
 uenit, sed etiam multo maior ea, quæ, periculo mor-
 tis iniecto, formidine animû perterritum loco sæpe et
 certo de statu dimouet: itaque saucij sæpe homines,
 cum corpore debilitantur, animo tamen non cedunt,
 neque eum relinquunt locum, quem statuerint defen-
 dere: at alij pelluntur integri: ut non dubium sit, quin
 maior adhibita uis ei sit, cuius animus sit perterritus,
 quàm illi, cuius corpus uulneratum sit. quòd si ui-
 pulsos dicimus exercitus esse eos, qui metu ac tenui sæ-
 pe suspitione periculi fugerunt; & si non solum im-
 pulsus scutorum, neque conflictu corporum, neque ictu
 comminus, neque coniectione telorum, sed sæpe clamo-
 re ipso militum, aut instructione, aspectuq; signorum
 magnas copias pulsas esse & uidimus, & audiui-
 mus: quæ uis in bello appellatur, ea in ocio nõ appellabitur?
 & quod uehemens in re militari putatur, id leue in iu-
 re civili iudicabitur? et quod exercitus armatos mo-
 uet, id aduocationem togatorum non uidebitur mouis-
 se? & uulnus corporis magis istam uim, quàm terror
 animi declarauit? et sauciatio quæretur, cum fugam
 factam

factam esse constabit? tuus enim testis hoc dixit, metu
perterritis nostris aduocatis, locum, quâ effugerent,
demonstrasse. qui non modo ut fugerent, sed etiam
ipsius fugæ tutam uiam quæsierunt, his uis adhibita
non uidebitur? quid igitur fugiebant? propter me-
tum. quid metuebant? uim uidelicet. potestis igitur
principia negare, cum extrema conceditis? fugisse per-
territos confitemini: causam fugæ dicitis eandem,
quam omnes intelligimus, arma, multitudinem ho-
minum, incursum atque impetum armorum: hæc
ubi conceduntur esse facta, ibi uis facta negabitur? at
uero hoc quidem iam uetus est, & maiorum exemplo
multis in rebus usitatum; cum ad uim faciendam ue-
niretur, si quos armatos quamuis procul conspexis-
sent, ut statim testificati discederent, optime sponsio-
nem facere possent, ni aduersus edictum prætoris uis
facta esset. ita ne uero? scire esse armatos, satis est ut
uim factam probes: in manus eorum incidere, non est
satis? aspectus armatorum ad uim probandam uale-
bit, incursum & impetus non ualebit? qui abierit, fa-
cilis sibi uim factam probabit, quàm qui effugerit?
at ego dico hoc: si, ut primo in castello Cæcinæ dixit
Aebutius, se homines cogisse, & armasse, neque il-
lum, si eò accessisset, abiturum, statim Cæcina di-
scessisset; dubitare uos non debuisse, quin Cæcinæ fa-
cta uis esset. si uero, simul ac procul conspexit arma-
tos, recessisset: eo minus dubitaretis: omnis enim uis
est, quæ periculo aut decedere nos alicunde cogit, aut
prohibet accedere. quòd si aliter statuatis; uidete: ne
hoc uos statuatis, qui uiuus discesserit, ei uim non ef-

se factam; ne hoc omnibus in possessionū controuersijs
 præscribatis. ut confligendum sibi & armis decertan-
 dum putent; ne, quemadmodum in bello pœna igna-
 uis ab imperatoribus constituitur, sic in iudicijs dete-
 rior caussa sit eorum, qui fugerint, quàm qui ad ex-
 tremum usque contenderint. cum de iure, & legiti-
 mis hominum cōtrouersijs loquimur, et in rebus uim
 nominamus, pertenuis uis intelligi debet. uidi arma-
 tos, quamuis paucos: magna uis est. decessi unius ho-
 minis telo perterritus: deiectus detrususq; sum. hoc si
 ita statuetis, non modo non erit cur depugnare quis-
 quam posthac possessionis caussa uelit, sed ne illud qui-
 dem, cur repugnare. sin autem uim sine cæde, sine
 uulneratione, sine sanguine nullam intelligetis; sta-
 tuetis, homines possessionis cupidiores, quàm uitæ, esse
 oportere, age uero, de ui te ipsum habebō iudicē. Aebu-
 ti: responde, si tibi uidetur: in fundum Cæcina utrum
 noluit tandem, ac non potuit accedere? cum te obsti-
 tisse, & repudiasse dicis, certe hunc uoluisse concedis.
 potes igitur dicere non ei uim fuisse impedimēto, cui,
 cum cuperet, eoq; consilio uenisset, per homines coa-
 ctos non sit licitum accedere? si enim id, quod maxime
 uoluit, nullo modo potuit: uis profecto quædam obsti-
 terit, necesse est: aut tu dic, quamobrem, cum uellet
 accedere, non accesserit. iam uim factam negare non
 potes. deiectus quemadmodum sit, qui non accesse-
 rit, id quæritur: dimoueri enim, & depelli de loco
 necesse est eum, qui deiiciatur. id autem accidere ei,
 qui potest, qui omnino in eo loco, unde se deiectum es-
 se dicit, nunquam fuit? qui si fuisset, & ex eo lo-
 co,

co, metu permotus fugisset, cum armatos uidisset; diceret ne esse deiectum? opinor. at tu, qui tam diligenter et tam callide uerbis controuersias, non æquitate diiudicas, & iura non utilitate communi, sed literis exprimis, poteris ne dicere deiectum esse eum, qui tactus non erit? quid, detrusum dices? nam eo uerbo antea prætores hoc interdicto uti solebant. quid ais? potest ne detrudi quisquam, qui non attingitur? non ne, si uerbum sequi uolumus, hoc intelligamus necesse est, eum detrudi, cui manus afferantur? necesse est inquam, si ad uerbum rem uolumus adstringere, neminem statuere detrusum, qui non adhibita ui, manu demotus, & actus præceptis intelligatur. deiectus uero qui potest esse quisquam, nisi in inferiorem locum de superiore motus? potest pulsus, fugatus, eiectus denique: illud uero nullo modo potest, deiectus esse quisquam, non modo qui tactus non sit, sed ne æquo quidem, & plano loco. quid ergo? hoc interdictum putamus eorum esse causa compositum, qui se precipitados ex locis superioribus dicerent? eos enim uere possumus dicere esse deiectos. an non, cum uoluntas, & consilium, & sententia interdicti intelligatur, impudentiam summam, aut stultitiam singularem putabimus, in uerborum errore uersari, rem, et causam, & utilitatem communem non relinquere solum, sed etiam prodere? an dubium est, quin neque uerborum tanta copia sit, non modo in nostra lingua, quæ dicitur esse inops, sed ne in alia quidem ulla res ut omnes suis certis; ac propriis uocabulis nominentur? neque

RR 4 uero

uero quicquam opus sit uerbis, cum ea res, cuius causa uerba quaesita sint, intelligatur. quæ lex, quod senatusconsultum, quod magistratus edictum, quod fœdus, aut pæctio, quod (ut ad priuatas res redeam) testamentum, quæ iudicia, aut stipulationes, aut pæcti, et conuenti formula non infirmari, aut conuelli potest, si ad uerba rem deflectere uelimus, consilium autem eorum, qui scripserunt, & rationem, & auctoritatem relinquamus? sermo hercule, & familiaris, & quotidianus non cohærebit, si uerba inter nos aucupabimur. denique imperium domesticum nullum erit, si seruulis hoc nostris concesserimus, ut ad uerba nobis obediunt, non ad id quod ex uerbis intelligi possit, obtemperent. exemplis nunc uti uidelicet mihi necesse est harum rerum omnium. non occurrit unicuique uestrum aliud alij in omni genere exemplum, quod testimonio sit, non ex uerbis totum pendere ius, sed uerba seruire hominum consilijs, & auctoritatibus? ornatè & copiose L. Crassus, homo longe eloquentissimus, paulo ante quàm nos in forum uenimus, iudicio centumuirali hanc sententiam defendit; & facile, cum contra eum prudentissimus homo Q. Mucius diceret, probauit omnibus M. Curium, qui heres institutus esset ita, mortuo posthumo filio, cum filius non modo non mortuus, sed ne natus quidem esset, heredem esse oportere. quid? uerbis satis hoc cautum erat? minime. quæ res igitur ualuit? uoluntas. quæ tacitis nobis intelligi posset, uerbis omnino non uteremur. quia non potest, uerba reposita sunt, non quæ impedirent, sed quæ indicarent uolun-

uoluntatem. lxx usum fundi iubet esse biennium. at
 utimur eodem iure in ædibus, quæ in lege non appel-
 lantur. si uia sit immunita, iubet, quæ uelit, age-
 re iumentum. potest hoc ex uerbis intelligi, licere,
 si uia sit in Brutijs immunita, agere, si uelit iumen-
 tum per M. Scauri Tusculanum. actio est in aucto-
 rem præsentem his uerbis: Quandoquidem te in iure
 conspicio. hac actione Appius ille cæcus uti non pos-
 set, si tam uere homines uerba confectarentur, quàm
 rem, cuius caussa uerba sunt, non considerarent. te-
 stamento si recitatus heres esset pupillus Cornelius,
 isq; iam annos XX haberet, uobis interpretibus amit-
 teret hereditatem? ueniunt in mētem mihi permulta,
 uobis plura certo scio. uerum ne nimium multa com-
 plectamur, atque ab eo, quod propositum est, longius
 aberret oratio; hoc ipsum interdictum, de quo agitur,
 consideremus. intelligetis enim in eo ipsi, si in uerbis
 ius constituamus, omnem utilitatē nos huius interdi-
 cti, dum uersuti & callidi uolumus esse, amissuros.
 VNDE TV AVT FAMILIA, AVT PRO-
 CVRATOR TVVS. Si me uillicus tuus so-
 lum deiecisset; non familia deiecisset, ut opinor, sed
 aliquis de familia; recte igitur diceres te restituisse?
 quippe. quid enim facilius est, quàm probari iis,
 qui latine sciant, in uno seruulo familie nomen non
 ualere? si uero ne habeas quidem seruum prætor eum,
 qui me deiecerit; clames uidelicet, si habeo familiam,
 à familia mea fateor te esse deiectum. neque dubium
 est, quin, si ad rem iudicandam uerbo ducimur, non
 re, familiam intelligamus, quæ constet ex seruis plu-
 ribus;

ribus; quin unus homo familia non sit. uerbum certe hoc non modo postulat, sed etiam cogit. at uero ratio iuris, interdicti; uis, & pratorum uoluntas, & hominum prudentium consilium, & auctoritas respuat hanc defensionem, & pro nihilo putet. quid ergo? isti homines latine non loquuntur? immo uero tantum loquuntur, quantum est satis ad intelligendam uoluntatem: cum sibi hoc proposuerint, ut, siue me tu deieceris, siue tuorum quispiam, siue seruorum, siue amicorum, ut seruos non numero distinguant, sed appellent uno familiae nomine; de liberis autem, quisquis est, procuratoris nomine appelletur: non quo omnes sint aut appellentur procuratores, qui negotij nostri aliquid gerant: sed in hac re, cognita sententia interdicti, uerba exquiri omnia noluerunt: non enim alia caussa est æquitatis in uno seruo, & in pluribus: non alia ratio iuris in hoc genere duntaxat, utrum me tuus procurator deiecerit is, qui legitime procurator dicitur omnium rerum eius, qui in Italia non sit, absit ue reip. caussa, quasi quidam pene dominus, hoc est alieni iuris uicarius; an tuus colonus, aut uicinus, aut cliens, aut libertus, aut quiuis, qui illam uim, deiectionemq; tuo rogatu, aut tuo nomine fecerit. quare si ad eum restituendum, qui ui deiectus est, eandem uim habet æquitatis ratio: ea intellecta, certe nihil ad rem pertinet, quæ uerborum uis sit, ac nominum. tam restitues, si tuus me libertus deiecerit, nulli tuo præpositus negotio, quàm si procurator deiecerit: non quo omnes sint procuratores, qui aliquid nostri negotij gerunt; sed quòd in hac re queri nihil attinet. tam restitues, si
unus

unus seruulus , quàm si familia deicerit uniuersa :
non quo idem sit seruulus , quòd familia ; uerum quia ,
non quibus uerbis quidque dicatur , quæritur , sed quæ
res agatur . etiam ut iam longius à uerbo decedamus ,
ab æquitate ne tantulum quidem : si tuus seruus nul-
lus fuerit , & omnes alieni ac mercenarij , tamen et ipsi
tuæ familiæ & genere & nomine cõtinebuntur . Per-
ge porro hoc idem interdictum sequi . HOMINI-
BUS COACTIS . neminem coegeris , ipsi conue-
nerint sua sponte : certe cogit is , qui congregat homi-
nes & conuocat . coacti sunt ij , qui ab aliquo sunt u-
num in locum congregati . si non modo conuocati non
sunt , sed ne conuenerunt quidem , sed ij modo fuerunt ,
qui etiam antea , non uis ut fieret , uerum colendi , aut
pascendi caussa esse in agro consueuerant : defendes , ho-
mines coactos non fuisse ; & uerbo quidem superabis ,
me ipso iudice ; re autem ne consistes quidem ullo iudi-
ce : uim enim multitudinis restitui uoluerunt , non so-
lum conuocatæ multitudinis : sed , quia plerunque ,
ubi multitudine opus est , homines cogi solent , ideo de
coactis compositum interdictum est : quod etiam si
uerbo differre uidebitur , re tamen erit unum , & om-
nibus in causis idem ualebit , in quibus perspicitur unæ
atque eadem caussa æquitatis . ARMATIS VE .
quid dicemus ? armatos , si latine loqui uolumus , quos
appellare uere possumus ? opinor eos , qui scutis , te-
lisq̃ ; parati , ornatiq̃ ; sunt . quid igitur ? si glebis , aut
saxis , aut fustibus aliquem de fundo præcipitem ege-
ris , iussusq̃ ; sis , quem hominibus armatis deiece-
ris , restituere : restituisse te dices ? uerba si ualent , si
caussæ

O R A T I O

caussa non ratione, sed uocibus ponderantur: me auctore dicito. uinces profecto non fuisse armatos eos, qui saxa iacerent, quæ de terra ipsi tollerent: non esse arma cespites, neque glebas: non fuisse armatos eos, qui prætereuntes ramum defringerent arboris: arma esse suis nominibus, alia ad tegendum, alia ad nocendum: quæ qui non habuerint, eos inermes fuisse uinces. uerum, si quidem erit armorum iudicium, tum ista dicito. iuris iudicium cum erit, & æquitatis, caue in ista tam frigida, tam ieiuna calumnia delitescas: non enim reperies quenquam iudicem, aut recuperatorem, qui, tanquam si arma militis inspicunda sint, ita probet armatum: sed perinde ualebit, quasi armatissimi fuerint, si reperientur ita parati fuisse, ut uim uitæ, aut corpori potuerint afferre: atque ut magis intelligas, quàm uerba nihil ualeant: si tu solus, aut quouis unus cum scuto, cum gladio impetum in me fecisset, atque ego ita deiectus essem, auderes ne dicere interdictum esse de armatis hominibus, hic autem hominem armatum unum fuisse? non, opinor, tam impudens esses. atqui uide, ne multo nunc sis impudentior: nam tum quidem omnes mortales implorare posses, quod homines in tuo negotio latine loqui obliuiscerentur, quod inermes armati indicarentur, quod, cum interdictum esset de pluribus, commissæ res esset ab uno, unus homo plures esse homines iudicaretur. uerum in his causis non uerba ueniunt in iudicium, sed ea res, cuius causa uerba hæc in interdictum coniecta sunt. uim, quæ ad caput & ad uitam pertinet, restitui sine ulla exceptione uoluerunt. ea fit plerunque per homines

mines coactos armatosq̃, . quæ si alio consilio, eodem periculo facta sit, eodẽ iure esse uoluerunt: non enim maior est iniuria, si tua familia, quàm si tuus uillicus; non si tui serui, quàm si alieni, ac mercenarij; non si tuus procurator, quàm si uicinus, aut libertus tuus; non si coactis hominibus, quàm si uoluntarijs, aut etiam asfiduis, ac domesticis: nõ si armatis, quàm si inermibus, qui uim haberent armatorum ad nocendum: non si pluribus, quàm si uno armato: quibus enim rebus plerunque uis fit, eiusmodi hæ res appellatur interdicto. si per alias res eadem facta uis est, ea, tametsi uerbis interdicti non concluditur, tamen sententia iuris atque auctoritate retinetur. uenio nũc ad illud tuum: non deieci, si non siui accedere. puto te ipsum Piso perspicere, quanto ista sit angustior iniquiorq̃; defensio, quàm si illa uterere: non fuerunt armati, cum fustibus & saxis fuerũt, si mehercule mihi, non copioso homini ad dicendum, optio detur, utrum malim defendere, non esse deiectum eum, cui ui & armis ingrediendi sit occursum; an armatos non fuisse eos, qui sine scutis ac sine ferro fuerint: omnino ad probandum utranque rem uideam infirmam nugatoriumq̃; esse: ad dicendum autem, in altera uidear mihi aliquid reperire posse, non fuisse armatos eos, qui neque ferri quicquam, neque scutũ ullum habuerint; hic uero hæream, si mihi defendendum sit, eum qui pulsus, fugatusq̃; sit, non esse deiectum. atque illud in tota defensione tua mihi maxime mirũ uidebatur, te dicere iurisconsultorũ auctoritati obtemperari non oportere. quod ego, tametsi non nunc primum, neque

in

in hac caussa solum audio, tamen admodum mirabar abs te quamobrem diceretur: nam ceteri tum ad istam orationem decurrunt, cum se in caussa putant habere æquum & bonum, quod defendant. si contra uerbis, & litteris, & ut dici solet, summo iure contenditur; solent eiusmodi iniquitati boni & æqui nomen dignitatemq; opponere. tum illud, quod dicitur, summo iure, irrident: tum aucupia uerborum, & litterarum tendiculas in inuidiam uocant: tum uociferantur, ex æquo & bono, non ex callido uersutoq; iure, rem indicari oportere: scriptum sequi, calumniatoris esse; boni iudicis, uoluntatem scriptoris, auctoritatemq; defendere. in ista uero caussa, cum tu sis is, qui te uerbo, litteraq; defendas, cum tue sint eæ partes, unde deiectus es? an inde, quod prohibitus es, accedere? eiectus es, non deiectus: cum tua sit hæc oratio, fateor me homines coegisse, fateor armasse, fateor tibi mortem esse minitatum, fateor hoc interdicto prætoris uindicari, si uoluntas & æquitas ualeat. sed ego inuenio in interdicto uerbum unum, ubi delitescam. non deieci te ex eo loco, quem in locum prohibui ne uenires. in ista defensione accusas eos, qui consuluntur, quod æquitatis censeant rationem, non uerbi haberi oportere. & hoc loco Scæuolam dixisti caussam apud centumuiros non tenuisse: quem ego antea commemorauim, cum idem faceret, quod tu nunc: tametsi ille in aliqua caussa faciebat, tu in nulla facis: tamen probasse nemini quod defendit, quia uerbis oppugnare æquitatem uidebatur. cum id miror, te hoc in hac re alieno tempore, &

contra

contra quàm ista caussa postulasset, defendisse: tum illud uulgo in iudicijs, & nonnunquam ab ingeniosis hominibus defendi mihi mirum uideri solet, nec iurisconsultis concedi, nec ius ciuile in caussis semper ualere oportere: nam qui hoc disputant, si id dicunt, non recte aliquid statuere eos, qui consulantur, non hoc debent dicere, iuri ciuili, sed hominibus stultis obtemperari non oportere: sin illos recte respondere concedunt, & aliter iudicari dicunt oportere, male iudicari oportere dicunt: neque enim fieri potest, ut aliud iudicari de iure, aliud responderi oporteat; nec ut quisquam iuris numeretur peritus, qui id statuatur esse ius, quod non oporteat iudicari. at est aliquando contra iudicatum. primum utrum recte, an perperam? si recte, id fuit ius, quod iudicatum est: sin aliter; non dubium est, utrum iudices, an iurisconsulti uituperandi sint. Deinde, si de iure uario quippiam iudicatum est, non potius contra iurisconsultos statuunt, si aliter pronunciatum est ac Mucio placuit, quàm ex eorum auctoritate, si, ut Manilius statuebat, sic est iudicatum. etenim ipse Crassus non ita caussam apud Centumuiros egit, ut contra iurisconsultos diceret, sed ut hoc doceret, illud, quod Scauola defendebat, non esse iuris; & in eam rem non solum rationes asferret, sed etiam Q. Mucio socero suo, multisq; peritissimis hominibus auctoribus uteretur: nam qui ius ciuile contemnendum putat, is uincula reuellit non modo iudiciorum, sed etiam utilitatis, uitæq; communis. qui autem interpretes iuris uituperat, si imperitos iuris esse

esse dicit, de hominibus non de iure ciuili detrahit: sin-
 peritis non putat esse obtemperandum, non homines
 lædit, sed leges, ac iura labefactat. quod uobis uenire
 in mentem profecto necesse est: nihil enim in ciuitate
 tā diligenter, quā ius ciuile, retinendum: etenim hoc
 sublato, nihil est, quare exploratum cuiquam possit ef-
 se, quid suum, aut quid alienum sit; nihil est, quod æ-
 quabile inter omnes, atque unum omnibus esse possit.
 itaque in ceteris controuersijs atque iudicijs, cum quæ-
 ritur, aliquid factum, nec ne sit, uerum an falsum
 proferatur, & fictus testis subornari solet, & imponi
 falsæ tabulæ, non nunquam honesto ac probabili nomi-
 ne bono uiro iudici error obijci, improbo facultas dari,
 ut, cum sciens perperam iudicarit, testimonium aut
 tabulas secutus esse uideatur. in iure nihil est eiusmo-
 di recuperatores, non tabulæ falsæ, nō testis improbus.
 denique nimia ista, quæ dominatur in ciuitate, poten-
 tia in hoc solo genere quiescit; quid agat, quo modo
 aggrediatur iudicem, quā denique digitum proferat,
 non habet. illud enim potest dici iudici ab aliquo non
 tam uerecundo homine, quā gratioso: iudica hoc fa-
 ctum esse, aut nunquam esse factum, uel cogitatum.
 crede huic testi: has comproba tabulas. hoc non potest.
 cui filius agnatus sit, eius testamentum non esse ru-
 ptum, iudica; quod mulier sine tutore auctore promi-
 serit, deberi. non est aditus ad huiusmodi res neque
 potentie cuiusquam, neque gratiæ. denique quo ma-
 ius hoc sanctiusq; uideatur, ne pretio quidem corrup-
 pi iudex in eiusmodi caussa potest. iste uester testis, qui
 ausus est dicere, fecisse uideri eum, de quo ne cuius rei
 argueretur,

argueretur quidem, scire potuisset, ipse nunquam au-
deret iudicare, deberi uiro dotem, quam mulier nul-
lo auctore dixisset. ò rem præclaram, uobisq; ob hoc re-
tinendam recuperatores. quod enim est ius ciuile? quod
neque inflecti gratia, neque perfringi potentia, neque
adulterari pecunia possit. quòd si nò modo oppressum,
sed etiam desertum, aut negligentius adseruatum erit
nihil est, quod quisquam sese habere certum, aut à
patre accepturum, aut relicturum liberis arbitretur.
quid enim refert, ædes, aut fundum relictum à patre,
aut aliqua ratione habere bene patrum, si incertum
sit, quæ tua communi iure mancipij sint, ea possis ne re-
tinere? si parum sit communium ius? si ciuili ac publi-
ca lege contra alicuius gratiam teneri non potest? quid
inquam prodest fundum habere, si, quæ decentissime
descripta à maioribus iura finium, possessionum, a-
quarum, itinerumq; sunt, hæc perturbari aliqua ra-
tione, commutariq; possunt? mihi credite, maior here-
ditas uenit unicuique nostrum in ijsdem bonis à iure
et à legibus, quàm ab ijs, à quibus illa ipsa bona reli-
cta sunt. nam ut perueniat ad me fundus, testamen-
to alicuius fieri potest: ut retineam quod meum fa-
ctum sit, sine iure ciuili non potest. fundus à patre re-
linqui potest: at usucapio fundi, hoc est finis sollicitu-
dinis, ac periculi litium, non à patre relinquitur, sed
à legibus. aquæ ductus, haustus, iter, actus, à patre,
sed rata auctoritas harum rerum omnium à iure ciui-
li sumitur. quapropter non minus diligenter ea, quæ à
maioribus accepistis, publica patrimonium iuris, quàm
priuatæ rei uestre retinere debetis; non solum, quòd

SS hæc

O R A T I O

hæc iure civili septa sunt ; sed etiam , quòd patrimonium unius incommodo dimittitur , ius amitti non potest sine magno incommodo ciuitatis . in hac ipsa causa recuperatores , si hoc nos non obtinebimus , ui armatis hominibus deiectum esse eum , quem ui armatis hominibus pulsum , fugatumq; esse constet : Cæcina rem non amittet , quam ipsam animo forti , si tempus ita ferret , amitteret : in possessionem in præsentia non restituetur , nihil amplius : populi R. causa , ciuitatis ius , bona , fortuna , possessionesq; in dubium , incertumq; reuocabuntur : uestra auctoritate hoc constituetur , hoc præscribetur ; quicum tu posthac de possessione contendes , eum si ingressum modo deieceris , in prædium restituas oportebit : sin autem ingredienti , cum armata multitudine obuius fueris , & ita uenientem repuleris , fugaris , auerteris , non restitues . tum statueritis uim in cæde solum , non in animo libidinis : nisi cruor appareat , uim non esse factam ; iniuriarum delictum esse : qui prohibitus sit , nisi ex eo loco , ubi uestigium impresserit , deijci neminem posse ; iuris retinere sententiam , & æquitatem plurimum ualere oportere , an uerbo ac littera ius omne torqueri , nos statuite recuperatores , utrum utilius esse uideatur . hoc loco percommode accidit , quòd non adest is , qui paulo ante affuit , & adesse nobis frequenter in hac causa solet , uir ornatissimus C. Aquilius : nam ipso præsentem , de uirtute eius & prudentia timidius dicerem , quòd & ipse pudore quodam afficeretur ex sua laude , & me similis ratio pudoris à præsentis laude tardaret . cuius auctoritati dictum est
ab illa

ab illa caussa concedi nimium non oportere. non uereor, de tali uiro ne plus dicam, quam uos aut sentiat, aut apud uos comemorari uelitis: quapropter hoc dicam, nunquam eius auctoritatem nimium ualere, cuius prudentiam populus R. in cauendo, non in decipiendo perspexerit: qui iuris ciuili rationem nunquam ab æquitate seiunxerit: qui tot annos ingenium, laborem, fidem suam populo R. promptam, expositamque; præbuerit: qui ita iustus & bonus uir est, ut natura, non disciplina cōsultus esse uideatur, ita peritus ac prudens, ut ex iure ciuili non scientia solum quedam, uerum etiam bonitas nata uideatur: cuius tantum est ingenium, ita prompta fides, ut, quicquid inde haurias, purum, liquidumque; te haurire sentias. quare permagnam initis à nobis gratiam, cum eum auctorem nostræ defensionis esse dicitis. illud autem miror, cur uos aliquid contra me sentire dicatis, cum eum auctorem uos pro me appelletis, nostrum nominetis. ueruntamen quid ait iste noster auctor? Omnibus quicquid uerbis actum pronunciatumque; sit. Conueni ego ex isto genere consultorum non neminem, ut opinor, istum ipsum, quo nos auctore rem istam agere, & defensionem causæ cōstituere dicitis: qui cum istam disputationem mecum ingressus esset, non posse probari quenquam esse deiectum, nisi ex eo loco, in quo fuisset; rem, et sententiam interdicti mecum facere fatebatur, uerbo me excludi dicebat, à uerbo autem posse recedi non arbitrabatur. cum exemplis uterer multis, etiam illa me tuerer æquitate, ab uerbo, & ab scripto plurimis saepe in rebus æqui bonique; ratione esse seiunctam, semperque;

SS 2 id u-

O R A T I O

id ualuisse plurimum, quod in se auctoritatis habuisset
 æquitatisq; plurimum: consolatus est me, & ostendit,
 in hac ipsa caussa nihil esse quod laborarem: nam uer-
 ba ipsa sponsionis facere mecum, si uellem diligēter at-
 tendere. quonam inquam modo? quia certe, inquit,
 deiectus est Cecina ui hominibus armatis aliquo ex lo-
 co: si non ex eo loco, quem in locum uenire uoluit, at ex
 eo certe, unde fugit. quid tum? prætor, inquit, inter-
 dixit, ut, unde deiectus esset, eò restitueretur, hoc est
 quicumque is locus esset, unde deiectus est. Aebutius
 autem, qui fatetur aliquo ex loco deiectū esse Cecinā,
 is, quo modo se restituisse dixit, necesse est male fece-
 rit sponsionem. quid est Piso? placet tibi pugnare uer-
 bis? placet caussam iuris, & æquitatis, & non nostræ
 possessionis, sed omnino possessionum omnium cōstitue-
 re in uerbo? ego, quod mihi uideretur, quod à maiori-
 bus factitatum, quod horum auctoritate, quibus iudi-
 candum est, dignum esset, ostendi, id uerum, id æquum,
 id utile omnibus esse: spectari, quo consilio & qua sen-
 tentia, non quibus quidque uerbis esset actum. tu me
 ad uerbum uocas? non ante uenio, quàm recusaro. ne-
 go oportere, nego obtineri posse, nego ullam rem esse,
 quæ aut comprehendi satis, aut caueri, aut excipi pos-
 sit, si aut præterito aliquo uerbo, aut ambigue posi-
 to, sentētia et re cognita, nō id quod intelligitur, sed id
 quod dicitur, ualebit. quoniam satis recusavi, uenio iā
 quò uocas. quero abs te, si de deiectus, non de Fulci-
 niano fundo: neque enim prætor, si ex eo fundo essem
 deiectus, ita me restitui iussit, sed eò, unde deiectus
 essem. sum ex proximo uicini fundo deiectus, quā
 adibam

adibam ad istum fundum: sum de uia, sum certe ali-
 cunde, siue de priuato, siue de publico: eò restitui sum
 iussus. restituisse te dixisti: nego me ex edicto pratoris
 restitutum est. quid ad hæc dicimus? aut tuo, quem-
 admodum dicitur, gladio, aut nostro defensio tua con-
 ficiatur necesse est. si ad interdicti sententiã confugis,
 & de quo fundo actum sit tum, cum Aebutius resti-
 tuere iuebatur, id quærendũ esse dicis, neque æquita-
 tem rei uerbi laqueo capi putas oportere: in meis ca-
 stris, prædijsq; uersaris: mea, mea est ista defensio: e-
 go hoc uociferor, ego omnes homines deosq; testor, cū
 maiores uim armatam nulla iuris defensione texerint,
 non uestigium eius, qui deiectus sit, sed factũ illius, qui
 deiecerit, in iudiciũ uenire; deiectum esse, qui fugatus
 sit, uim esse factam, cui periculum mortis sit iniectum.
 Istum locum fugis, & reformidas: & me ex hoc, ut
 ita dicam, campo æquitatis ad istam uerborum angu-
 stias, et ad omnes litterarũ angulos reuocas. in ijs ipsis
 intercludere insidijs, quas mihi conaris opponere. Nō
 deieci, sed eieci. Peracutum hoc tibi uidetur: hic est
 mucro defensionis tuæ: in eum ipsum caussa tua incur-
 rat, necesse est. ego enim tibi refero. Si non sum ex eo
 loco deiectus, quò prohibitus sum accedere; at ex eo
 sum deiectus, quò accessi, unde fugi. si prator non di-
 stinxit locum, quo me restitui iuberet, & restitui ius-
 sit; non sum ex edicto restitutus. Velim, recuperetores,
 hoc totum si uobis uersutius, quàm mea consuetudo
 defendendi fert, uidebitur, sic existimetis; primum, a-
 lium, non me excogitasse; deinde, huius rationis non
 modo non inuentorem, sed ne probatorem quidem esse

SS 3 me;

ORATIO

me ; idq; me non ad meam defensionem attulisse , sed illorum defensionem retulisse : me pro meo posse iure dicere ; neque in hac re , quam ego protuli , quæri oportere , quibus uerbis prætor interdixit , sed de quo loco sit actum , cum interdixit , neque in ui armatorum spectari oportere , in quo loco sit facta uis , uerum sit ne facta : te uero nullo modo posse defendere ; in qua re tu uelis , uerba , spectari oportere ; in qua re nolis , non oportere . uerū tamen ecquid mihi respōdetur ad illud , quod antea dixi , non solum re et sententia , sed uerbis quoque hoc interdictum ita esse compositum , ut nihil commutandum uideretur ? attendite diligenter quæso recuperatores : est enim uestri ingenij , non meam , sed maiorum prudentiam cognoscere : non enim sum id dicturus , quod ego inuenerim , sed quod illos non fugerit . cum de ui interdicatur , duo genera causarū esse intelligebant , ad quæ interdictum pertineret ; unum , si qui ex eo loco , in quo esset ; alterum , si ab eo loco , quod ueniret , ui deiectus esset . & horum utrunque , neque præterea quicquam , potest accidere recuperatores . id adeo , si placet , considerate . si qui meam familiam de meo fundo deiecerit , ex eo me loco deiecerit . si qui mihi præsto fuerit cum armatis hominibus extra meū fundum , & me introire prohibuerit , non ex eo , sed ab eo loco me deiecerit . ad hæc duo genera rerum , unum uerbum , quod satis declararet utrasque res , inuenerunt , ut , siue ex fundo , siue à fundo deiectus essem , uno atque eodem interdicto restituerer , VNDE VI . hoc uerbum , unde , utrunque declarat , & ex quo loco , & à quo loco . unde deiectus est Cinna ? ex urbe . unde deie-

deiectus Carbo? ab urbe. unde deiectioni Galli? à Capito-
lio. unde qui cum Graccho fuerunt? ex Capitolio. ui-
detis igitur hoc uno uerbo significari res duas, et ex
quo, & à quo loco. cum autem eò restitui iubet, ita iu-
bet; ut, si Galli à maioribus nostris postularent, ut
eò restituerentur, unde deiectioni essent, & aliqua ui hoc
assequi possent: non, opinor, eos in cuniculum, quò ag-
gressi erant, sed in Capitolium restitui oporteret. hoc
enim intelligitur: unde deiecisti, siue ex quo loco, siue
à quo loco, eò restituas. hoc iam simplex est, in eum
locum restituas: siue ex hoc loco deiecisti, restitue in
hunc locum: siue ab hoc loco, restitue in eum locum,
non ex quo, sed à quo deiectus. ut si qui ex alto, cum
ad patriam accessisset, tempestate subito reiectus opta-
ret, ut, unde esset deiectus, eò restitueretur; hoc, opi-
nor, optaret, ut à quo loco depulsus esset, in eum se for-
tuna restitueret, non in solum, sed in ipsam urbem,
quam petebat: sic (quoniam uim uerborum ne cessario
similitudine rerum aucupamur) qui postulat, ut à quo
loco deiectus est, eò restituatur, hoc postulat, ut, unde
deiectus est, eò restituatur. cū uerba nos eò ducunt, tū
res ipsa hoc sentire, atque intelligere cogit. etenim Piso
(redeo nunc ad illa principia defensionis meæ) si quis te
ex ædibus tuis ui hominibus armatis deiecerit, quid a-
ges? opinor, hoc interdicto, quo nos usi sumus, perseque-
re. quid? si qui iā de foro redeūte armatis hominibus do-
mū tuā te introire prohibuerit, quid ages? utere eodē in-
terdicto. cū igitur prætor interdixerit, unde deiectus es,
ut eò restituaris; tu hoc idē, quod ego dico, et quod per-
spiciū est, interpretabere, cū illud uerbū unde, i utraq;

ORATIO

rem ualeat, eoq; tu restitui sis iussus, tam te in ades tua restitui oportere, si è uestibulo, quàm si ex interiore adium parte deiectus sis. ut uero iam recuperato res nulla dubitatio sit, siue rem, siue uerba spectare uultis, quin secundum nos iudicetis; exoritur hic, iam obrutis rebus omnibus & perditis, illa defensio, eum deijci posse, qui tum possideat; qui non possideat, nullo modo posse; itaque, si ego sim à tuis adibus deiectus, restitui non oportere; si ipse sis, oportere. numera, quam multa in ista defensione falsa sint Piso. Ac primum illud attende, te iam ex illa ratione esse depulsum, quòd negabas quenquam deijci posse, nisi qui in eo loco esset: nunc iam posse concedis: eum, qui non possideat, negas deijci posse. cur ergo aut in illud quotidianum interdictum, unde ille me ui deiecit, additur, cum ego possiderem, si deijci nemo potest, qui nò possidet: aut in hoc interdictum, de hominibus armatis, non additur, si oportet queri, possederit, nec ne? negas deijci nisi qui possideat. ostende, si sine armatis, coactis ue hominibus deiectus quisquam sit, eum, qui fateatur se deiecisse, uincere sponsonem, si ostendat eum non possedis se. negas deijci nisi qui possideat. ostendo, ex hoc interdicto de armatis hominibus, qui possit ostendere nò possedis eum, qui deiectus sit, condemnari tamen sponsonis necesse esse, si fateatur esse deiectum. dupliciter homines deijciuntur, aut sine coactis, armatis ue hominibus, aut per eiusmodi rationem ac uim. ad duas dissimiles res duo deuincta interdicta sunt. in illa ui quotidiana nò satis est posse docere se deiectum, nisi ostendere possit, cum possideret, tum deiectum.

ne

ne id quidem satis est, nisi docet ita se possedisse, ut nec ui, nec clam, nec precario possederit. itaque is, qui se restituisse dicit, magna uoce saepe confiteri solet; se ui deiecisse: uerum illud addit, non possidebat: uel etiam, cum hoc ipsum concessit, uincit tamen sponsionem, si planum facit, ab se illum aut ui, aut clam, aut precario possedisse. uidetis ne, quot defensionibus eum, qui sine armis ac multitudine uim fecerit, uti posse maiores uoluerunt? hunc uero, qui ab iure, officio, bonis moribus ad ferrum, ad arma, ad caedem confugerit, nudum in causa destitutūq; uidetis: ut, qui armatus de possessione contendisset, inermis plane de sponsione certaret. ecquid igitur interest Piso inter haec interdicta? ecquid interest, utrū hoc additum, cum A. Caecina possideret, nec ne? ecquid te ratio iuris, ecquid interdictorum dissimilitudo, ecquid auctoritas maiorum commouet? si esset additum, de eo queri oporteret. additum non est, tamē oportebit? atque ego in hoc Caecinā non defendo. possedit enim Caecina recuperatores: et id tametsi extra causam est, percurrā tamē breui, ut non minus hominem ipsum, quā ius commune defensum uelit. Cesenniam possedisse propter usumfructū non negas, qui colonus habuit conductum de Cesennia fundum, cum idem ex eadem cōductione fuerit in fundo, dubium est, quin, si Cesennia tum possidebat, cum erat colonus in fundo, post eius mortem heres eodē iure possederit? deinde, ipse Caecina, cū circuiret praedia, uenit in istum fundum, ratione à colono accepit. sunt in eam re testimonia. postea cur Aebutius de isto potius fundo, quā de alio, si quem habes, Caecinae denuncia-

bas,

ORATIO

bas, si Cæcina non possidebat? ipse porrò Cæcina cur se moribus deduci uolebat, idq; tibi de amicorum, etiam de ipsius C. Aquillij sententia respōderat? at enim Sylla legem tulit. ut nihil de illo tempore, nihil de calamitate reip. querar, hoc tibi respondeo, adscripsisse eundem Syllam in eandem legem, si quid ius non esset rogari, eius ea lege nihilum rogatum. quid est, quod ius non sit, quod populus iubere, aut uetare non possit? ut ne longius abeam, declarat ista ascriptio esse aliquid: nam nisi esset, hoc in omnibus legibus non adscriberetur. sed quæro abs te, putes ne, si populus iusserit me tuum, aut item te meum seruum esse, id iussum ratum atque firmum futurum? perspicis hoc nihil esse. *V* T in ceteris, quæ rogavi. primum illud concedis, non, quicquid populus iusserit, ratum esse oportere. deinde nihil rationis affers, quamobrem, si libertas adimi nullo modo possit, ciuitas possit: nam et eodem modo de utraque re traditum nobis est: et si semel ciuitas adimi potest, retineri libertas non potest. qui enim potest iure Quiritū liber esse is, qui in numero Quiritum non est? atque ego hanc adolescentulus causam cum agerem contra hominem disertissimum nostræ ciuitatis Cottam, probavi. cum Arretinæ mulieris libertatem defenderem, & Cotta Decemuiris religionem iniecisset, non posse sacramentum nostrum iustum iudicari, quòd Arretinis adempta ciuitas esset; & ego uehementius contendissem, ciuitatem adimi non potuisse: Decemuires prima actione nō iudicauerunt; postea, re quæsita & deliberata, sacramentum nostrum iustum iudicauerunt, atque hoc & contra-

contradicente Cotta, & Sylla uiuo iudicatum est. iam uero in ceteris, ut omnes, qui in eadem causa sunt, & lege agant; & suum ius persequantur, & omnes iure civili sine cuiusquam aut magistratus, aut iudicis, aut periti hominis, aut imperiti dubitatione utantur, quid ego commemorem? dubium nemini uestrum est. certe quæri hoc solere me nō præterit (ut ex me ea, quæ tibi in mentem non ueniunt, audias) quemadmodum, si ciuitas adimi non possit, in colonias Latinas sæpe nostri ciues profecti sint. aut sua uoluntate, aut legis multa profecti sunt: quam multam si sufferre uoluissent, tamen manere in ciuitate potuissent. quid? quem paterpatratus dedit, aut suus pater populus ue uendit, quo is iure amittit ciuitatem? ut religione ciuitas soluatur, ciuis R. traditur: qui cum est acceptus, est eorum, quibus est deditus. si non accipiunt, ut Mâcinum Numantini, retinet integram causam, & ius ciuitatis. si pater uendit, eum, quem in suam potestatem suscepit, ex potestate dimittit. iam populus cum eum uendit, qui miles factus non est, non adimit ei libertatem, sed iudicat non esse eum liberum, qui, ut liber sit, adire periculum noluit. cum autem incensum uendit, hoc iudicat; cum ij, qui in seruitute iusta fuerint, censu liberentur, eum, qui, cum liber esset, censeretur noluerit, ipsum sibi libertatem abiudicasse. quod si maxime ijsce rebus adimi libertas aut ciuitas potest, non intelligunt, qui hæc commemorant, si per has rationes adimi maiores posse uoluerunt, alio modo noluisse: nam ut hæc ex iure civili protulerunt, sic afferant uelim, quibus lege aut Romana ciuitas,

ORATIO

ciuitas, aut libertas erepta sit. nam quod ad exilium attinet, perspicue intelligi potest quale sit: exilium enim non supplicium est, sed profugium portusq; supplicij: nam qui uolunt pœnam aliquam subterfugere, aut calamitatem, eo solum uertunt, hoc est sedē ac locum mutant. itaque nulla in lege nostra reperietur, ut apud ceteras ciuitates, maleficiū ullum exilio esse mulctatum. sed cum homines uincula, neces, ignominiasq; uitant, quæ sunt legibus constitutæ, confugiunt quasi ad aram in exilium: qui si in ciuitate legis uim subire uellent, non prius ciuitatem, quàm uitam amitterent; quia nolunt, non adimitur his ciuitas, sed ab his relinquitur, atque deponitur: nam cum ex nostro iure duarum ciuitatum nemo esse possit, tum amittitur hæc ciuitas denique, cum is, qui profugit, receptus est in exilium, hoc est in aliam ciuitatem. Nō me præterit recuperatores, tametsi de hoc iure multa prætereo, tamen me longius prolapsus esse, quàm ratio uel stri iudicijs postularit. uerū id feci, non quòd uos in hac causa hanc defensionem desiderare arbitrarer, sed ut omnes intelligerent, nec ademptam cuiquam ciuitatem esse, nec adimi posse. hoc cum eos scire uolui, quibus Sylla uoluit iniuriam facere, tū omnes ceteros non uos, ueteresq; ciues. neque enim ratio afferri potest, cur, si cuiquam nouo ciui potuerit adimi ciuitas, non omnibus antiquissimis ciuibus possit. nam ad hanc quidem causam nihil hoc pertinuisse, primum ex eo intelligi potest, quòd uos ea de re iudicare non debetis; deinde, quòd Sylla ipse ita tulit de ciuitate, ut non sustulerit horum nexa atque hereditates: iubet enim eodē iure

iure esse, quo fuerint *Ariminenses* : quos quis ignorat
duodecim coloniarum fuisse, & à populo *R.* heredita-
tes capere potuisse? quòd si adimi ciuitas *A. Caecinae* le-
ge potuisset, magis illam rationem tamen omnes boni
quereremus, quemadmodum spectatissimum, pruden-
tissimumq; hominem, summo consilio, summa uirtute,
summa auctoritate domestica præditum, leuatum in-
iuria, ciuem retinere possemus, quàm uti nunc, cum
de iure ciuitatis nihil potuerit deperdere, quisquã exi-
stat, nisi tui *Sexte* similis & stultitia, & impuden-
tia, qui huic ciuitatem ademptam esse dicat. qui quo-
nam recuperatores suum ius nõ deseruit, neque quic-
quam illius audaciæ, petulantiaeq; concessit, derelin-
quo communem causam, populiq; *R.* ius in uestra fi-
de ac religione depono. is homo ita se probatum uobis
uestriq; similibus semper uoluit, ut id non minus in
hac causa laborarit; nec contenderit aliud, quàm ne
ius suum dissolute relinquere uideretur; nec minus ue-
reretur, ne contemnere *Aebutium*, quàm ne ab eo
contemptus esse existimaretur. quapropter si quid
extra iudicium est, quod homini tribuendum sit, ha-
betis hominem singulari pudore, uirtute cognita, &
spectata fide, amplissimum *Etruriæ* totius, in utra-
que fortuna cognitum multis signis & uirtutis, &
humanitatis. si quid in contraria parte in homine of-
fendendum sit, habet eum, ut nihil dicam ampli-
us, qui se homines coegisse fateatur. sin homini-
bus remotis de causa quæritis; cum iudicium de-
ui sit, is, qui arguitur, uim se hominibus arma-
tis fecisse fateatur; uerbo se, non æquitate defendere
conetur,

ORATIO

conetur, id quoque ei uerbum ipsum ereptum esse uideatis; auctoritatem sapientissimorum hominum facere nobiscum; in iudicium non uenire, utrum Cæcina possederit, nec ne; tamen doceri possedisse; multo etiam minus, quæri, A. Cæcinæ fundus sit, nec ne; me tamen id ipsum docuisse, fundum esse Cæcinæ: cum hæc ita sint, statuite, quid uos tempora reip. de armatis hominibus, quid illius confessio de ui, quid nostra decisio de æquitate, quid ratio interdicti de iure admo neant, ut iudicetis.

5817992

Series chartarum.

A B C D E F G H I K L M N O P Q R S T V X Y Z.
 A A B B C C D D E E F F G G H H I I K K
 L L M M N N O O P P Q Q R R S S.

Omnes sunt quaterniones.

V E N E T I I S, M. D. L I X.

